

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA A-SARJA N:o 74

JORMA S. AALTO

RIKOSPROSESSILAIN
ASIALLISTESTA
SOVELLUTUSALASTA

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
A-SARJA
N:o 74

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
A-SARJA N:o 74

JORMA S. AALTO

RIKOSPROSESSILAIN
ASIALLISTA
SOVELLUTUSALASTA

REFERAT
ÜBER DEN SACHLICHEN GELTUNGSBEREICH
DES STRAFPROZESSGESETZES

JAKAJA AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA

RIKOSPROSESSILAIN ASIAALLISESTA SOVELLUTUSALASTA

KIRJOITTANUT

JORMA S. AALTO

LAKITIEEEN LISENSIAATTI
VARATUOMARI

*Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin Yliopiston
oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esi-
tetään julkisesti tarkastettavaksi luentosalissa 7
lauantaina joulukuun 4 päivänä 1965 kello 12.*

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1965.
Vammalan Kirjapaino Oy.
ISBN 978-951-855-836-4 (PDF)

ALKULAUSE

Kotimaisessa prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa on luonnollisista syistä yleensä pitäydytty pääprosessilajien ydinalueiden selvittelyyn. Vähemmälle huomiolle ovat siten jääneet näiden prosessilajien väliset suhteet, vaikka monimutkaistuva yhteiskuntaelämä on käytännössä kehittänyt myös prosessilajien välisiä relaatioita. Julkaistava tutkimus on pyrkinyt kartoittamaan osan siitä primäärisestä ongelmasta, joka koskee rikos- ja siviiliprosessimenettelyjen välistä sovellutusalaa. Myöhemmin tarkoituksena on selvittää muita mainittuja prosessilajien välisiä vaikutussuhteita, erityisesti kysymystä mainituissa prosessimenettelyissä annettujen tuomioiden vaikutuksista toisessa menettelylajissa.

Saattaessani tutkimukseni julkisuuteen on minulla mieluisa tilaisuus kiittää prosessioikeuden professoreja *Tauno Tirkkosta* ja *Tauno Ellilää*, jotka tutkimustyöni alusta alkaen ovat antaneet prosessioikeudellista tutkimusta koskevia yleisiä ohjeita. Samoin haluan lausua kiitokseni professori *Jouko Halilalle*, joka erityisesti työn loppuvaiheessa on rohkaissut jatkamaan työtä edelleen. Taloudellisesti ovat työtä tukeneet *Helsingin yliopiston viranomaiset* sekä *Maaliskuun 25 päivän rahasto*, joille haluan lausua parhaat kiitokseni. *Suomalaista Lakimiesyhdistystä* kiitän siitä, että se on avustanut kirjan julkisuuteen saattamista ottamalla sen julkaisusarjaansa. Niinikään kiitän vaimoani *Leena Aaltoa*, joka on avustanut teoksen oikoluvussa. — Käsikirjoitus on päätetty toukokuun 25 päivänä 1965.

Jorma S. Aalto

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu
Alkulause	VII
Sisällysluettelo	IX
Lähdeluettelo	XIX
Lyhennyksiä	XXXI

ESIOSA

I LUKU

YLEINEN JOHDANTO

1 §. <i>Johdanto</i>	1
Oikeudenkäyntimenettelyn jako oikeudenkäyntiin siviili-, rikos- ja hallintoasioissa s. 1. — Prosessilajin säännösten ulottuvuus alueellisessa, ajallisessa ja asiallisessa suhteessa s. 1. — Tutkimus selvittelee kysymystä rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalaista suhteessa siviiliprosessimenettelyn sovellutusalaan s. 2. — Rikosprosessimenettelyn keskeisimpinä ilmiöinä rikos s. 2. — Rikoksesta johtuvista erilaatuisista seuraamuksista s. 3. — Tutkimusaiheen valintaan vaikuttaneista näkökohdista s. 3. — Rikos- ja siviiliprosessimenettelyn erottaminen eri menettelyikseen ongelman syntymisen edellytys s. 5. — Germaanisesta ajattelutavan ja roomalaisen oikeuden mukaisen ajattelutavan välisistä eroavuuksista s. 5. — Ruotsin vanhimpien tunnettujen oikeudenkäyntimenettelyjen suhteesta rikosprosessi- ja siviiliprosessimenettelyn väliseen eroon ja tämän suhtautumistavan kehityksestä s. 6. — Rikos- ja siviiliprosessimenettelyn erottaminen toisistaan nykyaikaisessa mielessä s. 7.	
2 §. <i>Rikos- ja siviiliprosessin suhteista</i>	8
Rikos- ja siviiliprosessimenettelyn periaatteellisista eroista s. 8. — Rikos- ja siviiliprosessimenettelyn ulkonaisesta samankaltaisuudesta s. 9. — Rikos- ja riita-asiaiden oikeudenkäyntimenettelyä säännöstää pääasiassa sama lainsäädäntö s. 10. — Tuomioistuin eli oikeusasiat (rikos- ja riita-asiat) vastakohtana hallinto-oikeudellisille valitusasioille s. 10. — Tuomioistuinorganisaation yhtenäisyydestä s. 10. — Menettelyjen eroavuudet perustuvat rikos- ja siviiliprosessissa käsiteltävien asioiden yhteiskun-	

nalliseen eriarvosteisuuteen s. 11. — Menettelyjen ulkonaisista eroa-
vuuksista s. 12. — Menettelylajin kohde eli esine menettelymuotoja
erottavana perusteena s. 12. — Valtion rankaisuoikeudesta eli rankaisu-
vaateesta rikosprosessin kohteena s. 13. — Asiassa omaksuttu mielipide
s. 14.

- 3 §. *Rikosprosessin asianosaisista ja vireilletulotavasta* 15
Virallisen syyttäjän ja asianomistajan välisestä suhteesta oikeusvertai-
levasti s. 15. — Suomen oikeuden kannalta s. 15. — Virallisen syyttäjän
ja asianomistajan syyteoikeudesta s. 16. — Asianomistajakäsitteestä esi-
tettyjä mielipiteitä s. 17. — Syyteoikeus asianomistajan erityistunto-
merkkinä s. 18. — Rikosprosessimenettelyssä vastaajan puolella olevista
henkilöistä s. 18. — Oikeushenkilön mahdollisuudesta esiintyä rikos-
prosessimenettelyssä vastaajana s. 19. — Siviiliprosessimenettelyyn asian-
osaistumismahdollisuudesta s. 20. — Rikosprosessista avoimen ja sulje-
tun prosessijärjestelmän systematiikassa s. 20. — Asianosaistumisen
helppoudesta rikosprosessimenettelyyn s. 21. — Menettelyjen suhteiden
tulevasta kehityksestä s. 21.

II LUKU

PERUSKYSYMYKSIÄ

- 4 §. *Tutkimustehtävän rajoittaminen* 22
Aiheen systemaattiset vaikeudet s. 22. — Siviilivaatimuksen tulkinta
aktualisoituu vain siinä tapauksessa, että asianosainen esittää sitä kos-
kevan vaatimuksen tuomioistuimessa s. 22. — Millaisia siviilioikeudellisia
vaatimuksia rikosprosessissa voidaan tutkia s. 23. — Kotimaisessa kir-
jallisuudessa lausuttu mielipide s. 23. — Ulkomaisessa kirjallisuudessa
omaksuttuja kannanottoja s. 23. — Positiivisista lainsäännöksistä joh-
dettavia vaatimuksia s. 24. — Ongelmaa ei voida meillä ratkaista vain
vaatimustasolla s. 25. — Perusteen merkitystä korostava linja s. 25. —
Pyrittävä materiaalisioikeudellisesti mahdollisimman edustavaan ryhmä-
valintaan s. 25. — Tutkittavaksi valittu vahingonkorvauskanne, rikoksella
järkytetyn tilan luontaispalauttamiseen tähtäävä vaatimus ja yksityis-
oikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittava vaa-
timus s. 25. — Kanteiden rakenteen prosessioikeudellista tarkastelua s. 25.
— Vahingonkorvausvaateen yhteydestä kanneperusteeseen s. 26. — Rikos-
oikeudellisen vallinnan palauttamiseen tähtäävien kanteiden rakenteesta
s. 26. — Oikeustoimen pätemättömyyden toteamiseen pyrkivien kantei-
den rakenteesta s. 27. — Saman seurauksen määräävien rikoslain ja
siviililain perusteiden yhteistutinnan mahdollisuus rikosprosessissa s. 27.
— Tutkimustehtävän rajoituksia s. 29.
- 5 §. *Separaatio- ja adheesioperiaattein kuvattu rikosprosessilain asiallinen
sovellutusala* 30
Oikeusvertaileva katsaus rikosprosessilain asiallisesta sovellutusala

- s. 30. — Rikosoikeudellinen ja siviilioikeudellinen vaatimus korostetusti erilaisia ja itsenäisiä menettelyllisesti tarkasteltuna s. 31. — Separaatio- eli erillisyyssperiaate s. 31. — Adheesioperiaate s. 32. — Adheesiotermin eri merkityksiä s. 32. — Absoluuttinen (obligatorinen) adheesio s. 33. — Fakultatiivisen adheesioin erilaatuisista tilanteista s. 35. — Fakultatiivisen adheesioin oikeusseuraamuksen materiaalisioikeudellista arvostusta korostava linja s. 36.
- 6 §. *Rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan historiallisesta kehityksestä* .. 37
Tarkastelun perusteena olevista ajatuksista s. 37. — Materiaalisen oikeuden alalla tapahtunut rikoksen seuraamusten uudelleenarviointi s. 38. — Erityisesti roomalais-saksalaisen oikeuden vaikutuksesta s. 38. — Asianomistajan syyteoikeuden kehityksestä s. 38. — Vahingonkorvausvaatimuksen siviililuontoisuuden vaikutuksista 1600-luvulla s. 39. — 1734-vuoden lain esitöiden kannalta s. 39. — Paluu germaanisten oikeusnäkemysten pohjalle rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan osalta s. 40. — 1734-vuoden lain rikos- ja siviilioikeuden differentioitumisesta s. 40. — 1734-vuoden lain rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalaista ja sen määrittämisen perusteista s. 40. — 1734-vuoden lain säätämisen jälkeisestä kehityksestä s. 42.
- 7 §. *Ratkaisun teoreettisista perusteista* 42
Kotimaisessa kirjallisuudessa esitettyjä käsityksiä separaatioperiaatteen ja adheesio- eli liittämissperiaatteen sisällyksestä s. 43. — Pääperiaatteen separaatioperiaate s. 43. — Adheesioperiaatteesta s. 43. — Adheesioperiaatteen laajemmasta sovellutuksesta yksittäisvaateiden osalta s. 44. — Kotimaisen adheesioperiaatteen vertailu adheesioperiaatteeseen maissa, jotka noudattavat ns. fakultatiivista adheesiota s. 45. — Rangaistusvaatimuksen päävaatimusluontoisuudesta fakultatiivisessa adheesiossa s. 45. — Päävaatimuskäsityksen kritiikkiä s. 46. — Rangaistusvaatimuksen päävaatimusluontoisuudesta rikosjutun eri asianosaisten kannalta s. 47. — Eri materiaalisen oikeuden alojen kannalta s. 47. — Kysymyksen ratkaisu oikeussuojatoiminnallisesti s. 48. — Erityisesti samanperusteisuuden merkityksestä s. 49. — Adheesioperiaatteen asema oikeusvertailevasti rikosprosessimenettelyn perusosassa s. 49. — Uudenaikaisemmista kehityslinjoista s. 50.
- 8 §. *Asiallisesta sovellutusalaista prosessinedellytyskysymyksenä* 50
Prosessinedellytyksen käsitteestä s. 50. — Rikosprosessimenettelyn asiallista sovellutusalaan koskeva kysymys prosessinedellytyskysymyksenä s. 51. — Tuomioistuimien kiinnittää huomionsa jutun tuomioistuinasianluontoisuuteen heti jutun käsittelyn alussa s. 51. — Prosessinedellytyskäsitteen vastaavuudesta muissa tilanteissa s. 52. — Tuomioistuinasianluontoisuudesta, rikos- ja riita-asianluontoisuudesta sekä hallintoasianluontoisuudesta s. 53. — Mainittujen eri tilanteiden yleisistä vaikutusmuodoista s. 53. — Ongelman asema ennakkoluontoisuusjärjestyksessä s. 54. — Prosessinedellytyksen absoluuttisuudesta s. 55. — Rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan puutteen vaikutuksista s. 56.

ADHEESIOPERIAATTEESTA

I LUKU

TUOMIOISTUIMESSA ESITETÄÄN YKSI PÄÄ-
VAATIMUS

- 9 §. *Välittömästi rikokseen perustuva päävaatimus* 58
 Systemaattinen erottelu niiden juttujen välillä, joissa vaaditaan rangaistusta ja niiden, joissa pyritään vain siviilivaatimusten esittämiseen s. 58. — Yksittäisestä rangaistusvaatimuksesta s. 59. — Rikokseen perustuva siviilioikeudellinen seuraamus kannevaatimuksena s. 60. — Tällaiset vaatimukset joutuvat rikosprosessimenettelyssä tutkittaviksi s. 60. — Lain-säännöksistä s. 61. — Eräitä poikkeuksia s. 61. — Rikosasia sanan varsinaisessa merkityksessä s. 63. — Erityisesti vahingonkorvausvaatimuksesta yksittäisenä päävaatimuksena s. 63. — Asianomistajarikosten yhteydessä s. 64. — Vahingonkorvausvaatimus virallisen syyttäjän syytteen alaisen rikoksen perusteella s. 64. — Yksityisoikeudellisten vaatimusten toteuttaminen langettavan rikostuomion jälkeen s. 65. — Erityisesti asianomistajan varauksesta esittää myöhemmin jälkiprosessissa siviilioikeudellisia vaatimuksia ja sen merkityksestä s. 66. — Kirjallisuudessa esitettyjä mielipiteitä s. 66. — Oma mielipide s. 68. — Mainitusta tilanteesta erityisesti oikeusturvatieongelman osalta s. 70. — Oikeustoimen pätemättömyyden toteamismahdollisuudesta rikosprosessimenettelyssä s. 71. — Kirjallisuudessa esitettyjä mielipiteitä s. 72. — Oikeuskäytännöstä s. 72. — Kysymyksen omaksuttu mielipide s. 72. — Kiinteän ja irtaimen omaisuuden vallinnan palauttamista koskeva yksittäinen päävaatimus s. 73. — Rikosperusteinen vallinnan palautusvaatimus s. 73. — Erityisesti irtaimen esineen palauttamista koskevat vaatimukset: KK 11:4, 12:4 sekä RL 32:1 ja 5 s. 74. — RVA 11 §:n mainitsemista tilanteista s. 74.
- 10 §. *Siviilivaatimus perustuu puutteelliseen rikostunnusmerkistöön* 75
 Erityisesti RL 9:6:sta (syyteoikeuden vanhentumistapaus) s. 76. — Asianomistajan oikeudenomistaja syyteprosessissa s. 77. — Kanneperusteiden analyysistä s. 77. — RL 9 luvun tapausten teoreettisesta rakenteesta (rikosoikeudellinen vahingonvastuusäännös) ja sen suhde puhtaasti siviilioikeudellisiin vastuumääräyksiin s. 78. — Erityisesti RL 9:5:n mainitsemasta tapauksesta s. 79. — Valvontavelvollista vastaan suunnatusta kanteesta s. 80. — Erityisesti alaikäiseen tai syynäkeettomaan rikoksen perusteella suunnatusta kanteesta s. 81. — Valvontavelvollista ja mainittua vahingon välitöntä aiheuttajaa vastaan suunnatusta kanteesta s. 82. — Kumulaatiokysymyksen ratkaisu s. 83. — Eräistä erityistilanteista s. 84.
- 11 §. *Kanne perustetaan vain välillisesti rikokseen* 84
 Sivullisen vastuun toteuttamisjärjestys toisen rikollisella menettelyllä aiheuttamasta vahingosta s. 85. — Kirjallisuudessa esitettyjä mielipiteitä s. 85. — Lainsäädännöstä asian osalta esiintyviä normimääräyksiä s. 86. — Kanneperusteen oikeudellisesta analyysistä s. 88. — RL 2:16:n tilanteen analogisesta soveltamisesta aiheutuvista prosessuaalisista vaikeuk-

sista s. 88. — Erityisesti regressioikeuden piiriin kuuluvista tapauksista s. 89. — Vakuutuksenantajan VakSopL:n 25 §:n mukaan nostaman kanteen perusteista s. 89. — Muiden regressikanteiden oikeudellisista perusteista s. 91.

- 12 §. *Kanneperusteen merkityksestä* 92
 Kantajan esittämän kanteen merkityksestä rikosprosessilain asiallista sovellutusala määriteltäessä s. 92. — Kanteen perusteena olevan teon suhteesta kriminalisoituun tunnusmerkistöön s. 92. — Onko kantajan käsityksellä teon rikos- tai siviililuontoisuudesta merkitystä ratkaistaessa rikosprosessilain asiallista sovellutusala? s. 93. — Kirjallisuudessamme esitetyjä mielipiteitä s. 93. — Vahinkoa kärsineen valintaoikeudesta useampiperusteisissa vahingonvastuutapauksissa s. 94. — Kirjallisuudessamme prosessioikeuden kannalta esitetyjä mielipiteitä s. 94. — Eräitä materiaalsen oikeuden alalta valittuja vertailutapauksia s. 95. — Valintaoikeus on lähinnä ulkoprosessuaalinen s. 96.
- 13 §. *Virheellisessä prosessilajissa nostetun kanteen käsittely* 99
 Kirjallisuudessa esitetyjä mielipiteitä s. 99. — Prosessinedellytyksen puutteen seuraamuksena jutun jättäminen tutkittavaksi ottamatta s. 99. — Oikeuskäytännöstä ilmeneviä kannanottoja s. 100. — Tuomioistuino-organisaatiomme ulkonaisesta yhtenäisyydestä johtuva ongelman ratkaisu s. 100. — Virheellisessä prosessilajissa nostettu kanne muutoksenhakuasteessa s. 101. — Virheellisyys esiintyy vääränä muutoksenhakuosoituksena s. 102. — Mahdollisia ratkaisulinjoja s. 103. — Muutoksenhakuosoituksen vaihtaminen siviiliprosessista rikosprosessiin s. 104. — Muutoksenhakuosoituksen vaihtaminen rikosprosessista siviiliprosessiin s. 104. — Oikeuskäytännön omaksumien käsitysten arvostelua s. 105.

II LUKU

USEAMPIA PÄÄVAATIMUKSIA, JOISTA JOKIN ON RANGAISTUSVAATIMUS

- 14 §. *Rangaistusvaatimuksen merkityksestä jutun käsittelyjärjestystä määrätessä* 107
 Yksittäinen rangaistusvaatimus menee rikosprosessimenettelyyn s. 107. — Kirjallisuudessa esitetyjä mielipiteitä siviiliprosessin attrahoivasta vaikutuksesta s. 107. — Virallisen syyttäjän esittämä rangaistusvaatimus s. 108. — Ongelman ratkaisusta 1734-vuoden lain alkuperäisten mielipideilmaisujen mukaan s. 109. — Ns. tvistemålabrott-rikkomusten toteuttamismahdollisuudesta siviiliprosessijärjestyksessä s. 110. — Nykyoikeutemme kannalta kirjallisuudessamme esitetyjä mielipiteitä s. 110. — OK 3:4:n merkityksestä ja lainkohdan arvostelusta nykyoikeuden kannalta s. 111. — Oikeudenkäyntijärjestyksen rikkomisesta ja oikeudenkäynnin väärinkäyttämisestä tuomittavista rangaistuksista s. 112. — 1734-vuoden muissa kaarissa kuin rikoskaareissa ja ennen vuoden 1889 rikoslakia annetuissa erityisissä asetuksissa olevista vähäisistä sakkorangaistuksista

- ja niiden tuomitsemismahdollisuuksista siviiliprosessin yhteydessä s. 113. — Rikoslain esitöistä saatavat ratkaisuviittaukset s. 113. — OK:n 3:4:n soveltamisesta nykyoikeuden kannalta s. 114. — Omaksuttu mielipide s. 116. — Rangaistusvaatimuksen merkityksestä konkreettista rikosjuttua silmälläpitäen s. 116.
- 15 §. *Rikosperusteisen siviilivaatimuksen prosessioikeudellisesta käsittelystä* . . . 118
 Tuomioistuimen ohjaavasta toiminnasta sekä sen merkityksestä esitettyjä siviilivaateita silmälläpitäen s. 118. — Onko useampien vaateiden esittäminen luettava kumulaation piiriin kuuluvaksi ilmiöksi s. 119. — Kirjallisuudessa esitettyjä mielipiteitä s. 119. — Vaateiden tutkintamahdollisuus samassa prosessilajissa kumulaation edellytyksenä s. 120. — Kumulointitilanteen purkamisesta ja kumuloinnin aikaansaannista tuomioistuimen toimin s. 121. — Ulkomaisten oikeusjärjestysten kannanottoja s. 121. — Kumulaation säännönmukaisuudesta s. 122. — Erityisesti virallistoimintojen yhdistämisen sallittavuudesta s. 123. — Erottamisen sallittavuudesta oikeutemme kannalta kirjallisuudessa esitettyjä mielipiteitä s. 123. — Ulkomaisten oikeusjärjestysten ratkaisulinjoja tapausten osalta s. 124. — Oikeusturvapyyntöjen epäämismahdollisuudesta s. 125. — Erotetun siviilivaateen menettelyajasta s. 126. — Kumulaatiovaateiden käsittelytavasta muutoksenhakuasteesta s. 126. — Lainvoiman osittaisesta vaikutuksesta asiaan ja lainvoiman relatiivisesta vaikutuksesta henkilöihin nähden s. 126. — Rikos- ja siviilivaateiden suhteesta muutoksenhakua silmällä pitäen s. 127.
- 16 §. *Erityisesti vahingonkorvauskanteeseen liittyvistä ongelmista* 128
 Suorituskanteen säännönmukaisuudesta s. 128. — Vahvistuskanne liitetynä rangaistusvaatimukseen s. 128. — Kotimaisessa kirjallisuudessa lausuttuja mielipiteitä s. 129. — Vahvistuskanteesta siviiliprosessin puolella s. 129. — Kumulaatiokanteiden perusteiden analysoinnista s. 130. — Vahingonkorvausvelvollisuuden jakaantumisesta rikokseen osallistuneiden kesken koskeva lausunto syyteprosessin yhteydessä s. 130. — Vastuun jakaantumisesta, kun kysymyksessä on useamman kriminalisoiduksi katsottavan menettelyn yhteensattuminen samalla kun vahingonkorvausta vaaditaan suorituskanne s. 131. — Niistä tapauksista, jolloin vahingonkorvausta ei ole vaadittu, mutta vahvistuslausumaa pyydetään s. 132. — Omaksuttu mielipide s. 133. — Rangaistusvaatimusten ja yksityisoikeudellisten vaatimusten välisistä suhteista s. 133. — Ulkomaisten fakultaatiivisen adheesion omaksuneiden oikeusjärjestysten kannalta s. 133. — RL 9:1:n ilmaiseman pääsäännön merkitys s. 134. — Niistä tapauksista, jolloin siviilivaatimuksen syntyä ei voida ollenkaan osoittaa tai siviilivaatimus ei menesty minkään muunkaan materiaalsen oikeuden normien nojalla s. 135. — Vahingonkorvausvaade menestyy muulla kuin rikosperusteella s. 135. — Rikosoikeuden yhteydessä olevista säännöksistä johtuvia tapauksia s. 135. — Objektiiviseen rikostunnusmerkistöön perustettu vahingonkorvausvaatimus s. 135. — Eräitä muita erityistapauksia s. 137.
- 17 §. *Erityisesti oikeustoimen pätemättömyyttä koskevista vaatimuksista* . . . 138
 Ongelmanasettelun osalta s. 139. — Oikeusvertaileva katsaus s. 139. —

Kotimaisessa kirjallisuudessa lausuttuja mielipiteitä s. 140. — Oikeuskäytäntömme tapauksen ratkaisussa omaksumista eri suuntiin menevistä peruslinjoista s. 141. — Vaatimusta ei riita-asian luontoisena tutkita s. 142. — Kanne voidaan tutkia, jolloin prosessilajin määrää se vaatimus, jota kanne pääasiassa tarkoittaa s. 142. — Kanteen välitön peruste määrää oikeusturvatiens s. 143. — Kysymyksen ratkaisussa omaksuttu mielipide ja sen perustelut s. 145.

- 18 §. *Kiinteän ja irtaimen omaisuuden vallinnan palauttamisesta* 147
 RVA 12 §:n mukainen palautusoikeus sekä hätävarjelus- ja pakkotilainstituuttien hyväksikäyttö restituuotitarkoituksessa s. 147. — Poliisiviranomaisen oikeudesta palauttaa esineen hallinta sen alkuperäiselle oikealle haltijalle s. 148. — Vallinnan palautusvaatimus rikosperusteisena voidaan käsitellä syyteprosessimenettelyssä s. 149. — Kiinteän omaisuuden vallinnan palauttamista koskeva vaatimus syyteprosessissa ja erityisesti RK 10: 6:n määräys s. 150. — Kiinteän omaisuuden vallintasuhteiden palauttamiseen tähtääviä erilaisia kannepyyntöjä s. 151. — Irtaimen omaisuuden restituuotio s. 154. — Restituutiovaatimus suhteessa rikosprosessuaaliseen takavarikkoon s. 154. — Tuomioistuimen menettelystä, mikäli takavarikoidun esineen omistaja ei ole tullut vaatimaan esinettä itselleen s. 155. — Restituutiovaatimusten käsittely tuomiossa s. 157.

III LUKU

SIVIILIPERUSTEISTEN VAATIMUSTEN TUTKINTAMAHDOLLISUUDESTA SYYTEPROSESSISSA

1. SIVIILIPERUSTE ASIANOMISTAJAN JA SYYTETYN VÄLILLÄ

- 19 §. *Ongelman ratkaisulinjoista* 158
 Asetettu ongelma on kumulaation piiriin kuuluva kysymys s. 158. — Kysymyksenasettelusta perustilanteessa s. 159. — Siviiliperusteen ilmenemisestä eri asianosaisrelaatioissa s. 159. — Oikeusvertaileva katsaus s. 159. — Siviiliperusteiden käsittelytavoista eri ajatussuuntien mukaan: Jos rangaistusvaatimuksen hyväksyminen asetetaan liitännäisten siviiliperusteiden hyväksymisen ehdoksi s. 160. — Vaateiden tutkinta vain rikosperusteella on mahdollinen s. 160. — Siviiliperusteiden tutkinnan myöntävä linja s. 161.
- 20 §. *Siviiliperusteen käsittelystä kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä* 161
 Kirjallisuudessamme esiintyneitä mielipiteitä s. 162. — Kielteinen kannanotto ja sen perustelut s. 162. — Kirjallisuudessa omaksuttuja myönteisiä mielipiteitä s. 162. — Oikeuskäytännön kehityksestä tarkasteltavan kysymyksen osalta s. 163. — Erityisesti esineen vallinnan palauttamisen yhteydessä, siviilioikeudellisiin periaatteisiin nojautuvat palautusvaatimukset s. 165. — Oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittavat toissijaisesti yksityisoikeudellisella perusteella esitetyt vaatimukset s. 166.

- Kotimaisessa kirjallisuudessa esitettyjä mielipiteitä s. 167. — Toissijais-
tutkinnasta oikeusvertailevasti s. 168.
- 21 §. *Asianomistajan ja syytetyn välisen siviiliperusteen tutkinnasta* 168
Kysymyksessä vaadekonkurrenssitilanne s. 169. — Tapausten analyttistä
tarkastelua s. 169. — Kielteisen suhtautumistavan kohtuuttomuus kan-
tajan kannalta s. 170. — Uudemmissa ulkomaisissa lainsäädännöissä
omaksutuista mielipiteistä s. 170. — Tuomioistuinorganisaatiomme ja
oikeudenkäyntimenettelymme yhtenäisyyden vaikutuksista tapausten
ratkaisussa s. 171. — Ratkaisuun vaikuttavista muista perusteista s. 171.
— Oikeuskäytännön myönteisesti omaksumien tapausten analyttistä tar-
kastelua s. 171. — Fakultatiivisen adheesion ajatusten vieraus aikaisem-
malle oikeudellemme s. 172. — Uudemman kirjallisuuden näkökohtia
s. 172. — Asiayhteyteen perustuva yhteiskäsittely s. 173. — Sopimatto-
muustilanteiden prosessuaalisesta käsittelystä s. 173. — Vastaajan suos-
tumuksen mukaan tuomitsemisesta s. 173. — Oikeuskäytännön arvos-
telua s. 175. — Kuittautapaukseen liittyvistä ongelmista s. 176. — Kir-
joittajan mielipide s. 178. — Kysymys oikeustoimen pätemättömyyden
toteamisesta aiheutuvien siviilioikeudellisten seuraamusten tuomitsemi-
sestä s. 178.

2. SIVILIPERUSTE SIVULLISSUHTEESSA

- 22 §. *Sivullisen mahdollisuudesta osallistua syyteprosessiin* 181
Käytännössä rikosasiain oikeudenkäynnissä esiintyvistä henkilöistä ja
näiden asemasta s. 181. — Erityisesti vakuutusyhtiöiden osalta kirjalli-
suudessa lausutuista mielipiteistä s. 182. — Sivuväliintulija verrat-
tuna tässä tarkasteltuihin henkilöihin s. 183. — Kirjallisuudessa esite-
tyistä mielipiteistä erityisesti vastaajakumulaation osalta s. 184. — Oi-
keusvertailevasti havaittavista linjoista s. 184. — Kotimaisen lainsäädän-
nön puuttuminen s. 185.
- 23 §. *Sivullinen kantajana syyteprosessissa* 186
Syyteoikeutta vailla olevien henkilöiden vaatimusten toteuttaminen
yksittäisvaateina s. 186. — Oikeusvertailevaa tarkastelua s. 187. — Siirto-
tapauksista s. 187. — Välillisesti rikoksesta johtuneen vahingon kor-
vaaminen s. 189. — Vakuutuksenantajan VakSopL 25 §:n nojalla esittä-
män vaatimuksen prosessioikeudellisista perusteista s. 190. — Tällainen
vaatimus siirtotilanteessa s. 191. — Kirjallisuudessa regressin oikeus-
turvatien osalta lausutuista mielipiteistä s. 192. — Oikeuskäytännön kan-
natoista tilanteesta s. 192. — VakSopL 25 §:n analyttistä tarkastelua
s. 193. — Kannevaatimuksen perusteiden tarkastelua tosiasiatasolla s. 194.
— Ongelman osalta omaksuttu ratkaisu s. 194. — Eräistä muista regressi-
tilanteista s. 195. — Työnantaja kantajapuolen asianosaisena s. 195. —
Sosiaalilautakunta kantajapuolena s. 195. — Fakultatiivisen adheesion
periaatteiden mukainen järjestely s. 196.
- 24 §. *Sivulliseen kohdistettu vaatimus kirjallisuuden ja oikeuskäytännön
valossa* 197
Sivulliseen kohdistettu siviiliperusteinen vaatimus tutkitaan yksittäi-

senä päävaatimuksena siviiliprosessimenettelyssä s. 197. — Sivullisen mahdollinen rikosperusteinen vastuu ja sen toteuttaminen s. 197. — Kirjallisuudessa esitetty kielteinen mielipide tutkintamahdollisuuteen nähden ja vaatimuksen jättäminen tutkittavaksi ottamatta s. 198. — Oikeusvertailevia huomioita s. 199. — Oikeuskäytäntömme omaksumista linjoista: Kolmannen henkilön vastuun toteuttamisjärjestys sellaisen vahingon osalta, jonka sen toimihenkilöt ovat rikollisella menettelyllään, joka on tehty henkilön puolesta tai sen hyväksi, aiheuttaneet s. 200. — Kirjallisuudessa omaksuttu myönteinen linja s. 201. — Kolmannen henkilön vastuu tyyppillisellä siviiliperusteella syytetyn rikoksellaan aiheuttamasta vahingosta ja sen toteuttamisjärjestys s. 202. — Erityisesti työnantajan vastuu rikosjutun yhteydessä s. 203. — Tien kunnossapitäjän vastuusta s. 205. — Vaarantamisvastuun toteuttaminen syytejutun yhteydessä s. 207. — Isännänvastuunormien mukaisen vastuun toteuttaminen syytejutun yhteydessä s. 207. — Takaisinsaanti konkurssiin KS 46 a-kohdan nojalla s. 209. — Käytännön tutkintakielteinen mielipide s. 209.

- 25 §. *Laissa olevan erityismääräyksen merkityksestä* 211
 Erityisnormi määrää sivullisvastuun toteuttamisen siviiliprosessitielle s. 211. — Eräitä tutkintamyynteisyyteen viittaavia havaintoja s. 211. — Tällaisen normin merkityksestä s. 212. — Erityisesti LVL 11, 12 ja 13 §:n sisältämien prosessioikeudellisten perusteiden tulkinnasta s. 212. — Erityismääräyksen merkityksestä s. 217. — Kahden oikeudenkäynnin samanaikainen nostaminen oikeusturvan saamisen edellytyksenä s. 217.
- 26 §. *Sivulliseen kohdistettujen vaatimusten tutkinnan sallittavuudesta* 218
 Asiasyhteyteen perustuvien näkökohtien merkityksestä ongelman ratkaisussa s. 218. — Erilaisia vaihtoehtoja s. 218. — Oikeuskäytännön piirissä omaksutut peruslinjat s. 219. — Välittävän suunnan kehittymättömyys s. 219. — Sivulliskumuloinnin salliminen merkitsee uutta aluevaltausta syyteprosessille s. 219. — Käytännöllisten tarpeiden vaatima järjestely s. 219. — Sivullisen vastuun merkityksestä rikoksen seuraamuksia korjattaessa s. 220. — Fakultatiivisen adheesio tarjoamien mahdollisuuksien omaksuminen tapauksen ratkaisussa s. 221. — Fakultatiivisen adheesio mukaisten näkemysten perustelut oikeutemme kannalta s. 221. — Heikkoasteisen fakultatiivisen adheesio mukainen ratkaisu tapauksessa ja sen arvostelu s. 222. — Siirtomenettelyn suositeltavuus s. 223. — Forumkysymyksen aiheuttamat vaikeudet ja niiden ratkaisu s. 223. — Haastemenettelyn erilaisuuden vaikutukset ja näiden käytännöllinen ratkaisu s. 224. — Sivullisen mielipiteen vaikutuksesta kumuloinnin sallittavuuteen s. 225. — Kumuloinnin prosessioikeudellisista rajoituksista ja sen suhteesta prosessioikeuden omaksumiin johtaviin periaatteisiin s. 225. — Erityisesti KS 46 §:n a-kohdan erityispiirteistä s. 226. — Fakultatiivisen adheesio tarjoamat ratkaisumahdollisuudet s. 228.
- 27 §. *Sivulliskumuloinnin sallittavuudesta erityisesti esineoikeuksia silmällä pitäen* 229
 Esineoikeudellisista ajateltavissa olevista perustilanteista syyteprosessissa s. 229. — Esillä olevien tapausten ratkaisussa on perehdyttävä rikos-

oikeudellisen vallinnan takana oleviin siviilioikeudellisiin oikeussuhteisiin s. 230. — Tertiuksen esiintyminen yleensä luettava pääväliintulotyyppiin kuuluvaksi s. 230. — Kirjallisuudessa tertiuksen vaatimusten tutkintamahdollisuudesta esitettyjä mielipiteitä s. 231. — Ongelman jaottelu eri tyyppitapauksiin s. 232. — Siviilioikeudellinen oikeussuhde esiintyy syytejutussa esikysymyksen luontoisena s. 232. — Erityisesti kiinteän omaisuuden ollessa kysymyksessä (RK 10:6) s. 235. — Kirjallisuudessa omaksuttu yleissääntö s. 237. Vahvistuskannetyypinen vaatimus syyteprosessissa s. 240. — Kiinteän omaisuuden osalta s. 240. — Irtaimen esiinnee osalta s. 241. — Vahvistuskannepyyntö tapauksissa, jolloin siviilioikeudellisen oikeussuhteen ratkaisu ei muodosta syytejutun esikysymystä s. 242.

RIKOS- JA SIVIILIASIAIN ERILLINEN KÄSITTELY

- 28 §. *Separatioperiaatteesta* 244
Adheesioperiaatteen soveltamista koskeva prosessiteoreettinen yhteenveto s. 244. — Kotimaisen oikeuden asema oikeusvertailevasti tarkasteltuna s. 245. — Separatioperiaate muodostaa selvän pääsäännön s. 245. — Tapauksista, jolloin vaatimukset perustuvat eri tapahtumainkulkuihin s. 245. — Separatioperiaatteen soveltamisen aiheuttamasta prosessioikeudellisesta käsittelytavasta s. 247. — Eräs käytännön sovellutustapaus s. 248.

NÄKÖKOHTIA SÄÄDETTÄVÄÄ OIKEUTTA SILMÄLLÄPITÄEN

- 29 §. *De lege ferenda* 250
Tämän hetkisen rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan prosessiteoreettinen kokonaisarvostelu s. 250 — Tulevaa oikeutta ajatellen adheesioperiaatteen sovellutus pääongelmana s. 251. — Voitaisiin luopua perusteen oikeusturvatiien määräävyyttä korostavasta linjasta s. 252. — Periaatteellinen fakultatiivisuuden hyväksyminen s. 253. — Vahva-asteinen fakultatiivisuus oikeuttamme lähinnä s. 253. — Kysymys fakultatiivisen sivulliskumuloinnin sallimisesta s. 254. — Siviili- ja rikosprosessin sisäisten suhteiden järjesteleminen s. 254. — Siirtomenettelyn kehittäminen forum- ja haastejärjestelmien kehittämisen avulla s. 255. — Yhteenveto s. 255.

LÄHDELUETTELO

- Aalto, Jorma S.*: Tuomarin kyselyvelvollisuudesta siviiliprosessissa. — LM 1962 s. 568 ss.
- Abrahamsson, P.*: Swerikes rijkes lands-lag ... nu å nyo andra gången med anmärckningar uplagd. Stockholm 1726. (Abrahamsson)
- Afzelius, Ivar*: Grunddragen af rättegångsförfarandet i tvistemål. Jemförande framställning af utländsk och svensk lagstiftning. Toinen painos. Stockholm 1886. (Afzelius)
- Agge, Ivar*: Bidrag till läran om civildomens rättskraft. Lund 1932. (Rättskraft)
- — — Straffprocessrätt I. Toinen painos. Uppsala 1938 (Agge I) sekä Straffprocessrätt II. Anteckningar efter föreläsningar. Uppsala 1936. (Agge II)
- — — Något om processföremålet och dess bestämmande enligt svensk straffprocessrätt. Festskrift för Granfelt s. 18 ss. Helsingfors 1934. (Festskrift för Granfelt)
- — — Några anmärkningar rörande skadeståndstalan i brottmål. — SvJT 1936 s. 241 ss.
- — — Några anmärkningar om den enskilda åtalsrättens utveckling och ställning i viktigare nutida rättssystem. — JFT 1934 s. 137 ss.
- — — Straffprocessens konstruktion och brottnötsutslagets rättskraft. — SvJT 1937 s. 617 ss.
- Aho, Matti*: Konkursivelallisen valeluovutukset ja takaisinsaanti. — LM 1963 s. 432 ss.
- Ailio, Erkki*: Esinekonfiskaatio Suomen rikosoikeudessa. Rikosoikeudellinen tutkimus. Helsinki 1964. (Ailio)
- Alanen, Aatos*: Yleinen oikeustiede. Turku 1948. (Alanen)
- — — Rangaistus- ja turvaamistoimenpiteet toisiinsa verrattuina erikoisesti silmäläpitiäen n.k. turvaamissäilytystä. — Helsinki 1926. (Rangaistus- ja turvaamistoimenpiteet)
- — — Syyntakeettoman henkilön vahingonkorvausvelvollisuudesta. — DL 1932 s. 404 ss.
- — — Vahingonkorvausvelvollisuus hätävarjelun liioittelutapauksissa. — DL 1935 II s. 35 ss. (n:o 26).
- Alkio, Paavo*: Tuomarin tehtävistä käräjillä. Vaasa 1948. (Alkio)
- Almén, Tore — Eklund, Rudolf*: Om köp och byte av lös egendom. Kommenter till lagen den 20 juni 1905. Neljäs painos. Stockholm 1960. (Almén)
- Almquist, Jan Eric*: Svensk rättshistoria. Efter föreläsningar. Stockholm 1960. (Almquist)
- Andenaes, Johs.*: Straffprosessen i første instans. Oslo 1962. (Andenaes)
- Anttila, Inkeri*: Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena. Vammala 1946. (Anttila)
- — — Omistusoikeutta koskeva edellytys kavallussäännöksessä. — LM 1948 s. 72 ss.

- Arnell, Israel*: Swerikes Stads-lagh ——. Nu åter å nyo med Anmärkningar uplagd. Stockholm 1730. (Arnell)
- Arti, Armas*: Liikennevahinkojen korvaaminen. Porvoo 1965. (Arti)
- Ask, John*: De allmänna underrätternas inbördes behörighet i tvistemål. Lund 1896. (Ask)
- Augdahl, Per*: Norsk civilprosess. Kolmas painos. Trondheim 1961. (Augdahl)
- Bassegoda, Jean*: L'action civile en procédure pénale bernoise. Genève 1943. (Bassegoda)
- Baumann, Claude*: Die Stellung des Geschädigten im schweizerischen Strafprozess. Aarau 1958. (Baumann)
- Baumbach, Adolf — Lauterbach, Wolfgang*: Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und anderen Nebengesetzen. 26. painos. München—Berlin 1961. (Baumbach)
- Beckman, Rudolf*: Merioikeuden käsikirja. — Toinen painos. Helsinki 1957. (Beckman)
- Bergendal, Sven*: Bidrag till den svenska rättsmedlens historia. Uppsala 1916. (Bergendal)
- Berlin, Leo*: Beitrag zu Lehre vom Adhäsionsprocess. Bern 1878 (?). (Berlin)
- Birchmeier, W.*: Handbuch des Bundesgesetzes über die Organisation der Bundesrechtspflege vom 16. Dezember 1943. Zürich 1950. (Birchmeier)
- Birkmeyer, Karl*: Deutsches Strafprozessrecht. Berlin 1898. (Birkmeyer)
- Borenius, Lauri*: Moottoriajoneuvoliikenteestä johtuvan vahingon vastuusta ja sen vakuuttamisesta. Suomen vakuutuslakimiesten yhdistyksen julkaisuja III. s. 33 ss. Helsinki 1939. (Vahingonvastuu)
- Braas, le Chevalier*: Précis de procédure pénale I. Bruxelles-Liège 1950. (Braas I)
- Briegleb, Hans Karl*: Einleitung in die Theorie der summarischen Prozesse. Leipzig 1859. (Briegleb)
- Broomé, G.*: Allmänna civilprocessen enligt svensk gällande rätt. Toinen painos. Lund 1890. (Broomé)
- Bäärnhielm, Gösta*: Rättegången i brottmål. Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler IV. Processrätt. Lund 1927. (Bäärnhielm)
- Candolin, Birger*: Om begränsning av vade- och missnöjeansökan (Keskustelukysymysalustus) — JFT 1955 s. 5 ss.
- — — Varaktigheten av beslut. — JFT 1948 s. 337 ss.
- Carlson, B. C.*: Eräitä huomautuksia rikoksen siviilioikeudellisista seuraamuksista. Juhlajulkaisu Suomalainen Lakimiesyhdistys 1898—1948 s. 396 ss. Vammala 1948. (Carlson)
- Caselius, Ilmari*: Sopimussakon suhteesta vahingonkorvaukseen. — DL 1929 s. 356 ss.
- Caselius, Ilmari — Rautiala, Martti*: Siviilioikeudellisia oikeustapauksia. Helsinki 1953. (Caselius—Rautiala)
- Chydenius, Wilhelm*: Finsk kontraktsrätt I. Helsingfors 1955. (Chydenius)
- Clerc, François*: Le procès pénal en suisse romande. Étude de l'influence du Droit Français sur les lois de procédure pénale en vigueur en Suisse Romande. Paris 1955. (Clerc)
- Dalcke, A — Fuhrmann, Ernst — Schäfer, Karl*: Strafrecht und Strafverfahren. 37. painos. Berlin 1961. (Dalcke)
- Dillén, Nils*: Föreläsningar i straffprocessrätt enligt den nya rättegångsbalken. Falun 1947. (Dillén)

- Graf zu Dohna, Alexander*: Das Strafverfahren. Berlin 1913. (Dohna)
- Donnedieu de Vabres, H.*: Traité de droit criminel et de législation pénale comparée. Paris 1947. (Donnedieu de Vabres)
- Eckhoff, Torstein*: Rettskraft. Oslo 1945. (Eckhoff)
- Ekelöf, Per Olof*: Om interventionsgrunden. Uppsala 1937. (Interventionsgrunden)
- — Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper. Några problem inom den allmänna processrättsläran. Stockholm 1956. (Grundbegrepp)
- — Rättegång I. (Stockholm 1957); II (Stockholm 1958) ja III (Stockholm 1961). (Ekelöf I—III)
- Eklund, Rudolf — Hemberg, William*: Lagen om försäkringsavtal av den 8 april 1927 jämte därav föranladda författningar. Kolmas painos. Stockholm 1957. (Eklund)
- Ekström, F. W.*: Privaträttens allmänna läror I—III ja IV—VII. Helsingfors 1921—1925. (Ekström)
- Ellilä, Reino*: Suomen liikenneoikeus. — Porvoo 1958. (Liikenneoikeus)
- Ellilä, Tauno*: Arvostelu teoksesta Sanfrid Staffans, Civilprocessens föremål. — LM 1957 s. 264 ss.
- — Kan brottmål, i vilket endast anspråk på skadestånd framställts avgöras i svarandens frånvaro? — JFT 1952 s. 143 ss. (Keskustelukysymyslausunto).
- — Kanteenmuuttamisen sallittavuudesta. — DL 1939 s. 380 ss.
- — Kanteen yksilöimiskysymyksiä. — DL 1941 II s. 37 ss. (N:o 28).
- — Kiinteistöforumkysymyksiä. — LM 1958 s. 267 ss.
- — Norjan ulosotto-oikeuden vertailevaa tarkastelua. — LM 1945 s. 46 ss.
- — Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano. Prosessioikeutta oikeustapausten valossa. Helsinki 1954. (Ellilä)
- — Oikeuspoliittisia peruskysymyksiä nykyhetken prosessioikeuden alalta. — SPL 1952 s. 157 ss. ja s. 187 ss.
- — Saamistakavarikon käyttämisalasta. — LM 1955 s. 513 ss.
- — Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa erityisesti silmälläpitäen ulosmittausmenettelyä. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1947. (Sivullisen oikeussuojan takeista)
- — Tuomioistuimen valta antaa siviilitäytäntöönpanoa koskevia määräyksiä. — LM 1960 s. 514 ss.
- — Ulosotto-oikeuden yleiset opit. Porvoo 1962. (Ulosotto-oikeus)
- — Voidaanko UL 7 luvun mukainen takavarikko myöntää rikokseen perustuvan vahingonkorvausvaateen vakuudeksi? — DL 1954 II s. 79 ss. (N:o 42).
- Fasching, Hans W.*: Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen I. Wien 1959. (Fasching)
- Forsman, Jaakko*: Bidrag till läran om skadestånd i brottmål enligt finsk rätt. Helsingfors 1893. (Forsman)
- — Straffrättens allmänna läror. Kerava 1930. (Allmänna läror)
- Frandsen, Bjarne — Rasmussen, Ib Dalgas*: Håndbog i faerdselslovgivningen. — København 1960. (Frandsen)
- Gadd, Erik*: Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat. Opas ja mallikokoelma. Toinen painos. Porvoo 1957. (Gadd)
- Garraud, R. — Garraud, Pierre*: Précis de droit criminel. Paris 1934. (Garraud)
- Gerland, Heinrich*: Der deutsche Strafprozess. Eine systematische Darstellung. Mannheim—Berlin—Leipzig 1927. (Gerland)

- Glaser, Julius*: Handbuch des Strafprozesses I, II Leipzig 1883 ja 1885. (Glaser I ja II)
- Gleispach, Wenzeslaus*: Das österreichische Strafverfahren. Toinen painos. Wien 1924. (Gleispach)
- Granfelt, O. Hj.*: Adhäsionsprincipen. — Valda juridiska uppsatser s. 37 ss. Helsingfors 1944. (Adhäsionsprincipen)
- , — Ehdotus oikeudenkäyntilaitoksen uudistamiseksi v. 1923. Helsinki 1925. (Ehdotus)
- , — Kan målsägande i skild rättegång väcka talan om skadestånd på grund av brott utan att i brottmålet hava gjort förbehåll därom? (Keskustelukysymyslausunto). — JFT 1949 s. 318.
- , — Kortframställning av Finlands civilprocessrätt. Helsingfors 1927 (Civilprocessrätt)
- , — Lärobok i straffprocessrätt I. Helsingfors 1925. (Lärobok I)
- , — Officialprincipen och dess tillämpning på materiellrättslig grund. — JFT 1912 s. 319 ss.
- , — Officialprincipen och dess tillämpning på processrättslig grund i vanliga tvistemål anhängiga vid underdomstol enligt gällande finsk och svensk rätt. — JFT 1915 s. 170 ss.
- , — Sammandrag av föreläsningar i straffprocessrätt. Toinen painos. Helsingfors 1915. (Sammandrag)
- , — Straffprocessrätt. Föreläsningar I—II. Helsingfors 1908—1910. (Granfelt)
- , — Suomen konkurssioikeus pääpiirteittäin. Kolmas painos. Helsinki 1950. (Konkurssioikeus)
- , — Välimiesmenettely. Neljäs painos. Tampere 1951. (Välimiesmenettely)
- Granfelt, O. Hj.—Castrén, U. J.*: Yleisen alioikeuden, maanjako-oikeuden ja välimiestuomioistuimen ratkaisuja, pöytäkirjoja ja prosessitoimia. — Toinen painos. Helsinki 1924. (Granfelt — Castrén)
- Grottenfelt, Julius*: Kommentar till strafflagen. Allmänna delen I (Helsingfors 1910), II (Helsingfors 1912) ja III (Helsingfors 1913). (Grottenfelt)
- Grundt, Theodor*: Laerebok I Norsk forsikringsrett. Oslo 1939. (Grundt)
- Gröndahl, Hugo*: Pää-intervensioonista Suomen oikeuden mukaan. Helsinki 1903. (Gröndahl)
- Guldener, Max*: Schweizerisches Zivilprozessrecht. Toinen painos. Zürich 1958. (Guldener)
- Gärde, N—Engströmer, Thore—Strandberg, Tore—Söderlund, Erik*: Nya rättegångsbalken jämte lagen om dess införande. Med kommentar. Stockholm 1949. (Gärde)
- Hakulinen, Y. J.*: Obligationsrätt I. Allmänna läror. Tammerfors 1962. (Hakulinen)
- , — Saamistakavarikon käyttämisala. — LM 1955 s. 66 ss.
- Halila, Jouko*: Saamisoikeuksien kuittauksesta. Vammala 1961. (Kuittauksesta)
- , — Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955. (Halila)
- , — Eräitä näkökohtia rikosjutun siirtämisestä. — LM 1963 s. 738 ss.
- , — Kantelusta tuomiovirheen perusteella. — LM 1964 s. 1 ss.
- Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta. (Helsinki 1939.) (Hallituksen esitys Luonnos 1939)

- Hansen, Victor — Hurvitz, Stephan — Munch-Petersen, Erwin:* Retsplejeloven med bilove m.v. I ja II. København 1939. (Hansen)
- Hassler, Åke:* Civilprocessrätt. Huvuddragen av domstolsväsendet och rättegången i tvistemål enligt RB I. Lund 1956. (Hassler I)
- , — Den nya rättegångsbalken I. Lund 1947. (Rättegångsbalken I)
- , — Svensk rättspraxis. Processrätt 1931—1935 — SvJT 1937 s. 210 ss.
- , — Svensk civilprocessrätt. En lärobok. Lund 1963. (Hassler)
- Hedman, Helge:* a) Bör domstol då gods, som påstås vara målsägaren genom brott avhändert samt av polismyndighet frångästs tredje man och till domstol ingivits, uttala sig därom, till vem godset skall utgivas?
b) Skall ifall frågan a) besvaras jakande, godset, därest målsägaren icke bevakat sin rätt, ändå förklaras böra tillhandahållas denne? (Keskustelukysymysalustus). — JFT 1938 s. 513 ss.
- Heer, Heinrich:* Die prinzipale Privatstrafklage im schweizerischen Rechte. Glarus 1924. (Heer)
- Heiding, Sture:* Svensk varomärkesrätt. Stockholm 1960. (Heiding)
- Heinonen, Olavi:* Kieltokanteen ja kriminalisoinnin suhde. — LM 1962 s. 242 ss.
- Hellner, Jan:* Försäkringsgivarens regressrätt. — Uppsala 1953. (Regressrätt)
- , — Försäkringsrätt. — Lund 1959. (Hellner)
- Hemmer, Ragnar:* Suomen oikeushistorian oppikirja I. Helsinki 1950. (Hemmer)
- v. Hippel, Robert:* Der deutsche Strafprozess. Marburg 1941. (Hippel)
- Honkasalo, Brynolf:* Suomen rikosoikeus. Erityinen osa I₂. Varallisuusrikokset. — Oppikirjana käyttämistä varten tarkastanut Reino Ellilä. — Hämeenlinna 1964. (Erityinen osa I₂)
- , — Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Ensimmäinen osa (Helsinki 1948); Toinen osa (Helsinki 1949); Kolmas osa (Helsinki 1953). (Honkasalo I, II, III)
- , — Vahvistuskanne-oikeudesta ja sen edellytyksistä Suomen oikeuden mukaan I. Aineelliset edellytykset. Helsinki 1928. (Vahvistuskanne-oikeudesta)
- Hult, Phillips:* Föreläsningar över försäkringslagen. Stockholm 1936. (Hult)
- Hurvitz, Stephan:* Den danske strafferetspleje. Kolmas painos. København 1959. (Hurvitz)
- Hänzi, Roland:* Die Stellung des Strafrichters zu fremdrechtlichen Vorfragen. Basel 1957. (Hänzi)
- Hörstadius, Ejnar:* Om bestämmande av ersättning för kroppsskada enligt svensk rätt. — SvJT 1935 s. 51 ss.
- , — Processuella spörsmål i trafikmål. Teoksessa Försäkringsrättsliga spörsmål s. 39 ss. Stockholm 1938. (Hörstadius)
- Ignatius, Kaarlo:* Vakuutusopimuslaki. Helsinki 1933. (Ignatius)
- , — Virallisen syyttäjistön kehittyminen, organisatioon ja syyteoikeus. Helsinki 1900. (Virallinen syyttäjistö)
- Jeschek, Hans-Heinrich:* Die Entschädigung des Verletzten nach deutschem Strafrecht. — JZ 1958 s. 591 ss.
- Jansén — Storbacka, Ture:* Kan straffatalan och i samband därmed eller separat i straffprocessuell ordning ersättningstalan föras mot bolag. — JFT 1941 s. 309 ss. (Keskustelukysymysalustus).
- Jotuni, Olavi:* Eräistä rikosprosessuaalisista pakkokeinoista. — Poliisimies 1959 s. 846 ss. ja 1960 s. 7 ss., s. 80 ss., s. 169 s., s. 249 ss., 361 ss. ja 411 ss.
- , — Eräitä ajatuksia hallinnan oikeusturvasta poliisin kannalta katsottuna. — DL 1942 s. 80 ss.

- Jägerskiöld, Stig*: Studier rörande receptionen av främmande rätt i Sverige under den yngre landslagens tid. Lund 1963. (Jägerskiöld)
- Kallenberg, E.*: De ordinära devolutiva rättsmedlen i den svenska civilprocessen. Toinen painos. Lund 1922. (Rättsmedel)
- , — Om forum i brottmål. Lund 1896. (Om forum)
- , — Svensk civilprocessrätt I (1 ja 2, 2. painos, 3—5) ja II (1—7). Lund 1922—1939. (Kallenberg I ja II)
- Karlgren, Hjalmar*: Skadeståndsrätt. Toinen painos. Stockholm 1958. (Karlgren)
- Kern, Eduard*: Strafverfahrensrecht. Kuudes painos. München—Berlin 1960. (Kern)
- Kivimäki, Eero*: Voidaanko liikenne rikosprosessissa, kun vahingonkorvausta ei voida antaa lausunto syytettyjen murto-osaisesta syyllisyydestä vahinkoon. Pöytäkirja Vaasan hovioikeuspiirin tuomareiden neuvottelutilaisuudesta Vaasan hovioikeudessa 14/12 1963 s. 53 ss. [Moniste]. (E. Kivimäki)
- Kivimäki, T. M.*—*Ylöstalo, Matti*: Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. Toinen painos. Porvoo 1964. (Kivimäki—Ylöstalo)
- Kleinknecht, Theodor—Müller, Hermann—Reitberger, Leonhard*: Kommentar zur Strafprozessordnung und Gerichtsverfassungsgesetz. Neljäs painos. Darmstadt 1958. (Kleinknecht)
- Kralik, Winfried*: Die Vorfrage im Verfahrensrecht. Wien 1953. (Kralik)
- Kühler, Hans*: Die Entschädigung des Verletzten in der Rechtspflege. — ZSW 1959 s. 617 ss.
- Käpy, Aleks*i: Hovioikeuden tuomio- ja päätöslauselmia, pöytäkirjanotteita, kirjeitä ja äänestyspöytäkirjoja. Helsinki 1928. (Käpy)
- Lainvalmistelulautakunnan julkaisuja 1929:2*: Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta. Helsinki 1929 (LVK 1929:2).
- Lainvalmistelulautakunnan julkaisuja 1937:16*: Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta. Helsinki 1937. (LVK 1937:16)
- Lammi, Tauno*: Liikennevakuutuslain prosessuaaliset säännökset ja niiden merkitys vakuutuksenantajalle. — Suomen vakuutuslakimiesten yhdistyksen julkaisuja XVI, s. 234 ss. (Liikennevakuutuslaki)
- The Laws of England* — by The Earl of Halsbury. Toimittanut Viscount Simonds. Volume 37. Kolmas painos. London 1962 (Halsbury)
- Leivonen, Johannes*: Voidaanko korvausvaatimus, joka johtuu rikollisesta teosta, tehdä siviilioikeudellisella perusteella riita-asian oikeudenkäyntijärjestyksessä? (Keskustelukysymysalustus). — LM 1954 s. 267 s.
- Lejman, Fritjof*: Bidrag till läran om återvinning i konkurs. Uppsala 1939. (Lejman)
- Lent, Friedrich—Jauernig, Othmar*: Zivilprozessrecht. 10. painos. München—Berlin 1961. (Lent—Jauernig)
- Levasseur, G.—Chavanne, A.*: Droit pénal et procédure pénale. Paris 1963. (Levasseur)
- Levin, L.*: Richterliche Prozessleitung und Sitzungspolizei in Theorie und Praxis. Berlin 1913. (Levin)
- Lohsing, Ernst—Serini, Eugen*: Österreichisches Strafprozessrecht. Neljäs painos. Wien 1952. (Lohsing—Serini)
- Lundstedt, A. V.*: Om biintervention. Lund 1911.

- Löwe—Rosenberg*: Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz mit Nebengesetzen. 21. Auflage herausgegeben von Hanns Dünnbier, Friedr. Wilh. Geier, Heinrich Jagus, Max Kohlhaas, Werner Sarstedt, Karl Schäfer. Erster Band: 1 (Berlin 1962) und zweiter Band: Lfg 1 (Berlin 1964). (Löwe—Rosenberg I, II)
- Mali, Matti*: Muutoksenhaku-uudistus. — LM 1955 s. 385 ss.
- Matti Hans*: Die Zivilklage aus strafbaren Handlungen im erstinstanzlichen Strafverfahren des Kantons Bern. Bern 1916. (Matti)
- Matz, S.*: Handbok i svensk civilprocessrätt. Stockholm 1957. (Matz)
- Merikoski, V.*: Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä. I nide. Vammala 1959. (Merikoski)
- Melander, Ilmari*: Lapsen huollosta. Yksityisoikeudellinen tutkimus I. Vammala 1939. (Melander)
- Meyer, Gerhard*: Zur Zuständigkeit im Adhäsionsprozess. — JZ 1953 s. 216.
- Montgomery, Robert*: Handbok i Finlands allmänna privaträtt I. Helsinki 1889. (Montgomery)
- Munch-Petersen, H.*: Den danske retspleje V. Toimen painos. København 1926. (Munch-Petersen)
- Nakamura, Muneo*: Bericht über den »Judicial Process« und das Prozessgegenstand-Model. — Bulletin Waseda University Institute of Comparative Law. Tokyo 1961 N:o 1 s. 33 ss.
- Nehrman (Ehrensträhle) David*: Inledning til then svenska jurisprudentiam criminalem. Lund 1756. (Nehrman)
- — Inledning til then svenska processum civilem. Stockholm—Upsala 1751. (Processum civilem)
- — Inledning til then svenska processum criminalem. Lund 1759. (Processum criminalem)
- Nicolai, Heinz*: Das Adhäsionsverfahren nach dem Entwurf eines Einführungsgesetzes zum Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuch und zum Strafvollzugsgesetz vom Jahre 1930 unter besonderer Berücksichtigung des geltenden Bussprozesses und des österreichischen Adhäsionsprozesses. Berlin 1931. (Nicolai)
- Nordfors, Harald*: a) Bör domstol då gods, som påtås vara målsägaren genom brott avhänt samt av polismyndighet fråntagits tredjeman och till domstol ingivits, uttala sig därom, till vem godset skall utgivas? b) Skall ifall frågan a) besvaras jakande, godset, därest målsägaren icke bevakat sin rätt, ändå förklaras böra tillhandahållas denne? (Keskustelukysymysalustus). — JFT 1938 s. 517 ss.
- Nordling, E. V.*: Om remedia juris enligt svensk lag. Uppsala 1863. (Nordling)
- Nybergh, Gunnar*: Kan målsäganden i skild rättegång väcka talan om skadestånd på grund av brott utan att i brottmålet hava gjort förbehåll därom. (Keskustelukysymysalustus). — JFT 1948 s. 276 ss.
- Olivecrona, Karl*: Domstolsorganisationen i vissa främmande länder. Viides painos. Lund 1961. (Domstolsorganisation)
- — Rättegången i brottmål enligt RB. Toimen painos. Lund 1961. (Olivecrona)
- Ollinen, Ilmo*: Kiinteistön pakkohuutokaupasta Suomen oikeuden mukaan silmälläpitäen erityisesti ulosotto-prosessuaalisia kysymyksiä I. Vammala 1938. (Ollinen)

- Palme, W. A.*: Om disciplinär bestraffning av tjänstemän. Dess materiellrättsliga förutsättningar enligt gällande förvaltningsrätt i Finland. Åbo 1947. (Disciplinär bestraffning)
- — Kan skadestånd i brottmål utdömas, ehuru straffpåståender förkastas? — JFT 1946 s. 295 ss.
 - — Något om straffdoms subjektiva rättskraft. JFT 1930 s. 15 ss.
 - — Om det fortsatta brottet enligt gällande straff- och straffprocessrätt i Finland. Åbo 1943. (Fortsatta brottet)
- Palmgren, Bo*: Målsägandens åtalsrätt. Helsingfors 1939. (Palmgren)
- — Kan straffitalan och i samband därmed eller separat i straffprocessuell ordning ersättningstalan föras mot bolag? — JFT 1941 s. 247 ss.
 - — Svarandens utevaro i skadeståndsmål på grund av brott. — JFT 1951 s. 142 ss.
 - — Vilka åtgärder bör man träffa för att tillvarataga den förorättades ersättningskrav. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1957 s. 133 ss.
 - — När bevismedel eller genom brott åtkommet gods under eller i och för rättegång beslagtagits, så frågas huru länge beslaget fortbestår (Keskustelukysymyslausunto). — JFT 1949 s. 202 ss.
- Palmgren, Gunnar*: Om säljarens rätt att åberopa svek eller bedrägeri vid överlåtelse av fast egendom (Keskustelukysymyslausustus). JFT 1942 s. 247 ss.
- — Till frågan om försäkringsgivares regressrätt. — JFT 1945 s. 283 ss.
- Petersen, Theodor—Soukka Paavo*: Englannin oikeuslaitos. Vammala 1965. (Petersen—Soukka)
- Peters, Karl*: Strafprozess. Ein Lehrbuch. Karlsruhe 1952. (Peters)
- Petrén, Gustaf*: Om målsägandetals väckande och upptagande. — SvJT 1952 s. 57 ss.
- Planck, Julius Wilhelm*: Die Mehrheit der Rechtsstreitigkeiten im Prozessrecht. Göttingen 1844. (Planck)
- Processnämnden*: Underrättsförfarandet enligt nya rättegångsbalken. Fjärde tryckningen. Stockholm 1948. (Processnämnden)
- Rapold, Walter*: Der erstinstanzliche Zürcher Adhäsionsprozess speziell in seinen Beziehungen zum Zivilprozess. Winterthur 1958. (Rapold)
- Rautiala, Martti*: Uusi perintökaari pääpiirteittäin. Helsinki 1965. (Rautiala)
- Reinikainen, Veikko*: Jutun palauttamisesta. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1956. (Jutun palauttamisesta)
- — Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista. Vammala 1958. (Reinikainen)
 - — Sivuväliintulointressistä siviiliprosessissa. — LM 1951 s. 437 ss.
- Rekola, Aarne*: Esinekysymyksen tutkiminen hallintomenettelyssä ja lainkäytössä. — LM 1958 s. 613 ss.
- — Hallinto-oikeudellisia harjoitustapauksia. Vammala 1951. (Hallinto-oikeudellisia harjoitustapauksia)
 - — Saamisoikeuden vanhentuminen Suomen lain mukaan I ja II. Vammala 1938. (Rekola I ja II)
 - — Tulo- ja omaisuusverolaki. Porvoo 1947. (Tulo- ja omaisuusverolaki)
- Roeder, Hermann*: Lehrbuch des österreichischen Strafverfahrensrechtes. Wien 1963. (Roeder)

- Rosenberg, Leo:* Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts. Yhdeksäs painos. München—Berlin 1961. (Rosenberg)
- Salmiala, Bruno A.:* Ks. *Sundström, Bruno A.*
- Salomonsen, Olof:* Den norske straffeproseslov med kommentar I—II. Toinen painos. Oslo 1925. (Salomonsen I ja II)
- Salovaara, Niilo:* Varkaus. Rikosoikeudellinen tutkimus. Helsinki 1960. (Salovaara)
- — — „Erityinen olosuhde” RL 5 luvun 4 §:ssä. — LM 1964 s. 321 ss.
- Saraste, R. E.:* Autovakuutusyhtiö osallisena rikosprosessissa. — Suomen vakuutuslakimiesten yhdistyksen julkaisuja XI, s. 80 ss. (Autovakuutusyhtiö)
- Schmidt, Eberhard:* Lehrkommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz I (Toinen painos. Göttingen 1964) ja II (Göttingen 1957). (Schmidt I ja II)
- Schrevelius, Fredrik:* Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande civil-process. Lund 1853. (Schrevelius)
- Schwarz, Otto — Kleinknecht, Theodor:* Strafprozessordnung. 24. painos. München—Berlin 1963. (Schwarz)
- Schönke, Adolf:* Beiträge zur Lehre vom Adhäsionsprozess. Berlin und Leipzig 1935. (Schönke)
- — — Einige Bemerkungen über den Adhäsionsprozess. DRZ 1949 s. 121 ss.
- Schönke Adolf—Schröder, Horst:* Strafgesetzbuch. 11. painos. Berlin—München 1963. (Schönke—Schröder)
- Serlachius J. J.:* I hvilken ordning skall frågan om rättegångskostnaden för ett vid underdomstol väckt mål om straff för skogsåverkan afgöras, då äganderätten till skogsmarken, såsom tvistig, blifvit föremål för särskild rättegång vid samma eller annan domstol? — JFT 1916 s. 140 ss.
- — — Besittningsbegreppet i 1734 års lag. — JFT 1897 s. 457 ss.
- Serlachius, Julian:* Har försäkringsgivare, då den i försäkringsavtalet avsedda skadan inträtt genom tredje mans vållande, en självständig rätt till skadestånd av tredje mannen? — Festskrift för R. A. Wrede, Helsinki 1921 s. 173 ss. (Regressrätt)
- — — Om återvinning till konkursbo. Helsingfors 1881. (Återvinning)
- — — Suomen rikosoikeuden oppikirja. Ensimmäinen osa. Yleiset opit. Kuudes painos. Hämeenlinna 1951. (Serlachius)
- Sipilä, Arvo:* Liikennevakuutuslaki. Selostusta ja näkökohtia. — LM 1960 s. 205 ss.
- — — Om försäkringsanstalts för arbetareolycksfallsförsäkring regressrätt enligt finsk lag. — NFT 1931 s. 140 ss.
- Sjögren, Wilhelm:* Förarbetena till Sveriges Rikes Lag 1686—1736. V ja VI. Uppsala 1903 ja 1904. (Sjögren V—VI)
- Sjöström, B.:* A såsom utställare och B såsom acceptant av växel hava av överexekutor ålagts att till växelns innehavare gälda dess innehåll. Sedan genom laga kraft vunnet utslag förklarats, att B förfalskat A:s namn å växeln, har denne väckt mot innehavaren talan om återvinning. Är innehavaren av växeln berättigad att i denna rättegång framställa bevisning därom, att A:s namn icke varit förfalskat? (Keskustelukysymysalustus). — JFT 1923 s. 92 ss.
- — — Das Zivilprozessrecht in Finnland. Teoksessa *Leske—Loewenfeld, Die Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr. Bd I. Neue Bearbeitung. 2. Lieferung.* Berlin 1931 s. 512 ss. (Zivilprozessrecht)

- Sjöström, B.*: Eräs oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 12 §:n tulkintaa koskeva kysymys. — LM 1930 s. 172 ss.
- » — Muodollisesta prosessinjohtosta alioikeudessa tavallisissa riita- ja rikosasioissa Suomen oikeuden mukaan. Suomentanut ja muuttuneen lainsäädännön aiheuttamin huomautuksen ja lisäyksiin varustanut *Paavo Alkio*. Turku 1948. (Sjöström—Alkio)
- » — Om tredsdom enligt finsk och svensk civilprocessrätt. Helsingfors 1916. (Om tredsdom)
- Skarstedt, Sigfrid*: Om straffprocessuella tvångsmedel enligt svensk rätt I. Lund 1895.
- Skedl, Arthur*: Das österreichische Civilprozessrecht I. Leipzig 1900. (Skedl I)
- Skeie, Jon*: Den norske straffeprosess I ja II. Oslo 1939. (Skeie I ja II)
- Soukka, Paavo*: Kun syyte rikoksesta hylätään, onko myös aina hylättävä samassa oikeudenkäynnissä ajettu siviilioikeudellinen vaatimus? — DL 1932 II s. 144 ss.
- Stang, Emil*: Rettergangsmåten i straffesaker. Oslo 1941. (Stang)
- Statens offentliga utredningar 1938: 44*: Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. II Motiv mm. Stockholm 1938. (SOU 1938: 44)
- Statens offentliga utredningar 1941: 7*: Förslag till rättegångsbalk. Stockholm 1941. (SOU 1941: 7)
- Staub, Karl*: Über den Geschädigten nach zürcherischem Strafprozessrechte. Zürich 1905. (Staub)
- Stefani, Gaston — Levasseur, Georges*: Procédure pénale. Toinen painos. Paris 1962. (Stefani)
- Stock, Ulrich*: Strafprozessrecht. Ein Grundriss. Tübingen 1952. (Stock)
- Ståhlberg, Kaarlo L.*: Petoksesta erityisesti pitäen silmällä erehdyksen aikaan saamista ja vireillä pitämistä sekä tavaran ja rahan tappiota. Rikosoikeudellinen tutkimus. Vammala 1964. (Ståhlberg)
- Sturm, Hermann*: Kann der Privatankläger in Strafverfahren auch privatrechtliche Ansprüche geltend machen? — ÖJZ 1949 s. 120 ss.
- Sundström, Bruno A.*: Lisiä oppiin rikosprosessioikeudesta silmälläpitäen erittäin asianosaiskäsitettä. — DL 1924 s. 337 ss.
- » — Sotatuomioistuininprosessioikeus I. Porvoo 1925. (Salmiala)
- Tarjanne, Tapio*: Vastaajakäsitteestä rikosprosessioikeudessamme. — LM 1927 s. 1 ss.
- » — Virkasuhteen lakkaaminen Suomen valtionhallinnossa. Helsinki 1934. (Virkasuhteen lakkaaminen)
- Taxell, Lars Erik*: Ansvar och ansvarsfördening i aktiebolag. — Åbo 1963. (Taxell)
- Telaranta, K. A.*: Erehdys oikeustoimiopin perusongelmana. Vammala 1960. (Telaranta)
- Tirkkonen, Tauno*: Arvostelu teoksesta Reinikainen, Veikko: Jutun palauttamisesta. — LM 1956 s. 643 ss.
- » — Arvostelu teoksesta Sanfrid Staffans, Civilprocessens föremål. — LM 1957 s. 258 ss.
- » — Asialegitimaatio-(asiavaltuus-) käsitteestä. — LM 1945 s. 176 ss.
- » — Das Zivilprozessrecht Finnlands. Helsinki 1958. (Zivilprozessrecht)
- » — Eräitä huomautuksia adheesioperiaatteen sovellutuksesta Suomen oikeudessa. — JFT 1954 s. 431 ss.
- » — Eräitä huomautuksia avioero-oikeudenkäynneistä. — LM 1945 s. 444 ss.

- Tirkkonen, Tauno:* Kuittausvaatimuksen johdosta annetun päätöksen oikeusvoimasta. — LM 1944 s. 31 ss.
- — Laki aviollisesta syntyperästä. — LM 1959 s. 460 ss.
- — Lisiä oppiin asianomistajasta rikosprosessissa. — LM 1934 s. 177 ss.
- — Oikeudenkäyntilaitoksen kokonaisuudistus Ruotsissa. — LM 1942 s. 137 ss.
- — Oikeudenkäyntimenettelystä avioeroasioissa. — LM 1939 s. 497 ss.
- — Oikeusvoimasta. Sen luonne ja subjektiivinen ulottuvaisuus Suomen siviiliprosessioikeudessa. Helsinki 1933. (Oikeusvoimasta)
- — Om handläggning av vattenrättsliga tvistemål enligt den nya finska vattenlagen. Festskrift Karl Olivecrona s. 659 ss. Stockholm 1964. (Vattenrättsliga tvistemål)
- — Prosessioikeuden johtavista periaatteista. Juhlajulkaisu Ståhlberg s. 422 ss. Vammala 1945. (Prosessioikeuden johtavista periaatteista)
- — Rikosasiassa annetun tuomion sitovasta vaikutuksesta siviiliprosessimenettelyssä. — LM 1934 s. 113 ss.
- — Rikosprosessimenettelyn kohteesta. — LM 1946 s. 512 ss.
- — Rikosprosessin yleinen oikeudellinen luonne. — LM 1946 s. 150 ss.
- — Rikosprosessioikeuden asiallisesta sovellutusalaista. — LM 1945 s. 8 ss.
- — Straffdomens bindande verkan i avseende å tvistemål. — SvJT 1941 s. 721 ss.
- — Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Porvoo 1964. (Tirkkonen)
- — Suomen rikosprosessioikeus I (Vammala 1948) ja II (Helsinki 1953). (Tirkkonen I ja II)
- — Suomen siviiliprosessioikeus I. Porvoo 1961. (Suomen siviiliprosessioikeus I)
- — Tuomionpurku. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1937. (Tuomionpurku)
- — Uudet säännökset muutoksen hakemisesta korkeimmassa oikeudessa. — LM 1956 s. 105 ss.
- — Uusi todistuslainsäädäntö. Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun muuttamisesta annettu 29 päivänä heinäkuuta 1949. Vammala 1949. (Todistus-oikeus)
- — Välimiesmenettely. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1943. (Välimiesmenettely)
- Tlapek, Ludwig F.—Serini, Eugen:* Die österreichische Strafprozessordnung. Kolmas painos. Wien 1959. (Tlapek—Serini)
- Trygger, E.:* Svensk straffprocessrätt. Toinen painos. (Monistettu laitos) Uppsala 1926. (Trygger)
- Tschelzow, M. A.:* Der sowjetische Strafprozess. Berlin 1958. (Tschelzow)
- Tulenheimo, Antti:* Asianomistaja rikoksesta johtuvassa vahingonkorvauksessa. Robert Hermansonin juhla-julkaisu s. 350 ss. Helsinki 1916. (Tulenheimo)
- Ullmann, Emanuel:* Lehrbuch des deutschen Strafprozessrechts. München 1893. (Ullmann)
- Uppström, Wilhelm:* Öfversigt af straffprocessrätten enligt främmande och svensk rätt. Stockholm 1884. (Uppström)
- Weiss, Theodor:* Die Behandlung connexer Civil- und Strafsachen in der schweizerischen Prozessgesetzgebung. Zürich 1893. (Weiss)
- Welamson, Lars:* Om brottmåldomens rättskraft. Stockholm 1949. (Welamson)

- Venoja, Harry*: Takavarikko. Rikosprosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1947. (Venoja)
- Vidal, Georges—Magnol, Joseph*: Cours de droit criminel et science pénitentiaire II. Procédure pénal. Paris 1949. (Vidal—Magnol)
- Vihma, Väino*: Palovakuutussopimus. Turku 1948. (Vihma)
- , — Sopimussakko. Helsinki 1950. (Sopimussakko)
- Vitu, André*: Procédure pénale. — Paris 1957.
- Wrede, R. A.*: Bidrag till kännedom om processen under 1600-talet. — JFT 1912 s. 263 ss.
- , — Das Zivilprozessrecht Schwedens und Finnlands. Mannheim—Berlin—Leipzig 1924. (Zivilprozessrecht)
- , — Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan I. Toimittanut *Ilmari Caselius*. Helsinki 1946. (Wrede—Caselius)
- , — Finlands gällande civilprocessrätt I. Helsingfors 1905. (Wrede I)
- , — Finlands gällande civilprocessrätt. Första bandet, utgiven av Bo Palmgren. Neljäs painos. Vammala 1953. (Wrede—Palmgren) Andra bandet. Neljäs painos. Tammerfors 1943. (Wrede II)
- , — Processinvändningarna enligt finsk allmän civilprocessrätt. Helsingfors 1884. (Wrede).
- Würtenberger, Thomas*: Über Recht und Pflichten des Verletzten im deutschen Adhäsionsprozess. Festschrift... H. F. Pfenninger s. 193 ss. Zürich 1956. (Würtenberger)
- Zitting, Simo*: Saantosuoja irtaimisto-oikeudessa. Vammala 1956. (Zitting)
- Zitting, Simo—Rautiala, Martti*: Esineoikeuden oppikirja. Yleinen osa. Helsinki 1963. (Zitting—Rautiala)
- Ylöstalo Matti*: Takauksesta. Porvoo 1957. (Ylöstalo)

LYHENNYKSIÄ:

AutovastuuL	= Autovastuulaki 10. 12. 1937.
DL	= Defensor legis.
ib.	= ibidem (samassa paikassa).
i.f.	= in fine (lopussa).
JFT	= Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland.
JFT bil.	= JFT:n liite (oikeustapausjulkaisut).
JL	= Jakolaki 14. 12. 1951.
JZ	= Juristenzeitung.
KS	= Konkursisääntö 9. 11. 1868.
LM	= Lakimies. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen aikakauskirja.
LVL	= Liikennevakuutuslaki 26. 6. 1959.
MeriL	= Merilaki 9. 6. 1939.
MHakuA	= Asetus, sisältävä erinäisiä määräyksiä muutoksen hakemisesta alioikeuksien tuomioihin ja päätöksiin 14. 8. 1901.
NJA 1931 I (esim.)	= Nytt Juridiskt Arkiv 1931. Avd. I: Tidskrift för lagskipning.
NRB	= Nya rättegångsbalken 18. 7. 1942 (Ruotsi).
PatL	= Patenttilaki 7. 5. 1943.
p.	= päätös
RautatieVastuuL	= L rautatienkäytöstä johtuvan vahingon vastuusta 19. 2. 1898.
RK	= V. 1734 lain rakennuskaari.
RL	= Rikoslaki 19. 12. 1889.
RVA	= A rikoslain voimaannpanemisesta (nimike L:ssa 1. 7. 1948). 19. 12. 1889.
RPL	= Lov om rettens pleje af 11. 4. 1916 (Tanska).
SOU	= Statens offentliga utredningar (Ruotsi).
StPO	= Strafprozessordnung vom 1. Februar 1877 (Saksa).
StRPL	= Lov om rettergangsmaaten i Straffesaker av 1. 7. 1887 (Norja).
SvJT	= Svensk Juristtidning.
t.	= tuomio.
UL	= Ulosottolaki 3. 12. 1895.
UlkApuL	= L Suomen ja ulkomaan viranomaisten yhteistoiminnasta oikeudenkäynnissä sekä ulkomaan tuomioistuimen päätöksen täytäntöönpanosta eräissä tapauksissa 10. 6. 1921.
VesiL	= Vesilaki 19. 5. 1961.
VilpKilpL	= L vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi 31. 1. 1930.
VirkamVastuuL	= L valtion vastuunalaisuudesta virkamiehen aikaansaamasta vahingosta 18. 5. 1927.
VML	= L välimiesmenettelystä 4. 2. 1928.
VälikäsiL	= L osakeita koskevista välikäsisuhteista 28. 7. 1939.
ZSW	= Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (Saksa).
ÖJZ	= Österreichische Juristenzeitung.
ÖStPO	= Strafprozessordnung vom 23. 5. 1873 (Itävalta).

Oikeustapausselostuksiin viitattaessa on noudatettu seuraavaa järjestelmää:

DL II 1946 n:o 46	=	Defensor Legis-lehden v. 1946 vuosikerran oikeustapaussosaston oikeutapaus n:o 46.
KKO 1924 p. I 6	=	Korkeimman oikeuden päätösselostukset 1924 n:o 6.
KKO 1922 p. II 481	=	Korkeimman oikeuden päätöstiedonannot 1922 n:o 481.
KKO 1933 I 43	=	Selostuksia ja tiedonantoja korkeimman oikeuden ratkaisuksista 1933, selostus n:o 43.
KKO 1933 II 116	=	Selostuksia ja tiedonantoja korkeimman oikeuden ratkaisuksista 1933, tiedonanto n:o 116.
SOO 1918 p. n:o 87	=	Senaatin oikeusosaston päätökset 1918 n:o 87.
SOO 1918 t. n:o 198	=	Senaatin oikeusosaston tuomiot 1918 n:o 198.

Julkaisemattomien tapausten osalta on mainittu tuomioistuin, ratkaisunimike (päätös vai tuomio), ratkaisupäivä, taltionumero, muutoksenhakija ja asia. Esim. KKO p. 10/3 1947 taltio 672/Martin Rafael Huhtala/omankädenoikeus.

ESIOSA

I LUKU

YLEINEN JOHDANTO

1 §. JOHDANTO

Oikeudenkäyntimenettely on oikeustieteellisessä kirjallisuudessamme tavallisesti jaettu kolmeen eri pääläjiin: oikeudenkäyntiin siviili-, rikos- ja hallintoasioissa.¹ Yleissääntöisesti on voitu todeta, että oikeudenkäynti siviiliasioissa eli siviiliprosessi on lailla järjestetty menettely, jolla annetaan oikeussuojaa välittömästi yksityisoikeudellisten etujen hyväksi, kun taas rikosasiain oikeudenkäynnissä eli rikosprosessissa määrätään ne toimenpiteet, joihin on ryhdyttävä tapahtuneen rikoksen johdosta.² Oikeudenkäynti hallintoasioissa on prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa määritelty menettelyksi, jossa hallintoa koskevia aineellisoikeudellisia määräyksiä sovelletaan sen vahvistamiseksi, mikä yksittäistapauksessa on oikein.³

Kunkin eri oikeudenkäyntilajin osalta voidaan puhua mainitun pro-

¹ Meillä oikeudenkäynnistä rikosasioissa käytetään synonyymia rikosprosessi ja oikeudenkäynnistä siviiliasioissa siviiliprosessi. Ks. esim. *Tirkkonen* s. 6 s.

Kun nimitys »rikosprosessi» eräissä muissa maissa omaksuttuun rangaistusprosessi (straffprocess, Strafprozess, procédure pénal)-nimitykseen verrattuna paremmin tuntuu kuvaavan rikosasiain oikeudenkäyntimme sisältöä, on nykyistä terminologiaa pidettävä tässä kohdin onnistuneena. Ks. tämän johdosta *Tirkkonen* s. 6 ja *Tirkkonen* I s. 22 s. ja siellä erityisesti viitteessä 7 lausuttua. Vrt. myös *Dillén* s. 7 s. ja *Hassler* I s. 18.

² Ks. esim. *Tirkkonen* s. 6 s. ja *Tirkkonen* I s. 3.

Missä määrin sen sijaan välimiesmenettely ja hakemuslainkäyttö (jurisdiction voluntaria) muodostavat edellisten vertaisia prosessilajeja, on riidanalaista. Vrt. näiden osalta esim. *Tirkkonen* I s. 4 s. sekä *Granfelt*, *Lärobok* I s. 1.

³ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 3 s. sekä *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 9. Tekstissä mainitulla oikeudenkäynnillä hallintoasioissa tarkoitetaan lähinnä samaa kuin hallinto-oikeudellisella lainkäytöllä hallinto-oikeudellisessa kirjallisuudessa. Hallinto-oikeudellinen lainkäyttöhän määritellään oikeussuojan antamisen tarkoituksessa tapahtuvaksi vahvistamiseksi, mitä asiassa on pidettävä positiivisen oikeuden mukaisena. Näin esim. *Merikoski* s. 25.

sessilajin säännösten ulottuvaisuudesta alueellisessa, ajallisessa ja asiallisessa suhteessa, jolloin ensin mainittu määrittää tietyn prosessilain alueellisen sovellutuspiirin, ajallinen näkökohta sen aikajakson, jonka kuluessa määrättyä prosessilakia on sovellettava, kun taas asiallinen sovellutusala määrittää ne vaatimukset, joita tietyn menettelyn piirissä voidaan yleensä tutkia.^{4, 5}

Seuraavassa tutkimuksessa selvitetään kysymystä rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalaista sen suhteessa siviiliprosessimenettelyn sovellutusalaan. Tutkimuskohteena on siten ongelma, millaisia asioita on pidettävä oikeutemme kannalta rikosasioina silmälläpitäen niitä tapauksia, joissa rikos- ja riita-asiain sisällöt käsitteellisesti lähenevät toisiaan,⁶ sekä toisaalta sen kysymyksen prosessuaalinen selvittely, millaisia vaikutuksia on sillä seikalla, että kantaja on nostanut kanteensa virheellisessä prosessilajissa tai juttua tuomioistuimen toimesta on käsitelty väärässä prosessilajissa.⁷

Rikosprosessi kielellisenä ilmauksena indisoi jo sitä, että keskeinen asema mainitussa menettelyssä käsiteltävien asioiden joukossa kuuluu niille teoille, joita kutsutaan rikoksiksi. Rikos materiaalisioikeudellisenä käsitteenä on käsiteanalyseissä verrattuna siviilioikeudelliseen vääryyteen usein määritelty rangaistuksella uhatuksi teoksi.⁸ Lähtien nolla poena sine lege -periaatteesta⁹ voidaan prosessioikeudenkin kannalta todeta, että rikos saattanee yleensä olla kysymyksessä vain silloin, kun

⁴ Oikeutemme mukaan ei ole mahdollista puhua rikosprosessilaista siinä merkityksessä, että se muodostaisi oman erityisen lakinsa (ks. tämän johdosta tarkemmin 2 §:n viite 6 jälkeen olevaa esitystä). *Rikosprosessilailla* tarkoitetaan siten sitä lainsäädäntöä, jota sovelletaan rikosprosessimenettelyssä ja joka suu- relta osalta on yhtäläinen ja sama siviiliprosessilainsäädäntöme kanssa. *Sovellutusala* -termiä taas on yleiskielen puolellakin käytetty erityisesti *lain tai asetuksen sovellutusala* -merkityksessä, joten tämä kuvastanee sekä yleiskielen että lakikielen kannalta oikeata näkökohtaa. *Asiallinen sovellutusala* tekstissä esitetyn mukaisesti kuvastaa erästä sovellutusalakysymyksen erityisulottuvaisuutta. Rikosprosessilain asiallista sovellutusala terminologisesti käsittelevää kirjallisuutta ks. esim. Nyky-suomen Sanakirja V s. 288 (lain tai asetuksen sovellutusala) sekä *Tirkkonen I* s. 78 ss., *Granfelt* s. 193 ss. ja s. 215 ss. sekä *sama*, *Sammandrag* s. 13 ss.

⁵ Samantapaisia ryhmittelyjä käyttävät myös esim. *Hurwitz* s. 14 ss., *Gerland* s. 29 ss. sekä *Peters* s. 75 ss.

⁶ Ks. esim. *Tirkkonen LM* 1945 s. 8. Vrt. myös *Granfelt*, *Lärobok I* s. 17 sekä *sama*, *Sammandrag* s. 16.

⁷ Tämän kysymyksen osalta ks. myös 8 §:n viite 25 jälkeen olevaa esitystä.

⁸ Kun rikosoikeuden piirissä ei ole voitu yleissääntöisesti erottaa rikosta ns. siviilioikeudellisesta vääryydestä, on primäärisistä peruskäsitteistä käsitelty ensin rikoksen rikosoikeudellisesti tavanomaista seuraamusta, rangaistusta. Näin esim. *Honkasalo I* s. 9 ss. — Vrt. kuitenkin *Forsman*, *Allmänna läror* s. 29 ss.

⁹ Ks. tästä periaatteesta esim. *Honkasalo I* s. 40 ss.

laki on määrätynlaisen käyttäytymisen, joka on pelkistetty rikos-oikeudellisen tunnusmerkistön puitteisiin, määrännyt rangaistavaksi eli kriminalisoinut.

Rikosoikeudellisesti näyttää siten varsin yksinkertaiselta rikosprosessimenettelyn keskeisimmän ilmiön esittäminen. Vasta sitten kun pyritään jotenkin määrittelemään yleissääntöisesti rikoksen seuraamuksia, havaitaan, että selvitettävänä on erityisen monivaikutuksellinen ilmiö. Rikokseksi katsottavasta menettelystä saattaa yhteiskunnalle tai sen jäsenelle syntyä velvollisuus tai oikeutus vaatia julkisoikeudellisia seuraamuksia, kuten rangaistusta¹⁰ ja rikosoikeudellisiin turvaamis-¹¹ tai konfiskaatiotoimenpiteisiin ryhtymistä.¹² Erityisen ryhmän rikoksen seuraamusten joukossa muodostavat ne, joissa rikoksen kohteeksi tai muuten sen vaikutuspiiriin joutuneelle henkilölle on syntynyt tarve palauttaa rikoksen kautta järkytetty oikeustila. Tällainen vaatimus voi esiintyä joko luontaispalautuksen taikka sijaissuorituksen muodossa, jolloin kysymykseen tulee ennen muuta vahingonkorvaus rahasuorituksena. Samoin on edelleen mahdollista, että loukattu vaatii sen oikeussuhteen, jonka teossa rikos väitetään tapahtuneeksi, purkamista ja mitättömäksi julistamista. Vaikkakin tähän ryhmään kuuluvat vaatimukset ovat saaneet alkunsa siitä, että vastaajan väitetään syyllistyneen tiettyyn rikokseen menettelyssään, on mainitut seuraamukset kirjallisuudessa nykyään yleensä luonnehdittu siviilioikeudellisiksi.¹³

Tutkimuksen aiheeksi on valittu rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan suhde siviiliprosessilain asialliseen sovellutusalaan. Aiheen yleisvalinnan tueksi on viitattava ensinnä siihen, että ongelma on meillä jäänyt perusteellisempaa käsittelyä vaille, vaikka sillä näyttää käytännössä olevan melkoista merkitystä ja sen teoreettinen mielenkiinto ilmeinen.¹⁴ Jos yleensä tarkastellaan rikoksesta johtuneiden vaatimusten

¹⁰ Rikoksen johdosta syntyvien vaateiden osalta ks. esim. *Tirkkonen* I s. 87 ss. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 28 ss.

¹¹ Turvaamistoimenpiteiden osalta ks. esim. *Honkasalo* I s. 16 ss. ja *Alanen*, Rangaistus- ja turvaamistoimenpiteet, passim.

¹² Konfiskaatiovaatimuksen oikeudellisesta luonteesta vallitsee kirjallisuudessa varsin suuri mielipiteiden hajanto. Ks. eri käsitysten osalta *Ailio* s. 13 ss. ja s. 25 ss.

¹³ Vahingonkorvaus eroaa rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa esitetyn mukaan rangaistuksesta siinä, ettei vahingonkorvauksen käsitteeseen kuulu kärsimyksen aiheuttaminen. Ks. edellisen osalta esim. *Honkasalo* I s. 16 ja s. 19.

Myös luontaisuuoritus, sopimussakko ja oikeuden menettäminen kontrahtirikoksen perusteella on erotettu rangaistuksesta. Näin esim. *Honkasalo* I s. 20.

Vahingonkorvauksen siviililuonnetta ovat korostaneet kotimaisessa materiaalis-oikeudellisessa kirjallisuudessa esim. *Rekola* I s. 53, *Tulenheimo* s. 370 ja *Grotenfelt* s. 270 s.

¹⁴ Ongelman käytännöllistä merkitystä korostaa esim. *Tirkkonen* I s. 87.

prosessioikeudellista käsittelyä kirjallisuuden valossa, havaitaan, että päähuomio on kiinnitetty rikosprosessin tunnusomaisimpaan osaan, siinä esitettävien rikosoikeudellisten vaatimusten oikean käsittelytavan selvittelyyn. Sen sijaan edellistä vähäisemmälle huomiolle on jäänyt rikosprosessille materiaalisioikeudellisesti vieras alue, ongelma, voidaanko rikosprosessissa esittää — ja myönteisessä tapauksessa, missä määrin — siviilioikeudellisia vaatimuksia. Saatetaan kuitenkin kysyä, miksi siten on valittu lähtökohdaksi juuri rikosprosessilain asiallinen sovellutusala. Eikö siviiliprosessi saattaisi vanhastaan meillä ja muualla kirjallisuudessa runsaasti tutkittuna menettelyajina tarjota paremmat lähtökohdat ongelman selvittelylle? Valitun tutkimuskulman puolesta voidaan esittää useita näkökohtia. Toisaalta jo materiaalsen oikeuden lähtökohtaisesta selväpiirteisyydestä johtuen rikosprosessimenettely hahmollisesti selvemmin muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden ja siten samalla selvärajaisemmin eroaa siviiliprosessimenettelystä.¹⁵ Toisaalta erityistä mielenkiintoa on rikosprosessilain asiallisella sovellutusosalalla sen vuoksi, että rikosprosessimenettelylle tunnustetaan oikeusvertailevastikin tarkastellen voimakas attrahoiva vaikutus myös muihin vaatimuksiin kuin niihin, jotka materiaalisioikeudellisesti tarkasteltuina kuuluvat tähän menettelyyn.¹⁶ Sen sijaan siviiliprosessimenettelyllä, jolle myöskin myönnetään joskus jonkinlainen attrahoiva vaikutus, tämän *materiaalsen oikeuden arvostuksen mukaista* loogista rajaa muotoava merkitys ei yleensä ole läheskään edelliseen verrattava. Kun täten rikosprosessin osuus luonnollisista syistä korostuisi tutkimuksessa, olen katsonut parhaaksi valita tämän luonnostaan korostuvan tarkastelukulman.¹⁷

Erityisesti esillä olevaa tapausta ajatellen tulee selvitettäväksi ydinkysymys rikosprosessilain asiallisesta sovellutusosalasta eli kysymys siitä, millaiset asiat normijärjestelmässä muodostavat rikosasian sisällön. Jo lähtökohtaisesti on selvä, ettei yleensä voine syntyä suurempia vaikeuksia prosessilajien ydinalueiden määrittelyssä.¹⁸ Vaikeudet syntyvät

¹⁵ Rikosprosessin järjestyksessä käsiteltävien juttujen keskitettyyn rakenteeseen ovat kiinnittäneet huomiota mm. Halila s. 82.

¹⁶ Ks. myös Agge SvJT 1936 s. 242.

¹⁷ Kannattanee mainita, että kysymykseen adheesioprosessista on kiinnitetty huomiota lähinnä rikosprosessioikeutta koskevassa kirjallisuudessa. Tähän seikkaan on viitannut mm. Weiss s. 4. Tällaiseen ongelmanasetteluun näyttää olevan syytä myös meidän oikeutemme kannalta. Ks. erityisesti siviiliprosessin attrahoivan vaikutuksen kehityksestä oikeutemme kannalta 14 §:n viite 5 jälkeen olevaa esitystä.

¹⁸ Kun siviiliprosessi lähinnä palvelee siviilioikeuden, rikosprosessi rikosoikeuden tarpeita, muodostuvat edellisessä ydinalueeksi siviilioikeudellisten suhteiden

lähinnä sellaisilla raja-alueilla, joissa eri materiaaalisten oikeuksien piiristä vaikuttavat näkökohdat edellyttäisivät toisistaan poikkeavia prosessuaalisia lopputuloksia, mutta prosessioikeudelliset näkökohdat taas puoltavat jotakin muuta ratkaisua.

Rikos- ja siviiliprosessin välisiä suhteita selviteltäessä on havaittavissa kaksi huomionarvoista perusnäkökohtaa. Ensinnäkin näyttää selvältä, että ennen kuin mielekkäästi voidaan tietyn normijärjestelmän piirissä tutkia kysymystä rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalaista, on siinä ainakin tietyssä laajuudessa erotettava toisistaan rikos- ja siviiliprosessimenettely, oikeudenkäynti rikos- ja riita-asioissa omiksi prosessilajeikseen. Milloin näin on asianlaita, on mahdollista mielekkäästi puhua rikos- ja siviiliprosessimenettelystä. Sitä millaisia yleisiä edellytyksiä on asetettava, jotta voitaisiin puhua kahdesta toisistaan poikkeavasta menettelystä, on kuitenkin tuskin mahdollista ennalta yleissääntöisesti määritellä. Kun molemmissa menettelyissä annetaan oikeus-suojaa, johtuu menettelyjen yhteisestä tarkoituksesta, että ne muotoutuvat jossakin määrin samankaltaisiksi. Tästä johtuen menettelyt muistuttavat aina jossakin määrin toisiaan. Toisaalta erottelun tekemistä tuskin voitaneen kytkeä sopivasti yhden tai useamman kiintopisteen varaan vaan saatettaneen sanoa, että prosessimenettelyjen erottelun edellytyksenä on, että menettelylajit poikkeavat toisistaan siinä määrin, että niiden systemaattinen erillään käsittely tuntuu perustellulta.¹⁹ Vasta sitten, kun yleensä erotetaan rikosprosessi ja siviiliprosessi toisistaan, saatetaan tutkia eräänä primäärisistä kysymyksistä juuri ongelmaa mainituissa prosessilajeissa käsiteltävistä asioista.

Kun edellistä perusnäkemystä silmällä pitäen tarkastellaan rikos- ja siviiliprosessin suhteita oikeudenkäyntikäsitteen alajaoituksena, havaitaan, että tässä kohdin on tehtävä eurooppalaiseen yleiseen oikeuskehitykseen vaikuttaneiden *germaanisen* ajattelutavan ja *roomalaisen* oikeuden mukaisen ajattelutavan välillä varsin jyrkkä ero, joka perimmältään on johtunut materiaalisen oikeuden alalla vallitsevista suhteista.²⁰ Roomalaisessa oikeudessa erotettiin jo varsin vanhana aikana toisaalta julkiset rikokset ja toisaalta yksityiset rikokset. Erottelulla oli merki-

siviiliseuraamukset, jälkimmäisessä rikosoikeuden määräämät rikosoikeudelliset, ennen muuta rangaistusseuraamukset.

¹⁹ Milloin näin todella on asianlaita on luonnollisesti arvostuskysymys. Menettelyjen ja niiden perusteiden erojen tulee olla ainakin joiltakin osin oleellisia, ennenkuin tällaista systematisoinnin muuttamista voidaan puoltaa.

²⁰ Historiallista kehitystä kuvaavasta kirjallisuudesta ks. esim. Tirkkonen I s. 35 ss., Almquist s. 61 ss., Agge I s. 3 sekä sama JFT 1934 s. 137 ss.

tystä sikäli, että jälkimmäiset joutuivat tutkittaviksi siviiliprosessimenettelyssä kun taas edellisiä tutkittiin menettelyssä, joka muotoutui luonteeltaan huomattavan viralliseksi ja nykyistä rikosprosessimenettelyä vastaavaksi.²¹ Jo varhaisessa vaiheessa erotettiin siten toisaalta *crimina publica* -rikosten tutkintaa varten syntynyt menettely ja toisaalta siviiliprosessimenettely.²² Kun yhteiskuntakehitys aiheutti rikoksen julkisoikeudellisen merkityksen vahvistumisen, oli tästä seurauksena rikosprosessimenettelyn sovellutusalan laajentuminen niihinkin rikoksiin nähden, jotka aikaisemmin oli tutkittu siviiliprosessimenettelyssä.²³

Kirjallisuudessa näyttää vallitsevan yksimielisyys siitä, että alkuperäiselle germaaniselle oikeusajattelulle tämäntapainen jyrkkä menettelylajien erillään pitäminen oli vieras.²⁴ Germaaniset oikeusjärjestykset näyttävät voimakkaasti alleviivaavan yhden yleisen oikeudenkäyntimenettelyn olemassaoloa yleisissä alioikeuksissa. Tämän menettelyn piirissä tutkittiin sitten nykyaikaisen materiaalisioikeudellisen arvostuksen mukaisessa merkityksessä niin rikos- kuin myös riita-asioita. Edellä oleva pitää paikkansa myös Ruotsin vanhimpien tunnettujen oikeudenkäyntimenettelyjen osalta. Myös täällä rikos- ja siviiliasiat tutkittiin samassa yleisessä menettelyssä.²⁵

Prosessioikeuden alalla perustui tilanne lähinnä siihen oikeudelliseen katsantokantaan, mikä oli vallalla keskiajalla germaanisten oikeusjärjestysten piirissä. Alunperin nimittäin katsottiin, että sekä rikos että rangaistus oli lähinnä yksityisen henkilön asia, eikä niiden osalle tullut siten kovinkaan suurta julkista intressiä.²⁶ Suurin osa rikosoikeutta oli siten oman aikamme kannalta tarkastellen yksityisoikeuden värittämä ja tästä osaltaan johtui, ettei myöskään syvempää eroa rikos- ja siviiliprosessimenettelyn alalla voinut olla olemassa.

²¹ Ks. edellisen johdosta Tirkkonen I s. 35. Ks. myös esim. Gerland s. 12 s.

²² Ks. esim. Tirkkonen I s. 35 s.

²³ Ks. edellisen johdosta Tirkkonen I s. 36 sekä Gerland s. 14.

²⁴ Ks. Tirkkonen I s. 37, 43 ja 51, sama LM 1945 s. 8 viite 1, Palmgren s. 27 ja Almquist s. 61. Kun oli olemassa vain yksi yleinen, moniin erityistapauksiin jakaantuva menettely, lieenee makuasia, nimitetäänkö yhteismenettelyä rikos- vai siviiliprosessiksi. Vrt. kuitenkin Hemmer s. 117. — Oikeudenkäyntimenettelyhän vastannee kaikkineen sovellutusalueeltaan ainakin nykyistä rikos- ja siviiliprosessimenettelyalaa yhdessä. — Ks. Wrede, Uppsatser s. 219, Schönke s. 5 ss., Kern s. 247, Augdahl s. 1 sekä Andenaes s. 3 s.

²⁵ Ks. esim. Tirkkonen I s. 43, Palmgren s. 27 ja 61 ss. Vrt. myös Almquist s. 61.

²⁶ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta Hemmer s. 115 ss.

Lähinnä voimistuvien fiskaalisten intressien vuoksi keskushallinto ja oikeusyhteisö kiinnostuivat yhä enemmän siitä, ettei rikosjuttuja sovittu salassa. Tästä taas oli seurauksena, että rikosjutut oli tuotava käräjille käsiteltäväksi joko asianomistajan taikka kuninkaan asiamiehen toimesta ja kruunukin sai näin osansa sille kuuluvista sakoista.²⁷ Näistä syistä 1300-luvulta lähtien aiheutui myöskin rikosoikeuden julkisoikeudellistuminen, joka samalla tuli kanonisen oikeuden vaikutuksen lisääntyessä merkitsemään inkvisitorisen periaatteen soveltamisen laajentumista oikeudenkäyntimenettelyssä ja siten rikosprosessimenettelyn vähittäistä eroamista omaksi menettelylajikseen.

On selvää, että yhtenäinen alioikeusmenettely vain vähitellen alkoi jäsentyä tässä tutkittavassa suhteessa menettelyjen tarpeiden mukaan.²⁸ Tällaisia vähittäisiä erikoistumispiirteitä voitiin havaita esim. törkeiden rikosten ollessa kysymyksessä, joissa menettely muotoutui jo varhain virallisuontoisemmaksi, kun taas vähäisemmät rikokset noudattelivat käsittelymuodoiltaan riita-asioiden käsittelytapoja. Ruotsalaisen menettelyn yhtenäisyydelle on kuvaavaa, että aina 1500-luvun loppuun asti rikos- ja siviilijuttuja varten oli käytössä sama muutoksenhakukeino *veto*, johon vasta vuoden 1614 oikeudenkäyntisääntö ja vuoden 1615 oikeudenkäyntijärjestys sekä törkeiden rikosten osalta vuonna 1609 alkanut pakollinen alistus, tiesivät siirtymistä erilinjaisuuteen, jota valituksen salliminen vähäisemmissä rikosasioissa 1600-luvun kuluessa edelleen vahvisti.²⁹

Rikos- ja siviiliprosessimenettelyn erottaminen toisistaan nykyaikaisessa mielessä on meillä lähinnä 1500 - 1600 -luvulla tapahtuneen kehityksen tulos.³⁰ Näyttää siltä, että tämä erottelu sai kiinteämmät muodot vasta 1600-luvulla roomalais-saksalaisen oikeuden vaikutuksen lisääntyessä ja tällöinkin ensiksi muutoksenhakuasteessa, jossa vieraan oikeusajattelun vaikutus lienee ollut tuntuvin.³¹ Näin 1600-luku näyttää merkitsevän suuressa määrin roomalaisten vaikutteiden omaksumista, joka prosessilajien suhteissa tiesi voimistuvaa differentioitumista. Voidaankin nähdäkseni perustellusti väittää, että rikos- ja siviiliprosessi 1600-luvulla

²⁷ Ks. tekstissä lausutun johdosta *Agge JFT* 1934 s. 140 ss.

²⁸ Ks. tekstissä mainitun osalta *Tirkkonen* I s. 50.

²⁹ Vrt. edellisen osalta *Hemmer* s. 160 ss., *Tirkkonen* I s. 54 s. sekä *Wrede JFT* 1912 s. 291 s.

³⁰ Hyvän yleisesityksen rikos- ja riita-asian erottelun kotimaisesta kehityksestä tarjoaa *Granfelt, Adhäsionsprincipen* s. 41 ss. — Ks. myös *Tirkkonen* I s. 43 ss. ja s. 50.

³¹ Ks. tämän johdosta *Jägerskiöld* s. 49 ss.

tapahtuneen kehityksen kuluessa olivat saaneet siinä määrin omia erityispiirteitä, että niiden lukeminen eri prosessilajeiksi tuntuu aiheelliselta. Tavallaan tietynlaisena tämän kehityksen teoreettisena kotimaisena päätepisteenä on pidettävä sitä, että *Nehrman* ennen 1734-vuoden lain säätämistä katsoi menettelymuotojen erot niin vahvoiksi, että hän selvitteli prosessilajeja eri teoksissaan.³²

2 §. RIKOS- JA SIVIILIPROSSESSIN SUHTEISTA

Rikos- ja siviiliprosessin erottaminen toisistaan näyttää siten mielekkäältä yleensä edellytyksellä, että nämä eroavat toisistaan ainakin joissakin oleellisissa kohdin. Vaikkakin meillä niin kirjallisuudessa kuin oikeuskäytännössä otsikon esittämä jaottelu on aksiomaattisesti vallalla, lienee syytä lyhyesti ja luettelonomaisesti tarkastella kysymystä erityisesti kotimaisen oikeuden kannalta. Erityisyyteen tähän tarkasteluun antaa lähinnä se, että rikos- ja siviiliprosessin menettelyllisten erojen lainsäädännöllinen korostaminen tuntuisi ennalta aiheuttavan kireyttä myös tarkasteltavan primäärisen peruskysymyksen ratkaisussa, kun taas menettelyjen samankaltaisuus voinee vaikuttaa menettelyjen suhteiden liberalisointiin tai ainakin suoda helpommin tällaiseen mahdollisuuden. Eroja tarkasteltaessa voidaan kuitenkin ajatella useampia eri lähtökohdista ongelmaa kartoittavia tarkastelukulmia. On ensinnäkin mahdollista, että vertaillaan niitä prosessioikeudellisia *periaatteita*, joita noudatetaan toisaalta rikosprosessimenettelyssä ja toisaalta siviiliprosessimenettelyssä. Tällainen vertailutaso on luonnollisesti ennen muuta yleisen prosessitieteen vertailutaso, jossa samalla voidaan yleisesti tutkia niitä näkökohtia, joiden mukaan rikos- ja siviiliprosessimenettely olisi järjestettävä.

Jos tältä kannalta tarkastellaan rikos- ja siviiliprosessimenettelyä, voidaan kirjallisuutemme valossa havaita, että menettelyjen erot tuntuvat varsin suurilta. Jo siviiliprosessimenettelyn piirissä yleensä noudatettava dispositiivinen eli määräämisperiaate ja rikosprosessimenettelyn piirissä noudatettava pääsääntöinen virallisuusperiaate aiheutta-

³² *Nehrmanin* kirjoituksehan systematiikaltaan rakentuvat pääasiassa saksalaisiin ja roomalaisiin esikuviiin. *Nehrman* harjoitti tunnetusti perusteellisia opintoja Hallen yliopistossa, ks. tämän johdosta esim. *Jägerskiöld* s. 37.

vat, että menettelyjen välillä vallitsee varsin vahva vastakohtaisuus.¹ Kun rikosprosessin piirissä aikaisemmin on korostettu inkvisitorisen eli tutkimismenetelmän soveltamista ja vähitellen alettu siirtyä akkusatoriseen eli syyttämismenetelmään,² on siviiliprosessimenettelyn puolella varsin yleisesti hyväksytty pääsääntöisen käsittelymenetelmän mukainen prosessimenettely, jota tietyt yksityiskohdissa tutkintamenetelmän hyväksi tehdyt rajoitukset modifioivat.

Mainittujen menettelylajien periaatteellisissa suhteissa voidaan siten havaita suuriakin eroja. Sitäkin yllättävämpää on, että menettelylajien ulkonaiset puitteet muistuttavat suurestikin toisiaan. Jos tarkastelun lähtökohdaksi otetaan se yleinen prosessiteoreettinen näkemys, jonka mukaan oikeudenkäynti olisi järjestettävä varmaksi, nopeaksi ja halvaksi,³ ei tällainen menettelyjen samankaltaisuus, joissa pyritään vahvistamaan, mitä yksittäistapauksessa on oikeana pidettävä, luonnollisestikaan ole ihmetystä herättävä. Lähtökohtaisestihan mainittuihin päämääriin pitäisi päästä samantapaisilla keinoilla ja vain kei-

¹ *Määräämisperiaatteeseen* on katsottu kuuluvan kolme eri tekijää: asianosaaisella on tämän periaatteen vallitessa valta ratkaista, haluaako hän nauttia oikeussuojaa, halutun suojan laajuus sekä lopulta, mitä oikeussuojan mahdollisista eri vaihtoehdoista hän haluaa käyttää hyväkseen. Mielenkiintoista on siten tulevaa esitystä varten jo nyt todeta, että määräämisperiaatteeseen sisältyy sinänsä tietty *valinnaisaines*. — *Virallisuusperiaatteeseen* sisältyy taas edellisen vastakohtaineekset: oikeussuojaa annetaan yksityisen tahdosta riippumatta, oikeudenkäyntialoite ei ole yksityisellä vaan valtion organilla eikä yksityisellä ole siten mahdollisuuksia vaikuttaa oikeussuojan antamiseen, sen antamisen laajuuteen tai siihen, missä oikeussuojan toiminnan eri lajeista oikeussuojan myöntäminen tapahtuu. Ks. mainittujen periaatteiden osalta *Tirkkonen* s. 27 s., *Tirkkonen* I s. 104 ss. ja *sama*, *Prosessioikeuden johtavista periaatteista* s. 423 ss. Ks. myös *Sjöström—Alkio* s. 17 ss. sekä *Granfelt* JFT 1912 s. 319 ss. ja *sama* JFT 1915 s. 170 ss.

Luonnolliselta tuntuu, ettei virallisuus- ja käsittelymenetelmän kaltaisista prosessioikeuden peruskäsitteistä ole voitu päästä kirjallisuudessa yksimielisyyteen. Ks. tämän johdosta *Ekelöf*, *Grundbegrepp* s. 214 ss.

² Akkusatorinen ja inkvisitorinen menetelmä sisältävät rikosprosessin puolella lähinnä sen, mikä siviiliprosessin puolella esitetään toisaalta määräämis- toisaalta käsittelymenetelmän ja tutkintamenetelmän avulla. Akkusatorisen menetelmän sisältönä on siten se, että oikeudenkäyntialoite on tuomioistuimen ulkopuolella olevalla henkilöllä, tuomioistuin ei ole velvollinen huolehtimaan oikeudenkäynnin eteenpäinviemisestä eikä siinä tarvittavan oikeudenkäyntiaineiston hankkimisesta ja on yleensä sidottu asianosaisten siinä esittämiin vaatimuksiin. Akkusatorisen ja inkvisitorisen menetelmän suhteista ks. tarkemmin esim. *Tirkkonen*, *Prosessioikeuden johtavista periaatteista* s. 435 ss. sekä *Tirkkonen* I s. 107 ss.

³ Ks. näiden perusvaatimusten osalta esim. *Tirkkonen* s. 25 s. ja *sama*, *Suomen siviiliprosessioikeus* I s. 84 ss.

nojen käytön vahvuusasteella saatettaisiin määrittää pyrkimyksen voimakkuus.⁴ Kun myöhemmän esityksen tarkoituksena on selvittää rikosprosessilain asiallista sovellutusala erityisesti näiden kahden menettelyn keskinäisiä suhteita silmälläpitäen, voitaneen huomio kiinnittää ensinnä sellaisiin seikkoihin, joiden osalta havaitaan *samankaltaisuuksia* eri menettelymuotojen välillä. Tähän näkökohtaan on nähdäkseni syytä kiinnittää huomiota jo siksi, että rikosprosessimenettelyyn mahdolliseksi katsottu siviiliaines kirjallisuudessa esitetyn mukaisesti näyttää menettelyn useissa vaiheissa noudattavan juuri siviiliasioille tyypillisiä menettelymuotoja.⁵

Edellä on viitattu siihen, että alkupermaaninen oikeusajattelu on suosinut nykyaikaisessa merkityksessä rikos- ja riita-asioiden käsittelemistä samassa oikeudenkäyntimenettelyssä.⁶ Tämä kehitys näyttää päälinjaisesti jatkuneen 1734-vuoden laissa samoin kuin uudemmassa lainsäädäntötyössä. Yhä edelleen on luonnollista, että prosessuaaliset päämääräykset niin rikos- kuin riita-asioidenkin oikeudenkäyntimenettelyn osalta annetaan usein prosessioikeutemme päälähteessä, *oikeudenkäymiskaassa*.⁷ Lainsäädännössämme on muutenkin vallalla sellaisia perusnäkemystyyppejä, jotka ovat omiaan korostamaan yleisen oikeudenhoidon yhtenäisyyttä. Niinpä hallitusmuodon 53 ja 56 §:ssä puhutaan *tuomioistuini-* eli *oikeusasioista*, joihin kuuluvat ennen muuta rikos- ja riita-asiat, vastakohtana hallinto-oikeudellisille valitusasioille. Lainsäädännökset indisoivat jo sitä, että yleinen *tuomioistuinorganisaatiomme* yhä edelleen on pääsääntöisesti yhtenäinen sekä rikos- että riita-asioita silmälläpitäen. Ulkonaisen yhteisen organisaation lisäksi on merkillepantavaa, että tuomioistuimen *sisäinen kokoonpano* on yleensä sama sekä rikos- että riitajuttujen käsittelyssä.⁸ Täten yleiset tuomioistuimet yhä edelleen hoitavat yleensä samassa kokoonpanossa yleisen oikeudenhoidon niin rikos- kuin siviiliasioidenkin osalta. Niissä maissa, joissa rikos- ja siviiliprosessia toteutetaan eri alituomioistuimissa, joilla

⁴ Vrt. tekstissä lausutun johdosta *Tirkkonen* LM 1946 s. 160 s.

⁵ Ks. tekstissä lausutun johdosta esim. *Tirkkonen* I s. 77.

⁶ Ks. edellä 1 §:n viite 23 jälkeen olevaa esitystä.

⁷ Ks. tekstissä esitetyn johdosta myös *Ellilä* SPL 1952 s. 159.

⁸ Tätä seikkaa lienee meillä pidetty siinä määrin itsestään selvänä, ettei siihen edes kirjallisuudessa liene kiinnitetty suurempaa huomiota. Ks. kuitenkin *Halila*, Kuittauksesta s. 214, *Ellilä* LM 1945 s. 47, *Reinikainen* s. 117 ja *Tirkkonen* LM 1946 s. 161 s.

Sisäiseen organisaatioon lukisin myös tuomarin virkaa ja henkilöä koskevat seikat, erityisesti esteellisyysmääräykset.

lisäksi on ehkä eri muutoksenhakutuomioistuimet,⁹ tuntuu luonnolliselta, että toisen ja eri tavoin sisäisesti järjestetyn tuomioistuinhaaran tuomiovaltaan kuuluvan asian tutkintamahdollisuuteen suhtaudutaan luonnostaan varovaisesti, ellei peräti torjuvasti. Yhteisestä organisaatiosta on ollut varmaan osaltaan seurauksena, että prosessilajien puhtaasti menettelylliset määräykset ovat meillä muotoutuneet samantapaisiksi molemmissa menettelymuodoissa. Esimerkkejä tällaisesta samankaltaisuudesta tarjoavat asian käsittelyä oikeudessa koskevat, usein muodolliseen prosessijohtoon kuuluvat määräykset, oikeudenkäyntiasiamiehen käyttöä, oikeudenkäyntiväitteiden käsittelyä ja jutun lykkäämistä sekä erityisesti todistusoikeutta koskevat määräykset. Merkillepantavaa on myös tuomiota koskevien useiden määräysten yhteisyys molemmille prosessilajeille.

Mutta vaikka molemmat menettelymuodot meillä muistuttavat suurestikin toisiaan ja vaikka prosessilajeissa esiintyy varsin suuri joukko samanlaisia prosessioikeudellisia ilmiöitä, on menettelylajien erilaisuudesta kuitenkin johtunut, että usein tosiasioina samanlaatuiset ilmiöt arvostetaan eri tavoin eri prosessilajien kannalta. Voitaneen olla yhtä mieltä siitä, että nämä eroavaisuudet lopulta perustuvat tai ainakin niiden tulisi perustua yleensä rikos- ja siviiliprosessissa käsiteltäväksi joutuvien asioiden yhteiskunnalliseen eriarvosteisuuteen.^{9 b} Siitä, että rikosprosessimenettelyssä lopulta aina on kysymys rikoksesta ja sen seuraamuksista johtuu, että valtiovallalla on yleensä valvottavanaan tässä menettelyssä sellaisia välittömiä etuja, jotka muotoavat menettelyn julkisen intressin vaatimuksesta virallispiirteiseksi. Tällä tavoin pyritään samalla turvaamaan yhteisön ja yksilön hyväksi oikean, ulkoprosessuaalista oikeustilaa vastaavan tuloksen aikaansaaminen. Ja vaikka nyttemmin yleisesti myönnetäänkin, että viimeksi mainittuun päämäärään pyritään myös siviiliprosessissa, johtuu mm. jälkimmäisen alueella laajasti omaksutun määräämisperiaatteen sovellutuksesta, että prosessuaalisesti pyrkimystä ns. aineelliseen totuuteen pyritään toteuttamaan täydessä intensiivisyydessään vain rikosprosessimenettelyn alueella.¹⁰

⁹ Ks. tekstissä mainitun johdosta esim. *Petersen—Soukka* s. 51.

^{9b} Ks. esim. *Tirkkonen LM 1946* s. 154 s.

¹⁰ Aineelliseen totuuteen pyrkimyksestä siviili- ja rikosprosessin alueella ks. esim. *Tirkkonen I* s. 32 s.

Useita eri tarkoituseriä palvelee meillä vain rikosprosessimenettelyn piirissä järjestetty esitutkintamenettely, joka osaltaan kuvastanee yhteiskunnan pyrkimystä materiaalisuuden selvittämiseen. Vrt. edellisen johdosta myös *Tirkkonen LM 1946* s. 161.

Luettelonomaisesti voidaan tässä yhteydessä todeta, että menettelyihin sisältyy suurehkoja erilaisuuksia, jotka koskevat esim. oikeuspaikkasääntöjä, jutun vireilletulotapaa, pakkokeinojen käyttömahdollisuutta ja asianosaisten poissaolon vaikutusten arvostamista (mm. sanktioinnin erilaisuutta). Samoin kannattaa kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että asianosaisen kuulemisvelvollisuus eri menettelylajeissa muotoutuu erilaiseksi, sekä että eräät todistusoikeudelliset ja tuomion lopputuloksen syntymiseen vaikuttavat muut säännökset (esim. äänestys-säännöt) ovat osittain erilaisia eri menettelymuodoissa. Kannattanee myös mainita, että vaikka muutoksenhakuorganisaatio on yhtenäinen rikos- ja riita-asioita varten, muutoksenhakekeinot sekä nimityksiltään että ainakin osittain käyttöedellytyksiltään poikkeavat toisistaan, joka seikka näyttää vaikuttavan myös nyt tarkasteltavan ongelman ratkaisuun.

On kuitenkin todettava, että edellä luetelluista seikoista suhteellisen harvoilla on välitöntä merkitystä tarkasteltavan aiheen kannalta. Huomionarvoisia ovat jutun vireilletulotapaan laajassa merkityksessä liittyvät ongelmat, jotka siviiliprosessimenettelyyn verrattuna joko helpottavat rikosjutun vireilletuloa tai rikosprosessimenettelyn käyttöönottoa yleensä tai vaikeuttavat sitä. Samoin on todettava, että asianosaisasetelman samankaltaisuudesta huolimatta sisältyy rikosprosessin asianosaisasetelmaan piirteitä, jotka lähinnä materiaalisioikeudellisista syistä ansaitsevat huomiota osakseen, ja lopuksi huomionarvoisena näkökohtana prosessilain asiallisen sovellutusalan kannalta on kysymys kunkin prosessilajin menettelyn kohteen kuvaamisesta, jossa muun ohella näyttävät pelkistyvän prosessimenettelyn asiallisen sovellutusalan ydinalueet.

Teorian kannalta luetelluista kolmesta näkökohdasta kiistellyin on ehkä kysymys rikosprosessimenettelyn kohteesta. Ennenkuin seuraavassa ryhdytään lyhyesti luonnehtimaan rikosprosessin kohdetta, lienee tarvetta eräisiin ongelman tutkintatapaa koskeviin huomautuksiin. Läh-tisin ensinnäkin siitä, että rikosprosessimenettelyn kohteeksi määrit-elyn seikan tulisi olla positiivisen oikeutemme mukainen, ts. olla sopu-soinnussa sen omaksumien perusnäkökohtien kanssa.¹¹ Vaikkakin luon-

¹¹ Japanilainen Nakamura s. 33 ss. on nähdäkseni onnistuneesti tuonut esille oikeudenkäynnin kohteen positiivisioikeudellisen aineksen ja erityisesti sen, että esim. siviiliprosessimenettelyn kohteen määrittäminen näyttäisi olevan varsin läheisessä yhteydessä materiaalisen oikeuden alueella vallitsevaan oikeustilanteeseen. Mikäli

nollisesti on mahdollista tutkia kysymystä myös oikeusvertailevasti, pitäisi tutkimuksen pääpainon olla kuitenkin siinä, että rikosprosessimenettelyn kohteeksi pyritään menettelyoikeuden alalta pelkistämään sellainen määritelmä, johon pystyttäisiin sisällyttämään mahdollisimman monta rikosprosessimenettelyä myös käytännön oikeuselämässä. Rikosprosessin kohdetta koskevissa opeissa on oikeusvertailevasti tarkastellen ongelman ratkaisuksi useimmiten annettu rikosprosessimenettelyn kaksi eri pääteemaa: Toisaalta on katsottu, että rikosprosessimenettelyn kohteen muodostaisi valtion rankaisuoikeus eli valtion rankaisuvaade.¹² Toisaalta on haluttu nähdä rikosprosessimenettelyn keskeisin ilmiö, rikollinen teko menettelyn keskipisteenä ja samalla sen kohteena. Kun meillä aikaisemmin edellinen mielipide oli vallalla, on nyttemmin jälkimmäinen mielipide selvästi päässyt voitolle.¹³

Valtion rankaisuoikeus tai rankaisuvaade rikosprosessin kohteena on joutunut teoreettiselta kannalta arvostelun kohteeksi. Tällöin on pääasiallisesti käytetty käsitystä vastaan puhtaasti rikosoikeudellisia argumentteja. On viitattu siihen, että lainsäätäjän rikolliseen tekoon liittämät oikeudelliset seuraamukset ovat tulleet monimuotoisemmiksi ja vapaaharkintaisemmiksi, kuin mitä aikaisemmin on ollut asianlaita.¹⁴ Rankaisuvaade ei ole siten konkreettinen ja yksilöity vaatimus, varsinkin sen jälkeen, kun teosta ehkä johtuvista rikosoikeudellisista turvaamistoimenpiteistä päättäminen ja niiden käyttämisen edellytysten

oikeudenkäynnin kohdetta koskevaa tutkimusta halutaan todella käyttää hyväksi tietyn normijärjestelmän piirissä, tuntuu selvältä, että sen sisällön luomisessa on otettava huomioon nimenomaan tuolla normijärjestelmäalueella vallitsevat olosuhteet.

Tässä mainittu ja omaksuttu näkökulma on tullut erityisen voimakkaana esiin siinä keskustelussa, joka on painettuna LM 1957 s. 258 ss. (erityisesti *Tirkkonen* LM 1957 s. 258 s. ja s. 260 ja *Ellilä* LM 1957 s. 268 ss.). — Nykyisin voimassa olevien määräysten johdosta ks. OK 11:22¹ ja 23² sekä siviiliasioiden puolella OK 11:1 ja 3.

¹² Ks. tämän osalta *Granfelt* s. 2 s., *sama*, *Sammandrag* s. 1 s., *Ignatius*, *Virallinen syyttäjistö* s. 9 ss., *Palme* JFT 1930 s. 20 ss., *Salmiala* DL 1924 s. 339 ja s. 343 ja *Tarjanne* LM 1927 s. 1 ss. — Vrt. myös *Granfelt* JFT 1948 s. 207 s.

Vrt. myös *Sjöström—Alkio* s. 27, *Wrede—Palmgren* s. 44 s. ja *Tirkkonen* LM 1934 s. 177 s. (viimeksi mainitun osalta ks. seuraavassa viitteessä lausuttua).

¹³ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 19 ss., *sama* LM 1940 s. 130 s., *sama* LM 1941 s. 515 ja s. 518 ss., *sama* LM 1946 s. 153 s., *Palmgren* s. 50 s., *Halila* s. 82, *Alanen* s. 182 ja *Venoja* s. 14 s. Ks. myös *Agge* SvJT 1937 s. 617 ss.

Vrt. nyttemmin myös *Palme*, *Fortsatta brottet* s. 22.

¹⁴ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 21 sekä *sama* LM 1941 s. 513 ja *Palmgren* s. 50.

toteaminen on enemmän tai vähemmän järjestetty rikosprosessimenettelyssä tapahtuvaksi.¹⁵ Kun tämän lisäksi otetaan huomioon, että meillä ei ole tavanomaista, että syyttäjäpuoli esittäisi nimenomaan siviiliprosessin kannevaatimuksen kaltaisen yksilöidyn ja määrällisesti tarkennetun rangaistusvaatimuksen, vaan vaatii tietyn konkreettisen teon perusteella, mainiten ehkä sitä vastaavan lainkohdan, yleensä rangaistusta,¹⁶ tuntuu ulkomaisesta kirjallisuudesta meille omaksuttu mielipide vieraalta.

Puuttumatta tässä yhteydessä valtion rankaisuvaadetta vastaan esitettyihin muihin huomion arvoisiin vastaväitteisiin, on nimenomaan tutkittavan aiheen kannalta todettava, että mikäli rikosprosessin kohteella pyritään kuvaamaan nimenomaan *positiivisen oikeutemme* rikosprosessin perusosassa käsiteltäviä asioita, on huomattava, että meillä virallisen syyttäjän syyteoikeuden kanssa rinnakkaisena — toisin kuin useissa muissa oikeusjärjestyksissä — on asianomistajan syyteoikeus, jonka periaatteellinen merkitys on huomattava.¹⁷ Kun tämän lisäksi rikosprosessia käsittelevässä kirjallisuudessamme ja oikeuskäytännössämme esiintyneiden mielipiteiden mukaan voi esiintyä juttuja, joissa ei vaadita rangaistusta ollenkaan ja joissa kysymys on vain rikoksen yksityisoikeudellisten seuraamusten tuomitsemisesta,¹⁸ voitaneen perustellusti yhtyä niihin, jotka *positiivisen oikeutemme* kannalta asettavat rikosprosessimenettelyn kohteeksi itse rikollisen teon.¹⁹

¹⁵ Ks. myös *Palmgren* s. 49, *sama* LM 1940 s. 126 s., *Agge* SvJT 1937 s. 617 ss. sekä *sama*, *Festskrift för Granfelt* s. 18 ss. — Vrt. myös *Tirkkonen* LM 1946 s. 163.

¹⁶ Ks. nykyisten haastemääräysten johdosta OK 11:22 verr. OK 11:3:een sekä sen johdosta *Tirkkonen* s. 228 s. Syytevaatimuksen esittämisen osalta ks. OK 14:3 sekä Oikeuskanslerin kiertokirje 18.12.1959 n:o 1906 sekä *Tirkkonen* s. 231 s.

¹⁷ Vrt. tämän johdosta 3 §:n viite 2 jälkeen lausuttua. — Kysymys syyteoikeuden olemassaolosta rikosprosessimenettelyssä on samastettu asialegitimaatio-ongelman kanssa. Ks. esim. *Tirkkonen* LM 1945 s. 195 s.

¹⁸ Vrt. näiden tilanteiden osalta tarkemmin 9 §:n viite 12:n kohdalla ja mainitussa viitteessä lausuttua.

¹⁹ Huomionarvoista näyttää myös olevan, ettei näin omaksuttu määritelmä ole ristiriidassa niiden mielipiteiden kanssa, joiden mukaan rikosprosessimenettelyssä voidaan tutkia myös välillisesti rikolliseen tekoon perustuvia vaatimuksia. Ks. näiden tapausten osalta myöhemmin 19—27 §:n yhteydessä olevaa esitystä.

3 §. RIKOSPROSESSIN ASIANOSAISISTA JA VIREILLETULOTAVASTA

Rikos- ja siviiliprosessimenettelyn asianosaisasetelmia tarkasteltaessa voidaan periaatteelliselta kannalta havaita varsin suuria eroja. Nämä eroavuudet johtuvat pääasiassa materiaalisioikeudellisista syistä. Rikosprosessissahan syyteoikeus on valtioyhteisön puolelta uskottu yleensä viralliselle syyttäjälle sekä sille yksityiselle kansalaiselle, jota rikos on välittömästi loukannut. Intrassiasetelmasta on johtunut, että vastapuoli, vastaaja tai syytetty on rikosprosessimenettelyssä yleensä, erityisesti törkeiden rikosten ollessa kyseessä alistetussa asemassa, vaikkakin favor defensionis -periaate useissa oikeudenkäyntimenettelyn eri osissa on syytetyn alistettua asemaa lieventänyt. Tässä kohdin on kuitenkin todettava, että kehitys on selvästi menossa myös rikosprosessin puolella asianosaisten tasa-arvoisuutta kohti, joka samalla merkitsee asianosaisasetelman muuntumista siviiliprosessimenettelyä vastaavaksi.^{1a} Seuraavassa esityksessä tarkastelen vain rikosjutun asianosaisten välisiä keskinäisiä suhteita.

Mitä ensinnäkin tulee virallisen syyttäjän ja asianomistajan väliin suhteisiin, voidaan useissa ulkomaisissa oikeusjärjestyksissä havaita selvä kehityssuunta asianomistajan aseman heikkenemisestä kohti virallisen syyttäjän aseman korostumista. Niinpä syyteoikeus on useissa maissa siirtynyt melkein kokonaan viralliselle syyttäjälle.¹ Loukatulla ei usein ole suurtakaan mahdollisuutta vaikuttaa itse oikeudenkäyntiin. Parhaassakin tapauksessa hänellä saattaa olla ehkä toissijainen syyteoikeus.² Suomen oikeuden kannalta on tässä kohdin vallalla asianomistajalle varsin edullinen järjestely. Meillähän viimeksi mainitulla pääsääntöisesti on ns. asianomistajarikosten osalta periaatteessa yksinomainen syytteeseen ilmoittamisoikeus sekä virallisen syyttäjän kanssa kilpaileva ja rinnakkainen syyteoikeus, ns. virallisen syytteen alaisten rikosten ollessa kysymyksessä.³

¹ Virallisen syyttäjistön kehityksestä ks. erityisesti *Ignatius*, Virallinen syyttäjistö s. 35 ss. ja s. 75 ss. Vrt. myös *Tirkkonen* I s. 345 viite 1:ssä sekä 347 viite 6:ssa mainittua sekä *Agge* JFT 1934 s. 137 ss.

^{1a} Vrt. tekstissä lausutun johdosta tarkemmin *Tirkkonen* I s. 30 ss. ja sama LM 1946 s. 157 ss.

² Ks. esim. *Palmgren* s. 54 ss. ja s. 82 ss. sekä *Tirkkonen* I s. 345 viite 1 ja s. 347 viite 6.

³ Asianomistajan syyteoikeudesta ks. RVA 15 ja 18 § sekä niiden johdosta *Palmgren* s. 56 ss., s. 140 ss. ja 182 ss. ja *Tirkkonen* I s. 345 ss.

Toisaalta on siitä käytännöllisestä seikasta, että rikoksen esitutkinta on uskottu

Asianomistajan ja virallisen syyttäjän syyteoikeuden järjestelyä oikeutemme kannalta edelleen tarkasteltaessa voidaan heidän välillään havaita mielenkiintoinen prosessinyhteys. Molemmille kylläkin myönnetään yleensä ns. virallisen syyttäjän alaisten rikosten osalta yhtäläinen syyteoikeus, mutta virallisen syyttäjän velvollisuutena on pääasiassa vallalla olevan ns. legaliteettiperiaatteen mukaan syyttää menettelystä, mikäli todennäköisiä syitä syytteen tueksi voidaan esittää, kun taas asianomistajalle vielä 1734-vuoden laissa voimassa ollutta syytevelvollisuutta ei enää rikoslain säätämisen yhteydessä asetettu.⁴ Mikäli virallinen syyttäjä esittää syytevaatimuksen tuomioistuimessa, voi asianomistaja joko yhtyä vaatimukseen, mikä merkitsee, että hän myöskin omalta osaltaan käyttää hänelle myönnettyä itsenäistä syyteoikeutta, mutta yhtä hyvin hän voi tyytyä olemaan rangaistusta vaatimatta.⁵ Kuitenkin edellisestä riippumatta on meillä nähdäkseni kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä perustellusti katsottu, ettei asianomistajalla ole mahdollisuutta myöhemmin esittää eri oikeudenkäynnissä omaa syytevaatimustaan.⁶ Tällä tavoin näyttää virallisen syyttäjän ja asianomistajan välillä rikoksen julkisoikeudellisten seuraamusten määräämisen menettelyn osalta vallitsevan tietynlainen, kirjallisuudessa joskus statuskysymyksissä vallitsevaan prosessinyhteyteen verrattu perustilanne.⁷

Kun virallisen syyttäjän syyteoikeus on sikäli selväpiirteisesti järjestetty, että hänellä RVA 15 §:n mukaan on syyteoikeus kaikkien niiden rikosten osalta, joissa syyteoikeutta ei ole pidätetty yksinomaan asianomistajalle, ei virallisen syyttäjän esiintymismahdollisuuden selvittäminen rikosprosessissa yleensä tuota erityisempiä vaikeuksia. Hänellähän on katsottava olevan syyteoikeus kaikissa niissä tapauksissa, joissa syyteoikeutta ei ole poissuljettu. Toisin on asianlaita niiden tilanteiden osalta, joissa pyritään ratkaisemaan, onko konkreettisessa yksittäistapauksessa syytevaatimuksen esittäneellä yksityishenkilöllä syyteoikeus.

valtion viranomaiselle ja esitutkintaa johtaa usein virallinen syyttäjä (nimismies maalla) aiheutunut virallisen syyttäjän aseman erityinen korostuminen oikeudenkäyntiä ja sen vireillepanoa silmälläpitäen. Siten oikeudenkäynti pantaneen vireille useimmiten juuri virallisen syyttäjän aloitteesta. Vrt. myös *Tirkkonen* LM 1946 s. 156.

⁴ Legaliteettiperiaatteesta ks. RVA 15 § sekä esim. *Tirkkonen* I s. 352 ss. sekä *Palmgren* s. 144 ss. — Ks. 1734-vuoden lain asianomistajan syytevelvollisuuden osalta rangaistuskaari 1:1.

⁵ Ks. tekstissä lausutun johdosta myös *Tirkkonen* I s. 345.

⁶ Ks. *Tirkkonen* I s. 346 s. sekä II s. 556.

⁷ Ks. *Palmgren* s. 159.

Kuinka asianomistajan käsite olisi määriteltävä, on nähdäkseni lähinnä materiaalisien rikosoikeuden piiriin kuuluva kysymys edellyttäen, että asianomistajan käsite pyritään yhdistämään niihin materiaalsiin oikeussuhteisiin, joista oikeudenkäynnissä on kysymys. Kirjallisuudessa on pyritty materiaalsoikeudellisiin kriteereihin etsimään sellaisia tyyppitilanteita, joiden ilmaisemiin tunnusmerkkeihin asianomistajan käsite voitaisiin aina kytkeä.⁸ Näyttää kuitenkin siltä, että kriminalisoitujen tunnusmerkkien ja yksittäisten tilanteiden osalta lienee melkoisen mahdotonta löytää sellaista määritelmää, johon kaikki ajateltavissa olevat tilanteet jo ennalta voitaisiin kytkeä.⁹ Materiaaliseen asianomistajan käsitteeseen, joka on yleensä liitetty oppiin rikoksen suojelusobjektista, on prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa kannatusta saanut erityisesti *Granfeltin* asiassa kehittämä määritelmä. Sen mukaan asianomistaja on määritelty henkilöksi, joka omissa nimissään esittää rikosasiain oikeudenkäynnissä vaatimuksia rikoksen perusteella, joka välittömästi on loukannut hänen etujaan, tai jolle on rikoksen kautta välittömästi syntynyt yksityinen oikeudellinen vaade, taikka jonka oikeuspiiriä poliitiarikkomus on välittömästi vaarantanut.¹⁰

Edellisen vastapainoksi on kehitetty puhtaasti prosessioikeudellinen asianomistajan käsite. Tämän mukaan asianomistaja on se, jolla on oikeus vaatia rangaistusta.¹¹ Tällainen oikeus taas on välittömästi rikoksen kautta loukatulla, joka prosessioikeuden näkökohtien mukaan voitaisiin selvittää erityisesti pitämällä silmällä tarkoituksenmukaisuuden vaatimuksia. Kun kuitenkin on yleisesti myönnetty, että myös materiaaliseen asianomistajankäsitteeseen voidaan käytännön vaatimuksista

⁸ Ks. tekstissä lausutun johdosta esim. *Honkasalo* II s. 120 ss., *Grotenfelt* s. 223 ss., *Serlachius* s. 151 sekä *Tulenheimo* s. 367 ss.

⁹ Luonnollista kuitenkin on, että sellaisen määritelmän esittäminen, johon voitaisiin yleensä lukea sellaiset henkilöt, joita on voimassa olevan oikeuden mukaan pidettävä asianomistajina, ei tuottane vaikeuksia. Vrt. myös *Palmgren* s. 89 ss.

¹⁰ Ks. *Granfelt* s. 391 ss. ja s. 398 ss., *sama*, *Lärobok* I s. 101, *sama* NTS 1934 s. 67 s., *Salmiala* s. 136, *Tirkkonen* LM 1934 s. 188 ss. sekä *Tirkkonen* I s. 325.

Granfeltin määritelmän on rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa syrjäyttänyt osittain *Serlachiuksen* (*Serlachius* s. 163) esittämä määritelmä, jonka mukaan asianomistaja on rikoksen kautta välittömästi loukatun oikeushyvän haltija. Vrt. tämän johdosta *Honkasalo* II s. 122 ss. ja s. 128 sekä *Anttila* s. 55 ss. — *Honkasalon* mukaan (*Honkasalo* II s. 128) asianomistaja on, ellei laissa ole erityistä määräystä, rikoksen kautta välittömästi loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija, mikäli rikos luonteensa mukaisesti siihen oikeushyvään kohdistuu.

¹¹ Ks. tämän osalta *Agge* JFT 1937 s. 265 ss. sekä *Palmgren* s. 97 ss.

tehdä laajentavia poikkeuksia, ei eri teorioiden väliset käytännölliset erot näytä kovin suurilta.¹²

Jos tilannetta katsotaan pelkästään rikosoikeuden kannalta, pitäisi ilmeisesti asianomistajan käsite kytkeä juuri syyteoikeuden käyttömahdollisuuteen. Tätä on pidettävä asianomistajan käsitteen puhtaasti rikosoikeudellisena funktiona.¹³ Harvinaista ei kuitenkaan ole, että edellisen lisäksi asianomistajalle syntyy myös muunlaatuksia vaatimuksia tapahtuneen rikoksen johdosta. Tällaisia, tavallisesti yksityisoikeudellisia vaatimuksia ei voitane pitää asianomistajakäsitteen puhtaasti rikosoikeudellisina funktiona, vaan lähinnä väitetyn deliktin siviililuontoisina seurauksina. Kokonaiskuvassa on edelleen otettava huomioon myös se, että teorian ja oikeuskäytännön mukaan näyttää siltä, että oikeutemme tuntee kahdenlaisia »asianomistajia»: *niitä*, joille materiaalsen oikeuden mukaan myönnetään syyteoikeus ja joilla yleensä on samalla oikeus vaatia asemansa perusteella rikoksen johdosta myös muita seuraamuksia, ja *sellaisia*, joilla on oikeus vaatia vain yksityisoikeudellisia suorituksia, jotka jollakin tavoin — perustumatta välittömästi rikokseen — siitä kuitenkin on katsottava johtuvan.¹⁴

Kun meillä asianomistajan erityistuntomerkkinä on ollut ja yhä edelleen on, että hänellä on oikeus vaatia rangaistusta, on nähdäkseni syytä rajoittaa asianomistaja-käsitteen käyttö niihin tilanteisiin, joissa tällaisesta, materiaalsen oikeuden ratkaistaviin kuuluvasta perustyyppistä on kysymys.¹⁵ Tällöin siten kantajapuolella on nähdäkseni lähinnä kolmentyyppisiä henkilöitä: julkisen kannevallan käyttäjänä virallinen syyttäjä, säännönmukaisesti syyteoikeuden omaava asianomistaja sekä rikoksen johdosta yleensä vain välillisesti siviilioikeudellisen vahingon kärsinyt kantaja. Kun kahden ensin mainitun asema ja oikeudet on lainsäädännössä suhteellisen selväpiirteisesti hahmotettu, on kolmannen, rikoksesta vahinkoa kärsineen oikeudellinen asema ainakin prosessioikeudellisesti jossakin määrin epäselvä.¹⁶

Rikosprosessissa vastaajana esiintyviin henkilöihin nähden on tilanne hieman edellistä muistuttava. Mitä ensinnäkin tulee rangaistusvaati-

¹² Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 324 s.

¹³ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 326: »Asianomistajan aseman olennaisena sisältönä on oikeus vaatia rangaistusta.»

¹⁴ Ks. näiden tapausten osalta tarkemmin 23 §:n viite 1 jälkeen olevaa esitystä.

¹⁵ Ks. tämän johdosta 23 §:n viite 1:n kohdalla lausuttua.

¹⁶ Kolmannen vahinkoa kärsineen asema on syyteoikeuden puuttuessa rikosoikeudellisesti asianomistajaa heikompi ja ilmeisesti tästä syystä jäänyt kirjallisuudessamme varsin vähälle huomiolle.

mukseen, voidaan tällainen meillä yleensä omaksuttujen käsitysten mukaan kohdistaa vain vastaajakelpoisuuden omaaviin eli luonnollisiin, muttei oikeushenkilöihin.¹⁷ Vastaajaksi voidaan siten sanoa sitä luonnollista henkilöä, joka omissa nimissään vastaa rangaistusvaatimukseen. Tämän lisäksi kuitenkin tiettyjen julkisoikeudellisluontoisten vaatimusten, erityisesti konfiskaatiovaatimusten osalta katsotaan RL 2: 16:n nojalla, että myöskin oikeushenkilö saattaa rikosprosessissa esiintyä vastaajana.

Vaikeampi on tilanne niiden tapausten osalta, jolloin vastaajaan ei kohdisteta rangaistusvaatimusta eikä muitakaan julkisoikeudellisia vaatimuksia. Tässä kohdin käytännössä on pidetty mahdollisena sitäkin, että oikeushenkilö yhdessä rikoksesta rangaistukseen tuomitun kanssa veloitetaan erityistilanteissa rikosprosessiteitse maksamaan asianomistajalle vahingonkorvausta.¹⁸ Lähtökohtaisesti näyttää siten siltä, että muukin henkilö kuin luonnollinen henkilö saattaa esiintyä jutussa vastaajana myös yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta.¹⁹

Edellä on saatettu havaita, että asianosaisten piiri näyttää niissä tapauksissa, jolloin henkilö esittää siviilivaateita tai häntä vastaan esitetään tällaisia vaatimuksia, olevan yleissääntöisesti jonkin verran laajempi kuin rangaistusvaateiden osalta. Tämä tarjoaa luonnollisesti sinänsä erään mielenkiintoisen lähtökohdan tarkasteltavalle tutkimusaiheelle. Toisen mielenkiintoisen näkökohdan, jolla siviilivaateidenkin toteuttamista käytännössä joko helpotetaan tai vaikeutetaan, muodostaa kysymys rikosprosessin vireilletulosta ja ennen muuta mahdollisuudesta asianosaistua rikosprosessimenettelyyn asianosaiseksi. Jos asianosaistuminen kokonaan kielletään tai sen toteuttaminen sallitaan vain tietyin rajoitetuin edellytyksin, on varsin luonnollista, että virallisen syyttäjän myötäpuolen samoin kuin niiden vastaajien, joita ei mistään syytetä, asianosaistuminen käytännössä ei juuri voisi tulla kysymykseen.

Siviiliproessin puolella on sääntönä, että sitten kun kantaja on nostanut kanteen vastaajaa vastaan, ei sivullisilla henkilöillä ole yleensä

¹⁷ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 368. — Rikosoikeudellisen kollektiivivastuun kehityksestä ks. *Palmgren* JFT 1941 s. 247 ss. sekä *Granfelt* JFT 1948 s. 210.

¹⁸ Ks. näiden tapausten osalta *Tirkkonen* I s. 94 s. ja s. 368. RL 2: 16:n osalta ks. erityisesti *Tarjanne* LM 1927 s. 1 ss.

¹⁹ Kolmannen henkilön mahdollisuudesta esiintyä vastaajana niissä tapauksissa, joissa tämän puolesta ja hyväksi on tehty rikos, sekä niissä tapauksissa, joissa kolmannen ei edes väitetä syyllistyneen minkäänlaiseen rikolliseen tekoon, selvittää syyteprosessin osalta jäljempänä 24 §:n viite 1 jälkeen.

mahdollisuuksia asianosaistua samaan oikeudenkäyntiin mukaan.²⁰ Niisäkään lainsäädännön mainitsemisessa erityistilanteissa, joissa suullinen esiintyminen sallitaan, sivulliselle ei helposti myönnetä asianosaisen asemaa, vaan hän voi esim. sivuväliintulotilanteessa tukea jompaa kumpaa asianosaisista.²¹ Rikosprosessin osalta lienee ensinnäkin todettava, että sivullisasianosaistuminen ei rikosprosessin puolella kirjallisuudessa meillä ole joutunut sellaisen tarkan ja perusteellisen selvittelyn kohteeksi kuin siviiliprosessissa. Kirjallisuudessamme interventio-ongelmia selvitetty *Ellilä* on käsitellyt väliintulomahdollisuutta prosessimenettelyssä yleensä. Hän on tällöin mm. erottanut toisistaan oikeusjärjestelmien piirissä toisaalta *avoimen eli yhteiskäräjäsysteemin* sekä toisaalta *suljetun prosessijärjestelmän*.²² Edellisen vallitessa asianosaisilla ja muilla halukkailla intressenteillä on vapaa pääsy riidan selvittelytoimitukseen, jälkimmäisessä saavat mukana olla vain asianosaiset. Edellisen järjestelmän omalaatuisuuksiin kuuluisi mm. se, ettei varsinainen haastamisjärjestelmä olisi tarpeellinen, kun koko oikeusyhteisö on läsnä riidan selvittelyssä.²³

Vaikkakin on selvää, ettei kumpikaan järjestelmä missään tällä hetkellä ole sellaisenaan voimassa, lienee kuitenkin syytä paikallistaa rikosprosessimenettelymme systemaattinen asema tässä jaottelussa. Tällöin kannattaa kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että rikosprosessin haastesäännöstö on meillä jäänyt varsin lähelle alkuperäistä. OK 11: 22:n mukaan haastaminen ei ole tarpeen, milloin oikeudessa henkilökohtaisesti saapuvilla olevaa vastaan tehdään rikokseen perustuva vaatimus.²⁴ Määräys näyttää sisältävän jäänteiden varsin varhaiselta kehityskaudelta.

Käytännössä tämä merkitsee sitä, että asianomistaja, joka on tavallisesti virallisen syyttäjän toimesta kutsuttu paikalle, voi esittää omat vaatimuksensa jutun oikeuskäsittelyn yhteydessä ja siten asianosaistua samalla syyteprosessiin mukaan. Sama koskee luonnollisesti myös

²⁰ Tästä *non interventio* -säännöstä siviiliprosessissa ks. esim. *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 356 s., *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 422 ja *Kallenberg* I s. 1027.

²¹ Ks. esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 424. Vrt. kuitenkin *Ellilä* s. 319 ss. sekä *Reinikainen* LM 1951 s. 439.

²² Ks. *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 300 ss.

²³ Vrt. *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 301 ss.

²⁴ OK 11: 22 säilytti meillä aikaisemmin vallinneen oikeustilan. Ks. OK 11: 10¹ (Laissa 29/5 1918) ja tämän johdosta *Tirkkonen* I s. 452 s. ja II s. 446 viite 28. Vrt. kuitenkin 1734-vuoden lain OK 11: 10 ja tämän johdosta *Nehrman*, *Processum criminalem* s. 100 ss.

virallista syyttäjää niissä tapauksissa, joissa asianomistaja on nostanut oma-aloitteisesti syytteen vastaajaa vastaan. Tällaisen intervention merkitystä lisää erityisesti se, että tuomioistuimien katsotaan velvolliseksi huolehtimaan siitä, että kaikki henkilöt, joiden etua rikoksella on välittömästi loukattu, kutsutaan jutun käsittelyyn.²⁵ Kun edelliseen lisätään, että meillä ei liene harvinaista, että rikosasiaan varsinaisten asianosaisten lisäksi haastetaan usein henkilöitä, joita nimitetään »kuultaviksi» ja että nämä oikeudenkäynnin kestäessä usein pyrkivät asianosaistumaan kantajan puolelle tai heitä asianomistajan kannalta pyritään tarkastelemaan jutun vastaajina, on todettava, että oikeusturvajärjestelmä vaikuttaa lähtökohtaisesti erittäin avoimelta ja tarjoaa siten prosessioikeudelliselle tarkastelulle erityisesti menettelyn äärialueilla varsin mielenkiintoiset, joustavat mutta hahmoiltaan jonkin verran epämääräiset lähtökohdat.

Edellä on voitu havaita, että vaikkakin meillä ennen muuta historiallisista syistä ei ole tapana erityisemmin alleviivata tarkasteltujen menettelymuotojen välisiä eroja, menettelyt kuitenkin monissa yksityiskohdissa poikkeavat selvästi toisistaan. Yleistä yhteiskuntakehitystä silmäläpäitäen on kuitenkin todettava, että kehityksessä on ilmeisesti menossa vaihe, jolloin prosessilajit samankaltaistuvat.²⁶ Kehitys on suhteellisen hidasta mm. siitä syystä, että samankaltaistuminen perustuu menettelylajeissa käsiteltävien asioiden yhteiskunnallisen arvostuksen lähenemiseen. Kun toisaalta lisäksi molempien prosessilajien osalta annetaan niiden erityislaadun vaatimia erityislakeja, on tämä osaltaan korostamassa menettelylajien eroja käytännön oikeuselämässä ja siten samalla jarruttamassa samankaltaistumistendenssejä. Joka tapauksessa viimeksi mainittu kehityssuunta antaa erään mielenkiintoisen lisäpiirteen myös prosessilajien asiallisia sovellutusaloja koskevalle tutkimukselle.

²⁵ Ks. tämän osalta esim. *Palmgren* s. 173 ss. ja s. 200 s.

²⁶ Ks. myös *Tirkkonen LM* 1946 s. 162 ss., *sama*, Prosessioikeuden johtavat periaatteet s. 439 ja *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 373 viite 65.

II LUKU

PERUSKYSYMYKSIÄ

4 §. TUTKIMUSTEHTÄVÄN RAJOITTAMINEN

Rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa koskevan tutkimuksen systematisoiminen ei ole erityisen vaikea niissä maissa, joissa jo lainsäätäjä on omana erityisenä ryhmänä normeerannut sekä rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan materiaalisioikeudellisen laajuuden samoin kuin muut tähän ongelmaan liittyvät prosessioikeudelliset erityistilanteet.¹ Toisin on asianlaita lähtökohtaisesti meillä. Vaikkakin lainsäädännöstä voidaan löytää useitakin ongelmaa välittömästi tai välillisesti normeeraavia erityissäännöksiä,² meillä ei ole päästy edellä olevan kaltaiseen systematisointiin. Tästä johtuen myös prosessioikeudellisen kokonaistilanteen hahmottaminen ei muodostu tutkimuksen kannalta itsestään selväksi.

On ensinnäkin todettava, että kysymys yksityisioikeudellisten vaateiden tutkintamahdollisuudesta rikosprosessimenettelyssä aktualisoituu oikeutemme kannalta yleensä vain silloin, kun asianosainen esittää tätä koskevan vaatimuksen tuomioistuimessa. Tässä kohdin voidaan siten sanoa, että meillä asian käsittelyssä noudatetaan akkusatorista eli syyttämisperiaatetta.³ Kääntäen lausuttuna tämä merkitsee, ettei tuomioistuin yleensä voi mennä lausumaan mitään tällaisten vaatimusten

¹ Näin on asianlaita esim. Ruotsin oikeuden (NRB 22 luku), Norjan oikeuden (StRPL 32 luku), Tanskan oikeuden (RPL 89 luku), Saksan oikeuden (StPO 5. Buch, 3. Abschnitt) sekä Itävallan oikeuden (ÖStPO 21. Hauptstück) kannalta.

² Ks. esim. viite 10 jälkeen mainittuja lainkohtia.

³ Ks. 2 §:n viite 2:ssa lausuttua.

osalta, ellei asianosainen eli lähinnä asianomistaja tai kantaja tällaista vaatimusta tuomioistuimessa esitä.⁴ Käytännössä on kuitenkin sattunut, että erityisesti alioikeudet joskus virheellisesti ovat tuominneet vastaajan suoritettavaksi myös yksityisoikeudellisia suorituksia, joiden osalta ei vaatimuksia ole esitetty. Mikäli tuollainen juttu on joutunut ylemmän oikeuden tutkittavaksi, lienee sääntönä, että lausunto tällaisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta poistetaan virallistoimintoisestikin.⁵ Kun kysymys on erään asian käsittelyssä noudatettavan prosessi-oikeudellisen perusperiaatteen toteuttamisen valvonnasta, on ylempien oikeuksien menettelyä pidettävä oikeaan osuneena.

Millaisia vaatimuksia sitten rikosprosessissa siviilivaatimuksina voidaan tutkia? Kotimaisessa kirjallisuudessa on varsin usein yleisluontoisesti lausuttu, että kaikki yksityisoikeudelliset vaatimukset,⁶ jotka perustuvat välittömästi rikokseen ja ajetaan sen tekijää vastaan, saatavat tulla kannevaatimuksina rikosprosessimenettelyssä kysymykseen. Ulkomaisessa kirjallisuudessa, mikäli positiivinen lainsäädäntö ei ole asettanut tässä kohdin jo sinänsä rajoituksia,⁷ on saatettu katsoa, että mahdollisia ovat kaikki sellaiset vaatimukset, jotka poistavat rikoksen

⁴ Useiden ulkomaisten oikeusjärjestysten mukaan asetetaan kirjallisuudessa vastaava edellytys sille, että siviilivaatimus voitaisiin ylipäänsä käsitellä rikosprosessimenettelyssä. Ks. tämän osalta esim. *Matti* s. 52 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta. Vrt. toisaalta myös *Salomonsen* II s. 253 s. sekä *Levasseur* s. 70 s.

⁵ Ks. esim. KKO p. 15/3 1963 taltio 671/Kaisa Mirjami Häkkinen/yksityisen asiakirjan väärentäminen (Vahingonkorvausta, jota ei ollut alioikeudessa vaadittu, koskeva lausuma poistettiin KKO:ssa). Yleensä vaatimus yksityisoikeudellisesta seuraamuksesta on esitettävä nimenomaan jo alimmassa tuomioistuinasteessa. Ks. esim. Itä-Suomen HO:n p. 18/3 1963 taltio 316/Elias Akseli Lindström/viranomaisen erehdyttäminen ym. sekä Vaasan HO:n p. 24/5 1960 taltio 526/Eino Alfred Strömberg/varomattomuus liikenteessä (Vasta HO:ssa tehty korvausvaatimus jätetty tutkittavaksi ottamatta). — Joskus tuntuu hovioikeuskäytäntö tässä suhteessa olevan varsin ankaralla kannalla. Näin esim. Itä-Suomen HO:n p. 28/4 1959 taltio 448/Tauno Johannes Halonen/vähäisen vamman aiheuttanut pahoinpitely (Korkovaatimus HO:ssa esitettynä jätettiin tutkittavaksi ottamatta). Tässä yhteydessä viitattakoon OK 14 luvun 2 §:n määräyksiin kanteenmuutoksen sallittavuudesta siviiliasioissa, jota lainkohtaa mainituissa ratkaisussa lienee analogisesti sovellettu. Kanteenmuutoksiellista rikosprosessissa ks. *Tirkkonen* s. 126 s. ja siviiliprosessin puolella ks. esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 531 ss.

⁶ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 89 ss. sekä *Granfelt*, *Lärobok* I s. 5.

⁷ Saksassahan tulevat kysymykseen vain varallisuus oikeudelliset vaatimukset. Ks. tämän johdosta StPO 403 § ja sen johdosta *Jeschek* JZ 1958 s. 592, *Kern* s. 248, *Kleinknecht* s. 1075, *Löwe—Rosenberg* II s. 115. Ks. myös *Schmidt* II s. 1162.

seuraukset yksityisiä intressejä silmällä pitäen, päätarkoituksen ollessa siten mahdollisimman täydellinen aiheutetun vahingon korjaaminen.⁸

Kun tarkastellaan voimassa olevia lainsäädännöksiä, tulevat etualalle vahingonkorvausvaatimukset,^{9 10} joita normeeraavia materiaalisia säännöksiä sisältyy ennen muuta RL 9 lukuun. Myös prosessioikeudellisissa säännöksissä juuri vahingonkorvaukselle on myönnetty paikkaansa rikosasian käsitteen sisällä. Maininnan arvoisia määräyksiä ovat esim. OK 25: 5, OK 30: 5, OK 31: 15, VML 1¹ §, SotatuomioistuinL 24 ja 25¹ § sekä myös nyttemmin tulkinnallisesti varsin vaikeaksi osoittautunut OK 10: 12. Vaikkakin vahingonkorvauskanne sinänsä näyttää olevan tavallisin rikosasiain yhteydessä mainittu siviilivaatimus, mainitsi laki OK 30: 5 L:ssa 7. 1. 1955 (muutettu L:lla 10. 2. 1965) myös irtaimen omaisuuden palauttamista koskevan vaatimuksen rikosjuttuun kuuluvana erityisvaatimuksena.¹¹

On tietysti varsin luonnollista, ettei lainsäädännöllisesti ole ehkä edes mahdollista yksitellen luetella niitä siviilivaateita, joita yksittäistapauksessa tarvittaisiin rikoksen vaikutusten korjaamiseksi. Ehkä tämä näkökohta on ollut syynä siihen, että uudemmasa lainsäädännössä mainitaan aivan yleisesti, että rikosprosessissa saattaisi kysymykseen tulla myös muu yksityisoikeudellinen vaatimus (esim. OK 17: 61 ja 31: 15). Ilmeisesti näitä määräyksiä olisi siis tulkittava siten, ettei lähtökohtaisesti rikoksen siviiliseuraamuksia voitaisi rajoittaa vain laissa mainittuihin erityistilanteisiin, vaan muutkin yksityisoikeudelliset seuraamukset saattaisivat tulla käsiteltäväksi rikosprosessimenettelyssä.¹²

⁸ Vrt. esitettyjen luonnehdintojen osalta esim. *Gärde* s. 274 ss., *Hurwitz* s. 577, *Munch-Petersen* s. 245 s., *Hansen* s. 1276, *Salomonsen* I s. 11 ja *Skeie* I s. 14 ss.

⁹ Vrt. myös *Tirkkonen* I s. 89 ss., *Palmgren* s. 64 s., *Palme* JFT 1946 s. 296 s. ja *Salmiala* s. 9.

¹⁰ Siviilioikeudellisessa kotimaisessa kirjallisuudessa on tehty tavallisesti ero deliktiperusteisen ja kontrahtiperusteisen vahingonkorvauksen välillä. Ks. esim. *Hakulinen* s. 220 ss.

¹¹ OK 30: 5:n osalta ks. esim. *Tirkkonen* LM 1956 s. 136 ss. ja *Mali* LM 1955 s. 407 ss. — Siitä, että irtaimen omaisuuden palautusvaade on nimityksellisesti poistettu OK 30: 5:stä, ei siten voida tehdä sitä johtopäätöstä, että restitutiivaatimusta ei enää voitaisi syyteoikeudenkäynnissä esittää. Lainkohta uudessa muodossaan asettaa vain toisen kriteerion muutoksenhakuluvan myöntämisen arvostelun perusteeksi.

¹² Tällaisia vaatimuksia saattaisivat olla esim. vaatimus vastaajan velvoittamisesta henkilökohtaisesti palauttamaan esine, palauttamaan rikkomansa oikeustila, velvoittaminen tietyn menettelyn sallimiseen jne. Ks. ulkomaisen kirjallisuuden

Mikäli lainsäädännön perusteella voidaan edes työhypoteettisesti lähteä siitä olettamuksesta, että kaikenlaiset rikoksen siviiliseuraamukset voivat joutua rikosprosessissa käsiteltäväksi, on jo pääteltävissä, että rikosprosessin sovellutusala ei voida määritellä siviiliprosessiin päin yksinomaan vaatimustasolla,¹³ koska siviilioikeudelliset vaatimukset tavallisesti joutuvat siviiliprosessimenettelyyn käsiteltäviksi. Ongelma siviilivaatimusten tutkintamahdollisuudesta rikosprosessissa ei siten ole niinkään paljon vaatimusten erilaisuutta koskeva ongelma kuin syvyys-suuntaan porrastettu ongelma eli kysymys siitä, voidaanko rikosprosessissa tutkia toisaalta välittömästi rikokseen perustuvia vaatimuksia, välillisesti tällaiseen menettelyyn perustuvia vaatimuksia sekä lopulta puhtaasti siviiliperusteisia vaatimuksia. Tästä syystä tutkimus onkin suunnattava juuri näiden eriasteisten perusteluporrastusten käsittely-tapaan.

Seuraavassa esityksessä on rajoitettu koskettelemaan lähinnä sellaisia tilanteita, jotka esiintyvät rikosprosessimenettelyssä tavallisimmin ja näidenkin joukosta on prosessioikeudellisia tarkoituksia varten pyritty suorittamaan materiaalisioikeudellisesti mahdollisimman edustava ryhmävalinta. Vaikkakaan lainsäädäntö ei näytä suuremmalti rajoittavan siviilivaateiden sisältöä tiettyihin perustyyppisiin, voidaan käytännön perusteella sanoa, että erityisesti määräytyntyyppiset vaatimukset ovat luonteenomaisia rikoksen siviiliseuraamuksia. Tavanomaisin on kiistatta vahingonkorvausvaade. Melkoisen usein esiintyy rikoksella järkytetyn tilan luontaispalauttamiseen tähtäävä vaatimus, ja kolmantena, oikeutemme kannalta ehkä kiistellyimpänä, yksityisioikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittava vaatimus.¹⁴

Kun tarkastellaan näitä kolmea vaatimusta, havaitaan niiden sisällössä ja rakenteessa varsin oleellisia eroja. Vahingonkorvausvaade näyttäisi niistä olevan käytännön kannalta kaikkein yksiselitteisin. Vahingonkorvausvaatimus käsittää tavallisesti rahamääräisen suorituskannetyypin korvausvaatimuksen.¹⁵ Rikoksella järkytetyn tilan luon-

osalta esim. *Henkel* s. 481, *Löwe-Rosenberg* II s. 115, *Schmidt* II s. 1162, *Roeder* s. 79, *Vidal-Magnol* s. 898 ss., *Vitu* s. 164 s. ja *Braas* I s. 139.

¹³ Vrt. erityisesti 7§:n viite 28 kohdalla olevaa esitystä.

¹⁴ Meillä ei kirjallisuudessa eikä oikeuskäytännössä ole tapana erottaa toisaalta »les restitutions» ja »les dommages-intérêt» -tyyppisiä vaatimuksia, joista edellisen osalta tuomioistuin voisi tuomita ex officio ja jälkimmäisen osalta vain kantaan pyynnöstä. Ks. näiden käsitteiden sisällöstä tarkemmin Ranskan oikeudessa esim. *Vidal-Magnol* s. 898 ss. sekä *Stefani* s. 117 s.

¹⁵ Korvausvelvollisuuden täyttämistavoista ks. esim. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 456 ss.

taispalauttamiseen pyrkivät vaatimukset tulevat useimmiten kysymykseen esineoikeuksien osalta ja tähtäävät asianomistajan kannalta esim. irtaimen omaisuuden palauttamiseen takaisin.¹⁶ Oikeustoimen pätemättömyyttä koskeva vaatimus näyttää taas lähinnä kuuluvan siviilioikeudellisiin oppeihin oikeustoimen pätemättömyydestä.¹⁷

Vahingonkorvausvaateen osalta riittänee tässä yhteydessä siviilioikeuden kannalta toteamus, että rikosperusteisen vahingonkorvauksen ollessa kysymyksessä yhteys itse kanneperusteeseen saattaa olla joko läheisempi tai kaukaisempi, joten vahingonkorvausvaatimus voi joko perustua välittömästi rikokseen tai olla vain sen välillisenä seurauksena.¹⁸ Tapauksista tarjoo prosessioikeudellisesti mielenkiintoisia ongelmia lähinnä jälkimmäinen tilanne. Tällöin nimittäin eri relaatiot, asianomistajan ja syytetyn, toisaalta sivullisen vahinkoa kärsineen sekä vastaajapuolella syytetyn ja syytetyn teosta siviiliperusteella vastuunalaisen sivullisen välisen oikeudenkäynnin jakautuminen oikeusturvakoneistossa ja kumulointimahdollisuudet tarjoavat sekä käytännöllisesti tärkeän että teoreettisesti mielenkiintoisen tarkastelun kohteen.¹⁹

Luontaispalautukseen tähtäävien vaateiden osalta on tilanne jo lähtökohtaisesti jonkin verran edellistä monimutkaisempi. Tällöin nimittäin rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa on luotu eräiden varallisuusrikosten osalta, joissa tässä tarkoitettu luontaispalautus tavallisesti tulee käytännössä kysymykseen, oma käsitteensä, rikosoikeudellinen vallinta »Gewahrsam», jolla ymmärretään tosiasiallista (muut poissulkevaa) valtasuhdetta esineeseen, johon suhteeseen liittyy itsenäinen vallinta-
tahto.²⁰ Siviilioikeudessa taas hallinta on tosiasiallinen tila, joka oikeudellisesti värityy vasta, kun puhutaan esim. omistajan tai nautinto-oikeuden haltijan hallinnasta.²¹ Edellisen nojalla voitaneen sopivasti katsoa, että esineen oikea omistaja menettää silloin, kun esine rikoksen

¹⁶ Vrt. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 456 s. lausuttua.

¹⁷ Ks. esim. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 327 ss.

¹⁸ Jaottelua, joka lähtökohtaisesti tuntuu jonkin verran epämääräiseltä, on käytetty myös muissa yhteyksissä prosessioikeuden piirissä. Näin esim. siviiliprosessioikeuden alalla selvitetessä sivuväliintulon mahdollisuuksia ja sen vaikutuksia. Ks. jaotteluperusteen osalta tarkemmin 11 §:n viitteessä 1 mainittuja näkökohtia.

¹⁹ Juuri näiden suhteiden prosessuaaliselle analysoinnille on seuraavan tutkimuksen systematiikka pääasiassa rakennettu.

²⁰ Rikosoikeuden kannalta vallinta-käsitteestä esitettyjä mielipiteitä ks. *Honkasalo*, *Eritynen osa I*² s. 12 ss., *Salovaara* s. 56 ss. ja siellä mainittuja lähteitä.

²¹ Hallinnan käsitteestä ja lajeista siviilioikeudessa ks. esim. *Zitting—Rautiala* s. 50 ss. ja s. 58 s. mainittua kirjallisuutta.

kautta häneltä riistetään, juuri rikosoikeudellisen vallinnan, mutta hän jää yleensä ainakin riistäjään nähden esineen oikeaksi omistajaksi.²²

Kun rikosoikeudellisesti esineen oikea haltija menettää vallintansa esineeseen, lieenee teoreettisesti ajateltava, että hän vaatiessaan sanallisesti esineen luovuttamista itselleen, vaatii nimenomaan sen vallintasuhteen palauttamista, joka vallitsi ennen rikoksen tapahtumista.²³ Rikosasiain oikeudenkäynnissä ei siten tässä perustilanteessa tule selvitettyväksi ollenkaan mainitun vallinnan taakse mahdollisesti jäävä siviilioikeudellinen perussuhde. On vain selvitettävä, että asianomistajalla on ollut vallintaoikeus esineeseen ennen rikosta ja että hän on sen rikoksen kautta menettänyt.

Teoreettisesti ehkä kaikkein vaikein tarkasteltavista kanteista on oikeustoimen pätemättömyyden toteamiseen pyrkivien kanteiden teoreettinen rakenne. Seuraava esitys tarkastelee lähinnä sitä tilannetta, jolloin oikeustoimen teossa on tapahtunut määrätty kriminalisoitu menettely. Kantaja vaatii, että tapahtunut oikeustoimi julistettaisiin pätemättömäksi mainitun rikoksen perusteella. Tällaista kannetta on yleensä pidettävä yksittäistapauksesta riippuen joko muotoamis- tai vahvistuskanteena.²⁴

Täydennyksenä edelliseen on yleisesti todettava, että voimassaoleva rikoslaki ja toisaalta siviililaki ei tietenkään liitä mainittuja seuraamuksia kaikenlaisiin rikoksiin. Vain vahingonkorvauksen osalta on todettu yleisesti, että rikoksella aikaansaatu vahinko on korvattava.²⁵ Siten yleisenä edellytyksenä ongelman syntymiselle on, että perusteena olevasta rikoksesta in abstracto saattaa olla seurauksena esim. oikeustoimen pätemättömyys. Mikäli rikoksesta ei tällaista seuraamusta edes in abstracto synny, on tuskin mahdollista mielekkäästi kysyä, voidaanko tuollainen vaatimus tutkia rikosprosessin yhteydessä.

Erityisongelman muodostavat myös ne tilanteet, joissa siviililaki liittää tietyn siviiliseuraamuksen määrättyyn tunnusmerkistöön, esim. pe-

²² Ks. tämän johdosta *Honkasalo*, Erityinen osa I² s. 4, 16 ja 275 sekä toisaalta *Salovaara* s. 94. Vrt. myös *Anttila LM* 1948 s. 72 s.

²³ Missä määrin rikosoikeudellisen vallinnan ja siviilioikeudellisen hallinnan erottaminen myös tulevaisuudessa on asianmukaista, ei luonnollisestikaan ole arvosteltavissa prosessioikeuden kannalta. Joka tapauksessa eroperuste sopii varsin hyvin käytettäväksi nyt käsiteltävän aiheen systematisoinnissa ja nähdäkseni kuvastaa melko hyvin niitä tosiasiallisia suhteita, jotka rikosjutun oikeuskäsittelyssä tulevat tutkittaviksi.

²⁴ Ks. esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 467 ja siellä viitteessä 50 mainittua.

²⁵ Ks. RL 9:1 ja sen johdosta esim. *Forsman* s. 188 ss.

tolliseen viettelyyn, mutta tämän kanssa on olemassa kriminalisoitu, kvalifioitumpi ja myös edellisen täyttävä rikostunnusmerkistö, joka määrää menettelystä rangaistusseuraamuksen. Täten joudutaan kysymään, voidaanko mainittu siviiliperuste käsitellä rikosprosessissa esim. syytevaatimuksen kanssa ja ellei kriminalisoitua tunnusmerkistöä voida todeta olevan olemassa, vaan ainoastaan siviililain mukainen vääryys, voiko tuomioistuin tutkia myös tämän siviiliseuraamuksen siviiliperusteella rikosjutun yhteydessä. — Kun edellisen lisäksi vielä otetaan huomioon, että esineoikeuksien osalta niissä tilanteissa, joissa rikosoikeudellisen vallinnan selvittely ei riitä useampien henkilöiden esinettä koskevien vaatimusten auktoritatiiviseen ratkaisemiseen, havaitaan, kuinka monitahoisen ongelman kanssa rikosprosessin asiallista soveltusala määriteltäessä ollaan tekemisissä.

Edellä mainitut kolme kannetyyppeä muodostavat samalla rikosprosessissa tavallisimmin esitettävät siviilivaatimukset.²⁶ Tarkastelemalla prosessuaalisen ongelman ratkaisua eri porrastuksin nimenomaan näiden tapausryhmien piirissä, pyritään löytämään toisaalta ne yleiset lainalaisuudet, joiden nojalla rikosprosessilain asiallinen soveltusala määräytyy sekä toisaalta virheellisessä menettelyajissa nostetun kanteen prosessioikeudellisen käsittelytavan erityispiirteet. Missä määrin täsmälleen samat perusnäkemykset, jotka havaitaan olevan voimassa mainittujen kolmen tyyppiryhmän osalta, pitävät paikkansa silloin, kun tuomioistuimessa myös muissa tapauksissa pyritään esittämään yksityisoikeudellisiksi luokiteltavia vaatimuksia rikosprosessimenettelyssä, ei siten kuulu esityksen puitteissa selvitettäviin ongelmiin.^{27 28}

²⁶ Esityksen ulkopuolelle jäävät siten kokonaisuudessaan perintö-, perhe- sekä avioliitto-oikeuden alaan kuuluvat rikos- ja siviiliproessin rajaa koskevat tutkimukset. Näiden osalta voidaan kuitenkin osittain viitata jo tehtyihin erityistutkimuksiin. Vrt. *Tirkkonen LM 1939 s. 497 ss. ja erityisesti s. 504 ss. sekä sama LM 1945 s. 444 ss.*

²⁷ Sellaisten prosessioikeudellisten ilmiöiden tutkinnassa, joilla on läheinen yhteys materiaaliseen oikeuteen, materiaalisesta oikeudesta haetut rajoitukset ovat olleet meillä kirjallisuuden käytössä aikaisemminkin. Niinpä *Halila* rajoittaa todistustaakan jakoa koskevan tutkimuksensa erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita koskevaksi. — Tällaisella rajoituksella pitäisi luonnollisesti päästä tarkempiin tutkimustuloksiin ja samalla voidaan ottaa paremmin huomioon materiaalisen oikeuden tarpeet. Tällaisessa tutkimuksessa löydettyjen sääntöjen soveltuvuudesta muihin vastaaviin tilanteisiin ks. *Halila s. 307*, jossa lausuttu mielipide tuntuu oikeaan osuneelta.

²⁸ Yleensä vaateiden oikeudellinen luonnehdinta siviili- tai rikosoikeudellisiksi voimassaolevan oikeuden kannalta on varsin selväpiirteinen. Eräiden vaateiden

Eräitä muitakin lähtökohtaisia rajoituksia tehtävän tutkimuksessa on asetettava. Esityksen yhteydessä ei ole mahdollista selvittää rikosprosessilain sovelletusta siviililuontoihin elementteihin menettelyllisissä yksittäistapauksissa, jotka sinänsä muodostavat varsin mielenkiintoisia erityisongelmia.²⁹ Samoin on todettava, että ongelmat joutuvat seuraavassa tarkasteltavaksi lähinnä Suomen tämänhetkisen oikeuden kannalta.³⁰ Kuten kirjallisuudessamme on eri yhteyksissä huo-

oikeudellisen luonteen osalta saattaa kuitenkin ilmetä erimielisyyksiä. Niinpä siviili-oikeudellisessa kirjallisuudessa on pohdittu ns. sopimussakon oikeudellista luonnetta. Ks. tämän johdosta esim. *Vihma*, Sopimussakko s. 61 ss. ja 87 ss. Vrt. myös *Caselius*, Sopimussakon suhteesta vahingonkorvaukseen DL 1929 s. 356 ss. ja erityisesti s. 359 viite 5. — Kun sopimussakkoa lienee pidettävä yksityisoikeudelliseen sopimukseen liittyvänä yksityisoikeudellisena seurauksena ja kun se siten myös perusteensa nojalla on joka tapauksessa rikosoikeudellisiin seuraamuksiin nykyaikaisessa merkityksessä verrattuna siviililuontoinen, on seuraamus yleensä toteutettava siviiliprosessijärjestyksessä. Ks. esim. KKO 1926 I 58.

Erityispiirteisiä kanteita ovat myös eräiden materiaaalisten lakien (esim. RL 27:7 ja PatL 90 §) edellyttämät julkaisuvelvollisuutta koskevat vaatimukset samoin kuin eräät kieltokannetyypiset vaatimukset rikosprosessin yhteydessä. Näidenkään käsittelyyn ei esityksen puitteissa ole mahdollisuutta tarkemmin puuttua. Kieltokanteen osalta ks. *Heinonen* LM 1962 s. 242 ss.

²⁹ Siten tutkimuksen puitteissa ei voida ryhtyä selvittämään esim. todistustaa-kan jakoa rikosprosessissa verrattuna siviiliprosessiin yleensä eikä niitä tapauksia tarkastellen, jolloin rikosprosessissa esitetään vain yksi ainoa päävaatimus. Ks. tämän johdosta esim. *Halila* s. 83 ss. ja s. 261 ss.

Erityistilanteita yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyssä saattaa syntyä myös esim. silloin, kun joudutaan harkitsemaan lykkäysuhkien asettamista, samoin kuin äänestysääntöjen soveltamisessa. Viimeksimainittujen osalta ks. esim. *Tirkkonen* II s. 520 s. viite 17 sekä *Halila* s. 269 s. viite 21 b lausuttua. — NRB:n osalta ks. *Olivecrona* s. 122 s. ja *Ekelöf* III s. 56.

Kysymys yksipuolisen tuomion antamismahdollisuudesta niiden tilanteiden osalta, jolloin rikosjutun yhteydessä vaaditaan vain yksityisoikeudellista suoritusta, on saanut kirjallisuudessa huomiota osakseen. Vrt. tämän johdosta *Palmgren* JFT 1951 s. 142 ss., *Sjöström*, Om tredskodom s. 8, *Tirkkonen* II s. 479 s. ja *Ellilä* JFT 1952 s. 143 ss.

³⁰ Kun eri maiden oikeusjärjestykset kysymyksen kokonaisratkaisussa poikkeavat jo lähtökohtaisesti toisistaan, tämä tutkimuskulman asettelu tuntuukin yleisesti omaksutulta. Ks. *Tirkkonen* LM 1945 s. 8 ja *Salmiala* s. 10 viite 1.

Nähdäkseni on tässä kohdin yhdyttävä Salmialaan (ib.), joka lausuu: »Jotta lainopilliset käsitteet olisivat todelliseksi hyödyksi oikeusnormien systematisoimiselle on niitten mielestämme mahdollisimman täydellisesti asiallisesti oltava systematisoitavan oikeuden mukaisia.» — Toisaalta on tietysti muistettava, että mikään oikeusjärjestys eikä oikeusjärjestyksen yksityinen instituutti yleensä rakentune edes omana aikanaan yhden ainoan johtavan ajatuksen varaan, vaan on useamman ehkä eri suuntiinkin vaikuttavan ajatuksen lopputulos. Tämä pitää paikkansa silloin,

mautettu, suomalainen rikosprosessimenettely monissa kohdin jo lähtökohdiltaan poikkeaa monien ulkomaisten oikeusjärjestysten yleisestikin omaksumista perusnäkökohdista.³¹ Tämä pitää osittain paikkansa myös nyt tutkittavan aiheen osalta. Ulkomaisen oikeuden vertailua on tutkimuksessa rajoitettu ja sitä on käytetty toisaalta, jotta saataisiin näkyvämmiin esille oman oikeusjärjestyksen ominaispiirteet,³² sekä toisaalta ongelman ratkaisussa muualla omaksuttujen uudenaikaisten näkemysten valottamiseen.³³

5 §. SEPARAATIO- JA ADHEESIOPERIAATTEIN KUVATTU SOVELLUTUSALA

Kun tarkastellaan rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa oikeusvertailevasti, havaitaan pian, että tässä kohdin ei ole voitu saavuttaa mitään suurempaa yhtenäisyyttä eri maiden lainsäädännössä tai oikeuskäytännössä.¹ Päinvastoin on todettava, että tällä alueella — kuten useilla muillakin prosessioikeuden alueilla — vallitsee suuri mielipiteiden hajanto. Oikeuskehityksessä on vakiintunut kuitenkin tiettyjä peruslinjoja, joista syntyneitä erilaisia päävariantteja tarkastellaan seu-

kun tarkastellaan rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan kehitystä. Tällaisen kehityskulun loppupisteeseen sisältyy siten monesti varsin erilaisia elementtejä, joiden historiallinen ikä saattaa olla hyvinkin vaihteleva.

³¹ Tällaiseen johtopäätökseen on rikosprosessiin kohdistuvissa tutkimuksissa aikaisemminkin päädytty; ks. esim. *Palmgren* s. 18 s.

³² Ulkomaisissa rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa koskevista teoksissa on joskus varsin laajoja oikeusvertailevia osia. Usein tällaiset teokset on laadittu nimenomaan juuri oikeusvertailua varten. Näin esim. Schönken tunnettu monografia adheesioprosessista. — Oikeusvertailevat laajemmat tutkimukset ovat paikallaan luonnollisesti erityisesti sellaisissa maissa, jotka ovat omaksuneet erilaisia näkökohtia naapurivaltioiden oikeusjärjestyksistä ja tutkimuksessa halutaan selvittää, mistä eri oikeusjärjestyksistä erityiset vaikutteet on omaksuttu. Vrt. edellisen johdosta esim. *Bauman* s. 17 s. ja *Matti* s. 3 ss.

³³ Toisaalta meillä on kirjallisuudessa (esim. *Ellilä* LM 1945 s. 46 s.) kiinnitetty huomiota siihen, että oikeusvertailulla erityisesti prosessioikeuden piirissä on erityistä merkitystä.

¹ Varsin selväpiirteisen maailmanlaajuisen vertailun adheesioprosessista de lege lata ja de lege ferenda tarjoaa aikanaan Schönken viran hakua varten pätevöimistarkoituksessa kirjoittama adheesioprosessia koskeva monografia. Vrt. edellisen osalta *Jeschek* JZ 1958 s. 592.

raavassa.² Ongelman ratkaisussa on loogisesti ajateltavissa kaksi eri päälinjaa:³ Joko siviilivaateita voidaan rikosprosessissa tutkia tai niitä ei voida siellä tutkia. Edellisessä tapauksessa taas saatetaan ajatella eri mahdollisuuksia tutkinnan välttämättömyyttä ja valinnaisuutta silmällä pitäen.

Mikäli jyrkästi korostetaan sitä, että rikosoikeudellinen vaatimus ja siviilioikeudellinen vaatimus ovat *luonteeltaan* täysin erilaisia ja itsenäisiä, vaikkakin ne perustuisivat samaan rikolliseen menettelyyn, on luonnollisesti johdonmukaista, että erilaatuiset vaatimukset joutuvat käsiteltäviksi materiaalista laatuun noudattelevia oikeusturvateitä pitkin. Siten rikosvaatimus joutuu tutkittavaksi aina rikosprosessissa ja siviilivaatimus säännönmukaisesti siviiliprosessissa eikä mainittuja asioita siten voida käsitellä yhdessä. Tällöin noudatettavaa periaatetta kutsutaan kirjallisuudessa tavallisesti *separaatio- eli erillisyyisperiaateeksi*.⁴ Separaatioperiaatteen vallitessa siis erilaatuiset samaan rikokseen perustuvat vaatimukset joutuvat käsiteltäviksi toisistaan erillisinä.

Oikeusvertailevasti tarkasteltuna voidaan todeta, että separaatioperiaatteen soveltaminen edellyttää suhteellisen kehittyneitä oikeusjärjestystä. Se edellyttää sekä pitkälle jäsentynyttä materiaalsen oikeuden jaottelua että näin suoritettun materiaalsen oikeuden differentioitumisen johdonmukaista seuraamista menettelyoikeuden alalla. Mutta vaikkakin separaatioperiaate edellisen nojalla edustaa varsin korkeata johdonmukaisuusastetta, on kuitenkin todettava, että puhdasta separaatioperi-

² Tässä yhteydessä tulevat esiteltäviksi ainoastaan ne *pääajatuks*, joihin eri oikeusjärjestyksissä omaksutut linjat on kiteytetty eri aikakausina. Kunkin systemaattisesti erillisen osan yhteydessä tulen tarkemmin selvittämään yksityiskohtien osalta omaksuttuja sovellutuslinjoja.

³ Seuraavassa esiteltävillä peruslinjoilla on prosessioikeuden ns. johtavien periaatteiden kanssa tiettyä sukulaisuutta. Nehän eivät sellaisinaan yleensä toteudu äärimmäisyyksiin vietyinä juuri minkään konkreettisen oikeusjärjestyksen piirissä, vaan niiden merkitys on ennen muuta oikeussystemaattinen: niiden avulla voidaan kuvattavien ääriajastusten väliseen alueeseen vaivatta projisoida jokainen ajateltavissa oleva konkreettinen oikeusjärjestys.

⁴ Separaatioperiaatteen sisällöstä ks. esim. *Tirkkonen* s. 17, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 157, *Palmgren* s. 65, *Granfelt*, *Adhäsionsprincipen* s. 37, *Reinikainen* s. 118, *Kallenberg* I s. 29 s. sekä *Olivecrona* s. 331.

Kun separaatioperiaate siten yleensä rakentuu ajatukselle erilaisten rikoksesta johtuneiden aineiden arvostamisesta eri tavoin, on selvää, että sen ajatuksen soveltaminen ei yleensä voi tulla kysymykseen alkukantaisessa oikeusjärjestyksessä. Ks. edellisen johdosta *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 157.

Separaatioperiaatetta noudattavasta järjestelmästä on käytetty saksankielisessä kirjallisuudessa joskus nimitystä »System der Trennung». Ks. esim. *Matti* s. 6.

aatetta sovelletaan käytännössä tällä hetkellä hyvin harvoissa maissa. Separatioperiaatteen kannalla ovat vahvan pääsääntöisesti olleet esim. roomalainen oikeus,⁵ englantilainen oikeusjärjestelmä⁶ sekä Saksan vuoden 1877 Strafprozessordnung peruslinjaisesti alkuperäisessä muodossaan.^{7 8}

Mikäli siviilivaateiden tutkinta rikosprosessissa saattaa tulla periaatellisesti kysymykseen, on ajateltavissa varsin lukuisa joukko erilaisia sovellutusmahdollisuuksia. Näitä eri variantteja on prosessioikeudellisissa kirjallisuudessa tavallisesti käsitelty nimityksen *adheesioperiaate* tai *adheesioprosessi* yhteydessä.⁹ Adheesioperiaatteella tai adheesio-

⁵ Roomalaisen oikeuden aikana tapahtuneesta kehityksestä vrt. edelleen *Schönke* s. 3 ss. ja *Planck* s. 99 ss.

Vaikkakin roomalainen oikeus myöhäisemmässä kehitysvaiheessaan hyväksyi rikosoikeudellisten ja toisaalta siviilioikeudellisten vaateiden yhteiskäsittelyn, noudatettiin ensin mainitun käsittelyssä rikosprosessin, jälkimmäisen käsittelyssä siviili-prosessin sääntöjä, ja ulkonaiseksi luonnehdittu yhteiskäsittely oli siten mahdollinen vain silloin, kun tuomioistuimien oli toimivaltainen molempien osalta. Ks. edellisen osalta esim. *Planck* s. 99 ss.

⁶ Myös Englannin ja Yhdysvaltain oikeusjärjestykset lähtevät selvän separatioperiaatteen lähtökohdista. Rikosasiaa käsittelevä tuomioistuin voi ratkaista yleensä ainoastaan rangaistuskysymysten osalta. Ks. tämän osalta *Halsbury* s. 113. Tästä peruslähtökohdasta johtuen on seuraavassa Englannin oikeus jäänyt melkein pä huomiotta.

Englannin oikeuden vertailevista esityksistä ks. esim. *Schönke* s. 54 s. ja s. 56 ss. Ks. toisaalta myös tämän johdosta tehtävistä poikkeuksista *Schönke* s. 58 s. Vrt. myös *Bassegoda* s. 21 ja *Glaser I* s. 135. — Englannin oikeuden erityispiirteisiin on viitattu myös kotimaisessa kirjallisuudessamme; ks. esim. *Palmgren* s. 65 sekä s. 82, *Petersen* — *Soukka* s. 332 sekä *Carlson* s. 401.

⁷ Sen sijaan on todettava, että Saksan ns. yleisoikeuden aikana sovellettiin adheesiomenettelyä, jonka laadun luonnehinnasta oltiin kuitenkin eri mieltä. Ks. tästä esim. *Schönke* s. 17 ss.

⁸ Saksan oikeuden v. 1877 StPO:n kannalta *Birkmeyer* s. 117 ss., *Schönke* s. 1 ss. ja s. 42 ss. — Vuoden 1877 StPO salli siviilikanteen rikosprosessin yhteydessä ainoastaan erittäin harvoissa tapauksissa lähinnä yksityissakon (Busse) muodossa (ks. StGB 188 ja 231 §) sekä eräissä muissa erityisen läheisesti rikokseen liittyvissä asioissa (varastetun tai ryöstetyn esineen palauttaminen, mikäli se oli otettu takavarikkoon). Ks. tämän johdosta *Dohna* s. 254 ss., *Schmidt II* s. 1082 ja s. 1160, *Ullmann* s. 94 ss. sekä *Weiss* s. 35. Nykyoikeuden kannalta Busse-sakkoa ei pidetä rangaistuksena. Ks. *Schönke-Schröder* s. 91.

⁹ Saksankielisissä maissa käytetään tavallisesti tästä prosessimuodosta nimitystä »Adhäsionsverfahren» tai »Anschlussverfahren» tahi »Anhangverfahren». Ks. tämän johdosta esim. *Birkmeyer* s. 120, *Guldener* s. 56, *Kleinknecht* s. 1076, *Lent-Jauernig* s. 9, *Meyer JZ* 1953 s. 216, *Peters* s. 475, *Schönke-Schröder* s. 91, *Schwarz* s. 594 sekä *Württemberg* s. 193 ss., joissa käytetään ennen muuta »Adhäsionsverfahren» -nimitystä. Mainittuja termejä rinnakkaisesti käyttävät *Kern* s. 247

prosessilla ei kuitenkaan ole — niinkuin ei ole monilla muillakaan oikeustieteellisessä kirjallisuudessa mainitulla periaatteilla — täysin tarkkaa sisällystä. Adheesiotermin käyttö näyttää olevan varsin kiinteästi sidottu sen maan voimassaolevaan oikeuteen, jonka oikeustieteellisessä kirjallisuudessa käsitettä käytetään. Kotimaisen kirjallisuuden osalta tässä yhteydessä riittänee toteamus, että meillä adheesioperiaatteen sisältö on määritelty lyhyesti sanomalla, että päävaatimuksen käsittelyjärjestys määrää sivuvaatimusten käsittelyjärjestyksen.^{9 b} Jos haluttaisiin löytää eri adheesiotermeille yhteinen kuvaaja, voitaisiin kenties sanoa, että adheesioprosessilla tarkoitetaan laajemmalti tarkastellen sitä, että eriluontoisia oikeusseuraamuksia voidaan käsitellä samassa oikeudenkäynnissä. Useimmiten kuitenkin keskieurooppalaisissa oikeudenkäyntijärjestyksissä adheesiolla tarkoitetaan erityisesti rangaistusvaatimusten ja yksityisoikeudellisten tai varallisuus oikeudellisten vaatimusten (varsinkin vahingonkorvausvaatimusten) *yhteiskäsittelyä*.¹⁰ Mutta toisinaan ja — näin erityisesti saksalaisessa kirjallisuudessa — syyteprosessiin liitettyä *siviilivaateiden käsittelyä*, jolloin siviilivaateiden liitännäinen luonne tuodaan voimakkaasti esille.¹¹

Adheesioperiaatteen soveltamisessa voidaan siten löytää koko joukko erivahvuisia sovellutuslinjoja. Vahvin muoto adheesiota on kysymyksissä silloin, kun rikoksesta johtuvat siviiliseuraamukset on aina käsiteltävä rangaistusvaatimuksen käsittävässä rikosprosessimenettelyssä.¹² Tällöin voitaisiin puhua ns. *absoluuttisesta adheesiosta* tai niinkuin myös kirjallisuudessa joskus mainitaan *obligatorisesta adhee-*

s., *Fasching* s. 49 ja s. 115, *Gleispach* s. 62, *Roeder* s. 78 ja *Sturm* ÖJZ 1949 s. 120. Vrt. myös toisaalta *Glaser* I s. 179, *Hippel* s. 271 viite 5, *Stock* s. 180, *Weiss* s. 27 sekä *Schönke* s. 2.

Adheesioprosessi-nimitys on kuitenkin joutunut kansallis-sosialistisen prosessioikeuden aikana vastatuuleen. Vrt. tämän johdosta *Hippel* s. 271 viite 5 if.: »— — — könnte nicht das schmacklose, ohne Kommentar unverständliche Wort »Adhäsionsprozess« künftig verschwinden? Warum nicht deutsch z. B. Bussanspruch oder Schadenersatzklage.» — Nimitys »Adhäsionsprozess« on oikeusvertailevasti tarkasteltuna verrattain vanha ja sitä lienee käytetty ensi kertaa 1700-luvun loppupuolella. Vrt. tämän johdosta *Hippel* s. 271 viite 5 ja *Sturm* ÖJZ 1949 s. 120, joiden mukaan termiä olisi ensinnä v. 1788 käyttänyt *von Essenbach*.

^{9 b} Kotimaisen kirjallisuuden osalta ks. tarkemmin 7 §:n viite 4 jälkeen olevaa esitystä.

¹⁰ Vrt. tekstissä lausutun johdosta myös *Agge* SvJT 1936 s. 244 s.

¹¹ Tällainen erityisen heikko liitännäisyys käy ilmi jo positiivisen lain säännöksestä (StPO 405 §).

¹² Vrt. myös *Palmgren* s. 65.

sioista.¹³ Kaikkein jyrkin muoto on luonnollisesti se, jolloin siviilivaatimukset on aina tutkittava *juuri syyteprosessissa*.¹⁴ Tästä löyempää liityntää merkitsee tilanne, jolloin siviilivaatimus joutuu joka tapauksessa rikosprosessissa tutkittavaksi, mutta asianomistajan harkintaan on jätetty, haluaako hän esittää yksityisoikeudelliset vaatimukset syyteprosessin yhteydessä vai sen jälkeen tapahtuvassa jälkiprosessissa.¹⁵

Absoluuttisen adheesion vahvoille muunnoksille näyttää olevan tyypillistä erityisen kiinteä yhteys ns. tutkimismenetelmään. Jos siviilivaatimus on välttämättä tutkittava *syyteprosessissa*, on tämä vahvimmillaan merkinnyt sitä, että tuomioistuin on viran puolesta velvollinen määräämään myös siviiliseuraamuksista. Inkvisitorisen menetelmän vallalla ollessahan tuomari on velvollinen ottamaan huomioon viran puolesta jotakin sellaista, mistä asianosaiset eivät esitä vaatimuksia tuomioistuimessa.¹⁶ Jälkimmäinen absoluuttisen adheesion mahdollisuus, joka siten edellyttää asianomistajan mukaantuloa vaatimuksineen rikosasiain oikeudenkäyntiin, osoittaa yleensä jo akkusatorisen menetelmän tiettyä soveltamista.¹⁷

¹³ Vrt. myös Hansen s. 1271, Weiss s. 26 s. ja s. 34 sekä Matti s. 7.

¹⁴ Ks. tekstissä mainitun osalta Schönke s. 117 ss. — Vahinkoakärsineen vaateiden toteuttaminen voidaan järjestää joko siten, että niistä huolehditaan täysin viran puolesta joko tuomioistuimen tai virallisen syyttäjän taholta *taikka* siten, että viimeksimainittu on velvollinen huolehtimaan siitä, että asianomistaja (vahinkoakärsinyt) saa tilaisuuden esittää asiasta johtuneet vaatimuksensa.

¹⁵ Tällöinhän on asianomistajalla jo tietynlaatuinen valintaoikeus, joka tosin koskee vain määrätyn *menettelyn sisäisiä* suhteita. Ks. tämän johdosta oikeutemme kannalta myös 9 §:n viite 32 jälkeen lausuttua.

¹⁶ Mainitusta menetelmästä ks. edellä 2 §:n viite 1 jälkeen ja Tirkkonen I s. 107 ss., Agge JFT 1934 s. 150 ss., Ekelöf, Grundbegrepp s. 231 ss. sekä Dillén s. 31 ss. Inkvisitorisen periaatteen mukaanhan sekä oikeudenkäyntialoite että tuomion sisältö on tuomioistuimen määrättävissä.

Vaikkakin nykyoikeuden kannalta tuntuu varsin omituiselta ajatella tällaista virallistoimintoista mahdollisuutta, on mielenkiintoista todeta, että 1734-vuoden lain mukaan katsottiin tämän lain alkuaikoinaan olleen sillä kannalla, että tuomioistuin voi myös viran puolesta ainakin tietyissä tapauksissa määrätä rikosjutun yhteydessä vastaajan maksettavaksi vahingonkorvauksen, jota asianomistaja ei ollut vaatinut. Ks. tämän johdosta Agge SvJT 1936 s. 263 viite 3. — Tällainen virallistoimintoisesti tuomitseminen esiintyy myös Itävallan oikeudessa. Vrt. tämän johdosta Matti s. 7. Vrt. myös ÖStPO 365 § ja sen johdosta esim. Roeder s. 78 ss.

¹⁷ Akkusatorisesta menetelmästä ks. esim. Tirkkonen I s. 109 s., josta ilmenee, että periaatteen vallitessa oikeudenkäyntialoite on asianosaisilla ja että tuomioistuin on sidottu asianosaisten esittämiin vaatimuksiin sekä sääntö *»ne eat judex ultra petita partium»*. Vrt. myös edellä 2 §:n viite 2 kohdalla lausuttua.

Puhtaan separaatioperiaatteen ja absoluuttisen adheesioperiaatteen väliin sopivat siten useimmat ajateltavissa olevat mahdollisuudet. Näitä voitaisiin yhteisnimellä kutsua *fakultatiivisen adheesion* tilanteiksi,¹⁸ ja juuri näistä tilanteista tavallisesti käytetään ulkomaisessa kirjallisuudessa nykyisin nimitystä adheesioprosessi.¹⁹ Fakultatiivisessa adheesiossa saatetaan erottaa myös erilaisia lähtökohtia, joiden lopputulokset kuitenkin ovat osittain samat. Toisaalta on havaittavissa vahvempi liitännäislinja,²⁰ joka korostaa yhteisen perusteen prosessuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä näkökohtia sen ohella, että syytevaatimuksen esittämistä pidetään rikosprosessin sovellutuksen luovana perusteena,²¹ toisaalta heikompi liitännäislinja, joka pitää syytevaatimuksen esittämistä sinänsä siviilivaatimusten tutkintaoikeuden aikaansaavana perusteena.²² *Vahinkoa kärsineen kannalta* fakultatiivinen adheesio merkitsee oikeusturvatiettä ajatellen valintaoikeutta: mahdollisuutta valita rikokseen perustuvien siviilivaateittensa toteuttamistapa syyteprosessin ja siviiliproessin puhtaan siviilivaateisen oikeudenkäynnin välillä.²³ Siviilivaateiden käsittely syyteprosessissa edellyttää tällöin säännöllisesti vahinkoa kärsineen mukaantuloa rikosprosessiin esittämään omat siviilivaatimuksensa. Fakultatiivinen adheesio perusmuodossaan on vain vahinkoa

¹⁸ Ks. esim. *Olivecrona* s. 331 s., *Kallenberg* I s. 30 ja *Palmgren* s. 65 s.

¹⁹ Millä tavoin keskieurooppalaisissa oikeusjärjestyksissä ovat eri oikeusjärjestykset vaikuttaneet toisiinsa fakultatiivisen adheesioperiaatteen hyväksi tai sitä vastaan eri aikakausina ja millä tavoin mainittu menetelmä oikeastaan on kehittynyt, on erittäin kiistanalainen kysymys. Niinpä romaanisen ja germaanisen suunnan välillä on kirjallisuudessa käyty vilkasta mielipiteiden vaihtoa siitä, kumpi näistä oikeusjärjestyksistä on oikeastaan adheesioprosessin varsinainen kehittäjä ja kumpi sen omaksuja. — Ks. tämän osalta esim. *Schönke* s. 56 ja 62.

²⁰ Vrt. edellisen johdosta *Palmgren* s. 67 ss.

²¹ Vrt. myös *Olivecrona* s. 331, *Dillén* s. 10, *Salomonsen* II s. 255 s., *Levasseur* s. 69 s., *Vitu* s. 146 s. ja *Braas* I s. 145 s.

²² Vrt. tekstin johdosta *Schönke* s. 28 ss.

²³ Nimitys *fakultatiivinen adheesio* kuvastaa hyvin tätä useiden oikeusjärjestysten omaksumaa siviilivaateiden käsittelytapaa. Ks. tämän osalta esim. NRB 22 luku (esim. *Olivecrona* s. 332 ja *Petrén* SvJT 1952 s. 57), RPL 89 luku (esim. *Hurwitz* s. 578 ss. ja *Hansen* s. 1271 ss.) sekä StRPL 32 luku sekä 3 § (esim. *Salomonsen* I s. 11 s. ja *Skeie* I s. 14 ss.). — Vrt. myös *Weiss* s. 34 ja *Matti* s. 7. — Myös Neuvostoliiton oikeus on omaksunut liitännäisperiaatteen siviilivaateiden tutkintaa ajatellen lähinnä fakultatiivisen adheesion muodossa. Ks. tämän johdosta *Tschelzow* s. 164 ss. sekä s. 172 ss. Sveitsin kanttonit näyttävät saaneen vaikutteita osittain myös ranskalaisesta oikeusjärjestelmästä (näin erityisesti Sveitsin romaaniset kanttonit). Ks. tämän johdosta esim. *Clerc* s. 76 ss. Vrt. yleisluontoisemmin myös *Guldener* s. 56.

kärsineen kannalta valinnainen. Tuomioistuimen kannalta fakultatiivisuuden arvostelu kärjistyy ryhmän tilanteissa lähinnä kahteen vaihtoehtoon. Siten fakultatiivinen adheesio vain tietyin edellytyksin on myös tuomioistuimen kannalta fakultatiivinen. Näin on asianlaita, mikäli tuomioistuimella on oikeus, jos siviilivaateiden tutkinta ei voi sopivasti tapahtua, siirtää nämä välittömästi samassa tuomioistuimessa tapahtuvaan, tavallisesti eri siviiliasiaan oikeudenkäyntiin.²⁴ Sen sijaan heikompi variantti tilanteissa, jolloin siviilivaateiden tutkinta ei sopivasti voi tapahtua, merkitsee siviilivaateiden tutkittavaksi ottamatta jättämistä tai niiden sivuuttamista.²⁵

Edellä on kiinnitetty huomiota fakultatiiviseen adheesioon prosessimenettelyn dynaamiselta kannalta tarkasteltuna. Tämän vuoksi on keskeisimpänä tarkastelukohteena ollut se, mitä fakultatiivisen adheesioon noudattaminen merkitsee tuomioistuimen ja asianosaisten kannalta eli millaisia *prosessioikeudellisia seurauksia* tämän liitännäismuodon noudattamisesta on tuomioistuimen ja asianosaisten kannalta erivahvuissa vaihtoehtoisissa. Staattiselta kannalta, materiaalsen oikeuden arvostusnäkökohtien puolelta ajatellen on lopuksi korostettava sitä, että *periaatteessa* kunkin *oikeusseuraamuksen materiaalisioikeudellinen* arvostus määrää sen prosessilajin, jossa oikeusseuraamus on käsiteltävä.²⁶ Rikosoikeudellista seuraamusta koskeva vaatimus on käsiteltävä rikosprosessimenettelyssä, siviilioikeudellista seuraamusta, perustuipa tämä rikolliseen tekoon tai siviilioikeudelliseen syyhyyn, koskeva vaatimus siviiliprosessissa. Tästä säännöstä hyväksytään erivahvuisia poikkeuksia, jotka merkitsevät yleensä siviilivaateiden tutkintamahdollisuutta laajemmin tai rajoitetummin, itsenäisempänä tai — kuten yleensä on asianlaita — epäitsenäisempänä *syyteprosessimenettelyn* yhteydessä.²⁷ Perusajatuksen mukaan kuitenkin rikokseenkin perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset yksittäisinä vaateina on aina toteutettava siviiliprosessimenettelyssä.²⁸

²⁴ Tällainen vahinkoa kärsineen kannalta miellyttävämpi järjestelmä on valalla Ruotsissa (ks. NRB 22:5 sekä sen johdosta *Olivecrona* s. 334 ja *Gärde* s. 281 ss.).

²⁵ Ks. tarkemmin StPO 405 § sekä *Schmidt* II s. 1168 ss. Saksalaisessa kirjallisuudessa on joskus korostettu Ranskan ja Saksan oikeuden eroavuutta juuri tarkasteltavalta osalta: *Jeschek* JZ 1958 s. 593.

²⁶ Ks. *Agge* SvJT 1936 s. 264, *Dillén* s. 8 s., *Gärde* s. 274 sekä SOU 1938: 44 s. 36 s. ja 278 s.

²⁷ Ks. *Agge* SvJT 1936 s. 245.

²⁸ Tekstissä esitetyn johdosta ks. myös *Petrén* SvJT 1952 s. 57, *Dillén* s. 8 s., *Gärde* s. 274 ss. ja *Munch-Petersen* s. 245 ss. Ks. myös SOU 1938: 44 s. 36 s.

Edellä on luonnehdittu adheesioperiaatteen ja separaatioperiaatteen sisällysten *päälinjoja* sellaisina kuin ne eri oikeusjärjestyksissä ovat esiintyneet. Jaottelu on luonnollisesti siinä mielessä periaatteellinen, että nyt ei ole ollenkaan puututtu kysymykseen, merkitseekö esim. periaatteellinen fakultatiivisen adheesioin soveltaminen myöskin sitä, että vahinkoa kärsinyt todella toteuttaa tavanomaisesti vaatimuksensa juuri adheesioin järjestyksessä syyteprosessissa.²⁹ Käytännössä nimittäin positiivinen lainsäädäntö, joka lähtee periaatteessa esim. fakultatiivisen adheesioin omaksumisesta, saattaa toteuttaa käytännössä lähes puhdasta separaatioperiaatetta lähentelevää menettelyä.

6 §. RIKOSPROSESSILAIN ASIALLISEN SOVELLUTUSALAN HISTORIALLISTA KEHITYKSESTÄ

Edellä on voitu havaita, että oikeuskehityksessä ovat vallitsevina olleet toisaalta roomalaisen oikeuden piiristä kehittyneet rikos- ja siviili-oikeudellisten vaateiden erilliskäsittelyyn suuntautuvat ajatukset, toisaalta germaanisiin näkemyksiin perustuva ajatussuunta, jonka mukaan rikosoikeudellisten ja siviilioikeudellisten vaateiden yhteiskäsittely ainakin tietyin edellytyksin olisi mahdollinen.¹ Kun alkugermaaninen

ja s. 278 s. — Vrt. toisaalta myös *Schönke* s. 63, *Gleispach* s. 62, *Roeder* s. 78, *Heer* s. 15 ss. sekä *Vidal—Magnol* s. 896.

Siviiliprosessitie saattaa vahinkoa kärsineen kannalta fakultatiivisen adheesioin maissa olla sikäli edullisempi, että vahingonkorvaus ja muu siviiliseuraamus voidaan määrätä myös muulla kuin rikosoikeudellisella perusteella. Vrt. edellisen johdosta myös *Palmgren* s. 67.

²⁹ Kuvaavana esimerkkinä on kirjallisuudessa näiltä osin mainittu Hollannin rikosprosessimenettely, jossa lainsäädäntö lähtee fakultatiivisen adheesioin soveltamisesta, mutta tähän on liitetty käytännössä niin vahvoja rajoituksia, että oikeusjärjestys todellisuudessa noudattaa separaatioperiaatetta. Näin esim. *Schönke* s. 59 s. ja *Kühler* ZSW 1959 s. 619. Ks. edelleen *Bassegoda* s. 22 ja *Uppström* s. 7. — Samaa on sanottava myös tällä hetkellä Saksan oikeudesta, jossa monista käytännöllisistä syistä johtuu, että tosiasiallisesti fakultatiivinen adheesio ei ole päässyt juurtumaan oikeuselämään. Ks. tämän johdosta esim. *Hartung* ZSW 1959 s. 624, *Jeschek* JZ 1958 s. 593, *Peters* s. 477 s. ja *Würtenberger* s. 193. — Vrt. kuitenkin *Meyer* JZ 1953 s. 216. — Saksalaisen järjestelmän separaatioperiaatetta käytännössä toteuttava linja lienee johtanut siihen, että mainittu separaatioin mukainen linja on toteutettu nytemmin Itä-Saksassa. Vrt. tämän osalta *Kern* s. 247.

¹ Ks. tekstissä lausutun johdosta tarkemmin edellä 1 §:n viite 20 kohdalla ja sen jälkeen olevaa esitystä.

ja ruotsalainen oikeus eivät erottaneet toisistaan rikos- ja siviiliprosessimenettelyjä, oli luonnollista, että kaikki rikoksen seuraamukset tutkittiin samassa menettelyajissa.²

Mitä erityisesti tulee rikoksen muiden kuin rikosoikeudellisten seuraamusten määräämisjärjestykseen, on tässä kohdin ensinnä viitattava materiaalsen oikeuden alalla tapahtuneeseen käsitysten muuttumiseen. Ensinnäkin historiallisesti on todettava, että alunperin germaaninen oikeusalue,³ johon Ruotsikin kuului, ei erottanut toisistaan asianomistajalle tulevaa sakkoa ja vahingonkorvausta puhumattakaan siitä, että se olisi erottanut rikosoikeudellisen ja siviilioikeudellisen vahingonkorvausvelvollisuuden toisistaan.^{4 5} Järjestelmään kuului, että usein koko vahingonkorvaus tai ainakin suuri osa siitä maksettiin vahingoittuneelle ja joskus myös hänen suvulleen laissa suuruudeltaan määrätyn yksityisakon muodossa, johon siten sisältyi nykyaikaisesti tarkastellen varsin erilaisia, erikoistumattomia elementtejä.⁶ Vasta 1600-luvun loppupuolella ja 1700-luvun alkupuolella alkoi roomalaisen ja saksalaisen oikeuden vaikutuksesta vahingonkorvaus kehittyä kirjallisuudessa erilliseksi, luonteeltaan nimenomaan siviilioikeudelliseksi instituutiksi, jota ei pidetty enää sakkoon verrattuna samanlaatuisena sen kanssa, vaan sillä oli merkitystä vain rikoksen vaikutuksen korjaavana eli preparatiivisena instituuttina.⁷

Tämän materiaalsen oikeuden piirissä tapahtuneen kehityksen vastakohtana on kuitenkin havaittavissa itse vaateiden toteuttamistavan osalta useampaan suuntaan vaikuttaneita kehityskulkuja. Toisaalta on huomattava, että yksityisoikeudellistenkin vaateiden käsittelyjärjestykseen käytännössä muotoavasti vaikuttava asianomistajan aseman kehitys germaanisessa oikeusjärjestyksessä ja erityisessä sen kotimaisessa variantissa säilyi kautta vuosisatojen erityisen edullisena asianomistajalle. Hänellähän alunperin oli yksinomainen oikeus syyttää häneen kohdistuneesta rikoksesta ja vasta vähitellen saattoi voimistuva keskusvalta

² Vrt. myös *Palmgren* s. 27 ja *Trygger* s. 10.

³ Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Agge* SvJT 1936 s. 244 s.

⁴ Ks. esim. *Carlson* s. 399.

⁵ Vrt. edellisen johdosta myös *Agge* SvJT 1936 s. 263 sekä *Ask* s. 132.

⁶ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta myös *Palmgren* s. 26 ss., *Palme* JFT 1946 s. 298 sekä *Agge* JFT 1934 s. 138 ss. — Nykyoikeuden mukaisen arvostuksen kannalta ks. myös *Ellilä* DL 1954 II s. 80 s. — Ks. toisaalta myös *Forsman* s. 8 ss. ja s. 42 ss. sekä *Honkasalo* I s. 19.

⁷ Materiaalsen ja prosessioikeuden alalla 1600-luvun kuluessa tapahtuneen kehityksen yksityiskohtien osalta ks. *Carlson* s. 401 s. — Tekstissä esitetyn johdosta ks. myös *Honkasalo* I s. 219 s. ja *Forsman*, *Allmänna läror* s. 432 ss.

kasvattaa syyteoikeutensa asianomistajan oikeuden rinnalle.⁸ Huomion-arvoista on, että vielä 1734-vuoden laissa asianomistajalle myönnettiin ensisijainen syyteoikeus- ja velvollisuus,⁹ sekä että asianomistajalla yhä edelleen yleensä on virallisen syyttäjän kanssa kilpaileva ja rinnakkainen syyteoikeus. Asianomistajan aseman vahvuus rikosprosessimenettelyssä on siten kiistaton.

Toisaalta rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa yksinomaisesti tarkasteltaessa, voidaan havaita, että materiaalisioikeudelliset näkemykset rikosperusteisten vahingonkorvausvaatimusten siviililuontoisuudesta, eivät ole suinkaan menneet jälkiä jättämättä ohi tutkittavan alueen. Merkinnän arvoista on, että 1600-luvulla, jolloin ulkomaisen oikeuden omaksuminen ja sen välitön vaikutus lienee ollut oikeusjärjestyksessämme ehkä tuntuvin, rikosjuttujen käsittelyssä alioikeudessa tutkittiin myös rikoksen siviilioikeudelliset seuraamukset, mutta oikeusturvatie jakaantui muutosta haettaessa siten, että rikospuoli meni alistus- tai valitusteitse ja siviilipuoli vahingonkorvauksen ja oikeudenkäyntikulujen osalta vetoteitse muutoksenhakuasteeseen. Siten toteutettiin oikeusasteellisesti modifioitua separaatioperiaatetta.^{10 11} Tämä kehitys ilmenee selvästi kuninkaallisesta kirjeestä helmikuun 17 päivältä 1702.¹² Mielienkiintoista on edelleen havaita, että suuntaus ei rajoittunut vain mainittuihin erityissäännöksissä ilmeneviin näkemyksiin, vaan koko 1734-vuoden lain esitöissä aina vuoden 1723-ehdotukseen asti on havaittavissa voimakkaaseen roomalais-saksalaiseen vaikutukseen viittaavia piirteitä.¹³

Kun Ruotsin suurvalta-asema oli romahtanut 1720-luvun alkupuolella ja säätyvallankausi alkanut, voidaan yleisessä oikeuskehityksessä

⁸ Tällainen kehitys on havaittavissa myös muualla jo jonkin verran aikaisemmin. Vrt. esim. Ranskan oikeuden osalta *Vidal-Magnol* s. 902 s.

⁹ Ks. tekstissä esitetyn johdosta esim. *Palmgren* s. 140 s. ja *Tirkkonen* I s. 51. Vrt. myös *Agge JFT* 1934 s. 141.

¹⁰ Vrt. myös *Carlson* s. 402. — Epäselvää sen sijaan on, oliko kysymys ns. fakultatiivisesta adheesiosta vai joutuiko siviilipuoli vain kanteluihin ylemmän oikeuden tutkittavaksi. Vrt. tämän johdosta *Bergendal* s. 164 s. sekä *Nehrman*, *Processum civilem* (1732) s. 402.

¹¹ Ks. näistä käytännön tendensseistä *Forsman*, *Allmänna läror* s. 437.

¹² Vrt. mainitun kirjeen johdosta *Abrahamsson* s. 612 ja *Granfelt*, *Adhäsionsprincipen* s. 41 ss.

¹³ Vrt. tämän osalta v. 1717 ehdotusta (*Sjögren* V s. 443) 16 cap. 9 § sekä vuoden 1723 ehdotusta (25 cap. 9 §; *Sjögren* VI s. 528). Nykyisen muodon laki sai vasta viimeisessä ehdotuksessa, tosin jo sen lakiehdotusvaiheessa: *Sjögren* VI s. 574. Vrt. edellisten johdosta myös *Granfelt*, *Adhäsionsprincipen* s. 43 ss.

havaita vanhan kotimaisen oikeuden korostamisen ajanjakso. Jälleen nostettiin arvoon OK 24:3:ssa ilmaistu periaate, jonka mukaan ulkomaan lakia ei saanut mainita perustuksena päätöksessä.¹⁴ Niinpä *Nehrman* voimakkaasti korostaa sitä, ettei rikos- ja riita-asiaain välisiä suhteita meillä voitu määritellä roomalaisen eikä muunkaan vieraan oikeuden mukaan. Jälkeenpäin on luonnollisesti vaikea sanoa, mitkä kaikki seikat ovat olleet vaikuttamassa aikaisemman, 1600-luvulla vallinneen suuntauksen muuttumiseen, mutta nähtävästi ei todellisia syitä ole tarvetta etsiä kovinkaan kaukaa. Jo otsikointi elokuun 2 päivänä 1727 annetussa kuninkaallisessa asetuksessa antaa varsin hyvän kuvan siitä, miksi siirryttiin takaisin vanhaan germaaniseen perusasetelmaan.¹⁵ Oikeusasteellisesti modifioitu separaatioperiaate ei käytännössä toiminut tyydyttävästi, vaan johti oikeudenkäynnin pitkittymiseen ja monimutkaistumiseen.¹⁶

Mitä 1734-vuoden lakiin sen alkuperäisessä muodossaan tulee, näyttää se asettuneen ainakin jonkinasteisen adheesioperiaatteen sisällön soveltamisen kannalle. Materiaalisen siviili- ja rikosoikeuden differentioitumisen kannalta on kuitenkin huomattava, että osa rikosoikeudellisia määräyksiä sijaitsi yhä edelleen siviilioikeutta normeeraavien kaarien yhteydessä.¹⁷ Kun täten materiaalisen oikeuden alalla ei jyrkästi voitu erottaa siviili- ja rikosoikeutta toisistaan, on varsin luonnollista, että myöskin prosessioikeuden alalla oli havaittavissa materiaallisia raja-alueita, jotka liittyivät milloin siviiliprosessiin, milloin rikosprosessiin.¹⁸

Vaikkakaan 1734-vuoden laki ei erikseen systemaattisesti käsittele asianomistajan siviilioikeudellisten vaateiden käsittelymahdollisuutta ja

¹⁴ Määräys ei ole kuitenkaan syntynyt 1734-vuoden lain aikana, vaan oli jo aikaisemmissa maanlaeissa. Ks. tämän johdosta tarkemmin *Jägerskjöld* s. 101 s. ja s. 121 s. Ks. myös *Nehrman*, *Processum criminalem* s. 14: »Sättja wi thenna (Swériges Lag) å sido, och låta förleda oss af thet, som the Romare eller andre folckeslag wedertagit och förordnadt, eller theras Laglärde skrifwit, uti thenna frågan, måste nödwändigt en skadelig oreda följa therpå.»

¹⁵ Ks. mainitun asetuksen tulkinnasta erityisesti *Carlson* s. 402 s. — Vrt. myös *Arnell* s. 620 s.

¹⁶ *Carlson* viittaa (s. 403) nähdäkseni perustellusti siihen, että mainitulla 1727 kuninkaallisella asetuksella, joka oli periaatteessa puhtaasti prosessuaalinen, oli vaikutusta kuitenkin myös siihen, että vahingonkorvauksen jo osittain omaksuttu siviililuontoisuus muuttui jälleen rikosperusteiseksi.

¹⁷ Eräiden yhä edelleen kumoamattomien määräysten osalta vrt. 14 §:n viite 30:ssä lausuttua.

¹⁸ Vrt. erityisesti rangaistusvaateiden käsittelyn osalta tarkemmin 14 §:n viite 8 kohdalla ja sen jälkeen olevaa esitystä.

-tapaa, voidaan useista määräyksistä havaita, että yksityisoikeudellisia vaateita tutkittiin ainakin syyteprosessin yhteydessä.¹⁰ Niinpä OK 25: 5:stä ilmenee, että valitusta muutoksenhakukeinona käytettiin mm. silloin, kun kysymyksessä oli rikosasia, joka koski sakkoa ja kuluja tai vahingonkorvaamista. OK 10: 12:n forum-määräyksestä on myös päätelty, että sivuvaateen, esim. vahingonkorvausvaatimuksen,²⁰ käsittelyjärjestyksen määrää pääasiavaatimuksen oikeusperuste.²¹

Kirjallisuudessa esitetyn mukaan juttua oli pidettävä siten rikosjuttuna, mikäli kantaja vaati rikokseksi kuvatun teon perusteella rangaistusta.²² Mutta juttua oli pidettävä siviiliasiana, jos kantaja ennen muuta vaati itselleen jotakin lain tai sopimuksen perusteella. Siviilijuttuun saattoi kuitenkin liittyä OK 3: 4:n tarkoittama sakkovaatimuskin. Rikosjuttua taas ei muuttanut siviilijutuksi se, että kantaja vaatii vahingonkorvausta tai tuomari tuomitsi vahingon korvaamiseen.²³ *Nehrmanin* mukaan peruste oli rikosoikeudellinen, kun kantaja oli oikeutettu vaatimaan rangaistusta, vaikkei hän sitä tehnyt, mutta siviilioikeudellinen, kun kantaja ennen muuta vaati rangaistusta, mutta syytetty ei ollut siihen syypää.²⁴ Tuomarin oli tällaisissa tapauksissa nimittäin oikaistava kantajan virheellinen käsitys.

Toisin oli *Nehrmanin* mukaan arvosteltava niitä tapauksia, joissa kantaja vaati rangaistusta sekä rikoksella menetetyn palauttamista ja vahingonkorvausta. Tällöin pääasian tuli olla ratkaiseva. Jos se oli rikos, tuli kanteesta rikosasia, vaikka samalla vaadittiin korvausta vahingosta ja kuluista (OK 10: 12). Jos taas kysymyksessä oli vähäisempi rikos, joka johtui riita-asiasta, tuli jutusta riita-asia, jossa voitiin käsitellä myös rikosjuttu.

Nähdäkseni 1734-vuoden laki vakiinnutti lähinnä 1727-vuoden kuninkaallisen asetuksen ilmaiseman käsityksen rikos- ja siviiliasoiden välisistä suhteista.²⁵ Laki ei kuitenkaan voinut tehdä kovin jyrkkää

¹⁰ Vrt. tällaisten lainkohtien osalta esim. OK 10: 12, 20: 4 ja 25: 5.

²⁰ OK 10: 12:n tulkinnan osalta ks. tarkemmin 9 §:n viite 32 jälkeen olevaa esitystä.

²¹ Ks. *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 46.

²² Ks. edellisen osalta *Nehrman*, Processum criminalem s. 15 sekä *sama*, Processum civilem s. 13. Vrt. myös *Trygger* s. 10 s.

²³ Ks. *Nehrman*, Processum civilem s. 13 i.f.

²⁴ Ks. *Nehrman*, Processum criminalem s. 16. — Vrt. myös *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 52 s.

²⁵ Ks. *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 44 s. Vrt. myös *Forsman*, Allmänna läror s. 437 ja s. 443 s.

eroa rikos- ja riita-asioiden välillä erityisestikään siitä syystä, että tällainen jyrkkä erottaminen ei ollut vielä kotiutunut 1734-vuoden lain rikos- ja siviilioikeuden välisiin suhteisiin. Tilanne säilyi periaatteessa samanalaisena aina nykyisen rikoslain antamiseen asti, jolloin mm. rikosperusteisen vahingonkorvauksen osalta lainsäädännöllisesti selvennettiin sen siviililuonteisuus.²⁶ Omalaatuista kylläkin oli, että rikoslaille ei myönnetty prosessioikeuden piirissä rikosprosessilain asiallista sovellutusalaan ajatellen vaikutusta, vaan 1734-vuoden laissa säännötetty perustilanne säilyi vielä pitkälle tämän vuosisadan puolelle. Vasta 1930-luvulla ja erityisesti 1950-luvulta alkaen on rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan määrittelyssä havaittavissa uusia virtauksia, jotka näyttävät voimakkaasti muotoavan meillä aikaisemmin vallalla olleita käsityksiä.

7 §. RATKAISUN TEOREETTISISTA PERUSTEISTA

Edellä olevan historiallisen katsauksen perusteella voidaan todeta, että 1734-vuoden lainsäädäntö rakentuu useampien eri suuntiin vaikuttavien näkökohtien varaan. Pääajatuksena kuitenkin näyttäisi olevan perusteen merkityksen korostaminen oikeusturvatiien suuntaa luovana tekijänä. Mainitun lain antamisen jälkeiseltä ajalta saatetaan todeta, että lainsäätäjät ei prosessilakien alalla ole ryhtynyt sellaisiin muutoksiin, jotka ratkaisevasti olisivat kirjoitetun lain osalta muuttaneet rikosprosessilain asiallista sovellutusalaan.¹ Tosin jo tässä yhteydessä on viitattava siihen, että laamannin ja kemnerinoikeuksien lakkauttamisen yhteydessä samalla kumottiin siviiliprosessilain asialliseen sovellutusalaan vaikuttava OK 3: 4 siihen liittyvine 25: 5:n ja 6: 1:n säännöksin.

²⁶ Ks. RVA 16 § ja RL 9: 6. — Ks. myös Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus sen ajan määräämisestä, jonka kuluessa vahingonpalkkio rikosasioissa on uloshaettava tammikuun 14 päivästä 1873 (2/1873). — Sakkorangaistuksen ja vahingonkorvauksen erottelun vaikeuteen viittaa se pitkä riita, mikä vallitsi rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen vanhentumisen osalta. — Ks. tämän johdosta esim. *Forsman*, *Allmänna läror* s. 444 sekä *Rekola* I s. 134 ss.

¹ Toisaalla on kylläkin viitattu siihen, että materiaalisen oikeuden alalla eri oikeusinstituuttien differentioitumista on kyllä ollut selvästikin havaittavissa. Ks. tämän johdosta tarkemmin 6 §:n viitteessä 26 olevaa esitystä.

neen, mutta yleisesti kirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että pykälän ilmaisema oikeusajatus on jäänyt voimaan.² Ryhdyttäessä positiivisen oikeutemme kannalta selvittämään siviilivaateiden tutkintamahdollisuutta rikosprosessimenettelyssä, havaitaan varsin pian, että ratkaisua ei voida saada välittömästi mistään yksityisestä prosessilainsäädännön normista.³ Kun lainsäädäntö ei siten myöskään anna vastausta kysymykseen adheesioperiaatteen teoreettisesta rakenteesta oikeutemme kannalta, on ensin selvitettävä, millaiseksi adheesioperiaate suhteessa separaatioperiaatteeseen on kirjallisuudessamme kuvattu.

Kotimaisessa kirjallisuudessa on separaatioperiaatteella tarkoitettu sitä, että samassa oikeudenkäyntimenettelyssä ei voida käsitellä sekä riita- että rikosasiaa.⁴ Adheesio- eli liitännäisperiaate on tavallisesti määriteltä periaatteeksi, jonka mukaan päävaateen käsittelyjärjestys määrää sivuvaateiden käsittelyjärjestyksen.⁵ Oikeusvertailevasti voidaan siten havaita, että separaatioperiaatteen käsite on meillä omaksuttu suunnilleen sellaisena kuin se on useimmissa ulkomaisissakin oikeusjärjestyksissä löydettävissä. Sensijaan on todettava, että adheesioperiaatteen käsitelmäärityksessä on lähdetty lähinnä fakultatiivisen adheesio-omaksu- mien ajatusten mukaiselle linjalle.⁶

Kirjallisuudessa on edelleen todettu, että kun meillä separaatioperiaate muodostaa pääsäännön ja adheesioperiaate siitä tehtävät poikkeukset, on huomio kiinnitettävä lähinnä adheesioperiaatteen kehittelyyn.⁷ Tällöin on niin rikos- kuin siviiliprosessiakin ajatellen sanottu, että

² Ks. tästä tarkemmin 14 §:n viite 11 jälkeen olevaa esitystä.

³ Ks. tekstissä esitetyn johdosta 4 §:n viite 2 kohdalla lausuttua.

⁴ Ks. *Tirkkonen* s. 17, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 157, *sama*, LM 1945 s. 8 viite 1 ja *Reinikainen* s. 118. Vrt. myös *Sjöström—Alkio* s. 97, *Wrede—Palmgren* s. 46 ja *Palmgren* s. 65. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 30 ja *Olivecrona* s. 331.

⁵ Ks. esim. *Tirkkonen* s. 17, *Tirkkonen* I s. 89, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 39 ja s. 157, *sama*, Zivilprozessrecht s. 9 viite 10, *sama* LM 1945 s. 8 s., *sama* LM 1939 s. 498 ja JFT 1954 s. 431, *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 37 ja *Reinikainen* s. 118. Vrt. kuitenkin *Palmgren* s. 65 ja *Sjöström—Alkio* s. 97.

⁶ Ks. tämän osalta toisaalta 5 §:n viite 17 jälkeen ja toisaalta jäljempänä viite 14 kohdalla lausuttua.

⁷ Ks. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 157 ja *sama* JFT 1954 s. 431. Vrt. myös *Granfelt* s. 9 ja s. 216. *Granfeltin* mukaan materiaalsen oikeuden vaatima käsittelytavan ero, jota on pidettävä pääperiaatteena, syrjäytyy esim. silloin, kun kysymyksessä on asioiden objektiivinen eli materiaallinen konneksiteetti (*Granfelt* s. 216).

adheesioperiaatetta noudatetaan meillä yleensä laajemmin kuin mitä monissa muissa oikeusjärjestyksissä nykyisin on asianlaita.⁸

Adheesioperiaatteen mainitsemana päävaatimuksena on kirjallisuudessa mainittu tavallisesti rangaistusvaatimus, jolloin siis rangaistusvaatimuksen esittäminen aiheuttaa sen, että samassa menettelyssä voidaan käsitellä kaikki muut tähän rikokseen välittömästi nojautuvat vaatimukset.⁹ Jotta päävaatimus määräisi sivuvaateiden käsittelyjärjestyksen, täytyy pää- ja sivuvaatimuksen kuitenkin perustua samaan oikeusperusteeseen.¹⁰ Adheesioperiaatteen käsitesisältöä ei ole pyritty kehittämään rikosprosessin asiallisen sovellutusalan kokonaisuutta ajatellen vaan ainoastaan sellaisia tilanteita varten, joissa esitetään syyteprosessin yhteydessä myös yksityisoikeudellisia vaatimuksia.

Edellisen lisäksi on kirjallisuudessa myös lausuttu, että meillä sovelletaan adheesioperiaatetta vielä edellä selostettua laajemmin. Yleissäännöksi on asetettu, että kaikki välittömästi rikokseen perustuvat vaateet on aina toteutettava rikosprosessiteitse, olipa kysymyksessä vahingonkorvaus tai muu rikoksesta välittömästi johtuva seuraamus.¹¹ Tämän on sanottu merkitsevän myös sitä, että välittömästi rikokseen nojautuva vahingonkorvausvaadekin on yksinään toteutettuna käsiteltävä rikosprosessuaalisessa järjestyksessä.¹²

Kirjallisuudessa esitetyn mukaisesti voitaneen omaksuttuina pitää kahta perussääntöä. Toisaalta mikäli menettelyssä olisi esitetty saman tosiseikaston perusteella useampia vaatimuksia, päävaatimus määrää tällöin oikean menettelymuodon. Toisaalta perussääntönä on, että välittömästi rikosperusteinen vahingonkorvausvaatimus on aina käsiteltävä rikosprosessimenettelyssä. Kun verrataan edellä esitettyä 1734-vuoden lain perusteella esitettyihin mielipiteisiin,¹³ voidaan havaita, että yhä edelleen on yksittäisen vahingonkorvausvaatimuksen käsittelytien määräämisessä kiinnitettävä erityistä huomiota kanteen perusteeseen, mutta useampien vaatimusten ollessa kyseessä on nyttemmin lähdetty voimakkaasti korostamaan päävaatimuksen oikeusturvatiien suunnan määräävää merkitystä.

⁸ Ks. tekstissä lausutun johdosta *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 157 viite 4.

⁹ Ks. *Tirkkonen* I s. 89 ja sama LM 1945 s. 8 s. — Vrt. myös *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 37 sekä *Agge* I s. 107.

¹⁰ Vrt. myös *Granfelt* s. 216 s.

¹¹ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 90.

¹² Ks. *Tirkkonen* LM 1945 s. 9.

¹³ Ks. edellä 6 §:n viite 21 jälkeen lausuttua.

Edellisten näkemysten valossa saatetaan havaita, että rikos- ja siviili-prosessilain asiallisen sovellutusalan tutkimuksessa on kirjallisuudessa esiintynyt erilaisia perusnäkemymiä. Kun kysymys on kuitenkin kahden eri rinnakkaismenettelyn suhteista, olisi nähdäkseni syytä pyrkiä sellaiseen näkemykseen, joka yhtäpitävästi voi selvittää molempien prosessilajien kanteiden erilaisuudet ja niiden sovellutusalat myös suhteessa toisiinsa. Saataneen siten kysyä, eikö olisi mahdollista edelleen kehittää näitä erisuuntaisilta tuntuvia aineksia. Lähinnä tarkastelussa olisi nähdäkseni pidettävä silmällä toisaalta sitä, missä määrin periaatteet ovat muiden rikosprosessimme perusnäkemysten mukaisia, ja toisaalta, kuinka ne palvelevat oikeussystemaattisia tarpeita.

Kuten aikaisemmassa yhteydessä on oikeusvertailevan tutkimuksen kannalta todettu, oppia ns. adheesioperiaatteesta on kehitetty erityisesti niissä maissa, joiden oikeusjärjestys on omaksunut fakultatiivisen adheesion jossakin muodossa. Tämän käsityksen mukaan rangaistusvaatimus on aina välttämätön osa rikosprosessia ja rangaistusvaatimuksen tai sen vertaisen rikosoikeudellisen vaatimuksen esittäminen on juuri siviilivaateiden tutkimisen edellytys.¹⁴ Tästä näkemyksestä on seurauksena, että kaikki muu on *liitännäistä* ja rikosprosessille periaatteessa vierasta.¹⁵ Erikoista esim. saksalaiselle adheesiolle yleisoikeuden aikana oli ja perusteiltaan nykyisinkin on, että nimenomaan vasta rangaistusvaatimuksen esittämisen katsotaan luovan perustan siviilipuolen tutkiminnalle. Rangaistusvaatimus vetää siten fakultatiivisesti puoleensa tiettyjä liitännäisvaatimuksia, joihin deliktiperusteinen, siviilioikeudellinen vahingonkorvaus luetaan.¹⁶ Tällaisen järjestelmän vallitessa voidaan *yleispätevästi* rikosprosessin asiallisen sovellutusalan adheesioperiaatteen fakultatiivisen soveltamisen kannalta sanoa määräytyvän

¹⁴ Käsityksen mukaisesti voidaan rikosasia lähtökohtaisesti määritellä asiaksi, jossa esitetään rangaistusvaatimus. Ks. esim. *Olivecrona* s. 16, *Gärde* s. 274, *Hassler* s. 22, *Hassler I* s. 19 ja *Matz* s. 16. — Ks. myös SOU 1938:44 s. 36 ja s. 278.

Käsitteen määrittely saattaa tuottaa tällaisissa oikeusjärjestyksissä vaikeuksia sen johdosta, että rangaistusvaatimus voi niissä esiintyä myös muissa prosessilajeissa kuin rikosprosessissa. Ks. esim. *Hurwitz* s. 14 ss. ja erittäinkin s. 18, *Munch-Petersen* s. 3 s., *Hagerup I* s. 1 ss. ja *Skeie I* s. 11 ss.

¹⁵ Vrt. esim. *Heer* s. 15. — Myös muulloin usein voimakkaasti alleviivataan siviilivaateiden liitännäisluonnetta. Ks. esim. *Braas I* s. 159 s., jossa (s. 160) todetaan: »Les tribunaux de répression ne connaissent de l'action civile que comme accessoire de l'action publique — — —. On a dit qu'elle constituait un satellite de cette dernière — — —.»

¹⁶ Ks. *Uppström* s. 5 s. Ks. tekstin johdosta lisäksi *Munch-Petersen* s. 10 ja s. 245.

säännön mukaan »päävaatimuksen käsittelyjärjestys määrää» (eli perustaa) »sivuvaatimuksen käsittelyjärjestyksen». Toisaalta tämäntyyppinen adheesio merkitsee kaikkein heikointa liityntää rikosprosessiin, jonka liittynän esitetyn syytevaatimuksen häviäminen kaikissa muodoissaan periaatteessa lakkauttaa. Oppi siviilivaateiden aksessorisuudesta näyttää siten olevan erityisen luonteenomainen heikohkolle fakultatiiviselle adheesiolle.¹⁷

Voidaanko sitten yleisesti ottaen sanoa, että rangaistusvaatimus *aina* todella on päävaatimus ja siviilioikeudellinen vaatimus vain sivuvaatimus? Jos tarkastellaan kysymystä rikosprosessimenettelyn kannalta, ei voida kieltää sitä, etteikö oppi rangaistuksesta päävaatimuksena ja yksityisoikeudellisesta sivuvaatimuksesta olisi oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa vakiintunut.^{18 19} Saatetaan myös havaita, että vieläpä positiivisen uudempaan lainsäädäntöönkin sisältyy käsite »liitännäinen asia» (VesiL 14: 1²).^{20 21}

¹⁷ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta *Berlin* s. 16 ss. — Siitä kuinka erilaisiin tuloksiin samantapaisestikin järjestetyt adheesiomuodot saattavat viedä, tarjoaa esimerkin juuri ranskalaisen ja saksalaisen fakultatiivisen adheesioon sovellutus. Vaikkakin periaatteessa myös jälkimmäisessä loukatulla on valintaoikeus oikeusturvatiehen nähden, johtuu mm. viranomaisten tiedonantovelvollisuuden käyttämisen käytännöllisestä laiminlyönnistä, että loukattu ei saa usein edes tietoonsa mainittua valintamahdollisuuden olemassaoloa siihen kuuluvine etuineen. Jos taas tällainen valintamahdollisuus on tullut loukatun tietoon, tuomioistuin jättäneen mielellään hakemuksen huomiotta (esim. mukavuussyistä), jolloin hakemus nykyään ei menesty. Ks. tämän osalta esim. *Jeschek* JZ 1958 s. 593 s.

¹⁸ Oikeuskäytännön kannalta tämä tulee selvästi esille muutoksenhakuasteiden päätösten ns. kertoelmassa (resiitissä), jossa esitetään alioikeuden ja hovioikeuden päätöksen lopputulokset perusteluineen. Näissähän, sitten kun on ilmoitettu, mistä rikoksesta vastaaja on esim. langettavassa tuomiossa tuomittu sekä julkisoikeudellisista seuraamuksista, on lyhyt maininta siviiliseuraamuksista, joka tavallisesti aloitetaan lausunnolla: »tämän ohella» tai »tämän lisäksi», joissa siviilipuolen liitännäiseksi arvostettu asema kuvastuu varsin selvästi. — Kirjallisuuden osalta ks. esim. *Ellilä* s. 67.

¹⁹ Kirjallisuuden osalta vrt. edellä viite 9 kohdalla olevaa esitystä. — Kirjallisuudessa yleensä omaksuttu aksessorisuuskäsitys ei kuitenkaan ole yksinomainen. Ks. esim. *Salmiala* DL 1924 s. 338.

²⁰ Lainkohdassa (VesiL 14: 1²) onkin liitännäisyydellä tarkoitettu juuri sitä, mitä ulkomailla liitännäisyydellä tavallisesti tässä yhteydessä on tarkoitettu: pääasia vetää liitännäisen asian pääasiakäsittelyn menettelyyn vaikka viimeksimainittu kuuluisi oikeastaan *johonkin muuhun menettelyyn*. Kyseessä on siten liitännäisyys *prosessuaalisin vaikutuksin*.

²¹ Kirjallisuudessa esitettyä liitännäisyyskonstruktiota vastaan on kuitenkin esitetty myös epäilyjä. Ks. esim. *Palmgren* s. 80, jossa todetaan, että rangaistuskanteen »ställning av 'huvudsak' i den utformning läran numera erhållit i stor utsträckning bygger på en tämligen ohållbar fiktion».

Tilannetta voidaan konstruktion kannalta tarkastella ensinnä rikosjutun eri asianosaisten näkökulmilta. Jos *syyttäjän* kannalta, joka esittää oikeudenkäynnissä vain syytevaatimuksen, tarkastellaan rikosprosessimenettelyä, muodostaa syytevaatimus oikeastaan ainoan varteenotettavan ja huomionarvoisen näkökohdan koko mahdollisessa vaatimussarjassa. Muilla vaatimuksilla on hänen kannaltaan *korkeintaan* liitännäinen, syytevaatimuksen käsittelyä ehkä hidastava luonne. Jos taas katsellaan tilannetta *asianomistajan* kannalta, on hänelle usein yhtä tärkeää syytetyn rangaistukseen tuomitsemisen kanssa se, että hän itse pääsee takaisin oikeuksiinsa, ts. saa vahingonkorvausta, saa ehkä menetetyt omaisuutensa takaisin jne.²² Saattaa olla, että hänelle tämä siviili-vaatimus on kaikkein oleellisin tai ainakin yhtä tärkeä kuin rangaistusvaatimus. Rikosasian oikeudenkäynnissä meillä tapahtuu melko usein, että asianomistaja ei ollenkaan halua yhtyä syyttäjän syytevaatimukseen, vaan että hän esittää syyteprosessissa ainoastaan rikosperusteisia yksityisoikeudellisia vaatimuksia.

Syytetyn kannalta asiaa tarkastellen niissä tilanteissa, joissa rangaistus in abstracto on varsin korkea, hänen huomionsa kiinnittyy lähinnä rangaistusvaatimukseen ja siviilioikeudelliset seuraamukset — erityisesti siitä syystä, ettei hänellä ole varoja — ovat täysin tai ainakin melkein irrelevantteja.²³ Taas niissä tapauksissa, joissa teosta tuleva rangaistus on ehkä jo in abstracto vähäinen, vastaajan kannalta on erityistä merkitystä sillä, joutuvatko teon siviilioikeudelliset seuraamukset hänen kannettavakseen ja minkä laatuina.

Kun edelliseen vielä lisätään, että myös sillä, minkä materiaalsen oikeusalan piiristä asiaa tarkastellaan,²³ on merkitystä vaatimusten arvoastetta määrättäessä, *lienee jo varsin selvää, että ongelma siviilioikeudellisista liitännäisvaateista ja niiden suhde päävaateisiin on myös materiaalisioikeudellinen arvostuskysymys.*²⁴

²² Vrt. edellisen johdosta myös esim. *Halila* LM 1964 s. 741 sekä *Schmidt* II s. 1160.

²³ Niinpä rikosoikeus kiinnittää huomiota erityisesti rangaistuspuoleen. Toisaalta luonnollisista syistä painottuvat siviilioikeuden piirissä lähes yksinomaan deliktin seurausten korjaamiseen tähtäävät toimenpiteet.

²⁴ Tietenkään ei voida kieltää sitä, että periaatteessa tärkein rikosprosessin funktio *palvelee ennen muuta* yhteiskunnan tai sen jäsenen rankaisuoikeuden toteuttamista. Tämä on siten ehkä oikeuspoliittisesti nähtynä rikosprosessioikeuden tärkein tehtävä, jonka toteuttamista varten rikosprosessia on kehitetty ja tullaan kehittämään edelleen nimenomaan tässä tehtävässä tärkeiden oikeussuoja- ja muiden oikeusvaltion vaatimusten mukaisesti. Kuitenkin tämä rikosprosessimenettelyn tehtävien arvostus lähtee ennen muuta oikeuspoliittiselta ja materiaalsen rikos-

Jos tarkastellaan useampivaateista tilannetta oikeudenkäynnissä prosessuaalisesti, oleellisia ovat ensisijaisesti ne vaatimukset, joita asianosaiset esittävät. Tuomioistuimen kannalta oikeudenkäynnissä on yksi tai useampia vaatimuksia, joista eräät ovat kylläkin liitännäisiä itse *oikeudenkäyntiin* nähden (esim. todistajanpalkkiot tai oikeudenkäyntikulut). Prosessuaalisesti »liitännäisyys» olisi rajoitettava kuitenkin tähän. Jos nimittäin ryhdytään prosessioikeuden kannalta luokittelemaan materiaalisioikeudellisia vaatimuksia eriarvoisiksi joudutaan vaikeuksiin, *koska kaikki nämä vaatimukset prosessidynaamisesti tarkasteltuina ovat samantasoisia*.²⁵ Niiden arvostaminen prosessidynaamisesti eri arvoon tuntuu puhtaasti vaatimustason kannalta asiaa tarkastellen epäonnistuneelta, ellei tietyn vaatimuksen esittämiseen sinänsä liittyisi myös prosessuaalisia vaikutuksia, niin kuin asianlaita on tarkasteltavien tilanteiden osalta fakultatiivisen adheesion varianteissa.

Nähdäkseni tuomioistuimen kannalta asiaa oikeussuojatoiminnallisesti tarkastellen ei mikään samaperusteisista vaatimuksista sinänsä ole päävaatimus, vaan oleellista tilanteen arvostuksessa on lähinnä se, että asianosaiset ovat tuomioistuimelle esittäneet erilaisia, samaperusteisia oikeussuojapyyntöjä, joiden ratkaisu on yhteydessä niiden yhteiseen perusteeseen, väitettyyn rikolliseen tekoon.²⁶ Edellä olevan perusteella tulisin toisaalta siihen loppupäätelmään, että tarkasteltava suomalainen omaperäinen peruskonstruktio poikkeaa ulkomaisista perusnäkemyksistä ennen muuta siinä, että meillä yksityisioikeudelliset vaatimukset eivät joudu rikosprosessiin käsiteltäväksi siksi, että rangaistusvaatimus vetäisi ne tuohon menettelyyn, vaan pohjimmaltaan siksi, että ne perustuvat samaan oikeudelliseen tapahtumainkulkuun kuin rikosioikeudelliset vaatimukset. Asianlaitahan on meillä niin, että samaan rikolliseen tekoon perustuvat sekä rikos- että siviilioikeudelliset vaatimukset toteutetaan rikosprosessin järjestyksessä siitä riippumatta, esitetäänkö samalla rangaistusta tai muuta »päävaatimusta» koskeva vaade.²⁷

Toisaalta lähtisin siitä, että parhaan selityspäätelmän tilanteen kehiti-

oikeuden kannalta eikä tämän tarvitse välttämättä vaikuttaa rikosprosessioikeuden systematisoimiskysymyksiin ratkaisevasti.

²⁵ Vrt. tämän osalta myös 15 §:n viite 2 jälkeen olevaa esitystä.

²⁶ Merkilläpantavaa kuitenkin on, että esim. *Granfelt* muun ohella erityisesti aikaisemmissa kirjoituksissaan voimakkaasti korostaa vaateiden perusteen identiteetin merkitystä oikeusturvatiestä määrättäessä. Ks. esim. *Granfelt* s. 216 ss.

²⁷ Niinpä ruotsalaisessa kirjallisuudessa on voimakkaasti korostettu sitä, että rikoskanne pyrkii sen vahvistamiseen, että »den tilltalade är underkastad straffrättsligt ansvar för en viss gärning». — Ks. edellisen johdosta esim. *Dillén* s. 9.

telylle tarjoaa näkemys, jonka nojalla sekä ne tilanteet, joissa esitetään yksi ainoa *päävaatimus* että ne tilanteet, joissa esitetään useampia samaan tai eri perusteeseen nojaavia päävaatimuksia voidaan rikos- ja riita-asian käsitteellistä alaa tarkasteltaessa selvittää oikeutemme kannalta juuri *samanperusteisuuden* lähtökohdalta.²⁸ Näin erityisesti silloin, kun vaatimukset, jotka perustetaan välittömästi rikokseen, kohdistetaan tekijäksi väitettyä henkilöä vastaan,²⁹ jota tilannetta on pidettävä ainakin suomalaisen rikosprosessin perustilanteena.

Edellä on osittain arvosteltu sitä käsitesisältöä, joka meillä kirjallisuudessa iskulausemaiseen adheesioperiaatteeseen on sisällytetty. Tällä ei luonnollisestikaan tarkoiteta sitä, etteikö oikeutemme kannalta sovellettaisi mainitun periaatteen ilmaisemia ajatuksia ja etteikö rikollinen teko muodostaisi rikosprosessin sovellutuksen luovaa tekijää. Adheesioperiaate näyttää vain oikeusvertailevasti tarkasteltuna saavan useampia, eri näkökohtiin nojautuvia suuntia, jotka eri maiden lainsäädäntöjen mukaisesti saavat eri sisältöjä, joita edellä on kuvattu sanonnoilla tosiasiallinen separaatioperiaate, heikohko fakultatiivinen adheesio, vahvatyypinen fakultatiivinen adheesio ja lopulta absoluuttisen adheesio-erilaiset variantit. Suomen oikeus näyttää — ainakin mikäli kysymys on vaateista, jotka asianomistaja kohdistaa suoraan rikoksentekijää vastaan — kuuluvan tietentyypisten *absoluuttisten adheesiomuotojen* joukkoon.³⁰

Oikeutemme ei nykyisin näyttäisi kuitenkaan soveltavan mitään erityisen vahvaa absoluuttista adheesiota. Meillä ei tuomari yleensä tuomitse rikoksen siviiliseuraamuksia *ex officio*³¹ eikä kirjallisuudessa vallitsevan näkemyksen mukaan asianomistaja menetä oikeuttaan

²⁸ Ks. tekstissä esitetyn johdosta myös *Salmiala* DL 1924 s. 338. Vrt. myös *Ellilä* s. 112. — Seuraavassa esityksessä tullaan käyttämään nimitystä *päävaatimus* juuri nyt tarkoitetussa mielessä, tietyistä materiaalisioikeudellisesta perusteesta johtuvana vaatimuksena vastakohtana prosessioikeudellisille liitännäisille vaatimuksille, jollaisia ovat esim. oikeudenkäynnistä menettelynä välittömästi johtuvat vaatimukset kuten oikeudenkäyntikulujen korvaaminen, lausunnot todistajainpalkkioiden maksamisesta ja rikosprosessissa niiden korvaamisesta valtiolle.

²⁹ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta myös *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 163. — Sen, ettei fakultatiivisen adheesio-erilaisella rangaistusvaatimuksen esittämisellä ole vaikutusta rikosprosessin sovellutusalaan tekstissä mainitun laatusissa tilanteissa, on todennut esim. *Trygger* s. 15 s.

³⁰ Ks. absoluuttisen adheesio-erilaisista varianteista edellä 5 §:n viite 12 jälkeen olevaa esitystä.

³¹ Ks. tämän johdosta tarkemmin 4 §:n viite 3 jälkeen lausuttua.

saada vahingonkorvausta, vaikei hän tätä syyteprosessissa vaadikaan.³² Kun edellisten näkökohtien lisäksi otetaan vielä huomioon, että varsinkin uudempi oikeuskäytäntö on luonut eräitä uusia adheesiosovellutuksia, jotka tyypiltään ovat meillä aikaisemmin rikosprosessissa tuntemattomia *fakultatiivisen adheesion* piiriin kuuluvia ilmiöitä, voitaneen lopuksi todeta, että meillä adheesioperiaatteen sovellutus voidaan nojata varsin erilaisiin ja erityisesti varsin eri-ikäisiin elementteihin. Mikäli edellisen analyysin nojalla vielä haluttaisiin antaa adheesioperiaattele määritelmä nimenomaan oikeutemme kannalta, ei periaatetta enää voida sitoa yhden ainoan lauselman puitteisiin, mikäli halutaan saada aikaan sääntö, jota oikeutemme yleensä noudattaa. Kun ennalta ei kuitenkaan ole mahdollista edes yleissuuntaisesti määritellä periaatteen tämän hetkistä sovellutusta oikeutemme kannalta, näyttää olevan ensin syytä tutkia se alue, jota tämän periaatteen sisällöllä halutaan kuvata erityisesti silmälläpitäen rikosprosessin asiallista sovellutusta.

8 §. ASIALLISTESTA SOVELLUTUSALASTA PROSESSINEDELLYTYSKYSYMYKSENÄ

Kun tarkastellaan konkreettisen oikeudenkäynnin kannalta tutkitavaa ongelmaa, voidaan havaita, että se on kirjallisuudessa sijoitettu systemaattisesti ns. prosessinedellytyskysymysten yhteyteen. Näin on asianlaita erityisesti niissä tapauksissa, joissa on kosketeltu virheellisessä prosessilajissa nostetun jutun prosessioikeudellisen virheen vaikutuksia.¹ Mitä tulee itse prosessinedellytysten käsitteeseen, lienee yleisesti tunnettua, että kirjallisuudessa ei ole voitu saavuttaa yksimielisyyttä siitä, kuinka prosessinedellytykset olisi määriteltävä.² Tämä näyttää nyttemmin koskevan myös kotimaista kirjallisuutta, vaikkakin

³² Ks. 9 §:n viite 32 kohdalla ja sen jälkeen lausuttua.

¹ Ks. esim. *Tirkkonen* s. 134, *Tirkkonen* I s. 467, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 566, *Ellilä* s. 112 ss., *Reinikainen* s. 25 ja s. 116 ss., *Wrede—Palmgren* s. 352 s. ja s. 354.

Vrt. myös *Alkio* s. 85 s., *Granfelt*, *Civilprocessrätt* s. 56, *sama*, *Sammandrag* s. 106 ja *sama* JFT 1915 s. 195 s. ja *Kallenberg* I s. 1182. — Prosessinedellytyksiä ja niiden puutteen vaikutuksia koskevan lainsäädännön osalta viitataan erityisesti OK 16:1—3 ja 31:1—6 (verr. aikaisempiin 1734-vuoden lain OK 25:21:een ja 22:een).

² Tämä pitää itse käsitteen osalta paikkansa erityisesti ulkomaiseen kirjallisuuteen nähden, mutta itse käsitteen sisältöön nähden osittain myös kotimaisen oikeuden osalta. Ks. tämän osalta tarkemmin *Reinikainen* s. 18 ss. — Kun

meillä yhä edelleen prosessinedellytykset määritellään yleensä lyhyesti kantajan kanteen asiallisen tutkinnan edellytyksiksi.^{3 4} Jotta tuomioistuimien siten voisi ryhtyä asiallisesti tutkimaan kantajan kannetta, tulee näiden edellytysten olla olemassa.

Kysymys rikosprosessimenettelyn asiallisesta sovellutusosalasta eli kysymys, mitä asioita on pidettävä rikosasioina, muodostaa meillä vakiintuneen käsityksen mukaan juuri erään tällaisen prosessinedellytyskysymyksen. Kun edellä on prosessinedellytykset yleisesti luonnehdittu kantajan kanteen asiallisen tutkinnan edellytykseksi, saatetaan kysyä, vastaako näin omaksuttu määritelmä myös nyt tutkittavaa ilmiöryhmää. Kysymykseen vastattaessa ei voida välttyä samalla tutkimasta sitä ongelmaa, missä vaiheessa tutkittavan prosessinedellytyksen mahdollinen puuttuminen aktualisoituu. Prosessinedellytyksen määritelmä luo sellaisen mielikuvan, ikäänkuin tuomioistuin jokaisen oikeudenkäynnin alkaessa, ennenkuin se ryhtyy kantajan esittämää kannetta tutkimaan, selvittää absoluuttisten prosessinedellytysten osalta näiden olemassaolon ja vasta tämän todettuaan saattaa ryhtyä asiaa materiaallisen oikeuden kannalta selvittämään.

Kun konkreettisen oikeudenkäynnin kannalta tarkastellaan ongelmaa voidaan sanoa, että kun asianosaiset eivät useinkaan *expressis verbis* ilmoita haluamaansa käsittelyalajia, joutuu tuomioistuin yleensä

prosessinedellytyksen käsitteen piiriin on pyritty sijoittamaan kaikki sellaiset ilmiöt, jotka voivat olla esteenä jutun pääasiatutkinnalle ja kun tällaisen tuloksen käytännössä aiheuttaa tai voi aiheuttaa (parantumistapaukset) varsin monentyyppiset ilmiöt, on varsin ymmärrettävää, että korostuksesta riippuen prosessinedellytys-sanalla saatetaan kuvata ja sen sisältöön saatetaan liittää varsin erilaisia piirteitä.

Kun nykyisin omaksuttujen peruslinjojen mukaan prosessinedellytyksen puutteen seurauksena ei välttämättä ole jutun jättäminen tutkittavaksi ottamatta eli prosessinedellytyksen aikaisemmin esitetty vakioseuraus, vaan ne tilanteet, joissa tuollaisen puutteen parantuminen on mahdollinen, ilmeisesti jatkuvasti lisääntyvät ja kun lisäksi toisaalta siitä, että tietty ilmiö luetaan tai sitä ei lueta prosessinedellytyksen käsitteeseen kuuluvaksi, tuskin sinänsä voidaan johtaa käsitejuridisesti seurausta in concreto, tätä käsitteen sisällön vakiintumattomuutta tuskin voidaan pitää minään erityisen suurena pahana. Paremminkin se kuvastaa käytännön oikeuselämän kehityskulkua ja siten kuvattavan oikeusilmiön monipuolisuutta ja sisällön rikkautta.

³ Ks. toisaalta esim. *Tirkkonen* s. 131 sekä *Tirkkonen* I s. 458, *Wrede* s. 56, *Wrede—Palmgren* s. 343 ss., *Sjöström*, *Om tredsdom* s. 121 ss., *Granfelt*, *Sammandrag* s. 105 sekä *Honkasalo*, *Vahvistuskannetoikeudesta* s. 70. — Vrt. toisaalta *Reinikainen* (s. 18 ja erityisesti s. 19 s.), joka liittää prosessinedellytyksen käsitteen edellytyksen olemassaolon tai puuttumisen oikeusvaikutuksiin ja lopputulokseen, johon edellytyksen olemassaolo tai puuttuminen johtaa.

⁴ Vrt. myös *Kallenberg* I s. 1150 ss.

heti jutun tuluta esille kiinnittämään huomiota sen rikos- tai riita-asianluontoisuuteen.⁵ Tällainen huomion kiinnittäminen tapahtunee käytännössäkin säännönmukaisesti ennen jutun asiallista tutkintaa, joka johtaa siihen, että kanteen oikea laatu on ratkaistava yleensä *kantajan kanteen*, so. hänen vaatimuksensa perusteeksi asettamiensa seikkojen perusteella.⁶ Näiden tapausten osalta voidaan siten sanoa, että omaksumani prosessinedellytyksen määritelmä täysin vastaa myös konkreettista tapahtumainkulkua.

Kuitenkin käytännössä, kuten toisaalla tarkemmin esitetään,⁷ jutun rikos- tai riita-asianluonteisuuden selvitteleminen ei ole aina suinkaan selvä kantajan esittämän kanteen nojalla, vaan tuomioistuimien joutua selvittämään juttua sen kanneperusteen osalta koko jutun käsittelyn ajan ja vasta lopussa annetaan ratkaisu tutkittavan ongelmakysymyksenkin osalta. Näitä tapauksia silmälläpitäen on kyllä todettava, ettei omaksuttu prosessinedellytyksen määritelmä enää luo käytännön oikeusilmiön edellyttämää mielikuvaa asiasta, vaan käytännölliset näkökohdat näyttäisivät puoltavan huomion kiinnittämistä prosessinedellytyksen mahdollisen puutteen seurauksiin. Kun kuitenkin määritelmän kytkeminen seuraukseen, joka nimenomaan tutkittavan edellytyksen osalta saattaa olla useissa erityyppisissä tilanteissa varsin erilainen,⁸ ei tunnu perustellulta, ei näyttäisi olevan syytä poiketa meillä joka tapauksessa systemaattisesti hyväksi myönnetystä määritelmästä.⁹ Sellaista määritelmää, joka kattaisi aukottomasti kaikki mahdolliset prosessinedellytyskysymykseen liitetyt tapaukset sekä samalla vastaisi kaikkia käytännön sovellutuksia, on tuskin edes mahdollistaakaan pelkistää.

Mitä tutkittavan prosessinedellytyksen systemaattiseen luonnehdintaan tulee, on se tavallisesti luokiteltu kantajan kanteeseen nähden val-

⁵ Vrt. myös 13 §:n viite 3:n jälkeen lausuttua. — Tässä kohdin on kuitenkin huomattava, että niissä alioikeuksissa, joissa on voimassa jonkinlainen osastojen tai osastojen jaostojen välinen sisäinen työnjako, aiheutuu tästä, että tuomari antaessaan haasteen joutuu tällöin tutkimaan, onko juttu jaettava siviili- vai rikospäiväksi. Mikäli sitten juttua esim. siviiliasiana käsiteltäessä havaittaisiin, ettei se kuulu tähän oikeusturvakanavaan vaan kuuluu käsiteltäväksi rikosprosessissa, tapahtuu oikeusturvakanavan vaihto siten, että juttu siirretään seuraavaan sopivaan rikosasiain käsittelypäivään. Menettely ei liene tuntematon saamieni tietojen mukaan esim. Helsingin raastuvanoikeudessa.

⁶ Ks. esim. *Wrede* s. 172.

⁷ Ks. tarkemmin jäljempänä 12 §:n viite 2:n jälkeen olevaa esitystä.

⁸ Vrt. viite 25 kohdalla lausuttua.

⁹ Vrt. myös *Reinikainen* s. 19.

litsevaksi prosessinedellytykseksi.¹⁰ Tällaiseksi prosessinedellytykseksi on meillä kirjallisuudessa tavallisesti mainittu juuri se, että asian tulee olla *tuomioistuinasia*, minkä on sanottu merkitsevän, että kanne on siviiliasiana voitava käsitellä suomalaisessa siviilituomioistuimessa eikä se siis saa kuulua suomalaisen rikostuomioistuimen tai ulosottoviranomaisen tahin hallintoviranomaisen yksinomaiseen toimivaltaan.¹¹ Kun meillä ei kuitenkaan voida erottaa siviili- ja rikosasiointuomioistuinta siinä merkityksessä kuin ulkomailla, on sama asia ilmaistu lausumalla, että tuomioistuinasianluontoisuudella on ymmärrettävä sitä, että asia voidaan joko rikos- tai riita-asiana käsitellä yleisessä tuomioistuimessa,¹² jolloin siis oikeusasioiden vastakohtana ovat lähinnä OK 10: 26:n tarkoittavat hallintoasiat.¹³

Kun oikeusasioiden ja hallintoasioiden erottaminen edellä mainitussa merkityksessä perustaa yleensä samalla *organisatorisen erottelun*, jolloin siis valtion eri viranomaishaarat suorittavat toiselta puolen oikeus- toiselta puolen hallintoasioiden ratkaisemista, johtaa tuomioistuinasianluontoisuuden puute yleensä siihen, että juttu yleisessä tuomioistuimessa joudutaan säännönmukaisesti jättämään tutkittavaksi ottamatta nimenomaan tällä perusteella.¹⁴ Tämän tutkimuksen puitteissa ei kuitenkaan ole mahdollista ryhtyä selvittämään toisaalta oikeus- ja toisaalta hallintoasioiden välisiä suhteita tai tuomioistuinasioden muitakaan suhteita toisissa viranomaisissa tutkittaviin asiaryhmiin nähden.¹⁵ Seuraavissa tilanteissa on siten kysymys vain sellaisista tapauksista, joissa asia on tuomioistuinasia, mutta rajankäyntiä suoritetaan tuomioistuinasioden eri menettelylajien vedenjakajalla ratkaistaessa, onko asia rikos- vai riita-asia. Rikos- ja riita-asioiden välisessä erossa on siten

¹⁰ Kirjallisuudessamme jaetaan prosessinedellytyskysymykset yleensä neljään pääryhmään: tuomioistuimeen, asianosaisiin, kantajan kanteeseen sekä kanteen nostamis- ja ajamistapaan nähden. Tämän jaottelun osalta ks. esim. *Tirkkonen* s. 133 ss., *Tirkkonen* I s. 464 ss., *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 563 ss., *Ellilä* s. 97 ss. ja *Reinikainen* s. 23 ss., *Wrede—Palmgren* s. 349 ss. ja *Alkio* s. 74 ss.

¹¹ Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Tirkkonen* s. 134, *Tirkkonen* I s. 467 sekä *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 566. Vrt. myös *Wrede—Palmgren* s. 352 sekä *Kallenberg* I s. 1182.

¹² Vrt. myös esim. *Reinikainen* s. 117, *Halila*, Kuittauksesta s. 213 sekä *Nybergh* JFT 1948 s. 276 s. — Vrt. toisaalta *Petersen—Soukka* s. 51, *Olivecrona*, *Domstolsorganisation*, passim. sekä toisaalta *Hassler* I s. 30 s.

¹³ Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Reinikainen* s. 25.

¹⁴ Ks. tekstissä lausutun johdosta esim. *Tirkkonen* I s. 470 s., *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 568 ja s. 573, *Ellilä* s. 110 ss. sekä *Reinikainen* s. 116.

¹⁵ Vrt. edellä 1 §:n viite 5 jälkeen lausuttua.

kysymys saman tuomioistuinorganisaation sisäiseen työnjakoon perustuvasta menettelyjen sovellusalueiden erottelusta.

Prosessinedellytykset on kirjallisuudessa esitettyjen käsitysten mukaan ratkaistava ns. *ennakkoluontoisuusjärjestyksessä*. Ennakkoluontoisuusjärjestyksellä tarkoitetaan sitä, että mikäli jonkin prosessinedellytyksen ratkaisu olisi muihin tällaisiin edellytyksiin nähden loogisesti ennakkoluontoisempi, on siitä päätöksessä ensinnä ja ensisijaisesti lausuttava.¹⁶ Tässä järjestelmässä kysymys asian tuomioistuinasianluontoisuudesta on tutkittava heti tuomioistuimen kokoonpanon laillisuuden toteamisen jälkeen.¹⁷ Pitääkö näin esitetty yleissääntö paikkansa myös tuomioistuinasioden keskinäisessä suhteessa ratkaistaessa asian rikos- tai riita-asianluontoisuutta? Näin lienee katsottava olevan asianlaita erityisesti sillä perusteella, että rikos- tai riita-asianluontoisuuden ratkaiseminen vasta määrää asian oikean menettelylajin ja samalla tarkemmin sen, minkä menettelylajin muiden prosessinedellytysten olemassaoloa pääasiatulkinnan on katsottava edellyttävän. Kirjallisuudessa rikos- ja riita-asioden erottelun merkitys on menettelyllisesti nähty juuri siinä, että muut prosessinedellytykset ovat osittain erilaiset näissä menettelymuodoissa.¹⁸

¹⁶ Ks. tämän johdosta esim. *Tirkkonen* I s. 474 s. sekä *sama*, Suomen siviili-prosessioikeus I s. 579 ss., *Ellilä* s. 67 ss. ja s. 102 s., *Sjöström—Alkio* s. 123 ss. ja *Granfelt—Castrén* s. 21 viite 3. — Vrt. myös *Rekola*, Hallinto-oikeudellisia harjoitustapauksia s. 10 ss. Vrt. kuitenkin osittain toisin *Kallenberg* I s. 1174 ss.

¹⁷ Ennakkoluontoisuusjärjestystä on meillä omaksuttujen mielipiteiden mukaan noudatettava myös rikosprosessissa. Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 474 s., *Ellilä* s. 194 s. verr. s. 104. — Kuten *Ellilä* (s. 68 s.) on huomauttanut, käytännölliset tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat puoltavat usein sellaista menettelyä, että tuomioistuin lausuu useista perättäisistä puuttuvista prosessinedellytyksistä samalla kertaa, kun aikaisemman suuntauksen mukaan oli mahdollista lausua ainoastaan ennakkoluontoisuusjärjestyksessä ylimmästä puuttuvasta edellytyksestä. Tällaista sääntöä käytännön kannalta voidaankin pitää onnistuneena. Nytemmin *Ellilän* myös rikosprosessin osalta omaksuma mielipide (*Ellilä* s. 195) näyttää saavuttaneen kannatusta. Ks. tämän johdosta esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 580 s.

¹⁸ Ks. tekstissä esitetyn johdosta esim. *Tirkkonen* I s. 77. — Kun sen kysymyksen myönteinen ratkaisu, meneekö tietty juttu rikos- vai siviiliproessiin, ei sinänsä vielä ratkaise muuta kuin kanteen oikean käsittelyn suunnan, on seuraavassa pyritty käyttämään yleensä myös sovellutusalaongelman myönteisen ratkaisun osalta *käsitellä*-nimitystä, eikä siis kanteen materiaalista selvittelyä kuvaavaa tutkinta-termiä. — Toisaalta on kyllä muistettava, että oikeuskäytännön tapauksissa asian kuuluminen tietyn prosessilajin sovellutusalueelle on havaittavissa sekä silloin, kun vaatimus tutkitaan ja hylätään, että silloin, kun vaatimus tutkitaan ja hyväksytään. Prosessilain soveltamisen kannalta tapaukset *periaatteessa* ovat

Laadultaan prosessinedellytykset on tavallisesti jaettu *absoluuttisiin* ja *dispositiivisiin*.¹⁰ Ongelmaa jutun tuomioistuinasianluontoisuudesta on pidetty kirjallisuuden piirissä yleensä absoluuttisena prosessinedellytyksenä.²⁰ Oikeuskäytännön perusteella taas on todettava, että vaikkakin OK 16:1:n toinen momentti edellyttää sitä, että myöskin absoluuttisen prosessinedellytyksen puute voidaan saattaa tuomioistuimen tietoon väitteitse, tällaiset väitteet erityisesti yksittäisiä päävaatimuksia ajatellen eivät näytä olevan tavallisia oikeuskäytännössä. Siten useimpien näyttää sääntönä olevan, että niissä tilanteissa, joissa tuomioistuin on päätöksessään erikseen lausunut jotakin asian rikos- tai riita-asianluontoisuudesta tämä on tapahtunut sen omasta aloitteesta.²¹ Tästä joh-

samanarvoisia, joten »tutkia» ja »käsitellä» sanojen looginen erillään pitäminen ei näytä täysin mahdolliselta esityksen kannalta varsinkaan niitä tilanteita silmällä pitäen, jolloin ongelmaan on oikeuskäytännössä otettu myönteinen kanta. Ks. käsitellä- ja tutkia- sanojen käytöstä esim. *Tirkkonen* I s. 459, *Ellilä* s. 55 s. sekä *Rekola*, Hallinto-oikeudellisia harjoitustapauksia s. 21.

¹⁹ Dispositiivisten prosessinedellytysten huomioon ottaminen tapahtuu vain silloin, kun vastaaja on estettä ilmoittamatta poissa ja joudutaan harkitsemaan yksipuolisen tuomion antamista tai kun läsnäoleva asianosainen on tehnyt tällaisen edellytyksen puutetta koskevan väitteen ennen vastaamista pääasiaan. Ellei tällaista väitettä ole tehty, puutteen katsotaan parantuvan. Absoluuttisten prosessinedellytysten osalta on asianlaista sen sijaan toisin. Näiden osalta on tuomioistuimen jutun käsittelyn kaikissa vaiheissa viran puolesta valvottava, että nämä edellytykset ovat olemassa. Mainitusta, nyttemmin OK 16:1:een ja 31:1:n 1 kohtaan perustuvasta jaottelusta ks. esim. *Tirkkonen* s. 132 s., *Tirkkonen* I s. 461 s., *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 559 ss., *Ellilä* s. 100 verr. s. 118, *Wrede* s. 65 s., *Wrede—Palmgren* s. 346 ss. ja *Granfelt*, Sammandrag s. 105. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 1166 ss.

²⁰ Tekstissä esitetyn johdosta ks. esim. *Tirkkonen* I s. 467 s., *Ellilä* s. 97 s. ja s. 113 s., *Reinikainen* s. 116, *Wrede—Palmgren* s. 352 ss. ja *Granfelt*, Sammandrag s. 105 s.

²¹ Useammin sensijaan vastaaja tekee väitteen siitä, että haasteenmuoto, haasteaika tai forum ei olisi jutun laadun huomioonottaen oikea ja pyytää tällä perusteella jutun jättämistä tutkittavaksi ottamatta. Kun nämä seikat ennakkoluontoisuusjärjestyksessä ovat huomattavasti alempana kuin kysymys jutun rikos- tai riita-asianluontoisuudesta, panee tuomioistuin tavallisesti viimeksi mainitun ratkaisunsa forum- tai haastetta koskevien prosessiväitteiden ratkaisun pohjaksi. Ks. esim. Itä-Suomen HO p. 1/11 1960 taltio 1005/Kalle Johannes Lähteensuo/vahingonkorvaus (Alioikeus oli tuominnut vastaajan aikaisemmin lainvoimaisesti rangaistukseen ja antanut OK 10:12:n mukaisen pidätyksen. Uudessa oikeudenkäynnissä vaadittiin saman teon perusteella lisävahingonkorvausta. Tällöin vastaaja teki väitteen siitä, että hänen kotipaikkansa oli toisen tuomioistuimen tuomiopiirissä sekä että haasteaika oli liian lyhyt. Alioikeus jätti kanteen tehtyjen väitteiden johdosta tutkittavaksi ottamatta. HO lausui, että koska vahingonkorvauskanne perustui vastaajan tekemään rikokseen eikä alioikeuden niin ollen

tuen — ainakin pääsääntöisesti — oikeuskäytäntö katsonee siten puheenalaisen prosessinedellytyksen luonteeltaan absoluuttiseksi.

Meillä kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä vallalla olevaa käsitystä on pidettävä oikeana. Kun kysymyksessä on erityisesti rikosprosessin prosessinedellytys, jossa prosessilajissa periaatteessa prosessinedellytykset ovat säännönmukaisesti luonteeltaan ehdottomia,²² olisi tuskin yleissääntöisesti puolustettavissa sellainen menettelytapa, että asianosaiset voisivat sopimuksin määrätä prosessilajista ilman erityismääräyksen antamaa oikeutusta.²³ Tutkittavien prosessilajien olemassaolo ja niiden väliset rajat ovat luonteeltaan tuomioistuinten sisäistä organisaatiota koskevia seikkoja, jotka normeeraavat viranomaisen sisällä sovellettavien erityyppisten, toisistaan osittain voimakkaastikin poikkeavien asioiden prosessimenettelynajin. Niiden kohteena olevien seikkojen vuoksi niitä on pidettävä yleensä ehdottomina. Säännöstä näyttää kuitenkin olevan poikkeuksia, jotka toisaalta koskevat erityismääräyksen järjestettyjä tilanteita, toisaalta materiaalisesta oikeudesta johtuvia erityistilanteita²⁴ ja lopulta oikeuskäytännössä omaksuttuja uusia sovellutustyyppitapauksia.

Edellä on käsitelty kysymystä rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalasta prosessinedellytysten systematiikan kannalta. Tällöin on pyritty vain kaavoittamaan ongelman asema prosessioikeuden yleisessä dynaamisessa kentässä. Kokonaan eri kysymyksen muodostaa, millainen vaikutus on sillä, että tutkittava prosessinedellytys puuttuu, ts. sillä, ettei tietyn rikosprosessissa vireille pannun vaatimuksen käsittely kuulu oikeutemme mukaan rikosprosessilain soveltamisen alueelle vaan siviili-prosessin piiriin. Teoreettisesti mahdollisia oikeusseuraamuksia ovat toisaalta pääasian hetikohtainen tutkittavaksi ottamatta jättäminen sekä toisaalta erilaiset korjaamis- ja parantumisjärjestelyt.²⁵ Vaikkakin

OK 10:21¹:een nähden olisi pitänyt jättää kannetta tutkittavaksi ottamatta, HO harkitsi oikeaksi kumota alioikeuden päätöksen ja palauttaa jutun).

²² Ks. esim. *Tirkkonen* s. 133, *Tirkkonen* I s. 463 ja *Granfelt*, Sammandrag s. 105.

²³ Kirjallisuudessa on kiinnitetty huomiota siihen, etteivät eri prosessilajien sovellutusalat ole kaikilta osin absoluuttisesti kiinnilyötyjä vaan siellä täällä on havaittavissa tiettyä valinnaisuutta. Ks. esim. rikosprosessin ja välimiesmenettelyn suhteesta VML 1 §:n 1 ja 2 mom. sekä sen johdosta *Tirkkonen*, Välimiesmenettely s. 73 s. sekä *Granfelt*, Välimiesmenettely s. 15 s.

²⁴ Ks. erityisesti näiden osalta 12 §:n viite 11:n jälkeen lausuttua.

²⁵ Prosessinedellytyksen puutteen seuraamuksista ks. erityisesti *Reinikainen*, passim., *Tirkkonen* s. 131 s., *Tirkkonen* I s. 459 ja s. 470 ss., sama, Suomen siviili-prosessioikeus I s. 568 ss. ja *Wrede—Palmgren* s. 346.

saatettaisiin arvella, että rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan ratkaiseminen on mahdollista pelkistää selvään vastakohta-asetteluun, jolloin toisella puolella on rikosprosessilain sovellutusalan piiriin kuuluvia ilmiöitä, ei käytännön oikeuselämän ilmiöitä voida kahlita tällä tavoin yhden ainoan *joko — tai* säännön varaan, vaan on todettava, että oikeuskäytäntö näyttää muotoilevan rikosprosessilain sovellutus-alaa useammantyyppisinä erillisinä variantteina. Perustilanteiden vaihtelevuus aiheuttaa osaltaan sen, ettei myöskään prosessinedellytyksen puutteen seuraamuksia voida kahlita yhden säännön puitteisiin vaan myös ongelman tältä osalta tilanteiden tyyppiryhmittely näyttää olevan ainoa mahdollisuus niiden oikean käsittelytavan selvittelylle.

ADHEESIOPERIAATTEESTA

I LUKU

TUOMIOISTUIMESSA ESITETÄÄN YKSI PÄÄVAATIMUS

9 §. VALITTOMASTI RIKOKSEEN PERUSTUVA PÄÄVAATIMUS

Aikaisemmassa esityksessä on oletettu, että oikeutemme kannalta ratkaiseva tunnusmerkki rikos- ja siviiliprosessimenettelyn välistä rajaa selvitettäessä on lähinnä — ellei erityissäännöksestä poikkeuksellisesti muuta johdu — se, perustaako kantaja kannevaatimuksensa väitettyyn rikolliseen tekoon vai ei.¹ Seuraavien pykälien puitteissa ryhdytään tarkemmin selvittämään, mitä tämä erokriteeri käytännössä merkitsee ja millaisia vaikeuksia sen soveltamisessa oikeuselämässä on ilmennyt.

On tietysti luonnollista, että tilanteet, jolloin rangaistusvaatimus on esitetty rikosprosessissa ainoana päävaatimuksena, ovat ominaisia rikosprosessimenettelylle. Meillä on kuitenkin kirjallisuudessa jo varsin varhain edellytetty,² että asianomistaja ainakin tietyin edellytyksin voisi nostaa vahingonkorvauskanteen rikosperusteella yksittäisenä päävaatimuksena rikosprosessimenettelyssä. Tähän peruslähtökohtaan nojautuen on kirjallisuudessa nähdäkseni perustellusti tehty ero toisaalta niiden juttujen välillä, joissa vaaditaan rangaistusta, ja niiden, joissa tyydytään vain siviilivaatimusten esittämiseen.³ Erottelulla näyttää olevan rikosprosessia voimakkaasti menettelyllisessä suhteessa muovaava merkitys, joka johtuu ennen muuta siitä, että esitetty rangaistusvaatimus tuo oikeudenkäyntiin mukaan voimakkaamman virallisiipirteisyyden ja rikosprosessin menettelyllisten määräysten täydellisen seuraamisen oikeudenkäynnissä,⁴ kun taas pelkän siviilivaatimuksen

¹ Vrt. edellisen johdosta 7 §:n viitteen 28 kohdalla lausuttua.

² Vrt. edellä 6 §:n viite 23 kohdalla lausuttua.

³ Ks. *Tirkkonen* I s. 77, *Agge* I s. 7 sekä *sama* SvJT 1936 s. 263.

⁴ Ks. myös *Tirkkonen* I s. 77 ja *Agge* I s. 7.

esittäminen muovaa menettelyä monilta osin siviiliprosessia vastaavaksi.⁵ Kieltää ei myöskään voida, etteikö rikosprosessilain asiallista sovellutusala koskevista kysymyksissä ole havaittavissa myös meidän oikeutemme kannalta tiettyjä eroja niiden tapausten välillä, joissa rangaistusvaatimus on esitetty, ja toisaalta niiden, joissa tällaista vaatimusta ei esitetä.⁶

Kirjallisuudessamme on esitetty mielipide, jonka mukaan rangaistuksen tai muun rikosoikeudellisen seurauksen vaatiminen sellaisenaan muodostaa yleensä perustan rikosprosessin soveltamiselle.⁷ Kun kysymyksessä on tilanne, jolloin tosiseikaston perusteella ei esitetä muita päävaatimuksia kuin mainittu rangaistusvaatimus, pitäneen tämä säännönmukaisesti paikkansa.⁸ On nimittäin huomattava, että nyt tutkittavassa tilanteessa esitetty kannevaatimus on luonteeltaan rikosoikeudellinen.⁹ Se joutuu jo tämän perusteella rikosprosessiin tutkittavaksi,

⁵ Tirkkonen I s. 77 toteaa, että oikeudenkäyntimenettely näissä asioissa muodostuu suurin piirtein samanlaiseksi kuin tavallinen siviiliprosessimenettely, mutta että erottelun ylläpitäminen on tärkeää laillista oikeuspaikkaa, jutun vireilletulotapaa ja lykkäyspäätöksessä käytettävien uhkien sekä muutoksenhakukeinoja koskevien kysymysten erilaisuuden osalta. Ks. sen johdosta myös Agge I s. 7.

⁶ Näitä kysymyksiä selvittää erityisesti tutkittaessa siviiliperusteisten vaatien tutkintamahdollisuutta syyteprosessissa.

⁷ Ks. esim. Tirkkonen I s. 90 s., sama, LM 1945 s. 11 s., Alkio s. 318 s., Granfelt s. 232, sama, Läröbok I s. 17, Kallenberg I s. 35, sama, Om forum s. 343 s. ja Trygger s. 14 ss. — Vrt. kuitenkin 1734-vuoden lain kannalta Nehrman, Processum criminalem s. 16 ja sama, Processum civilem s. 13.

⁸ Kuten myöhemmin 14 §:ssä olevasta esityksestä havaitaan, tilanne niissä tapauksissa, joissa esitetään useampia vaatimuksia rangaistusvaatimuksen yhteydessä, muodostuu jo huomattavasti monimutkaisemmaksi. — Kirjallisuudessa lausuma »ansvar enligt lag» on tässä kohdin aiheuttanut tiettyjä tulkintavaikkeuksia ja monimerkityksellisyydessään myös eri käsityksiä lausuman merkityksestä rikosprosessilain sovellutusalan määrittämisessä. Ks. näiden johdosta esim. Trygger s. 14 ss., Granfelt s. 231 ja Reinikainen s. 120 sekä toisaalta Kallenberg I s. 35. — Mikäli mainitulla jossakin määrin epäselvällä lausumalla »ansvar enligt lag» tarkoitetaan rangaistusvaatimusta, jota esim. Kallenberg mainitussa kohdassa ilmeisesti tarkoittanee, lienee selvää, että juttu on rikosjuttu. Tällaista lienee yleensä edellytettävä myös niissä tapauksissa, joissa kantaja teon perusteella ei esitä muuta vaatimusta. Jos taas mainittu vaatimus esiintyy yksilöidyn siviilivaateen yhteydessä, jäänee sen merkitys ratkaistavaksi yksittäistapauksen mukaan. Lainmukainen vastuu ei siten yleensä välttämättä sano mitään jutun oikeudellisesta luonteesta, joka tuomioistuimen on ex officio harkittava ja tällaisen vaatimuksen käytännössä ilmetessä tarvittaessa kyselyvelvollisuuttaan käyttäen selvittävää.

⁹ Voidaan kyllä ajatella, että jutussa, jossa esitetään vain rangaistusvaatimus, tuollainen vaatimus saattaisi joutua käsiteltäväksi tai olisi käsiteltävä esim. kurinpito- tai järjestysasiana asianomaisessa viranomaisessa. Tekstissä mainittua

koska rikosoikeudelliset vaateet muodostavat mainitun menettelyn perusosan eikä siten yleensä ole tarpeellista ollenkaan kiinnittää huomiota siihen, muodostaako kantajan väittäämä tosiseikasto todella jonkin rikosoikeuden tunteman rikostyyppin.^{10 11}

Toisen pääryhmän tähän kuuluvia tilanteita muodostavat ne, joissa ei vaadita rangaistusta vaan rikokseen perustuvaa siviilioikeudellista seuraamusta. Näiden tapausten osalta on yleissääntöisesti todettu, että siviilioikeudelliset vaatimukset yksittäisvaatimuksina välittömästi rikoksen perusteella esitettyinä käsitellään rikosprosessimenettelyssä.¹² Kir-

olisi siten tarkennettava lausumalla, että vaatimus joutuu tutkittavaksi rikosprosessiin, mikäli yleisessä alioikeudessa esitetään yksittäinen rangaistusvaatimus.

Rikos- ja kurinpitomenettelyn suhteet ovat meillä joutuneet muiden menettelylajien suhteita ajatellen harvinaisen laajan huomion kohteeksi. Ks. esim. *Palme*, *Disciplinär bestraffning* s. 188 ss., *Tarjanne*, *Virkasuhteen lakkaaminen* s. 119 ss. *Tirkkonen* I s. 67 ss. ja *Kekomäki* LM 1924 s. 131 ss. Ks. myös *Merikoski* s. 21 s. verr. s. 19, josta ilmenee, että Merikoski lukee kurinpitomenettelyn kuuluvaksi prosessuaaliseen eli prosessimuotoiseen hallintomenettelyyn muttei hallinto-oikeudelliseen lainkäyttöön.

¹⁰ Kun rikosprosessimenettely voinee tulla kysymykseen myös silloin, kun kurinpitomenettely on jo vireillä (*VirkamL* 13² §) ei voine syntyä sellaista tilannetta, jolloin yleisessä tuomioistuimessa esitetty rangaistusvaatimus tällä perusteella olisi jätettävä tutkittavaksi ottamatta.

¹¹ Voisivatko asianosaiset sitten disponoinein määrätä, että rangaistusvaatimus on tutkittava jossakin muussa menettelyssä, esim. siviiliprosessimenettelyssä? Vastaus tähän kysymykseen on säännönmukaisesti kielteinen. Nythän on kysymyksessä julkisen intressin värittämä oikeustilanne ja rikos- sekä siviiliprosessin välisen erottelun perustilanne puhtaimmassa muodossaan ilman mitään lisäpiirteitä. Ks. tekstissä esitetyn johdosta 8 §:n viite 18 jälkeen olevaa esitystä.

¹² Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 90, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 163, *sama*, *Zivilprozessrecht* s. 9, *sama*, LM 1945 s. 9, *sama*, LM 1934 s. 182, *sama*, LM 1939 s. 497 ja *sama* JFT 1954 s. 431. Ks. myös *Ellilä* s. 112 s., *Sjöström*, *Om tredskodom* s. 8, *sama*, *Zivilprozessrecht* s. 15, *Sjöström—Alkio* s. 28 s., *Wrede—Palmgren* s. 46, *Granfelt* s. 9 ja s. 216, *sama*, *Lärobok* I s. 17 s., *Tarjanne*, LM 1927 s. 2 ja *Salmiala* DL 1924 s. 337 s. *ARB:n* kannalta samoin *Kallenberg* I s. 29 ss., *sama*, *Om forum* s. 243 ss., *Agge* I s. 7 s., *Schrevelius* s. 13 ja s. 17, *Nordling* s. 13, *Skarstedt* s. 196 ss., *Nehrman*, *Processum criminalem* s. 15 s., *Ask* s. 137 ss. sekä myös *Olivercrona* s. 16, *Dillén* s. 7 ja *Gärde* s. 274. — Vrt. edelleen myös *Processnämnden* s. 122 sekä *SOU* 1938: 44 s. 277 s.

Kun on kysymyksessä näinkin vahva poikkeaminen melko yleisesti muualla omaksutusta fakultatiivisen adheesoin mukaisesta säännöstä, on ehkä luonnollista, että kirjallisuudesta ei puutu viimeksi mainitun suunnan mukaisia ajatuksia. Ks. näiden osalta erityisesti *Forsman* s. 120 s. sekä *Broomé* s. 276 s. Vrt. lisäksi *Palmgren* JFT 1951 s. 144 s. — Pelkkä materiaalisioikeudellinen rikosperusteisen vahingonkorvauksen siviililuontoisuuden myöntäminen (ks. edellä 6 §:n viite 26:n kohdalla ja mainituissa viitteissä lausuttua) ei kuitenkaan pystynyt muuttamaan vanhaa perittyä näkemystä.

jallisuudessa on vallinnut aikaisemmin eri mieliä siitä, antoiko 1734-vuoden laki varsinaisesti välitöntä tukea käsitykselle, jonka mukaan siviilivaatimukset myös yksittäisinä päävaatimuksina joutuivat rikosprosessimenettelyssä tutkittaviksi.¹³ Nytemmin kuitenkin uudempi lainsäädäntö on nähdäkseni rakentunut selvästi sellaisen käsityksen varaan, että yksittäisinä päävaatimuksina esitettävät rikosperusteiset vaatimukset on yleensä toteutettava rikosprosessijärjestyksessä. Uudeman lainsäädännön osalta viitattakoon erityisesti OK 11: 22:een, OK 17: 61:een sekä OK 31: 15:een.¹⁴

Eräissä tapauksissa kuitenkin lainsäädännössä on nimenomaan poikettu tästä yleisestä periaatteesta ja katsottu, että myös silloin, kun vaatimus välittömästi perustuu rikokseen se on käsiteltävä siviiliprosessijärjestyksessä.¹⁵ Tällaisia poikkeustapauksia ovat esim. UlkApuL:n 12:n ja 12:n määräykset, joissa säädetään, että virka-apua riita-asioissa koskevat lain säännökset ovat voimassa myös niiden juttujen osalta, joissa ajetaan rikoksen perusteella itsenäisiä yksityisoikeudellisia vaatimuksia, sekä että todistelu ulkomaan viranomaisen edessä voi tapahtua myös edellä mainitun laatusessa jutussa. Määräykset näyttävät perustuvan tarpeeseen joustaa käsiteltävän tyyppiryhmän osalta ulkomaisten

¹³ Vrt. näiden arvelujen osalta esim. *Tirkkonen I* s. 90, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 163, *sama* LM 1945 s. 9, *Granfelt* s. 219, *sama*, Adhäsionsprincipen s. 45 ss., *Kallenberg I* s. 29 ss. sekä *Agge SvJT* 1936 s. 263 viite 3.

¹⁴ Oikeussystemaattisesti lainkohdista on selvin ehkä OK 17: 61, joka nimenomaan säännöstää juttuja, joissa rikosasiassa ajetaan ainoastaan yksityisoikeudellista vaatimusta. Tällöin voidaan lainkohdasta ainakin päätellä se, että positiivinen oikeutemme tuntee sellaisia rikosjuttuja, joissa vaatimustasolla esitetään vain yksityisoikeudellisia vaatimuksia. OK 17: 61:n johdosta ks. esim. *Tirkkonen II* s. 269 ss. sekä *sama*, Todistusoikeus s. 256 s. — OK 11: 22 taas korostaa nähdäkseni asian toista osatekijää: lainkohdassa ei puhuta siitä, että rangaistusta tai yksityisoikeudellista vaatimusta koskeva juttu olisi pantava vireille määrättyllä tavalla, vaan on nimenomaan omaksuttu meillä jo aikaisemmin vallalla ollut linja, jonka mukaan kanteen peruste on määräävä lainkohdan edellyttämän rikosprosessin vireillepanotapojen soveltamiselle. — Jonkin verran edellisiä systemaattisesti hämälämpi on sen sijaan OK 31: 15:n määräys, mutta sitäkin lienee tulkittava siten, että lainkohdassa säännöstetään kahdenlaatuista tilanteita: toisaalta tuomionpurku niissä tapauksissa, joissa rikosjutussa on tehty vahingonkorvaus- tai muu yksityisoikeudellinen vaatimus ja toisaalta niissä tilanteissa, joissa tuomio puretaan myös rangaistusvaatimuksen osalta. Kun vertaa lainkohtaa NRB 58: 9:n kirjoitustapaan, näyttää ero tulevan selvemmin esille.

¹⁵ Ks. tekstissä lausutun osalta esim. *Tirkkonen I* s. 90 viite 5 ja *Ellilä* s. 112 sekä *sama* JFT 1952 s. 144.

oikeusjärjestysten yleisesti omaksumien kannanottojen hyväksi.¹⁶ OK 31: 15:n mukaan tyyppiryhmän purkuedellytyksiä määriteltäessä noudatetaan yleensä riitajutussa annetun tuomion purkamista koskevia sääntöjä sekä OK 17: 41⁴:n mukaan rikoksen perusteella ajettuun yksityisoikeudelliseen kanteeseen noudatetaan saman pykälän 1 momentin mukaisia eli riita-asiaa koskevia sääntöjä, mikäli kysymys on lainkohdan edellyttämästä todistajan kuulemisesta oikeusavuitse.^{16 a} Huomion arvoista näyttää myös olevan, että täytäntöönpanopuolella UL 3: 1³:n mukaan lain säännöksiä^{16 b} riita-asiasta annetusta tuomiosta on sovellettava myös rikosasiaan, mikäli siinä on tuomittu korvausta tai muuta jollekulle suoritettavaksi. Vaikka täten voidaan esittää eräitä hajamääräyksiä prosessimenettelyn eri puolilta, joissa siviilivaatimusten materiaalista luonnetta vastaavasti on annettu määräykset myös prosessimenettelyjä silmälläpitäen, en ole havainnut, että näitä määräyksiä olisi tulkittu tai edes yritetty tulkita tutkittavan tyyppiryhmän yleisen, koko rikos- ja siviiliprosessin välisen rajavedon suunnan ilmaisuksi. Täten meillä vaatimuksen *perusteen* luokittelu kahden suuren oikeusalan, rikos- tai siviilioikeuden piiriin kuuluvaksi näyttää yhä edelleen olevan pääsääntöisesti vallalla oleva erottelukriteeri.

Oikeutemme peruslähdekohdasta johtuu useampia erikoisuuksia nimenomaan sovellutuskysymysten osalta. Ulkomaisissa oikeusjärjestyksissä, joissa siviiliaines saattaa tulla tutkittavaksi rikosprosessissa ainoastaan silloin, kun rangaistusvaatimus on esitetty jutussa, siviilivaatimusta pidetään liitännäisenä ja epäitsenäisessä asemassa olevana, jonka vuoksi katsotaan, että sen osalta kysymys on oikeastaan todellisesta siviilijutusta, joka vain erityisjärjestelystä johtuen käsitellään rikosprosessimenettelyssä.¹⁷ Oikeutemme mukaan jokainen siviilivaatimus, joka pe-

¹⁶ Vrt. edellisen johdosta esim. *Granfelt*, *Lärobok* I s. 18 ja s. 81 ss. sekä *sama*, *Välimiesmenettely* s. 15.

^{16 a} OK 17: 41⁴:n osalta ks. esim. *Tirkkonen*, *Todistusoikeus* s. 195.

^{16 b} Ks. tekstissä lausutun johdosta *Ellilä* s. 113 ja *sama*, *Ulosotto-oikeus* s. 115 s. sekä *Tirkkonen* II s. 537. — UL 3: 1³:n asettaman säännön soveltuvuudesta rikosperusteisen vahingonkorvauksen täytäntöönpanon turvaamiseen UL 7 luvun mukaisen takavarikon avulla ks. toisaalta *Ellilä* DL 1954 II s. 80 s. sekä *sama* LM 1955 s. 513 ss. sekä vastakkaisen, kielteisesti soveltamiseen suhtautumisen osalta *Hakulinen* LM 1955 s. 66 ss.

¹⁷ Tässä kohdin tulee varsin selvästi esille fakultatiivisen adheesion perusnäkemys siviilivaateiden ja rangaistusvaateiden ja toisaalta siviilivaateiden ja rikollisen teon välisistä suhteista. Jos nimittäin katsotaan, että siviilivaatimus on rangaistusvaatimuksen rinnalla aksessorinen, on luonnollista, että siviilipuoli on aineellisesti todellinen siviiliasia. Ks. NRB:n kannalta esim. *Olivecrona* s. 16 ja *Palmgren* JFT 1951 s. 144.

rustuu välittömästi rikolliseksi katsottavaan tekoon joutuu toteutettavaksi pääsääntöisesti rikosprosessimenettelyssä.¹⁸ Kun meillä tällaisia juttuja on siten pidettävä sekä yksinään ajettuna että muutoinkin aina rikosjuttuina, lieene mainitut jutut oikeutemme kannalta luonnehdittava rikosasioiksi sanan varsinaisessa merkityksessä.¹⁹

Kaikkein tärkein tähän kuuluvista tapauksista on sääntö, jonka mukaan välittömästi rikoksen perusteella esitettävät yksittäiset vahingonkorvausvaatimukset joutuvat pääsäännön mukaisesti rikosprosessissa käsiteltäviksi.²⁰ Sääntö näyttää olevan kirjallisuudessamme vallitseva.^{21 22} Vaikkakin tällaista sääntöä voitaisiin oikeutemme kannalta pitää vieläpä niin selvänä, ettei sen esittäminen välttämättä kaipaakaan mitään enempiä perusteluja, antavat käytännössä ilmenneet tulkintavaikeudet kuitenkin ymmärtääkseni perustellun aiheen selvittää ongelmia tarkemmin. Nykyoikeutemme kannalta on siten selvää, että rikosperusteinen vahingonkorvausvaade menee aina rikosprosessimenette-

¹⁸ Vastaavanlaatuaisia määräyksiä on löydetävissä alkugermaanisessa oikeusjärjestyksessä. Ks. näiden osalta *Schönke* s. 5 ss.

¹⁹ Nimitystä voitaisiin käyttää vastakohtana niille mahdollisille rikosasioille, jotka joutuvat rikosprosessiin erityismääräyksen perusteella. Tällaisia tapauksia ovat esim. VälikäsiL:n 7² §:n ja VilpKilpL:n 20¹ §:n mainitsemat jutut. Ks. näiden osalta esim. *Tirkkonen* I s. 100, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 166 viite 23 sekä *sama* LM 1945 s. 26 s. — Samoin muodollisen rikosasian käsitettä voitaisiin käyttää niistä riita-asioista, jotka vain asiayhteyden perusteella joutuvat rikosprosessiin ja joita tarkemmin käsitellään esityksen 19—27 §:ssä.

²⁰ Käsitystä on pidetty teoreettisesti virheellisenä. Ks. esim. *Wrede* I s. 41 (verrattuna *Wrede—Palmgren* s. 46). — Näin voitaneen kuitenkin sanoa vain, mikäli oikeana pidetään materiaalisien oikeuden mukaista arvostusta tai mikäli mallina käytetään ulkomaisia ns. fakultatiivisen adheesion omaksumia näkemyksiä.

²¹ *Tirkkonen* s. 24 s., *Tirkkonen* I s. 90, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 163, *sama*, Zivilprozessrecht s. 9 viite 9, *sama* LM 1945 s. 9, *sama* JFT 1954 s. 437, *Ellilä* s. 112 s., *sama* LM 1945 s. 84 viite 83, *Palmgren* s. 70, *Halila* s. 263, *Palme* JFT 1946 s. 297 s., *Wrede—Palmgren* s. 46, *Wrede*, Zivilprozessrecht s. 29, *Sjöström—Alkio* s. 28 s., *Alkio* s. 319, *Carlson* s. 401, *Granfelt* s. 216 s., *sama*, *Lärobok* I s. 18, *sama*, Adhäsionsprincipen s. 49 ss., sekä *Leivonen* LM 1954 s. 267. Ks. myös *Kallenberg* I s. 29 ss., *Agge* I s. 3, *sama*, SvJT 1936 s. 263, *Skarstedt* s. 196 ss., *Trygger* s. 15 s., *Nehrman*, Processum criminalem s. 15 s. ja *Nordling* s. 13.

²² Tähän omalaatuisuuteen on viitattu myös uudemmassa ruotsalaisessa kirjallisuudessa. Ks. esim. *Olivecrona* s. 16, *Gärde* s. 274 sekä *Dillén* s. 7 s. — Sääntö on tunnustettu myös kotimaisessa materiaalisioikeudellisessa kirjallisuudessa; ks. esim. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 413, *Ekström* s. 932, *Honkasalo* I s. 20 ja *Grotenfelt* s. 256 s.

lyyn,²³ vaikkei rikosoikeudellisia vaatimuksia esitettäisikään. Tällainen näkemys on myös oikeuskäytännössä vakiintunut.^{24 25}

Rikosperusteisia yksittäisvaatimuksia saattaa käytännön oikeuselämässä ilmetä erityisesti silloin, kun vahingonkorvausvaatimus halutaan syystä tai toisesta toteuttaa rangaistusvaatimuksesta riippumatta. Meillä on asianomistajan määrättävissä ns. asianomistajarikosten ollessa kysymyksessä, haluaako hän nostaa jutussa syytteen vai ei. Näiden tapausten osalta on siten oleellista jo lähtökohdin, ettei syytevaatimusta edes välttämättä tarvitse saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi.²⁶ Mikäli taas kysymyksessä on virallisen syytteen alainen rikos — näinhän asianlaita RVA 16 §:n mukaan on aina milloin muuta ei lainsäädännössä ole määrätty — lienee oikea menettely alioikeudessa vahingonkorvausvaatteen tullessa jutussa *ainoana vaateena* käsiteltäväksi *ex officio* kuulla virallista syyttäjää julkisen kannevallan valvojana,²⁷ jolloin luonnollisesti yksittäinen vahingonkorvausvaatimus voi muuttua asianosaistumisen kautta kumulaatioksi, jossa ainakin syyttäjä esittää oman rangaistusvaatimuksensa.²⁸

²³ Materiaalioikeuden aiheuttamista näennäispoikkeuksista ks. tarkemmin 12 §:n viite 22 jälkeen olevaa esitystä.

²⁴ Ks. tarkemmin esim. KKO 1921 II p. 410, 436 ja 1045, 1926 II 18, 1929 II 377, 1930 II 141, 1932 II 361, 414, 1934 II 523 ja 601, 1935 II 340, 1939 II 529, 1941 II 26, 1945 II 195 (äänestys; ei kuitenkaan tästä kysymyksestä), KKO p. 28/10 1947 taltio 2566/Elja Päiväaho/korvaus; 1948. II 400 (3/2), KKO p. 16/6 1948 taltio 1778/Lydia Ekholm/korvaus; 1950 II 120, KKO p. 13/1 1950 taltio 73/skadestånd på grund av brott/Johan Yrjö Rantanen ym., KKO p. 10/5 1950 taltio 2244/Lempi Maria Järvinen/korvaus, KKO p. 29/9 1950 taltio 4230/Einar Albin Sopanen/vahingonkorvaus, KKO p. 6/2 1953 taltio 479/Väinö Saksanen/korvaus, KKO p. 26/10 1954 taltio 3277/Kaarle Einari Markkula/vahingonkorvaus ja KKO p. 26/10 1954 taltio 3279/Mirjam Marjatta Ilvonen/vahingonkorvaus.

²⁵ Oikeuskäytännössä omaksutun kannan vakiintuneisuudesta oikeutemme kannalta vrt. 12 §:n viite 23:ssa olevaa esitystä.

²⁶ Ellei asianomistaja tällaisissa tapauksissa esitä muita kuin yksityisoikeudellisia vaatimuksia, virallisen syyttäjän, jolla asianomistajarikoksen ollessa kyseessä ei ole sen osalta puhevaltaa, kuuleminen asiassa ei ole tarpeen. Vrt. *Tirkkonen* I s. 347 s.

²⁷ Ks. tekstissä mainitun johdosta myös *Käpy* s. 25. Vrt. tällaisten tilanteiden osalta myös *Tirkkonen* I s. 345 ss.

²⁸ On todettava, että vahvatutkintainen ranskalainen järjestelmä tulee lopputulokseltaan suhteellisen lähelle kotimaista, kun ranskalaisen järjestelmän mukaan »l'action public» tulee automaattisesti vireille, mikäli »partie civile» on valinta-oikeutensa nojalla päätnyt rikosprosessilinjalle. — Ks. tämän osalta esim. *Levasseur* s. 59, *Vidal-Magnol* s. 911 ja *Vitu* s. 146 s. Vrt. myös *Palmgren* s. 67 s.

Niissä tapauksissa, jolloin asianomistaja voi vielä oikeudenkäynnin kestäessäkin täysin määrätä rangaistusvaatimuksen esittämisestä samoin kuin siitä luopumisesta, saattaa luonnollisesti tapahtua, että hän luopuu ennen jutun käsittelyn päättymistä alioikeudessa rangaistusvaatimuksesta²⁹ taikka tällainen vaatimus on jätettävä tutkittavaksi ottamatta, jonkun nimenomaan siihen liittyvän prosessinedellytyksen puutteen vuoksi,³⁰ mutta pysyy edelleen vahingonkorvaus- tai muussa yksityisoikeudellisessa vaatimuksessaan. Tässä kohdin on huomattava, että oikeutemme kannalta ei ole oikein jättää vahingonkorvausvaatimusta tällöin esim. *tutkittavaksi ottamatta*, niinkuin asianlaita saattaa olla ns. fakultatiivisen adheesion tapauksissa ulkomailla,³¹ vaan yksityisoikeudellinen vaatimus esitetyn rikosoikeudellisen perusteen mukaisena, ellei muuta prosessioikeudellista estettä ilmene, tutkitaan rikosprosessissa.³²

Erityisesti huomiota ansaitsevat ne tapaukset, joissa rikosperusteisia yksityisoikeudellisia vaatimuksia halutaan toteuttaa syyteprosessissa annetun langettavan tuomion jälkeen. Kirjallisuudessamme oli aikaisemmin selvästi vallalla käsitys, että asianomistajan piti syyteprosessissa varata täten varten puhevalta ja, ellei näin ollut tapahtunut, yksityisoikeudelliset vaatimukset olivat prekludoituneet syyteprosessissa annetun ratkaisun johdosta. Tämä käsitys perustettiin lähinnä OK 10: 12:n määräykseen, jonka mukaan siitä, mikä jostakin pääasiasta seuraa, niin-

²⁹ Kun oikeutemme mukaan tuomioistuin ei yleensä eräitä harvoja poikkeustapauksia lukuunottamatta (esim. järjestyseraistus) ole oikeutettu tuomitsemaan rangaistusta muulloin, kuin sitä on nimenomaan vaadittu, ei vahingonkorvausta siten voida jättää huomiotta, silloin kun rangaistusta ei vaadita, vaan on siitä lausuttava yleensä itsenäisesti perusteen olemassaolosta tai ei-olemassaolosta riippuen, vrt. esim. KKO 1950 II 120 (Alioikeus oli tuominnut vastaajan rangaistukseen ja vahingonkorvaukseen. HO poisti rangaistusta koskevan lausunnon, koska rangaistusta ei ollut vaadittu).

³⁰ Tällaisia käytännössäkin ilmeneviä tilanteita saattaa esiintyä esim. silloin, kun kysymys on jatketusta rikoksesta, josta rangaistus on aikaisemmin katsottava tuomitukseksi, mutta vahingonkorvausta tai muuta yksityisoikeudellista suoritusta voidaan edelleenkin vaatia.

³¹ Ks. myös Helsingin HO p. 22/10 1963 taltio 1586/Ariel Frans Blenner/vahingonkorvaus (RO, koska asianomistaja oli luopunut rangaistusvaatimuksesta, jätti vahingonkorvausvaatimuksen tutkittavaksi ottamatta. HO, koska alioikeuden ei mainitsemallaan perusteella olisi pitänyt jättää asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta tutkittavaksi ottamatta, kumosi alioikeuden päätöksen ja palautti jutun alioikeuteen).

Ks. myös SOO p. 26/11 1913 (JFT 1914 bil. s. 247 a n:o 64).

³² Tekstissä esitetyn johdosta vrt. myös *Palmgren* s. 69 ja *Agge SvJT* 1936 s. 257 ss.

kuin vahingonkorvaus ja oikeudenkäyntikulut ynnä muuta, josta joku on varannut itselleen oikeuden erittäin kantaa, tuomitaan siinä oikeudessa, joka pääasiasta on tuominnut. Käsitys rakentui perusteiltaan sen opin varaan, joka piti vahingonkorvaus- ja muita yksityisoikeudellisia vaatimuksia epäitsenäisinä ja liitännäisinä itse päävaatimukseen, rangaistusvaatimukseen verrattuna.³³

On mielenkiintoista havaita, että tämä oppi on varsin syvälle juurtunut yhä edelleen yhteiskunnan jäsenten mieliin. Yhä edelleen asiamiehet ja asianosaiset itse haluavat usein varata tuomioistuimessa syytetyn yhteydessä puhevallan esittää myöhemmin samaan perusteeseen nojaavia vahingonkorvausvaatimuksia yleensä tai tällaisia vaatimuksia tiettyjen edellytysten ollessa olemassa.³⁴ Toisaalta vallitsevana perussääntönä näyttää olevan, etteivät *tuomioistuimetkaan* langettavan tuomion yhteydessä mielellään hylkää tällaista pyyntöä vaan lisäävät puhevallan varausta koskevan lausunnon tuomioonsa,³⁵ sekä toisaalta, etteivät muutoksenhakutuomioistuimet näytä olevan erityisen halukkaita *ex officio* poistamaan näin alemmassa oikeudessa asianosaiselle myön-

³³ Tekstissä esitetyn johdosta *Granfelt*, Lärabok I s. 17 s. *sama*, Sammandrag s. 123, *sama*, Adhäsionsprincipen s. 45 ss., s. 49 ss. — Ks. myös *Granfelt-Castrén* s. 84 viite 4 b sekä toisaalta *Skarstedt* s. 204 ss. ja *Ask* s. 136 s. Vrt. myös *Kallenberg*, Om forum s. 244 ss. Mikäli asianomistaja ei vaatinut yksityisoikeudellista suoritusta syyteprosessin yhteydessä, oli seurauksena kirjallisuudessa esitettyjen oppien mukaisesti se, että asianomistaja menetti oikeutensa vaatia sanottua korvausta. Vaikutus on siten preklusiivinen. Ks. varauksen tekemättä jättämisen vaikutuksista esim. *Granfelt*, Civilprocessrätt s. 81 ja s. 98 s. ja *sama*, Sammandrag s. 123 ja s. 139. — Vrt. myös *Palme* JFT 1930 s. 20 ss.

³⁴ Tällaisia rajoituksia ovat esim. KKO p. 14/6 1948 taltio 1735/Onni Ilmari Kemppainen/pahoinpitely (•rikoksesta saamiensa vammojen mahdollisesti aiheuttamasta pysyvästä työkyvyn menetyksestä ynnä muusta vahingosta), KKO p. 28/5 1947 taltio 1344/Viljo Mikael Laaksonen/auton varomaton kuljettaminen ym. (Mikäli myöhemmin osoittautuisi, että asianomistajalle rikoksesta aiheutui pysyvä ruumiinvamma), KKO p. 20/3 1947 taltio 792/Toivo Juhana Hokkanen/moottoriajoneuvoliikenteestä annettujen määräysten rikkominen ym. (•siitä haitasta ja niistä kustannuksista, mitkä saattaisivat 10/4 1946 jälkeen aiheutua hänelle ehkä mainitusta vammasta) ja KKO p. 18/3 1947 taltio 763/Lempi Kyllikki Salmela/kuolemantuottamus (lisäkorvausta, jos kyseinen hevonen havaittaisiin parantumattomaksi ja tulisi lopetettavaksi).

Yleisemmässä muodossa esim. Vaasan HO p. 25/3 1963 taltio 331/virallinen syyttäjä ym./pahoinpitely ym. (vahingonkorvausta, josta tässä oikeudenkäynnissä ei ole ollut kysymys).

³⁵ Tässä yhteydessä ei näytä olevan tarpeellista ryhtyä luettelemaan niitä tapauksia, joissa OK 10:12:n mukainen osoitus oikeuskäytännössä on annettu. Riittänee toteamus, että tällainen osoitus on annettu erittäin lukuisissa tilanteissa.

nettyä »oikeutta».³⁶ Erityisesti vielä kannattaa kiinnittää huomiota myös siihen, että niissä tapauksissa, jolloin asianomistajaa ei ole saatu laillisesti haastetuksi, vanha perinne tältä osalta on vieläpä niin voimakas, että hänelle viran puolesta on usein pidätetty oikeus myöhemmin esittää vastaajaa vastaan mahdollisia vaatimuksia.³⁷

Voitaisiinko tästä tehdä sitten se johtopäätös, että kun tuomioistuinten antavat ehkäpä hyvinkin tarkoin rajoitetun osoituksen vahingonkorvauksen hakemiseen myöhemmässä oikeudenkäynnissä, tällaisella osoituksella todella olisi merkitystä myöhempää oikeudenkäyntiä ajatellen? Kun läpikäy systemaattisesti tuomioistuintäytäntöä ja havaitsee, ettei tällaista osoitusta ole juuri koskaan haluttu kieltää ja että siihen usein jälkiprosessissa viitataan ikäänkuin oikeutta luovana perusteena, saattaisi todella syntyä ajatus, että osoitukselle olisi annettava jonkinlainen oikeudellinen merkitys.

Kirjallisuudessamme on kuitenkin varsin varhain tällä vuosisadalla esitetty myös päinvastainen näkemys. On katsottu, ettei OK 10: 12

³⁶ Ks. esim. Vaasan HO p. 17/11 1953 taltio 936/Juho Emil Siirtola ym./vaikean ruumiinvamman tuottamus ym. (Ensiprosessissa alioikeus oli jättänyt antamatta OK 10: 12:n mukaisen osoituksen, mutta HO, johon jutusta valitettiin, tältä osin antoi osoituksen pyynnöstä siinä muodossa, että asianomistajalla oli oikeus hakea vahingonkorvausta erikseen niistä syistä, joihin asianomistajalle aiheutuneet pysyvät vammat ja hänen hoitamisensa saattoivat antaa aihetta. Jälkiprosessissa [Vaasan HO p. 22/1 1964 taltio 53/Aino Kaarina Siirtola/vahingonkorvaus] viitattiin juuri mainittuun osoitukseen uuden kanteen perusteena).

Vrt. myös KKO 1952 II 103 (Kun virallisella syyttäjällä ei ollut syyteoikeutta asianomistajarikoksen osalta, langettava päätös tältä osin kumottiin, mutta mikäli asianomistajalle oli varattu oikeus eri oikeudenkäynnillä hakea vastaajalta korvauksia, osoitus säilytettiin. Ään.).

³⁷ Tällaista pidätystä ex officio on pidetty vanhemmassa kirjallisuudessa tarpeellisenä asianomistajan, jota ei ole voitu haastaa, oikeuden säilyttämiseksi. Ks. esim. *Granfelt—Castrén* s. 84 viite 4 b. Tähän käsitykseen ovat viitanneet myös esim. *Palmgren* s. 77 s. ja *Nybergh JFT* 1948 s. 282 s. — Tällainen ex officio -varausta on oikeuskäytännössä ollutkin aikaisemmin suhteellisen yleinen. — Näin esim. KKO p. 20/9 1954 taltio 2773/Taisto Artturi Noro/petos; KKO p. 5/11 1947 taltio 2648/Heikki Olavi Mallat/varkaus ym. sekä KKO p. 16/10 1947 taltio 2423/Per-Olof Savolainen/varkaus ym. — Erityisesti 1940-luvun lopulla, jolloin ilmeisesti poikkeuksellisen ajan johdosta asianomistajan haastaminen on tuottanut ilmeisesti erityisiä vaikeuksia, tällaista ex officio -varaamista on usein käytetty.

Uudempien tapausten osalta ks. esim. Turun HO p. 17/9 1962 taltio 1100/virallinen syyttäjä/petos ym. ja Itä-Suomen HO p. 20/9 1963 taltio 510/Esko Vihtori Kiukas/varomattomuus liikenteessä, joissa asianomistajalle, jota ei saatu haastetuksi oli varattu ex officio tilaisuus esittää mahdolliset korvausvaatimuksensa. Vrt. myös KKO 1936 II 505 (Varaus, joka on ex officio annettu, poistettu niiden asianomistajien osalta, jotka olivat laillisen haasteen saatuaan jääneet oikeuteen saapumatta).

ollenkaan soveltuisi nyt käsillä oleviin tapauksiin, joissa vahingonkorvaus johtuu yksinomaan rikollisesta teosta vaan lähinnä vain ns. prosessuaaliseen vahinkoon, joka johtuu itse menettelystä.³⁸ Kun OK 10: 12:n soveltaminen on esillä oleviin tapauksiin nähden kokonaan eväTTY, on samalla tultu siihen lopputulokseen, ettei jälkikäteen tapahtuvaa vahingonkorvauksen vaatimista varten tarvitse erikseen pidättää oikeutta.³⁹ Myös muita mielipiteitä asian ratkaisun osalta on ilmennyt.⁴⁰

Nykyoikeuden kannalta lienee pidettävä jo sivuutettuna sitä mieli-pidettä, jonka mukaan tällaisen varauksen tekeminen olisi välttämätöntä. Tälle näkemykselle antaa oikeuskäytäntökin tukeaan.⁴¹ Kun kuitenkin oikeuskäytännössä yhä edelleen mielellään *positiivisesti* varataan asianomistajalle oikeus eri oikeudenkäynnissä vaatia yksityisoikeudellisia seuraamuksia, voidaan lopuksi tarkastella kysymystä, millainen merkitys annetulle osoitukselle olisi myönnettävä. Tuomioistuimen antamaa osoitusta lienee lähinnä pidettävä *hyväntahtoisien neuvon ja ohjauksen luontoisena*. Sillä ei perusteta asianomistajalle mitään oikeutta vaatia vahingonkorvausta, vaan se sisältää

³⁸ Tämän mielipiteen tueksi on mm. vedottu lain sananmuotoon OK 10:12:ssa »jostakin pääasiasta seuraa» sekä OK 21:2:n määräykseen, jonka tarkoittamaa tapausta varten OK 10:12:n forum-säännökseksi tarkoitettu normi annettiin. Ks. edellisen johdosta *Sjöström* LM 1930 s. 175 ss.

³⁹ Ks. esim. *Sjöström* LM 1930 s. 176 ss., *Tirkkonen* I s. 409 viite 10, *sama* LM 1934 s. 213 s. erityisesti viite 84 ja *Palmgren* s. 77 s.

Ks. myös *Kallenberg* I s. 30 viite 1, *Agge*, *Rättskraft* s. 207 s., *sama* SvJT 1936 s. 252 viite 3 ja *Hörstadius* SvJT 1935 s. 51 s.

⁴⁰ Vrt. *Nybergh* JFT 1948 s. 279 ss.

Kuten toisaalla todetaan (15 § viite 19 kohdalla) vallitsee tällainen preklusiivinen vaikutus yhä edelleen syyteprosessin ja rikoksen julkisoikeudellisten seuraamusten määräämisen välillä. Kun nimenomaan vahingonkorvaus on aikaisemmin käsitetty ainakin osittain rangaistuksen luontoiseksi, saattaisi tässä kohdin olla löydettävissä varsin mielenkiintoisia analogioita. Vahingonkorvauksen teoreettisen oikeudellisen arvostuksen muutoksista ks. 6 § viite 2 jälkeen olevaa esitystä.

⁴¹ Ks. erityisesti KKO 1947 I 6 (Alioikeus ja HO jättivät jälkiprosessissa, koska vakuutusyhtiö ei ollut syytejutun yhteydessä varannut itselleen oikeutta eri oikeudenkäynnissä vaatia vastaajalta korvausta, vahingonkorvauskanteen OK 10:12:n ja 25:21:n nojalla tutkittavaksi ottamatta. KKO katsoi, että koskei se seikka, ettei vakuutusyhtiö ole aikaisemmassa käsittelyssä alioikeudessa pidättänyt itselleen oikeutta eri oikeudenkäynnissä vaatia vastaajalta vahingonkorvausta, estänyt yhtiötä nyt vireilläolevassa oikeudenkäynnissä kohdistamasta tätä vaatimusta vastaajaan eikä alioikeuden olisi pitänyt niin ollen mainitsemillaan perusteilla jättää yhtiön kannetta tutkimatta, KKO kumoten alempien oikeuksien päätökset palautti jutun alioikeuteen ilmoituksetta uudelleen käsiteltäväksi otettavaksi). — Saman näkemyksen omaksui myös Ruotsin oikeuskäytäntö jo ÅRB:n aikana; ks. tämän johdosta NJA 1915 I s. 84 ss.

lähinnä neuvon siitä, ettei vahinkoakärsinyt ole rikosprosessissa annettavan päätöksen johdosta menettänyt *mahdollista* oikeuttaan vaatia vahingonkorvausta myöhemmin.

Kun tällä hetkellä on siten sekä kirjallisuudessa ⁴² että oikeuskäytännössä yleisesti tunnustettua, ettei OK 10: 12:n mukaisen osoituksen antamisella ole yleensä oikeutta luovaa, säilyttävää tai sen antamatta jättämisellä oikeutta lakkauttavaa vaikutusta, voitaisiin kenties vapautua vähitellen tästä vanhalta ajalta periytyneestä ⁴³ ja toisenlaatuisiin perusnäkemysiin nojaavasta osoituksen antamisesta, vaikkakin on myönnettävä, että osoituksen antamisestakaan tuskin koituu oleellista haittaa.^{44 45}

⁴² Ks. edellä viite 39 kohdalla ja mainitussa viitteessä lausuttua.

⁴³ Kuten *Ellilä* (s. 59) on huomauttanut, tuomarin asiana ei yleensä ole käsitelymetodisessa prosessissa antaa asianajollisia ohjeita, mutta Suomen kansanomaisessa prosessissa kohtuussyistä kyllä esiintyy joskus muulloinkin taipumusta tähän suuntaan, mikä voi haitata objektiivisuutta lainkäytössä. Tämä sopinee soveltuvien osin myös käsiteltävään erityistilanteeseen. — Tiettyä virallisperiteistä toimintaa edellytetään kuitenkin lainsäädännössä jutun käsittelyvaiheessa. Ks. esim. OK 14:1 ja OK 14:4. — On kokonaan eri asia, liittääkö materiaallinen oikeus ehkä varauspyyntöön muita materiaalisioikeudellisia vaikutuksia esim. vanhentumisen katkaisemisena. Tässä yhteydessä on käsitelty vain sitä ongelmaa, millainen merkitys lähinnä mahdollisen *preklusion kannalta* OK 10:12:n mukaisen varauksen antamisella tai sen antamatta jättämisellä on uudessa oikeudenkäynnissä. Eriytisesti vanhentumisen osalta ks. *Rekola II* s. 269 ss.

⁴⁴ Ks. esim. Helsingin HO p. 12/4 1957 taltio 684/Helsingin kaupunki/moottori-ajoneuvon varomaton kuljettaminen (HO jätti valittajan vaatimuksen OK 10:12:n mukaisena varausosoituksen antamiseksi huomiotta, koska lausunnolla mainitusta seikasta ei ollut oikeudellista merkitystä). — Vrt. myös Itä-Suomen HO p. 14/5 1963 taltio 486/Tauno Olavi Huttunen/varomattomuus liikenteessä (Asianomistaja oli pyytänyt alioikeudessa, että hänelle varattaisiin tilaisuus esittää eri oikeudenkäynnissä mahdolliset vahingonkorvausvaatimuksensa. Koska asianomistaja ei ollut vaatinut vastaajalle rangaistusta tai vahingonkorvausta, vaan ainoastaan oikeudenkäyntikuluja ja OK 10:12:n mukaista varausta, HO hylkäsi valituksen, kun alioikeuden päätös ei ollut eri oikeudenkäynnissä tehtävän vahingonkorvausvaatimuksen esteenä).

OK 10:12:n mukaisella puheenvallan varaamisella saattaisi olla prosessuaalisia vaikutuksia esim. muutoksenhakujärjestelmän soveltamisessa. Jos vahingonkorvauksia ei ole vaadittu syyteprosessin yhteydessä, vaan asianomistaja on vain pidättänyt tätä koskevan puhevallan, aiheutuu tästä helposti, että vaikka rikoksen osalta ei ole ehkä mahdollisuutta päästä HO:sta KKO:teen OK 30:3:n 1-kohdan perusteella, KKO:lla saattaa silti olla erityistä aihetta tulevaa vahingonkorvausoikeudenkäyntiä ajatellen OK 30:3:n 2-kohdan mukaiseen muutoksenhakuluvan myöntämiseen. Rikosjutussa annetulla päätöksellä on tulevassa jälkiprosessissa joka tapauksessa vahvanlainen todistusvaikutus, vaikkapa sille ei ehkä myönnettäisikään oikeusvoimaisesti sitovaa vaikutusta. — Ks. esim. KKO 1958 II 56 (Kun tuottamuksesta

Nimenomaan puhtaasti oikeusturvatieongelman kannalta on selvää, että lainvoimaisen langettavan rikostuomion jälkeen saman tosiseikaston perusteella tehtävä, tuohon samaan rikolliseen tunnusmerkistöön liittyvä vahingonkorvausvaatimus on toteutettava rikosprosessimenettelyssä, ellei erityismääräyksestä muuta johdu. Mielipidettä saatetaan perustella jo välittömän rikosoikeudellisen tunnusmerkistön olemassaololla. Mutta tämän lisäksi voidaan viitata siihen, että tapauksessa on tavallaan lainvoimaisesti tosiseikastoa jo pidetty kriminalisoituna, jolloin siis tämänkin perusteella vaatimus menisi rikosprosessimenettelyyn.⁴⁶ Kirjallisuudessamme on nähdäkseni syystä pidetty tilannetta itsestään selvänä,⁴⁷ vaikkakin on toisaalta todettava, että alioikeuskäytännössä virheelliset perusteen tulkinnat niitä seuraavine virheellisine muutoksenhakuosoituksineen löytyvät monesti juuri tämän tyyppitapauksen piiristä.⁴⁸ Eri asia luonnollisesti on, että jos tuollainen kanne tarkoittaa

aiheutuneen vaikean ruumiinvamman laatua ei vielä ollut voitu lopullisesti todeta, oli vahingoittuneelle pidätetty oikeus eri oikeudenkäynnissä vaatia syylliseltä korvausta mahdollisesti myöhemmin vielä ilmaantuvasta vahingosta. Syy-pääksi tuomitulle myönnettiin muutoksenhakulupa OK 30:3:n 2-kohdan nojalla, kun muutoksenhaulla oli hänelle erittäin suuri merkitys muutoinkin, kuin siinä jutussa, josta oli kysymys). — Vrt. toisaalta KKO 1958 II 47.

⁴⁵ Alioikeuskäytännössä on joskus pidätetty puhevalta rikosperusteista yksityisoikeudellista vaatimusta koskevan jutun yhteydessä rangaistusvaatimuksen esittämiseen. Ks. esim. KKO p. 29/10 1954 taltio 3322/Lennart Tammisto/tien omavaltainen sulkeminen. — Tällaiseenhan ei ole yleensä mitään syytä ja osoittaa varauksen pyytäminen ainoastaan yhteiskunnan jäsenten keskuudessa vallitsevaa epätietoisuutta OK 10:12:n mukaisen instituutin soveltamisen laajuudesta.

⁴⁶ Vrt. tekstissä lausutun johdosta Agge SvJT 1936 s. 257.

⁴⁷ Ks. esim. *Kallenberg*, Om forum s. 251 ss., *Tirkkonen* LM 1945 s. 20 viite 27.

⁴⁸ Ks. oikeuskäytännön osalta, jossa jälkiprosessi on ollut rikosprosessimenettely, esim. KKO 1962 II 71 sekä KKO p. 9/4 1954 taltio 1242/Toivo Pettinen/vahingonkorvaus, KKO p. 1/7 1954 taltio 2247/Ilpo Uolevi Heikkilä/rikokseen perustuva vahingonkorvaus, KKO p. 6/6 1957 taltio 1508/Tuure Alarik Huhtasola/pahoinpitelystä johtuva vahingonkorvaus, KKO p. 25/10 1960 taltio 2844/Helmi Lehtonen ym./vahingonkorvaus sekä KKO p. 13/6 1962 taltio 1657/Viljam Ruot-salainen ym./pahoinpitelyn johdosta aiheutuneen vahingon korvaaminen.

Ks. myös Vaasan HO p. 16/6 1961 tuomiotaltio 236/Frans Jaakko Greggila ym./pahoinpitelystä aiheutunut vahingonkorvaus (Koska X:n kanne perustuu vastaajan rikolliseen menettelyyn, ei alioikeuden olisi pitänyt sallia kantajan vedota, vaan osoittaa hänet hakemaan siihen muutosta valittamalla. Viivytyksen välttämiseksi juttu kuitenkin tutkittiin heti). — Vrt. myös Turun HO p. 9/9 1963 taltio 948/Eino Isto Lehtola/vahingonkorvaus (Vastaaja tuomittiin rangaistukseen varomattomuudesta liikenteessä syyteprosessissa. Jälkiprosessissa vaadittiin samalla perusteella vahingonkorvausta. Vastaaja teki ennen vastaamista pääasiaan oikeuspaikkaväitteen, jonka mukaan juttu olisi käsiteltävä OK 10:1:n tarkoittamassa

aikaisemmin rikosprosessissa annetun korvauspäätöksen muuttamista ja viime kädessä joudutaan perustamaan rahanarvon alenemisen johdosta syntyneeseen *muuttamistarpeeseen*, tällainen kanne yleensä vain *välillisesti* perustetaan rikoslain määräyksiin ja välittömästi olosuhteiden muuttumiseen. Tällaista kannetta erityislainsäädännön mukaisesti on ajettava siviiliprosessijärjestyksessä.⁴⁹

Oikeuskäytännön kannalta voidaan sanoa, että kysymys yksittäisen, välittömästi rikokseen perustuvan siviilivaateen käsittelyjärjestyksestä aktualisoituu useimmiten vahingonkorvauskanteen yhteydessä. Suhteellisen harvoin pyritään rikosprosessimenettelyssä toteuttamaan yksittäisenä päävaatimuksena muita tutkimuksen piiriin kuuluvia kannevaatimuksia; toisaalta kiinteän tai irtaimen omaisuuden hallinnan palauttamista, toisaalta yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden vahvistamista.

Jälkimmäisten kanteiden osalta tulee tässä yhteydessä tarkasteltavaksi vain perustilanne, jossa kantaja esittää tuomioistuimessa yhden ainoan päävaatimuksen, joka sisältää pyynnön, että tuomioistuin toteaisi kysymyksessä olevan oikeustoimen pätemättömäksi. Kirjallisuudessa on kosketeltu erityisesti sitä tilannetta, jolloin oikeustoimilain perusteilla vaaditaan oikeustoimen pätemättömyyden toteamista.⁵⁰ Oikeustoimilain 28, 29, 30 ja 31 §:ssä todetuissa olosuhteissa, jotka vastaavat suuressa määrin RL 31: 1:ssä ja 4:ssä, 36: 1:ssä ja 38: 10:ssä säännötettyjä tosiseikastoja, syntynyt oikeustoimi ei ole mainittujen menettelyjen kohteeksi joutunutta sitova. Tällaisia kanteita, joissa ilman, että

oikeuspaikassa. Alioikeus hyväksyen väitteen jätti jutun tutkittavaksi ottamatta. HO kumosi alioikeuden päätöksen ja palautti jutun, koska kantaja vaati korvausta rikoksen perusteella, josta alioikeus edellä mainitulla päätöksellä oli tuominut vastaajan jo rangaistukseen ja oli näin OK 10:12:n mukaan oikea tuomioistuin juttua käsittelemään).

⁴⁹ Ks. esim. L elatusavustusten korottamisesta 30.12.1963 4 §, jonka mukaan muuttamiskannetta RL 9 luvun mukaisen määräajoin suoritettavan vahingonkorvauksen korottamiseksi on ajettava OK 10:11:n mainitsemassa oikeuspaikassa. Kun lailla on varsin laaja sovellutusala, näyttäisi se peittävän suuren osan määräajoin RL 9 luvun mukaan suoritettavasta vahingonkorvauksesta ja muodostavan siten yleismääräykeksi tulkittavan säännön. — Tekstissä lausutulla kannalla myös *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 297.

⁵⁰ Kun oikeuskehitys näyttää johtaneen siihen, että tuomioistuimessa esitetään varsin harvoin yksittäisiä vaatimuksia, joiden tarkoituksena olisi yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteaminen, on seuraavassa systemaattisesti näiden tilanteiden käsittely erityisesti materiaalisioikeudellisesti selostettu toisaalla niiden tilanteiden yhteydessä, joissa samalla esitetään syytevaatimus. Ks. tämän johdosta tarkemmin 17 §:ssä ja 20 §:n viite 12 jälkeen lausuttua.

samalla vaadittaisiin rangaistusta, pyydetään sopimuksen pätemättömyyden toteamista, on kirjallisuudessa nykyään yleisesti pidetty riita-asioina.⁵¹

Mitä oikeuskäytäntöön tulee, havaitaan siellä varsinkin ennen oikeustoimilain antamista erilaisia linjoja. Kyseessäolevia juttuja on käsitelty niin rikosprosessin kuin siviiliprosessinkin järjestyksessä. Tämä koskee osittain myös oikeustoimilain antamisen jälkeistä aikaa, vaikkakin on todettava, että mainitun siviilioikeudellisen lain säätämällä on ollut tilannetta välillisesti myös prosessioikeudellisesti selvittävä vaikutus.⁵²

Oikeustoimilakihan ei määrää normeeraamiensa asioiden johdosta syntyvien riitojen oikeata oikeusturvatieta. Nähdäkseni kuitenkin lain siviilioikeudelliset seuraamukset on toteutettava siviilitositseikastoihin liittyvinä siviiliprosessijärjestyksessä. Nykyoikeuden kannalta muodostuu prosessuaaliseksi ongelmaksi lähinnä se, voidaanko yleensä ajatella oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittavaa ja vain tämän päävaatimuksen sisältämää kannetta rikosprosessimenettelyssä. Kuten toisessa yhteydessä tullaan tarkemmin selvittämään,⁵³ eivät rikoslain ja toisaalta oikeustoimilain määräykset täysin tosiseikastoiltaan peitä toisiaan, josta syystä on tietysti lähtökohtaisesti mahdollista käyttää perusteena jompaa kumpaa tosiseikastoa. Kun toisaalta siviililaki näyttää myöntävän vastaavalla kvalifioidummalle rikosoikeudelliselle tunnusmerkistölle vastaavanlaisen pätemättömyysvaikutuksen, ei nähdäkseni voitaisi periaatteessa kieltää välittömästi rikosperusteellakaan ajettavan oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittavaa kannetta

⁵¹ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 95 ja sama LM 1945 s. 15 s.

⁵² Vrt. edellisen johdosta *Tirkkonen* I s. 96 viite 18. Ks. esim. SOO p. 29/4 1904 JFT 1905 Bil. s. 81a n:o 37 (Koska kantajat olivat perustaneet kanteensa siihen, että vastaaja oli vastoin hänen ja alkuperäisen kantajan välillä tapahtunutta kauppasopimusta, kauppakirjan nojalla itselleen omistanut sen tilanosan, joka kauppakirjan sananmuodon mukaan oli vastaajalle myönnetty, katsoi SOO jutun riita-asian luontoiseksi ja palautti jutun alioikeuteen, joka oli pitänyt sitä rikos-asiana). — Ks. myös KKO p. 1922 II 743 ja 1934 II 600 (ään.).

Mikäli vaatimus kuitenkin perustettaisiin rikosoikeudelliseen petokseen, on tällaisia kanteita käsitelty myös rikosprosessijärjestyksessä. Ks. esim. KKO p. 1919 n:o 541 (Kiinteistökauppa vaadittiin julistettavaksi mitättömäksi sillä perusteella, että vastaaja oli peijannut kantajan asianosaisten tekemässä tilan kaupassa. Oikeudenkäynti käytiin rikosprosessimenettelyssä). Vrt. edellisen johdosta myös *Agge* I s. 4 s. sekä KKO 1927 II 3 (Kauppakirjan mitättömäksi julistaminen sillä perusteella, että kauppakirjat olivat väärennetyjä. Juttu käsiteltiin rikosprosessimenettelyssä).

⁵³ Vrt. erityisesti jäljempänä 20 §:n viitteen 12 jälkeen lausuttua.

rikosprosessimenettelyssä. Kysymyksessä olisi lähinnä kantajalle kuuluva oikeus oikeusturvatievalintaan erilaisten perusteiden välillä.⁵⁴

Edellisiin verrattavan tapausryhmän muodostavat ne tilanteet, joissa kiinteän tai irtaimen omaisuuden vallinnan palauttamista tai vastaajan toimesta muutoin järkytetyn oikeustilanteen saattamista ennalleen vaaditaan muulloin kuin syyteprosessissa. Palauttamisvaatimus sinänsä saattaa esiintyä niin hyvin rikos- kuin siviiliprosessimenettelyssäkin.⁵⁵ Systemaattisesti näyttää tällöin olevan aiheellista erottaa ne tapaukset, joissa palautusvaatimus esitetään välittömästi sitä henkilöä vastaan, jonka väitetään vieneen esineen rikollisella menettelyllään ja ne, joissa esinettä vaaditaan takaisin kolmannelta henkilöltä, joka vasta esim. luovutuksen tapahduttua on saanut esineen haltuunsa. Tällaisen rikoksen jälkeen luontaispalautukseen pyrkivät kanteet näyttävät varsinkin aikaisemmin olleen oikeuskäytännössä melko tavallisia. Niinpä rikosprosessissa katsottiin voitavan vaatia myös rikoksen kautta järkytetyn kiinteän omaisuuden vallinnan palauttamista.⁵⁶

Mitä ensinnä tulee niihin tilanteisiin, joissa esinettä vaaditaan takaisin siltä henkilöltä, joka esineen on ottanut asianomistajalta väitetyn rikoksen kautta, lienee kirjallisuudessa vallalla mielipide, jonka mukaan kannetta on ajettava tuolla perusteella rikosprosessijärjestyksessä.⁵⁷ Tällainen mielipide saa tukea myös oikeuskäytännössä.⁵⁸ Kun kanne tässä tapauksessa perustuu välittömästi rikokseen, on nähdäkseni meillä omaksuttua mielipidettä pidettävä oikeana.

Mikäli irtainta esinettä vaadittaisiin takaisin muulta henkilöltä kuin siltä, joka sen on asianomistajalta rikollisesti vienyt, on kirjallisuudessa havaittavissa jo eri linjoja. Niinpä on katsottu, että jollei varastetun

⁵⁴ Vrt. kantajan ns. optio-oikeudesta erityisesti 12 §:n viite 11 jälkeen lausuttua.

⁵⁵ Näin esim. *Ellilä* s. 113.

⁵⁶ Ks. esim. KKO 1942 II 27 (Vastaja oli häätänyt omavaltaisesti asianomistajan tälle asuttavaksi annetusta sivullisen omistamasta torpasta. Asianomistaja oli vaatinut tällä perusteella rikotun oikeustilan palauttamista ja vahingonkorvausta. Kanne käsiteltiin rikosprosessimenettelyssä).

⁵⁷ Irtaimen tai kiinteän omaisuuden palautuskanteen käsittelymahdollisuuteen rikosprosessissa yksittäisenä päävaatimuksena ei kotimaisessa kirjallisuudessa liene laajemmin kiinnitetty huomiota. Ks. kuitenkin esim. *Nehrman*, *Processum criminalem* s. 16.

Vrt. edellä viite 12 kohdalla ja mainituissa viitteissä lausuttua, jossa mainittuun kirjallisuuden yleiskannan määrittelyyn lienee sisällytettävä myös tässä käsitelty tilanne.

⁵⁸ Rikosprosessimenettelyssä on rikosperusteinen irtaimen omaisuuden hallinnan palauttamista koskeva vaade käsitelty esim. tapauksessa KKO p. 20/4 1949 taltiot 1687 ja 1687a/Vihtori Siisponen/korvaus ym.

tavarán ostaja suostu luovuttamaan omaisuutta lunastuksetta, on asianomistajan oikeudenkäynneitse vaadittava tämän velvoittamista luovuttamaan esine ja tällainen itsenäinen vaatimus on esitettävä riita-asiana.⁵⁹

Tässä kohdin tilanne kaivannee vielä kuitenkin tarkempaa analysointia. Ensinnäkin pitäisi kiinnittää rikos- ja siviilioikeudellisia toiseikastoja verrattaessa huomiota siihen, väitetäänkö mainitun tertiuksen olevan mala fide vai bona fide. Milloin kantajan kanne perustuu siihen, että vastaaja esineen saadessaan tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että esine oli joutunut pois oikealta omistajalta rikoksen kautta, tällainen perustelu nojaa samalla RL 32: 1:n tai 5:n mukaiseen toiseikastoon.⁶⁰ Vastaajaa voitaisiin siten samalla syyttää rikoksesta, mutta näin ei menetellä. Kun tällaisessa tapauksessa vastaajaan suunnattu kanne on rikosperusteinen, näyttäisi ilmeiseltä, että kannetta voitaisiin ajaa ainakin rikosprosessissa. Yleensä näissä tapauksissa asianomistaja vaatii esinettä — ainakin ensisijaisesti — lunastuksetta.

Toisaalta on kuitenkin huomattava, että säännökset vilpittömän mielen suojasta KK 11: 4:ssä ja 12: 4:ssä konkurreeraavat usein RL 32: 1:n ja 5:n kanssa, josta johtuen näissä tapauksissa voitaisiin melkein saman toiseikaston perusteella ajatella aivan eri kanavia pitkin meneviä oikeusturvapyyntöjä.⁶¹ Jos kanne perustetaan RL 32: 1:n ja 5:n mukaiseen toiseikastoon, olisi se käsiteltävä lähtökohtaisesti rikosprosessimenettelyssä, mutta mikäli vaatimus nojautuu KK 11: 4:n ja 12: 4:n säännösten soveltamiseen, siviiliprosessimenettelyssä.⁶²

Tavallaan edelliseen verrattava tilanne on se, jossa asianomistaja perustaa kanteensa nimenomaan RVA 11 §:n määräyksiin, joiden mukaan jokainen on oikean omistajan vindikaatiokanteen johdosta lain

⁵⁹ Näin *Alkio* s. 307 viitteen 391 kohdalla.

⁶⁰ Ks. esim. KKO p. 1/11 1937, DL 1938 II s. 1. (Kotona asunut poika oli anastanut ulkona laitumella olleen isänsä omistaman hevosen ja isä vaati hevosen palauttamista lunastuksetta kolmannelta mieheltä, koska vastaajan oli syytä varoa saantomiehensä saantoa laittomaksi. Kanne käsiteltiin rikosprosessijärjestyksessä, mutta hylättiin, koska pojan anastaessa isältään hevosen ei voitu katsoa syyllistyneen varkauteen ja tertiutus oli hyvässä uskossa). — Vrt. myös Helsingin HO p. 30/9 1958 taltio 1090/Viljam Johannes Kakko ym./rikoksen perusteella ajettu asiakirjan luovuttamisvelvollisuutta koskeva juttu.

⁶¹ Vrt. myös KKO 1928 II 128 (Siviiliprosessissa mala fide tertiusta vastaan). Vrt. myös KKO 1928 II 63 selostettua tapausta ja sen johdosta *Caselius—Rautiala* s. 187 ss.

⁶² Ks. tekstissä mainitun johdosta myös 12 §:n viite 11 jälkeen olevaa esitystä sekä toisaalta 12 §:n viite 17:n kohdalla ja mainituissa viitteissä olevaa esitystä.

mainitsemien rikosten osalta velvollinen luovuttamaan irtaimen esineen oikealle omistajalle takaisin. Mikäli esine on viety asianomistajalta jonkin sellaisen rikoksen kautta, joka RVA 11 §:ssä mainitaan, aiheutuu tästä tosiasiaista suorastaan se, että kanne voidaan hyväksyä jokaista vastaan, jonka hallusta esine tavataan. RVA 11 § sisältää siten kahdenlaatuisen oikeusohjeen: toisaalta edellytetään, että rikollinen teko on tietyn tyyppinen, toisaalta tällaiseen tekoon liitetään materiaallinen seuraamus oikean omistajan hyväksi. Siten lienee katsottava, että rikoslain voimaannpanoasetukseen otetulla määräyksellä on luotu aineellisesti siviilioikeuden puolelle luettava, mutta muodollisesti rikosoikeuteen kuuluva määräys. Tästä johtuen myös oikeusturvatienvälinnassa on käytännössä ilmennyt vaikeuksia ja kannetta on käsitelty milloin rikosmilloin taas siviiliprosessimenettelyssä. Nyt esillä olevassa tapauksessa kantaja ei väitä vastaajan syyllistyneen mihinkään rikokseen. Tästä syystä tuntuisikin oikeammalta osoittaa kanne lähinnä siviiliprosessimenettelyyn käsiteltäväksi. Jos kuitenkin kantaja liittää kanteeseensa RVA 11 §:n mukaisen tunnusmerkistön lisäksi edellä mainitun RL 32:1:n tai 5:n tahi muun esineen rikolliseen poisjoutumiseen liittyvän rikosväittämän, olisi nähdäkseni mahdollista käsitellä kannetta myös rikosprosessimenettelyssä.

10 §. SIVIILIVAATIMUS PERUSTUU PUUTTEELLISEEN RIKOSTUNNUS- MERKISTÖÖN

Kun edellä käsitellyille tapauksille oli yhteistä, että se teko, jonka perusteella siviilivaatimus välittömästi esitettiin, täytti sekä rikoksen subjektiiviset että objektiiviset tunnusmerkit, tulee seuraavassa ryhmässä käsiteltäväksi sellaisia tilanteita, joissa jomman kumman rikoksen tunnusmerkistön puolella on olemassa puutteita. Tällaisten tapausten prosessuaalinen käsittely aktualisoituu lähinnä silloin, kun rangaistusta ei mainitun puutteen vuoksi enää voida tuomita, mutta positiivinen rikoslainsäädäntö kuitenkin materiaalisin määräyksin on turvannut vahinkoa kärsineen oikeusaseman siten, että hänellä rangaistusvaatimuksen kohtaloista riippumatta on oikeus saada teon johdosta korvausta. Seuraavien tilanteiden osalta oletetaan yleensä, että materiaalisioikeudellinen tosiseikaston muutos on tapahtunut ennen oikeudenkäynnin

alkua, jolloin siten kysymykseen eivät tule ne tapaukset, jolloin asianosaisten vaihtuminen tai muuttuminen tapahtuu itse oikeudenkäynnissä.¹

Tärkeimpiä tyyppiryhmään kuuluvia tilanteita ovat tapaukset, joissa rikoksen objektiivisen tunnusmerkistön täyttävän teon tekijä on syyn-takeeton tai joissa syyteoikeus on vanhentunut tahi muuten lainsäädännöstä johtuen rauennut. Tässä yhteydessä näyttää olevan syytä kiinnittää huomiota RL 9: 5:n, 6:n ja 8:n ilmaisemien tapausten prosessuaaliseen käsittelyyn.

RL 9:6:sta ilmenee mm. se materiaalisioikeudellinen sääntö, jonka mukaan, jos rangaistus tahi rikoksen syyttämisoikeus on rauennut, taikka jos rikoksesta ei ole syytettyä tehty, on asianomistajalla kuitenkin valta hakea vahingonkorvausta sen ajan kuluessa, joka on säädetty kannevaltaa varten velka-asioissa. Jos oikeus panna rikos syytteeseen kestää pitemmän ajan, on hänellä sama verta aikaa vahingonkorvauksenkin hakemiseen. Mikäli siten syyteoikeus on vanhentunut, on asianomistajalla RL 9: 6:n mukaan oikeus hakea vastaajalta korvausta saamisen yleisen vanhentumisajan kuluessa. Samanlaatuinen ongelma syntyy silloin, kun vastaaja syyteajan kuluessa kuolee, jolloin kannetta joudutaan ajamaan hänen oikeudenomistajaansa vastaan. Kirjallisuudessa on enemmittä perusteluitta katsottu, että edellä olevissa tilanteissa olisi kannetta ajettava rikosprosessijärjestyksessä ja mielipide on myös oikeuskäytännössä vallalla.²

¹ Vrt. näiden asianosaisseuraantotapausten osalta erityisesti 16 §:n viite 25 jälkeen olevaa esitystä.

² Ks. esim. *Tirkkonen* LM 1945 s. 19 s., *Palmgren* s. 69 ja *Palme* JFT 1946 s. 298. Vrt. lisäksi *Salmiala* DL 1924 s. 338 s. sekä *Alanen* DL 1932 s. 419 ss. ÅRB:n kannalta ks. *Kallenberg* I s. 34, *sama*, Om forum s. 252 s., *Agge* I s. 5 sekä *sama* SvJT 1936 s. 265. Vrt myös *Ask* s. 138.

Oikeuskäytännössä on selostettua linjaa seurattu. Ks. esim. KKO 1932 II 394 ja II 453. Vrt. myös tapaus DL 1951 II s. 59 s. (Oikeustapaus n:o 40). Ks. toisaalta KKO p. 5/10 1953 taltio 2971/Helmi Irene Karjalainen/vahingonkorvaus ym., KKO p. 3/5 1955 taltio 1929/Uuno Laakson oikeudenomistajat/vahingonkorvaus ja KKO p. 25/2 1957 taltio 231/Matti Armas Kauppila ym./vahingonkorvaus sekä KKO p. 26/3 1957 taltio 829/Jorma Olavi Ranta/vahingonkorvaus.

Toisinaan oikeusturvatieta koskeva virhe on saatettu väitteitse tuomioistuimen tietoon. Ks. esim. KKO p. 19/6 1962 taltio 1704/Hovioikeuden kanneviskaali ym./virkarikos ym. (Erään vastaajan puolesta esitettiin jutussa, joka muilta osiltaan kuului kiistatta hovioikeuden asialliseen toimivaltaan, ensimmäisessä asteessa väite siitä, että hovioikeus ei olisi oikea tuomioistuin käsittelemään ensimmäisenä asteena kuolinpesää ja sen ainoata osakasta vastaan esitettyjä vaatimuksia, jotka vastaajan käsityksen mukaan oli käsiteltävä riita-asioille tarkoitettussa järjestyksessä forum

Konstruktioiltaan samantapainen tilanne kantajapuolella on havaittavissa silloin, kun kuolleen asianomistajan oikeudenomistajat pyrkivät esittämään rikoksenteikijää vastaan RL 9: 8:n nojalla muita yksityisoikeudellisia vaatimuksia kuin RL 9: 2³:n mukaisia,³ taikka kun yksityisoikeudellinen vaatimus muuten siirroitse on joutunut tertiukselle ja tämä esittää yksittäisen päävaatimuksen sen johdosta tuomioistuimessa.⁴ Mielipiteet ovat myös näiden seurantotapausten osalta sekä kirjallisuudessa että oikeuskäytännössä edellä lausutun säännön kanssa yhtäpitäviä ja edellyttävät juttujen käsittelyä rikosprosessissa.⁵

Jos tarkastellaan edellisiin tilanteisiin liittyviä piirteitä tarkemmin, havaitaan, että ensimmäisessä tapauksessa poikkeavuus on lähinnä siinä, ettei sen teon johdosta, jonka nojalla vahingonkorvausta haetaan, enää silloin, kun yksityisoikeudellinen vaatimus nostetaan, voitaisi menestyksellä vaatia rangaistusta, jota koskeva vaatimus lain eri kohtiin sisältyvien määräysten mukaan on rauennut. Mikäli tekijä on jo kuollut, ei kanteen perusteeksi voida väittää, että perilliset olisivat syylistyneet rikokseen vaan heihin nähden kanteen lisäperusteena joudutaan vetoamaan mm. siihen, että oikeudenomistajat ovat astuneet mainitun rikoksenteikijän sijalle. Tämän kanssa samantapainen on tilanne myös silloin, kun kuolleen asianomistajan oikeudenomistajat vaativat yksittäisvaateitse yksityisoikeudellista suoritusta tekijältä, jolloin myöskin, mikäli heillä ei olisi laista välittömästi johtuvaa asianomistajanoikeutta, kuten esim. RL 8: 4:n tai 9: 3:n tapauksissa, perillisten oikeus olisi siirtynyt oikeus ja heidän oikeutensa tässä tarkoitetussa mielessä vain välillisesti perustuisi rikokseen. Sama nähdäkseni koskee myöskin niitä tilanteita, joissa siirronsaaja esittää vaatimuksensa, joka perustuu nimenomaan oikeuden siirtoon. Itse rikoshan ei näytä välittömästi loukkaavan siirronsaajan oikeutta.

hereditatiksessa. KKO katsoi, että hovioikeus oli oikea tuomioistuin jutussa, koska kanne perustettiin perittävän tekemiksi väitettyihin virkarikoksiin).

³ Yleensä kirjallisuudessa on perinnön tai luovutuksen *inter vivos* nojalla siirtoa pidetty mahdollisena yksityisoikeudellisten vaateiden osalta, mutta sen sijaan ei asianomistajan syyteoikeuden osalta. Poikkeuksena on kuitenkin mainittu RL 8: 4²:n mainitsema tilanne. Ks. edellisen johdosta esim. *Tirkkonen* I s. 340 ss. ja *Palmgren* s. 132 ss.

⁴ Vrt. tekstissä lausutun johdosta *Tirkkonen* LM 1945 s. 20 ss. ja s. 23 ja *sama* LM 1934 s. 190 ja s. 208 s. — Vrt. myös *Granfelt* s. 451, *Tulenheimo* s. 369 ss. ja *Salmiala* s. 148 s.

⁵ Vrt. edellä viitteessä 2 mainittua kirjallisuutta sekä siellä mainittuja oikeustapauksia.

Edellä olevien tilanteiden osalta on kuitenkin todettava, että meillä tapausryhmien ratkaisussa niiden teoreettisesta erityyppisyydestä huolimatta on yleensä päädytty samaan lopputulokseen, jolloin on edellytetty, että kanteet on käsiteltävä rikosprosessijärjestyksessä. Kun myös ulkomailla näiden tapausryhmien osalta on syntynyt erityisjärjestelyjä vieläpä fakultatiivisen adheesionkin maissa,⁶ ei liene syytä ilman rikosprosessilain sovellutuksen perusteiden muuttamista lähteä puoltamaan muuta linjaa kuin sitä, joka meillä tällä hetkellä on yleisesti vallitsevana.⁷

Kun oikeuskäytäntö ja kirjallisuus näyttää käsittelevän RL 9 luvun edellä mainittuja perusteita teoreettisesti katsoen jossakin määrin poikkeavasti, lienee syytä tarkastella ongelmaa lähemmin. Tällöin tulokinnan lähtökohdaksi tuntuu kohoavan se perusnäkemys, joka ilmeisesti pitää RL 9 luvun määräyksiä, joihin vastuu nyt perustetaan, materiaalisesti *rikosoikeudellisina*. Kanteen nostamista nimenomaan rikosprosessissa ei siten näissä tapauksissa perusteta niinkään siihen, että kanne perustuisi välittömästi rikokseen, kuin siihen, että RL 9 luvun mukainen kanne perustuu nimenomaan *rikosoikeudelliseen määräykseen*,⁸ vaikkapa tässä onkin lainattu ehkä osia siviilioikeuden puolelta.

Eri asia on, että jos korvausvaatimus jouduttaisiin edellisten lisäksi perustamaan *välittömästi* johonkin siviilioikeudelliseen erityisnormiin, on tilanne toinen. Mikäli samaan tosiasiatapahtumaan perustuva vaatimus perustettaisiin siten siviilioikeuden tuntemaan vastuunormiin, menisi kanne viimeksi mainitun oikeusohjeen mukaan siviiliprosessimenetelyssä käsiteltäväksi. Tällaisen perusteltavissa olevan yleisen suunnan mukaan voidaan ajatella esim. asianomistajan rikoksentekijän oikeudenomistajia vastaan ajamaa kannetta, jossa kanne perustettaisiin rikollisen tapahtuman lisäksi PK 21 luvun (Laissa 5.2.1965) määräyksiin, joissa määrätään perillisen rajoittamattomasta vastuusta perinnönjättäjän veloista. Tällainen kanne olisi siten välittömästi siviilioikeudelliseen normiin nojautuvana ajettava siviiliprosessin järjestyksessä. Kun *vastuuperusteet* yksittäistapauksessa kuitenkin peittävät toisensa, on kantajalla usein *valintavalta* materiaalisioikeudellisella perusteella rikos- ja siviiliprosessin välillä.⁹

⁶ Vrt. tekstissä mainitun johdosta esim. Weiss s. 80 s., Schönke s. 63 s., Matti s. 17 s. sekä Roeder s. 208.

⁷ Vrt. vastaavien tilanteiden käsittelystä syyteprosessien yhteydessä jäljempänä 16 §:n viite 22 jälkeen lausuttua.

⁸ Ks. tämän johdosta esim. Palmgren s. 69 ja Palme JFT 1946 s. 301.

⁹ Ks. valintaoikeudesta myös 12 §:n viite 12 jälkeen lausuttua. Erityisesti

Vaikkakin oikeuskäytäntö ja kirjallisuus näyttää edellisten RL 9: 6:n ja 8:n oikeusturvatiemien osalta asettuneen suhteellisen vakiintuneille ja perusteltavissa oleville linjoille rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa ajatellen, RL 9: 5:n luomat erityistilanteet ovat aivan viime aikoihin asti herättäneet tuntuvasti eri suuntiin meneviä mielipiteitä ja pysyneet sekä teorian että käytännön kannalta joltisenkin sekavina ja vakiintumattomina. Selvää lähtökohtaisesti on, että ellei kuvattu teko ole sellainen, että se objektiivisesti täyttää rikostunnusmerkistön, kannetta seuraamusten osalta on yleensä ajettava siviiliprosessissa. Vain siinä tapauksessa, että vahingon aiheuttanut teko on kriminalisoitu, saatetaan joutua harkitsemaan, millä tavoin oikea oikeusturvatie on määritettävä.

Mikäli henkilö, joka on menettelyllään syyllistynyt sellaiseen tekoon, joka on lainsäädännössä kriminalisoitu, on teon tehdessään alle 15-vuotias, syyntakeeton tai mielipuoli, ei häntä voida teostaan tuomita rangaistukseen (RL 3: 1 ja 3). Kun lainkohtien tarkoittama henkilö on menettelyllään aiheuttanut vahinkoa, on katsottu kuitenkin kohtuulliseksi, että hän on itse tietyissä rajoissa vastuussa teostaan. RL 9: 5:n mukaan siten, jos viittätoista vuotta nuorempi taikka mielipuoli tahi muu syyhyn mahdollon on tehnyt vahingon, ja jos se, joka siitä, ettei hän ole pitänyt silmällä semmoista henkilöä taikka muusta sellaisesta tuotamuksesta on tuomittu korvaamaan vahinko, ei voi vahingonkorvausta maksaa, se suoritetaan rikoksentehtäjän omaisuudesta.¹⁰

Prosessuaalisesti mielenkiintoisen puolen asiassa muodostaa se, missä järjestyksessä korvausvaatimuksia menettelyllisesti on käsiteltävä. Huolimatta meillä rikoslainsäädännössä tällä kohdin omaksutusta myönteisestä kannasta itse vastuukysymykseen nähden ei lainsäädännössä

aikaisemmassa oikeuskäytännössä on tekstissä mainitun laatuinen siviilioikeudellinen vastuu erotettu jyrkästi RL 9 luvun mukaisesta rikosoikeudellisesta vastuusta. Ks. esim. näiltä osin KKO 1932 II 394 ja 1936 II 276. Ks. edellisen osalta esim. *Palme JFT* 1946 s. 300, jossa on hyväksyvässä mielessä viitattu oikeuskäytännön omaksumaan mielipiteeseen.

PK 21 luvun osalta ks. *Rautiala* s. 70 ss.

Vaikkakin seuraavassa esityksessä (ks. 19–27 §:ssä lausuttua) on omaksuttu siviilioikeudellisten vastuuperusteiden toissijaiseen tutkintaan nähden rajoitetusti myönteinen mielipide, ei nähdäkseen ole syytä tapauksen osalta päätyä nykyoikeutta ajatellen muuhun tulokseen, kuin mihinkä KKO on tapauksissa johtunut. Tapauksessa omaksuttua kielteistä kantaa puolustaa erityisesti se, että tuomioistuimien joutuisi siviilipuolta tutkiessaan varsin syvällisesti perehtymään niihin siviilioikeudellisiin, osittain hyvinkin tulkinnanvaraisiin ongelmiin, joita perillisen siviilioikeudellisen vastuun syntymiseen liittyy PK 21 luvun mukaan.

¹⁰ RL 9: 5:n tilanteiden osalta vrt. esim. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 122 s. ja s. 423, *Carlson* s. 404, *Forsman* s. 196 s. ja *Grottenfelt* s. 268 s.

anneta selventäviä määräyksiä itse vastuuvollisuuden toteuttamisjärjestyksestä. Oikeuskäytännöstä havaitaan, että kanteita on tutkittu milloin rikos-, milloin siviiliprosessijärjestyksessä.¹¹

Prosessiteorian kannalta pitäisi oikeusturvatieanalyysissa erottaa erilaisia ryhmiä. Voidaan ensinnäkin ajatella tapausta, jossa kannetta ajetaan vain valvontavollisuuden laiminlyönnin perusteella valvontavollista vastaan. Ajateltavissa on edelleen, että kannetta pyritäisiin ajamaan rikoskelvotonta vastaan yksin sen teon perusteella, joka rikoskelpoisen tekemänä olisi rangaistava sekä kolmanneksi molempia edellä mainittuja vastaan; huoltajaa vastaan hänen valvontavollisuutensa laiminlyönnin johdosta sekä rikoskelvotonta vastaan mainitun rikoslain objektiivisen tunnusmerkistön täyttävän menettelyn perusteella.

Jos tarkastellaan ensinnäkin RL 9: 5:ssä asetettua valvontavollisuutta ja sen perusteella ajettavaa kannetta, havaitaan, että kirjallisuudessaamme tällainen kanne yleensä aikaisemmin katsottiin rikosprosessijärjestyksessä käsiteltäväksi.¹² Kuitenkin 31. 5. 1940 tapahtuneen RL 3: 1:n muutoksen jälkeen on nyttemmin tultu siihen lopputulokseen, että mikäli ei ole kysymyksessä se tilanne, jossa huoltaja on käyttänyt syyntakeetonta rikoksenteon välikappaleena, on häneen valvontavollisuuden laiminlyönnin perusteella kohdistettu kanne käsiteltävä yleensä siviiliprosessijärjestyksessä.¹³ Nähdäkseni mielipide voidaankin omaksua sitä tilannetta ajatellen, jolloin kanne huoltajaa tai muuta valvontavolliseksi väitettyä vastaan perustetaan RL 9: 5:n yleiseen vastuumääräykseen. Tuollainen yksityisoikeudellisen valvontavollisuuden laiminlyöntiin perustuva kanne olisi ajettava siten siviiliprosessijärjestyksessä. Tässä kohdin näyttäisi olevan kysymyksessä vaatimus, joka kylläkin välillisesti perustettaisiin rikoksen objektiivisen tunnusmerkistön täyttävään tekoon, mutta *välittömästi* siviilioikeudellisen valvontavollisuuden määräävään normiin. Oikeuskäytäntö näyttääkin tämän tapauksen osalta yleensä menneen selostettua linjaa.¹⁴

¹¹ Vrt. oikeuskäytännön osalta erityisesti jäljempänä viitteissä 14, 17 ja 18 lausuttua.

¹² Ks. esim. *Grotenfelt* s. 269 sekä *Palme* JFT 1946 s. 301. — Vrt. myös *Granfelt* s. 453 s.

¹³ Tämän osalta ks. erityisesti *Alkio* s. 319 s. lausuttua. Vrt. myös *Tirkkonen* I s. 93 viite 10 sekä *Carlson* s. 404. Valvontavollisuudesta materiaallisen oikeuden kannalta ks. *Melander* s. 150 ss. ja s. 174 ss.

¹⁴ Vrt. esim. KKO 1934 II 408, 1943 II 70, DL 1948 II s. 17 ss. (oikeustapaus n:o 15), KKO 1953 II 86, KKO 1956 II 32, KKO t. 20/3 1962 taltio 854/Kauko Johannes Hakkarainen/lapsen aiheuttaman vahingon korvaaminen. Vrt. myös esim. Vaasan HO t. 15/2 1963 taltio 44/Yrjö Valkama alaikäisen poikansa laki-

Mitä yksinomaan rikoskelvottomaan suunnattuihin kanteisiin tulee, on näiden osalta lausuttava seuraavaa. Vaikkakin lakiteksti näyttää edellyttävän, että rikoskelvottoman vastuu olisi luonteeltaan toissijaista, ei harvinaista ole kuitenkaan ollut, että kannetta vahingonkorvaamisesta on ajettu yksinomaan ja ensisijaisesti vahingontuottajaa vastaan.¹⁵ Oikeusturvatiien valintaongelman osalta on meillä kirjallisuudessa yleisesti katsottu, että tuollaista kannetta olisi ajettava suoraan väitettyyn rikoskelvottomaan tekijään suunnattuna rikosprosessijärjestyksessä.¹⁶ Kun tilanteessa kysymykseen tulee objektiivisen rikostunnusmerkistön täyttävä teko, joka toisaalta sinänsä ilman muita siviilioikeudesta lainattuja säännöksiä perustaa vahingonkorvausvelvollisuuden, on nähdäkseni tyyppiryhmää pidettävä lähempänä konkreettista rikosta kuin edellisiä yleisseuraantotilanteita sekä samanveroisena RL 9: 8:n vanhentumistilanteen kanssa. Sen vuoksi tuntuisi ilmeiseltä, että tällainen deliktiperusteinen kanne pitäisi yhä edelleen oikeutemme kannalta käsitellä rikosprosessijärjestyksessä. Tällöin olisi nähdäkseni lisäksi lähdettävä siitä, ettei RL 9: 5:ssä mainittuja eri henkilöryhmiä (viittatoista vuotta nuorempi, mielipuoli tai muuten syyhyn mahdollon) voitane asettaa keskenään eri asemaan, vaan on kanne kaikkia henkilöryhmään kuuluvia vastaan ajettava objektiivisen rikostunnusmerkistön täyttävänä rikosprosessimenettelyssä.¹⁷

määräisenä holhoojana/vahingonkorvaus sekä samoin Vaasan HO t. 30/8 1963 taltio 208/Jouni Jaakko Hannula ym./vahingonkorvaus.

Sen sijaan aikaisemmassa oikeuskäytännössä oli melkoisen tavallista aina 1950-luvulle asti, että mainitut yksittäiskanteetkin ajettiin rikosprosessijärjestyksessä. Ks. esim. 1940 II 295, DL 1951 II s. 13 ss., 1950 II 203 (Äänestys 4/1; vähemmistöjäsen katsoi, että kysymyksessä ei ollut rikosperusteinen juttu ja olisi tämän vuoksi palauttanut jutun veto-osoituksen antamista varten alioikeuteen) sekä KKO 1950 II 279. Vrt. myös KKO p. 9/12 1954 taltio 3815/Matti Sinkko ym./vahingonkorvaus.

¹⁵ Kun syyteprosessin alussa on aina selvitettävä vastaajan henkilöllisyys, mm. hänen ikäänsä liittyvät seikat ja kun vastaajakelpoisuuden puute siten tulee viimeistään oikeudenkäynnin alussa esille, ei yleensä tällaista henkilöä vastaan esitetä rangaistusvaatimuksia. Mahdollista sen sijaan on, että syytevaatimus esitetään mielisairasta henkilöä vastaan, jonka syyntakeettomuus vasta myöhemmin oikeudessa todetaan.

¹⁶ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 93 viite 10, *sama* LM 1945 s. 19 s. sekä *sama* LM 1939 s. 497, *Alkio* s. 318 ss., *Alanen* DL 1932 s. 419 s., *Granfelt*, *Lärobok* I s. 17 s., *Palmgren* s. 69, *Palme* JFT 1946 s. 301 s., *Salmiala* s. 149 sekä *sama* DL 1924 s. 338.

¹⁷ Ks. oikeuskäytännön osalta, jossa tällaisia deliktiperusteisia kanteita on käsitelty rikosprosessimenettelyssä: SOO p. 1918 n:o 89, DL 1939 II s. 60 s. (oikeustapaus n:o 40) ja KKO p. 11/12 1947 taltio 3100/Kalle Simonen alaikäisen poikansa holhoojana/korvaus. Vrt. kuitenkin toisin Itä-Suomen HO t. 6/11 1963

Jos tarkastellaan oikeuskäytäntöä yksinomaan määrällisesti, havaitaan varsin pian, että tutkittavan ongelmaryhmän prosessuaalisesti tavallisin tyyppitapaus on lopultakin se, että *molempia teosta vastuunalaiseksi väitettyjä* — sekä itse tekijää että valvontavelvolliseksi väitettyä — *vastaan ajetaan kumuloituja* kanteita yksityisoikeudellisten seuraamusten tuomitsemiseksi. Oikeuskäytäntö on ollut tämän tyyppiryhmän osalta kuitenkin erittäin epävakainen, joten siitä voidaan tuskin tehdä mitenkään lopullisia johtopäätöksiä kumuloidun kanteen oikeus-turvatiestä ajatellen. Kanteet on tutkittu milloin rikosprosessimenettelyssä, milloin siviiliprosessimenettelyssä, vaikkakin viime aikoina on havaittavissa selvää siirtymistä rikosprosessista siviiliproessiin päin.¹⁸

taltio 343/Puolustusministeriö ym./vahingonkorvaus. — Vaikkakaan lainkohdissa mainitut henkilöt eivät yleensä ole oikeutemme kannalta vastaajakelpoisia julkisoikeudellisten rikosperusteisten vaatimusten osalta, voidaan kuitenkin heihin kohdistetut yksityisoikeudelliset vaatimukset tutkia. Näiltä osin tuomioistuin on velvollinen huolehtimaan siitä, että oikeudenkäyntikelpoisuutta vailla olevan edustus on laillisesti järjestetty. Vrt. tämän johdosta *Reinikainen* s. 89 s. — Ks. myös Vaasan HO p. 4/3 1958 taltio 170/Maatalousministeriön asutusasiainosasto/vahingonkorvaus (Kihlakunnanoikeus on jättänyt mielisairaaseen vastaajaan kohdistetun vahingonkorvauskanteen sillä perusteella, ettei tämä voinut esiintyä rikosjutussa vastaajana, tutkittavaksi ottamatta. HO katsoi, että alioikeuden ei olisi pitänyt ratkaista juttua, ennenkuin holhooja tai määrätty uskottu mies oli saanut käyttää puhevaltaa jutussa, jonka vuoksi se kumoten alioikeuden päätöksen palautti jutun laillista käsittelyä varten). — Prosessuaalisesti on tässä kohdin myös huomionarvoista, että syyntakeettomuuden toteavan rikostuomion ja syyteoikeuden vanhentumisen johdosta annettavan tuomion osalta yleissäännöstä poiketen katsotaan meillä voitavan hakea muutosta pelkästään tuomioperusteiden osalta. Ks. tämän johdosta esim. *Ellilä* s. 86 sekä *Tirkkonen* II s. 590 viitteessä 16 mainittua.

¹⁸ Kumuloituna kanteet on käsitelty rikosprosessimenettelyssä esim. KKO 1937 II 298, 1938 II 590, 1939 II 129, 1950 II 250 ja KKO p. 13/9 1945 taltio 1592/Uuno Edward Oksanen ym./vahingonkorvaus.

Kumuloitujen kanteiden käsittelyn siirtyminen siviiliproessiin on kuitenkin varsin selvä. Näin on kanteet käsitelty esim. tapauksessa: KKO 1943 II 70, 1955 II 41 (Kun 9-vuotias oli kumipyssyllä ampunut toista silmään, niin että siitä meni näkö, vahingon aiheuttaneen vanhempien, jotka olivat tietäneet poikansa ammuskelevan kumipyssyllä, katsottiin laiminlyöneen velvollisuutensa pitää poikaansa silmällä ja sen vuoksi on heidät siviiliprosessimenettelyssä velvoitettu yhteisvastuullisesti omilla varoillaan taikka, mikäli heiltä varoja puuttui, poikansa omaisuudella korvaamaan aiheutettu vahinko).

KKO 1958 II 123 (Vahingon aiheuttanutta, vanhempia ja ampuma-aseen hallussapitoluvan saanutta henkilöä vastaan ajettiin alle 15-vuotiaan mainitulla ampuma-aseella aiheuttaman vahingon perusteella korvauskanne siviiliproessijärjestyksessä). Ks. myös KKO 1960 II 130 sekä KKO t. 17/12 1952 taltio 3330/Juho Kyyrönen ym./vahingonkorvaus. Hovioikeuskäytännössä samoin kanteita käsitelty siviiliproessijärjestyksessä: Vaasan HO t. 25/9 1963 taltio 239/Ester

Saatetaan kysyä, voidaanko kumulointia pitää mainitussa tapauksessa edes mahdollisena. Ensinnäkin voidaan henkilöllisesti havaita, että siviilioikeudellisen valvontavelvollisuuden perusteella ajettavassa jutussa ovat asianosaisina vahinkoa kärsinyt ja väitetyn valvontavelvollisuuden laiminlyönyt henkilö. Samat henkilöt ovat läsnä myös toisessa tapauksessa, jossa kantaja vaatii rikoskelvottomalta vastaajalta suoritusta.¹⁹ Vastaajaahan edustaa lain määräysten mukaan tällöin hänen laillinen edustajansa, joka useimmiten on juuri mainittu valvontavelisuutensa laiminlyöneeksi väitetty henkilö. Tämän lisäksi myös itse perusteen ja vahingon määrän selvittely ovat yhteisiä molemmille tapauksille, valvontavelvolliseen suunnatun kanteen ollessa vain lisätty mainitulla valvontavelvollisuuden laiminlyöntiä koskevalla väittämällä. Kun tällä tavoin on siis olemassa tosiasiallinen vastaajan ja toista vastaajaa edustavan henkilön identiteetti sekä suurimmalta osalta perusteiden tosiseikastojen sekä vaateiden identiteetti, tuntuisi kumulaatioajatus sinänsä varsin houkuttelevalta, joten sen suosituimmuusaseman oikeuskäytännössä voi helposti käsittää.

Voitaneen olla siten yhtä mieltä ainakin siitä, että erityisen vahvat käytännölliset syyt puoltavat kumulaatiota, jota ei myöskään liene ainaakaan *expressis verbis* kirjallisuudessa vastustettu. Kun nähdäkseni ei voida osoittaa kumulaatiota vastaan erityisiä syitä, ongelmakysymykseksi nähdäkseni muodostuukin, onko tuollainen kumulaatio toteutettava siviiliprosessin vai rikosprosessin puolella. Kun oikeuskäytännössä ei yleensä suosita liiemmästi teoreettisia perusteluja varsinkaan prosessioikeudellisten kysymysten osalta, eivät sen linjat anna suurtakaan johtoa kysymyksen teoreettisesti oikealle ratkaisulle.

Esillä olevassa tyyppitilanteessa rangaistusvaatimusta ei ole esitetty ja kysymys on vain siviiliseuraamuksista objektiivisen rikostunnusmerkistön täyttävän teon johdosta. Kun lisäksi vastaajien vastuu — ainakin periaatteessa — on siten porrastettu, että valvontavelvollisen henkilön tavallisesti siviiliperusteiseksi tulkittava vastuu on ensisijainen ja tekijän vastuu vain rajoitettu ja toissijainen,²⁰ tukisi tämä osaltaan kanteiden yhteiskäsittelyä siviiliprosessissa. Kun prosessuaalinen kokonaistilanne joka tapauksessa muotoutuu lisäksi siten, että oikeudessa ovat

Johanna Rintamäki ym./alaikäisen aiheuttama vahinko ja Vaasan HO t. 22/2 1963 taltio 50/Olga Ojala ym./alaikäisen aiheuttaman vahingon korvaaminen sekä Itä-Suomen HO t. 5/2 1964 taltio 40/Liisa Kukkola alaikäisen poikansa holhoojana/korvaus.

¹⁹ Vrt. myös *Tirkkonen* I s. 373 ja 369 sekä *Melander* s. 245.

²⁰ Ks. esim. *Melander* s. 172 s., s. 177 s. ja s. 190 s.

saapuvilla kantaja sekä mainittu valvontavelvolliseksi väitetty vastaaja omasta puolestaan sekä tavallisesti rikoskelvottoman edusmiehenä, tuntuisi kyllä luonnolliselta, että ensisijainen vastuuvollisuusperuste määräisi tutkinnan lajin. Lisäksi on todettava, että vaikkakin rikoslain 9 luvun 6 ja 8 §:ssä mainitut korvauskanteet menevät myös yksittäisinä päävaatimuksina rikosprosessiin, muodostaa RL 9: 5 myös materiaalisioikeudellisessa kirjallisuudessa erityisasemaan asetetun kolmannen vastuun laajennuksen. Asettuisinkin sille kannalle, että mainittuja henkilöitä vastaan RL 9: 5:n nojalla kumulatiivisesti nostettu prosessi olisi silloin, kun vain yksityisioikeudellisia vaatimuksia esitetään valvontavelvollisuuden laiminlyönnin ja vahingon aiheuttamisen perusteella, käsiteltävä siviiliprosessissa.

Mikäli sensijaan jutussa edellisten vaateiden lisäksi esitettäisiin myös rikosioikeudellisia vaateita, määräytyisi lähtökohtaisesti aiheuttajan asema RL 9: 1:n nojalla ja näin syntyisi tyypillinen sivullisasian-osaistumistilanne rikosprosessissa kolmannen henkilön osalta, joka siviiliperusteella vedetään ehkä vastaamaan mainitusta vahingosta. Tähän verrattava tilanne on silloin, kun alaikäinen on osallistunut rikoskelpoisten henkilöiden kanssa rikokseen ja kaikkia vastaan nostetaan yhteinen kumulaatioprosessi, jossa esitetään sekä rikos- että siviilioikeudellisia vaatimuksia.²¹

11 §. KANNE PERUSTETAAN VAIN VÄLILLISESTI RIKOKSEEN

Yksittäisten päävaatimusten tyyppiryhmästä on edellä jo käsitelty toisaalta niitä tapauksia, joissa kanne on perustettu in concreto rangaistavaan tai jo rangaistuun tekoon, toisaalta niitä tilanteita, joissa vaatimus on nojautunut objektiivisen rikostunnusmerkistön täyttävään tai muuten puutteelliseen rikostunnusmerkistöön, mutta joka tapauksessa rikoslaissa ilmaistuun vahingonkorvaussääntöön. Käsittelemättä ovat vielä ne tapaukset, joissa kanteen perustetta ei voida selvästi luokitella kuuluvaksi kummankaan oikeusalan piiriin, vaan se osittain näyttää kuuluvan rikos-, osittain siviilioikeuden piiriin. Kanne on siten

²¹ Vrt. edellisen johdosta erityisesti *Granfelt* s. 454 viite 1 sekä Turun HO p. 18/9 1962 taltio 1111/Virallinen syyttäjä/väkinen makaaminen ym., jossa kumulaatioprosessissa on menetelty tekstissä lausutuun tavoin.

ulkonaisessa ilmenemismuodossaan usein sekakanne, jonka luokittelu-
minen edellyttää perusteiden eri osien tarkempaa tarkastelua.

Varsin usein käytännössä nostetaan vastaajaa vastaan kanne, jossa
vaaditaan vastaajan, jonka väitetään siviiliperusteella olevan vastuussa
rikoksentehtijän tuottamasta vahingosta, velvoittamista korvaamaan
tämän aiheuttama vahinko. Tällaisessa tilanteessa vahinko on kylläkin
aiheutettu sellaisella teolla, josta on määrätty laissa rangaistus, mutta
sivullista vastaan kanne nostetaan sillä perusteella, että hän on siviili-
oikeudellisesti vastuussa vahingosta, jota hän välittömästi kylläkään ei
ole aiheuttanut oman rikolliseksi väitettävän menettelyn kautta.
Seuraavassa tulevat tarkasteltavaksi siten ne tilanteet, joissa vahin-
gonkorvausvaatimus nojautuu kylläkin tekoon, jota on pidettävä
kriminalisoituna, mutta nyt ei vedota tähän, vaan vastaajan väitetty
vastuu perustetaan siihen, että sivullinen henkilö on aikaansaanut vahin-
gon, josta vastaaja on vastuussa tai että vahinko vain välillisesti on siinä
kausaaliketjussa, jonka alkupäässä on olemassa toisen henkilön rikol-
linen menettely. Voitaisiin siten konkreettista tilannetta ajatellen sanoa,
että kun edellisessä tapauksessa vastuu perustettiin välittömästi laissa
kriminalisoituun tekoon, se nyt perustetaan tällaiseen tekoon välillisesti.¹

Kirjallisuudessa on tässä kohdin toisaalta lausuttu, että tilanteessa,
jossa vaatimus ei johdu vain tietystä rikoksesta, vaan samalla siviili-
oikeudellisesta syystä, vaatimus saa rikokseen ja sen siviiliseuraamuk-

¹ Kuten tekstissä ilmenee, ei jakoa *välittömästi rikoksen perusteella ja välilli-
sesti rikoksen johdosta* voida pitää tapausten erilaisuuden vuoksi täysin onnistu-
neena. Se tarjoaa kuitenkin karkean jakoperusteen erityyppisten tilanteiden välillä
ja palvelee siten oikeussystemaattisia tarpeita. Kun sitä vastaava jaottelu on uudem-
massa ulkomaisessa kirjallisuudessa ja lainsäädännössäkin vakiinnutettu (ks. erityi-
sesti NRB 22:1 ja 22:2 ja niiden osalta *Olivecrona* s. 333 ss. sekä lisäksi esim.
Würtenberger s. 194 s.) ja kun sitä kotimaisessa kirjallisuudessaakin on eri yhteyk-
sissä käytetty (vrt. erityisesti sivuväliintulon osalta esim. *Tirkkonen*, Suomen
siviiliprosessioikeus I s. 431, *sama*, Oikeusvoimasta s. 267. Vrt. myös *El-
lilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 315 ja *Wrede—Palmgren* s. 260 s.), on näh-
däkseni jaottelun käyttö puollettavissa. Vrt. myös esim. siviilioikeuden piirissä
Kivimäki—Ylöstalo s. 443 ja siellä mainittu *Vesilä* 11:2². Vrt. kuitenkin toisin
Reinikainen LM 1951 s. 451 s.

Kun erottelua välillinen—välitön on siten käytetty vieläpä lakisystemaattisestikin
ja kun toisaalta muunkaan sopivamman yleiskriteerin keksiminen sen sijalle tuskin
on mahdollista, lieenee tyydyttävä mainittuun perusjaotteluun, jonka haittoja pyri-
tään seuraavassa esityksessä rajoittamaan — kuten käsitteitä käyttäneessä kir-
jallisuudessa on muulloinkin tehty — siten, että kussakin tapauksessa analysoi-
daan, mitä välittömän tai välillisen siviiliseuraamuksen prosessioikeuden kannalta
oikeastaan olisi katsottava edellyttävän. — Vrt. *Petrén* SvJT 1952 s. 58 viite 2.

siin nähden itsenäisen aseman ja on toteutettava vaatimuksen sisällön mukaisessa järjestyksessä.² Toisaalta on näiden tilanteiden osalta katsottu, että tällaiset vaatimukset on, koska rikollinen teko ei enää ole proxima causa, käsiteltävä siviiliprosessijärjestyksessä,³ jolloin on joskus viitattu siihen, että tilanteissa siviilivaatimus välittömäne perusteineen muodostaa pääkysymyksen, kun taas rikosoikeudellinen puoli on vain esikysymyksen luontoinen.⁴

Kysymys tällaisen sivullisen vastuun toteuttamisjärjestyksestä näyttää olevan sikäli erityisasemassa, että lainsäätäjänkin on useissa kohdin kiinnittänyt huomiota ongelmaan. Tärkeimpiä tällaisista määräyksistä ovat VirkamVastuuL:n 7 ja 9 §, LiikennevakuutusL:n 11 § 1 mom. sekä RautatieVastuuL:n 10 §:n 2 mom. Lainkohtien osalta on ensinnäkin todettava, että niistä VirkamVastuuL 9 §:ssä osoitetaan hakija panemaan kanteensa vireille nimenomaan riita-asioille säädettyssä järjestyksessä sekä että muutoksenhaku syyttömästi tuomitulle maksettavasta korvauksesta saman lain 7 §:n 3 mom:n mukaan menee aina samassa järjestyksessä kuin muutoksenhakemisesta riita-asioissa on säädetty. LiikennevakuutusL:n 11 §:n 1 momentin mukaan taas mainitun lain mukainen korvauskanne on pantava vireille riita-asioista voimassa olevassa järjestyksessä vakuutusyhtiötä vastaan. RautatieVastuuL:n 10

² Näin *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 50.

³ Ks. esim. *Tirkkonen* LM 1945 s. 9 ss. ja s. 14 s., *sama* LM 1934 s. 182 viite 17, *Palmgren* s. 69, *Granfelt* s. 217, *sama*, *Lärobok* I s. 18, *Palme* JFT 1946 s. 299 ss., *Alkio* s. 320 ja *Tarjanne* LM 1927 s. 25 viite 1. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 34 s., *Agge* SvJT 1936 s. 264 s., *Trygger* s. 13, *Bäärnhielm* s. 3 s. sekä *Ask* s. 144.

⁴ *Palme* (JFT 1946 s. 300 s.) on luokitellut tilanteessa esikysymyksen luonteeltaan rikosoikeudelliseksi sekä viitannut siihen, että rikosoikeudelliset esikysymykset voidaan käsitellä tavallisesti siviilijutun yhteydessä. — Jos tilannetta arvoistellaan rikosprosessioikeuden kannalta, on tietysti selvää, että mainittu esikysymys on arvosteltava luonteeltaan rikosoikeudelliseksi. Siviilioikeuden kannalta rikosoikeuden määrittämällä tosiseikastolla ei liene useinkaan merkitystä, vaan siviilioikeudellinen seuraus on liitetty siviilioikeudellisen normin määrittelemään tosiseikastoon. Tekstissä mainituissa tilanteissa on siten usein kysymyksessä useamman oikeusalan piiriin projisoitu ulkoprosessuaalinen tosiasiainkulku ja sitä lienee siviiliprosessioikeuden kannalta pidettävä yleensä luonteeltaan siviilioikeudellisena. Kun siviilioikeuden kannalta yleensä ei niissä tapauksissa, joissa kantajalle on aiheutettu vahinkoa rikoksenteikijän menettelyllä, liene tarvetta perustaa kolmannen vastuuta tekijän teosta välttämättä siihen, että rikos on tapahtunut, siviiliprosessioikeuden kannalta ei esikysymystä tarvinne luonnehtia laadultaan rikosoikeudelliseksi. Kysymys esikysymyksen oikeudellisesta luonnehdinnasta näyttää siten läheisesti kytkeytyvän yhteen vahingonkorvausoikeudellisissa tilanteissa sen kanssa, tarkastellaanko asiaa rikos- vai siviiliprosessimenettelyn piiristä.

§:n 2 mom:n mukaan mainitun lain mukaisissa korvausasioissa on rautatien omistajaa tai haltijaa haettava riita-asioille säädettyssä järjestyksessä. Sääntönä on siis, että mainittujen lakien mukaisissa korvauskanteissa on vahinkoa kärsinyt osoitettu noudattamaan siviiliasioille säädettyä järjestystä kannevaatimusta toteuttaessaan.⁵ Kirjallisuudessa on viitattu siihen, että mainitut lainkohdat ilmaisevat yleisen säännön kaikkia vastaavanlaatuisia tilanteita silmälläpitäen, joten myös muulloin siviilioikeudelliseen erityisnormiin perustuva vahingonkorvausvaatimus on kolmatta vahingosta vastuunalaiseksi väitettyä vastaan ajettava siviiliprosessijärjestyksessä.⁶

Sääntö onkin oikeutemme kannalta hyväksyttävä käsiteltävässä ryhmässä pääsäännöksi, jonka myös oikeuskäytäntö on omaksunut.⁷ Pe-

⁵ Lainkohtien merkityksestä syyteprosessin sivulliskumulointia ajatellen ks. 25 §:n viite 1 jälkeen lausuttua.

⁶ Ks. esim. *Tirkkonen* LM 1945 s. 14 s., *Granfelt* s. 216 s., *sama*, *Lärobok I* s. 18 ja *Palme* JFT 1946 s. 299. Materiaalisen puolen osalta ks. myös esim. *Grotenfelt* s. 252 s.

⁷ Oikeuskäytännön osalta ks. esim. KKO 1933 I 19 (Asianajotoimiston haltijan vastuu apulaisen rikoksellaan aiheuttamasta vahingosta, tutkittu siviiliprosessijärjestyksessä).

KKO 1951 II 42 (Postisäästöpankin vastuu vahingosta, joka oli aiheutunut sen johdosta, että sivullinen henkilö oli saanut haltuunsa säästökirjan ja oli nostanut sillä varoja, toteutettiin siviiliprosessijärjestyksessä).

KKO 1951 II 71 (Kellosepän vastuu hänelle korjattavaksi annetun kellon murren yhteydessä tapahtuneesta katoamisesta tutkittu siviiliprosessijärjestyksessä).

KKO 1953 II 49 (Säästöpankin hallituksen puheenjohtajana ja hallituksen toimitusjohtajana ja kamreerina toiminut henkilö, joka samalla on ollut pankin hallituksen jäsen, velvoitettu suorittamaan pankille vahingonkorvausta säästöpankin virkailijan pankille rikoksellaan aiheuttamasta vahingosta siviiliprosessijärjestyksessä).

KKO 1953 II 83 (Taloyhtiön siviiliperusteinen isännänvastuuseen nojattu korvausvaatimus toteutettu siviiliprosessijärjestyksessä).

KKO 1953 II 141 (Laivanomistaja velvoitettu siviiliprosessijärjestyksessä suorittamaan korvausta sen johdosta, että laivaan kiinnitetty proomu oli laivanpäällikön huolimattomuudesta irtaantunut ja ajautunut karille).

Samoin yleensä on menetelty tien pitäjän vastuusta johtuvien vaatimusten osalta ks. esim. KKO p. 6/6 1950 taltio 2743/Osuusliike Koitto ym./liikennevahingon korvaaminen (Asianomistajan auto oli törmännyt H:n kaupungin alueella valaisemattomaan sähköpylvääseen ja kaupungin viranomaiselta haettiin korvausta mainitun seikan perusteella rikosprosessijärjestyksessä. KKO katsoi, että juttu oli riita-asia ja juttu palautettiin laillisen veto-ilmoituksen tekemistä varten ali-oikeuteen).

Samalla periaatteellisella kannalla myös KKO t. 13/5 1960 taltio 1407/Martti Laitinen/korvaus, KKO t. 5/4 1960 taltio 1032/Helsingin kaupunki/moottoriajoneuvoliikenteestä johtuva vahingonkorvaus, Vaasan HO t. 22/3 1963 taltio 88/

rusteeksi voidaan viitata edellä lueteltujen puhtaasti prosessuaalisten näkökohtien lisäksi siihen, että mainittujen lainkohtien kuvaamisissa ja vastaavanlaisissa tilanteissa ei siviilioikeudellisessa tunnusmerkistössä ole ollenkaan tarvetta viitata siihen, että taustalle jäävä teko täyttää ehkä jonkin rikoksenkin tunnusmerkistön. Rikos on siten parhaassa tapauksessa täysin ulkoprosessuaalinen ja jutussa on kysymys vain tietyn yksityisoikeudellisen normin mukaisen tosiseikaston olemassaolosta. Mutta vaikkapa kantaja vetoaisikin siihen, että sivullinen on aiheuttanut kantajaan nähden vahingon rikoksellaan, perustetaan kantajan kanne vastaajaan nähden kantajan suhteeseen vastaajaan ja siihen suhteeseen, joka vallitsee vastaajan ja sivullisen välillä, joissa ei edes väitetä tapahtuneen minkäänlaista rikolliseksi katsottavaa menettelyä.

Vaikka itse pääsääntö täten näyttää selvältä, ansaitsee tässä kohdin huomiota se tilanne, jolloin kysymyksessä on oikeushenkilön toimihenkilöittensä rikollisella menettelyllä aiheuttaman vahingon vastuu. Esillä olevassa tapauksessa oikeushenkilön toimihenkilöiden vain väitetään syyllistyneen määrättyyn rikolliseen menettelyyn. Mikäli oikeushenkilön vastuu perustettaisiin selvään *siviiliperusteeseen*, esim. siviilioikeudelliseen isännänvastuuseen, työnantajanvastuuseen taikka johonkin muuhun siviilioikeuden kehittämään vastuuperusteeseen, on nähdäkseni pääsääntöisesti selvä, että kanne oikeushenkilöä vastaan on ajettava siviiliprosessijärjestyksessä.⁸ Mikäli kuitenkin oikeushenkilön vastuu perustettaisiin siihen analogiaan, joka perustaa oikeushenkilön rikosoikeudellisen vastuun konfiskaation ollessa kysymyksessä eli pääsääntöisesti RL 2:16:een, on tilanne jo huomattavasti vaikeampi. Ajateltakoonpa tapausta, jossa kanne yhtiötä vastaan perustetaan esim. siihen, että yhtiön toimitusjohtaja ja sen hallituksen jäsenet ovat syyllistyneet yhtiön puolesta tehtyä oikeustointa päätettäessä rikolliseen menettelyyn, josta yhtiö on vastuussa. Kun rikos on RL 2:16:n mielessä tehty yhtiön puolesta ja sen hyväksi, saatetaan nähdäkseni ajatella, että kannetta voitaisiin välittömästi rikosperusteen johdosta ajaa oikeushenkilöä vastaan myös rikosprosessijärjestyksessä.⁹ Mikään ei luonnollisestikaan estä kantajaa modifioimasta kannettaan niin, että se kaikkineen menisi siviili-

Tie- ja vesirakennushallitus ym./vahingonkorvaus ja Itä-Suomen HO p. 3/10 1963 taltio 308/Eino Kustaa Antero Autere ym./vahingonkorvaus.

⁸ Tällaisista perusteista on nähdäkseni kysymys edellisessä viitteessä mainituissa tapauksissa.

⁹ Näin myös *Palmgren JFT* 1941 s. 252. RL 2:16:n analogisen sovellutuksen tällaisiin tapauksiin on katsottu nojautuvan rikosoikeudelliseen vastuusäännöstöön. — Ks. *Tirkkonen* I s. 94 s., *Palmgren* s. 69 ja *Palme JFT* 1946 s. 299.

liprosessijärjestyksessä käsiteltäväksi, jota lieneekin pidettävä käytännössä vallitsevana sääntönä.¹⁰

Erään tässä tyyppiryhmässä käsiteltävän erityistapauksen muodostavat regressioikeuden piiriin kuuluvat tilanteet. Näiltä osin on mielenkiintoa ainoastaan sellaisella tilanteella, jossa itse perussuhde, josta regressioikeus on johtunut, on todettu laissa kriminalisoiduksi ja käytännössä samalla myös useimmiten rikosprosessissa jo selvitetty. Jos esim. tuhopolttaja on syyttänyt sivullisen talon tuleen ja vakuutusyhtiö on maksanut sivulliselle palovakuutuksen perusteella korvauksia, saatetaan kysyä, missä järjestyksessä vakuutusyhtiö voi toteuttaa sille lain mukaan syntyneen regressioikeutensa tuhopolttajaan nähden.

Voidaan ensinnäkin todeta, että meillä kirjallisuudessa on usein käsitelty kysymystä regressioikeuden toteuttamisjärjestyksestä kokonaisvaltaisena kysymyksenä, jolloin ei ole erotettu niitä tilanteita, joissa vaatimus esitetään syyteprosessissa, niistä, joissa regressivaatimuksen toteuttamisjärjestys on ratkaistava yksittäisen päävaatimuksen luontoisena.¹¹ Tuntuu samoin siltä, että tällöin on mielipidettä muodostettaessa lähinnä pidetty suuntaa-antavina niitä oikeuskäytännön kannanottoja, jotka sallivat regressivaatimuksen toteuttamisen syyteprosessin yhteydessä eikä huomiota ole yleensä erityisesti suunnattu niihin tilanteisiin, joissa regressivaatimus pyritään toteuttamaan syyteprosessin ulkopuolella.¹² Ongelmanasettelu lienee muotoutunut tällaiseksi lähinnä siitä syystä, että mikäli regressivaateiden toteuttamismahdollisuus syyteprosessin yhteydessä hyväksytään, tällainen menettelytapa nopeutensa, halpuutensa ja tehokkuutensa ansiosta muodostuu säännönmukaiseksi ja vain suhteellisen harvoin pyritään regressivaadetta toteuttamaan muissa yhteyksissä. Tämän lisäksi saatetaan vielä lähtökohtaisesti havaita, että kysymyksen ratkaisu kytketään usein prosessioikeuden piirissä takautumisoikeuden materiaalisoikeudellisiin ominaisuuksiin.¹³

Edellä on havaittu, että oikeusturvatiien valinnassa näyttää olevan merkitystä sillä seikalla, perustuuko vaatimus välittömästi vai välillisesti rikokseksi väitettyyn menettelyyn. Siten myös nyt on ensiksi kysyttävä, onko vakuutuksenantajan tai muun regressioikeuden käyttäjän oikeutta pidettävä välittömästi vaiko vain välillisesti rikokseen perustuvana. Kotimaisessa kirjallisuudessa on yleensä katsottu, että

¹⁰ Ks. tämän johdosta keskustelukysymyksen alustuksen johdosta lausuttua JFT 1941 s. 252 s. — Vrt. toisaalta 24 §:n viite 15 jälkeen lausuttua.

¹¹ Ensin mainituista tapauksista ks. 23 §:n viite 13 jälkeen.

¹² Vrt. esim. *Tirkkonen* I s. 98 s., *sama* LM 1945 s. 20 ss. ja *Palmgren* s. 137.

¹³ Ks. *Tirkkonen* I s. 98 sekä jäljempänä 23 §:n viite 24 jälkeen lausuttua.

regressioikeus perustuu kosketeltavissa tapauksissa *välittömästi* rikokseen ja että kanne tällä perusteella joutuisi rikosprosessissa käsiteltäväksi.^{14a} Mutta oikeusvertailevasti saatetaan sensijaan havaita, että ulkomaisissa, VakSopL:n 25 §:ää vastaavan lainkohdan omaavien maiden oikeusjärjestyksessä on vakuutuksenantajan oikeutta pidetty yleensä vain *välillisesti* rikoksesta johtuvana.^{14b}

Jos tarkastellaan erityisesti vakuutuksenantajan kanteen perustetta regressitapauksessa, havaitaan, että kanne perustetaan vahingon syntymisen osalta sellaiseen menettelyyn, josta on säädetty — ja ehkä tuomittukin — rangaistus. Mutta tämän lisäksi vakuutuksenantajan oikeus vaatia korvausta nojaa VakSopL:n 25 §:ään eli perusteeksi joudutaan ainakin mainitsemaan, että vakuutuksenantaja on asianomistajalle myöntämänsä vakuutuksen nojalla joutunut maksamaan asianomistajalle korvausta vakuutustapahtuman johdosta.¹⁵ Vakuutuksenantajan kanne joudutaan siten nojaamaan myös siviilioikeudelliseen, sen ja vakuutuksensaajan väliseen oikeussuhteeseen.¹⁶ Itse perusteen osalta on erityisesti huomattava, että kanne mainitun lainkohdan mukaan tullakseen hyväksytyksi — ja tämä muodostanee kanteen vähimmät perustelut — ei edellytä muuta, kuin että tertijs on tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudellaan aiheuttanut vahinkotapahtuman. Koko rikoksen mahdollinen muu tunnusmerkistö on yksittäisenä päävaateena ajettavan korvauskanteen kannalta irrelevantti. Nähdäkseni pitäisikin katsoa, että kyseessä on vaatimus, joka vain välillisesti johtuu rikoksesta¹⁷ ja jota siis yksittäisenä päävaatimuksena on ajettava siviiliprosessin järjestyksessä. Sikäli kuin olen voinut todeta, näyttää oikeuskäytäntö seuraavan tekstissä puollettua sääntöä.¹⁸

^{14a} Ks. *Tirkkonen* I s. 98 ja *sama* LM 1945 s. 22 s.

^{14b} Ks. *Olivecrona* s. 333, *Dillén* s. 10 s., *Gärde* s. 145 s. ja s. 280 s. — Ks. edelleen samoin *Salomonsen* II s. 259.

¹⁵ Yleensä oikeuskäytännössä syyteprosessissa tutkittaessa vakuutusyhtiön vaatimuksia korostetaan juuri sitä, että vakuutusyhtiön asema perustuu juuri siihen, että se on maksanut vahingonkorvauksen sen ja vahinkoa kärsineen välisen vakuutuksen perusteella asianomistajalle. Näin esim. Turun HO p. 2/2 1962 taltio 160/ Lääninsyyttäjä ym./murhapoltto.

¹⁶ Lähtökohtaisesti tuskin voidaan antaa kovin suurta merkitystä sille, pyrkisikö regressivaatimuksia esittämään yksi tai useampia samalla puolella tai eri puolilla olevia asianosaisia.

¹⁷ Näin aikaisemmin myös *Tirkkonen* SvJT 1941 s. 730 s. viite 2. — Vrt. kuitenkin osittain toisin *sama* LM 1945 s. 22 ss.

¹⁸ Ks. esim. KKO 1941 I 4. Vrt. myös KKO 1945 II 45 ja 1947 II 78. — Liikennevakuutuslain mukaisesta regressivaatimuksesta vrt. LVL 20 ja 11 § (verr. VakSopL 25 §:ään).

Kun regressikanteiden prosessioikeudellinen teoreettinen rakenne näyttää edellisen kaltaiselta myös muissa välillisesti rikoksesta johtuvissa tilanteissa, voitaneen myös näiden osalta asettaa yleissäännöksi, että yksittäisenä päävaatimuksena esitettävien regressivaateiden oikeusturvatie määräytyy kanteen välittömän perusteen mukaan myös niissä tilanteissa, joissa yksi vahingosta vastuussa olevista on suorittanut koko korvauksen tai joka tapauksessa enemmän kuin mitä hänen osalleen tulee,¹⁹ sekä niissä tapauksissa, jolloin on kysymys useampien rikoksen tekijäin keskinäisestä regressista²⁰ kuin myös niissä tapauksissa, joissa välittömällä siviiliperusteella syyteprosessissa maksuvelvollisuuteen tuomittu sivullinen nostaa teon tekijää vastaan yksittäisen regressikanteen. Oikeusturvatiehen nähden on siten irrelevanttia, täyttääkö yksittäisen regressivaateen taustalla oleva oikeussuhde rikos- vai siviilioikeudellisen tunnusmerkistön.

Ks. lisäksi KKO 1962 II 2 (TapaturmavakuutusL 61 §:n ja AutovastuuL:n 3 ja 11 §:n nojalla vakuutusyhtiöiden välinen regressi toteutettu siviiliprosessijärjestyksessä), sekä Itä-Suomen HO t. 14/11 1962 taltio 373/Pentti Matti Priha/korvaus (Vakuutusyhtiön yksittäinen päävaatimus vakuutustapauksen rikoksella aiheuttanutta vastaan toteutettu siviiliprosessijärjestyksessä).

¹⁹ Ks. näiden tilanteiden osalta materiaalisioikeudellisesti *Kivimäki—Ylöstalo s. 452.* — Mikäli regressivaatimus joudutaan nojaamaan vielä edellistä vahvemmin johonkin erityiseen siviilioikeudelliseen oikeusperusteeseen, on se yleensä toteutettava siviiliprosessijärjestyksessä. Ks. KKO 1955 II 144 (Liikkeen kassanhoitaja oli korvannut liikkeen kassassa todetun vajauksen ja vaati sen jälkeen, kun häntä vastaan ajatus kavallusjutussa oli todettu kavalletun summan olleen pienemmän kuin kassassa todetun vajauksen, liikkeen velvoittamista maksamaan hänelle takaisin maksetun korvausmäärän ja kavalletuksi todetun välisen erotuksen siviiliprosessijärjestyksessä).

²⁰ Kysymys rikoksenteijäin keskinäisestä regressioikeuden toteuttamisesta silloin, kun rikostuomiossa ei siitä ole nimenomaan lausuttu, on herättänyt kirjallisuudessa huomiota. Kirjallisuudessa on katsottu, että regressikannetta olisi yksittäisenä päävaatimuksenakin ajettava rikosasioille säädetyssä järjestyksessä forum delictissä. Näin esim. *Grottenfelt s. 267.* — Vastaus kysymykseen ei lienekään täysin selvä. Toisaalta on huomattava, että rikoksenteijäin keskinäinen regressioikeus perustuu suorastaan rikoslain nimenomaiseen määräykseen (RL 9:4²) ja kun varsinainen perussuhdekin on rikos, saatettaisiin hyvin arvella, että oikea menettely tällaisen regressivaateen toteuttamiselle olisi rikosprosessimenettely. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että regressivaatimus ei perustu varsinaisesti välittömästi rikokseen. Se ei ole sellainen rikokseen perustuva välitön vaatimus, joka syntyy itse rikoksen perusteella, vaan se syntyy rikoksenteijälle ainoastaan sen johdosta, että hän maksaa korvausta yli oman osuutensa vahingoitetulle. Pitäis siviiliprosessitietä myöskin tässä tapauksessa teoreettisesti oikeimpana. Siviiliprosessissa on tällainen regressivaade toteutettu esim. KKO 1960 II 3. Vrt. kuitenkin toisin Helsingin HO p. 18/3 1963 taltio 542/Esko Artturi Nieminen/vahingonkorvaus (Regressivaade toteutettu rikosprosessijärjestyksessä).

12 §. KANNEPERUSTEEN MERKITYKSESTÄ

Edellä on todettu rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa koskevan kriteerin osalta, että välitön kanneperuste määrää oikeusturvatie oikean suunnan.¹ Tällä muodollisella lausumalla ei vielä kuitenkaan ratkaista kaikkia ongelmaan liittyviä prosessioikeudellisia vaikeuksia. Vaikeuksia näyttää syntyneen useiden osakysymysten ratkaisussa. Mil-laisten näkökohtien mukaan tuomioistuimen on ratkaistava jutun rikos- ja riita-asianluontoisuus? Onko kantajan oikeudelliselle käsitykselle teon luonteesta esillä olevassa tapauksessa annettava merkitystä? Sekä lopuksi: missä määrin kantajalla on mahdollisuus valita eri menettely-muotojen välillä, nyt erityisesti rikos- ja riita-asian käsittelyn välillä?

Voitaneen olla yksimielisiä siitä, että kantajan esittämä kirjallinen haastehakemus tai suullisesti oikeudessa esittämä kanne luo perustan tilanteen oikeudelliselle luokittelulle.² Kanteessaanhan kantaja taval-lisesti esittää tietyn tosiasiallisen tapahtumainkulun, johon hän perustaa vaatimuksensa. Teon yksilöllisyyttä tutkittaessa on rikosprosessioikeu-dellisessa kirjallisuudessa vallitsevasti juuri tälle kantajan esittämälle teolle eli teolle luonnollisessa merkityksessä annettu erityinen merkitys.³ Oikeusturvatieongelmaa selvitellessä muodostaa tämä teko kuitenkin vain vertailupohjan. Oikeusturvatie ratkaisee lähtökohtaisesti se, täyttääkö tämä teko luonnollisessa merkityksessä jonkin kriminalisoi-dun teon tunnusmerkistön.⁴ Mikäli tosiseikasto täyttää tämän tunnus-merkistön, voidaan kanne joka tapauksessa käsitellä rikosprosessimenet-telyssä, ellei erityismääräyksistä muuta johdu.

Edellä olevassa tilanteessa on lähdetty siitä, että kantaja esittää kan-teensa perusteeksi määrätyn luonnollisen elämäntapahtuman ja tuomio-

¹ Ks. edellä 7 §:n viite 27 jälkeen olevaa esitystä.

² Kun sen kysymyksen selvittely, onko kysymyksessä tuomioistuinasian piiriin sattuva juttu luonteeltaan rikos- vai riita-asia, siten tapahtuu tuomioistuimessa esitetyn kanteen perusteen analysoinnin kautta, ei yleensä näytön esittäminen siitä, että esillä olevassa tapauksessa olisi kysymyksessä rikos- tai riita-asia, saat-tane käytännössä tulla kysymykseen. Tuomioistuinhan arvostaa jutun laatua määrätessään vain niitä tosiseikkoja, jotka kantaja on tuomioistuimen tietoon saattanut. — Todistustaakan jaosta prosessinedellytyskysymysten osalta ks. esim. *Tirkkonen II* s. 202 s. ja *Wrede* s. 172.

³ Ks. esim. *Tirkkonen I* s. 406 s. sekä *Agge SvJT* 1936 s. 260.

⁴ Vastauksen siihen kysymykseen, mitä seikkoja on pidettävä kriminalisoituina, antaa luonnollisesti materiaalin rikosoikeus. Ks. tämän osalta esim. *Granfelt, Adhäsionsprincipen* s. 51.

istuin arvostelea tämän tapahtuman omalta kannaltaan. Onko kantajan käsityksellä sitten teon rikos- tai siviililuontoisuudesta merkitystä ratkaistaessa luonnollisen teon oikeudellista subsumointia?⁵ Mitä vaikuttaa kanteen luokitteluun esim. se, että kantaja, joka vaatii yksityisoikeudellista seuraamusta, tosiseikastokuvauksensa kuluessa liittää kannevaatimukseensa henkilökohtaisen käsityksensä esim. lausumalla, että koska vastaaja on menettelyllään syylistynyt rikokseen, vaaditaan vahingonkorvausta, taikka muun sellaisen lausuman, josta välillisesti voidaan kantajan päätellä pitävän esitettyä tosiseikastoa kriminalisointuna?

Meillä on kirjallisuudessa lähtökohtaisesti puollettu käsitystä, jonka mukaan, mikäli jutussa vaaditaan vain yksityisoikeudellisia seuraamuksia, oikeuden on tutkittava kantajan väittämistä riippumatta kanteen perusteeksi asetetun tosiseikaston todellinen luonne ja sen nojalla ratkaistava, onko kysymyksessä rikos- vai riita-asia.⁶ Tuomioistuimen on siten ex officio tutkittava, käsittääkö se tosiseikasto, jonka kantaja on asettanut oman kanteensa perustaksi, jonkin rikosoikeudellisen, rikoslaissa tai muussa laissa kriminalisoidun teon.⁷ Huomionarvoista tässä kohdin on viitata siihen, että tuomioistuimella on oikeus myös silloin, kun virallinen syyttäjä tai asianomistaja ovat tämän teon johdosta esittäneet rangaistusvaatimuksen, itsenäisesti arvostella se, muodostaako kantajapuolen kuvailema tosiasiainkulku jonkin rikokseksi katsottavan menettelyn vai ei, ja — ainakin tietyssä laajuudessa — arvostella kantajan oikeudellisesta subsumoinnista riippumatta, minkä rikollisen menettelyn tuollainen konkreettinen tapahtuma sisältää.⁸ Tällainen oikeus ja velvollisuus täytyy tuomioistuimella olla myös silloin, kun kantaja esittää vain yhden ainoan siviilivaatimuksen tietyn konkreettisen teon perusteella. Täten omaksutaan kysymyksen ratkaisun osalta meillä vallitsevana pidettävä mielipide.

Prosessuaalisesti mielenkiintoisen kysymyksen muodostaa lopulta tässä kohdin se, voiko kantaja niissä tapauksissa, joissa rikosoikeudelli-

⁵ Ongelman asettelu osalta ks. esim. *Tirkkonen* I s. 90 s., *Reinikainen* s. 117 s., *Alkio* s. 321 ss., *Granfelt* s. 231 ss. sekä *Kallenberg* I s. 35 s.

⁶ Ks. tekstissä lausutun johdosta myös *Tirkkonen* I s. 91 sekä *Ellilä* s. 97, *Wrede—Palmgren* s. 46 s., *Reinikainen* s. 120 ja *Kallenberg* I s. 35 s.

⁷ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta myös *Tirkkonen* LM 1945 s. 12.

⁸ Jos kantaja vaatiessaan petoksen perusteella kaupan purkamista hakee korvausta nimenomaan »rikosperusteella», ei tällainen lausuma aiheuttane vielä sinänsä sitä, että kanne olisi tutkittava nimenomaan rikosprosessijärjestyksessä. — Vrt. tarkemmin tällaisen erityistilanteen osalta KKO t. 13/12 1957 taltio 2955/Pentti Mutila/hevoskaupan purkaminen.

nen tuottamus vaatii kvalifioidumpia tunnusmerkkejä kuin siviilioikeudellinen, valintansa mukaan vaatia jomman kumman perusteella seuraa-musta eli voiko kantaja luopumalla rikosvääntämistään modifioida kan-nettaan niin, että se joutuu käsiteltäväksi siviiliprosessimenettelyssä.⁹

Oikeutemme kannalta on aksiomaattisesti esitetty, että mikäli kanne-peruste käsittää jonkin rikoslaissa mainitun teon, kanne yleensä aina välittömien siviiliseuraamusten osalta joutuu rikosprosessissa käsitel-täväksi.¹⁰ Mikäli kanteen tueksi esitetty tosiseikasto täyttää tuomio-istuimen arvioinnin mukaan jonkin rikoksen tunnusmerkistön, on oikeutemme kannalta kaikki välittömästi tästä perusteesta johtuvat tekijää vastaan esitetyt vaatimukset käsiteltävä rikosprosessijärjestyk-sessä. Jos tosiseikasto pysyy tällaisena, asianosaisen kannalta ei ole yleensä mahdollista toteuttaa tähän rikosoikeudelliseen tosiseikastoon perustuvaa vaatimusta siviiliprosessijärjestyksessä. Se sääntö, jonka mukaan kaikki rikosperusteesta välittömästi johtuvat vaatimukset on käsiteltävä rikosprosessijärjestyksessä, on luonteeltaan periaatteessa ehdoton.¹¹

Kun prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa on usein kiinnitetty huo-miota vain tilanteeseen, jolloin tuomioistuin siellä esitetyn tosiseikaston valossa ratkaisee, millaista menettelymuotoa noudattaen juttu on käsi-teltävä, ovat sivummalle jääneet tilanteen materiaaliseen arvostukseen liittyvät prosessuaaliset näkökohdat.¹² Tällöin ei ole voitu välttyä siltä,

⁹ Ks. kysymyksenasettelun johdosta esim. *Carlson* s. 398 s.

¹⁰ Tämän kirjallisuudessa varsinkin aikaisemmin vallalla olleen käsityksen korostetusti tuo esille *Palmgren* s. 72.

¹¹ Siviili- ja rikosprosessilain asiallista sovellutusala tarkasteltaessa on meillä kirjallisuudessa todettu, että rajankäynnissä »siviiliprosessi—rikosprosessi» täytyy näiden prosessilajien asiallista sovellutusala koskevien normien olla yhdenmukaisia. Näin *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 156 viite 1. — Kuten lausutusta ilmenee, pitää tämän prosessioikeudellisesti asiaa tarkastellen ainakin pääsään-töisesti paikkansa, mutta materiaalsen oikeuden kannalta säännöstä havaitaan tiet-tyjä, osittain melko laajakantoisiaakin poikkeuksia. Ks. näiden osalta tarkemmin viite 12 jälkeen olevaa esitystä.

Oikeusvertailevasti on mielenkiintoista todeta, että meillä materiaalsen vahin-gonkorvausoikeuden kehitystendenssit huomioonottaen ei yleensä ole ollut ha-vaittavissa Ruotsissa ÅRB:n loppuaikoina todettua kehitystä, joka näissä yksit-täisvaadetakauksissa vahingonkorvauksen osalta osoitti taipumusta pitää lieviin ri-koksiin perustuvia vahingonkorvauskanteita riita-asioina. — Ks. tämän johdosta esim. *Alexanderson* NJA I 1931 s. 573 s., *Agge* SvJT 1936 s. 264 s. sekä *Tirkkonen* LM 1945 s. 17.

¹² Ks. kilpailevista vastuuperusteista velvoiteoikeuden alalla myös *Hakulinen* s. 230 ss.

että prosessuaalisesti on erityisesti oikeuskäytännössä havaittavissa tiettyjä tilanteita, joissa prosessiteorian piirissä esitettyjä kiinteitä ja jyrkkiä sääntöjä ei ole sovellettu. Näitä ryhmiä tarkasteltaessa muodostavat ne tapaukset, joissa useamman eri oikeusalan — esim. sekä rikos- että siviilioikeuden — normit suojaavat samoja yksityisoikeudellisia intressejä, erään suhteellisen tavallisen tapauksen. Kun pääsääntöisesti rikosprosessissa toteutetaan rikosoikeuden normien myöntämää suojaa ja siviiliprosessissa taas siviilioikeuden normien edellyttämää suojaa, voidaan sanoa, että samaa tosiasiatilannetta voidaan arvostella eri oikeusalojen kannalta ja samalla materiaaliseen eriperusteisuuteen sisältyy oikeusturvakanavoinnin erilinjaisuuden mahdollisuus.¹³ Tällainen valintavalta täytyy katsoa olevan erityisesti kantajalla, joka kanneperustetta muotoamalla voi aktiivisesti vaikuttaa kanteen oikeusturvakanavoinnin lajiin.¹⁴

On luonnollista, että kun eri oikeusalojen piirissä syyllisyydestä esim. tuottamus on katsottu eräissä tapauksissa riittäväksi kriminalisoinnin ja toisaalta siviilioikeudellisen vastuun luovaksi perustaksi, aiheuttaa tämä helposti konkurrenssitilanteita eri oikeusalojen normien välillä. Tässä yhteydessä kannattaa viitata esim. tuottamuksellisista henkilövahingon aiheuttamisista ja tuottamuksellisista esinevahingon aiheuttamisista¹⁵ syntyvien korvaustilanteiden usein valintaiseen useampikanavaisuuteen.¹⁶ Samanlaisia monikanavaisia oikeusturvamahdollisuuksia on ha-

¹³ Siviilioikeudellisessa kirjallisuudessa on sopimusperusteisen ja deliktiperusteisen korvausvastuun selvittelyssä jo lähtökohtaisesti viitattu näiden vaateiden toteutustavan erilaisuuteen. — Ks. esim. *Hakulinen* s. 220 s.

Oikeusturvatienvä useampikanavaisuuteen on kiinnitetty myös huomiota fakultatiivisen adheesion maissa, vaikkei tarkasteltavalla ilmiöllä siellä ole lähtökohtaisesta fakultatiivisuudesta johtuen erityisen suurta merkitystä. Vrt. tämän osalta esim. *Braas* I s. 161 s.

¹⁴ Ks. tällaisesta muotoutumisesta yleisemmin *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 371 ss.

¹⁵ Tekstissä esitetyn johdosta ks. *Halila* s. 262 ss., s. 281 ss. ja 285 ss. Vrt. myös *Forsman* s. 132 ss., *sama*, *Allmänna läror* s. 416 s., *Gadd* s. 227 s. *Carlson* s. 398 s. ja *Leivonen* LM 1954 s. 267.

¹⁶ Kirjallisuudessamme (*Alkio* s. 322) on viitattu siihen, ettei ainakaan teoriassa pitäisi tehdä eroa sillä, onko rikos yleisen syytteen alainen vai ei, enempää kuin silläkään, onko se laadultaan vähäinen vai törkeä, vaan tällaisiin tekoihin nojautuvat kanteet on käsiteltävä rikosprosessijärjestyksessä. Kun tarkastellaan edellisiä useamman materiaalisen oikeuden normeihin projisoitavia tosiasiatilanteita, havaitaan, että käytännössä useampikanavaisuuden mahdollisuutta vahingonkorvausoikeuden alueella esiintyy erityisesti vähäisten rikosten ollessa kysymyksessä, mutta useampikanavaisuuden mahdollisuus näyttää yleensä vähenevän, mitä törkeämpiin rikoksiin

vaittavissa myös omistusoikeuden eri funktioiden loukkausta koskevissa tilanteissa.¹⁷ Tällainen oikeudellisten eriperusteiden syntyminen näyttää olevan tämänhetkisellemme oikeuskehitykselle varsin tyypillistä.¹⁸

Mikäli sekä rikos- että siviilioikeudellinen tosiseikasto sisältyy ulkoprosessuaaliseen tapahtumainkulkuun, josta teossa on kysymys, lienee kantajalla tällaisessa tapauksessa valintaoikeus oikeusturvatiehen nähden.¹⁹ Hänen määräämisvallassaan on silloin, missä määrin hän haluaa kärjistää oikeudelliset tosiasiaväittämänsä siten, että ne täyttävät rikoslaissa säädetyn tunnusmerkistön vai tyytyykö hän ajamaan ainoastaan yksityisoikeudellisia vaatimuksia yksityisoikeudellisen, konstruoidun tai lainsäädännössä olevan nimenomaisen normin mukaan.²⁰ Tällainen *kantajan valintaoikeus* sisältää siten ennen muuta ns. määräämis- eli dispositiivisen periaatteen sovellutusta, jonka periaatteen on sanottu

mennään. — Ks. myös *Alkio* s. 323 s. — Vrt. Ruotsin ARB:n mukaisen käytännön osalta *Agge SvJT* 1936 s. 264 s. — Olen toisessa yhteydessä viitannut siihen, että kanneperusteesta esille käypä virallisen syyttäjän syytevallanalaisuuteen kuuluvaa rikosta koskeva asia joutunee usein kumuloinneitse käsiteltäväksi rikosprosessiin. Ks. edellisen johdosta edellä 9 §:n viite 27 kohdalla lausuttua.

¹⁷ Esim. hallinnan luokkasten osalta ks. *Zitting—Rautiala* s. 59 ss. sekä omistajan oikeussuojan osalta s. 193 ss.

¹⁸ *Halila* s. 285 ss. on viitannut tämän tapaiseen kehitykseen esim. lääkärin toimessaan aiheuttaman vahingonkorvausta koskevan tilanteen osalta. Ks. tekstissä lausuttujen eri tilanteiden osalta lisäksi *Hakulinen* s. 230 s.

Prosessioikeuden kannalta *Halila* s. 262 on syystä kiinnittänyt huomiota siihen, että eräät sopimusperusteiset vahingonkorvauskanteet ovat melko lähellä tiettyjä rikoskanteita. *Halila* (ib) lausuu: »Niinpä esim. vaadittaessa vastaajan tuomitsemista rangaistukseen kavaltamisesta, petoksesta tai epärehellisyydestä kanteen oleellisena osana on yleisesti väittämys sopimusperusteisten velvoitusten rikkomisesta. Ja on tapauksia, joissa jopa käy päinsä ajaa saman tapahtuman johdosta niin hyvin siviili- kuin rikoskannetta.» Ks. myös *Hakulinen* s. 231.

¹⁹ Ks. esim. *Hakulinen* s. 230 ss. sekä *Halila* s. 263: »Jos nimittäin kantajataho ei ole kärjistänyt väitteitään sopimuksen rikkomisesta niin pitkälle, että hän katsoisi kyseessä olevan rikollisen menettelyn, käsitellään kanne kyllä nykyisinkin joskus riitajuttujen järjestyksessä.»

²⁰ On kuitenkin todettava, että nyt käsiteltävänä oleva kantajan valintavalta (optio-oikeus) on kokonaan muuta kuin se prosessioikeudellinen valintavalta, joka sisältyy ns. fakultatiivisen adheesiojärjestelmän omaksuneiden maiden oikeusjärjestyksiin. Näissä maissa kantajalla saattaa olla valita täsmälleen saman tosiseikaston, ts. rikoslain kuvauksen täyttämän tosiseikaston ollessa kysymyksessä, siviili- ja rikosprosessimenettelyn välillä. Nyt kosketelluissa tapauksissa Suomen oikeuden mukaan kantaja väittäessään rikollisen menettelyn tapahtuneen, ei voi enää tämän jälkeen valita siviili- ja rikosprosessin välillä, vaan kanne pääsääntöisesti on käsiteltävä rikosprosessimenettelyssä. Meillä kantajan valintavalta on jonkinlaatuksena olemassa materiaalisioikeudellisella perusteella esiprosessuaalisena.

sisältävän mm. sen, että kantajalla on oikeus valita hänen määrättävissään olevan vaatimuksen osalta — jollaisesta rikosoikeudellisessa vahingonkorvauksessakin on OK 20:4:n mukaisesti kysymys — se oikeusturvatie ja se menettelymuoto, jota hän haluaa useampien oikeusturva-ten tarjolla ollessa käyttää.²¹

Edellisten tilanteiden osalta tulivat kysymykseen lähinnä kanteen ulkoprosessuaalisen tosiseikaston rajoittaminen, so. luopuminen tiettyjen oikeudellisten kärjistysten esittämisestä. Kuinka sitten on asianlaita niissä tapauksissa, joissa kantaja on tuomioistuimessa esittänyt kanteensa perustaksi menettelyn, jonka hän on kuvannut tosiseikkoina jonkin rikostyyppin mukaiseksi ja ilmaisee haluavansa ajaa kannetta rikosprosessissa? Myöskin tällöin riippumatta kanteen materiaalisesta oikeutuksesta lienee sitä käsiteltävä rikosprosessimenettelyssä. Kun kantaja on nyt kärjistänyt tosiasiaväitteensä sellaisiksi, että ne nojaavat tosiseikkoina rikolliseen menettelyyn, lienee yleensä katsottava, että hän on ottanut sen riskin, mitä vastaajan syyksi väitetty rikollinen menettely hänen kannaltaan merkitsee.²²

Kun prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa ei aina ole riittävässä määrin otettu huomioon näitä *useampikanavaisen oikeusturvamenettelyn piiriin kuuluvia tilanteita*, on nimenomaan yksittäisten siviilivaatimusten osalta osittain ehkä virheellisestikin havaittu oikeuskäytännössä melkoista horjuvuutta.²³ Lukuisissa tapauksissa on kuitenkin mahdol-

²¹ Määräämisperiaatteen kirjallisuudessamme esitetyn mukaisena on katsottu sisältävän lähinnä kolme eri tekijää: asianosaisella on tämän periaatteen mukaan mahdollisuus määrätä siitä, haluaako hän oikeussuojaa, missä laajuudessa hän tätä oikeussuojaa haluaa ja lopulta, mitä oikeussuojan mahdollisista eri muodoista hän haluaa käyttää yksittäistapauksessa. Ks. periaatteen osalta *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 90 ss. Määräämisperiaatteen sovellettavaksi tuleva kolmas komponentti, *valintaoikeus*, on kirjallisuudessa usein mainittu vain tavallisen oikeudenkäynnin, lainhakumenettelyn ja maksamismääräysmenettelyn välillä, mutta mikään ei nähdäkseni estä ulottamasta periaatteen soveltamisalaa myös nyt selostettuihin tilanteisiin, joissa kysymyksessä yleensä ovat juuri dispositiiviset, asianosaisten määrättävissä olevat kannevaatimukset. Ks. OK 20:4. Vrt. edellisen osalta esim. *Ellilä* s. 106 s. ja *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 91 viite 17.

²² Näistä kannattanee erityisesti mainita todistustaakan vaikeus rikosjutuissa. Vrt. tämän osalta esim. *Halila* s. 83 ss.

²³ Varsin pessimistisesti toteaa *Alkio* s. 326: »Nämä ovat kysymyksiä, joihin teorian kannalta kyllä voidaan vastata, mutta joiden ratkaisemisessa alioikeuskäytäntö näyttää kulkevan omia teitään, pitäen kiinni vain siitä, että rangaistusta ei ole vaadittu eikä tuomittu.»

Kirjallisuudessamme on joskus ihmetelty sitä, että esim. ns. syönnösvahinkojen korvaamista koskevat oikeudenkäynnit saattavat mennä milloin siviili- milloin

lista selvittää ratkaisun jälkeen ilmenevät teoreettiset tulkintavaikeudet juuri tarkastelemalla eri materiaalsien oikeuden alojen kannalta sitä tosiasiatilannetta, joka on muodostanut ratkaisussa prosessin kohteen.²⁴ Eri materiaalsien oikeuksien mukaisen kannevallan syntyyn riittävän tosiseikaston vaateiden toteuttaminen on kantajan toiveiden mukaan mennyt joko rikos- tai siviiliprosessimenettelyyn. Oikeuselämän monivivahteisuudesta on luonnollisesti kuitenkin seurauksena, että kaikkia esiintyviä tapauksia tuskin voidaan onnistuneesti selvittää tässä esitetyn

taas rikosprosessimenettelyyn. Perusteluiksi sille, että tällaisten juttujen pitäisi mennä siviiliprosessiin, on huomautettu, että vahingonkorvausvaade näissä tapauksissa on kantajan kannalta usein pääasiallinen ja menettelyn pääkysymys ja rangaistuksella uhattu teko, josta ei ole vaadittu rangaistusta, on jäänyt näin sivuseikaksi, vaikkakin sekin on näytettävä toteen, koska kanteen hyväksyminen riippuu sen olemassaolon toteamisesta. — Vrt. edellisen johdosta *Alkio* s. 324 s. — Jos tarkastellaan syönnösvahinkoja koskevia lainsäännöksiä, on todettava, että mainittuja seikkoja normeeraavat lähinnä kahdenlaiset oikeusnormit. Toisaalta TilusrauhotusL:n 1 §:n mukaan jokainen, joka pitää kotieläimiä, on velvollinen niitä niin varjelemaan, etteivät ne pääse toisen tiluksille, josta syntyvän siviilivastuuvollisuuden luovana säännöksenä on lain 37 §:n 2—4 mom:ssa mainitut määräykset. Toiselta puolen mainitun lain 37 §:n 1 mom:n mukaan, jos kotieläin on luvottomasti päässyt syötölle toisen tiluksille, rangaistaan siihen syylistä, niinkuin rikoslaissa säädetään ja RL 33:9:ssä on taas määrätty sekä tahallinen että tuottamuksellinen elukoiden luvottomasti päästäminen toisen tiluksille rangaistavaksi ja tätä koskeva vahingonkorvausmääräys on RL 9:1:ssä. Vrt. myös RL 9:6. — RL 33:9:n osalta ks. esim. *Honkasalo*, Erityinen osa I² s. 73 s. sekä siviilivastuun osalta ks. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 423 ja KKO 1946 II 2.

²⁴ Katsoisin, että edellisessä viitteessä selostetussa erityistapauksessa saattaisi olla kysymys tilanteesta, jossa jo lainsäätaja on osoittanut asianosaisten käytettäväksi useampia eri oikeusturvateitä. Mistään varsinaisesta teoreettisesta virheellisyydestä ei siten välttämättä tarvitse tapauksen osalta olla kysymys. Varsin omalaatuiseltahan tuntuisi sinänsä ajatus, että tuottamuksellinen kotieläinten päästäminen toisten tiluksille saattaisi tuottaa kotieläinten omistajalle vastuun vain rikosoikeudellisenä. — On kuitenkin myönnettävä, että oikeuskäytännössä näyttää valitsevan kysymyksen ratkaisun osalta tiettyä epäselvyyttä ja viimeksi mainitulla mielipiteelläkin tuntuu olevan joltistakin kannatusta. — Vrt. esim. Itä-Suomen HO p. 25/4 1963 taltio 402 a/Edvin Rönkkö/syönnösvahinkojen korvaaminen (Ali-oikeus oli asianomistajan kanteesta katsonut selvitettyksi, että vastaaja oli laiminlyönyt vartioida lehmäänsä sillä seurauksella, että nämä olivat päässeet asianomistajan pellolle ja oli hyväksynyt kanteen mainitun lain 1 §:n nojalla. HO: vaikka alioikeuden siihen nähden, että asianomistajan kanne perustui vastaajan syyksi väitettyyn menettelyyn, josta laissa on säädetty rangaistus, ei olisi pitänyt sallia vastaajan vedota, vaan osoittaa hänet hakemaan muutosta valittamalla, HO kuitenkin viivytyksen välttämiseksi tutki asian).

Samaan tapaan myös Itä-Suomen HO p. 20/4 1961 taltio 412 a/Armas Vilho Leskinen/syönnösvahingon korvaaminen sekä Itä-Suomen HO p. 21/10 1959 taltio 926/Einari Lepistö ym./korvaus.

useampikanavaisen oikeusturvajärjestelmänkään puitteissa. Tämä johtuu mm. jo siitä syystä, että siviili- ja rikosasioiden välinen raja ei meillä suinkaan rakennu yhden ainoan johtavan ja kaikki pulmat ratkaisevan ajatuksen varaan, vaan kätkee sisäänsä useampia eri suuntiin vaikuttavia valtalinoja.

13 §. VIRHEELLISESSÄ PROSESSILAJISSA NOSTETUN KANTEEN KÄSITTELY

Edellisten pykälien yhteydessä on selvitelty, millä perusteella rikos- ja riita-asioiden erottelu on oikeutemme kannalta tehtävä yksittäisen päävaatimuksen ollessa kysymyksessä. Kokonaan eri kysymyksen muodostaa ongelma, mitä seurauksia on sillä seikalla, että asia, joka on nostettu riita-asiana, havaitaankin olevan oikeudessa rikosasia ja päinvastoin. Kirjallisuudessa on tässä kohdin esitetty, että mikäli kantaja on valinnut väärän prosessilajin, saa hän kantaa myös virheensä haitallisen seurauksen, joka merkitsee, että kanne on jätettävä tutkittavaksi ottamatta erityisesti silloin, kun kantajan menettely perustuu lain kiertämiseen tai muuhun siihen verrattavaan tarkoitukseen.¹ Vaikkakin voitaneen olla yksimielisiä siitä, että kantajan on kannettava virheellisen prosessilajin valinnan aiheuttamat seuraamukset, ei tällä luonnollisestikaan ole sanottu mitään varmaa näiden haitallisten seuraamusten laadusta.² Siten prossinedellytyksen puute, josta pitäisi olla seuraamuksena jutun jättäminen tutkittavaksi ottamatta, voi muista seikoista johtuen juuri tämän prossinedellytyksen osalta nyt tutkittavassa erityisilanteessa saada kokonaan uuden vaikutustavan.³ Näyttää siten ilmeiseltä, että koko virheellisessä järjestyksessä nostetun yksittäisen päävaatimuksen prosessuaalinen käsittely ja siitä johtuvien seuraamusten määrääminen kaipaakin vielä lisänäkökohtia, ennenkuin asiaan nähden voidaan omaksua mielipide.

Käytännön oikeuselämästä tehtävänä yleisenä johtopäätöksenä on ensinnäkin todettava, että lienee erittäin harvinaista, että kantaja nimenomaan *expressis verbis* valitsisi rikos- tai siviiliprosessimenettelyn. Kan-

¹ Esimerkkinä mainitaan tilanne, jolloin siviiliprosessuaalinen vireillepano-aika on ehtinyt kulua umpeen ja vahingonkorvausta yritetään väärin perustein hakea rikosprosessiteitse. Näin esim. *Reinikainen* s. 117.

² Vrt. prossinedellytyksen puutteen vaikutuksista esim. *Reinikainen* s. 34 ss.

³ Vrt. edellä 8 §:n viite 25 kohdalla ja sen jälkeen lausuttua.

taja käyttäessään kirjallista haastehakemusta tai suullista haastetta kuvaa tuomioistuimessa tietyn tosiasiallisen tapahtuman ja esittää tämän perusteella tietyn, nyt yksityisoikeudelliseksi luokitellun vaatimuksen. Asianosaisiltahan ei meillä edes edellytetä tosiasiatapahtumien juridista subsumointia, vaan OK 11: 3:ssa vahvimmassakin tilanteessa edellytetään vain, että haastehakemuksessa ilmoitetaan kantajan vaatimus ja ne seikat, joihin hän vaatimuksensa perustaa.⁴ Tuomioistuinorganisaatiomme yhtenäisyydestä on toisaalta seurauksena, että jokainen yleinen tuomioistuin on oikeutettu ja velvollinen käsittelemään yleensä jokaisen oikeussuojapyynnön, jota voidaan pitää tuomioistuinasia - käsitteen piiriin kuuluvana. Kun jokainen tuomioistuin siten on oikeutettu käsittelemään tuomioistuinasiانا sekä rikos- että riita-asioita, on jokainen tuomioistuin myös oikeutettu arvostelemaan ja käsittelemään esitetyn tuomioistuinasialuontoisen oikeussuojapyynnön joko rikos- tai riita-asiana.⁵

Kun jokainen tuomioistuin on sinänsä oikeutettu tutkimaan sekä riita- että rikosjuttuja, voidaan todeta, että muodostuipa yksittäisen päävaatimuksen perusteen tulkinta tai kantajan valinta millaiseksi hyvänsä, ei tämä nyt tarkasteltavassa ryhmässä yleensä johda kunkin tuomioistuimen sisäistä organisaatiota koskevana seikkana alioikeudessa kanteen jättämiseen tutkittavaksi ottamatta.⁶ Lopputuloksena siten on, ettei alioikeusmenettelyssä yleensä jouduta yksittäistä päävaatimusta jättämään tutkittavaksi ottamatta *välittömästi sillä perusteella*,⁷ että se on nostettu väärässä prosessilajissa, vaan tuomioistuinorganisaatiomme yhtenäisyyttä⁸ johtuen tuomioistuin ainoastaan ohjaa kanteen oikeaan pääkanavaan käsiteltäväksi, jolloin kanteen tutkinnan prosessinedelly-

⁴ Ks. tekstissä lausutun johdosta *Ellilä* s. 97 ja *sama* DL 1941 II s. 45. — OK 11: 3:n tulkinnasta ks. esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 533 ss. sekä *sama* LM 1960 s. 630 ss.

⁵ Kuten toisessa yhteydessä (8 §:n viite 16 jälkeen) on todettu, tällainen arvostaminen tapahtuu meillä omaksutun prosessinedellytysten ennakkoluontoisuusjärjestyksen mukaan heti tuomioistuimen laillisen kokoonpanon toteamisen jälkeen.

⁶ Mikäli kysymyksessä olisi rikosasia, kaikki prosessinedellytykset ovat periaatteessa luonteeltaan ehdottomia, jolloin erityisesti oikeuspaikkakysymyksen ratkaisulla käytännössä on usein tutkittavaksi ottamatta jättämiseen päätyvä vaikutus. Riita-asioiden puolella taas, mikäli olisi noudatettu rikosasioiden haastemääräyksiä, ovat näistä haasteen muoto ja sisältö ns. ehdottomia prosessinedellytyksiä, jotka tuomioistuimen on otettava huomioon ex officio, mutta tämän lisäksi esim. oikeuspaikka saattaa olla joko ehdoton taikka dispositiivinen OK 10: 11:n mukaisesti ja haasteaika sekä tiedoksiantotapa dispositiivisia. — Vrt. edellisen johdosta esim. *Tirkkonen* s. 133 ss.

⁷ Tekstissä lausutun mukaisesti esim. *Gadd* s. 229 s.

⁸ Ks. tämän johdosta erityisesti 2 §:n viite 7:n jälkeen olevaa esitystä.

tykset on arvioitava sen prosessilajin mukaan, johon asia perusteidensa mukaisesti kuuluu.⁹ Tällöin voi tietysti tuomioistuimen harkitseman asian laadun edellyttämän menettelylajin prosessinedellytysten puutteesta johtua, että kanne on jätettävä tutkittavaksi ottamatta tuossa prosessilajissa. Sikäli kuin olen voinut todeta, on oikeuskäytännöstä saatavissa tukea tässä esitetyille ajatuksille.¹⁰

Mitä tulee muutoksenhakuasteeseen, niin näiltä osin tilanne muoutuu hieman toisin. Kun asianosainen riita-asiassa on ilmoittanut tyytymättömyyttä tai rikosjutussa lopullinen tuomio alioikeudessa julis-

⁹ Mainitusta seikasta lienee katsottava myös johtuvan, että kun kannetta ei yleensä tällä perusteella voida jättää selostetussa tapauksessa tutkittavaksi ottamatta, ei myöskään liene mahdollista vedota samaan perusteeseen silloin, kun lainvoimaiseksi tullutta, virheellisessä prosessilajissa annettua tuomiota tai päätöstä pyritään kumoamaan ja poistamaan tuomiovirhekanteluin OK 31:1:n 1-kohdan nojalla. Tällöinkin joudutaan vetoamaan siihen, että esim. forum on ollut väärä taikka, että haastemuoto on ollut virheellinen. — Mikäli kanne olisi tutkittu sellaisessa oikeuspaikassa, joka samalla on sekä forum domiciliä että forum delicti, ei yleensä siten liene mahdollista vedota tämän kohdan määräyksiin, vaan mainitun lainkohdan 4-kohdan säännökseen, jolloin oikeudenkäynnissä edellytetään tapahtuneen muu oikeudenkäyntivirhe, jonka havaitaan tai voidaan olettaa vaikuttaneen jutun lopputulokseen. Tällöinhän eri prosessilajien useat erilaisuudet (erityisesti todistustaakan jakoa koskevat) voivat vaikuttaa esim. siihen, että jutun lopputulos muodostuisi erilaiseksi rikos- ja siviiliprosessissa. — Vrt. edellisen johdosta myös Halila LM 1964 s. 10 ss.

¹⁰ Niinpä oikeuskäytännössä yleensä tutkittavaksi ottamatta jättämis -päätös nojataan ensisijaisesti perusteen tulkintaan perustuvaan muiden prosessinedellytysten puutteeseen. Tekstissä esitetyn mukaisesti esim. KKO p. 9/12 1955 taltio 3842/Reino Adolf Honkanen ym./asiakirjojen luovuttaminen (ään.) sekä KKO 1958 II 14 (Enemmistö tutki vaatimuksen esitetyllä siviiliperusteella, mutta hylkäsi sen, koska pätevää siviiliperustetta ei löytynyt; vähemmistö taas sen vuoksi, että kantaja oli perustanut vaatimuksensa rikolliseen menettelyyn ja kun forum oli sen vuoksi väärä, jätti jutun tutkittavaksi ottamatta).

Samaan tapaan myös hovioikeuskäytännössä; ks. esim. Turun HO p. 13/9 1960 taltio 1096/Aarne Johannes Lindström ym./vahingonkorvaus (Koska kanne koski velkomista, jonka ei ole väitettykään perustuvan rikokseen, HO vahvistaen alioikeuden päätöksen lopputuloksen, jätti forum delictissä nostetun kanteen tutkittavaksi ottamatta) sekä Vaasan HO p. 16/12 1963 taltio 1199/Helga Kauste/vahingonkorvaus (Koska korvausvaatimus perustui rikolliseen menettelyyn, johon vastaajan oli väitetty syyllistyneen ja joka menettely oli tapahtunut KO:n tuomiopiirin ulkopuolella, HO kumosi ja poisti alioikeuden ratkaisun tältä osalta). Samoin myös Vaasan HO p. 17/4 1961 taltio 357/Seinäjoen Seudun Osuusmeijeri/korvaus (Koska kanne perustui laissa rangaistavaksi määrättyyn tekoon, jonka ilmoitettiin tapahtuneen KO:n tuomiopiirin ulkopuolella, ei alioikeus ollut oikea tuomioistuin tätä asiaa käsittelemään, jonka vuoksi alioikeuden päätös poistettiin). Ks. edellisen johdosta myös Käpy s. 11 s.

tettu, on tuomioistuimen viran puolesta annettava muutoksenhakuosoit-
tus.¹¹ Tällöin tulee sovellettavaksi säännönmukaisesti se, mitä edellä
kanteen perusteen tulkinnasta on sanottu. Tämä merkitsee sitä, ettei
juttua, jossa on esitetty rikosperusteella useampia vaatimuksia, sen pe-
rusteella, että tuomioon vain siviilioikeudellisten vaatimusten osalta
haetaan muutosta, tällä perusteella suinkaan voida pitää siviilijuttuna,
vaan peruste määrää yhä edelleen oikean oikeusturvakanavan.¹² Siten
rikosperusteisten juttujen osalta haetaan muutosta yleensä valittamalla,
kun taas siviiliriitojen osalta lopullisesta pääasialratkaisusta vetoamalla.¹³
Myöskään ei sinänsä se, että rangaistusvaatimus on rikosperusteiden
olemassaolosta riippumatta jätetty esim. RL 8:4²:n lyhyen vanhentu-
misajan kuluttua tutkittavaksi ottamatta, tee jutun muista osista siviili-
juttua, vaan haetaan siviilipuolen osalta muutosta alkuperäisen perusteen
mukaisesti yhä edelleen rikosjutulle säädettyssä järjestyksessä.¹⁴

Erikoisuus on vain siinä, että kun edellä oli ainakin useimmissa
tapauksissa asianomistajan ensimmäisessä vaiheessa harkittava, millai-
sessa muodossa hän haluaa kanteensa nostaa, on nyt tuomioistuimen
viran puolesta annettava oikeaa menettelylajia vastaava muutoksen-
hakuosoitus.¹⁵ Voidaan siten sanoa, että viimeistään tässä vaiheessa

¹¹ Ks. MHakuA 4 § ja esim. *Tirkkonen* II s. 613 ss. sekä *Ellilä* s. 78 s.

¹² Ks. OK 25:5 ja esim. *Tirkkonen* II s. 604 s. sekä sama LM 1939 s. 510. Vrt.
myös *Grotenfelt* s. 257 ja *Agge SvJT* 1936 s. 262.

Tässä kohdin on fakultatiivisen adheesion maissa havaittavissa melkoista
kirjavuutta. Ks. niiden tilanteiden osalta, joissa syytejutussa vain siviilipuolen
osalta haetaan muutosta esim. Ruotsin NRB 51:1, 31 ja 55:15 sekä lainkohtien tul-
kinnasta, jotka edellyttävät muutoksenhakua rikosasian muutoksenhakekeinoin,
mutta menettelyä ylioikeudessa siviiliprosessin sääntöjä noudattaen, esim. *Olivecrona*
342, *Dillén* s. 13, *Gärde* s. 277, s. 778 s., s. 800 s. ja 842 s. — Vrt. edelleen
RPL 996 § (siviiliprosessin muotoja noudattaen) *Hansen* s. 1282 s. ja *Hurwitz*
s. 582 s. sekä StRPL:n 449 § ja sen johdosta esim. *Skeie* II s. 234 ss. — Saksan
oikeuden kannaltahan ei vahinkoa kärsineelle niissä tilanteissa, joissa siviili-
puolta ei tutkita, StPO 406 a §:n mukaisesti myönnetä syyteprosessissa muu-
toksenhakekeinojen käyttöoikeutta ollenkaan, mutta mikäli tuomiossa myön-
netään vahingoitetun vaatima korvaus, on tuomitulla oikeus hakea muu-
tosta tavallisin rikosprosessin muutoksenhakekeinoin rajoitetusti myös siviilipuolen
osalta. — Vrt. tämän johdosta esim. *Löwe—Rosenberg* II s. 123 s. sekä
Schmidt II s. 1171 ss.

¹³ Ns. tvistemålabrott -rikkomusten osalta vrt. kuitenkin 14 §:n viite 18 jälkeen
olevaa esitystä sekä 14 §:n viitteessä 29 lausuttua.

¹⁴ Huomattavaa edelleen on, että jutun rangaistuspuolen osalta myönnetty
armahdus yleensä ei aikaansaa jälkiprosessin luonteen muuttumista. — Vrt. *Groten-
felt* s. 206 s.

¹⁵ Ks. myös *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 143.

tuomioistuimien joutuu ratkaisemaan kysymyksen, pitääkö se juttua rikos- vai riita-asiana. Ongelmakysymykseksi muodostuu, kuinka muutoksen- hakutuomioistuin sitten menettelee; jos se havaitsee, että muutoksen- hakukeino on väärä ja annettu muutoksenhakuosoitus on virheellinen,¹⁶ joka luonnollisesti samalla merkitsee tapausryhmässä sitä, että alempi oikeus on käsitellyt jutun kokonaisuudessaan ja kaikilta osin virheellisen prosessimuodon sääntöjä noudattaen.

Kirjallisuudessamme on aiheellisesti todettu, että pääperiaatteena on meillä prosessioikeuden alalla vallalla, että sinänsä viranomaisen lain- vastaisesti antama muutoksenhakuosoitus ei saa kostautua asianosaisen vahingoksi, ei vallankaan hänen puhevaltansa menettämiseksi.¹⁷ Jos siten asianosainen on osoitettu hakemaan muutosta päätökseen valitta- malla, vaikka olisi pitänyt osoittaa hakemaan muutosta vetoamalla, ei muutoksenhakuaste voi virheellisen muutoksenhakuosoituksen johdosta jättää valitusta tutkittavaksi ottamatta. Tätä mielipidettä onkin pidet- tävä oikeana. Periaatteelliselta kannalta ei tällä ole vielä kuitenkaan rat- kaistu sitä, kuinka ylioikeudessa olisi meneteltävä näin syntyneessä prosessioikeudellisessa pulmatilanteessa.

Tällöin saatettaisiin ajatella ensinnäkin kahta päälinjaa: *joko* vir- heellisen osoituksen antaneen tuomioistuimen taholta oikealajisen me- nettelyn jälkeen tai ilman sitä annettavaa itseoikaisutyypistä oikaisu- menettelyä *tai* sitten sen tuomioistuimen taholta, jossa juttu on nyttem- min vireillä, tapahtuvaa virallisoikaisua. Saatettaisiin arvella, että edel- linen menettely olisi teoreettisesti oikeampi, kun stricte koko alioikeus- menettelyn laji on ollut virheellinen. Mikäli taas katsottaisiin, että koko menettelyn uusiminen ei olisi tarpeen, saatettaisiin arvella, että palaut- taminen toimitettaisiin vain oikean muutoksenhakuosoituksen antamista varten. Toisen päälinjan mukaan muutoksenhakutuomioistuin aiheutta- matta asianosaiselle mitään hankaluuksia virheen korjaamisessa tutkisi jutun, ikäänkuin se olisi oikean menettelylajin muutoksenhakukeinoin tullut muutoksenhakutuomioistuimeen.

Jos tarkastellaan ensinnäkin oikeuskäytäntöä, niin voidaan todeta, että siellä on suhtauduttu myönteisesti muutokseen, jossa menettely

¹⁶ Tällaiset tulkintatilanteet käytännössä eivät suinkaan ole tuntemattomia. Ks. tämän osalta kirjallisuudessa lausutun johdosta myös *Tirkkonen JFT* 1954 s. 437 s.

¹⁷ Ks. esim. *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 143 ss. ja siellä mainit- tua kirjallisuutta sekä *Ellilä* s. 80 ss. ja *Tirkkonen II* s. 613. Vrt. toisaalta esim. StPO 300 §, jossa todetaan: »Ein Irrtum in der Bezeichnung des zu- lässigen Rechtsmittels ist unschädlich.»

annettuun osoitukseen verrattuna joudutaan vaihtamaan siviiliprosessista rikosprosessiin. Useimmiten nimittäin on katsottu, että viivytyksen välttämiseksi ylempi oikeusaste on todettuaan virheen välittömästi tutkinut jutussa tehdyn yhden ainoan päävaatimuksen oikeassa menettelymuodossa,¹⁸ ilman että asiaa olisi palautettu takaisin alempaan oikeusasteeseen oikeasisältöisen muutoksenhakuosoituksen antamista tai koko menettelyn uusimista varten.¹⁹

Kun virheellisyys näyttää useimmiten olevan juuri siinä, että kanne on osoitettu hovioikeuteen vetoteitse eikä valituksin niinkuin lain mukaan olisi pitänyt tehdä, on tämäntyyppiset virheet voitu yleensä oikaista hovioikeuden toimesta vain toteamalla tapahtunut virheellinen menettely ja viittaamalla viivytyksen välttämiseksi tapahtuvaan käsittelyyn. Tavanomaisen oikeuden vahvuuden saavuttanutta mutkia välttelevää suuntaa on pidettävä onnistuneena ja edelleen tarpeellisena suomalaisen periaatteessa jakamattoman yleisen tuomioistuinorganisaation ja rikos- ja siviiliprosessimenettelyjen samankaltaisuuden merkittävänä myönteisenä seurauksena. Tällainen välitön muuttaminen menettelymuodosta toiseen ilman suurempia muodollisuuksia ei yleensä saattane tulla kysymykseen sellaisissa oikeusjärjestyksissä, joissa rikos- ja siviiliasioiden oikeudenhoito on ainakin muutoksenhakuasteiden osalta uskottu eri tuomioistuinhaaroille.²⁰

Sen sijaan ei kanteen käsittelyn muuttaminen rikosprosessista siviili-

¹⁸ Ks. myös *Reinikainen*, *Jutun palauttamisesta* s. 203 s., *Tirkkonen* II s. 625 viite 44, *Ellilä* s. 84 ja *Käpy* s. 14 s. Erittäin runsaan oikeustapausmateriaalin osalta ks. esim. SOO p. 6/11 1911 JFT 1912 bil. s. 314 a n:o 15, KKO 1928 II 312, 1929 II 377, 1930 II 141, 1932 II 271, 361 sekä 453, 1934 II 601, 1940 II 295, 1941 II 26, 1948 II 400, 1949 II 391. Uudempien tapausten osalta samoin esim. KKO p. 25/10 1955 taltio 3236/Uuno Viljam Haapamäki/vahingonkorvaus sekä KKO p. 10/1 1956 taltio 21/Johannes Naskali/vahingonkorvaus.

Tällainen käsittelytapa näyttää olevan myös hovioikeuskäytännössä yleinen. — Ks. esim. Itä-Suomen HO p. 1/2 1961 taltio 106/Anna-Loviisa Inkinen/vahingonkorvaus sekä Itä-Suomen HO p. 11/6 1963 taltio 609/Riku Antero Korhonen ym./vahingonkorvaus.

¹⁹ Tällöin virheellisesti maksettu vetoraha määrätään tavallisesti maksettavaksi takaisin. — Ks. tämän johdosta esim. *Tirkkonen* II s. 625 viite 44 sekä *Ellilä* s. 84 s., *Gadd* s. 227 i.f. ja *Käpy* s. 14 s.

²⁰ Joustava järjestely on luonnollisesti käytännössä tuntematon erityisesti heikon fakultatiivisen adheesion maissa, joissa toisaalta yksittäinen siviilivaatimus ei yleensä joudu rikosprosessimenettelyyn käsiteltäväksi ja toisaalta siviilivaatimus syytevaatimuksen yhteydessä helposti jätetään tutkittavaksi ottamatta sekä silloin kun syytevaatimus tulee hylätyksi, että niissä tapauksissa, jolloin siviilivaatimuksen käsittely ei sopivasti voi tapahtua syyteprosessin yhteydessä. Vrt. edellisen johdosta esim. StPO 405 ja 406a §.

prosessiin ole käytännössä yhtä vaivatonta.²¹ Tällöin nimittäin yleensä oikeuskäytännössä on katsottu, että juttu on palautettava siihen tuomioistuimeen, joka on juttua viimeksi käsitellyt tai antanut virheellisen muutoksenhakuosoituksen.²² Menettelymuotojen samankaltaisuudesta lienee katsottu nytkin olevan seurauksena, että palauttamisen osalta tyydytään vain oikean muutoksenhakuosoituksen antamisvelvoituksen asettamiseen eikä yleensä ole vaadittu, että koko alioikeusmenettely olisi uudistettava nimenomaan siviiliprosessin sääntöjä noudattaen.^{22a}

Tällaisen palauttamismenettelyn aiheuttanee käytännössä lähinnä se, että vetoamisen sallimista on meillä vanhastaan jo lainsäädännöstä johtuen pidetty muutoksenhakijalle myönnettävänä erityisetuna verrattuna valitusmahdollisuuteen. Tämä käsitys, joka suorastaan ilmenee OK 25:5:stä, perustuu lähinnä siihen, että vetoaika on tunnetusti normaalitytapauksessa kaksinkertainen verrattuna valitusaikaan ja antaa siten vetoajalle runsaammin aikaa valmistella muutoksenhakuaan.²³

Kuten esitetystä saatetaan havaita, ei sen selvittäminen, perustuuko määrätty vaatimus välittömästi vai ehkä välillisesti rikokseen, suinkaan ole aina selvä oikeuden kannalta.²⁴ Mikäli oikeuskäytäntö olisi omaksunut täysin muodollisen, so. virheellisessä prosessilajissa nostetun kanteen tutkittavaksi ottamatta jättämis -menetelmän, olisivat seuraukset oikeusturvaa hakevan yhteiskunnan jäsenen kannalta olleet ehkä hyvinkin tuhoisat. Edellisen nojalla saatetaan kuitenkin todeta, että kotimainen oikeuskäytäntö on kiitettävässä määrin ottanut huomioon kantajan vaikean aseman hänen pyrkiessään oikeuksiinsa oikeudenvastaisen teon tapahtumisen jälkeen. Se on luonnollisesti myöskin merkillepantava rikos- ja siviiliprosessimenettelyjen muotoutumiskykyisyyden osoittajana,

²¹ Ks. seuraavan esityksen johdosta erityisesti *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 202 s.

²² Ks. esim. SOO p. 7/2 1901 JFT 1902 bil. s. 24a n:o 25, SOO p. 21/5 1917 n:o 324, KKO p. 1922 II 606, 1932 II 216 sekä KKO 1950 II 247 (Kun juttu oli eräiltä osin riita-asianluontoinen, KKO kumoten HO:n päätöksen ja poistaen RO:n valitusosoituksen on määrännyt, että asianosaisen tuli puhevaltansa säilyttämiseksi RO:n päätöstä vastaan maksaa vetoraha määräajassa). — Ks. tekstissä esitetyn johdosta myös *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 202. Aikaisemman käytännön osalta ks. myös *Käpy* s. 41 ss.

^{22a} *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 202 verr. s. 199 s. on kiinnittänyt tähän erityispiirteeseen huomiota.

²³ Hovioikeuskäytännössä käsitys vedon muutoksenhakijalle suomasta erityisedusta tulee usein palautuspäätöksen perusteluissa korostetusti esille. — Ks. esim. Itä-Suomen HO p. 11/6 1963 taltio 609/Riku Antero Korhonen ym./vahingonkorvaus.

²⁴ Vrt. erityisesti edellä 12 §:ssä lausuttua.

jolloin ytimeltään sama oikeusriita voidaan selvittää saman oikeudenkäynnin puitteissa.²⁵ Yhteenvedonomaaisesti on käsitellyn tyyppiryhmän osalta siten todettava, että oikeuskäytäntö lainsäädännön sallimissa rajoissa on pyrkinyt tutkimaan materiaalisesti kantajan kanteen aina, milloin se suinkin on ollut mahdollista ja täten myönteisellä suhtautumisellaan tasoittanut niitä monia hankaluuksia, joita oikeutemme omaksuma sääntö perusteen prosessilajin suunnan määräävästä merkityksestä aiheuttaa.²⁶

²⁵ Tällaisesta prosessilajien voimakkaasta muotoutumisesta ks. tarkemmin *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 372 ss.

²⁶ Edellisen johdosta on todettava, ettei lainsäädännöstä välillisesti aiheutuva tila niitä tapauksia silmälläpitäen, joissa ylempi oikeusaste toteaa, että juttua olisikin ollut käsiteltävä riita-asiana, ole tyydyttävä. Meillähän kirjallisuudessa on yleensä katsottu, että on pyrittävä tällaisessa tapauksessa ensikädessä ratkaisemaan muutoksenhaku ja viimekeinoisesti palauttamaan asia. Kun nykytilanne nähdäkseni johtuu lähinnä lainsäädännössä olevista siviili- ja rikosasian muutoksenhakuajkojen ja osittain muutoksenhakutavan erilaisuudesta, jonka säilyttämiseen tuskin voitaneen esittää mitään muita kuin puhtaasti historiallisia näkökohtia, olisi nähdäkseni tässä kohdin muutoksenhakumenettelyn yhdenmukaistaminen paikallaan, jolloin mm. hankala palautusmutka nyt voitaisiin hyvällä syyllä jättää pois. — Ks. edellisen johdosta *Ellilä* s. 82 sekä *sama*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 145 viite 27, *Tirkkonen* II s. 614 viite 26 sekä *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 202 s.

II LUKU

USEAMPIA PÄÄVAATIMUKSIA, JOISTA JOKIN ON RANGAISTUSVAATIMUS

14 §. RANGAISTUSVAATIMUKSEN MERKITYK- SESTÄ JUTUN KÄSITTELYJÄRJESTYSTÄ MÄÄRÄTTÄESSÄ

Koko seuraavan esityksen yhteisenä piirteenä on se, että asianomistaja esittää oikeudenkäynnissä useampia vaatimuksia, joista jokin on rangaistusvaatimus. Rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa koskevan prosessuaalisen kysymyksenasettelun muodostaa, voidaanko rangaistusvaatimuksen esittämisestä päätellä jotakin itse menettelylajista vai onko oikeutemme kannalta myös näiden tilanteiden osalta ensin tarkasteltava ongelmaa vaateiden perusteen identiteetin tai yleensä perusteen kannalta. Niissä maissa, joissa lainsäädännössä on omaksuttu ns. fakultatiivisen adheesion pääajatuksat, on samalla voitu todeta, että rikosasiana on pääsääntöisesti pidettävä juttua, jossa esitetään rangaistusvaatimus.¹

Aikaisemmin olen yhtynyt siihen mielipiteeseen, jonka mukaan yksittäisen rangaistusvaatimuksen yhteydessä tuomioistuimen ei yleensä tarvitse ryhtyä tutkimaan, millaisessa menettelyssä tuollaista vaatimusta on käsiteltävä, koska se automaattisesti joutuu yleisessä alioikeudessa esitettynä rikosprosessiin tutkittavaksi.² Kuinka sitten asianlaia on silloin, kun oikeudenkäynnissä esitetään useampia vaatimuksia, joista joku on rangaistusvaatimus? Kirjallisuudessa on tapauksen ratkaisun osalta esitetty eri mielipiteitä ja tuntuukin selvältä, ettei tilanne ole nyt sillä

¹ Fakultatiivisen adheesion kannalta ks. esim. *Dillén* s. 8 s., *Hassler* s. 22 sekä *Braas* I s. 159 s. — Ks. myös 8 § viite 14 kohdalla lausuttua.

Vrt. edellisen johdosta esim. *Tirkkonen* I s. 89 s. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 29 s. ja *Agge* I s. 4.

² Ks. edellä 9 §:n viite 6 jälkeen olevaa esitystä.

tavoin yksinkertainen kuin yksittäisvaatimuksen yhteydessä. Tilanteen vaikeutuminen johtuu kuitenkin ennen muuta siitä, että meillä on myös siviiliprosessimenettelylle myönnetty prosessimenettelyjen tavallisia sovellutusaloja muotoava attrahoiva vaikutus rangaistusvaatimuksiin nähden.³

Jos virallinen syyttäjä on jutussa esittänyt tapahtumaan perustuvan rangaistusvaatimuksen, saatetaan arvella, että virallisen syyttäjän esittämä rangaistusvaatimus sinänsä näyttäisi voivan aiheuttaa ainakin jutun osan joutumisen rikosprosessimenettelyyn. Näin olisikin nähdäkseni ainakin lähtökohtaisesti katsottava. On nimittäin selvää, että virallisen syyttäjän esittämä syytevaatimus vastaajaa vastaan muodostaa sinänsä sellaisen yksittäisvaatimuksen, joka aikaisemmin esitettyjen sääntöjen mukaan joutuu käsiteltäväksi rikosprosessissa.⁴ Eri kysymyksen muodostaa, voidaanko juttu myös muilta osin käsitellä rikosprosessissa. Tähän nähdäkseni syyttäjän puhevallan käyttö ei sinänsä antane ehdotonta ratkaisua.⁵

Jos sensijaan virallinen syyttäjä ei jutussa käytä puhevaltaa, on nähdäkseni tapauksen käsittelyssä harkittavissa useita erilaisia ratkaisulinjoja. Ensinnäkin kirjallisuuden valossa näyttäisi olevan mahdollista, että sekä rangaistus- että siviilivaatimukset voitaisiin tutkia siviiliprosessimenettelyssä ainakin silloin, kun siviiliasia muodostaisi jutun pää-

³ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 91 ja *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 158 ss.

Tässä kohdin näyttää olevan syytä viitata siihen, että rangaistusvaatimukseen on rinnastettava myös muut rikoksen julkisoikeudellisiksi luonnehdittavat seuraamukset, kuten esim. rikoksen perusteella vaatimus rikoksenteikijän määräämisestä pakkolaitokseen.

⁴ Ks. edellisen johdosta *Agge* I s. 107. — Tästä johtuen ei myöskään yleensä synny ongelmaa oikeasta oikeusturvatiestä, vaan tuomioistuim voi heti ryhtyä selvittämään rikosprosessimenettelyn muiden prosessinedellytysten olemassaoloa.

Ks. tämän johdosta esim. Vaasan HO p. 4/3 1964 taltio 212/Virallinen syyttäjä/petos ym. (Kun asiakirjoista saadun selvityksen mukaan vastaajan väitetyt asianomistajiin kohdistetut rikolliset teot on tehty tämän tuomioistuimen tuomiopiirin ulkopuolella eikä alioikeuden olisi niin ollen pitänyt sen toimivaltaan kuulumattomana asiana ottaa syytettä, kun asianmukaista syytepyyntöä ei ollut esitetty, tältä osin tutkittavakseen, HO poisti KO:n syytteestä tältä osin antaman lausunnon ja jätti valituksen tutkittavaksi ottamatta).

⁵ Jos virallinen syyttäjä siten esittäisi täysin siviililuontoisen oikeussuhteen perusteella rangaistusvaatimuksen, ei tällaisen vaatimuksen esittäminen voine aiheuttaa, että koko juttu olisi käsiteltävä rikosprosessimenettelyssä, vaikkapa syyttäjän syytevaatimus sinne säännönmukaisesti meneekin. Tällöin tarkoituksenmukaisena ratkaisuna on jutun jakaminen eri menettelylajeihin, mikäli se käytännöllisesti on mahdollista.

asian ja rangaistusvaatimus olisi ainoastaan liitännäinen.⁶ Toiseksi saatettaisiin ajatella sen tutkintaa saman periaatteen nojalla kokonaisuudessaan rikosprosessissa ja kolmanneksi mahdollisuutta, että jutun erillaiset ainekset jaettaisiin eri menettelylajeihin.⁷ — Kun tarkastellaan kysymystä ns. adheesioperiaatteen soveltamisesta siviiliprosessissa, on lähtökohtaisesti tarkasteltava ongelmaa toisaalta aikaisemman, 1734-vuoden lain kannalta sekä toisaalta oikeusjärjestyksen tämänhetkisen kehitysvaiheen kannalta.

Mitä 1734-vuoden lain alkuperäiseen mielipiteenilmaisuun tulee, näyttää kyllä ilmeiseltä, että myös siviiliprosessin puolella suhteessa rikosoikeudellisiin vaatimuksiin noudatettiin jonkin vahvuista adheesioperiaatetta, joka voitiin perustaa useisiin voimassa olleisiin lainsäädännöksiin.⁸ Prosessioikeudellinen tarve myöntää rangaistusvaateiden tutkintamahdollisuus siviiliprosessimenettelyssä perustui siihen, että materiaaliseen oikeuteen sisältyi koko joukko normeja, joiden säännöksiä tosiseikastoja ei pidetty rikoksina vaan lähinnä siviilioikeudellisina järjestysrikkomuksina, joista tuomittava vähäinen sakkorangaistus oli luonteeltaan asianomistajalle lähinnä vahingonkorvausta.⁹ Niinpä näitä koskevat määräykset eivät sijainneet rikoskaareissa, vaan mm. 1734-vuoden lain muiden eri kaarien yhteydessä.¹⁰ Kun 1734-vuoden lain säädäntö ei siten omaksunut ainakaan johdonmukaisesti kirjallisuudessa

⁶ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 91, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 158 ss., *sama* LM 1945 s. 12, *Sjöström*, Zivilprozessrecht s. 515, *Sjöström—Alkio* s. 97 ss., *Wrede—Palmgren* s. 46 s., *Palmgren* s. 70, *Granfelt* s. 9 ja s. 219 s., *sama*, *Lärobok* I s. 18 s. ja *sama*, *Adhäsionsprincipen* s. 46 ss. — Ks. myös *Kallenberg* I s. 31 s. ja s. 37 ss., *Agge* I s. 3 s., *Ask* s. 141 s. ja *Schrevelius* s. 14. Vrt. myös *Nehrman* s. 35.

⁷ Kirjallisuudessa on joskus niiden tapausten osalta, joissa joko rikosasiassa tulee käsiteltäväksi siviilivaateita tai siviiliasiassa rikosvaateita, käytetty jutusta nimitystä »blandade mål» taikka »actiones mixtas». Näin esim. *Schrevelius* s. 134. Vrt. kuitenkin *Nehrman*, *Processum criminalem* s. 17. — Nähdäkseni tällainen nimitys liittyy tiettyssä prosessilajissa käsiteltävien juttujen materiaalisoikeudelliseen arviointiin ja kotimaisessa prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa esitettynä meille vieraisiin ulkomaisiin esikuviin.

⁸ Ks. erityisesti OK 3:4, 6:1 ja 25:5.

⁹ Ks. esim. *Granfelt*, *Adhäsionsprincipen* s. 37 ss. ja erityisesti s. 46 ss., *Tirkkonen* I s. 16 s., *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 158 s. sekä *Alkio* s. 323 ss.

¹⁰ Ks. tällaisten materiaalisten määräysten osalta esim. NK 3:3, 4, 5, 6 ja 7, 4:6, 6:3 ja 4, 7:1 ja 3, 14:1 ja 2; PK 9:5 ja 7, 18:2, MK 4:4, 5:5 ja 6, 10:1, 16:7, 8, 16. Vrt. myös *Forsman* s. 94 viite 6:ssa lausuttua ja *Nehrman* s. 35.

Ks. tällaisten ainakin muodollisesti voimassa olevien lainkohtien osalta jäljempänä viitteessä 30 lausuttua.

kyllä puollettua teoreettista käsitystä rikos- ja siviilioikeuden erosta, vaan säilytti vanhan jakamattomuutta korostavan perinteen, ei ollut luonnollisestikaan mahdollista prosessuaalisesti asettaa näitä luonteeltaan yksityisoikeudellisia yksityissakkoja huonompaan asemaan kuin vahingonkorvaus. Lainsäädännössä lähdettiin siitä, että näiden ns. tvistemålabrott -rikkomuksien seuraukset voitiin toteuttaa siviiliprosessijärjestyksessä.¹¹

Myös nykyoikeuden kannalta on kirjallisuudessa tultu samoin vastaaviin lopputuloksiin, ja siis katsottu, että rangaistusvaatimuksen käsittely siviiliprosessissa tietyin edellytyksin on mahdollinen.¹² Mahdollisuus käsitellä rangaistusvaatimuksia siviiliprosessissa rakentuu teoreettisesti ajatukselle, jonka mukaan päävaatimuksen käsittelyjärjestys määrää nytkin sivuvaatimusten käsittelyjärjestyksen. Tällöin siis katsotaan, että siviiliasia muodostaisi tietyissä tilanteissa pääasian ja rangaistuspuoli olisi siihen nähden vain liitännäinen ja siis sivuvaatimus. Adheesioperiaatteen sovellutus siviiliprosessissa on meillä nykyoikeuden kannaltakin tuettu lähinnä OK 3:4:n, 6:1:n ja 25:5:n määräyksiin, jotka lainkohdat on tosin kumottu lailla 27. 4. 1868, sekä OK 14:7:ään 1734-vuoden lain alkuperäisessä ja myöhemmissä lakiteksteissä.¹³

Lähinnä kumotusta, mutta yleisenä oikeusajatuksena voimaan jääneestä OK 3:4:stä ja elokuun 2 päivänä 1727 annetun useampia oikeusriitoja koskevien prosessien lyhentämistä koskevan asetuksen 4-kohdasta on johdettu nyt tarkoitetun liitännäisyyden tarkemmat kriteerit. Ensinnäkin on vaadittu, että rangaistusvaatimus on saanut alkunsa riitaasiasta ja on sen kanssa läheisessä yhteydessä. Toiseksi rangaistusvaatimuksen esittäminen ei saa vaatia ns. laajaa tutkimusta ja kolmanneksi rikoksesta tuomittava rangaistus ei *in concreto* saa nousta sakkoa ankarammaksi.¹⁴ Näiden edellytysten vallitessa rangaistusvaatimus saattaisi joutua siviiliprosessissa tutkittavaksi.

¹¹ Ks. OK 3:4:n ja 6:1:n sekä 25:5:n johdosta *Nehrman* s. 35.

¹² Ks. viitteessä 6 mainittuja kotimaisia tutkijoita.

¹³ Lainkohdista kolme ensimmäistä olivat alkuperäisessä muodossaan voimassa 27. 4. 1868 tapahtuneeseen kumoamiseensa asti. OK 14:7 taas uudistettiin lainmuutoksella 12. 8. 1960. OK 14:7:n kanssa samantapaisia ovat määräykset UL 1:13:ssa ja OK 10:25:ssä. Ks. UL 1:13:n johdosta esim. *Ellilä*, Ulosotto-oikeus s. 86.

¹⁴ Eri edellytysten osalta ks. esim. *Tirkkonen* I s. 91, *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 158 ss., *sama* JFT 1954 s. 431 ss. sekä *Sjöström—Alkio* s. 97 ss. — Ks. myös *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 46 s. — OK 3:4:n sovellutusala herätti huomiota epämääräisyydellään jo ennen lain syntymistä. Ks. lakivaliokunnan vastausta *Abrahamssonin* huomautuksen johdosta (Lag-commissionens förslag till Sveriges Rikes lag af år 1734, Stockholm 1841, s. 192).

Kun tarkemmin *nykyoikeuden* kannalta syvennyttään esitettyihin rangaistusvaatimuksen siviiliprosessuaalista tutkintamahdollisuutta koskeviin kumottuihin määräyksiin sekä toisaalta liitännäisyyden soveltamisen edellytyksiin, ei voitane välttyä siltä, että rangaistusvaateiden tutkinta tuntuu herättävän määrättyjä epäilyksiä. Ensimmäisenä tulee hakematta mieleen kysymys, kuinka on mahdollista, että OK 3: 4:n säännös,¹⁵ joka on siihen liittyvine OK 6: 1:ssä ja 25: 5:ssä mainittuine viitauksineen kumottu jo lähes sata vuotta sitten, yhä edelleen voi olla voimassa olevaa oikeutta erinomaisessa sisällön tarkkuudessaankin.¹⁶ Tässä kohdin on kyllä myönnettävä, että 1868-vuoden mm. OK 3: 4:n kumoamislain päätarkoitus oli lakkauttaa tietyt tuomioistuimet, joiden tehtävät siirrettiin jäljelle jääville ja että mainitun lain päämerkitys oli tuomioistuinorganisaation muuttamisessa.¹⁷

Millaisia tapauksia tämän tvistemålabrott -käsitteen piiriin on luettu? Kirjallisuudessa on mainittu tavallisesti kaksi eri ryhmää tapauksia, joissa rangaistusvaatimus liitännäisenä on katsottu voitavan käsitellä siviiliasian yhteydessä: *Toisaalta* tilanne, jolloin rangaistusvaatimukseen on antanut aiheita itse oikeudenkäynti, *toisaalta* tilanne, jol-

¹⁵ OK 3: 4:ää on usein pidetty periaatteellisesti mainituista pykälistä tärkeimpänä. Ks. tämän johdosta esim. JFT 1891 s. 107 s. [keskustelukysymys n:o 10]. Keskustelukysymyksen otsikko kuului: »Förefinnes det, sedan stadgandena i R.B. 3: 4 samt 25: 5, sista punkten, blifvit genom K.F. den 27 April 1868 upphäfda, behof af nya föreskrifter rörande ordningen för fullföljandet af sådant mindre brottmå, som i ett tvistemål kommit och däraf sitt ursprung fått eller därmed gemenskap eger?»

¹⁶ Saatetaan esim. kysyä, voiko tuomioistuin kuitenkin jälkiprosessissa määrätä sakkorangaistuksen, vaikka pääprosessissa on jo kerran todettu, että rikoksesta tulee in concreto vankeutta, jota ei voitu siviiliprosessissa tuomita. — Rikosoikeudelliselta kannalta voidaan tietenkin myös kysyä, onko esim. 300 päiväsakkoa sitten lievempi kuin esim. 14 päivää vankeutta ehdollisena rangaistuksena. — Samoin aiheuttaa epäselvyyttä kysymys, mikä on ns. lavea tutkimus. Käsitettä ei liene millään tavoin määritetty ainakaan nykyoikeuden kannalta. — Toisaalta tuntuu siltä, että nyttemmin, kun lainsäädännössä on ryhdytty käyttämään varsin laajoja rangaistusasteikkoja, varsin monet rikokset voitaisiin tutkia OK 3: 4:n ilmaiseman periaatteen mukaan siviiliprosessimenettelyssä.

¹⁷ Mainittu kumoaminen perustui v. 1867 maapäiville tehtyyn ehdotukseen n:o 21, jonka nimenä oli: »Om vidragnig af Kämmersträtter, Lagmansrätter och Riddarsynerätt, samt ändring eller upphäfvande af åtskilliga lagens rum rörande rättegångsordningen och vissa domstolars organisation.» On muuten mielenkiintoista havaita, että vielä 1890-luvun alussa — ks. JFT 1891 s. 108 s. — väitettiin, että mainittuja säännöksiä olisi yleisesti sovellettu käytännössä niin alioikeuksissa kuin maan kolmessa hovioikeudessaakin, jotka alustuksen mukaan eivät epäroineet ottaa käsiteltäväksi sellaisia vähäisempiä rikosasioita yhdessä siviilijutun kanssa, josta rikosjuttu oli saanut alkunsa.

loin rikolliseksi katsottava menettely on tapahtunut ulkoprosessuaalisesti.¹⁸ Edellisen ryhmän tärkeimmät tapaukset muodostavat ne, joissa on kysymys oikeudenkäyntijärjestyksen rikkomisesta tai oikeudenkäynnin väärinkäyttämisestä. Näiden osalta voidaan viitata myös nykyoikeudessa voimassa oleviin lainkohtiin.¹⁹ Tapauksille on yhteistä, että niissä saatetaan erilaisista järjestysrikkomuksista tuomita sakkorangaistus yleensä heti rikkomuksen tapahduttua tuomioistuimen aloitteesta virallista syyttäjää kuulemattakin.²⁰ Tietyissä yksityistapauksissa on menty vieläpä niin pitkälle, että on katsottu voitavan tuomita myös vankeutta ns. painostusvankeuden muodossa, jota kuitenkin meillä omaksuttujen käsitysten mukaan ei ole rangaistuksena pidettävä (esim. OK 17: 37).²¹

Jos oikeudenkäyntijärjestyksen rikkomista koskevia määräyksiä tarkastellaan oikeusvertailevasti, huomataan, että tämä ryhmä ei suinkaan ole oikeutemme erikoisuus vaan tällaisen oikeudenkäyntimenettelystä syntyvän erityisaineksen käsittely ja tutkinta on varsin tavanomaista siviiliprosessimenettelyn piirissä myös muissa maissa.²² Sitä on pidettävä tarpeellisena tuomioistuimen kurinpitovallan ja muodollisen prosessijohtovallan toteuttamiseen tähtäävänä tuomioistuimelle uskottuna hetikohtaisena reagointimuotona.

Toisena tyyppiryhmänä on kirjallisuudessamme tavallisesti mainittu, että siviiliprosessin yhteydessä voidaan myös tuomita niistä rikkomuksista, joista rangaistus on määrätty 1734-vuoden lain muissa kaarissa kuin rikoskaaressa ja ennen vuoden 1889 rikoslakia annetuissa erityisissä asetuksissa.²³ Jos tarkastellaan toisaalta prosessuaalisia järjestysran-

¹⁸ Ks. tekstissä mainitun johdosta *Sjöström—Alkio* s. 98 s., *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 158 s., *Granfelt*, *Lärobok* I s. 19 ja *Kallenberg* I s. 31 s.

¹⁹ Ks. esim. OK 12: 2, 12: 5, 14: 7, 16: 6, 17: 36 verr. 42, 17: 48² ja 54.

²⁰ Vrt. myös *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 160.

²¹ On todettava, että järjestysrikkomuksen käsite on meillä vähitellen selventynyt ja saanut nimenomaan nyt tarkasteltavassa ryhmässä oman erityismerkityksensä. Tätä kehitystä ovat tukeneet ne erityismääräykset, joita erityisesti sisältyi 12.8.1960 annettuun lainsäädäntöön OK 11, 12, 14 ja 16 lukujen muuttamisesta. Mielenkiintoisena yksityiskohtana ja käsiteltävän ryhmän erityislaadun korostajana on muun ohella myös se, että nyttemmin tässä ryhmässä annettuun päätökseen voidaan yleensä erikseen hakea heti muutosta, joka merkitsee tarkasteltavassa suhteessa adheesiotilanteen purkamista ja käsittelyn muutoksenhakuvaiheessa yleensä separaatioon siirtymistä. Ks. tämän osalta *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 160 ja erityisesti siellä viite 9:ssä lausuttua.

²² Vrt. myös *Gärde* s. 76 ss. sekä s. 227 s., *Olivecrona* s. 17 s., *Hurwitz* s. 15 s., *Munch-Petersen* s. 5 sekä *Salomonsen* I s. 2 s., *Baumbach* s. 1747 s. ja erityisesti s. 1749 ss. sekä *Levin* s. 241 ss.

²³ Ks. tarkemmin viitteessä 6 mainittua kirjallisuutta.

gaistuksia ja nyt viimeksi käsiteltyä tapausryhmää, voidaan niiden välillä havaita eräitä perusluontoisia eroja. Järjestysrangaistus on luonteeltaan prosessuaalinen siten, että sen osalta on olemassa liitännäisyys itse jutun käsittelyyn prosessimenettelyssä. Vaatimus prosessuaalisen järjestysrangaistuksen tuomitsemisesta ei yleensä voine olla kumulatiivinen *itse asiasta johtuneisiin vaatimuksiin*, vaan eräs menettelyssä ilmennyt prosessuaalinen erityiskysymys, josta tuomioistuimien saattaa lausua.²⁴ Tarve tuomita järjestysrangaistukseen voi ilmetä oikeudenkäynnin kestäessä tai ensimmäisen oikeudenkäynnin jälkeisessä uudessa oikeudenkäynnissä. OK 3:4:ssä tarkoitettussa toisessa ryhmässä on kysymys virheellisestä menettelystä sen pääasian tapahtumainkulussa (siis ulkoprosessuaalisessa kentässä),²⁵ josta myöhemmin tuli prosessattavaksi. Edellisessä ryhmässä mainitun menettelyn perusteella voidaan rangaistus tuomita tuomioistuimen aloitteestakin, jälkimmäisessä lienee edellytetty kantajan vaatimusta rangaistukseen tuomitsemisesta.²⁶

Kirjallisuudessa ei näitä tilanteita tutkittaessa kuitenkaan ole kiinnitetty huomiota siihen, missä määrin tähän toiseen ryhmään kuuluvia lainkohtia on enää voimassa 1734-vuoden laissa. Tämän kysymyksen selvittäminen ei näytäkään kovin yksinkertaiselta tehtävältä ja kuuluu luonnostaan materiaalsen rikosoikeuden piiriin ainakin yksityistapauksia koskevien selvittelyjen osalta.²⁷ Rikoslain voimaantuloa annettuna asetuksen 1 ja 2 §:stä voidaan kyllä yleisesti havaita, että rikoslain voimaantullessa lakkasivat niillä poikkeuksilla, jotka 2 §:ssä mainitaan, voimassa olemasta niinkään *kaikki 1734-vuoden lain muissa kaaressa taikka erityisissä laeissa, asetuksissa tahi uhkasakkokielloissa olevat rangaistusmääräykset rikoksista, joista rikoslaissa on rangaistus määrätty*. Se mitä mainitulla säännöksellä tarkemmin on haluttu kumota, ei kuitenkaan ilmene v. 1889 rikoslain esitöistä, eikä johtoa näytä yleensä olevan saatavissa kaikilta osin myöskään asiaa sivuavista rikosoikeudellisista kirjoituksista. Sen sijaan kyllä kannattanee viitata v. 1884

²⁴ Kirjallisuudessa onkin tämä ryhmä saanut osakseen huomiota, kun taas toinen tvistemålabrott -tyyppinen rikkomus on jäänyt vähemmälle huomiolle. Vrt. edellisen johdosta esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 159 ss. ja *Sjöström—Alkio* s. 98 ss. — Ks. myös *Kallenberg* I s. 30 ss. ja 37 s. ja *sama*, Rättsmedel s. 30 ss.

²⁵ Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Granfelt*, Lärabok I s. 18 s.

²⁶ OK 14:7:n tulkinnasta aikaisemman oikeuden kannalta *Tirkkonen* JFT 1954 s. 432 ss., *Tirkkonen* I s. 91 sekä OK 14:7:n (nykyisessä muodossaan) tulkinnasta erityisesti *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 158 ss.

²⁷ Vrt. myös *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 51.

rikoslakiehdotukseen,²⁸ jonka mainitut lainkohdat ovat *samansisältöisiä* RVA 1-2 §:n kanssa. Mainitulla kohdin esitetään ehdotuksessa kumottaviksi mm. määräykset, jotka löytyvät joko jossakin muussa 1734-vuoden lain kaaressa taikka eri asetuksessa kuten esim. pettäminen avioliittoon, kavallus perunkirjoituksessa, petollinen perinnönottaminen, rajan ja pyykin siirtäminen, luvaton viljeleminen, tallekalun kavaltaminen, leväperäisyys rangaistuksen täytäntöönpanossa, omankäden ulosotto, takavarikon rikkominen, väärä vala ym.²⁹

RVA 1 §:llä ei liene kuitenkaan kumottu kaikkia tvistemålabrott-rikkomuksia tarkoittavia rangaistusmääräyksiä, vaikkakin perustellusti saatettaneen todeta, että mainittu säännös on oleellisesti kaventanut ns. tvistemålabrott -rikkomuksen sovellutusala. Yleisesti on siten todettava, että tilanteet, joissa yhä edelleen on eri kaarissa sijaitsevia tavallisesti talarimääräisiä sakkoja, ovat oleellisesti vähentyneet, mutta toisaalta tällaisia ainakin muodollisesti kumoamattomia määräyksiä vanhaan lainsäädäntöön näyttää yhä edelleen sisältyvän.³⁰

Kun tällaisten tapausten esiintyminen käytännössä lienee nykyoikeudessa melko tuntematonta, on lähellä ajatus, — erityisesti prosessioikeudellisten perusmääräysten OK 3:4:n ja 25:5:n viimeisen lauseen tultua

²⁸ Ks. tarkemmin vuoden 1884 rikoslakiehdotus s. 379.

²⁹ Eräissä harvoissa tapauksissa 1734-vuoden laki kuitenkin katsoi, ettei tällaisen tvistemålabrott -tyyppisen rikkomuksen käsittely siviiliprosessissa tullut kysymykseen. Tässä kohdin viitataan OK 25:5:een. Lainkohta on systemaattisesti sikäli mielenkiintoinen, että se mainittuaan ensimmäisessä lauseessa yleisesti rikosasiat esimerkein ja osoitettuaan muutoksenhakukeinoksi valituksen lausuu: »Sama olkoon laki metsänhakkuusta, luvattomasta viljelyksestä tahi metsävalkeasta, joko kruunun tahi muulla maalla, niin myös lintujen ja otuksen pyytämisestä.» Lainkohta oli tämän sisältöinen jo 1734-vuoden lain alkuperäisessä muodossa. Mainitut rikkomukset kuuluivat aikanaan juuri ns. tvistemålabrott -rikkomuksien käsitteeseen, joita koskevat jutut voitiin käsitellä OK 3:4:n nojalla siviilijutun yhteydessä ali-oikeudessa. Kun mainitunlaatuisten juttujen rikos- tai siviilioikeudellisuus niitä koskevien säännösten tultua pääasiassa rikoslailla ja metsästys- ja kalastuslailla kumotuiksi, on arvosteltava yleisten määräysten mukaan, ei nähdäkseni laissa oleva määräys näiden juttujen muutoksenhakutiestä enää sellaisenaan voi tarkoittaa samaa kuin 1734-vuoden laissa oli asianlaita.

³⁰ Systemaattisesti läpikäymällä 1734-vuoden lain eri kaariin sisältyviä määräyksiä, joiden osalta lakikirjassa ei ole viitattu rikoslain määräyksiin tai muun lain niiden tilalle tullessiin rangaistusmääräyksiin, havaitaan, että esim. KK 1:2, 1:8, 7:2 ja 8:1 sisältävät mainitunlaisia määräyksiä. — Ks. lisäksi MK 10:1, 11:3 sekä RK 9:2 ja 12:1. Sen sijaan esim. KK 11:3, johon kirjallisuudessa usein viitataan (Tirkkonen I s. 91, Sjöström—Alkio s. 99 viite 87 ja Kallenberg I s. 32 viite 6) on ilmeisesti kumottu RL 38:6:lla.

jo v. 1868 kumotuiksi ja toisaalta uudemman yleislainsäädännön rajoituksessa koskemaan lähinnä oikeudenkäyntirikkomuksia — että RVA 1 §:llä olisi tosiasiallisesti ollut desuetudon kautta laajempiakin vaikutuksia³¹ varsinkin sen vuoksi, että uudempaa prosessioikeudellista käytäntöä ja teoriaa valottavassa kirjallisuudessa on lähdetty korostamaan siviiliprosessimenettelyn puhtautta suhteessa rikosprosessuaalisiin vaateisiin.³²

Kun OK 3:4:ssä alunperin oli kysymys yksinomaan ns. tvistemålabrott -tyyppisistä rikkomuksista, lienee tuskin mahdollista ulottaa tämän erityismääräyksen sovelletusta yli 1734-vuoden lain tämän tyyppiryhmän, ellei uudempi lainsäädäntö anna tähän aihetta.³³ Toisessa yhteydessä on samoin korostettu, että 1889-vuoden rikoslaki selvensi toisaalta vahingonkorvauksen ja rangaistuksen välisiä suhteita, leimaten toisaalta vahingonkorvauksen — jollaisesta OK 3:4:n tyyppisessä tilanteessa sakon osalta asianomistajan kannalta oli kysymys — siviilioikeudelliseksi³⁴ sekä toisaalta kumoten RVA 6 §:llä asianomistajan ikivanhan oikeuden saada itselleen viimeksi OK 32:1:n nojalla osansa sakoista tai koko sakko. Vaikkakaan siten vuoden 1868 mainitut lainmuutokset eivät ehkä vielä lopettaneet tvistemålabrott -rikkomusten prosessuaalisen erityiskäsittelyn tarvetta, katsoisin tällaisen tarpeen lakanneen RVA 1 §:n (verr. 6 §:ään) kumottua käytännöllisesti katsoen kaikki tällaiset määräykset ja muokatessa rangaistuksen ja vahingonkorvauksen välisen suhteen nykyaikaisten arvostusten edellyttämälle kannalle.³⁵

³¹ Desuetudosta yleisesti ks. esim. *Alanen* s. 64, jossa viitataan siihen, että käyttämättömyys voi kumota lain säännöksen ainoastaan silloin, kun oikeussäännös, josta on kysymys, on luonteeltaan suhteellisen vähäpätöinen ja uusiin olosuhteisiin soveltumaton.

³² Ks. esim. *Ellilä* s. 164 s.

³³ Sellainen ajatus, että niissä lainsäädöksissä esiintyviin rikoksiin nähden, jotka ovat tulleet kumottujen 1734-vuoden laissa olleiden tavallisesti talarimääräisten sakkorangaistusten sijaan, olisi sovellettava OK 3:4:stä ilmennyttä periaatetta, tuntuu ainakin nykyoikeuden kannalta kovin vieraalta enkä ole myöskään huomannut, että se olisi saanut laajempaa kannatusta kotimaisessa kirjallisuudessa. Kirjallisuudessa onkin yleensä — kiinnittämättä huomiota lainkohdan mahdolliseen laajempaan soveltamiseen — esitetty sovellutusesimerkkinä mainitut 1734-vuoden lain edellyttämät tilanteet. Ks. esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 158 s. sekä *Kallenberg* I s. 31 ss. Vrt. kuitenkin *Granfelt*, *Lärobok* I s. 19 ja *sama*, *Adhäsionsprincipen* s. 46 ss.

³⁴ RL 9:6:n osalta ks. edellä 6 §:n viite 26:ssa lausuttua.

³⁵ Selvää tietysti on, että milloin lainsäädännössä on luotu erityisnormein rikosjutun käsittelymahdollisuus siviilijutun yhteydessä, tällaista normia on nou-

Edellisiin perusteisiin nojautuen lieneekin tultava siihen tulokseen, että siinäkin tapauksessa, että katsottaisiin OK 3: 4:n ilmaiseman oikeusajatuksen olevan edelleen voimassa,³⁶ olisi oikeusohje rajoitettava koskemaan niitä harvoja materiaalisien lain määräyksiä, jotka RVA 1 §:stä riippumatta yhä edelleen muodollisesti ovat voimassa. Kun toisaalta ei tunnu onnistuneelta perustaa koko prosessioikeudellista systematiikkaa näiden harvinaisten määräysten varaan, jotka suurimmalta osalta ovat ainakin melkein desuetudon tilassa, *on nähdäkseni katsottava, ettei rangaistusvaatimusta yleensä samanperusteisesti kumuloituna siviilivaatimukseen voida käsitellä siviiliprosessimenettelyssä.*³⁷

Merkitseekö tämä sitten sitä, että juttu, jossa rangaistusvaatimus on esitetty,³⁸ aina olisi käsiteltävä kokonaisuudessaan rikosprosessijärjestyksessä? Vaikkakin näin saattaa lähtökohtaisesti olla asianlaita eräiden oikeusjärjestysten kannalta, on meillä asetettava pääsäännöksi, että nytkin on aina perehdyttävä ensin siihen tosiseikastoon, jonka perusteella vaatimukset esitetään. Jos tässä tutkinnassa sitten havaitaan, että kantajan kuvaama tapahtumainkulku on *määrätyn rikostyyppin mukainen*, tuntuisi kyllä selvältä, että kun kantaja, jolla on laajahko valta valita eri oikeusturvateiden välillä, on valinnut tällöin syyteprosessimenettelyn, kaikki rikostunnusmerkistöön välittömästi liittyvät seurausvaatimukset on käsiteltävä rikosprosessimenettelyssä,³⁹ joka tietysti

datettava. Ks. esim. MeriL 2641 §, jonka mukaan vähäiset rikosasiat käsitellään ja ratkaistaan MeriL:n mukaisen siviilijutun yhteydessä, jollei niitä voida toisistaan erottaa tai jos ne kuuluvat läheisesti yhteen. Vrt. myös Beckman s. 292 verr. s. 287. Ks. tämän johdosta myös KKO 1960 II 67 ja KKO p. 10/5 1960 taltio 1360/Eemeli Kauhanen ym./virkavirhe ym. Vastaavanlainen määräys sisältyi myös aikaisempaan merilakiin — ks. kesäkuun 9 päivänä 1873 annetun merilain 245 §. — Vrt. myös VesiL 14:12, jonka johdosta ks. Tirkkonen, Vattenrättsliga tvistemål s. 660 s.

³⁶ Mikäli katsottaisiin, että rangaistusvaatimus voi esiintyä ainakin pienempien rikosten ollessa kysymyksessä tavallisessa siviiliprosessimenettelyssä, olisi johdonmukaista katsoa, että jos tuomioistuimessa vaaditaan sekä rangaistusta että vahingonkorvausta, on juttu käsiteltävä rikosprosessissa, mikäli yksityisoikeudellinen vaatimus suhteessa rangaistusvaatimukseen ei ole ilmeisesti pääasia. — Ks. tämän johdosta esim. Wrede—Palmgren s. 47.

³⁷ Vrt. tekstissä lausutun johdosta Palmgren s. 70 ja Gadd s. 226 ss.

³⁸ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta Tirkkonen, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 162.

³⁹ Vrt. esim. KKO p. 16/5 1956 taltio 1347/Aarne Laaksovirta/petos. Virheellisenä voitaneen pitää jutussa KO:n päätöksen perustelua, jossa todetaan, että koskeivat kanteessa mainitut seikat, vaikka ne katsottaisiinkin tosiksi sellaisenaan, muodosta tekoa, josta laissa olisi säädetty rangaistus, KO hylkäsi kanteen. Tässä vai-

merkitsee sitä, että kantaja saa kantaa valitsemastaan vahvempitutkin-
taisesta menettelystä myös yleensä sen kielteiset materiaaliset seurauk-
set, mikäli havaittaisiin, että teko ei jossakin suhteessa täyttäisi rikok-
selle asetettavia vaatimuksia.⁴⁰

Ellei kantajan kuvaama tapahtumainkulku olisi minkään kriminali-
soidun menettelyn tyyppin mukainen, joudutaan vaikeamman pulman
eteen. Onko nyt rangaistusvaatimus tai ehkä kaikki vaatimukset tutkit-
tava rangaistusvaatimuksen esittämisen perusteella rikosprosessissa?
Sama kysymys voidaan esittää silloin, kun kantaja selvän siviiliperus-
teisen jutun yhteydessä esittää odottamatta käsiteltävänä olevasta tosi-
asiatilanteesta johtuneen rangaistusvaatimuksen, jolloin siis molemmissa
tapauksissa asioita perusteensa ja siviilivaateiden puolesta on pidettävä
riita-asian luontoisina. Tarkoituksenmukaisin menettely ainakin niissä
tapauksia, joissa kanteiden toisten kohtien siviiliasianluontoisuus, toisten
rikosasianluontoisuus on aivan ilmeinen, lienee juttujen hajoittaminen
eri menettelyissä käsiteltäviksi.⁴¹ Joka tapauksessa näyttää ilmeiseltä,
että tuomioistuin on pakotettu ennen ratkaisun tekemistä tutustumaan
kumulatiivisen kanteen eri vaatimusten perusteisiin ja vasta tämän
tutkinta ja sen tulosten vertailu lain tuntemiin rikostyypeihin antaa
vastauksen otsikon esittämään probleemaan.

heessahan tuskin on mahdollista ottaa kantaa siihen, ovatko väittämät tosia vai ei.
KKO korjasikin KO:n päätöksen perusteluja tältä osalta ja toteennäyttämättömänä
hylkäsi kanteen.

Tästä käytännön hieman jäykäköstä kannanotosta on kylläkin se positiivinen
seuraus, ettei muutoksenhakuosoituksen antamisessa yleensä pääse syntymään epä-
selvyyttä, kun rangaistusvaatimuksen esittäminen sinänsä merkitsee jutun käytän-
nöllistä siirtymistä rikosprosessimenettelylinjalle. Vrt. kuitenkin Turun HO p. 25/1
1960 taltio 105/Väinö Lenkkari/pahoinpitely (Alioikeudessa vaadittiin rangaistusta
lievästä pahoinpitelystä sekä korvauksia. HO: koskei alioikeuden vastoin OK
25:5:n säännöstä olisi tullut ottaa muutoksenhakijalta vetorahaa, vaan neuvoa pää-
tökseen tyytymätöntä hakemaan siihen muutosta valittamalla, HO erinäisten muiden
tapahtuneiden prosessivirheiden vuoksi palautti jutun alioikeuteen takaisin).

⁴⁰ Ks. *Ellilä* s. 162 ss., s. 165 sekä s. 315. Vrt. myös *Gadd* s. 581 s. — Mikäli
siviilijutun yhteydessä on esitetty rangaistusvaatimus ja tämä on lykätty eri oikeu-
denkäynnissä siviiliasian jälkeen käsiteltäväksi, lienee säännönmukaisesti seurauk-
sena rikosjutun lykkääminen tarvittavien asiakirjojen ja esitutkinnan toimitta-
mista varten. Ks. tarkemmin *Gadd* s. 325 ss.

⁴¹ Vrt. tämän osalta *Ellilä* s. 315.

15 §. RIKOSPERUSTEISEN SIVIILIVAATIMUKSEN PROSESSIOIKEUDELLISESTA KÄSITTELYSTÄ

Syyteprosessin yhteydessä esitetyn rikosperusteisen siviilivaatimuksen prosessuaalisesta käsittelystä voitaneen yleisesti todeta, että useampivaateisen tilanteen ollessa kysymyksessä, jolloin useimmiten jo virallinen syyttäjä on suorittanut jutun esivalmistelun ja kutsuttanut asianomistajankin paikalle, tilanne jo lähtökohtaisesti on yksittäisvaadetilannetta monimuotoisempi. Nytkin kyllä on erotettava toisaalta ne tapaukset, jolloin prosessuaalisia ongelmaan liittyviä pulmia pyritään ratkaisemaan alioikeusportaassa, niistä tapauksista, jolloin rikosprosessilain asialliseen sovellutusalaa liittyvät ongelmat esiintyvät muutoksenhakuasteissa.

Mitä ensinnäkin tulee niihin tapauksiin, joissa juttu on vireillä alioikeudessa, on käytännössä se tilanne, jossa asianosaiset pyrkivät esittämään yksityisoikeudellisia vaatimuksia syyteoikeudenkäynnin yhteydessä, erittäin tavallinen. Rikosprosessimenettelyssämme voidaan esittää vaatimuksia läsnäolevaa vastaajaa vastaan yhä edelleen täysin muotovapaasti ilman kirjallista haastetta ja haasteaikaa, joten on varsin ymmärrettävää, että niissä tapauksissa, joissa asianosaiset ovat itsekohteisesti saapuvilla, he pyrkivät esittämään »rikosperusteisina» samalla kertaa kaikki mahdolliset, heidän käsityksensä mukaan rikoksesta johtuvat vaatimukset. Kun tuomioistuimen käsitys vaateiden rikosperusteisuudesta saattaa poiketa asianosaisten käsityksistä, lienee meillä käytännössä tavallista, että tuomioistuin niissä tapauksissa, jolloin sen käsityksen mukaan vaatimus ei kuulu rikosprosessilain asialliseen sovellutusalaa, erikseen huomauttaa asianosaiselle siitä, ettei vaatimusta tässä yhteydessä voida sopivasti käsitellä ja asianosainen usein tämän tuomioistuimen ohjaavan toiminnan seurauksena luopuu vaatimuksestaan ilman, että siitä edes tehdään pöytäkirjaan asianmukaista OK 14:5:n edellyttämää merkintää.¹ Tällainen »ohjaava toiminta» voidaan nyky-

¹ Ilmeisesti kuvastanee hyvin kansanomaista prosessiamme seuraava lainaus (Gadd s. 582): »Jos rangaistusvaatimus on esitetty suullisesti vasta käsittelyn aikana, voidaan paremmin perustella, että tuo vaatimus jätetään tutkimatta. Käytännössä oikeuden puheenjohtaja kuitannee koko kysymyksen lyhyesti huomauttamalla asianosaiselle: 'Tämä ei nyt kuulu tähän. Tästä saatte kantaa erikseen!'» — Menettelyllä on juurensa meikäläisessä kansanomaisessa prosessissa. Käytännön kannalta sitä ainakin niissä tapauksissa, joissa on

oikeuden kannalta perustaa erityisesti OK 14: 4:n määräykseen, jonka mukaan tuomioistuimella on velvollinen valvomaan, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyttä ja järjestystä. Uusien asiaan kuulumattomien vaateiden esittäminen saattaisi luonnollisesti aiheuttaa syyteprosessissa sekaannusta. Joka tapauksessa rikosprosessimenettelymme muotovapaudesta on seurauksena, että oikeus yleensä lausuu lopullisessa ratkaisussaan siviilioikeudellisten vaatimusten osalta ainoastaan silloin, kun ne tuomioistuimenkin käsityksen mukaan kuuluisivat rikosprosessimenettelyssä käsiteltäviksi tai kun asianomistaja tahi kolmas mies tuomioistuimen ohjaavista viittauksista huolimatta pysyy vaatimuksissaan.²

Tarkasteltaville tyyppitapauksille yhteisenä piirteenä on, että tuomioistuimessa esitetään rangaistusvaatimuksen lisäksi muita vaatimuksia. Voidaanko tällainen samanperusteisten vaateiden esittäminen systemaattisesti luokitella ns. *kumulaation piiriin kuuluvaksi ilmiöksi*? Toisaalta kirjallisuudessamme on kylläkin edustettuna mielipide, jonka mukaan kumulaationa voidaan pitää vain itsenäisten kanteiden yhtymistä, jolloin nyt mainittua kirjallisuudessa usein epäitsenäiseksi luokiteltua siviilivaateen käsittelyä syyteprosessissa ei voitaisi pitää kumulaationa.³ Toisaalta oikeusvertailevasti saatetaan todeta, ettei niissä maissa, joissa on omaksuttu ns. fakultatiivisen adheesion perusnäkemykset, ole nyt käsiteltäviä tilanteita yleensä luettu kumulaation piiriin.⁴

Selvää kylläkin on, että tavallisesti kumulaatiolla rikosprosessin piirissä tarkoitetaan useista itsenäisistä teoista johtuneiden, tavallisesti rikosoikeudellisten vaatimusten yhteiskäsittelyä. Kumuloinnin perusteista ilmenee tällöin joko se, että sama henkilö on tehnyt useita eri tekoja tai useat henkilöt ovat osallistuneet samaan tekoon.⁵ Molemmat tilanteet voivat luoda lisäksi sekä aktiivisen eli kantajapuolta koskevan vaateiden yhtymisen että vastaajapuolella tapahtuneen vaateiden yhtymisen. Kun edellisen tilanteen osalta puhutaan kotimaisessa kirjallisuudessa subjektiiviseen rikosyhteyteen perustuvasta objektiivisesta ku-

kysymyksessä oikeudenkäynti, jossa vain asianosaiset itse ovat esittämässä vaatimuksia, lienee pidettävä melkeinpä välttämättömänä järkevän oikeudenkäynnin aikaansaamiseksi. Tällaisissa tapauksissahan vieläpä dispositiivisissa siviiliasioissa tuomioistuimen koko oikeudenkäyntimenettelyyn kohdistuva ote on varsin vahva. — Ks. tämän johdosta esim. *Aalto LM 1962 s. 572 s.* ja siellä mainittua kirjallisuutta.

² Ks. edellisen johdosta *Gadd s. 582*.

³ Ks. tekstissä lausutun johdosta *Sjöström—Alkio s. 127 s.*

⁴ Ks. esim. *Olivecrona s. 112 ss., Dalcke s. 1390 s.* ja *Peters s. 110 ss.*

⁵ Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Tirkkonen I s. 419 ss.*

mulaatiosta, jälkimmäisen sanotaan olevan objektiiviseen rikoksenyh-teyteen perustuva subjektiivinen kumulaatio.

Meillä ei kuitenkaan kirjallisuudessa kumulaation käsitettä ole aina rajoitettu edellä lueteltuihin tyyppitapauksiin. Niinpä objektiivisen ku-mulaation piiriin on luettu joskus myös tapaukset, joissa samalle henki-lölle on syntynyt saman teon johdosta *erilaisia samanperusteisia* vaati-muksia samaa vastaajaa vastaan, jollaisista tilanteista nyt juuri on kysy-mys.^{6 7} Pitäisin tätä käsitystä oikeudessamme omaksuttujen perusteiden mukaisena.⁸ Tässä yhteydessä on mielenkiintoa juuri viimeksi mainitulla tapauksella. Rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan kannalta ovat merkityksellisiä *tietyn teon johdosta so. ex eodam facto* esitetty erilaiset kannevaatimukset, kun taas niillä tilanteilla, joissa useat rikolliset teot joutuvat samassa tuomioistuimessa käsiteltäväksi, on kylläkin merki-tystä rikosprosessimenettelyn sisäistä toimivaltajakoa, esim. tietyn tuo-mioistuimen alueellista toimivaltaa ratkaistaessa, mutta ei juuri rikos-prosessilain sovellutusaluetta määritettäessä.

Eräänä kumulaation yleisenä edellytyksenä on kirjallisuudessamme esitetty, että *samanlaatuisen prosessimenettelyn* tulee soveltua kaikkiin esitettäviin vaateisiin.⁹ Kun nyt selostettavassa tilanteessa kaikki esi-tettävät vaatimukset perustuvat välittömästi samaan rikokseen ja jou-

⁶ Tässä kohdin on mielenkiintoista panna merkille *Granfeltin* (Sammandrag s. 102) esittämä mielipide, jonka mukaan kysymyksessä olisi objektiivisen kumulaation tilanne. Mainitussa kohdassa viitteessä 2 *Granfelt* lausuu: »Det privaträttsliga anspråket är visserligen accessoriskt i förhållande till straffanspråket, men anspråken äro dock såsom varande av olika rättslig natur härutinnan inbördes självständiga.»

⁷ Ks. *Tirkkonen* I s. 421, *Alkio* s. 318 ja *Agge* II s. 65 s. Vrt. myös *Dillén* s. 9 s. ja *SOU* 1941: 7 s. 201.

Prosessioikeudelliseen arvostukseen tässä kohdin tuskin voinee vaikuttaa mitään se, että yksityisoikeudellisen vaateen vireilletulotapa noudattelee syyteprosessissa useimmiten linjaa, jonka mukaan jo vireille tullessa syytejutussa esitetään läsnä-olevaa vastaajaa vastaan yksityisoikeudellinen vaade. Tämä vireilletulotapa on peri-aatteessa tasa-arvoinen muiden vireilletulotapojen kanssa ja oleellista nytkin OK 11:22:n mukaan on, että vaatimus perustuu välittömästi rikolliseksi väitettyyn menettelyyn eikä suinkaan se, että rangaistusvaatimus on esitetty.

⁸ *Tirkkonen* I s. 422 viite 6 on nähdäkseni syystä kiinnittänyt huomiota rikos-prosessin alalla kumulaation käsitesisällön epäselvyyteen. Käsitelty ongelma on puhdas luokituskysymys, jonka ratkaisun avulla ei voida ratkaista sinänsä käsiteltä-vän ilmiöryhmän piirissä havaittavia tulkintavaikeuksia, mutta on luonnollisesti asianmukaista, että käsitteen luonnehdinta sopeutetaan nimenomaan oikeutemme rikosprosessilain sovellutuksessa omaksumien muiden näkökohtien mukaiseksi. — Ks. edellisen johdosta myös 6 §:n viite 24 jälkeen lausuttua.

⁹ Ks. esim. *Tirkkonen* s. 117 erityisesti viite 13 kohdalla ja mainitussa viitteessä lausuttua.

tuisivat myös yksittäisenä päävaatimuksena rikosprosessimenettelyssä käsiteltäviksi, voitaneen kumulointia siten ainakin tämän edellytyksen osalta pitää sallittuna. Mainittu kumulaationedellytys näyttääkin ainoalta, joka välittömästi liittyy rikosprosessilain asialliseen sovellutusongelmaan.¹⁰ Täten voidaan yleissääntöisesti sanoa, että mikäli samalle henkilölle on syntynyt jonkin rikoksen johdosta samaa vastaajaa vastaan useampia vaatimuksia, voidaan nämä vaatimukset käsitellä samassa syyteoikeudenkäynnissä.

Ulkomaisten oikeuden vertaileva tutkimus antaa aiheen puuttua itse perustilanteeseen vielä toiseltakin kannalta. Saatetaan esim. kysyä, voisiko tuomioistuin silloin, kun asianosainen on nostonut samalla välittömällä rikosperusteella samassa tuomioistuimessa useampia oikeudenkäyntejä, jotka kaikki perustuvat samaan rikokseen ja joista jokin on syyteprosessi, suorittaa oikeudenkäyntien yhdistämisen, sekä toisaalta niissä tapauksissa, joissa samanperusteisten vaateiden yhteiskäsittely havaittaisiin sopimattomaksi, suorittaa päinvastaisen toimenpiteen eli purkaa kumuloinnin ja kuinka menettely erityisesti viimeksi mainitussa tapauksessa käytännössä muotoutuu. Ongelmaryhmä, johon kuuluu kysymys tuomioistuimen oikeudesta yhdistää tai purkaa useampien vaateiden käsittely, luetaan systemaattisesti tuomioistuimen ns. *muodolliseen prosessinjohtoon* liittyviin tilanteisiin.¹¹ Tuomioistuimellehan myönnetään oikeus antaa määräyksiä oikeudenkäynnin ulkonaisen kulun järjestämisestä erityisesti OK 14:4:ssä, vaikkei kirjoitettuun lakiin sisällykään laajemmalti määräyksiä juuri nyt käsiteltävässä suhteessa.¹²

Ulkomaisten oikeusjärjestysten omaksumista kannanotoista voidaan ensinnäkin havaita se, ettei siviilivaateiden ja rikosvaateiden yhdistäminen yleensä saata tulla ex officio kysymykseen ja mikäli vahinkoa kärsinyt on valinnut tietyn oikeussuojatien, esim. siviiliprosessimenettelyn, ei näin nostetun vaatimuksen yhdistäminen syyteprosessiin yleensä ole mahdollinen.¹³ Sen sijaan on todettava, että päinvastainen toimen-

¹⁰ Vrt. *Tirkkonen* s. 116 ss.

¹¹ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 489 ja *Sjöström—Alkio* s. 97 ss. ja s. 127 ss.

¹² Vrt. OK 14:4 ja 24:3 sekä *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 481 ss.

¹³ Kun siviilivaatimusten käsittely perustuu fakultatiivisen adheesion kannalta lähinnä optio-oikeuden käyttöön, ei tuomioistuimella, varsinkaan kun yksityisoikeudellinen vaatimus menisi itsenäisenä siviilituomioistuimeen, ole mahdollisuutta ryhtyä mihinkään viran puolesta tapahtuvaan yhdistämistoimintaan. Vrt. perusnäkemysten osalta edellä 5 §:n viite 18 jälkeen lausuttua. Siten ongelma kumuloinnin aikaansaamisesta viran puolesta voinee syntyä yleensä vain silloin, kun noudatetaan jonkin asteista absoluuttista adheesiota.

Edellisen säännön kanssa samansuuntaista näyttää olevan, että vaikkakin jo virallinen syyttäjä on velvollinen esitutkinnan yhteydessä kuulemaan myös asianomistajaa ja käytännössä jo tällöin alustavasti selvitetään, onko tällä asian johdosta vaatimuksia, myös tuomioistuimella on katsottava olevan tavanomaisoikeudelliseksi luonnehdittava velvollisuus huolehtia asianomistajan paikalle kutsumisesta sekä OK 14:1:n kyselyssäännön ja 14:3:n määräyksen mukaan myöntää asianomistajalle puheenvuoro oikeudenistunnossa. Tällaista järjestelyä, joka ei ole täysin vieras myöskään ulkomaiselle vahvapiirteiselle fakultatiiviselle adheesiolle (esim. NRB 22:2), seurataan ja sen noudattamista valvotaan varsin tarkoin oikeuskäytännössämme. Juttu on palautettu alioikeuteen korvausvaatimuksen osalta, joka siellä on jätetty tutkittavaksi ottamatta ja josta ei ole myönnetty asianomistajalle lykkäystä selvityksen esittämistä varten. Näin esim. Turun HO p. 29/9 1961 taltio 1132/Matti Karvinen/pahoinpitely. Ks. myös Helsingin HO p. 5/2 1962 taltio 193/Tie- ja vesirakennushallitus/vahingonkorvaaminen (Asianomistajan asiamiehelle

Mikäli asianomistaja kuitenkin olisi nostanut erillisinä toisaalta rangaistusvaatimuksen, toisaalta yksityisoikeudellisen samaan rikokseen välittömästi perustuvan vahingonkorvausvaatimuksensa, lieenee toisaalta tuomioistuimelle yleensä myönnetystä kumulointioikeudesta, toisaalta mainittujen vaateiden läheisestä tosiasia yhteydestä katsottava olevan seurauksena, että tuomioistuin voisi toimittaa tarpeen vaatiessa myös *ex officio* yhdistämisen. Kun molemmat vaatimukset tavallisesti on ajettava samassa menettelyajissa ja ne forumsäännösten yhtenäisyydestä johtuen ovat vireillä samassa tuomioistuimessa sekä niiden välillä lisäksi vallitsee perusteiden yhteys, kumulointi voidaan suorittaa varsin helposti.¹⁸

Vaikkakin toisaalta oikeutemme kannalta pidetään syystä rikosoikeudellisten ja muiden vaateiden yhteiskäsittelyä säännönmukaisena, saatetaan vastakohtaisesti kysyä, tuleeko kumuloinnin purkaminen kysymykseen ollenkaan siinä merkityksessä, että syyteprosessin siviilivaatimukset voitaisiin siirtää eri menettelyssä käsiteltäväksi. Koska oikeudenkäynnissä rikollinen teko näyttää muodostavan oikeudenkäynnin keskipisteen ja kun toisaalta tavallisesti valtiolle ja mahdolliselle asianomistajalle on syntynyt oikeudellisia vaateita teon johdosta, on kirjallisuudessa aiheellisesti kiinnitetty huomiota nimenomaan teon julkisoikeudellisten seuraamusten osalta siihen, millainen suhde valitsee rikosjutun myötäpuolten, asianomistajan ja valtiota edustavan virallisen syyttäjän välillä nimenomaan heidän suhteessaan esillä olevaan asiaan. Tällöin on syyteoikeuden käyttämisen osalta todettu, että tietystä teosta voidaan syyttää vain yhden kerran, jolloin niin virallisen syyttäjän kuin mahdollisen asianomistajan on esitettävä julkisoikeudel-

ei ollut annettu tilaisuutta istuntopäivän käsittelyjärjestyksessä tapahtuneen muutoksen takia esittää rikokseen perustuvia vahingonkorvausvaatimuksia. HO muutoksenhaun johdosta palautti jutun tältä osalta käsittelyssä tapahtuneen virheen vuoksi alioikeuteen).

Ks. edelleen Helsingin HO p. 10/2 1956 taltio 182/Erkki Uolevi Turtiainen/petos.

Tällainen tiedonantovelvollisuus asetetaan myös periaatteessa Saksan oikeudessa (StPO 403²), mutta sen toteuttaminen käytännössä lieenee eri asia, kun määräystä ei pidetä luonteeltaan pakottavana vaan ohjeenomaisena (Sollvorschrift). Ks. esim. *Würtenberger* s. 197, *Kleinknecht* s. 1077, *Löwe—Rosenberg* II s. 114 ja *Schwarz* s. 595 ja s. 1142.

Itävallan oikeuden osalta ks. lisäksi ÖStPO 4 ja 365 § sekä *Fasching* s. 49, *Gleispach* s. 348, *Roeder* s. 79 s. ja *Sturm* ÖJZ 1949 s. 120 s.

¹⁸ Kuten kirjallisuudessa on viitattu, on mahdollisen kumulointitilanteen ratkaisussa otettava huomioon niin asianosaisten toivomukset kuin myös tuomioistuimen kannalta korostuvat näkökohdat. Vrt. tämän osalta esim. *Gärde* s. 280.

liset vaatimuksensa prekludoitumisen uhalla.¹⁹ Mikäli vaatimuksen esittämisen ja oikeudenkäynnin välillä vallitsee tällainen yhteys, tuntuu selvältä, ettei vaateen erottaminen tietystä oikeudenkäynnistä saata yleensä tulla kysymykseen.

Toisessa yhteydessä on kuitenkin havaittu, ettei yksityisoikeudellisten vaateiden esittäminen näytä olevan sidottu edellä mainitulla tavalla syyteoikeudenkäyntiin, vaan voidaan vaatimukset — ainakin nykyoikeuden kannalta — yleensä ilman eri varausta esittää myöhemmässä oikeudenkäynnissäkin, joka alkaa vasta syyteprosessin päättymisen jälkeen.²⁰ Tämän vuoksi onkin katsottava, ettei syyte- ja siviilivaatimuksen käsittelyn säännönmukainen yhteisyys sellaisenaan voi olla ehdottomana esteenä yhteiskäsittelyn purkamiselle.

Voidaanko tällaista erottamista sitten pitää sallittuna myös meidän oikeutemme kannalta? Meillä kirjallisuudessa esitettyihin mielipiteisiin liittyen on tässä kohdin omaksuttava periaatteessa myönteinen linja. Kuitenkin siitä, että pääsääntöisesti yksityisoikeudelliset rikosperusteiset vaatimukset käsitellään syyteprosessissa, on katsottava johtuvan, että erottamisen edellytyksiin on suhtauduttava varsin ankaraasti ja vain vahvat erityisyyt — ennen kaikkea siviilivaatimuksen käsittelystä johtuva rangaistusvaatimuksen ratkaisun olennainen viivytyminen²¹ tai esim. syytetyn vangittunaolon johdosta nopeutusvaatimuksen korostaminen jo lievemmissäkin tilanteissa — voinevat olla yleissääntöisinä perusteina erottamiselle.²² Sikäli kuin olen voinut todeta, ei erottaminen yleensä käytännössä tulle kovin usein kysymykseen, vaan perussääntö yhteiskäsittelystä pitää paikkansa myös konkreettisena sovellutussääntönä.

Kumuloinnin purkamista on siten pidettävä periaatteessa mahdollisena. Saatetaan kuitenkin ajatella eri menettelytapoja kumulointitilanteen purkamista silmälläpitäen. On merkille pantavaa, että fakultatiivisen adheesion omaksuneet ulkomaiset oikeusjärjestykset säännönmukaisesti ovat tilanteessa omaksumallaan peruslinjalla, josta johtuu, että

¹⁹ Ks. esim. *Tirkkonen* I s. 346 s. ja II s. 556 sekä *Palmgren* s. 53 s.

²⁰ Ks. 9 §:n viite 32 jälkeen lausuttua.

²¹ Yleensä erottamisperusteena voivat tulla kysymykseen esim. sellaiset seikat, jotka liittyvät yksinomaan siviilivaateiden tosiasiapuolen selvittelyyn (ks. esim. *Gärde* s. 282), mutta ei selvien tosiseikkojen oikeudellisen arvostuksen vaikeuteen (*Salomonsen* II s. 272). Vrt. edellisen johdosta myös *Agge* SvJT 1936 s. 248.

²² Erottamisen syistä ks. *Sjöström—Alkio* s. 151, *Tirkkonen* I s. 409 s. ja s. 421, *Palmgren* s. 78 ja *Agge* SvJT 1936 s. 248. Erään erityistilanteen johdosta ks. *Tirkkonen* LM 1939 s. 509.

syyteprosessista erotettu siviilioikeudellinen aines ei suinkaan mene rikosprosessiin, vaan siviiliprosessiin, jolloin kantajalle myönteisempi katsantokanta edellyttää pyynnöstä tapahtuvaa siirtoa mainittuun menettelylajiin,²³ kun taas muodollisempi mielipide johtaa asianomistajan oikeusturvavaatimuksen epäämiseen tällä kertaa.²⁴

Kun tutustuu laajemmalti kotimaiseen alioikeuskäytäntöön, saattaa havaita, ettei siellä tällainen oikeusturvapyynnön epääminen niissä tilanteissa, jolloin rangaistusvaatimus on samalla hyväksytty näytä olevan täysin tuntematon. Tällöin tavallisesti on, viitaten OK 10:12:n määräykseen, asianomaiset esitettyjen rikospöytäkirjojen siviilivaatimusten johdosta osoitettu lopullisen tuomion antamisen yhteydessä niistä erikseen prosessaamaan.²⁵ Nähdäkseni on tällaista menettelyä samoin kuin sitä, että tuomioistuimien jättäisi sopimattomuusnäkökohtaan vedoten siviilivaatimuksen tutkittavaksi ottamatta,²⁶ pidettävä jo OK 24:3:n perussäännön vastaisena, jonka mukaan tuomari ei saa sivuuttaa mitään asianhaaraa, jonka kantaja on haasteen nojalla asiassa esille tuonut.²⁷ Tuollaista tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvan vaatimuksen siirtoa kokonaan takaisin asianomistajan toimenpiteiden varaan on pidettävä oikeusturvapyynnön lainvastaisena epäämisinä. Virheellinen menettely aiheuttaa usein muutoksenhakuasteessa jutun palauttamisen ainakin näiltä osin.²⁸ Onkin korostaen todettava, että syytevaatimuksen yhteydessä esitetyn samaperusteisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen erottaminen erikseen käsiteltäväksi ei aiheuta rikosprosessilain asiallisen sovellutuksen lakkaamista, vaan ainoastaan mainitun vaatimuksen siirron samaan menettelylajiin, joten myös jatkokäsittelyn menettelyksi muodostuu rikosprosessimenettely.

Voitaneen olla yksimielisiä siitä, että kumulointiprobleemien ratkaisussa tulee jälleen selvästi näkyviin oikeutemme omaksumien peruseriaatteiden omaperäisyys. Kun tuomioistuin syyteprosessissa erottaa siviili-

²³ Ks. tekstissä esitetyn johdosta esim. NRB 22:5:n kannalta *Dillén* s. 11, *Gärde* s. 281 s. ja *SOU 1938:44* s. 281 s.

²⁴ Ks. StPO 405 §, jonka johdosta esim. *Schmidt* II s. 1168 ss. ja *Würtenberger* s. 204.

²⁵ Ks. alioikeuksien ratkaisuja esim. tapauksissa Helsingin HO p. 1/6 1960 taltio 760/liikenteestä johtuneen vahingon korvaaminen ja Helsingin HO p. 18/5 1961 taltio 760/Tie- ja vesirakennushallitus/varomattomuudesta liikenteessä johtuneen vahingon korvaaminen.

²⁶ Vrt. myös *Agge SvJT* 1936 s. 249 s.

²⁷ Vrt. myös *Ellilä* s. 37 ja 57.

²⁸ Ks. edellä viitteessä 25 mainittuja tapauksia.

lipuolen eri menettelyyn, voi se siellä jatkaa edelleen omaa erityiskehitystään samassa menettelyajissa.²⁰ Se ei siten tuhoudu siitä syystä, että se erillisprosessissa ei liity mihinkään »päävaatimukseen», vaan sen oikean oikeusturvakanavan määrääminen tapahtuu jälleen kanteen perusteen mukaan. Kun vaatimus on esitetty syyteprosessissa rikosperusteella, tällaisen vaatimuksen käsittelyjärjestys määräytyy saman perusteen mukaan myös erillisprosessissa.

Edellä olevan nojalla saatetaan havaita, että siviilivaatimus kotimaisessa alioikeusmenettelyssä on prosessuaaliselta kannalta täysin rangaistusvaatimukseen verrattava oikeussuojapyyntö, eikä sitä yleensä siten voida alistaa sellaiseen liitännäisasemaan, joka siviilivaatimukselle on ominainen fakultatiivisen adheesion ollessa kysymyksessä. Pitääkö näin lausuttu paikkansa myös niihin tilanteisiin nähden, joissa kysymykseen tulevat rikosprosessin asialliseen sovellutusalaan liittyvät ongelmat muutoksenhakuasteessa?

Nämä ongelmat keskittyvät erityisesti ns. osittaisen lainvoiman ongelmiin. Tapauksilla tarkoitetaan lähinnä niitä, joissa asianosaiset eivät saata muutoksenhakuasteen tutkittavaksi kaikkia jutun vaatimuksia, vaan vain määrätyn osan niistä.³⁰ Yleisten muutoksenhakuoppien mukaan tuomioistuin on yleensä oikeutettu tutkimaan jutun vain siltä osalta, kuin se on saatettu tutkittavaksi.³¹ Tapauksessa puhutaan tavallisesti kahdesta tuomion vaikutuksesta: toisaalta lainvoiman osittaisesta vaikutuksesta itse asiaan, toisaalta lainvoiman osittaisesta vaikutuksesta henkilöihin nähden.³² Kun edellisellä ymmärretään sitä, että asianosaisen tai asianosaisten hakiessa muutosta vain joidenkin tuomiossa ratkaistujen vaatimusten osalta se tulee lainvoimaiseksi muilta osin, niin jälkimmäisellä tarkoitetaan taas lainvoiman vaikutusta asianosaissuhteissa: jos toinen asianosaisista tyytyy hänen vahingokseen joltakin osalta annettuun ratkaisuun ei hän korkeimmassa oikeudessa voi yleensä saada muuta kuin sen ratkaisun, johon hän jo alioikeudessa on

²⁰ Vrt. tästä *Tirkkonen* I s. 421 sekä s. 409 s., *Sjöström—Alkio* s. 150 s., *Agge* II s. 65 s. sekä sama SvJT 1936 s. 249 s.

³⁰ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta *Agge* SvJT 1936 s. 245.

³¹ Ks. tekstissä mainitun osalta *Tirkkonen* II s. 610 s. ja s. 628 s., *Ellilä* s. ja *Candolin* JFT 1955 s. 5 s.

Vrt. myös *Wrede* II s. 265.

Vrt. myös *Palme* JFT 1946 s. 303 sekä *Agge* SvJT 1936 s. 257.

³² Ks. esim. *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 315 s. sekä *Tirkkonen* II s. 539 s. Käytettyyn terminologiaan on suhtautunut kielteisesti *Tirkkonen* LM 1956 s. 651 s., joka kuitenkin käyttää ilmiöistä yhteisnimitystä »osittainen lainvoima».

tyytynyt: tuomio on siten saavuttanut tietyn lainvoimavaikutuksen häneen nähden. Tässä yhteydessä on mielenkiintoa lähinnä edellisellä ilmiöryhmällä eli kysymyksellä tuomion lainvoiman osittaisesta vaikutuksesta itse asiaan nähden.

Mikäli sitten kumpikaan asianosaisista ei ole hakenut muutosta alioikeuden päätöksen osaan, se on tältä osin tullut lainvoimaiseksi tai mikäli vain toinen heistä on hakenut muutosta, tulee tuomio siihen nähden, joka ei hakenut muutosta, lainvoimaiseksi. Tavallisimmassa muodossaan tapaus ilmenee käytännössä silloin, kun syyttäjä ei ole hakenut muutosta hylätyn rangaistusvaatimuksen osalta ylemmässä oikeudessa ja asianomistaja on suorittanut muutoksenhaun vain yksityisoikeudellisen rikospöytäkirjojen vaatimuksensa osalta. Tällöin saatettaisiin ajatella, että kun syytevaatimus on kerran lainvoimaiseksi tullessa alioikeuden päätöksellä hylätty, ei enää minkään samaan tekoon perustuvan vaatimuksen tutkiminen ylioikeudessa saattaisi tulla kysymykseen, vaan rangaistuksen hylkäämispäätöksellä todettu syyttömyys aiheuttaisi vapautusperusteen myös yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta.

Mikäli siviilivaatimuksen tutkimisen edellytyksenä olisi juuri rangaistusvaatimuksen hyväksyminen, kuten monissa ulkomaisissa oikeusjärjestyksissä on asianlaista, tällaista mielipidettä voitaisiinkin pitää teoreettisesti ehkä oikeana.³³ Kuten kuitenkin aikaisemmin on esitetty, ei rikosprosessilakimme sovellutus näytä rakentuvan tällaiselle perusteelle. Meillähän ei oikeusturvatiötä määrää suinkaan rangaistusvaatimuksen esittäminen vaan kunkin vaatimuksen peruste.³⁴ Ratkaisua ei siten voida kytkeä rangaistusvaatimukseen, vaan rikokseksi katsottavan perusteen väitettyyn olemasaoloon tai ei-olemassaoloon. Oikeuskäytännössä onkin useissa yksityistapauksissa nähdäkseni oikein omaksuttu se sääntö, jonka mukaan rangaistusvaatimuksen tultua hylätyksi, vaikka vain yksityisoikeudellinen vaade on saatettu ylioikeuteen, sen oikeutus voidaan tutkia syytevaatimuksen hylkäävästä alioikeuden päätöksestä

³³ Vrt. esim. Saksan oikeuden kannalta StPO 406a §:n asettaman muutoksenhakutien rajoituksen osalta esim. *Kleinknecht* s. 1082, *Löwe—Rosenberg* II s. 123 s. ja *Schwarz* s. 599. — Vrt. vastaavasti Itävallan oikeuden ÖStPO 366 §:n osalta esim. *Roeder* s. 80 viite 4 sekä *Tlappek—Serini* s. 299 s.

³⁴ Vrt. erityisesti 7 §:n viite 24 jälkeen lausuttua. — Ongelmaa ei nähdäkseni voida ratkaista vain viittaamalla muutoksenhakumahdollisuuden osalta vallitsevaan asianosaisten määräämisvaltaan. Jos nimittäin yksityisoikeudelliset vaatimukset olisivat rangaistusvaatimukseen nähden todella liitännäisessä suhteessa, saatettaisiin muutoksenhakua jo tällä perusteella rajoittaa, koska se rangaistusvaatimuksen tultua hylätyksi olisi hyödytön.

riippumatta ja siten antaa jutussa myös myönteinen tuomio, mikäli kriminalisoidun perusteen ja yksityisoikeuden olemassaolo voidaan todeta.³⁵ Nähdäkseni tätä myös kirjallisuudessa puollettua³⁶ käsitystä voidaan pitää rikosprosessimenettelymme perusteiden mukaisena.³⁷

16 §. ERITYISESTI VAHINGONKORVAUS-KANTEESEEN LIITTYVISTÄ ONGELMISTA

Tarkasteltaessa vahingonkorvaukseen rahasuorituksena pyrkivää kannetta yleensä voitaneen sanoa olevan normaalia, että kantaja vaatii teon johdosta yleensä suoritusta, ts. vaatii tuomiolla vastaajan velvoittamista maksamaan hänelle tietty rahasuoritus. Voidaan kuitenkin kysyä, missä määrin myöskin esim. vahvistuskanne liitettyä rangaistusvaati-

³⁵ Tämä lieneekin oikeuskäytännössä vakiintunut mielipide. Ks. esim. KKO p. 4/12 1945 taltio 2220/Martti Nikolai Lehtinen/ruumiinvamman tuottaminen ym.

KKO p. 21/4 1954 taltio 1483/Loviisan Rautatie Oy/vahingonkorvaaminen, KKO p. 15/12 1955 taltio 3927/Henrik Artturi Mäenpää/liikennerikkomuksesta aiheutunut vahingonkorvaus (Alioikeus katsoi, että oli kysymyksessä pikemminkin tapaturma, josta johtuen sekä rangaistusvaatimus että vahingonkorvausvaatimus hylättiin. HO, jossa asianomistaja haki muutosta korvauksen osalta, katsoi, että varomattomuutta oli ollut, jonka johdosta velvoitti vastaajan tiettyihin korvauksiin. KKO oli prosessuaalisesti samalla kannalla). Sääntöä näytetään soveltavan myös hovi-oikeuskäytännössä. — Ks. uudempien oikeustapausten osalta esim. Helsingin HO p. 22/3 1956 taltio 415/Allan Johannes Teivaala/rikokseen perustuva korvaus, Vaasan HO p. 23/9 1958 taltio 652/Metsähallitus/tulipalon tuottamus (Vasta HO:ssa esitetty rangaistusvaatimus jätetty tutkittavaksi ottamatta, mutta alioikeudessa esitetty vahingonkorvausvaatimus, jonka alioikeus hylkäsi, tutkittu ja rikosperusteella hyväksytty).

Ks. myös Itä-Suomen HO p. 23/10 1959 taltio 937/Nurmeksen Kauppa-Osakeyhtiö ym./korvaus (HO poisti prokuristin prokuravaltuuden nojalla esittämästä rangaistusvaatimuksesta annetun lausunnon samalla kun vahingonkorvausta tuomittiin).

Erityisiä ongelmia nimenomaan aikaisemman tuomion lainvoimaa ajatellen näyttää sisältyvän niihin tapauksiin, jolloin HO palauttaa jutun alioikeuteen käsiteltäväksi. Tähän kysymykseen ei ole kuitenkaan mahdollisuutta tutkimuksen yhteydessä puuttua.

³⁶ Vrt. tämän osalta esim. *Tirkkonen* II s. 539 ja *Agge SvJT* 1936 s. 257.

³⁷ Kirjallisuudessa on pohdittu kysymystä, voisiko muutoksenhakija jo tyytymättömyyttä ilmoittaessaan rajoittaa sen koskemaan vain määrättyä tuomion tai päätöksen osaa. Ks. tämän johdosta *Candolin JFT* 1955 s. 5 ss. Aikaisemmassa kirjallisuudessa tällaista rajoittamista vedon osalta on kyllä pidetty mahdollisena. Ks. esim. *Nehrman, Processum civilem* s. 394 s. Näin periaatteessa myös *Candolin JFT* 1955 s. 9 ss. Ks. myös *Palme JFT* 1946 s. 303 ja *Agge SvJT* 1936 s. 257.

mukseen olisi kyseisessä tilanteessa mahdollinen. Onko siten mahdollista, että tuomioistuin asianomistajan vaatimuksesta toteaisi vahingonkorvausvaatimuksen perusteen olemassaolon tai vahingonaiheuttamissuhteet vahvistustuomiossa ja asianosaiset saisivat tämän jälkeen riidellä erikseen vahingon suuruudesta? Tällaisia järjestelmiähän löytyy ulkomailla vieläpä moderneissakin oikeudenkäyntijärjestyksissä.¹

Mitä ensinnäkin kotimaiseen kirjallisuuteen tulee, on sen osalta todettava, että meillä on yleensä suhtauduttu rikosprosessioikeudellisessa kirjallisuudessa kielteisesti vahvistuskanteen ajamiseen.² Rikoksen osalta on tämä kielteinen suhtautuminen ulotettu koskemaan myös rikokseen perustuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia.³ Tämän nojalla on katsottu, ettei henkilö voi ajaa kannetta sen seikan toteamiseksi, että hänelle on rikoksen johdosta syntynyt vahingonkorvausvaade, vaan on tällaisen toteamisen mahdollista ainoastaan silloin, kun samalla vaaditaan suoritusta.⁴ Kirjallisuudessa on kuitenkin samalla todettu, että eräissä erityistilanteissa lainsäädäntö tällaisen mahdollisuuden suo.^{4a}

Nähtävästi Suomen oikeuden kannalta olisi vahvistuskanteen ajamisen mahdollisuutta tutkittaessa arvosteltava tilannetta ensin siviiliprosessin kannalta. Siviiliprosessissa katsottaneen nyttemmin vahvistuskanne sallituksi, mikäli on olemassa järkevä intressi tällaisen kanteen ajamiseen.⁵ Vieläpä on katsottu, että tällainen kanne on edellä olevan

¹ Vrt. myös Agge SvJT 1936 s. 248 s. sekä Lohsing—Serini s. 428. Vrt. kuitenkin Saksan oikeuden kannalta periaatteessa toisin Kleinknecht s. 1075, Löwe—Rosenberg II s. 115 ja s. 122, Schmidt II s. 1162 ja Schwarz s. 598. — Saksan oikeuden kannalta vaikuttanee vahvistuskanteen sallittavuuden arvosteluun erityisesti EGZPO 14 §:n kertakaikkinen määräys rikostuomion sitomattomuudesta siviiliprosessissa sekä StPO 406¹ §:ssä oleva määräys, jonka mukaan positiivinen ratkaisu ei saa rajoittaa vaatimuksen perusteeseen. Voidaan siten todeta, että Schönken toiveet (Schönke DRZ 1949 s. 121) mainitun uuden menettelyn laajemmasta sovellutuksesta myös kannelajien valintamahdollisuuteen nähden eivät näytä toteutuneen.

² Ks. tekstissä mainitun johdosta Tirkkonen I s. 414.

³ Ks. Tirkkonen I s. 414.

⁴ Ks. Tirkkonen I s. 414 s. — Ongelma vahingonkorvauskanteen eri osien osalta saattaa ilmetä myös välimiesmenettelyn yhteydessä. Tirkkonen, Välimiesmenettely s. 74 on katsonut, että välimiesmenettely voidaan rajoittaa koskemaan vain rikosperusteisen vahingonkorvausvelvollisuuden suuruutta.

^{4a} Ks. tarkemmin Tirkkonen I s. 414 s.

⁵ Vahvistuskanteen sallittavuudesta siviiliprosessin puolella yleisesti ks. esim. Honkasalo, Vahvistuskanneoikeudesta s. 125 ss. ja s. 130 ss., Tirkkonen, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 462 ss. ja Ellilä, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 359 ss.

On mielenkiintoista merkitä, että Schönke DRZ 1949 s. 121 piti Saksan adheesiosprosessin kannalta siviiliprosessin vahvistuskanteen ajamisen edellytyksiä samalla rikosprosessin vahvistuskanteen ajamisen edellytyksinä.

edellytyksen vallitessa mahdollinen myös silloin, kun suorituskannekin olisi mahdollinen, jolloin kuitenkin on asetettu intressille erityisiä edellytyksiä.⁶

Nyt ei ole kysymyksessä tapaus, jolloin pyritäisiin vain vahvistamaan, että rikos on tapahtunut, vaan *kumulatiivisesti* vaaditaan rangaistusta, joka langettavassa tapauksessa edellyttää sekä syyllisyyden vahvistamista että yleensä julkisoikeudellisen seuraamuksen määräämistä ja samalla yksityisoikeudellisen perusteen syyllisyyslauselmaan perustuvan vahingonmäärän vahvistamista. Tällainen vahvistuskanne lienee juuri tässä perusmuodossaan oikeuselämälle melkein tuntematon, kun yleensä rikosperusteisessa vahingonkorvauksessa kaikki suorituskanteen ajamisen edellytykset ovat olemassa eikä vahvistuskanteen ajamiseen siviiliprosessissa vaadittuja erityisedellytyksiä taas normaalisti voitane esittää. Omaksuisinkin kysymykseen pääsääntöisesti meillä puoletun kielteisen mielipiteen.⁷ Yleisluontoisella mielipiteenilmaisulla ei kuitenkaan lausuta mitään siitä, voitaisiinko *erityisyyden* sitä vaatiessa vahingonkorvauskanteen tai sen osan osalta antaa pyydetty vahvistustuomion luontoinen lausunto. Oikeuskäytäntöä tutkimalla onkin löydettävissä erityistapauksia, joissa korvausvaateiden perusteiden osalta esiintyy vahvistuskannetyyppejä kannepyyntöjä.

Voidaan ensinnäkin kysyä, onko mahdollista antaa vahingonkorvausvelvollisuuden jakaantumisesta rikokseen osallistuneiden kesken lausunto syyteprosessin tuomion yhteydessä. Jo lakiteksti näyttää edellyttävän nimenomaan sitä, että tuomiossa voidaan määrätä rikoksenteikijäin keskinäisestä vastuusuhteesta heidän rikoksellaan aiheuttamansa vahingon osalta. RL 9:4:ssä todetaan, että mitä rikoksenteikijäin näissä (so. 1 mom. tapauksissa) on tarvinnut suorittaa päälle oman osuutensa, hänellä on oikeus vaatia toisilta se takaisin.⁸ Lainkohta näyttäisi edel-

⁶ Vrt. edellisen johdosta eri suuntien osalta erityisesti *Ellilä*, Sivullisen oikeus-suojan takeista s. 359 ss. ja *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 463 s.

⁷ Ks. edellä viite 2:n kohdalla lausuttua.

Vrt. kuitenkin *Agge* SvJT 1936 s. 252.

⁸ RL 9:4:n osalta ks. esim. *Grotenfelt* s. 265 ss. ja *Forsman* s. 267 ss.

Käsiteltävissä tilanteissa tarve saada suoritustuomio ei yleensä syyteprosessin kestäessä ole aktuaalinen. Saatetaan kuitenkin ajatella, että joku rikoksenteikijöistä olisi jo suorittanut koko vahingonkorvauksen määrän vahinkoa kärsineelle ja hänelle olisi täten syntynyt RL 9:4:n mukainen regressioikeus kanssarikollisia vastaan. Voiko regressioikeuden omaava samalla, kun häntä syytetään rikoksesta, vaatia muiden rikoksenteikijöiden tuomitsemista RL 9:4:n nojalla maksamaan hänelle oman osan ylittävä määrä? Näin on asianlaita katsottu olevan Ruotsissa NRB 22:4:n perusteella. Ks. esim. *Dillén* s. 10 s. ja *Gärde* s. 280 sekä

lyttävän kuitenkin, että kysymys on nimenomaan yhdestä rikoksesta ja osallisuudesta siihen sekä nimenomaan tuomitusta ja suoritettusta vahingonkorvauksesta kolmanteen henkilöön nähden. Näiden edellytysten ollessa olemassa oikeuskäytännössä on katsottu, että rikosten tekijäin keskinäisestä regressioikeudesta voidaan rikostuomion yhteydessä antaa rikosentekijäin keskinäisen vastuun jakaantumista koskeva lausunto.⁹ Tällöin mainittu lausunto on yleensä *vahvistustuomion* luontoinen.¹⁰

Eri kysymyksen, johon RL 9: 4 ei anna *expressis verbis* vastausta, muodostaa, voidaanko vastuun jakaantumiskysymyksestä lausua erityisesti silloin, jos kysymyksessä ei ole yksi ainoa rikollinen menettely vaan useamman kriminalisoiduksi katsottavan menettelyn yhteensattuminen. Kysymyksellä näyttää olevan käytännöllistä merkitystä varsinkin ns. liikennerikosoikeuden piirissä, joissa tilanteissa usein on useampia toisiaan syytteleviä vastaajia, joiden väitetään syyllistyneen rangaistavaan menettelyyn. Tilanne poikkeaa edellisestä tapauksesta siinä, että syylliseksi väitetyt eivät yleensä ole nyt myötäpuolia vaan samalla toistensa vastapuolia erityisesti vahingonkorvauksen osalta.

Lienee selvää, että niissä tapauksissa, jolloin molemminpuolisen syytejutun yhteydessä on kysymys samalla vahingonkorvauksen tuomitsemisesta, on samalla kysymys myös vakio-tilanteesta, jossa useampien myötävaikuttavien tuottamusten suhde voidaan jo RL 9: 12:n nojalla ottaa huomioon.¹¹ Tällöin pitäisin luonnollisena, että ellei vahingonkorvauksen tuomitsemisesta ole olemassa muita määräyksiä, on rikostuomiossa mahdollista antaa samalla RL 9: 4:n mukainen lausunto asianosaisten keskinäisen vastuun jakaantumisesta.¹²

SOU 1938:44 s. 281. Ks. näiltä osin 11 §:n viite 20 kohdalla olevaa esitystä sekä 23 §:n viite 34 jälkeen olevaa esitystä, josta ilmenevistä perusteista johtuen regressikanteen käsittelyä syyteprosessissa lienee myös käsiteltävässä tilanteessa pidettävä mahdollisena.

⁹ Lainkohdan tulkinnasta lienee toisaalta selvää, että rikollisten osuudet eivät välttämättä ole yhtä suuret sekä toisaalta, että tuomioistuimella ei ole velvollisuutta puuttua osuuksien jakokysymykseen *ex officio* ja että ongelma siten aktualisoituu vain silloin, kun joku syytetyistä vaatii osuuksien vahvistamista. — Vrt. edellisen johdosta *Grottenfelt* s. 267.

¹⁰ Vahvistuslausuma vahingonkorvausvelvollisuuden jakaantumisesta on annettu esim. seuraavissa tapauksissa: KKO 1942 II 156, 1946 II 140, 1954 II 6 ja KKO p. 31/1 1950 taltio 408/Yrjö Johannes Saarinen/kavaltaminen.

¹¹ RL 9: 12:n tulkinnasta ks. *Grottenfelt* s. 254 ja *Forsman* s. 266 ss.

¹² Useimmiten tilanne syytejutun osalta on se, että molemmat yhteenajon osapuolet syyttävät toisiaan. Tällöin myös esim. Saksassa on pääsäännöstä (ks. viite 1) poiketen katsottu voitavan kanne- ja vastakannetilanteesta antaa lausunto

Vaikeampi on ongelman ratkaisu sen sijaan niissä tilanteissa, joissa *vahingonkorvauksia ei rikosjutun yhteydessä ole vaadittu*.¹³ Tällainen tilanne on uuden liikennevakuutuslain nojalla eräs mainitun lain peruslähtökohdista ja myös käytännössä vallitsevaksi tarkoitettu sääntö. Sen mielipiteen tueksi, jonka mukaan syyllisyysuhteiden vahvistamisesta ei ole syytä lausua rikostuomion yhteydessä silloin, kun oikeudenkäynnissä ei ole kysymys vahingonkorvauksesta, voidaan esittää varsin huomionarvoisia argumentteja.¹⁴ Tämä koskee erityisesti sellaisia tapauksia, joissa materiaalisen lainsäädännön mukaan muut henkilöt kuin jutun asianosaiset ovat vahinkoa kärsineisiin nähden syntyneestä vahingosta vastuussa, kuten asianlaita on juuri liikennevakuutuslain mukaan.¹⁵ Tässä kohdinhän voidaan nojautua jo OK 24:3:n — tosin varsin pyöreähköön — sanontaan, jonka mukaan tuomari ei saa panna päätökseensä mitään, joka ei oikeastaan asiaan kuulu, eikä myöskään sellaista, mikä antaa aihetta uuteen oikeudenkäyntiin toisen kanssa, jota ei siihen asiaan ole haastettu eikä siinä kuultu. LVL:n mukaan vakuutusyhtiö silloin, kun vahingonkorvauksia ei rikosjutussa vaadita, on juuri tällaisen kolmannen asemassa, jota nyt ei säännönmukaisesti ole tarvetta kuulla. Kun vakuutusyhtiön haastamista rikosprosessiin edellytetään LVL 12² ja 13¹ §:n mukaan vain silloin, kun korvauksia vaaditaan ja vakuutusyhtiö on kieltäytynyt niitä maksamasta, lain mukaan ei liene tarkoitettu vakuutusyhtiötä muulloin haastettavaksi.¹⁶

vahingonkorvausvelvollisuuden jakaantumisesta. Ks. tarkemmin esim. *Löwe—Rosenberg II s. 116*.

¹³ Vahingonkorvausvaateena nyt lausutussa merkityksessä ei kuitenkaan prosessioikeuden kannalta liene pidettävä oikeudenkäyntimenettelystä johtuvien oikeudenkäyntikulujen korvaamisvaatimusta. Tällaisen vaatimuksen esittäminen ei siten sinänsä anna tuomioistuimelle oikeutta lausua syyllisyyskysymyksen jakaantumisesta. Vrt. edellisen osalta vähemmistön kanta Turun HO p. 9/3 1964 taltio 416/Sulo Raivio/varomattomuudesta liikenteessä johtuva oikeudenkäyntikulujen korvaus (Alioikeudessa olivat syyttäjät ja asianomistajat vaatineet vastaajalle rangaistusta asianomistajan vaatiessa lisäksi oikeudenkäyntikuluja. Alioikeus oli langettavassa tuomiossa lausunut mm., että koska asianomistajakin oli syypää yhteenajoon, hänen oikeudenkäyntikulupyynnönsä hylättiin. HO:n enemmistö vahvisti alioikeuden päätöksen, vähemmistön ollessa sillä kannalla, ettei alioikeuden olisi pitänyt päätöksessään lausua asianomistajan, johon nähden ei ole esitetty vaatimuksia, syyllisyydestä yhteenajoon). Vrt. lisäksi edellä 6 §:n viite 24 jälkeen lausuttua.

¹⁴ Ks. edellisen johdosta *E. Kivimäki s. 53 ss.* Mainitusta pöytäkirjasta saatetaan havaita myöskin, että kysymyksen osalta on käytännön tuomareiden keskuudessa vallinnut eri mieltä, ks. mts. 58 ss. Vrt. myös *Arti s. 357 ss.*

¹⁵ Ks. myös 25 §:n viite 5:n jälkeen lausuttua.

¹⁶ Ks. myös 25 §:n viite 8:n jälkeen lausuttua.

Kun syyllisyyden jakaantumisen vahvistavalta lausumalta, vaikkakin sitä rikosjutun asianosaisten välisissä suhteissa olisi noudatettava, puuttuu sitova vaikutus varsinaisiin vastuuvelvollisiin, vakuutusyhtiöihin nähden, tulisin siihen lopputulokseen, että yleensä ei liene mitään oikeudellista tarvetta mainitunlaisen lausuman antamiseen syyteprosessin yhteydessä niissä tilanteissa, joissa vahingonkorvausta ei ole vaadittu.¹⁷ Mikäli tuollaista mainintaa vastuun jakaantumisesta pyydetään nimenomaisesti, tuomioistuimen olisi jätettävä vaatimus tutkittavaksi ottamatta, kun lausumalta puuttuu siinä asianosaisten välisessä oikeudenkäynnissä, jossa ei siviilioikeudellisia rikoksen seuraamuksia käsitellä, täydellisesti oikeudellinen merkitys.

Kirjallisuudessamme muodostaa riitaisen kysymyksen, millainen suhde on rangaistusvaatimuksen ja erityisesti vahingonkorvausvaatimusten välillä. Kysymystä on pohdittu myös siltä kannalta, muodostaako rangaistusvaatimuksen hyväksyminen sinänsä edellytyksen yksityisoikeudellisten vaatimusten hyväksymiselle. Ongelmanasettelun osalta on todettava, että kysymys siitä, millainen suhde vallitsee kahden erilaatuisen materiaallisen vaatimuksen välillä, on sinänsä materiaallisen oikeuden säännösten mukaan ratkaistava. Prosessuaalisesti ongelma on mielekäs sikäli, kun kysytään, onko mahdollista toisen vaatimuksen perusteettomuuden tultua esille, toista enää ollenkaan tutkia ja, yleisemmin lausuttuna, *millaiseksi toisenlaatuisen vaateen käsittely prosessi-oikeuden kannalta muovautuu*.

Ulkomaisten fakultatiivisen adheesion omaksuneiden oikeusjärjestysten kannalta, joissa rangaistusvaatimuksen yhteydessä esitettyä korvausvaatimusta pidetään luonteeltaan liitännäisenä, on tällaisten tapaus-ten osalta yleensä todettu, että rangaistusvaatimuksen hylkääminen tuo

¹⁷ Mielipide on nyttemmin hyväksytty yleisesti hovioikeuskäytännössä. Ks. tämän johdosta esim. Itä-Suomen HO p. 1/12 1961 taltio 1265/Irja Kostiaainen ym./kuolemantuottamus ym.; Itä-Suomen HO p. 30/8 1963 taltio 747/Lauri Sakari Salo/varomattomuus liikenteessä ym. ja Itä-Suomen HO p. 17/1 1964 taltio 42/Teuvo Tapio Hyyryläinen/varomattomuus liikenteessä (Alioikeus oli vahvistanut syyllisyysuhteen jutussa, vaikkei vahingonkorvauksia ollut vaadittukaan. HO käsiteli jutun ja koskei sen seikan vahvistamiseen, missä määrin syytetyt olivat menettelyllään suhteessa toisiinsa olleet syypäät yhteenajoön, tämän jutun yhteydessä ole ollut laillista syytä, HO poisti RO:n syyllisyysuhteesta antaman lausannon).

Näin myös muiden hovioikeuksien osalta; ks. esim. Helsingin HO p. 8/8 1963 taltio 42/Martti Aulis Rissanen/kuolemantuottamus ym. sekä Vaasan HO p. 19/2 1964 taltio 166/Salli Johanna Tyni ym./kuolemantuottamus ym. (plenum-ratkaisu; tekstissä mainitulla kannalla HO:n selvä enemmistö 15/1).

mukanaan automaattisen siviilivaateiden epäämisen tai tutkittavaksi ottamatta jättämisen tahi joka tapauksessa ainakin hylkäämisen, ellei erityismääräyksestä muuta ehkä johdu.¹⁸ Toisaalta ei kylläkään puutu näkemyksiä, jotka korostavat rangaistus- ja siviilivaatimuksen itsenäisyyttä materiaalisesti suhteessa toisiinsa, jolloin rangaistusvaatimuksen sammuminen ei prosessimenettelyn kannalta välttämättä tuo mukanaan korvausvaatimuksen tutkinnan epäämistä. Viimeksi mainitun laatuiset näkökohdat ovat ominaisia vahvemmilte adheesiolajeille.¹⁹

Oikeutemme kannalta yleissääntöisesti on kuitenkin todettava, että milloin yksityisoikeudelliset korvausvaatimukset perustuvat välittömästi rikolliseksi väitettyyn menettelyyn ja jos rangaistusvaatimus hylätään sillä perusteella, ettei väitetty menettely ole rikollinen, pääsääntöisesti samalla hylätään vahingonkorvaus- ja muut yksityisoikeudelliset vaatimukset nimenomaan väitetyn rikoksen perusteella esitettynä.²⁰ RL 9: 1:n nojalla on rikoksen kautta toiselle aiheutettu vahinko syytetyn korvattava sekä tahallisen että tuottamuksellisen rikoksen ollessa kyseessä. Juuri lausuttuun liittyen on kuitenkin täydentävästi todettava, että siviilivaatimusten tutkinta ei edes materiaalisioikeudellisesti aktuali-

¹⁸ Vrt. eri mahdollisuuksista siviiliperusteista tutkintaa ajatellen 19 §:n viite 2:n jälkeen lausuttua.

¹⁹ Vrt. myös *Braas* I s. 137.

²⁰ Ks. esim. KKO 1927 II 337 ja 1932 II 186.

Ks. myös Helsingin HO p. 12/4 1960 taltio 371/virallinen syyttäjä ym./haaskaus (KO hylkäsi rangaistus- ja korvausvaateen ja HO päätyi samaan lopputulokseen KO:n mainitsemilla perusteilla sekä, kun vastaajaa ei voitu myöskään tämän rikosperusteella ajetun jutun yhteydessä velvoittaa suorittamaan korvausta kaadetuista puista). Samanlainen periaatteellinen kanta ilmenee Vaasan HO p. 22/10 1958 taltio 753/Vieno Arvi Määttä/työaikalain rikkominen (Kantaja oli vaatinut virallisen syyttäjän syyttäessä vastaajaa työaikalain rikkomisesta eräitä yli- ja sunnuntaityökorvauksia. Alioikeus oli TyöaikaL 4 §:n 3 mom:n mukaan pyytänyt työneuvoston lausunnon työn laadusta ja tämä oli katsonut työn olevan mainitun lain alainen, jonka johdosta alioikeus katsoi, että vastaaja oli laiminlyönyt mainitun palkanmaksun, mutta koskei hänen ollut katsottava syyllistyneen mainitulla menettelyllään tekoon, joka oli rangaistava, alioikeus oli hylännyt syytteen ja sen perusteella esitetyt korvausvaatimukset. HO kantajan valituksen johdosta katsoi, että kun vastaajan laiminlyöntiä siihen nähden, että oli tulkinnanvaraista, oliko kantajan työtä pidettävä po. lain alaisuuteen kuuluvana, ei voitu pitää rangaistavana, kantajan esittämiä korvausvaatimuksia näin ollen ei voitu tämän rikosasian yhteydessä ratkaista).

Samalla prosessuaalisella kannalla myös KKO p. 19/3 1951 taltio 789/Valter Salenius/pesänsäntäminen sekä KKO p. 9/1 1962 taltio 27/G. A. Serlachius Oy/ petos (HO päätöksessään hylkäsi syytteen ja vapautti syytettyt tuomitusta rangaistuksesta ja kaikesta mainittuun rikokseen perustuvasta korvausvelvollisuudesta).

soidu niissä tapauksissa, joissa rangaistusvaatimus on hylätty esim. sen johdosta, ettei sitä tekoa, joka väitetään vastaajan tekemäksi, ollenkaan voida todistaa taikka, että vaikkakin teko selvitetään, ei voida selvittää, että vastaaja on tekijä. Tällaisissa ja näihin verrattavissa tilanteissa, jolloin ei voida havaita ylipäänsä minkäänlaatuisen yksityisoikeudellisen, vastaajaan kohdistuneen vaatimuksen syntymistä, on tietysti varsin luonnollista, että samalla kun syytevaatimus tulee hylättäväksi, kokee siviilivaatimus joka tapauksessa saman kohtalon. Prosessuaalisesti on siten materiaalisioikeudellisista seikoista johtuen varsin vähän mielenkiintoa näillä tilanteilla, joissa syyteprosessissa joko ei voida näyttää siviilivaatimuksen syntyä ollenkaan tai se ei näytä menestyvän minkään muunkaan materiaalsen oikeuden normien nojalla.

Vain silloin, kun syyteprosessin kuluessa havaitaan, että oikeus saada vahingonkorvausta muulla kuin rikosperusteella olisi mahdollinen, joudutaan myös *prosessioikeudellisesti* aktualisoituneen tilanteen eteen, voidaanko tähän muuhunkin perusteeseen nyt vedota ja voidaanko vahingonkorvausvaade tutkia myös tällä uudella perusteella. Tässä yhteydessä tulee selvitettäväksi ainoastaan sellaisten vaatimusten käsittely, joissa suorastaan *rikosoikeuden yhteydessä* olevista säännöistä johtuu, että yksityisoikeudellisia vaatimuksia voidaan rikosprosessinnettelyn puolella tutkia ja hyväksyä, vaikkapa rangaistusvaatimus hylätään.²¹

Lienee ensinnäkin selvää, että niissä tilanteissa, jolloin laissa on nimenomaan omaksuttu erityisesti tätä tilannetta silmälläpitäen myönteinen mielipide, yksityisoikeudellinen seuraus, vahingonkorvaus voidaan tuomita erityismääräyksen johdosta, vaikkapa esitettyä rangaistusvaatimusta ei hyväksyttäisikään. Tällaisia erityismääräyksiä ovat esim. RL 33: 1⁴:n ja 33: 2:n sekä 35: 3²:n mainitsemat tapaukset. Kaikissa näissä tapauksissa näyttää laki edellyttävän rikosoikeudellisen syyllisyyden toteamista ja lakiin sisältyy erityinen rangaistukseen tuomitsematta jättämisperuste.²²

Kun sinänsä *objektiivisen rikostunnusmerkistön* väitetty olemassaolo riittää muiden yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyn perus-

²¹ Ks. näiden erityisesti rangaistuksesta vapauttavien perusteiden osalta esim. Forsman, Allmänna läror s. 588 ss., Honkasalo I s. 166 ss. ja Palmgren s. 69.

²² Ks. tekstissä lausutun johdosta tarkemmin esim. Granfelt s. 453, Palme JFT 1946 s. 308 s., Soukka DL 1932 II s. 146, Honkasalo, Erityinen osa I² s. 63 s. ja s. 100 sekä Grotenfelt s. 248 ja s. 255 s. — Forsman, Allmänna läror s. 447 lausuu nimenomaan RL 9: 5:n ja 35: 3²:n nojalla: »I båda dessa lagrum förutsätter lagstiftaren att skadestånd kan utdömmas äfven i den kriminella rättegången utan att straff ådömes.»

taksi rikosprosessimenettelyn soveltamiselle, merkitsee tämä myös syyteprosessin yhteydessä sitä, että vaikkapa syytevaatimus *erityisen rikos-oikeudellisen olosuhteen* olemassaolon vuoksi tulee hylättäväksi, tuomitsemiseen sisältyy kuitenkin vahvistus siitä, että syytetty on tehnyt sen objektiivisen rikostunnusmerkistön täyttämän teon, josta häntä on syytetty. Vastaajan on siten todettu kylläkin tehneen teon, mutta teko ei mainittujen erityisolosuhteiden vuoksi voi tulla rangaistavaksi.²³ Niinpä sellaisessa RL 3:9:n toisen virkkeen mukaisessa *hätävarjelun liioittelua* koskevassa jutussa, jossa rangaistusta ei tuomita, voidaan kuitenkin käsitellä vahingonkorvaus- ja muita yksityisoikeudellisia vaatimuksia.²⁴ Prosessioikeuden kannalta samanluontoinen tilanne edellisen kanssa on se, jolloin syyteoikeus on vanhentunut ja vahingonkorvausta on silti RL 9:6:n perusteella vaadittu,²⁵ tai asianosaisseuraannon tapahduttua asianomistajan oikeudenomistajat RL 9:8:n nojalla ovat tulleet esittämään heille lain mukaan siirtyneitä yksityisoikeudellisia vaatimuksia.²⁶ Sääntö koskee myös vastaavasti niitä

²³ On mielenkiintoista havaita, että näiltä osin on usein myös fakultatiivisen adheesion maissa tehty poikkeus pääsäännöstä ja annettu rikostuomarille tuomiovalta siviilivaateiden osalta, vaikkapa rangaistusta ei voidakaan tuomita. Ks. tämän johdosta esim. Saksan oikeuden kannalta StPO 405 § sekä *Kleinknecht* s. 1080 s., *Schmidt* II s. 1169 ja *Löwe—Rosenberg* II s. 122. — Ranskassa ja sen järjestelmän omaksuneissa maissa kysymyksen järjestely on jossakin määrin komplisoitu. Voitaan kuitenkin sanoa, että *action civile*'in hyväksyminen ei saata tulla kysymykseen, mikäli syytetty vapautetaan sen perusteella, ettei syyteenalainen teko ole rikos tai syyllisyyttä väitettyyn tekoon ei muuten ole voitu näyttää toteen. — Vrt. tämän johdosta *Garraud* s. 718 sekä *Braas* I s. 160 ja s. 168 s.

²⁴ Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Alanen* DL 1935 II s. 35 s. ja erittäinkin s. 36 ss. sekä *Forsman*, *Allmänna läror* s. 460. — Samoin oikeuskäytännön osalta esim. KKO 1932 I 74, 1940 II 246, 1948 II 414 ja 1950 II 264 (Vaikean ruumiinvamman tuottaminen jätetty hätävarjeluksen liioitteluna RL 3:9:n nojalla rangaistamatta, mutta korvausta tuomittu). — Vrt. toisin Norjan oikeuden kannalta StRPL 442 § ja *Skeie* II s. 212 s.

²⁵ Tekstissä lausutun johdosta ks. *Palme* JFT 1946 s. 303 ss. Vrt. oikeuskäytännön osalta samoin KKO 1932 II 137, 1940 II 14 ja 60, 1950 II 350 sekä 475.

Kun meillä yleensä rikoksen yleistä vanhentumisaikaa pidetään materiaalis-oikeudellisena, on katsottu, että pitkän vanhentumisaajan loppuunkuluminen johtaisi syytevaatimuksen hylkäämiseen, mutta sen sijaan lyhyen asianomistajaa koskevan vanhentumisaajan loppuunkuluminen syytevaatimuksen jättämiseen tutkittavaksi ottamatta. — Ks. edellisen johdosta esim. *Tirkkonen* I s. 338 ja s. 465 s. sekä *Honkasalo* II s. 132 viite 38 sekä III s. 288.

²⁶ Heillehän ei yleensä, ellei erityismääräyksestä muuta johdu, myönnetä syyte-oikeutta. — Ks. edellisen johdosta tarkemmin *Tirkkonen* I s. 340 ss. ja 430 s. sekä *sama* LM 1934 s. 202 ss. ja 207 ss., *Granfelt* s. 450, *Grotenfelt* s. 272 ja *Salmiala* s. 148 s. — Vrt. myös *Agge* SvJT 1936 s. 259.

tilanteita, joissa lausunto rangaistuksen osalta raukeaa siitä syystä, että syytetty kuolee oikeudenkäynnin kestäessä (RL 8:9) ja vaatimukset kohdistetaan hänen oikeudenomistajiinsa.^{27 28} Samoin voidaan menetellä niissä tilanteissa, joissa syytetty on vapautettu rangaistuksesta RL 3:1 ja 3:n nojalla, tai kun hänet on muuten erityisen rangaistuksesta vapauttamisperusteen johdosta jätetty rangaistukseen tuomitsematta.^{29 30}

Ulkomaissa oikeusjärjestyksissä perillisille on myönnetty joskus oikeus esittää asianomistajan kuoltua hänen puolestaan vaatimuksia rikosasiainoikeudenkäynnissä. Ks. StPO 403 § ja sen johdosta esim. *Kern* s. 248, *Kleinknecht* s. 1075 sekä *Löwe—Rosenberg* II s. 114 s.; Itävallan oikeuden kannalta *Tlapek—Serini* s. 61 sekä Ranskan oikeuden osalta *Donnedieu de Vabres* s. 637 s. ja *Vitu* s. 168 ss. Vrt. myös *Braas* I s. 143.

²⁷ Oikeuskäytännön osalta ks. KKO p. 24/10 1946 taltio 2277/Juho Albert Järvenpää ym./vahingonkorvaus kuolinpesän varoista, KKO p. 5/4 1951 taltio 968/Aarne Ilottula/omankäden oikeus sekä KKO p. 20/9 1951 taltio 2325/Veikko Kurki ym./vaaran tuottaminen rautatien käyttämisessä, joissa lausunnon antaminen rangaistuksen osalta syytetyn oikeudenkäynnin aikana tapahtuneen kuoleman johdosta raukesi, mutta vahingonkorvausvaatimus on tutkittu.

Uudempien tapausten osalta ks. esim. KKO p. 19/9 1956 taltio 2355/Maria Huotarinen ym./moottoriajoneuvon kuljettaminen juopuneena ym. (Tuomittu vahingonkorvaus määrätty, sitten kun vastaaja oli oikeudenkäynnin ollessa vireillä muutoksenhakuasteessa kuollut, maksettavaksi kuolinpesän varoista) sekä KKO p. 8/8 1956 taltio 1964/Selma Sanelma Glad/omankädenoikeus (Tien avaamista koskeva vaatimus tutkittu, vaikka syytevaatimuksesta lausuminen on RL 8:9:n perusteella rauennut).

Jos syytetty kuolee HO:n päätöksen antamisen jälkeen, mutta ennen KKO:n päätöksen antamista, niin, vaikkakin KKO katsoo, ettei ole aihetta suostua muutoksenhakulupa-anomukseen, todetaan, että lausunto rangaistuksesta RL 8:9:n nojalla raukeaa. Näin esim. KKO p. 5/10 1962 taltio 2464/Raimo Johannes Syvänen/moottoriajoneuvon kuljettaminen juopuneena ym.

²⁸ Asianosaisseuraannosta syytetyn puolella ks. tarkemmin esim. *Tirkkonen* I s. 434 ss. sekä materiaalsen puolen osalta esim. *Honkasalo* III s. 304 sekä *Grottenfelt* s. 245 s.

Mikäli syytejuttu siviilivaatein on jo tullut vireille ja syytetty oikeudenkäynnin kestäessä on kuollut, on siviilikanteen edelleen käsittelyä pidetty myös eräiden fakultatiivisen adheesion omaksuneiden maiden piirissä mahdollisena. Näin Ranskan oikeuden kannalta *Donnedieu de Vabres* s. 638 sekä *Levasseur* s. 63. — Kun syyteoikeus sammuu tekijän kuollessa, on siviilikanne kylläkin tekijäin oikeudenomistajia vastaan yksittäiskanteena toteutettava siviiliprosessinjärjestyksessä. Näin esim. *Vitu* s. 163. — Neuvostoliiton yleisoikeus ei salli syytetyn kuoltua yksityisoikeudellisten vaateiden käsittelyä rikosprosessimenettelyssä. — Ks. tämän johdosta tarkemmin *Tschelzow* s. 173.

²⁹ Tällaisten perusteiden osalta ks. esim. Laki nuorista rikoksenteijöistä 3 § ja sen johdosta esim. *Tirkkonen* II s. 733 s. ja *Palme* JFT 1946 s. 304. — Vastaavia tilanteita saattaa myös syntyä luonnollisesti silloin, kun rangaistus on määrätty teosta jo etukäteen ja syytevaatimus jätetään tapauksessa, jolloin on kysymyksessä jatkettu

Edellä tekstissä mainitut tapaukset ovat luonteeltaan lähinnä sellaisia, että niissä vahingonkorvausvaatimuksen tuomitseminen perustetaan siviililuontoisen vahingonkorvauksen osalta suorastaan *rikosoikeuden erityismääräyksen* antamaan oikeutukseen. Tämän vuoksi ja varsinkin, kun näiden käsittely meikäläisessä järjestelmässä jo yksittäisvaatimuksina on todettu kuuluvan yleensä rikosprosessiin, voidaan tuskin esittää syytä, miksei niitä voitaisi syyteprosessin yhteydessä käsitellä.

17 §. ERITYISESTI OIKEUSTOIMEN PÄTEMÄTTÖMYYTTÄ KOSKEVISTA VAATIMUKSISTA

Kuinka oikeudenkäynnissä on rikosprosessilain asiallista sovellutus-alaa silmälläpitäen käsiteltävä niitä tilanteita, joissa rangaistusvaatimuksen ohella vaaditaan samassa menettelyssä siviilioikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamista esim. väärennyksen, petoksen, kiskomisen, pakottamisen tms. perusteen nojalla? Tilanteessa kantaja haluaisi siis syytevaatimuksen yhteydessä käsiteltäväksi myöskin vaatimuksen syytteenalaisen rikoksen kautta syntyneen kaupan purkamisesta ja siten yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamisesta. Aikaisemmin on jo todettu, että tällaisia vaatimuksia normaalitilanteissa käsitellään tavallisesti siviiliprosessinjärjestyksessä, jolloin vedotaan nimenomaan siviilioikeudellisiin normeihin, mutta joskus — tosin erit-

rikos, uudessa oikeudenkäynnissä tutkittavaksi ottamatta. Näin esim. Itä-Suomen HO p. 18/3 1963 taltio 318/Igor Saulamo/kavaltaminen ym.

³⁰ Tekstissä mainitun johdosta ks. esim. *Palme JFT* 1946 s. 302 s. Muiden rangaistavuuden poistavien erityisten olosuhteiden osalta ks. erityisesti *Forsman* s. 202 s. ja *sama*, *Allmänna läror* s. 460 s. sekä *Grottenfelt* s. 255 s. sekä *Salovaara LM* 1964 s. 321 ss.

Erityiset syyt kuitenkin saattavat aiheuttaa, että RL 3:1 ja 3:n ilmaisemissa tilanteissa ei vahingonkorvausta voitaisi tuomita, vaikkapa RL 9:5 näyttäisikin tällaista edellyttävän. Jos siten vastaajan, joka alioikeudessa on jo tuomittu rangaistukseen ja vahingonkorvaukseen, syyntakeettomuus todetaan vasta muutoksenhakuasteessa ja hänet tällä perusteella vapautetaan rangaistuksesta, ei tässä yhteydessä ole mahdollista vastaajan ollessa oikeudenkäyntikelpoisuutta vailla samalla tuomita vahingonkorvauksia. Vrt. tällaisen erityistilanteen osalta *Käpy* s. 32 s.

täin harvoin — yksittäisenä päävaatimuksena myös rikosprosessissa, mikäli välittömästi nojaututaan väitettyyn kriminalisoituun tekoon.¹

Tutkittavien tilanteiden osalta on erotettavissa ainakin kolme erilaista perustilannetta. Prosessioikeudellisesti saattaisi merkitystä olla sillä seikalla, ovatko väitetyn sopimussuhteen osapuolina: 1) asianomistaja ja väitettyyn rikolliseen menettelyyn syylliseksi väitetty henkilö; 2) sivullinen ja syytetty; vai 3) sivullinen ja asianomistaja. Prosessiteorian kannalta saatettaneen sanoa, että syytevaatimuksen ja siviilivaatimuksen materiaallinen liityntä keskenään on kaikkein vahvin silloin, kun asianomistajan ja syytetyn välisessä oikeustoimessa asianomistaja väittää tapahtuneen sen rikollisen menettelyn, josta syyteprosessissa on kysymys ja samalla vaatii juuri vastaajan rikollisen menettelyn johdosta oikeustoimen julistamista pätemättömäksi. Liityntä syyteprosessiin sen sijaan heikkenee, jos asianomistajan ja syytetyn välisessä syyteprosessissa asianomistaja väittää syytetyn ja tertiuksen välisessä suhteessa tapahtuneen häntä loukkaavan rikoksen, taikka silloin, kun sivullisen ja asianomistajan välisessä sopimussuhteessa syytetyn väitetään menelleen rikollisesti. Tässä yhteydessä käsitellään vain mainitun siviilivaatimuksen vahvinta liityntää-syyteprosessiin.^{1b}

Kun kotimainen kirjoitettu lainsäädäntö ei näytä antavan vastausta kysymykseen, voidaanko tuollaista vaatimusta tutkia syyteprosessin yhteydessä, lienee paikallaan tarkastella koko ongelmaa ensin *oikeusvertailevasti*. Tällöin saatetaan havaita, ettei oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittavan vaatimuksen tutkiminen näytä olevan vierasta syyteprosessissa niiden maiden oikeuskäytännölle, jotka ovat omaksuneet vahva-asteisen fakultatiivisen adheesion.^{1c} Eräiden maiden positiiviseen lainsäädäntöönkin näyttää sisältyvän myönteinen kannan-

¹ Vrt. edellä 9 §:n viite 51 jälkeen lausuttua.

^{1b} Ks. muiden tilanteiden osalta jäljempänä 24 §:n viite 31 jälkeen lausuttua.

Yleisesti onkin todettava, että tekstissä mainituilla muilla suhteilla (sopimussuhde sivullisen ja syytetyn sekä toisaalta sivullisen ja asianomistajan välillä) ei materiaalisioikeudellisista syistä ole sellaista mielenkiintoa kuin tässä kohdin tarkasteltavaksi joutuvalle perussuhteella. Tämä johtuu ennen muuta siitä, ettei materiaallinen rikos- tai siviilioikeus yleensä kuin laissa mainituin poikkeuksin myönnä asianomistajalle kannevaltaa sivullisen ja syytetyn välisen oikeussuhteen pätemättömyyden toteamiseksi sekä että sivullisen ja asianomistajan välisen siviilioikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittavaa kannetta on ajettava yleensä yksinomaan sivullista vastaan.

^{1c} Ks. fakultatiivisen adheesion eri varianttien osalta 5 §:n viite 21 kohdalla ja sen jälkeen lausuttua.

otto tässä kohdin.² Yleensä kuitenkin tuollaisen vaatimuksen tutkinta on rajoitettu koskemaan niitä tapauksia, joissa sopimuskumppaneina ovat olleet juuri rikosjutun kantaja ja syytetty. Materiaalisena yhteiskäsittelyn edellytyksenä on ulkomaisessa kirjallisuudessa tavallisesti lisäksi mainittu se, että siviilioikeudellinen tosiseikasto samalla vastaa rikosoikeudellista tosiseikastoa.³

Lähtökohtaisesti on syytä viitata tarkasteltavan kanteen kohdalla siihen, että kun vahingonkorvaus- ja restitutiokanteiden osalta on havaittavissa selvä tutkintamyönteinen linja ja prosessuaaliset pulmakysymykset ovat positiivisesta sovellutuksesta johtuvia, usein vaikeita erityisongelmia, tarkasteltavan kanteen osalta ei meillä tunnu päästyn selvästi edes yli ensimmäisen kysymyksen, joka ratkaisisi tutkintamahdollisuuden sallittavuuden tai sen kokonaiskiellon. Sekä kirjallisuus että oikeuskäytäntö näyttää horjuvan erilaisten lähtökohtien ja näitä seuraavien vaihtelevien sovellutuslinjojen välillä, jonka vuoksi myös loppu-tulos näyttää joltisenkin sekavalta. Perusongelmaksi siten muodostuu, onko yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittava vaatimus joltakin osin siinä määrin omalaatuinen, ettei sen

² Itävallan oikeuden kannalta pidetään mainitunlaista kumulaatiota positiivisen oikeuden määräyksen nojalla syyteprosessissa sallittuna. Ks. ÖStPO 371 §:n 1 mom. ja sen johdosta esim. *Lohsing—Serini* s. 128 s.

Tekstissä esitetyn johdosta ks. myös *Weiss* s. 59 s. ja *Matti* s. 62. Vrt. myös *Schönke DRZ* 1949 s. 121.

Vastaava ongelma syntyy usein myös muissa tämäntapaisissa oikeussäännösten leikkauspisteissä. — Vrt. tämän osalta esim. *Tirkkonen*, Välimiesmenettely s. 72 s., jossa tarkastellaan tilannetta, jolloin rikosluontoinen teko, esim. petos, samalla sisältää sopimuksen rikkomisen ja sopimukseen sisältyy tämän lisäksi välitysklausuuli. Voidaanko kysymys sopimuksen rikkomisesta ratkaista välimiesmenettelytse? Koska kysymys on rikollisen teon seuraamuksista, on Tirkkosen mielestä kysymykseen vastattava kielteisesti ja, mikäli sopimuksen rikkomisen seuraamukset ilmenisivät vahingonkorvausvelvollisuutena, ei niitä voida käsitellä, kun tätä kysymystä ei ole alistettu tutkittavaksi.

Tämän tilanteen johdosta on nähdäkseni lausuttava, että kantajalla lienee mahdollisuus esim. ulkoprosessuaalisen petosrikoksenkin ollessa kysymyksessä joko vaatia rikosprosessimenettelyssä petoksen johdosta rangaistusta ja samalla sopimuksen julistamista pätemättömäksi (vrt. jäljempänä viite 11 jälkeen) sekä mahdollisesti vahingonkorvausta tai siviiliprosessimenettelyssä vaatia sopimuksen perusteella vahingonkorvaussuorituksia ja ehkä sopimuksen purkamista. Nähdäkseni tämän jaottelun mukaisesti näyttäisi jälkimmäisessä tapauksessa (kantaja vetoaa vain siviilioikeudelliseen petokseen) olevan mahdollista jutun käsittely myös välimiesmenettelyssä, edellisessä tapauksessa on Tirkkosen esittämää mielipidettä pidettävä oikeaan osuneena. Vrt. *VML* 1¹ §.

tutkinta syyteprosessissa, jossa samalla vaadittaisiin rangaistusta vastaajalle, saattaisi tulla ollenkaan kysymykseen.³

Mitä kotimaiseen *kirjallisuuteen* tulee, on kysymys meillä ollut aikaisemmin riittävä. Maininnanarvoinen on aluksi mielipide, jonka mukaan oikeustoimen pätemättömyyden toteamiseen tähtäävää vaatimusta ei ollenkaan voitaisi edes syytejutun yhteydessä tutkia.⁴ Yleisemmin on kuitenkin katsottu, että mikäli yksityisoikeudellisen oikeustoimen kumoamista vaaditaan petoksen tai vilpin perusteella, ei tämä sisällä sinänsä mitään rikollista väittämää, vaan yksityisoikeudellisen vaatimuksen oikeustoimen julistamista pätemättömäksi. Tämän vuoksi tällaista vaatimusta on käsiteltävä nimenomaan siviiliproessimenettelyssä, vaikkapa materiaallinen oikeus olisikin liittynyt tapaukseen pienen, esim. KK 1: 4:n tarkoittaman sakkorangaistuksen. Rangaistusvaatimuksen osalta voidaan tällöin tuomita siviilijutun yhteydessä. Sen sijaan, mikäli kysymyksessä olisi rikosoikeudellinen petos, muodostaisi viimeksi vainittu pääasian ja vaatimus oikeustoimen kumoamisesta voitaisiin liittää tähän rikosprosessissa adheesioperiaatteen mukaisesti.⁵

Mitä *oikeuskäytäntöön* tulee, on sen alueella havaittavissa kaksi pääsuuntaa, joista toinen katsoo rikosjutun yhteydessä mahdolliseksi siviilioikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamista koskevan vaatimuksen tutkinnan, toisen sen sijaan pitäessä tällaista menettelyä kiellettyä.

Jos tarkastellaan ensinnäkin niitä tapauksia, joissa oikeuskäytännössä on katsottu, että vaatimusta siviilioikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamiseksi ei voida tutkia rikosjutun yhteydessä, havai-

³ Tekstissä on käsitelty ja tullaan käsittelemään kokonaisvaltaisesti kysymystä oikeustoimen pätemättömyyden toteamisesta: viimeksi mainitulla tarkoitetaan sekä niitä tilanteita, joissa oikeustoimen väitetään sen syntyessä tapahtuneen rikoksen perusteella olleen alusta alkaen *mitätön*, samoin kuin niitä tapauksia, joissa *pätemättömyyden* toteaminen vain kanneteitse on mahdollinen. Tilanteeseen näyttäisivät siten sopivan yleensä ne tapaukset, joissa siviilioikeudellisen kirjallisuuden mukaan on kysymyksessä moitteenvaarainen tai väitteenvaarainen pätemättömyys tahi peräti nulliteetti. Esityksessä on päähuomio kiinnitetty siihen, voidaanko tietyn in abstracto oikeustoimen pätevyyteen vaikuttavan rikoksen nojalla käytävässä syyteprosessissa tutkia vaatimus, että oikeustoimi olisi julistettava mainitun rikollisen menettelyn johdosta pätemättömäksi tai peräti mitättömäksi.

⁴ Ks. *Chydenius* I s. 104 sekä *Ekström* s. 652: » — — — att då yrkan på återgång eller ersättning grundas på påstående om bedrägeri, varom straffrättslig talan utföres, det privaträttsliga anspråket icke kan behandlas i sammanhang med det straffrättsliga.»

⁵ Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Tirkkonen* I s. 95 s., sama LM 1945 s. 16 s., *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 51 ss. sekä erityisesti s. 53.

taan yleisenä perusteena tällöin useimmissa tapauksissa olevan nimenomaan se, että mainittua pätemättömyyden totetamiseen tähtäävää *vaatimusta riita-asian luontoisena vaatimuksena* ei saa ottaa tutkittavaksi rikosprosessin yhteydessä.⁶ Oikeuskäytännön tässä kohdin julkilausuma kannanotto on huomionarvoinen. Tosin OK 1: 7:n määräyksestä johtuen ei käytännössä ole mahdollista perehtyä mainittujen tuomioiden sisäisiin ja julkilausumattomiin perusteluihin, mutta kirjoitetusta päätöksestä saa sen käsityksen, että tuollainen vaatimus on sinänsä luonteeltaan riita-asia, ja siis ennen muuta, että tuollaisen vaatimuksen käsittelyjärjestys on ratkaistava *vaaditun oikeusseuraamuksen* eikä, kuten meillä yleensä näyttää olevan asianlaita, sen välittömän perusteen nojalla, johon oikeusseuraamuksen vaatiminen nojautuu. Tämä kannanotto merkinnee välillisesti sitä, ettei yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamista koskevaa vaatimusta vanhemman käsityksen mukaan voitane pitää vahingonkorvausvaatimukseen verrattavana, tyypiltään »liitännäisenä» vaatimuksena, vaan aina itsenäisenä siviiliprosessin piiriin kuuluvana vaateena.

Toisena linjana on mainittava mielipide, jonka mukaan *kumulaatio-tilannetta* olisi arvosteltava sen mukaan, millainen on sen oikeusseuraamuksen oikeudellinen luonne, jota kanne *pääasiassa* tarkoittaa.⁷ Tällainen lähinnä 1734-vuoden lain alkuperäisten mielipiteiden perusteihin

⁶ Ks. SOO p. 10/8 1901 JFT 1902 bil. s. 127 a n:o 19, SOO p. 19/2 1902 JFT 1903 bil. s. 30 a n:o 63 (Rikoskanne hylätty ja vaatimus yksityisoikeudellisen oikeustoimen mitättömäksi julistamisesta jätetty tutkittavaksi ottamatta). Vrt. myös KKO p. 1925 II 1250 sekä II 177 (Väärennysyyte on hylätty; kaupan ja lainhuutojen mitättömäksi julistamisvaatimuksia ei tutkittu siviiliperusteilla).

Uudempien tapausten osalta ks. esim. KKO 1960 II 140 (Hovioikeus oli päätöksessään poistanut alioikeuden lausuman asianosaisten välisen osakekaupan julistamista mitättömäksi koskevalta osalta, koska sanottua riita-asianluontoista vaatimusta ei olisi tullut tämän rikosjutun yhteydessä ottaa tutkittavaksi ja jätti sen tutkittavaksi ottamatta, mitä tämän vaatimuksen osalta oli HO:ssa esitetty. KKO (3/2) jätti KKO:n 30: 5:n 2 ja 3 mom:n säännösten nojalla muutoksenhakuanomuksen tutkittavaksi ottamatta).

Hovioikeuskäytännön osalta ks. esim. Helsingin HO p. 11/9 1961 taltio 1077/Martta Margareta Uljala ym./petos (Alioikeus, jonka päätöksen HO vahvisti, hylkäsi syytteen ja siihen perustuvat vahingonkorvausvaatimukset sekä kantajan kaupanpurkuvaatimuksen tässä yhteydessä tehtynä).

Tekstissä esitetyn mukaisesti myös Helsingin HO p. 4/4 1963 taltio 672/Uuno Ilmari Soini/petos (Alioikeuden hylättyä kanteen sekä rangaistusvaatimuksen että kaupanpurun osalta kokonaisuudessaan, HO poisti kaupan julistamista peruutuneeksi koskevan vaatimuksen osalta annetun lausunnon, koska sitä riita-asian luontoisena ei voida tutkia käsiteltävänä olevan rikosasian yhteydessä).

⁷ Vrt. tekstissä lausutun johdosta. *Alkio* s. 323 s.

nojautuva, kirjallisuudessaakin kannatusta saanut näkemys, ei näytä vanhemmalle oikeuskäytännöllemme vieraalta.⁸

Ei kuitenkaan voi syntyä suurempaa epätietoisuutta siitä, mitä linjaa oikeuskäytännössä on pääasiassa noudatettu. Valtalinjan selvänä perusteena näyttää olevan se, että oikeusseuraamuksen *välitön peruste*, rikollinen teko, oikeuttaa tutkimaan myös nyt tarkasteltavan kannepyynnön. Vaikkakaan mielipidettä ei tämänhetkistäkään oikeuskehitystä silmälläpitäen voida pitää yksinomaisena, on se kuitenkin nähdäkseni selvästi vallalla oleva käsitys.^{9 10}

⁸ Ks. tekstissä esitetyn johdosta erityisesti KKO p. 1921 II 297 (Kantaja oli vaatinut vastaajan tuomitsemista rangaistukseen petoksesta ja vuokratontilla olevan huvilan kaupan julistamista mitättömäksi. Alioikeus hylkäsi rangaistusvaatimuksen sekä mainitsemillaan perusteilla julisti kaupan mitättömäksi, jonka päätökseen HO vahvisti. KKO (3/2) katsoi, että koska *kanne pääasiallisesti tarkoitti* kaupan mitättömäksi julistamista sekä asia niin oli riita-asian luontoinen, eikä alempien oikeuksien niin ollen olisi pitänyt osoittaa päätökseen tyytymätöntä hakemaan siihen muutosta valittamalla, palautettiin juttu alioikeuteen muutoksenhakuosoituksen antamista varten. Vähemmistöstä yksi jäsen olisi ollut valmis tutkimaan jutun valitusteite KKO:een tulleen; yksi jäsen olisi jättänyt HO:n päätöksen pysyväksi).

⁹ Oikeuskäytännössä on joskus haluttu *»kiertää»* koko kysymys tutkintamahdollisuudesta ja jättää siviilivaatimus tutkittavaksi ottamatta sillä perusteella, että se on nostettu väärässä oikeuspaikassa, kun esim. forum delicti toisaalta ja forum rei sitae, jossa kiinteistön kaupan purkua on yleensä vaadittava, eivät suinkaan aina ole yksi ja sama tuomioistuin Tällainen kanta on kuitenkin jo lähtökohtaisesti virheellinen siksi, että sekä kirjallisuudessa että oikeuskäytännössä on kysymys oikeasta prosessilajista aina ensisijainen verrattuna useisiin muihin prosessinedellytyksiksi luonnehdittuihin kysymyksiin. Ks. tämän johdosta 8 §:n viitteessä 21 esitettyä.

Kirjallisuudessa on joskus katsottu (*Ask* s. 142), että kiinteistökaupan purkua koskeva vaatimus olisi aina sellainen, joka on tutkittava nimenomaan siviiliprosessijärjestyksessä ja, ellei syytevaatimus olisi sellainen, että se voitaisiin liitännäisenä käsitellä siviiliprosessissa, jutut olisi käsiteltävä erikseen tai erotettava. Tämä näkemys on perustettu siihen, että kun sekä forum rei sitae että forum delicti ovat luonteeltaan eksklusiivisia ja absoluuttisia oikeuspaikkoja, ei yhteiskäsittely saata tulla kysymykseen. — Nähdäkseni tässä kohdin esitetty käsitys siviilivaateiden liitännäisyydestä epäonnistuu. Kaupanpurkuvaatimusta, joka nojautuu välittömästi rikolliseksi väitettyyn tekoon, on aikaisemmin esitetyn mukaisesti pidettävä rikosasiana varsinaisessa merkityksessä, joka lähtökohtaisesti saat-
taa myös yksityisvaatimuksena joutua rikosprosessiin tutkittavaksi. Kun asia on siten rikosasia, määräytynee oikeuspaikkakin OK 10:21:n mukaan (eikä OK 10:14:n mukaisesti).

Vrt. edellisen johdosta SOO p. 1916 II 1007 (Syytejutussa vaadittiin rangaistusta petoksesta sekä kiinteistökaupan julistamista mitättömäksi. Alioikeus OK 10:14:n nojalla katsoi, ettei se ollut oikea tuomioistuin käsittelemään kannetta,

Oikeuskäytännössä näyttää siten korostuvan lähinnä kolme eri päälinjaa: *ensiksi* näkemys, jonka mukaan pätemättömyyden toteamiseen tähtäävää vaatimusta on pidettävä sinänsä riita-asian luontoisena ja sen vuoksi mahdottomana rikosprosessiin, *toiseksi* mielipide, jonka mukaan yhteiskäsittely kylläkin olisi mahdollinen, mutta kanteen käsittelyjärjestyksen rikos- tai siviiliprosessissa määräisi sen oikeusseuraamuksen

koska mainittu kiinteistö sijaitsi alioikeuden tuomiopiirin ulkopuolella, eikä myöskään siten kiinteistökaupan mitättömäksi julistamista ja kauppahinnan takaisin suorittamista koskevia vaatimuksia, jonka vuoksi RO jätti jutun tuolta osin sillensä. HO ja OO vahvistivat alioikeuden ratkaisun; OO:n vähemmistöjäsenen lausussa, että koska sen tuomioistuimen, joka oli tutkinut ja ratkaissut itse rikoksen osalta, tuli myös tutkia ja ratkaista kaikki samasta rikoksesta johtuvat seuraukset; ja koska sekä kaupanpurkaminen että kauppahinnan takaisinsuorittaminen olivat suoranaisia seurauksia petoksesta, jolla kauppa oli aikaansaatu, vähemmistöjäsen katsoi, että RO oli toimivaltainen tutkimaan jutun myös näiltä osin, minkä vuoksi juttu olisi ollut palautettava alioikeuteen).

SOO:n vähemmistöjäsenen nähdäkseni oikean mielipiteen kannalla on esim. Vaasan HO p. 21/1 1959 taltio 54/Florence Amelia Lee alaikäisen lapsensa Evelyn Irene Sipolan holhoojana/petos ym. (Asianomistaja oli viralliseen syyttäjään liittyen vaatinut rangaistusta petoksesta sekä kiinteistön kaupan julistamista mitättömäksi. Alioikeus katsoi, että kaupan mitättömäksi julistamista koskeva vaatimus ei kuulunut alioikeuden (alueelliseen) toimivaltaan, joten vaatimus jätettiin tutkittavaksi ottamatta. Pääasian osalta syyte hylättiin. HO, joka lausui, ettei alioikeuden olisi pitänyt mainitsemillaan perusteilla jättää kaupan mitättömäksi julistamista koskevaa vaatimusta tutkittavaksi ottamatta, tutki tämänkin vaatimuksen kuitenkin viivytyksen välttämiseksi).

¹⁰ Ks. tämän johdosta esimerkiksi SOO p. 9/11 1914 JFT 1915 bil. s. 265 a n:o 17 sekä SOO p. 17/2 1915 JFT 1916 bil. s. 40 a n:o 82 (Alioikeudessa vaadittu rangaistusta petoksesta sekä kauppakirjan ja velkakirjan julistamista mitättömiksi. HO katsoi, että viimeksi mainitut vaatimukset olivat luonteeltaan riita-asian luontoisia, joten alioikeuden toimenpiteet tältä osin poistettiin. SOO, joka lausui, että koska kantaja oli perustanut vaatimuksensa kysymyksessä olevan kauppa- ja velkakirjan mitättömäksi julistamisesta siihen, että häntä oli kaupan-teossa petetty ja että vastaajan rikollisen menettelyn johdosta siis ei mitään laillisesti pätevää kauppaa ollut syntynyt, katsoi, että HO:n ei olisi pitänyt mainitsemillaan perusteilla kieltäytyä kantajan ajaman syytteen yhteydessä ottamasta tutkittavaksi kantajan vaatimusta puheena olevan kauppa- ja velkakirjan mitättömäksi julistamisesta, minkä vuoksi SOO kumosi HO:n päätöksen ja palautti jutun HO:een).

Ks. myös KKO 1929 II 738 (Selostetun maansaannon moiteprosessin esiprosessissa oli KKO 1/10 1926 antamallaan päätöksellä tuominut vastaajan rangaistukseen petoksesta ja pääkysymysprosessissa olennainen asiakirja oli julistettu mitättömäksi ja kaikkea vaikutusta vailla olevaksi).

Uudempien oikeustapausten osalta ks. esim. KKO 1947 II 372 (KKO, vahvistaen alempien oikeuksien päätöksen näiltä osin, tuomitsi vastaajan pakottamisesta sakko-

luonne, joka muodostaa kanteen pääasiallisen tarkoituksen ja kolmanneksi selvä tutkintamahdollisuuden periaatteessa hyväksyvä suuntaus.¹¹

Olen aikaisemmin selostanut kaikkiin kolmeen eri vaihtoehtoon liittyviä näkökohtia, jolloin esitetyt näkökohdat pitävät soveltuvasti paikkansa myös nyt mainituissa tapauksissa. Tämä merkitsee sitä, että asianomistajan ja syytetyn välisessä, rikokseen välittömästi nojaavassa vaatimuksessa ei voine olla sinänsä kysymys riita-asian luontoisesta asiasta sen perusteella, että itse vaatimus on siviilioikeudellinen. Liitännäisvaadekonstruktion hylkääminen asettaa tarkasteltavan kannevaatimuksen periaatteessa samaan asemaan muiden välittömästi rikokseen perustuvien vaateiden kanssa.¹² Se että kanteessa nyt vaaditaan rangaistuksen ohella oikeustoimen pätemättömyyden vahvistamista, ei näytä sisältävän prosessioikeudellisesti tarkastellen sellaisia erityispiirteitä, jotka oikeuttaisivat asettamaan tarkasteltavan kannetyy-

rangaistukseen sekä nojautuen oikeustoimilain 29 §:ään julisti asianomistajan allekirjoittaman vekselin pätemättömäksi).

KKO p. 23/11 1953 taltio 3624/Eino Vilho Kustaa Lehto/petos (Asianomistaja oli vaatinut petoksen perusteella kaupanpurkua ja kauppahinnanosan takaisin maksua. Vaatimukset tutkittu kaikissa oikeusasteissa).

KKO p. 10/2 1954 taltio 448/Eeti Onni Lammi/petos (Asianomistaja, joka oli saanut vaihtamansa hevosen takaisin, oli oikeudenkäynnissä vaatinut petoksesta rangaistusta, vaihtosopimuksen purkua sekä korvauksia. Vaatimukset tutkittu kaikissa oikeusasteissa).

KKO p. 16/5 1955 taltio 1700/Matti Korhonen/petos (Jutussa vaadittiin rangaistusta, kaupan julistamista mitättömäksi sekä vastaajan velvoittamista antamaan kauppatavara takaisin tai korvaamaan sen arvo. Kaikki oikeusasteet tutkivat esitetyt vaatimukset syyteprosessissa).

KKO p. 29/8 1961 taltio 2507/Ilmari Karsi/osakekaupan julistaminen puretuksi rikoksen perusteella ym. (Rikosprosessimenettelyssä tutkittu rangaistusvaatimuksen ohella osakekaupan julistamista puretuksi rikoksen perusteella koskeva vaatimus).

¹¹ Oikeuskäytännössä on kylläkin mainittujen kolmen linjan lisäksi havaittavissa vielä muitakin näkemyksiä asiasta. Ks. Helsingin HO p. 30/11 1959 taltio 1802/Elma Sirkka Sylvia Väre/petos ym. (Alioikeudessa A oli vaatinut B:n [puolisensa] tuomitsemista pesäntavalluksesta ja C:n tässä yhteydessä tapahtuneesta petoksesta sekä B:n ja C:n välisen kaupan julistamista mitättömäksi tai sen arvон tuomitsemista puolisoiden pesään. Alioikeus tutki kaikki vaatimukset mutta hylkäsi ne kaikilta osin, HO tuomitsi C:n petoksesta ja B:n avunannosta petokseen sekä lausui, ettei kysymyksessä oleva autokauppa estä kaupan kohteena olevan omaisuuden käyttämistä asianomistajan saamisen maksuksi). — Tällä linjalla siten ei lausuta mitään itse oikeustoimen pätevyydestä vaan ainoastaan lähinnä sen vaikutuksista.

Ks. tämän osalta *Hakulinen* s. 21 s.

¹² Ks. tekstissä mainitun johdosta 7 §:n viite 24:n jälkeen olevaa esitystä.

pin eri asemaan muihin rikosperusteisiin vaateisiin nähden. Edellisten näkökohtien lisäksi on nähdäkseni selvää, että syyteprosessissa esitettyä yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyttä koskevaa vaatimusta tuskin voitaneen arvostaa yksinomaan sen perusteella, näyttäisikö syyte- vai siviilioikeudellinen vaatimus muodostavan jutun päätarkoituksen.¹³ Tulisinkin siihen lopputulokseen, että mikäli rangaistusvaatimuksen ohella esitetään yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden vahvistamista tarkoittava vaatimus ja, mikäli rikoksen tunnusmerkistö on sellainen, että sen olemassaolon toteamisesta *in abstracto* voi olla seurauksena yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyys, lähtökohtaisesti tuollainen vaatimus voitaisiin käsitellä asianomistajan ja vastaajan välisessä syyteprosessissa. Tätä lopputulosta on nähdäkseni omiaan tukemaan myös siviiliprosessimenettelyn puhtautta korostava linja,¹⁴ jonka mukaan siviiliprosessi olisi vapautettava sellaisten vaateiden käsittelystä, jotka esim. nykyisin omaksuttujen näkemysten mukaan kuuluisivat rikosprosessimenettelyssä käsiteltäviksi.¹⁵ Mikäli kaikki vaatimukset siten todella perustuvat juuri samaan tosiseikastoon, vastaajan tekemäksi väitettyyn petokseen, kiskomiseen,¹⁶ kiristämiseen jne., muodostaa yhteinen oikeudellinen ja tosiasiallinen perusta siinä määrin voimakkaan prosessiaineistoa sitovan tekijän, ettei voitane esittää yleisääntöisesti vahvoja argumentteja yhteiskäsittelyä vastaan, jonka edut näyttäivät esillä olevassa tapauksessa yleensä kiistattomilta.

¹³ Niiden tilanteiden prosessioikeudellisesta arvostamisesta, joissa yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamiseen rikostunnusmerkistön ohella vaadittaisiin tiettyjen yksityisoikeudellisten olosuhteiden tutkintaa, viitataan 24 §:n viite 31 jälkeen olevaan esitykseen.

¹⁴ Vrt. edellä 14 §:n viite 30:n jälkeen lausuttua.

¹⁵ Ellei kiinteä tai irtain omaisuus enää olisi vastaajan hallinnassa, ei sopimuksen julistamista pätemättömäksi voitane tutkia. Ks. tämän johdosta esim. KKO 1926 II 135, jonka johdosta G. Palmgren JFT 1942 s. 287 s. Tällöin on prosessioikeudellisesti olemassa yleensä asialegitimaation puute. Missä määrin tällaisessa tapauksessa voidaan myöskin sivullinen haastaa syyteprosessiin mukaan ja tällä tavoin asialegitimaation puute korjata, tulee selvitettäväksi myöhemmässä yhteydessä. Ks. tämän johdosta 24 §:n viite 31 jälkeen olevaa esitystä.

Ks. myös KKO p. 8/1 1954 taltio 31/Eemil Erik Dahlberg/petos (Asianomistaja oli alioikeudessa vaatinut rangaistusta petoksesta, kiinteistökaupan sekä velkasisoutumuksen julistamista oikeustoimina mitättömiksi; vaatimukset tutkittu alemmissa oikeusasteissa; KKO:n enemmistö palautti jutun alioikeuteen, koska OK 15:1:n määräystä ei RL 36:1:n tapauksessa ollut noudatettu sekä lisäksi syytetty oli myynyt määräraalan maatilasta edelleen vaimolleen eikä tätä ollut kuultu. Ään.).

¹⁶ Kiskomisen osalta lienee tilanne jonkin verran hämärä; siviilioikeudellisessa kirjallisuudessa on nimittäin katsottu (Kivimäki—Ylöstalo s. 357), että

18 §. KIINTEÄN JA IRTAIMEN OMAISUUDEN VALLINNAN PALAUTTAMISESTA

Kun irtain esine on joutunut pois oikealta omistajaltaan tai kun sivullinen on ottanut hallintaansa toisen kiinteän omaisuuden tai sen osia, syntyy loukatulle tarve saada palautetuksi esine tai ennen rikoksen suorittamista vallinnut hallintasuhde. Toisessa yhteydessä on katsottu, että asianomistaja vaatiessaan aikaisemmin vallinneen olosuhteen ennalleen saattamista vaatii syyteprosessissa ennen rikoksenteleketheä vallinneen rikosoikeudellisen vallintasuhteen (Gewahrsam) palauttamista.¹ Ennenkuin seuraavassa ryhdytään tarkemmin selvittämään tähän liittyviä prosessioikeudellisia ongelmia, lienee syytä todeta, että tietyissä, joskin varsin kapeissa rajoissa, myöntää oikeusjärjestys asianomistajalle oikeuden omakätisesti palauttaa se, mitä häneltä on rikoksen kautta viety tai muutoin palauttaa rikoksella järkytetty oikeustilanne. Niinpä loukattu voi ottaa esim. RVA 12 §:n nojalla takaisin omansa irtaimelta ja tuntemattomalta henkilöltä, jonka hän varoo karkaavan, ja rikoksentelekiältä verekseltään.² Huomionarvoisia ovat myös rikoksenteleketheä silmälläpitäen oikeusjärjestyksen asianomistajalle suomat hätävarjelus- ja pakkotilainstituuttien hyväksikäyttö itsensä ja oikeushyviensä suojaamiseksi.³ Yleensä kuitenkin sääntönä on, että muulloin tällainen omaapuinen oikeustilanteen palauttaminen ei juuri saata tulla kysymykseen, vaan loukattu on osoitettu kääntymään valtion eri viranomaisten, poliisin, ulosotonhaltijan tai tuomarin puoleen, joista vain viimeksi mainittuun mahdollisuuteen kiinnitetään seuraavassa huomiota.

kiskomiseen syyllistynyttä sopimuspuolta vastaan voi kiskomisen kohteeksi joutunut ajaa joko oikeustoimilain 31 §:n nojalla kannetta sopimuksen julistamisesta pätemättömäksi tai RL 38:10:n ja RL 9:1:n nojalla vahingonkorvauskannetta tapahtuneen rikoksen perusteella. — Tuntuu kuitenkin siltä, ettei ainakaan prosessuaalisesti ole olemassa tarvetta asettaa RL 38:10:n syytekannetta ja OikTL 31 §:n pätemättömyyskannetta eri asemaan muihin samaan ryhmään kuuluvien oikeustoimilain perusteiden kanssa. — Rikosoikeuden kannalta tilannearvioinnista ks. *Honkasalo*, Erityinen osa I² s. 144 ss. ja s. 152 sekä s. 161 s.

¹ Ks. tämän osalta 4 §:n viite 23 kohdalla olevaa esitystä.

² Vrt. tämän osalta *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 235 ss., *Tirkkonen* s. 9 s., *Venoja* s. 135 s., *Jotuni* DL 1942 s. 85 s., *Ollinen* s. 4, *Ekström* s. 270 ss. ja s. 276 ss. ja *Kivimäki—Ylöstalo* s. 387 ss.

³ Kun hätävarjelus ja pakkotila tulevat käytettäväksi ainoastaan rikoksenteleketheellä rikoksen uhatessa, nämä harvemmin tulevat kysymykseen niissä tapauksissa, joista nyt on kysymys.

Oikeusjärjestyksen omaksumasta perusasenteesta on osaltaan johtunut se, että eräs tavallisimpia asianomistajan täydelliseen reparaatioon pyrkiviä vaatimuksia on syyteprosessissa vaatimus rikoksen kautta järkytetyn oikeustilan ennalleen saattamisesta rikoksen johdosta poisjoutuneen esineen palauttamisen muodossa. Kuten aikaisemmin on todettu, voidaan prosessioikeudellisesti tarkastellen irtaimen esineen tai kiinteän omaisuuden restituu tiokanne⁴ konstruoida varsin eri tavoin.⁵ Tässä yhteydessä käsitellään vain rikosprosessin kannalta perustilannetta, jolloin kantaja vaatii rikoksella riistetyn vallinnan palauttamista syyteprosessin yhteydessä. Yleisesti voitaneen todeta, että kun selvissä tapauksissa poliisiviranomainen RVA 12 §:n ja UL 7:14:n nojalla voi palauttaa esineen hallinnan⁶ esineen alkuperäiselle oikealle haltijalle, ei kysymys tällöin useinkaan tule tuomioistuimen käsiteltäväksi.⁷ Kuitenkin näissäkin tapauksissa vaihtoehtoisesti ja aina erityisesti silloin,

⁴ Restituutio-sanalla on, kuten *Tirkkonen* (Tuomionpurku s. 44) on todennut, varsin erilaisia merkityksiä. Prosessioikeuden piirissä tuota käsitettä on roomalaiseen oikeuteen nojautuvin perustein käytetty silloin, kun kysymyksessä ovat tuomionpurkusäännöstöön liittyvät ilmiöt. Ks. tämän johdosta esim. *Tirkkonen*, Tuomionpurku s. 38 ss. ja s. 44 ss. — Restituutio-käsitettä on käytetty myös merkitsemään rikoksen kautta poisviedyn omaisuuden takaisinsaamista tai rikoksen kautta järkytetyn tilan palauttamista ylipäänsä. Ks. tämän johdosta esim. *Venoja* s. 135 ss. Koska restituutio-käsitteen vastine »vaatimus rikoksen kautta poisjoutuneen esineen palauttamisesta» on varsin pitkä ja kankea, olen seuraavan esityksen puitteissa käyttänyt restituutio-nimitystä juuri nyt tarkoitetussa yleisessä merkityksessä. Kun toisaalta tuomionpurkusäännöstö tällä nimellä ja lainsäätäjän OK 31 luvussa tarkemmin mainitsemilla nimikkeillä on nyttemmin juurtunut — tai ainakin vahvasti juurtumassa — oikeudelliseen kielenkäyttöön, tällaista terminologiaa voitaneen nykyoikeutemme kannalta pitää puolusteltavana. Vrt. myös *Tirkkonen* s. 210 ja II s. 90 (restituutiovaade) ja palautustermin käytöstä *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 2 s.

⁵ Ks. tämän johdosta 4 §:n viite 23 jälkeen olevaa esitystä.

⁶ Kysymys siitä, milloin poliisiviranomainen voi RVA 12 §:n ja toisaalta UL 7:14:n mukaan palauttaa järkytetyn hallinnan, on käytännössä varsin tärkeä kysymys. Kirjallisuuden osalta ks. esim. *Ellilä* s. 281 ss. sekä *Jotuni* DL 1942 s. 80 ss. ja s. 86 ss.

⁷ Tässä yhteydessä ei ole mahdollista syventyä mainittujen valtion viranomaisten toimivaltaan tarkemmin, mutta on kuitenkin syytä viitata konkreettisen oikeussuojatilanteen useampikanavaisuuteen käsiteltävässä tapauksessa. Nythän tavallisten siviili- ja rikosprosessimenettelyjen ohella samalla saattavat olla mahdollisia myös ulosottolakiin perustuva virka-apu sekä vieläpä — tosin harvoissa poikkeustapauksissa — asianosaisen itsekohtainen puuttuminen asiaan.

kun tilanne ei ole selvä, restituuotiovaatimuksen oikea esittämispaikka on luonnollisesti tuomioistuin.⁸

Vallinnan palautusvaatimus asianomistajan puolelta tehtynä ja väitettyyn rikoksentekijään kohdistettuna on varsin tyypillinen rikoksella järkytetyn oikeustilan palautusyritys.⁹ Tällainen kanne perustuu väitettyyn rikoksentekijään suunnattuna välittömästi rikokseen. Siten voidaan yhtyä siihen meidän kirjallisuudessamme lausuttuun käsitykseen, että tällainen vaatimus mainitulla perusteella ajettuna voidaan käsitellä säännönmukaisesti syyteprosessimenettelyssä.¹⁰ Oikeuskäytännössäkin käsitellään irtaimen omaisuuden restituuotiovaatimusta rikosperusteisena useimmiten juuri syyteprosessin yhteydessä.^{11 12} Tämä

⁸ Vrt. tekstissä mainitun johdosta *Jotuni* DL 1942 s. 86 ss. sekä *Palmgrén* JFT 1949 s. 203. Aikaisemmin on kiinnitetty huomiota hallintakanteiden lähtökohtaiseen useampikanavaisuuteen. Ks. tästä 12 §:n viite 16 jälkeen lausuttua.

⁹ Vrt. myös *Venoja* s. 137 s.

¹⁰ Ks. esim. *Tirkkonen* II s. 91, *Ellilä* s. 113, *Venoja* s. 138 (vrt. edellä viitteessä 7 esitettyyn) ja *Nehrman*, *Processum criminalem* s. 17. Vrt. myös edellä 9 §:n viite 15 kohdalla mainittuja kirjoittajia.

¹¹ Kun takaisinsaantivaatimuksen käsittely syyteprosessissa näyttää olevan vallitsevana sääntönä ja kun tällaisen vaatimuksen tutkimuksen yleisyys on lähes vahingonkorvauksen luokkaa, ei liene syytä erityisemmin ryhtyä luettelemaan niitä tapauksia, joissa esine on määrätty palautettavaksi asianomistajalle syyteprosessin yhteydessä. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että tällainen käsittelytapa on täysin vakiintunut oikeuskäytännössä. — Oikeuskäytännöstä ks. esim. KKO p. 16/4 1953 taltio 1446/Urpo Holttinen/kiristäminen, KKO p. 15/1 1957 taltio 87/Osuusliike Elanto ym./yksityisen asiakirjan väärentäminen ym. ja KKO p. 11/12 1961 taltio 3899a/virallinen syyttäjä/ryöstö ym. Hovioikeuskäytännön osalta ks. samoin Helsingin HO p. 30/4 1962 taltio 744/Maire Tellervo Holmberg/varkaus ym. ja Helsingin HO p. 4/10 1963 taltio 1448/Väinö Erland Ahokas/varkaus.

Eri kysymyksen muodostaa voitaisiinko tällaista palautusvaatimusta tutkia muussa yhteydessä kuin rikosprosessin järjestyksessä. Vrt. tältä osin esim. *Venoja* s. 137, josta saa sellaisen käsityksen, ettei restituuotiovaade muissa menettelylajeissa saattaisi tulla kysymykseen. On tietysti selvää, että toisaalta tilannetta ei voida vaatimustasolla ratkaista ja että, mikäli kanne perustetaan välittömästi rikosoikeudelliseen tunnusmerkistöön, sen tutkinta muualla kuin rikosprosessissa tuskin saattanee tulla kysymykseen. Toisaalta kuitenkin useampikanavaisen oikeusturvan mahdollisuus juuri restituuotiotapauksessa on aivan ilmeinen ja näiltä osin kanneperusteitaan modifioimalla kantaja voi helpostikin saattaa vaateensa muissa menettelyissä tutkittaviksi. — Restituuotiovaatimuksesta yksittäisenä päävaatimuksena ks. edellä 9 §:n viite 54:n jälkeen lausuttua.

¹² Sama koskee luonnollisesti niitä tilanteita, jolloin syytevaatimuksen johdosta lausunnon antaminen oikeudenkäynnin kestäessä raukeaa RL 8:9:n perusteella. Ks. esim. KKO 1947 II 129 (Samalla kun lausunnon antaminen RL 8:9:n nojalla raukesi, määrättiin esine lunastuksetta palautettavaksi asianomistajalle takaisin). Samoin KKO 1949 II 42.

koskee sekä niitä tapauksia, joissa syytetty on vallinnan riistänyt henkilö, kuin myös niitä tapauksia, joissa edellisen pääjutun yhteydessä esitetään vastaajaa, jonka väitetään syylistyneen RL 32 luvun suosimisrikoksiin, vastaan vaatimus hänen hallussaan olevan esineen palauttamisesta asianomistajalle.¹³

Mitä tulee erityisesti kiinteän omaisuuden hallintaan, voidaan tarkasteltavan ongelman ratkaisussa vedota vieläpä asiaa koskevaan erityisnormiin. RK 10:6:ssa lausutaan seuraavaa: »Jos joku tekee kanteen toista vastaan maan anastamisesta tai muusta luvattomasta viljelyksestä ja tämä sanoo ne tilukset omiksansa, tutkikoon oikeus ensin, onko kantaja sitä metsää ja maata silloin nauttinut ja hallinnut, ja jos tämä käy ilmeiseksi, niin se, joka luvattomasti on viljellyt, luovuttakoon hallustansa mitä on aidannut ja antakoon takaisin mitä on ottanut; sakotettakoon myös [niinkuin edellä on sanottu]. Jos ei käy selville, niin pantakoon se, mistä riita on [takavarikkoon] ja uhkasakon alaiseksi. Sitten tuomari ratkaiskoon heidän omistusoikeusriitansa. Jos se, joka on luvattomasti viljellyt, menettää asian, sakotettakoon väkivallasta taikka luvattomasta viljelyksestä sen mukaan kuin asia on.» Käsiteltävän erityistilanteen kannalta normi sisältää tuomioistuimelle selvän toimintaohjeen: Mikäli kantajan vallinta alueeseen on ollut ilmeinen, tuomioistuin langettavan tuomion yhteydessä antaa samalla vallinnan luovutusmääräyksen.¹⁴

Palautuskanne perustetaan suorastaan väitetyn rikosoikeudellisen vallinnan olemassaoloon rikosentekohetkellä ja siten välittömästi rikolliseen menettelyyn. Tällaiset vallinnan luovutusvaatimukset ovat olleet varsin tavallisia esim. ns. luvatonta viljelyä ja omankädenoikeutta.¹⁵ koskevien oikeudenkäyntien yhteydessä. Kun toisaalta kiinteistön valintaa voidaan loukata varsin eri tavoin, muodostavat myös kiinteän

¹³ Vrt. myös Helsingin HO p. 14/3 1961 taltio 329/Esa Juhani Jussila ym./kavaltaminen ym. sekä Turun HO p. 9/4 1962 taltio 593/virallinen syyttäjä/kavaltaminen ym., joissa pääprosessin yhteydessä esitetty rikosperusteinen vaatimus (ryhtyminen rikoksen kautta saatuun tavarahan) esineen palauttamiseksi. Kirjallisuuden osalta vrt. *Honkasalo*, Erityinen osa 1² s. 272 ss.

¹⁴ Ks. toisaalta *Sjöström—Alkio* s. 160 ss.

Vrt. kuitenkin *Serlachius JFT* 1897 s. 476 ss. — RK 10:6:n osalta ks. myös 27 §:n viite 18:n jälkeen olevaa esitystä.

¹⁵ Vrt. luvattoman viljelyn yhteyteen kuuluvien tilanteiden osalta *Honkasalo*, Erityinen osa 1² s. 58 ss.

Oikeuskäytännössä esiintyneiden tapausten osalta ks. esim. KKO p. 8/10 1951 taltio 2538/Unto Asser Tillanen/omankädenoikeus (Rangaistusvaatimuksen yhteydessä tutkittu rikokseen perustuva vaatimus osakehuoneiston tyhjentämisestä).

omaisuuden vallintarajoitusten kumoamista koskevat vaatimukset varsin kirjavan joukon erityyppisiä vaatimuksia. Yleensä niiden tutkinnan sallittavuudesta ei syyteprosessissa näytä syntyneen epäilyksiä.^{15 b} Tavallisten vallinnan luovutuskanteiden ohella esiintyvät käytännössä vaatimukset, joissa pyydetään väitetyllä rikoksella luodun oikeustilan korjausta esim. esteiden poistamisen muodossa.¹⁶ Tällaiseen vaatimukseen liitetään usein vielä pyyntö määrääjän ja sopivan uhkasakon¹⁷ tai

^{15b} Vrt. myös Turun HO p. 29/1 1965 taltio 128/Tauno Oskari Kettunen ym./luvaton rakentaminen toisen maalle ym. (A ja B vaativat rangaistusta X:lle ja Y:lle siitä, että nämä olivat rakentaneet ilman rakennuslautakunnan lupaa sekä ilman asianomistajien ja jakokunnan lupaa uudisrakennuksen osaksi jakokunnan, osaksi A:n ja B:n maalle sekä vastaajien velvoittamista siirtämään rakennus sekä toissijaisesti vahingonkorvausta. Alioikeus jätti rakennusten siirtämistä koskevan vaatimuksen RakL:n 144 ja 146 §:n mukaan KO:n ratkaisuvaltaan kuulumattomana ja vahingonkorvausvaatimuksen tämän rikosjutun yhteydessä tutkittavaksi ottamatta. Syyte hylättiin osaksi vanhentuneena, osaksi toteennäyttämättömänä. HO poisti lausunnon, mikäli rangaistusta oli vaadittu rakentamisesta ilman lupaa, jolta osin A:lla eikä B:llä ollut syyteoikeutta, mutta koska vaatimus rakennuksen siirtämisestä ja vahingonkorvauksesta perustui tekoon, josta vastaajille oli samalla vaadittu rangaistusta ja KO:n olisi pitänyt tutkiessaan rangaistusvaatimuksen antaa lausunto myös mainituista vaatimuksista, alioikeuden ratkaisu näiltä osin kumottiin ja juttu palautettiin tältä osalta alioikeuteen).

¹⁶ Tässäkin kohdin on mielenkiintoista havaita, että KKO harkitessaan muutoksenhaun rajoituksia, ei ole aikaisemmin käsittänyt siviilivaatimuksia luonteeltaan liitännäisiksi ja erityisesti, kun luontaispalautukseen liittyviä vaateita ei ole aikaisemmin asetettu OK 30 luvun 3 ja 5 §:n mukaisesti muutoksenhakulupapyyntöön rajoituksien alaisiksi, katsottiin oikeuskäytännössä, että muutoksenhakulupa voidaan myöntää useassa tällaisessa tapauksessa. Ks. esim. KKO 1962 II 1 (Kun syytetty, jonka HO oli tuominnut sakkorangaistukseen tien hävittämisestä sekä velvoittanut suorittamaan asianomistajalle paitsi oikeudenkäyntikuluja, vahingonkorvausta 10.000 mk, oli samalla velvoitettu saattamaan hävittämänsä tie entiseen kuntoon, voitiin hänelle myöntää lupa hakea muutosta HO:n päätökseen OK 30:31:n nojalla).

OK 30 luvun muuttamisen yhteydessä on myös tässä kohdin ratkaiseva normi OK 30:5³:ssä saanut uuden sisällön, jonka mukaan muutoksenhakulupa voidaan myöntää asianosaiselle mm. jos se, jonka osalta HO:n päätös on hänelle vastainen, koskee vaatimusta jonka johdosta, jos se olisi käsitelty riita-asiana, hänelle olisi voitu myöntää muutoksenhakulupa taikka rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta tai muuta sellaista, mikä on rahana arvioitavissa. Uuden lainkohdan mukaan olisi siten mainitun velvoitteen arvo jotenkin voitava rahassa määrätä ja tämän osalta annetun arvion ratkaisun vastaisuus asianosaiselle määrittäisi mahdollisuuden hakea muutosta HO:n päätökseen.

¹⁷ Ks. tekstissä esitetyn johdosta KKO p. 10/3 1947 taltio 672/Martin Rafael Huhtala/omankädenoikeus (Alioikeus, jonka päätöksen ylemmät oikeusasteet näiltä osin vahvistivat, tuomitsi vastaajan rangaistukseen sekä velvoitti hänet sakon uhalla

teettouhan asettamisesta.¹⁸ Usein samaan lopputulokseen vievinä voidaan ajatella sekä määrätyn menettelyn sallimisvelvoitteen asettamista¹⁹ kuin myös saman seikan osalta positiiviseen suhtautumiseen velvoittamista.²⁰ Kun kiinteän omaisuuden nautintaoikeutta voidaan loukata

poistamaan ojaan tekemänsä esteen), KKO 1949 II 69 (Tuomioistuimet velvoittivat vastaajan tuomitessaan hänet sakkorangaistukseen avaamaan tien sulkeneet aidat ja luovuttamaan tien asianomistajan käytettäväksi, jolloin samalla asetettiin määräaika velvoituksen täyttämiseen), KKO p. 11/6 1953 taltio 2128/Eino Veikko Hallikainen/omankädenoikeus (Vastaaja tuomittiin sakkorangaistukseen sekä velvoitettiin määrääjän kuluessa siitä, kun alioikeuden päätös sai lainvoiman, poistamaan tielle pane-mansa aita ja siirtämään tie entiseen paikkaan. Päätös vahvistettiin ylemmissä oikeuksissa, mutta KKO asetti määrääjän, johon mennessä mainittu velvoitus oli täytettävä). Samoin KKO p. 9/5 1957 taltio 1308/Arvo Emil Saari/omankädenoikeus ja KKO p. 25/2 1954 taltio 621/Ester Grönholm/omankädenoikeus (Samalla kun vastaaja tuomittiin rangaistukseen, velvoitettiin hänet poistamaan tielle asettamansa esteet ja jättämään tie asianomistajan vapaaseen käyttöön, kunnes kysymyksessä olevasta tilustiestä on lainvoimaisella päätöksellä mahdollisesti toisin määrätty). — Valtion eri viranomaisien välisten toimivaltasuhteiden konfliktitilanteista ks. esim. myös viite 21 yhteydessä lausuttua.

¹⁸ KKO p. 28/1 1946 taltio 180/Juho Jeremias Kuuppelomäki/omankädenoikeus (Rangaistusvaatimus sekä teettouhkavaatimus tutkittu kaikissa oikeusasteissa), KKO p. 12/3 1948 taltio 716/Juho Oskari Mäkelä/omankädenoikeus (kuten edellä), KKO p. 26/2 1951 taltio 539/Eero Kampvikoski/veden luonnollisen juoksun estäminen (Vastaaja velvoitettiin avaamaan sulkemansa väylä ja saattamaan se entiseen kuntoon uhalla, että asianomistaja oli muutoin hänen kustannuksellaan oikeutettu työn teettämään), KKO p. 31/4 1956 taltio 1188/Ida Sanelma Jokela/omankädenoikeus (Alioikeus oli tuomitessaan vastaajan rangaistukseen samalla velvoittanut hänen määrääjän kuluessa aukaisemaan kysymyksessä olevan ojan tukitusta kohden sekä lisännyt päätökseensä teettouhan) ja KKO p. 14/3 1962 taltio 793/Allan Viktor Liljeblad/omankädenoikeus ym. (Alioikeus tuomitsaan vastaajan sakkorangaistukseen velvoitti hänet määrääjän kuluessa alioikeuden päätöksen lainvoimaisuudesta poistamaan tielle rakentamansa aita uhalla, että jollei hän sitä tehnyt, asianomistaja sai poistaa aidan vastaajan kustannuksella. Ylemmät oikeusasteet säilyttivät alioikeuden päätöksen lopputuloksen). Teettouhan asettamisen osalta ks. *Ellilä* s. 66 sekä *sama* LM 1960 s. 514 ss. ja s. 530 s.

¹⁹ Ks. esim. KKO p. 9/6 1947 taltio 1451/Elin Maria Lovisa Lackström/omankädenoikeus (Samalla kun vastaaja tuomittiin omankädenoikeudesta, hänet velvoitettiin sallimaan se, että asianomistaja säilytti huonekalujaan ja muita hänelle kuuluvia esineitä paikoillaan eteisessä ja hänen käyttämissään komeroissa ja kaapeissa).

²⁰ KKO p. 28/10 1948 taltio 2909/Mauri Matti Kartemo/omankädenoikeus (Samalla kun tuomioistuimet tuomitsivat vastaajan omankädenoikeudesta rangaistukseen ja velvoittivat hänet sakon uhalla pitämään tien auki kunnes laillisessa järjestyksessä toisin oli määrätty). Toisin kuitenkin Vaasan HO p. 9/9 1959 taltio 723/Arvo Matias Asunmaa/vahingonteko (Alioikeus oli RL 35:1:n nojalla tuominnut vastaajan sakkorangaistuksiin sekä erinäisiin vahingonkorvaussuorituksiin ja samalla sakon uhalla määrääjän kuluessa päätöksen lainvoimaiseksi

varsin monella tavoin, muodostavat oikeuskäytännössä näiden tilanteiden korjaamisen osalta annetut ratkaisut, jotka usein vielä modifioivat esitettyjä oikeusturvapyyntöjä, melkoisen kirjavan joukon luontaisreparaatioon tähtääviä lausumia. Prosessuaalisesti katsoen näyttää tilanteissa kuitenkin olevan yhteistä se, että tuomioissa annetut lausumat pyrkivät välittömästi palauttamaan entiselleen ennen rikoksen suorittamista vallinneen oikeustilanteen.²¹

tulosta velvoittanut saattamaan tien entiseen kuntoon, HO poisti uhkasakosta annetun lausuman lakiin perustumattomana, mutta säilytti alioikeuden päätöksen muutoin).

HO:n ratkaisun kanssa on yhtäpitävä KKO p. 13/2 1946 taltio 334/Virtain Osuuskassa/omankädenoikeus (KKO:ssa kuitenkin äänestys (3/2), jolloin KKO:n enemmistö vahvisti HO:n päätöksen, jolla sakonuhka oli poistettu ja vastaaja velvoitettu yhdistämään kyseessä oleva haarajohto pääjohtoon uhalla, että muutoin asianomistaja sai toimittaa tuon yhdistämisen vastaajan kustannuksella. Vähemmistö sensijaan poisti HO:n päätöksen lausunnon mainittujen putkien yhdistämisestä, koska tuon yhdistämisen oli näytetty käyneen asianomistajalle tarpeettomaksi ja jätti asianomistajalle vallan erikseen riidellä sille vesijohdon rakentamisesta tontin kautta tulevasta korvauksesta, elleivät asianosaiset siitä voineet sopia).

²¹ Siitä, että rikosprosessissa käsitellään ja tutkitaan muullaisia vaatimuksia kuin rangaistusvaatimuksia, sekä siitä, että tällaisten vaatimusten käsittelyjärjestys nimenomaan rikosprosessi-siviiliprosessisuhteessa ratkeaa nimenomaan perusteen eikä muiden näkökohtien mukaan, johtuu että rikosasiaa käsittelevän tuomioistuimen tuomiovalta joskus joutuu ristiriitaan muiden valtion viranomaisten kanssa, joilla on oikeus toimivaltasäännöstensä mukaan käsitellä samaa vaatimusta jollakin muulla perusteella. Nyt puheena olevassa tilanteessa on saattanut tapahtua, että esim. huoneiston luovuttamista ja omankädenoikeutta koskevan riidan yhteydessä havaitaankin, että ensin mainitun vaatimuksen osalta on jo olemassa toisen valtion viranomaisen, huoneenvuokralautakunnan lainvoimainen päätös. Ks. esim. KKO p. 26/11 1951 taltio 3068/Joona Sakari Kontula/omankädenoikeus (Jutussa KKO tuomitsi vastaajan sakkorangaistukseen mainitusta rikoksesta, mutta asianomistajan vaatimus päästä asumaan huoneistoon jätettiin tässä yhteydessä tutkittavaksi ottamatta, koska näiltä osin oli olemassa huoneenvuokralautakunnan päätös, jolla asianomistaja oli jo määrätty huoneiston päävuokralaiseksi). — Mikäli tuollainen toisen viranomaisen päätös sellaisenaan on täytäntöönpanokelpoinen, voidaan tuskin esittää syytä, miksi vaatimus olisi tutkittava uudestaan. Tapaus kuuluu niihin kirjallisuudessa yleensä varsin vähän selvitettyihin ongelmiin, joissa valtiovaltaa edustavat eri viranomaiset kompetenssinsa rajoissa ratkaisevat samansisältöisen oikeusturvavaatimuksen osalta saman tosiasia-aineiston perusteella vaikkakin yleensä eri oikeusohjeiden nojalla. Tällöin saattaa eri päätösten lopputuloksiin tulla erisuuntiin meneviä johtopäätöslauselmia, elleivät viranomaiset ota millään tavoin huomioon toisten päätösten olemassaoloa. Oikeuselämän monimutkaistuminen ja valtiota edustavien viranomaisten lisääntyminen aiheuttavat tällaisten konfliktitilanteiden lukumäärän kohoamista tulevaisuudessa. — Vrt. tällaisen tapauksen osalta myös toisaalla viite 17:ssä selostettu KKO p. 25/2 1954 taltio 621/Ester Grönholm/omankädenoikeus.

Mitä erityisesti tulee irtaimen omaisuuden restituuioon, havaitaan tapauksen erityispiirteenä, että takaisinsaantivaatimuksen käsittely kytkeytyy prosessuaalisesti usein yhteen rikosprosessuaalisen takavarikon käytön kanssa. Meillähän — toisin kuin eräissä muissa maissa²² — rikosprosessuaalinen takavarikko voidaan todisteiden hankkimis- ja valtiolle menettämisseuraamuksen turvaamistarkoituksen lisäksi suorittaa myös tarkoituksella palauttaa esine takaisin asianomistajalle.²³ Tätä taustaa silmälläpitäen havaitaan, että restitutiivaatimuksen käsittelyyn niissä tilanteissa, joissa esine on takavarikoitu, tulevat sovellettaviksi myös takavarikkoon liittyvät prosessuaaliset erityismääräykset.

Mitä tämä esillä olevassa tilanteessa sitten merkitsee? Kun aikaisemmin käsitellyt, vahingonkorvausta ja yksityisoikeudellisen oikeustojen pätemättömyyden toteamista koskevat vaatimukset ratkaistiin pääsääntöisesti vasta jutussa annettavan lopullisen päätöksen yhteydessä, voidaan irtaimen omaisuuden restitutiotilanteessa ajatella erityisesti takavarikkoinstituuttiin liittyen mahdollisuutta ratkaista irtaimen omaisuuden palauttamisen osalta jo ennen lopullisen tuomion antamista. Käytännön kannalta saatetaan havaita, että jos esine on poliisiviranomaisen toimin ennen oikeudenkäyntiä takavarikoitu, on luonnollisesti mahdollista — ja käytännössä melko tavallista — että jo tämä palauttaa esineen takaisin oikealle omistajalle. Jutun tultua vireille siirtyy oikeus määrätä takavarikoidusta esineestä tuomioistuimelle (PakkokeinoL 10 §).²⁴ Mikäli vallintakysymys on selvä ja riidaton saatetaan omaisuus esine asianomistajan vaatimuksesta jo ennen jutussa annettavaa lopullista tuomiota, samalla kun takavarikko kumotaan, palauttaa asianomistajalle takaisin.²⁵ Tuomioistuimen oikeus ratkaista vallinnan palauttamisvaatimuksen osalta perustuu nyt erityislaissa olevan määräyksen myöntämään oikeuteen. Tilanteen omalaatuisuudesta on johtunut, että myös muutoksenhaku on joutunut tilanteessa erityisjärjestelyjen kohteeksi. PakkokeinoL:n 10 §:n 2 mom:n mukaan tuomioistuimen päätöksestä, joka koskee takavarikkoa, saadaan erikseen valittaa.

²² Vrt. Saksan oikeuden kannalta StPO 94 § ja 111 §. Ks. tämän osalta esim. Löwe—Rosenberg II s. 426 ss. ja 486 ss., Peters s. 344 ss. ja Schmidt II s. 228 ss. ja s. 260 ss.

²³ Ks. tekstissä mainitun johdosta PakkokeinoL 1 §. Vrt. vanhemman oikeuden aikana vallineen samansisältöisen käsityksen osalta Tirkkonen II s. 85 ss., Granfelt, Sammandrag s. 77 sekä Venoja s. 120 ja s. 134 ss. Ks. myös Jotuni PM 1959 s. 846 s. ja s. 849 s. — Vrt. myös Agge I s. 67 ss.

²⁴ Ks. tämän johdosta tarkemmin esim. Jotuni PM 1960 s. 83 ss.

²⁵ Nähdäkseni Palmgren (JFT 1949 s. 203) on oikein korostanut sitä, että asianomistajan olisi saatava omaisuus takaisin niin pian kuin mahdollista.

Tapaus on sikäli mielenkiintoinen, että tilanteessa voidaan rikosprosessilain asialliselle soveltamiselle havaita kaksi erillistä perustetta: toisaalta yleinen, rikoksen perusteella esitettävä takaisinsaantivaatimus, toisaalta erityislakiin nojautuva takavarikkopakkokeinoon kumoamiseen tähtäävä ja samanaikaiseen hallinnan palauttamiseen oikeuttava sovelutustapaus.²⁶ Milloin tuomioistuin ratkaisee asian takavarikoidun omaisuuden palauttamisen osalta ennen lopullista tuomiota, perustunee sen sovellutus säännönmukaisesti PakkokeinoL:n määräyksiin. Milloin taas lausunto restitutiivaatimuksesta annetaan vasta lopullisessa ratkaisussa, voidaan oikeus ja velvollisuus lausua vaatimusten osalta perustaa molempiin perusteisiin, luonnollisesti kuitenkin edellytyksellä, että takavarikko tällöin on edelleen voimassa.

Edellä on jo todettu, että poliisiviranomaiset PakkokeinoL:n nojalla saattavat ottaa esineen haltuunsa väitetyltä rikoksenteikijältä tarkoituksella palauttaa se takaisin oikealle omistajalle. Mikäli asianomistajaa ei kuitenkaan saada selville, syntyy varsin erikoinen tilanne. Kuinka tuomioistuimen on sitten meneteltävä tuollaisen esineen osalta rikosprosessimenettelyssä? Yleissääntönähän aikaisemmin esitettiin, että tuomioistuin ei yleensä saata mennä lausumaan viran puolesta rikosprosessin

²⁶ Kun meillä yleensä ns. osatuomion tai välituomion antaminen ei rikosprosessissa eikä myöskään siviiliprosessissa eräitä harvoja poikkeustilanteita lukuunottamatta ole mahdollinen (ks. näiden osalta esim. *Tirkkonen* s. 241 sekä II s. 496 sekä *sama*, *Oikeusvoimasta* s. 209 ss.), lieenee katsottava, että ainakin yleensä ennen lopullista ratkaisua annettavassa päätöksessä, jolla takavarikko kumotaan ja jolla esine määrätään palautettavaksi oikealle omistajalle, on kysymyksessä tuomioistuimelle kuuluvan pakkokeinoon käyttämisestä määrääminen. — Voitaisiinko sitten ajatella, että myös sellaisessa tilanteessa, jossa esine ei ole takavarikoitu, se tuomioistuimen päätöksellä määrättäisiin palautettavaksi ennen lopullisen tuomion antamista oikealle omistajalleen. Näiden tapausten osalta eivät PakkokeinoL:n erityismääräykset enää soveltune eivätkä voine tulla edes analogisesti sovellettavaksi. Kuitenkin tuntuisi siltä, ettei oikeutemme kannalta voitane päätyä osatuomion poikkeuksettomaan kokonaiskieltoon syyteprosessissa yksityis-oikeudellisten vaateiden ollessa kysymyksessä. Mikäli tilanne olisi sellainen, että syytetty, joka kylläkin myöntää esineen kuuluvan asianomistajalle, ei kuitenkaan halua vapaaehtoisesti siitä luopua eikä varsinaista oikeusriitaa kuitenkaan esineen osalta ole syntynyt, täytynee pitää mahdollisena menettelyä, jolloin tuomioistuin antaa erikseen lausunnon jo ennen rikosasiassa annettavaa lopullista päätöstä takaisinsaantivaatimuksesta. Vrt. *Sjöström—Alkio* s. 110 ss. — Merkillä pantavaahan on, että myöskin nyt, kuten toisaalla on yleisemmin selostettu (ks. tark. 15 §:n viite 27:n jälkeen olevaa esitystä), vallintakanne myös itsenäiseksi erotettuna vaatimuksena normaalisti menee rikosperusteisena edelleen rikosprosessimenettelyssä käsiteltäväksi ja siten minkäänlaista siviiliprosessin ja rikosprosessin välistä risti-riitatilannetta ei pääse syntymään.

yhteydessä siviilioikeudellisesta vahingonkorvauksesta tai muusta tähän verrattavasta seuraamuksesta,²⁷ jollainen menettelytapa kylläkin esiintyy eräiden vahvanlaatuisten adheesiomenettelyjen piirissä. Jos nyt asianomistaja ei saavu esittämään vaatimuksiaan oikeudenkäynnissä omaisuuden takaisinsaamiseksi, joko sillä perusteella, että häntä ei ole voitu tuntemattomana haastaa, tai sillä perusteella, että hän muuten ei ole saapunut paikalle, saatetaan kysyä, onko tuomioistuimen näissä tilanteissa viran puolesta lausuttava takavarikoidun esineen palauttamisen osalta jotakin. Selvältä nykylainsäädännön valossa näyttää, että tuomioistuin on velvollinen lopullisen tuomion yhteydessä lausumaan siitä, onko takavarikko kumoutuva vai jäävä edelleen voimaan.²⁸ Tuntuu kuitenkin siltä, että tuomioistuimen velvollisuutena tuskin olisi lausua mainitusta esineestä muuta, kuin että takavarikko sen osalta lakkaa.²⁹ Kun

²⁷ Ks. edellä 4 §:n viite 3 kohdalla olevaa esitystä. — Kieltää ei kuitenkaan voida, etteikö muunkinlaisia suuntauksia olisi lainvalmistelutyössä ollut. Ks. tämän osalta erityisesti vuoden 1937 rikosasiainoikeudenkäyntilakiehdotuksen 320 §, joka lähtee siitä, että tuollainen restitutio on myöskin viran puolesta mahdollinen.

Vrt. ex officio tapahtuvasta esineen palautuksesta 4 §:n viitteessä 14 lausuttua sekä myös *Roeder* s. 78 ja s. 80 sekä *Sturm* ÖJZ 1949 s. 121.

²⁸ Ks. PakkokeinoL 10¹. Ks. sen johdosta *Tirkkonen* s. 212 sekä *Jotuni*, PM 1960 s. 83 ss.

Voitaisiin kylläkin ajatella erilaisia mahdollisuuksia esim. sitä tilannetta silmälläpitäen, jolloin

- a) esineen omistaja ei ole tuomioistuimen tiedossa tai
- b) esineen omistaja on tiedossa, muttei ole voitu haastaa tahi
- c) esineen omistaja on haastettu mukaan, mutta on jäänyt pois.

Ensimmäisessä tilanteessa tuomioistuimen tuskin on mahdollista harkita, kenelle esine kuuluu, joten tarvetta lausua siitä, kenelle takavarikosta vapautunut esine on luovutettava, ei edes synny. Viimeisessä kohdassa taas voitaisiin hyvinkin ajatella sääntöä, että kun asianomistaja ei laillista haastetta ole noudattanut, saatettaisiin arvella hänen esim. luopuneen vaatimuksistaan esineeseen, jolloin takavarikoidun esineen osalta lausunnon antaminen tuskin tulisi kysymykseen. Lähinnä keskimmaisessa tilanteessa voitaneen ajatella eri linjoja. Kun poissaoleva asianomistaja ei kuitenkaan menetä mitään sen johdosta, että takavarikko kumotaan ja tuomioistuin ehkä määrää esineen luovutettavaksi oikealle omistajalle, ei nähdäkseni tässäkin tapauksessa näyttäisi olevan perusteltua syytä ex officio lausunnon määrätä esinettä luovutettavaksi jutun poissaolevalle asianomistajalle.

²⁹ Ennen löytötaravalain antamista oli tilanteen osalta tiettyjä vaikeuksia. Yleensä käytännössä esine määrättiin poliisiviranomaiselle, joiden tuli sen osalta laillisesti menetellä. Ks. tämän osalta esim. *Hedman* JFT 1938 s. 516 s. ja *Nordfors* JFT 1938 s. 519 s. Ks. myös *Tirkkonen* II s. 91 viite 10 i.f. ja *Palmgren* JFT 1949 s. 236.

Tekstissä mainitun mielipiteen on PakkokeinoL:n kannalta ilmaissut *Jotuni*

kukaan ei ole esinettä vaatinut itselleen, tapausta varten erityisesti säädetty LöytötavaraL:n 11 §:n mukainen hallintomenettely tulisi esi-
neiden osalta sovellettavaksi.³⁰

Siitä, että jo asianomistajalla on rajoitettu oikeus ottaa takaisin ja poliisiviranomaisella on käytännössä velvollisuus selvissä tapauksissa auttaa asianomistaja oikeuksiinsa, johtuu osaltaan, että tuomioon ei tule yleensä — palautuksen jo tapahduttua — velvoittavaa palautusmääräystä. Tuomioteknillisesti omaisuusrikosten osalta useimmiten tuomioon sisällytetään lausuma siitä, onko anastettu omaisuus saatu takaisin vai onko asianlaita päinvastainen. Tavallisesti maininta tästä on tuomion perusteluissa. Näin menetellään yleensä siitä riippumatta, onko asianomistaja vaatinut omaisuutta itselleen vai ei. Kun rikosasian vaikeaselkoisuuden vuoksi ja muista tähän verrattavista seikoista johtuen tuomioistuimen huomio saattaa kokonaan keskittyä syyllisyyskysymyksen selvittelyyn ja rangaistusvaatimuksen arvostamiseen, on joka tapauksessa korostettava sitä, että tuomioistuimen on aina viimeistään lopullisessa tuomiossa lausuttava esitetystä restitutiivaatimuksesta.³⁰

PM 1960 s. 86. — Menettelyä on noudatettu esim. Helsingin HO p. 10/10 1963 taltio 1482/Aino Karoliina Kosunen ym./varkaus. Muista käytännössä tavattavista sanonnoista ks. esim. Itä-Suomen HO p. 18/6 1963 taltio 630/Taisto Voitto Kalevi Räisänen/varkaus (Samalla kun vastaaja oli tuomittu rangaistukseen HO määräsi, että vastaajalta takavarikoidut esineet, jotka olivat tällä hetkellä poliisin hallussa, oli toistaiseksi säilytettävä poliisilaitoksella ja omistajan ilmaantuessa ne luovutettava hänelle).

³⁰ Lopullisessa päätöksessään on siten tuomioistuimen viimeistään lausuttava takavarikon pysyvyydestä. Kuitenkin saattaa tämä joskus erityisesti alioikeudessa unohtua. Mikäli juttu saatetaan ylemmän tuomioistuimen ratkaistavaksi, lieene hovioikeudella viran puolesta valta oikaista näin tapahtunut prosessuaalinen virhe. Näin onkin menetelty tapauksessa Helsingin HO p. 10/10 1963 taltio 1482/Aino Karoliina Kosunen ym./varkaus ym.

Mikäli juttu jää alioikeuden päätöksen varaan, on kirjallisuudessa aikaisemman oikeuden kannalta katsottu, että virallisella syyttäjällä olisi päätösvalta tuomioistuinkäsittelyn tultua lainvoimaiseksi. Näin *Candolin* JFT 1948 s. 339. Nykyoikeuden kannalta on nähdäkseni kylläkin selvää, että rikosoikeudenkäynnissä nimenomaan olisi muistettava lausua restitutiivaatimuksen osalta, mutta ellei näin ole menetelty, on niissä tapauksissa, jolloin esine on takavarikoitu, virallisella syyttäjällä katsottava olevan oikeus, sen jälkeen kun juttu on *lakannut olemasta vireillä* tuomioistuimessa, palauttaa esine kumottuaan takavarikon takaisin oikealle omistajalle.

III LUKU

SIVIILIPERUSTEISTEN VAATIMUSTEN TUTKINTAMAHDOLLISUUDESTA SYYTEPROSESSISSA

1. SIVIILIPERUSTE ASIANOMISTAJAN JA SYYTETYN VÄLILLÄ

19 §. ONGELMAN RATKAISULINJOISTA

Prosessioikeudellisessa kirjallisuudessamme on kiinnitetty suhteellisen vähän huomiota siihen ongelmaan, onko syyteprosessissa mahdollista käsitellä yhdessä samalla rikolliseksi väitettyyn tekoon välittömästi perustuva vaatimus ja puhtaasti yksityisoikeudelliseen normiin tai sopimussuhteeseen perustuva vaatimus. Tarkasteltavaksi joutuvassa tilanteessa on kysymys siitä, voidaanko rikosprosessimenettelyn ala ulottaa ja — myönteisessä tapauksessa — millä edellytyksillä sellaisiin tilanteisiin, jotka itsenäisinä päävaatimuksina kuuluisivat siviiliprosessimenettelyn alueella käsiteltäviksi. Kysymystä käsitellään seuraavassa lähinnä kumulaation osaongelmana. Siten prosessioikeudellisesti olisi nähdäkseni kysyttävä, voidaanko rikosprosessiin kumuloida myös siviiliperuste ja siitä johtuva vaatimus.¹ Materiaalisoikeudelliselta vaikuttaa sensijaan kysymyksenasettelu, joka edellyttää heti primäärisesti ratkaistavaksi, voidaanko syytevaatimuksen yhteydessä hyväksyä siviiliperusteinen vahingonkorvausvaatimus vai onko se myös tällä uudella perusteella hylättävä. Vaikkakin prosessioikeudellinen asetelma sinänsä on selvä, on kuitenkin huomattava, että oikeusturvatoiminnallisesti kysymyksen ratkaisulla on erityisesti merkitystä silloin, kun päädytään tutkinnan ja oikeusturvapyynnön hyväksyvälle linjalle, joten prosessioikeudellisen ja materiaalisoikeudellisen näkemyksen välinen ero ei muodostu käytännössä kovinkaan suureksi.

Peruslähtökohdaksi näyttää siten muodostuvan lähinnä *kanteen perusteen* tulkintaan liittyvät näkökohdat. Kanteen perusteen luovat

¹ Ongelmanasettelusta tekstissä esitetyn johdosta ks. esim. *Tirkkonen* LM 1945 s. 12 s. ja *Kallenberg* I s. 39 ss. Vrt. kuitenkin *Palme* JFT 1946 s. 295 ja s. 310.

määrätyt tosiseikat, jolloin samaan ulkoprosessuaaliseen tapahtumainkuluun saattaa sisältyä niin siviilioikeudelliseksi kuin myös rikosoikeudelliseksi arvostettava tapahtumainkulku. Tämä muodostaa tilanteessa yksinkertaisimman ongelman, joka voidaan kärjistää kysymykseen: Voiko asianomistaja vaatiessaan rikoksen perusteella syyteprosessissa esim. vahingonkorvausta samalla, prosessilajien erilaisuudesta huolimatta, vaatia saman tapahtumainkulun osalta joko rinnakkaisesti tai ehkä vain toissijaisesti myös siviilioikeudellisen normin mukaista vahingonkorvausta? Sama ongelma liittyy myös muihin tutkittaviin kannettuihin.

Siviiliperuste saattaa ilmetä *joko* asianomistajan ja syytetyn välisen suhteen selvittelyssä *tai* kantajan ja syytetyn *taikka* kantajan ja asianomistajan toisaalta ja toisaalta sivullisen välisissä suhteissa. Ongelman muina variantteina saatetaan ajatella monimutkaisempia tilanteita, joissa mainittu siviiliaines esiintyy *asianosaisten lukumäärän lisääntymisen* välillisenä seurauksena. *Kantajapuolella* tämä merkitsisi sitä, että kantajana pyrki rikosjutussa esiintymään myös sellainen kolmas henkilö, joka ei ole asianomistaja ja jolla siis jutussa ei ole syyteoikeutta. Vastaavasti voitaisiin asianosaisten *lukumäärän* lisääntymistä ajatella *vastaaajan puolella* siten, että ongelmakysymykseksi muodostuisi, voiko rikosjutussa esiintyä vastaajana henkilö, jota ei syytetä tai jonka ei väitetä syyllistyneen rikokseen, vaan johon vaatimukset kohdistettaisiin yksinomaan siviiliperusteella. Kahden viimeksi mainitun ryhmän osalta on todettava, että kolmannen miehen esiintyminen toisaalta velvoiteoikeudellisessa tilanteessa, johon vahingonkorvauskin useimmiten liittyy, sekä toisaalta esineoikeuksien piirissä, näyttää prosessioikeudellisesti muotoutuvan osittain erilaisten näkökohtien mukaan, joten näitä tilanteita on syytä niiden ominaispiirteiden valossa erityisesti tutkia.

Oikeusvertailevasti saatetaan ensinnäkin huomata, että esille tulevien tilanteiden osalta on lähtökohtaisesti eri ryhmäksi erotettu ne tapaukset, joissa rikosoikeudellinen tosiseikasto ja siviilioikeudellinen tosiseikasto ovat *tosiasiakulkuina täysin erillisiä*.² Tällaisissa tapauksissa ei yhteiskäsittelyä ole yleensä pidetty sallittuna. Näin näyttää olevan asianlaita vieläpä niissäkin lainsäädännöissä, jotka suhtautuvat erityisen myönteisesti siviiliaineksen fakultatiiviseen kumulointiin.

Mikäli rikosperuste ja siviiliperuste kokonaan tai suurelta osalta tosiasiatapahtumina peittävät toisensa, on oikeusvertailevasti erityisesti

² Kotimaisen oikeuden kannalta ks. 28 §:n viite 1 jälkeen lausuttua.

asianomistajan ja syytetyn välisiä suhteita tarkasteltaessa ajateltavissa erilaisia ratkaisumahdollisuuksia:

1) Rikosprosessissa vaaditun rangaistusvaatimuksen hyväksyminen on siviilivaatimuksen asiallisen tutkinnan edellytys.³ Mikäli syytevaatteen perusteena oleva teko ensin todetaan sellaiseksi, ettei se ole rikos, tai havaitaan, ettei syytetty ole syyllistynyt syytteessä mainittuun tekoon, aiheutuu säännöstä, että oikeudenkäynnissä esitettyjä siviiliperusteisia vaatimuksia ei voida tutkia, vaan ne on *jätettävä tutkittavaksi ottamatta tässä yhteydessä tai niitä koskevaan oikeussuojapyyntöön ei kiinnitetä ollenkaan huomiota*.⁴ Tällaisen menettelyn voidaan katsoa olevan tyypillinen niille maille, jotka ovat omaksuneet yleisesti fakultatiivisen adheesion perusnäkemykset ja joissa siviilivaatimus rikosjutun yhteydessä käsitetään epäitsenäiseksi ja rangaistusvaatimuksen liitännäiseksi ainesosaksi. Mikäli jo lähtökohtaisesti omaksutaan se perussääntö, jonka mukaan minkäänlaisen siviilivaatimuksen tutkinta ei voi tulla kysymykseen rikosprosessissa silloin, kun rangaistusvaatimus ei menesty, on varsin luonnollista, ettei rikosprosessin järjestyksessä vallankaan ole mahdollisuutta tutkia muita kuin juuri mainittuun rangaistusvaatimukseen liitännäisessä suhteessa olevia vaatimuksia. Siviiliperusteisten vaateiden tutkinta näyttää siten olevan tämän järjestelmän peruseriaatteiden vastaista.

2) Materiaalisoikeudellisesti yhtä kielteisesti siviiliperusteisten vaateiden tutkintaan suhtautuu rikosprosessissa se menettelytapa, jonka mukaan rikosprosessissa nostetut siviilioikeudelliset vaatimukset muiden edellytysten olemassaollessa tutkitaan riippumatta siitä, kuinka rangaistusvaatimuksen käsittely päättyy. Mikäli rikosta ei havaita tapahtuneeksi, siviilivaatimus *rikosperusteella esitettyinä on hylättävä*.⁵ Tämähän merkitsee niitä tilanteita ajatellen, joissa korvauskanne perustuu kylläkin rikosoikeudelliseen tosiseikastoon, että vaatimukset tällä perusteella tutkitaan, muttei voida niitä hyväksyä. Mikäli korvauskanne

³ Vrt. edellä 14 §:n viite 1 kohdalla olevaa esitystä.

⁴ Saksan oikeuden kannalta ks. esim. *Jeschek* JZ 1958 s. 592, *Kern* s. 248, *Kleinknecht* s. 1079 s., *Lent—Jauernig* s. 8 s. ja *Löwe—Rosenberg* II s. 120 ss. — Rikosasiaa käsittelevä tuomioistuin ei siten ratkaise materiaalisoikeudelliselta kannalta kielteisesti esitetyn vaatimuksen osalta eikä myöskään jätä vaatimusta tutkittavaksi ottamatta. Erikoista on, että tällaisella ratkaisulla, jota Saksassa kuvataan termillä »das Absehen von einer Entscheidung», ei ole menettelyn sisällä eikä myöskään sen ulkopuolella sitovaa vaikutusta. Vrt. *Stock* s. 182 ja *Löwe—Rosenberg* II s. 120. — Vrt. myös Itävallan oikeuden kannalta *Roeder* s. 80.

Vrt. tekstissä lausutun johdosta myös *Agge* SvJT 1936 s. 256 s.

⁵ Vrt. tekstissä lausutun johdosta esim. *Tirkkonen* LM 1945 s. 13 s. ja *Kallenberg*, Om forum s. 254.

kuitenkin *perustuisi muuhun tosiseikastoon kuin rikostunnusmerkistöön, ei sitä ilmeisesti tuossa yhteydessä tuolla muulla perusteella, esim. siviiliperusteella voitaisi tutkia, vaan on jätettävä tutkittavaksi ottamatta.*^{5b}

3) Lopuksi voidaan ajatella kolmantena vaihtoehtona sellaista linjaa, joka sallii rikosjutun yhteydessä laajemmin tai rajoitetummin, rikollisen perusteen taikka rangaistusvaatimuksen hyväksymisestä riippumatta, *siviilioikeudellisten vaateiden tutkinnan nimenomaan myös siviiliperusteella.* Tällaisen tutkintaoikeuden myöntämistä on pidetty eräiden oikeusjärjestysten kannalta mahdollisena sellaisissa tilanteissa, joissa rikos- ja siviilitunnusmerkistöt sellaisinaan peittävät kokonaan tai ainakin oleellisilta osin toisensa.⁶

Kysymyksen periaatteellinen puoli on selvä niiden oikeusjärjestysten kannalta, joissa lainsäädäntöön sisältyy välitön tai välillinen, myönteinen tai kielteinen kannanotto ongelman ratkaisun osalta. Meillä ei tällaisia normeja tunnetusti ole, vaan ongelman ratkaisu joudutaan kytkemään yleisempiin kriteereihin. Jo aikaisemmassa yhteydessä on hylätty syyteprosessissa siviilivaateiden aksessorisuutta korostava käsitys.⁷ Tämän vuoksi näyttäisi siltä, että kauimpana omaksutusta perusnäkemyksestä olisi lähinnä edellä 1-kohdassa mainittu vaihtoehto. Se, että rangaistusvaatimus ei jutussa menesty, ei sinänsä oikeuta päättelemään, että jokainen siviilivaatimus olisi in abstracto tarkastellen hylättävä.⁸

20 §. SIVIILIPERUSTEEN KÄSITTELYSTÄ KIRJALLISUUDESSA JA OIKEUS- KÄYTÄNNÖSSÄ

Aikaisemmin on viitattu siihen, että kantajalla saattaa yksittäistapauksessa olla materiaalisesti tarkastellen käytettävissään erilaisia perusteita vahingonkorvausvaateidensa ja muidenkin yksityisoikeudellisten vaateidensa toteuttamiseksi. Nämä perusteet ovat usein sekä materiaalisilta normeiltaan että tosiasiakuluiltaan aivan erilaisia, jollaisten tilanteiden käsittelyä selvitetään toisaalla 28 §:n yhteydessä. Tietyissä

^{5b} Näin esim. *Tirkkonen* I s. 92.

⁶ Ks. esim. NRB:n kannalta *Olivecrona* s. 334, *Dillén* s. 12 s. ja *Gärde* s. 286 s. Vrt. myös *Agge SvJT* 1936 s. 258 ss.

⁷ Vrt. edellä 7 §:n viite 14:n jälkeen olevaa esitystä.

⁸ Vrt. edellä 16 §:n viite 21:n jälkeen lausuttua.

yksittäistapauksissa kuitenkin siviiliperuste ja rikosperuste tosiasiakuluiltaan lähenevät toisiaan. Tällaisten tilanteiden osalta on prosessuaalisesti kysyttävä, voiko kantaja vaatiessaan syyteprosessissa siviiliseuraamusta tutkittavan rikoksen perusteella, samalla vaatia myös mainittuun samaan tapahtumaan sisältyvän, mutta siviilioikeudelliseen normiin nojaavan seuraamuksen tuomitsemista yleensä ja erityisesti siltä varalta, ettei rikosperuste syystä tai toisesta menestyisi.¹

Kirjallisuudessamme on *toisaalta* katsottu, ettei tuollainen vaateiden kumulointi saattaisi tulla kysymykseen. Niinpä on lausuttu, että rikosjutun rangaistusvaatimuksen hylkääminen aiheuttaisi myös liitännäissuhteessa olevien rikosperusteisten yksityisoikeudellisten vaatimusten hylkäämisen² ja siviilioikeudellisen oikeussuhteen tutkiminen rikosasiain oikeudenkäynnissä silloin, kun rangaistusvaatimus on tullut hylätyksi sillä perusteella, ettei väitetty teko ole rikos, ei saattaisi tulla kysymykseen.³ Tämä johtuisi lähinnä siitä näkemyksestä, että tuomioistuimien ei rikosasian yhteydessä saa yleensä ottaa huomioon vahingonkorvauksen perusteena muuta kuin väitetyn rikollisen teon. Ellei teko olisi kriminalisoitu, ei myöskään muita, esim. juuri siviiliperusteita vaatimuksen hyväksymiselle voitaisi loogisesti ajatella.⁴ *Toisaalta* meillä on kirjallisuudessa myöskin puollettu sitä käsitystä, jonka mukaan olisi kohtuullista, että kantaja voisi niissä tilanteissa, jolloin rangaistusvaatimus on hylätty, muiden edellytysten ollessa olemassa, saada esim. siviiliperusteella vahingonkorvausta jo samassa rikosasiain oikeudenkäynnissä.⁵

¹ Ks. 17 §:n viite 19:n jälkeen olevaa esitystä.

² Ks. *Tirkkonen* LM 1945 s. 13 s., *Kallenberg* I s. 40 ss. ja erityisesti s. 43 s. Vrt. kuitenkin *sama* NJA 1904 s. 497. Ks. myös *Trygger* s. 18 s.

³ Ks. *Tirkkonen* I s. 92 ja *sama*, LM 1945 s. 13. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 39 ss. ja *sama*, Om forum s. 254. Tekstissä esitetyn johdosta vrt. myös *Dillén* s. 12 s. Vrt. materiaaliselta osalta *Grotenfelt* s. 248.

⁴ Ks. *Palmgren* s. 69 s., joka todettuaan, että siviilioikeudelliseen vastuunormiin nojautuva kanne on käsiteltävä siviiliprosessissa lausuu: »Detta gäller också om yrkandet riktar sig mot gärningsmannen själv, till och med om denne vid samma tidpunkt står under tilltal för brottet. Endast i en ringa utsträckning kan det tänkas att domstolarna i samband med ansvarstalan till behandling upptaga enskilda yrkanden av accessorisk art, om dessa äro av så rent privaträttslig natur att de allena för sig obetingat bort handläggas i civilprocessuell väg.» Millaisia tapauksia viimeksi mainitulla lausumalla on ajateltu, ei kuitenkaan selviä tekstistä.

⁵ Mielipiteen perustelujen osalta ks. esim. *Palme* JFT 1946 s. 309 ss., *Alanen* DL 1932 s. 421 ja *Soukka* DL 1932 II s. 144 ss. Vrt. erityisesti myös *Agge* SvJT 1936 s. 258.

Edellisten lisäksi meillä on kirjallisuudessa puollettu myös sitä käsitystä,

Mitä tutkittaviin tilanteisiin tulee, on myös *oikeuskäytännössä* havaittavissa erilaisia linjoja. Varsinkin aikaisemmin näyttää olleen vallalla ankara muodollinen näkemys. Tämän mukaisesti katsottiin, että siviilioikeudellisten kysymysten tutkiminen itsenäisesti syyteoikeudenkäynnissä ei tullut kysymykseen, mikäli rangaistusvaatimus on tullut hylätyksi. Tällaisia ratkaisuja löytyy erityisesti vanhemmasta oikeuskäytännöstä runsaasti.^{6a} Tämähän merkitsee sitä, ettei siviiliperustetta voitu edes toissijaisesti ryhtyä jutussa tutkimaan. Joskus liitettiin rikosperusteella hylkäävään päätökseen kuitenkin ohjaava maininta siitä, että kantajalle jäi vapaaksi riita-asioille säädetyssä järjestyksessä ryhtyä asian johdosta tarpeellisiin oikeudenkäynteihin.^{6b} Oltuaan varsin kauan melko vakiintumattomalla kan-

että silloin, kun tekoa, josta vastaajalle vaaditaan rangaistusta tai vahingonkorvausvaatimus rangaistusvaatimusta esittämättä on perustettu tekoon, jota ei lainkaan ole pidettävä rikoksena, vahingonkorvauskanne on, milloin sitä ei voida käsitellä riita-asiana, jätettävä tutkittavaksi ottamatta. Näin *Alkio* s. 321. Mikäli edellisellä on tarkoitettu lausua, että myös nyt mainitussa tapauksessa, jolloin siis rangaistusvaatimus on oikeudenkäynnissä esitetty, kanne niissä ilmeisissä tapauksissa, joissa kantajan kuvaama teko ei olisi rikos, rangaistusvaatimuksen tultua hylätyksi olisi siviilipuolen osalta jätettävä tutkittavaksi ottamatta rikosprosessimenettelyssä, ei tällä mielipiteellä liene kannatusta oikeuskäytännössä eikä myöskään kotimaisessa kirjallisuudessa. Tähän seikkaan *Alkio* s. 322 viite 420 viittaaakin. Ks. myös *Palme* JFT 1946 s. 307. — Kuten toisessa yhteydessä (19 §:n viite 3:n jälkeen) olen viitannut, tällainen menettely on tyypillinen niille maille, joissa siviilivaateen tutkinnan edellytyksenä on rangaistusvaateen hyväksyminen. Vrt. edellisen johdosta kuitenkin *Kallenberg* I s. 39 viite 19 ja s. 44 viite 24 sekä *sama*, *Rättsmedel* s. 157 viite 44.

^{6a} Muodollisen suunnan mukaisesti annettuja ratkaisuja sisältyy varsinkin varhaisempaan oikeuskäytäntöön. Ks. esim. SOO p. 29/1 1901, LM 1903 s. 92 s. (SOO katsoi, ettei vastaajan ollut näytetty talonkaupassa menetelleen petollisesti yhtiötä vastaan eikä kysymystä yhtiön oikeudesta korvauksiin sillä perusteella, ettei yhtiö ollut saanut sanotusta välikirjasta sovitulla ehdolla käyttää metsää hyväkseen, voitu riita-asian luontoisena ottaa tutkittavaksi jutun yhteydessä). — Vrt. myös edellisen mukaisesti SOO p. 3/4 1901 JFT 1902 Bil. s. 69a n:o 9 ja SOO p. 24/10 1917 n:o 513. — Ks. myös KKO 1931 II 334, 1932 II 394, 1934 II 476, 1936 II 276 ja DL 1932 II n:o 65.

^{6b} Ks. tämän johdosta KKO p. 1921 II 837 ja 1093, 1926 II 18 (vähemmistö) sekä 1931 II 90 (KO:n ratkaisu). — Vrt. myös KKO p. 1920 II 659. — Mikä merkitys tällaiselle osoitukselle sitten olisi annettava? Prosessuaalisesti siitä lienee pääteltävä, ettei tuomioistuim ole tutkinut asiaa muutoin kuin rikosperusteella. Tällaista osoitusta lienee pidettävä tuomioistuimen hyväntahtoisena ohjeena oikeudenkäynnin tällä kertaa hävinneelle kantajalle siitä, ettei tämän ratkaisun välttämättä tarvitse merkitä kantajan asian lopullista häviötä. — Toisaalta näyttää kyllä ilmeiseltä, että tällaisen osoituksen henkinen yhteys

nalla, tuntuu oikeuskäytäntö nyttemmin asettuneen periaatteessa myönteiselle kannalle siviiliperusteisten vahingonkorvausvaateiden tutkintamahdollisuuteen nähden.^{7a} Mitkä tämän tutkintamahdollisuuden ra-

nykyoikeuden kannalta OK 10:12:n mukaiselle osoitukselle on ilmeinen. OK 10:12:n mukaisen osoituksen merkityksestä ks. 9 §:n viite 32 jälkeen lausuttua. — Vrt. edellisen johdosta myös *Carlson* s. 405 s.

^{7a} Tekstissä esitetyn johdosta ks. esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliproessioikeus I s. 156 s. viite 2 ja *sama* LM 1934 s. 182 viite 17 ja *Palme* JFT 1946 s. 311. — Joustavamman suunnan yksittäisratkaisuja on löydettävissä jo varsin varhaiselta ajalta ks. esim. SOO p. 8/6 1903 JFT 1904 bil. s. 99a n:o 3. Kuitenkin voidaan yleisesti sanoa, että joustavampi suunta on saavuttanut enemmän jalansijaa vasta 1940-luvulta alkaen. Erittäin merkittävä on tässä kohdin KKO 1948 II 310 (Vastaajaa syytettiin tapauksessa omankädenoikeudesta sillä perusteella, että vastaaja oli antanut palveluksessaan oleville henkilöille määräyksen hakea asianomistajan heinäladosta heiniä, joita noin puolen vuoden ajan oli aikaisemmin haettu asianomistajan luvan perusteella. Vaikkakin syytevaatimus jutussa hylättiin, tuomittiin vahingonkorvausta). — Vrt. myös KKO 1950 II 285 (oikeusneuvos Laitisen vähemmistöjäsenenä antaman lausunnon osalta) sekä KKO p. 11/9 1950 taltio 3819/Metsähallitus/varomaton tulenkäsittely, jossa samoin vähemmistöjäsenen (ylimääräinen oikeusneuvos Kalliala), joka katsoi jääneen näyttämättä, että menettely olisi ollut senlaatuista, että se olisi luettava vastaajien syyksi rikoksena, mutta koska nämä olivat kuitenkin aiheuttaneet asianomistajalle vahingon, harkitsi oikeaksi velvoittaa heidät maksamaan vahingonkorvausta.

Ks. myös KKO p. 7/11 1952 taltio 2902/Johannes Heinonen/omankädenoikeus (Asianomistaja oli vaatinut rangaistusta ja vahingonkorvausta. KO ja HO olivat hylänneet vaatimukset, KKO (4/1) katsoi selvitetyn, että B oli ilmoitettuna aikana käyttänyt kanteessa mainituista asianomistajalle kuuluvista tarvikkeista määrätyn osan, mutta kun B:llä oli ollut syytä luulla saavansa käyttää nämä tarvikkeet ja näyttämättä jäänyt, että tämä olisi tapahtunut rikollisessa tarkoituksessa, KKO harkitsi oikeaksi vain siten muuttaa HO:n päätöstä, että B velvoitettiin suorittamaan asianomistajalle korvausta mainitusta omaisuudesta). — Ks. edelleen KKO p. 24/4 1953 taltio 1543/Ville Vihtori Holmi ym./varkaus (KO tuomitsi vastaajan omankädenoikeudesta ja velvoitti määrättyihin korvauksiin ja niiden ohella korvaamaan valtiolle todistajanpalkkion; HO katsoi, että kysymyksessä ei ollut rangaistava teko, vapautti tuomitusta rangaistuksesta, mutta korvausten ja todistajanpalkkion osalta vahvisti alioikeuden päätöksen lopputuloksen. KKO (3/2) katsoi, että ei ollut syytä muuttaa HO:n päätöstä muutoin kuin, että vastaaja vapautettiin korvaamasta valtiolle todistajanpalkkiota, joka jäi näin ollen valtion vahingoksi).

KKO p. 14/11 1955 taltio 3495/Väinö Nikkanen ym./kavaltaminen (Kysymys oli mm. urakkapalkan osan maksamisesta kantajille. RO oli hylännyt syytteet ja korvausvaatimukset, HO tuomitsi vastaajan rangaistukseen kavaltamisesta sekä korvauksiin, mutta KKO lausui mm., että kun vastaaja kerrotulla menettelyllään ei ollut syyllistynyt rikokseen, KKO, muuttaen HO:n päätöstä ja vapauttaen vastaajan hänelle tuomitusta rangaistuksesta sekä hyläten syytteen ynnä korvausvaatimuksen enemmän, velvoitti suorittamaan korvausta siviiliperusteella

jat ovat, on kuitenkin oikeuskäytännön kasuistisen ratkaisutavan vuoksi erityisen vaikeasti selvitettävä ongelma.^{7b}

Edellä lausuttu koski lähinnä siviiliperusteista vahingonkorvausta. Vastaavanlaatuisia tilanteita näyttää syntyvän syyteprosessissa myös vindikaatiovaateiden yhteydessä ja oikeustoimen pätemättömyyttä koskevilla jutuilla. Kun tarkastellaan ensiksi vain sitä tilannetta, jolloin kantaja syyteprosessissa vaatii ensisijaisesti esineen vallinnan palauttamista rikoksen perusteella lunastuksetta, havaitaan, että jos syyte- ja muut vaatimukset tulevat hylätyiksi, joudutaan pohtimaan, kuinka prosessuaalisesti on meneteltävä asianomistajan esittämän tavallisesti toissijaisen siviilioikeudellisiin periaatteisiin nojautuvan irtaimen esineen palautusvaatimuksen kanssa. Meillähän esim. KK 11: 4:stä ja 12: 4:stä ilmenvien periaatteiden mukaan oikea omistaja on oikeutettu saamaan muun kuin RVA 11 §:ssä edellytetyn rikoksen kautta poisjoutuneen esineen takaisin vilpittömässä mielessä olevalta luovutuksensaajalta lunastusta vastaan.⁸ Tällainen lunastusriita itsenäisenä päävaatimuksena on käsiteltävä riita-asiana siviiliprosessissa,⁹ vaikkapa se välillisesti saattaa-kin perustua oikeusjärjestyksessä kriminalisoituun menettelyyn. Kantaja ei voi perustaa tilanteessa vaatimuksiaan välittömästi siihen, että vastaaja olisi rikoksen johdosta velvollinen antamaan esineen takaisin hänelle, vaan vain väitteeseen, että hän on esineen oikea omistaja ja kysymys on siten toissijaisesti paremmasta oikeudesta esineeseen ja tyypillisestä siviiliperusteisesta vindikaatiokanteesta.¹⁰ Oikeuskäytännöstä voidaan havaita, ettei tällaisten vaateiden kumulointia syytepro-

HO:n tuomitsemat määrät. KKO:n kanta perustui erittäin vahvaan äänestykseen, joten tälle tapaukselle tuskin voidaan antaa mitään suurempaa prejudikaattiarvoa).

Erittäin mielenkiintoinen on myös Helsingin HO p. 28/1 1962 taltio 145/virallinen syyttäjä/varomattomuus liikenteessä, jossa myös siviiliperusteinen vaatimus on erityisolosuhteissa tutkittu vapauttavan syytejutun yhteydessä.

^{7b} Maininnanarvoista näyttää olevan, että samanlainen kehitys muodollisesta katsantokannasta vapaampaan prosessilajien suhteiden tulkintaan oli havaittavissa myös Ruotsissa ÅRB:n loppuaikoina. Vrt. tämän osalta Agge I s. 107 s. ja sama SvJT 1936 s. 258 ss., Hassler SvJT 1937 s. 216, Trygger s. 18 s. ja Palmgren s. 72. Vrt. myös SvJT 1942 s. 87. — Vrt. kuitenkin Alexanderson NJA I 1931 s. 574. NRB lopullisesti vakiinnutti nimenomaismääräyksellä tämän kehityksen. Ks. viitteessä 17 lausuttua.

⁸ Ks. KK 11: 4:n ja 12: 4:n periaatteiden osalta erityisesti Zitting s. 19 ss. ja Zitting—Rautiala s. 249 ss.

⁹ Ks. tämän johdosta erityisesti 9 §:n viite 61:n kohdalla lausuttua.

¹⁰ Vindikaatiokanteesta sivullissuhteessa ks. 27 §:n viite 30 jälkeen olevaa esitystä ja siellä mainittua kirjallisuutta.

sessiin suinkaan ole pidetty mahdottomana,¹¹ vaikkakaan käytäntö ei ole vakiintunut kysymyksen ratkaisun osalta.¹²

Käytännöllisen pulmakysymyksen on myös muodostanut, voitaisiinko syyteprosessin yhteydessä tutkia samalla yksityisoikeudellisen oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittavaa kannetta toissijaisesti yksityisoikeudellisella perusteella. Kotimaisessa kirjallisuudessa erotetaan tavallisesti toisistaan esim. rikosoikeudellinen petos (RL 36: 1) ja siviilioikeudellinen petos eli petollinen viettely (OikTL 30 §).¹³

¹¹ Myönteinen kanta lunastuskysymyksen toissijaisen tutkintamahdollisuuden osalta on omaksuttu esim. seuraavissa tapauksissa: KKO p. 13/10 1948 taltio 2737/Viktor Sandberg/omankädenoikeus ym. (Samalla kun X tuomittiin kavaltamisesta rangaistukseen ja ostajaa vastaan kohdistettu syyte ryhtymisestä rikoksen kautta saatuu tavaraan hylättiin, oikea omistaja oikeutettiin saamaan takaisin kavallettu esine lunastusta vastaan) sekä KKO p. 17/12 1962 taltio 3277/Rautasavo Oy/petos ym. — Hovioikeuskäytännöstä samoin ks. esim. Helsingin HO p. 25/4 1960 taltio 410/Rolf Valdemar Stelberg/ryhtyminen tavaraan, jonka saantoa on ollut syytä varoa laittomaksi, sekä Helsingin HO p. 5/5 1960 taltio 459/Erik Viktor Söderström/kiskominen (Alioikeus, jonka päätös tuli näiltä osin lainvoimaiseksi, velvoitti tuomitessaan vastaajan kiskomisesta antamaan takavarikoidun osuustodistuksen takaisin asianomistajalle senjälkeen, kun asianomistaja oli osoittanut suorittaneensa siitä lunastuksen sivulliselle).

¹² Ks. myös KKO p. 16/4 1958 taltio 722/Maire Unelma Kakkola/ryhtyminen tavaraan, jonka saantoa on ollut syytä varoa laittomaksi (Asianomistaja oli vaatinut jo alioikeudessa vastaajalle rangaistusta mainitusta rikoksesta sekä auton palauttamista hänelle takaisin, sekä mikäli todistettaisiin, että vastaaja oli vilpittömässä mielessä eikä palauttamista voitaisi määrätä ilman lunastusta, auton luovuttamista hänelle lunastushintaa vastaan. Alioikeus hylkäsi kanteen toteennäyttämättömänä. HO tuomitsi vastaajan sakkorangaistukseen sekä velvoitti vastaajan luovuttamaan auton korvauksetta asianomistajalle tai, ellei auto ollut enää hänen hallussaan, korvaamaan vahingon. KKO kumoten HO:n päätöksen vahvisti RO:n päätöksen lopputuloksen kuitenkin siten, että asianomistajan vaatimus vastaajan velvoittamiseksi luovuttamaan auto lunastusta vastaan, jätettiin tässä rikosjutussa ajettuna varteenottamatta. Ratkaisu perustui äänestykseen [4/1] jossa vähemmistöjäsen ei olisi myöntänyt muutoksenhakulupaa ja velvoitettuna lausumaan pääasiasta olisi vahvistanut HO:n ratkaisun).

— Edellisen ratkaisun kanssa on yhtäpitävä Helsingin HO p. 26/11 1963 taltio 1816/Helsingin Autokellari Oy/ryhtyminen rikoksen kautta saatuu tavaraan (HO poisti alioikeuden lunastusvaatimuksesta antaman lausunnon).

Vrt. myös tekstissä lausutun johdosta Nordfors JFT 1938 s. 518 s. sekä Hedman JFT 1938 s. 516.

¹³ Ks. tekstissä lausutun johdosta myös 9 §:n viite 50 jälkeen lausuttua.

Tässä yhteydessä voidaan viitata siihen, että kielteinen kanta johtaa kantajan kannalta siihen lopputulokseen, että hänen olisi nostettava alunperin kaksi rinnakkaista suurin piirtein samaan tosiseikastoon nojautuvaa oikeudenkäyntiä samanaikaisesti voidakseen turvata lopputuloksen. — Ks. esim. KKO 1949 II 405 (Kantaja oli nostonut samanaikaisesti kaksi eri kannetta, jolloin rikosprosessi-

Siviilioikeudellisen petoksen sanotaan eroavan rikosoikeudellisesta petoksesta siinä, että vaikkakin molemmissa tekijä toimii tahallisesti, hän jälkimmäisessä suorittaa toimintansa tai toimimattomuutensa hyötymis- tai vahingoittamistarkoituksessa, jollaista motiivia taas siviilipetokseen ei välttämättömästi tarvitse sisältyä. Prosessioikeuden kannalta riittänee tässä yhteydessä sen toteaminen, että rikosoikeudellinen petos on siten tavallaan siviilipetoksen kvalifioidumpi muoto.¹⁴

Vaikkakin sekä rikosoikeudellinen että siviilioikeudellinen petos ovat materiaalisioikeudellisessa kirjallisuudessa joutuneet perusteellisen selvittelyn kohteeksi, ei asian nyt käsiteltävänä olevaan prosessioikeudelliseen puoleen ole nähdäkseni kiinnitetty kirjallisuudessa enemmälti huomiota. Ne mielipiteet, joita probleemin kokonaisratkaisussa kuitenkin on omaksuttu, näyttävät antavan aihetta olettaa kirjallisuuden meillä olevan tutkintamahdollisuuteen nähden kielteisellä kannalla,¹⁵ jollaista mielipidettä oikeuskäytäntökin ilmeisesti edustaa.¹⁶

kanteessa vaadittiin rangaistusta vastaajalle petoksesta ja vahingonkorvausta, jälkimmäisessä kirjallisin haastein aloitetussa siviiliprosessimenettelyssä kaupanpurkua ja kauppahinnan takaisinmaksamista. Jutuissa mentiin hovioikeuteen, edellisessä valituksin ja jälkimmäisessä vetoteitse. HO katsoi, että koska rangaistusvaatimus sekä väitettyyn rikolliseen menettelyyn perustuvat vaatimukset olisi käsiteltävä samassa yhteydessä, se otti jutun kokonaisuutena kumuloiden vaateet tutkittaviksi; KKO taas katsoi, ettei vastaaja ollut syyllistynyt petokseen, josta syystä HO:n päätös kumottiin ja vastaaja vapautettiin rangaistuksesta, mutta mitä tuli kaupanpurkuun ja kauppahinnan takaisinmaksuun KKO katsoi, että koska kantaja oli heti virheen havaittuaan reklamoinut ja vaatinut po. seuraamusta, kanne näiltä osin hyväksyttiin). — KKO:n ratkaisua on pidettävä prosessuaalista tilannetta silmälläpitäen oikeaan osuneena. Tapaus kuvastaa varsin hyvin niitä vaikeuksia, mitä nykyiseen järjestelmään sisältyy, mutta se toisaalta osoittaa, että tuomioistuinten joustavan toiminnan avulla voidaan täysin korvata nykyisen järjestelmän hankaluudet.

¹⁴ Ks. tekstissä mainitun johdosta esim. *Telaranta* s. 371 ss., *Kivimäki—Ylöstalo* s. 366 ss., *Ekström* s. 644, *Montgomery* s. 583. Vrt. toisaalta myös *Ståhlberg* s. 85 ss.

¹⁵ Ks. tekstissä lausutun johdosta edellä viite 1 jälkeen olevaa esitystä.

¹⁶ Vrt. tekstissä lausutun johdosta esim. KKO p. 1920 II 659. Uudemman oikeuskäytännön osalta ks. esim. Vaasan HO p. 17/2 1959 taltio 167/Alpo Peltoniemi ym./petos (Alioikeus oli katsonut selvitetyn, että hevosessa oli kaupan-tekohetkellä ollut väitetty vika, mutta jääneen näyttämättä, että vastaaja olisi tiennyt ja salannut mainitun vian ostajalta, johon nähden alioikeus hylkäsi syytteen toteennäyttämättömänä, mutta koska hevosessa oli ollut kuitenkin salainen virhe, alioikeus hyläten erinäisiä korvausvaatimuksia KK 1:4:n nojalla on julistanut kaupan puretuksi ja velvoittanut myyjän heti suorittamaan ostajalle kauppahinnan takaisin ja ostajan saatuaan kauppahinnan luovuttamaan myyjälle kaupan kohteena olleen hevosen. HO, jossa molemmat asianosaiset hakivat muutosta, lausui syytetyn valituksen johdosta, että koskei alioikeuden tämän rikosasian yhteydessä

Ulkomaisessa kirjallisuudessa on tarkasteltavaa toissijaistutkintaa koskevat lausumat perustettu usein kirjoitetun lain määräyksiin ja menevät, ellei erityismääräyksistä muuta johdu, yleensä fakultatiivisen adheesion maissa kielteiseen suuntaan,¹⁷ jota lieneekin yleensä pidettävä tämän ajatussuunnan perusteiden mukaisena.

21 §. ASIANOMISTAJAN JA SYYTETYN VÄLISEN SIVIILIPERUSTEEN TUTKINNASTA

Kirjallisuudessamme aikaisemmin pääasiassa vallalla ollut kielteinen käsitys tutkintamahdollisuudesta rakentuu lähinnä *toisaalta* rikos-oikeudellisen vahingonkorvausoikeuden, *toisaalta* syyteprosessissa esitettävän siviilivaateen liitännäisajatuksen pohjalle.¹ Toisessa yhteydessä on hylätty tämä liitännäisrakenne ja katsottu, että vaateiden yhteiskäsittelytilanteet voidaan parhaiten selvittää samanperusteisuu-

hylätessään syytteen olisi pitänyt ottaa tutkittavakseen kantajan vastaajaa vastaan tekemiä kaupanpurku- ja korvausvaatimuksia riita-asianluontoisella perusteella, hovioikeus poisti alioikeuden tässä kohdin antamat lausunnot).

Ks. myös KKO p. 10/9 1953 taltio 2708 ja taltio 2709/Alina Wilhelmina Ekholm, joista edellisessä oli vaadittu rangaistusta mm. petoksesta sekä osakkeiden luovutuksen julistamista mitättömäksi sekä niiden palauttamista, jotka vaatimukset tutkittiin syyteprosessissa. Samanaikaisesti vaadittiin siviiliperustein kahta viimeksimainittua seuraamusta. Alioikeus jätti viimeksimainitun jutun tutkittavaksi ottamatta todettuaan sen samaperusteiseksi edellisen kanssa, jonka päätöksen HO vahvisti. KKO katsoi sensijaan, että kun kanne ei perustunut väitettyyn rikolliseen menettelyyn, se kumosi alempien oikeuksien ratkaisut ja palautti jutun alioikeuteen. — Ks. edellisen oikeustapauksen johdosta myös *Halila* s. 263 viite 10:ssä lausuttua.

¹⁷ Nähdäkseni *Olivecrona* (*Olivecrona* s. 334) on aiheellisesti kiinnittänyt tähän näkökohtaan huomiota. Yleensä tilanne fakultatiivisen adheesion kannalta aktualisoituu lähinnä vahingonkorvauksen ollessa kysymyksessä. Ks. NRB 22:7:n johdosta esim. *Olivecrona* s. 334 s., *Dillén* s. 12 s. ja *Gärde* s. 286 s. — Tanskan oikeuden kannalta RPL 992¹ § ja 995¹ §, joissa ilmenee periaatteessa tutkintamahdollisuuden kieltävä kanta. Ks. tämän johdosta *Hurwitz* s. 581, *Munch-Petersen* s. 247 ja *Hansen* s. 1277 s. Erään erityistilanteen osalta vrt. *Frandsen* s. 233. — Norjan oikeuden osalta ks. StRPL 442 §, jonka johdosta vrt. *Salomonsen* II s. 272, *Skeje* II s. 213 ja s. 227. — Eräiden erityismääräysten osalta ks. myös *Braas* I s. 169.

¹ Ks. 7 §:n viite 4 jälkeen olevaa esitystä.

den lähtökohdalta.² Tällöin samanperusteisuudella on ymmärretty erityisesti *tosiasiallista* samanperusteisuutta, jolloin merkitystä on ollut erityisesti siviili- ja rikosoikeudellisen tosiseikaston täyttävillä ulkoprosessuaalisilla tosiasiakokonaisuuksilla.³

Mitä ensinnäkin tulee perustilanteen prosessioikeudelliseen konstruktion, on sen osalta todettava, että kysymys on *useimmiten* tapauksista, joita siviiliprosessuaalisessa kirjallisuudessa tavallisesti nimitetään vaadekonkurrenssitilanteiksi.⁴ *Vaadekonkurrenssilla* tarkoitetaan tilannetta, jossa kantaja esittää yhden ainoan vaatimuksen, mutta esittää tämän vaatimuksensa tueksi erilaisia perusteita, jollaista tilannetta ei mainituksa kirjallisuudessa ole pidetty kumulaationa sanan varsinaisessa merkityksessä.⁵ Tyypillinen tällainen vaadekonkurrenssi on siviiliprosessioikeuden alalla silloin, kun kantaja vaatii esineen luovuttamista esim. vuokrasopimuksen perusteella tai — ellei tällaista katsotaisi olevan olemassa — omistusoikeuden nojalla. Vaadekonkurrenssitilanteessa kantaja esittää siten useampia erilaisia perusteita kanteensa tueksi. Mainitut perusteet voivat olla joko rinnakkaisia tai perättäisiä, joista alemmat tulevat käytettäväiksi ainoastaan silloin, jos ensin mainitut perusteet eivät menestyisi.⁶

Asianomistaja esittää rikosprosessissa vaatimuksensa ensisijaisesti rikosperusteella, mutta *toissijaisesti* nojautuen siviilioikeudellisiin vastuusäännöksiin tai muihin siviilioikeudellisiin oikeusnormeihin, vaatimuksen pysyessä edelleen samana.⁷ Mikäli asianomistaja esittäisi rikok-

² Vrt. edellä 7 §:n viite 27 jälkeen lausuttua.

³ Ks. 12 §:n viite 18 jälkeen olevaa esitystä.

⁴ Onko vaadekonkurrenssia varsinaisesti pidettävä kumulaationa ollenkaan, on kirjallisuuden valossa hieman epäselvä. Yleensä meikäläisessä kirjallisuudessa ei näin ole katsottu olevan asianlaita. Ks. esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 483 ja *Wrede—Palmgren* s. 293. — Tekstissä lausutun johdosta vrt. *Kallenberg* I s. 41 ja *Palme JFT* 1946 s. 310 s. Kysymyksen ratkaisu lienee jonkin verran makuasia. Vaadekonkurrenssista materiaalisien oikeuden kannalta ks. esim. *Hakulinen* s. 230 ja *Ekström* s. 929 s.

⁵ Toisin kuitenkin *Kallenberg* I s. 41.

⁶ Valinnaisuusperiaatteesta ks. tarkemmin *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan ta-
keista s. 335 ss.

⁷ *Agge* (SvJT 1936 s. 259) on kiinnittänyt nähdäkseni aiheellisesti huomiota siihen, että ennenkuin tuomioistuin voi ryhtyä harkitsemaan kanteen tutkimista mahdollisten siviilioikeudellisten vastuusäännösten nojalla, on kantajan oikeudenkäynnissä vaadittava tätä. Tilannetta toisaalta yksinkertaistaa, toisaalta monimutkaistaa se, että oikeutemme kannalta ei ole tapana viitata kannevaatimuksen perusteeksi mihinkään oikeusnormiin vaan vain tiettyyn tosiasiainkulkuun, joka käsittää niin siviili- kuin rikoskanteen tueksi tarvittavan tunnusmerkistön.

seen välittömästi perustuvan vaatimuksen täydennettynä toissijaisesti siviilioikeudellisella perusteella, on kysymys juuri toissijaisesta vaade-konkurrenssista.⁸ Ongelma kärjistyy juuri tämän tyyppisten tilanteiden osalta. Nythän prosessia on käyty usein jo pitkään ja lopulta ylemmät oikeusasteet havaitsevat, ettei rikosperuste menesty, mutta vaade kylläkin menestyisi mainitulla siviilioikeudellisella perusteella. Kun sitä ei taas voitaisi rikosprosessissa yleisten periaatteiden mukaan tutkia — eri menettelylajeihin kuuluvien vaateiden kumulointiahan meillä ei yleensä ole pidetty mahdollisena^{8b} — aiheutuisi tästä, että koko kanne jouduttaisiin hylkäämään tai osin jättämään tutkittavaksi ottamatta.⁹

On yleisesti myönnetty, että tällainen muodollisiin näkökohtiin nojautuva lopputulos on kantajan kannalta ilmeisesti kohtuuton.¹⁰ Varmaan muun ohella tämä on ollut syynä siihen, että Ruotsin prosessilakiuudistuksessa on lähdetty vahingonkärnsineen prosessioikeudellisen aseman helpottamisen tielle ja suorastaan määrätty, että rangaistusvaatimuksen ja siihen liittyneiden vaateiden hylkäämisen jälkeen yksityisoikeudelliset, yksityisoikeudellisiin normeihin nojautuvat vaatimukset voidaan asianomistajan pyynnöstä tutkia samassa menettelyssä.¹¹ Menetelmä tutkia toissijaisesti siviilivaateita — ennen muuta vahingonkorvausvaateita — siviiliperusteella on oikeuttamme lähinnä olevassa rikosprosessioikeudellisessa lainsäädännössä esitettyjen näkemysten mukainen.

⁸ Ks. erityisesti *Hakulinen* s. 242 s.

Meillä kirjallisuudessa perusteet on haluttu nähdä jo usein lähtökohtaisesti rinnakkaisina. Ks. esim. *Tirkkonen* LM 1945 s. 13. — Rinnakkaiskumulaatio saattaisi kuitenkin tilanteen vielä vaikeammin ratkaistavaksi. Tuomioistui-men olisi alunperin tutkittava saman oikeudenkäynnin yhteydessä kaksi eri juttua. Tällaisen kumulaation esteeksi on tavallisesti esitetty ainakin se, että siviiliperusteinen vaatimus menisi joka tapauksessa itsenäisenä yleensä forum domicilii'n ja, mikäli viimeksi mainittu ja forum delicti olisivat eri tuomioistuimia, tämä muodostaisi kumuloinnin esteen. Näin *Kallenberg* I s. 41 viite 21. Tämä nähtävästi onkin merkittävä huomio silloin, kun selvitetään samantasoisien kumulaation mahdollisuuksia. Tekstissä mainitussa, käytännössä tavallisesti esiintyvässä tilanteessa on taas kysymys vain yhdestä ainoasta jutusta, jossa tietyn saman tosiseikaston perusteella on esitetty rangaistusvaatimus ja yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Myöhemmässä vaiheessa havaitaan, että rangaistusvaatimus tulee hylättäväksi, mutta siihen tapahtumainkulkuun, jonka perusteella rangaistusvaatimus on esitetty, sisältyy myös toinen peruste, jonka nojalla kanne voitaisiin hyväksyä. Ks. edellisen johdosta *Palme* JFT 1946 s. 310 s.

^{8b} Ks. edellä 15 §:n viite 9 kohdalla lausuttua.

⁹ Vrt. toisaalta 16 §:n viite 19 jälkeen lausuttua.

¹⁰ Ks. *Tirkkonen* I s. 92 ja sama LM 1945 s. 13. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 39 s.

¹¹ Näin erityisesti NRB 22: 7.

Kun prosessioikeutemme kannalta pohditaan siviilivaateiden tutkintamahdollisuutta toissijaisesti syyteprosessissa, on ensinnä jälleen viitattava pariin oikeutemme erityispiirteeseen. Meillä ulkomaisiin oikeusjärjestyksiin verrattuna on toisaalta sekä *yhtenäinen yleinen tuomioistuinorganisaatio* sekä rikos- että riita-asioissa, toisaalta oikeusvertailevasti harvinainen rikos- ja riita-asia *oikeudenkäyntimenettelyn yhtenäisyys*, josta aiheutuu, että rikos- ja riitajutut käsitellään samantapaisessa ulkonaisessa menettelyssä.¹² Huomionarvoista edelleen on, että mikään lainsäädännön yleis- tai sellaiseksi laajentaen tulkittava erityismääräys ei näytä välittömästi tällaista tutkinnan kokonaiskieltoa edellyttävän.¹³ Myöskään ei voitane — ainakaan oikeutemme kannalta — osoittaa sellaisia yksilön oikeusturvaa vaarantavia seikkoja, joiden nojalla periaatteellisista syistä olisi asetuttava toissijaistutkintaa vastustamaan. Omaksuisinkin itse periaatekysymykseen nähden *positiivisen asenteen* lähinnä edellä lueteltujen näkökohtien mukaan sekä seuraavassa tarkemmin ilmenevin käytännöllisin ja teoreettisin perustein sekä rajoituksin.

Oikeussuojatoiminnallisesti asiaa tarkastellen voidaan yhteiskäsittelyä puoltaa lähinnä vain silloin, kun asianomistajan rikoskanteen perustaksi ilmoittama tapahtumainkulku samalla sisältää siviilioikeudellisen kanteen hyväksymiseen tarvittavan tunnusmerkistön.¹⁴ Kun tarkastellaan *oikeuskäytäntöä*, havaitaan varsin pian, että tutkintamahdollisuuteen myönteisesti suhtautuneissa tapauksissa on siviilivaatimus perustunut yleensä juuri samaan tosiasialliseen tapahtumainkulkuun kuin rikosperusteinen vaatimus. Tapahtumainkulku ei ole konstituioinut kriminalisoitua tunnusmerkistöä, mutta se kylläkin on riittänyt siviiliperusteisen vahingonkorvauksen tuomitsemiseen. Tämä merkitsee sitä, että tuomioistuimen on kussakin tapauksessa todettava, että asianomistajalle sillä menettelyllä, joka on ollut rangaistusvaatimuksen

¹² Ks. 2 §:n viite 7 jälkeen lausuttua. — Ks. myös *Agge SvJT* 1936 s. 257.

¹³ Toisena mahdollisuutena tietysti olisi se, että kantaja ajaisi kannettaan varovaisuuden vuoksi sekä rikosperusteella rikosprosessissa että siviiliperusteella siviiliprosessissa. Tällainen kaksoisprosessi tuntuu kuitenkin kotimaisessa tuomioistuinorganisaation ja menettelyn yhtenäisyyttä korostavassa järjestelmässä kovin muodolliselta ja epätarkoituksenmukaiselta. Kun tuomioistuimella aina silloin, kun siviilipuolen käsittely aiheuttaisi liiaksi hankaluuksia, on lisäksi oikeus erottaa se milloin tahansa erikseen käsiteltäväksi, ei nähdäkseni voitane osoittaa perusteltuja syitä, miksi ei yhteiskäsittelyä voitaisi puoltaa. — Vrt. edellä 20 §:n viite 13:ssa lausuttua.

¹⁴ Mieli piteen hyväksi esitettävistä käytännöllisistä syistä ks. myös *Kallenberg I* s. 39 s.

perusteena, on aiheutettu määrätyn suuruinen vahinko, jonka vastaaja on siviilioikeudellisten vastuusäännösten mukaan velvollinen korvaamaan.¹⁵

Edellä on viitattu eräisiin yleisiin argumentteihin, jotka ovat omiaan pienentämään yhteiskäsittelyn sallimiseen liittyviä teoreettisia yleisluontoisia vastaväitteitä.¹⁶ Toisaalta käsittelyä vastustavat argumentit suuntautuvat ennen muuta siihen, että rikosprosessimenettelyssä jou-
tuu käsiteltäväksi puhdas siviiliasia. Kun fakultatiivisen adheesion sovellutukset kaikissa muodoissaan ovat jääneet vanhemmalle oikeudellemme vieraiksi ja kun tähän on liittynyt käsitys siviilivaateiden liitännäisyydestä, ovat vaadekonkurrenssin syntymisen esteet olleet ylitse-
pääsemättömiä.

Uudemmassa kirjallisuudessa on kuitenkin tarkastettu tilannetta kanneoppien kannalta ja tällöin todettu, että mikäli täsmälleen samoista tosiseikoista seuraisi siviililain mukaan esim. vahingonkorvausseuraamus, tuntuisi siltä, että kantajan kanteen tosiasiallinen yksilöintikään tuskin muuttuisi siitä, että rikoslain sijasta nyt vedottaisiin yleisiin siviilioikeudellisiin korvaussääntöihin.^{17 18} Lienee kuitenkin sanomatta selvää, ettei edellä lausuttu täysin pysty teoreettisesti peittämään kaikkia identifiointitapauksen aiheuttamia vaikeuksia ja hankaluuksia.¹⁹ Nähdäkseni

¹⁵ Niissä tapauksissa, joissa oikeuskäytännössä on ilman vastaajan suostumusta käsitelty puhtaasti siviiliperusteinen yksityisoikeudellinen, tavallisesti juuri vahingonkorvausvaade, ilmenee korostetusti juuri se, että vastaaja on aiheuttanut kantal-
jalle tuomiossa mainitun suuruisen vahingon. — Näin esim. KKO p. 17/4 1957 taltio 1104/Haukivuoren Puutavara Oy ym./kavaltaminen (Ään.). — Ks. myös Itä-Suomen HO p. 7/12 1964 taltio 1234/Armas Tirkkonen/petos (HO hylkäsi syytteen ja vapautti vastaajan hänelle tuomitusta rangaistuksesta. Mikäli vastaaja oli velvoitettu suorittamaan asianomistajalle korvausta vahingosta ja oikeudenkäyntikuluista, niin koska vastaaja oli aiheuttanut asianomistajalle velan määrää vastaavan vahingon, josta hän oli vastuussa, HO vahvisti alioikeuden päätöksen tältä osalta).

¹⁶ Ks. edellä 2 §:n viite 6 jälkeen olevaa esitystä.

¹⁷ Tekstissä lausutun osalta ks. erityisesti Agge SvJT 1936 s. 260.

Ks. kanteenmuutoksen osalta Suomen oikeudessa yleisesti *Ellilä* DL 1939 s. 380 ss., *Tirkkonen* Suomen siviiliproessioikeus I s. 532 ss., *sama* LM 1941 s. 518. Ks. myös *Palmgren* s. 160 sekä *Agge*, *Festschrift för Granfelt* s. 25 ss. sekä *Agge* II s. 49 ja s. 57 s.

¹⁸ OK 11: 3:n mukaan edellytetään siviiliasian haastehakemuksen sisältävän mm. kantajan vaatimuksen sekä ne tosiseikat, joihin vaatimus perustetaan. Siten välttämättä ei ollenkaan tarvitse ilmoittaa esim. perusteen oikeudellista laatua tai oikeusnormia, johon kanteen tueksi vedotaan. Vuoden 1960 mm. OK 14 lukua normeerannut lainsäädäntö ei tunnetusti normeerannut kanteenmuutoksiellon laajuutta rikosprosessissa. Vrt. edellisen johdosta *Tirkkonen* mts. 532 viite 2 if.

¹⁹ Kanteen identifiointiin on rikosprosessissa liitetty usein vahva tarkoituksen-
mukaisuuskoroste. Ks. tämän osalta *Tirkkonen* I s. 406 s.

se kuitenkin antaa huomionarvoisen lisän välittömien lainsäännösten puuttuessa muiden syiden ohella tilanteen tulkinnalle prosessioikeudellisesti tarkoituksenmukaiseen suuntaan. Kun tämän lisäksi otetaan huomioon se, että se tosiasiallinen menettely, josta rikosperusteella ja siviiliperusteella ajatussa jutussa on kysymys, täysin tulee selvitettyksi rikosjutun yhteydessä, ei yleensä tämäkään asettane esteitä asiayhteyteen perustuvalla yhteiskäsittelylle.²⁰ Tuomioistuimen asemaa helpottaa vielä sekin, että nyt omaksutulla linjalla on kysymys tyypillisestä *fakultatiivisen adheesion* soveltamisesta, joka tuomioistuimen kannalta merkitsee useampia erilaisia vaihtoehtoja. Toisaalta tuomioistuin voi niissä tilanteissa, jolloin siviiliperusteen toissijainen tutkinta ei tulisi kysymykseen joko erottaa tai jättää tutkittavaksi ottamatta siviiliperusteisen vaatimuksen, toisaalta se voi myös edellytysten ollessa olemassa tutkia sen. Fakultatiivisen adheesion notkeudesta johtuen toissijaisen tutkintaoikeuden myöntäminen tuomioistuimelle tuskin aiheuttanee suurempia vaikeuksia myöskään käytännön oikeuselämässä.

Kun vastaajalla on subsidiäärisestä siviiliperusteisesta tutkintamahdollisuudesta johtuen myös mahdollisuus käydä useamman perusteen oikeudenkäyntiä, on tästä seurauksena erityisesti niissä maissa, joissa jo lainsäädäntö tuntee tällaisen menettelyn, että vastaaja myön-

²⁰ On avoimesti myönnettävä, että nykyisen lainsäädäntömme vallitessa joudutaan tämän myönteisen tulkinnan johdosta tiettyihin vaikeasti ratkaistaviin ongelmiin, jotka liittyvät lähinnä forum-kysymyksen ratkaisuun. Ks. näiden osalta *Agge* I s. 108 ja *sama* SvJT 1936 s. 259 ja s. 260 ss.

Tulkintavaikeuksia liittyy myös haasteen muotoa koskeviin määräyksiin. Kun rikosjuttu tällä tavoin muuttuu tavallaan siviililuontoiseksi, saatetaan kysyä, onko rikosprosessin suullinen haaste enää riittävä. *Hassler* SvJT 1937 s. 216 s. ja *Agge* SvJT 1936 s. 259 katsovat, ettei tässä tapauksessa tarvittaisi kirjallista haastetta. Tähän mielipiteeseen lieneekin yhdyttävä.

Milloin alunperin rikosperusteinen kanne täten muotoutuu toissijaisesti siviiliperusteiseksi jutuksi tulee mm. ratkaistavaksi, noudatteleeko näin jäljelle jäävä asia rikos- vai siviiliasian muutoksenhakumuotoja. Toisessa yhteydessä on todettu, ettei tällainen oikeudenkäyntilajin muotoaminen sinänsä yksittäisvaadepauksissa ole suinkaan harvinaista. Ks. tällaisen muotoutumisen osalta myös *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 371 ss. sekä edellä 13 §:n viite 20 jälkeen lausuttua. Kun jutussa tässä kohdin käsiteltävässä tilanteessa on kuitenkin asianlaita se, että asianomistajan rikosperusteiset vaatimukset, erityisesti myös rangaistusvaatimus on hylätty, ja on luonnollisesti mahdollista, että hän tai virallinen syyttäjä on halukas hakemaan näiden osalta muutosta, lieene tuskin muuta mahdollisuutta kuin antaa alkuperäisen eli rikosjutun mukainen muutoksenhakuosoitus.

tää esim. vahingon syntymisen ja sen määrän ja on suostuvainen korvaamaan sen *siviiliperusteisena* vahinkona, mutta kiistää kokonaan rikosperusteiset vaatimukset.²¹ Kun tarkastellaan kotimaista oikeuskäytäntöä, saatetaan havaita, ettei viimeksi mainittu menettely ole suinkaan vieras myöskään suomalaiselle oikeuselämälle. Tähän suuntaan antaa aihetta olettaa jo se, että vanhastaan on meillä asetettu vahingonkorvauksesta määrääminen asianosaisten sovintomahdollisuuden alaisuuteen OK 20: 4:n määräyksellä. Kun prosessioikeudellinen sovinto on, milloin se tapahtuu oikeudessa, tuomioistuimen OK 20: 1:n mukaisesti vahvistettava, antanee tämä omalta osaltaan tukea siviiliperusteiselle tuomitsemiselle vastaajan myöntämisen mukaan. Oikeuskäytäntömme osalta on kuitenkin todettava, ettei se ole tyytynyt tuomitsemaan *suostumuksen mukaan* vain niissä tapauksissa, joissa vaatimukset rikosperusteisina on hylätty,²² vaan on tuominnut joskus myös sellaisissakin tapauksissa, joissa vahinko on ylittänyt välittömästi rikosperusteisena tuomittavan määrän²³ lisäksi ylimenevältä osalta jälleen suostu-

²¹ Kun Ruotsin lainsäädäntöön sisältyy näin erityismääräys tilanteen osalta, lienee oikeuskäytännössä melko tavallista, että vastaajan puolesta pyydetään, että syyte hylättäisiin, mutta ilmoittaudutaan halukkaaksi siviiliperusteella korvaamaan aiheutettu vahinko tai suostutaan muuten yksityisoikeudelliseen vaatimukseen.

Vrt. *Gärde* s. 286 ja *Dillén* s. 12 s. Vrt. myös *Tirkkonen* JFT 1954 s. 439.

²² Vaikkakin asianosaisilla on disponointioikeus itse yksityisoikeudellisen vaateen osalta, ei heillä ole kuitenkaan tällaista oikeutta yleensä kriminalisoidun perusteen osalta. Ks. *Agge* SvJT 1936 s. 242 s.

²³ Tässä kohdin näyttää Helsingin RO:lla olevan peruslinjojen osalta erityinen kehittäjän asema. Ks. esim. KKO p. 7/1 1954 taltio 15/Toivo Loikkanen/luvaton ryhtyminen rikoksen kautta saatuun tavaraan (Raastuvanoikeus hylkäsi rangaistus-, korvaus- ja lunastukset takaisinsaantivaateet, mutta oikeutti asianomistajan vastaajan *suostumuksen* mukaan saamaan takaisin autonsa maksamalla autosta vastaajan kaupassa myyjälle maksaman hinnan korkoineen). Ks. myös KKO p. 11/2 1955 taltio 499/Virallinen syyttäjä/petos (HO vapauttaen syytetyn tuomitusta rangaistuksesta oli kuitenkin tuominnut vastaajan tämän *suostumuksen* mukaisesti maksamaan asianomistajalle korvausta siitä vahingosta, joka tälle oli aiheutunut sen johdosta, että vastaaja oli hävittänyt omaisuutta. Ks. myös KKO p. 12/2 1959 taltio 337/Eelis Turunen/petos (Samalla kun petossyyte KKO:ssa hylättiin näyttämättömänä ja vastaaja vapautettiin siitä HO:ssa tuomitusta rangaistuksesta, HO:n päätös korvauksen osalta, koska vastaaja oli ilmoittanut suostuvansa korvaamaan asianomistajalle sanotusta kaupasta syntyneen vahingon, jätettiin pysyväksi).

Ks. edelleen Helsingin HO p. 4/3 1958 taltio 259/Puukonttori Oy ym./petos (Korvausta tuomittu *suostumuksen* mukaan), Helsingin HO p. 15/11 1960/taltio 1152/Sirkka Kyllikki Korvenheimo/petos sekä Helsingin HO p. 10/3 1961 taltio 313/virallinen syyttäjä ym./petos ym. sekä Helsingin HO p. 14/2 1963 taltio 309/virallinen

muksen mukaan.²⁴ Tällöin siten vahingonkorvauksen laajuutta on lisätty sen disponointioikeuden mukaan, joka asianosaisille on OK 20:4:ssä myönnetty.

Oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa on ollut mielenkiintoista todeta, että siellä on kehitys myönteistä suhtautumista kohden tapahtunut erityisesti vahingonkorvausvaateiden ja osittain restitutiivaateiden osalta, kun sensijaan tämän myönteisen kehityksen ulkopuolelle on pääasiassa jäänyt petolliseen viettelyyn ym. oikeustoimilain perusteisiin nojautuvan oikeustoimen pätemättömyyden toteamista tarkoittavan kanteen tutkintamahdollisuus. Ilmiö on mielenkiintoinen ennen muuta siitä syystä, että kaikki kolme kannetyyppeä esillä olevassa tilanteessa ovat prosessioikeudellisesti tarkastellen samanlaatuisia: niissä tulee tutkittavaksi toissijaisesti vaatimustasolla puhtaasti siviilioikeudellinen aines. Kanteiden välisissä suhteissa saatetaan kuitenkin havaita, että kolmesta kanteesta petollisen viettelyn ym. oikeustoimilain perusteen tutkinta saattaa tuottaa silloin, kun rikoskanne on hylätty kaikkein eniten vaikeuksia: Kun vahingonkorvauskanteen ja lunastusvaatimuksen sisältävän restitutiokanteen hyväksyminen on usein rikoskanteen kohtalosta riippuen esitetyn oikeudenkäyntiaineiston perusteella itsestään selvä, on asianlaita toisin oikeustoimen pätemättömyyden toteamista koskevan kannetyypin osalta, jossa siviiliperusteisen sopimuksen pätemättömyyden toteaminen on usein sidottu rikosperusteeksi väitettyjen tunnusmerkkien lisäksi muihin edellytyksiin, esim. ajoissa tapahtuneeseen reklamaatioon jne. Tästä syystä on melko luonnollista, että viimeksi mainituissa tilanteissa tuomioistuimet eivät ole halukkaita näitä seikkoja,

syyttäjä/petos (alioikeuden osalta). Ks. myös KKO p. 8/5 1951 taltio 1340/Georg Wilhelm Walve/korvaus (Ään. 3/2).

Toisin kuitenkin Helsingin HO p. 5/11 1956 taltio 1421/Yrjö Einar Lehtonen/petos ym. (Alioikeus oli tuominnut hylätessään syytteen suostumuksen mukaan. HO lausui, että koska vastaajan velvoittaminen suorittamaan asianomistajalle maksamatta oleva velka, ei perustu rikolliseen tekoon, vaan on luonteeltaan puhtaasti siviilioikeudellinen eikä HO:n niin ollen olisi pitänyt tämän rikosjutun yhteydessä ottaa tuota vaatimusta tutkittavakseen, lausunto tästä poistettiin).

²⁴ Yli lainmukaisen määrän tuomittu vahingonkorvausta (korkoa) Helsingin HO p. 14/3 1961 taltio 329/Esa Juhani Jussila ym./kavaltaminen ym. (Suostumuksen mukaan 10 %:n korko).

Oikeuskäytännössä on joskus päätöksen yhteydessä lausuttu rikosperusteisen vahingonkorvausvaatimuksen hylkäämisen yhteydessä liiankin laajasti: KKO p. 16/10 1953 taltio 3100/Armas Koponen/vahingonkorvaus (KO lausui päätöksessään, että koska ei ollut näytetty, että syytetty tai vastaaja olisivat petollisella menettelyllä tai muutoinkaan aiheuttaneen asianomistajalle vahinkoa, kanne hylättiin).

sitten kun kanne on rikosperusteella hylätty, enää selvittämään. Mutta mikäli ne olisi jo asianmukaisesti syytejutun yhteydessä aikaisemmin selvitetty, ei nähdäkseni pitäisi olla periaatteessa prosessuaalista estettä oikeustoimen pätemättömyyden toteamiseksi syytejutun hylkäävän päätöksen yhteydessä toissijaisesti esitetyllä lähes samatosisekastoisella siviilioikeudellisella rinnakkaisperusteella. Kun käytännössä useimmiten näin kuitenkin ei ole asianlaita, on nähdäkseni myös fakultatiivisen adheesion mukainen siviiliperusteisen vaateen tutkittavaksi ottamatta jättäminen täysin hyväksyttävissä.^{25a}

Kun tarkastellaan rikosprosessimenettelyn asiallista sovellutusalaa, muodostavat erään pulmakysymyksen tilanteet, joissa kanne on rikosperusteinen, mutta vastaaja oikeudenkäynnin kestäessä esittää väitteitsemän vastavaatimuksensa asiassa. Tässä tarkastellaan vain niitä tilanteita, joissa rikosasiain oikeudenkäynnissä on esitetty kuittausvaatimus. Käytännössä ei liene täysin tuntematonta, että syytetty pyrkii kuittamaan asianomistajalle syntynyttä vahingonkorvaussuhteesta hänellä asianomistajalta olevalla *yksityisoikeudellisperusteisella* vaatimuksella.

Yleensä kirjallisuudessa on periaatteessa lähdetty siitä, että prosessilajien erilaisuudella saattaa olla vaikutuksia kuittausvaatimuksen tutkintamahdollisuutta silmälläpitäen, vaikkakaan näin ei ole asianlaita välttämättä.^{25b} Ongelmalla näyttää olevan melkoista käytännöllistä merkitystä erityisesti syystä, että meillä rikosprosessin kautta toteutettavia korvausvaatimuksia on ulkomaisiin oikeusjärjestyksiin nähden erityisen paljon.²⁶ Kuten *Halila* on nähdäkseni oikein katsonut, ei ns. adheesioperiaatteesta sen meillä kirjallisuudessa määritetyn käsitteisällön mukaisena voida saada tukea käsiteltävänä olevan ongelman ratkaisemiselle. Kuittausvaatimushan ei yleensä ole sellainen vaatimus, joka olisi liitännäisessä suhteessa itse päävaatimukseen.²⁷

Kirjallisuudessamme on suhteellisen vähän mainintoja tilanteen ratkaisun osalta. Toisaalta *Tirkkonen*²⁸ on katsonut, että kuittausmahdollisuutta ei tilanteessa voitaisi myöntää. Mielipidettä on perusteltu sillä, että myönteisessä tapauksessa tuomioistuin joutuisi rikosjutun yhteydessä tutkimaan sellaisen vaateen, joka olisi ollut selvitettävä siviiliproses-

^{25a} Huomiota ansaitsevat oikeuskäytännön kielteistä näkemystä selvitellessä ne periaatteelliset epäilykset oikeustoimen pätemättömyyden tutkintamahdollisuuden osalta, joita on selostettu edellä 17 §:n viite 5 jälkeen.

^{25b} Ks. esim. *Halila*, Kuittauksesta s. 225 ss.

²⁶ Ks. *Halila*, Kuittauksesta s. 226.

²⁷ Ks. *Halila*, Kuittauksesta s. 226.

²⁸ Ks. *Tirkkonen* II s. 460 s.

sessä järjestyksessä.²⁹ Toisaalta kuitenkin *Halila* on katsonut,³⁰ että rikosjutussa pitäisi olla mahdollisuus tutkia siviiliprosessissa käsiteltäviä korvausvaatimuksia vastavaatimuksina. Tällöin olisi kuitenkin vastasaamisen likvidisyydelle asetettava ankarat vaatimukset, jolloin kuittausvaatimusten käsittely ei aiheuttaisi viivästystä itse pääasian käsittelyssä. Mitä oikeuskäytäntöön tulee, on sen osalta todettava, että yhtenäisen kuvan saaminen tuottaa luonnollisesti tapausten suhteellisen vähäisen lukumäärän vuoksi vaikeuksia. Kirjallisuudessa on kuitenkin arveltu, että oikeuskäytäntö suhtautunee varsin kielteisesti tämäntapaisen kuittauksen sallittavuuteen.³¹

Vaikkakin on myönnettävä, että esim. rikosjutussa vaadittujen hautauskorvausten tai pahoinpitelystä johtuneiden vahingonkorvausvaatimusten kuittaus siviiliperusteista, velkakirja- tai vähittäismaksukaupasta jäljellä olevaa saamista vastaan, tuntuu ehkä omituiselta, lienee tuskin mahdollista päätyä täysin kielteiselle kannalle itse kuittausmahdollisuuteen nähden. Jos kuittausvaatimus esim. myönnetään ja kun asianosaisilla on yleensä oikeus disponoida yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta, tuskin on tarpeellista konstruoida tilannetta niin, että kantaja luopuu ylimenevältä osalta vaatimuksestaan. Siten *Halilan* esittämää linjaa seuraten voitaisiin omaksua sääntö, jonka mukaan siviiliperusteista saamista koskeva kuittausvaatimus voidaan kyllä tutkia rikosasian oikeudenkäynnin yhteydessä, kunhan se on muutoin riittävän selvä ja riidaton.³² Kuten kirjallisuudessamme on esitetty, tällainen tilanne esiin-

²⁹ Ks. *Tirkkonen* II s. 460 s.

³⁰ Ks. tekstissä olevan johdosta *Halila*, Kuittauksesta s. 227.

³¹ Ks. KKO p. 10/1 1952 taltio 66/Johan Yrjö Rantanen ym./vahingonkorvaus (Luvattomaan käyttöön perustuvassa vahingonkorvausjutussa alioikeus ja hovi-oikeus ovat käsitelleet jutun siviilijuttuna. KKO katsoi, että kyseessä oli rikosjuttu, mutta tutki sen viivytyksen välttämiseksi sekä jätti A:n aviopuolisoiden jutussa tekemän kuittausvaatimuksen siviilioikeudellisena huomiotta).

Vrt. kuitenkin KKO p. 26/3 1957 taltio 829/Jorma Olavi Ranta/vahingonkorvaus (Kuolinpesään kohdistetun, perittävän rikolliseen menettelyyn perustuvan vahingonkorvauskanteen yhteydessä esitetty siviiliperusteinen korvausvaade, joka on kuitenkin hylätty tällä kertaa riita-asiana eri oikeudenkäynnissä ajettavaksi).

Kuten kirjallisuudessamme on aikaisemmin viitattu (*Tirkkonen* LM 1944 s. 36 viite 13) oikeuskäytäntömme siviiliprosessin puolella ei liene yleensä sallinut ainaakaan varhaisempina aikoina kuittaukseen käytettäväksi rikosperusteisia saamia. — Ks. KKO 1933 II 395 ja 1936 II 491.

³² Tekstissä esitetyn johdosta ks. Itä-Suomen HO p. 3/12 1963 taltio 1150/Helge Gunnar Kaipainen/jatkettu kavaltaminen ym. (Alioikeus oli tuomitessaan A:n rangaistuksiin hylännyt vastaajan vaatimuksen saada kuittauksin vähentää asian-

tyy erityisesti silloin, kun siviilivaatimuksen osalta on olemassa jo lainvoimainen suoritustuomio.³³ Tällöin tuskin voitaisiin esittää perusteltua syytä kuittausvaatimuksen tutkinnan esteeksi. Katsoisinkin, että nyt puheena olevaa tilannetta olisi arvosteltava, mikäli muut kuittauksen edellytykset ovat olemassa, lähinnä tarkoituksenmukaisuuden kannalta. Lähinnä olisin halukas prosessioikeudellisesti soveltamaan tilanteeseen fakultatiivisen adheesion muotoja. Mitään estettä ei siten pitäisi olla itse kuittausvaatimuksen tutkinnalle, mutta toisaalta tuomioistuimella täytyy olla prosessin joka vaiheessa mahdollisuus jättää kuittausvaatimus huomiotta.³⁴

Lopuksi on oikeussuojatoiminnan tehokkuutta ajatellen syytä kiinnittää huomiota erääseen oikeustoimen rikosperusteista pätemättömyyttä koskevaan erityistilanteeseen, joka kanneopillisesti näyttää liit-

omistajan vaatimasta vahingonkorvuksesta A:n kantajan kanssa tekemän kirjallisen sopimuksen perusteella A:n ja hänen isänsä asianomistajalle myymästä kuorma-autosta ja perävaunusta maksettavana hintana 4.450 mk, koskei A:n esittämää kuittausvaatimusta ollut vastoin asianomistajan kiistoa katsottava selväksi ja kuittauskelpoiseksi, mikä ratkaisu ei kuitenkaan estänyt vastaajaa hakemasta kantajalta kuitattavaksi ilmoittamiaan korvauseriä. HO, joka katsoi, että koska vastaajan asianomistajiin kohdistuva edellä mainittuun sopimukseen perustuva kuittausvaatimusta ei tämän jutun yhteydessä voida riita-asiana ottaa tutkittavaksi, harkitsi oikeaksi kumota ja poistaa alioikeuden päätöksen, mikäli siinä oli annettu lausunto vastaajan kuittausvaatimuksesta).

³³ Ks. myös *Tirkkonen II s. 460 s.*

Kuittaukseen rikosjutussa voidaan käyttää saamista, jonka osalta jo siviili-prosessissa on annettu lainvoimainen tuomio. — Helsingin HO p. 23/2 1962 taltio 325/Tyyne Särömaa/kiskominen ym. ja Helsingin HO p. 12/10 1956 taltio 1326/Vihdin kunnanhallitus ym./petos ym. (Vastaajan vastasaaminen myönnettyltä osalta kuitattiin asianomistajalla häneltä olevaa saamista vastaan ja todettiin, ettei ratkaisu estänyt vastaajaa eri oikeudenkäynnillä hakemasta kantajalta väittämiään saamisia).

³⁴ Tekstissä mainituista tilanteista on erotettava ne tapaukset, jolloin asianomistaja on jo saanut samaa vaatimusta koskevalta osalta lainvoimaisen tuomion, mutta eri oikeusturvakanavalla annetussa menettelyssä, jolloin voidaan tilannetta tarkastella toisessa menettelyajassa annetun päätöksen vaikutusten kannalta. — Ks. tämän johdosta esim. KKO p. 17/3 1961 taltio 1053/Göran Tuomolin/kavaltaminen (Alempien oikeuksien lausunnot kantajan vahingonkorvausvaatimuksen osalta poistettiin ja hänen vaatimuksensa jätettiin tältä osin tutkittavaksi ottamatta, koska vastaaja on jo muussa yhteydessä lainvoimaisesti velvoitettu suorittamaan asianomistajalle vaadittu määrä korkoineen). Samoin Itä-Suomen HO p. 17/9 1963 taltio 816/Reino Johannes Rissanen/kavaltaminen ym. (Velvoitettu maksamismääräyksen suorittamaan nyt rikosjutun yhteydessä uudestaan vaadittu korvaus. Vaatimus syyteprosessissa jätetty tutkittavaksi ottamatta). Vrt. lisäksi myös KKO 1931 II 278, KKO 1952 II 92 (ään.) sekä KKO p. 19/1 1953 taltio 182/Konstantin Kukkala/kiskominen.

tyvän milloin vahingonkorvaus-, milloin taas vallinnan palauttamiskanteeseen. Edellä on omaksuttu myönteinen mielipide rikosperusteella tapahtuvaan oikeustoimen pätemättömyyden tutkintaan.³⁵ Usein tilanne ei oikeussuojatoiminnan tehokkuutta ajatellen ole vielä selvitetty sillä, että rikosjutun yhteydessä julistetaan tietty asianomistajan ja syytetyn välinen oikeustoimi pätemättömäksi. Näin on asianlaita yleensä vain silloin, kun oikeustoimella ei ole ollut minkäänlaisia ulkonaisia vaikutuksia, jolloin pätemättömyyden toteamisella päästään oikeussuojatoiminnallisesti riittävän oikeussuojan antamiseen. Milloin kuitenkin esim. irtaimen esineen kaupassa kauppahinta on jo maksettu ja kauppaesine luovutettu ostajalle, ei kauppa-oikeustoimen pätemättömyyden toteamisella vielä saavuteta tyydyttävää tulosta, so. loukatun intressin korjaamista.

Saatetaan siten kysyä, voisiko tuomioistuin asianosaisen pyynnöstä samalla kun syytetty tuomitaan rangaistukseen, määrätä, että syytetyn on palautettava ostajan maksama kauppahinta sekä ostajan kauppahinnan saadessaan annettava syytetylle (myyjälle) takaisin kaupan esine. Viimeksi mainittujen osalta voidaan prosessioikeudellisesti ensinnäkin todeta, etteivät nämä vaatimukset perustu välittömästi rikokseen vaan ovat yksityisoikeudellisen oikeustoimen purkamisen eri funktioita ja siten sen pätemättömyyden toteamisen jälkeen oikeustoimen siviilioikeudellisia seuraamuksia, vaikkakin ne välillisesti ovat kausaalikettussa rikoksen kanssa.

Sikäli kuin olen voinut todeta, ei tähän prosessioikeudelliseen erityisongelmaan ole meillä kirjallisuudessa yleensä kiinnitetty huomiota. Oikeusvertailevasti kannattanee ottaa huomioon, että Itävallan rikosprosessilaki on omaksunut kysymykseen nähden *expressis verbis* myönteisen mielipiteen.³⁶ Kun tarkastellaan kotimaista oikeuskäytäntöä havaitaan, että ongelma ei suinkaan ole käytännölle vieras. Käytäntö tässä kohdin on osoittautunut varsin joustavaksi ja usein sallinut rikoksen perusteella pätemättömän oikeustoimen siviiliseuraamusten määräämisen jo syyteoikeudenkäynnin yhteydessä.³⁷

³⁵ Ks. tarkemmin 17 §:n viite 11 jälkeen lausuttua.

³⁶ Ks. ÖStPO 371¹ §, jonka johdosta ks. esim. *Fasching* s. 116, *Gleispach* s. 351 ja *Roeder* s. 81 s.

³⁷ Ks. tämän johdosta esim. tapaus, joka on selostettu DL 1927 II 70 (Huvilan kauppa purettu petoksen johdosta. Samalla kun vastaaja on tuomittu rangaistukseen petoksesta, on asianomistajat veloitettu antamaan takaisin kauppahinta). Samoin KKO 1950 II 44 (Jutussa olivat alemmat oikeusasteet hylänneet asianomistajan väitettyyn petokseen perustetut vaatimukset rangaistuksesta, kaupanpurusta, kauppa-

Nähdäkseni tällaista mielipidettä voidaankin puolustaa hyvin perustein. Jos katsotaan tilannetta oikeussuojatoiminnallisesti, johtaisi melko merkilliseen tulokseen, jos tuomioistuin, jolle myönnettäneen yleensä oikeus rikosjutun yhteydessä määrätä ainakin rikosperusteella oikeustoimen pätemättömyydestä, joutuisi jättämään tehtävänsä puolitiehen. Jos oikeustoimella on ollut jo ulkopuolisia vaikutuksia, ei loukattua voida tyydyttää yleensä pelkällä pätemättömyyden toteamisella vaan juuri pätemättömyyden seuraukset ovat usein olennaisia. Jos siviiliseuraamuksia ei voitaisi määrätä jo syytejutussa, jouduttaisiin niitä eri oikeudenkäynnissä vaatimaan, jolloin itse materiaalisen oikeuden toteuttaminen saattaisi oleellisestikin hidastua. Selvää kuitenkin on, että kysymyksessä on siviilioikeudellinen elementti, joka itsenäisenä päävaatimuksena joutuu siviiliprosessissa käsiteltäväksi ja jonka käsittelyssä siten joudutaan käytännössä noudattelemaan fakultaatiivisen adheesion muotoja. Tämä merkitsee samalla sitä, että jos tuomioistuin havaitsisi, että siviiliseuraamusten määrääminen näyttäisi oleellisesti pidentävän rikosjutun käsittelyä esim. näyttökysymyksistä johtuen, siviilioikeudellisen kysymyksen lykkääminen eri siviiliasian oikeudenkäyntiin saattaisi olla mahdollinen samoin kuin siirron käytännöllisissä mahdottomuustilanteissa, siviiliseuraamusten jättäminen tutkittavaksi ottamatta.

hinnan takaisinsaamisesta ym. korvauksista, mutta KKO tuomittuaan vastaajan petoksesta sakkorangaistukseen julisti kaupan puretuksi ja velvoitti vastaajan kauppaesineen takaisin saadessaan maksamaan kauppahinnan takaisin sekä erinäisiä korvauksia). Samaan tapaan myös Vaasan HO p. 23/10 1962 taltio 934/Valde Viljam Viitaniemi ym./petos (Alioikeuden päätöksen osalta kuten KKO 1950 II 44; HO:ssa syyte ja siihen perustuvat vaatimukset hylättiin).

Vrt. edellisiin läheisesti liittyvistä tilanteista esim. KKO p. 12/2 1959 taltio 337/Elis Turunen/petos (Asianomistajat velvoitettu rikoksen perusteella vaaditun ja tuomitun korvauksen saadessaan antamaan takaisin heidän hallussaan oleva vekseli, johon syytetty oli kirjoittautunut hyväksyjäksi) sekä KKO p. 17/5 1956 taltio 1364/Tauno Leväinen/petos ym. (HO on jutussa, jossa ei vaadittu kaupan purkua, lausunut mm., että syytetyn asianomistaja A:lle maksettavaksi tuomittu korvaus määrättiin suoritettavaksi A:n luovuttaessa ostamansa radion takaisin. KKO:n ratkaisu näiltä osin oli samansisältöinen) sekä KKO p. 5/5 1953 taltio 1687/Viljo Kiisla/petos (Vastaaja oli rangaistuksen ohella velvoitettu korvaamaan aiheuttamansa vahinko saadessaan asianomistajalta takaisin kauppaesineen).

2. SIVIILIPERUSTE SIVULLISSUHTEESSA

22 §. SIVULLISEN MAHDOLLISUUDESTA, OSALLISTUA SYYTEPROSESSIIN

Kysymys tertiuksen asemassa olevan henkilön mahdollisuuksista osallistua rikosasiain oikeudenkäyntiin on meillä varsin vähän selvitetty kysymys.¹ Vaikkakin kirjallisuudessa rikosprosessin asianosaiset on luokiteltu lähinnä viralliseksi syyttäjäksi, asianomistajaksi ja vastaajaksi eli syytetyksi,² voidaan kuitenkin käytännön perusteella todeta, että rikosasiain oikeudenkäynnissä esiintyy toisaalta kantajan puolella sellaisia henkilöitä, joiden oikeuksia rikos vain välillisesti on koskettanut sekä toisaalta vastaajapuolella henkilöitä, joiden ei edes väitetä syyllistyneen rikolliseen menettelyyn. Millaisia prosessuaalisia normeja näihin kolmansiin miehiin olisi sovellettava ja millainen asema rikosasiain oikeudenkäynnissä heille voidaan myöntää? Mikäli tällaisten henkilöiden esiintymismahdollisuutta ei jo ennalta kokonaisuudessaan kielletä, lienee lähtökohtaisesti selvää, että sivullisten asemaa tuskin on tyhjentävästi mahdollista kuvata yhden ainoan säännön puitteissa. Paremminkin voitaneen lähteä siitä, että oikeudenkäynnin sivullisissa on havaittavissa

¹ Ks. tekstissä mainitun johdosta esim. *Tirkkonen I s. 98* ja *Granfelt, Lärobok s. 112*.

² Näihin kolmeen henkilöön nähden muut rikosprosessissa esiintymishaluiset tai sinne haastetut ovat kolmansia miehiä tahi kuultavia, joiden nimitys ja prosessuaalinen asema on meillä selkiintymätön. Lähtökohtaisesti voidaan näistä henkilöistä käyttää nimitystä *kolmas mies rikosasiain oikeudenkäynnissä*. Ks. myös *Tirkkonen LM 1945 s. 20* ja *Tirkkonen I s. 98*. — Kuultavien asema on yleensä selvä niissä tapauksissa, jolloin he edustavat jotakin viranomaista ja valvovat yleisten etujen toteuttamista rikosprosessissa. Ks. esim. *Alkio s. 66 ss*. Epäselvempi on sensijaan niiden kuultavien asema, joiden asemaa ei ole laissa tarkemmin normeerattu ja joita kutsutaan usein paikalle mm. todistelutarkoituksessa, ei vastaajaksi, syytetyksi eikä asianomistajaksi, vaan nimenomaan *kuultaviksi*. Mikä tällaisen kuultavan asema oikeudenkäynnissä in concreto tulee olemaan, on tuskin ennalta yleisellä säännöllä määriteltävissä.

useampia eri tyyppiryhmiä, joiden erilainen prosessuaalinen asema rikosasiain oikeudenkäynnissä on jo paremmin sanoin kuvattavissa.

Kirjallisuudessa on joskus nimenomaan vakuutusyhtiöitä silmälläpitäen todettu, että näiden asema muovautuisi lähinnä sivuväliintuloa koskevien määräysten mukaan.³ Sivuväliintulija on meillä kirjallisuudessa määritelty henkilöksi, joka osallistuu vireillä olevaan oikeudenkäyntiin omasta aloitteestaan⁴ ja oman etunsa vuoksi.⁵ Sivuväliintulijan ominaisin piirre asianosaiseen verrattuna kuitenkin lienee se, ettei hän käy oikeutta omissa nimissään vaan tukee jompaa kumpaa asianosaista ja siten tämän esittämiä vaatimuksia.⁶ Tällaiset sivuväliintulijaan ver-

³ Vrt. edellisen johdosta myös 3 §:n viite 1 jälkeen lausuttua. Mitä erityisesti vakuutusyhtiön asemaan niissä tilanteissa tulee, jolloin vakuutusyhtiö todennäköisesti joutuu maksamaan jotakin vakuutuksen nojalla vahinkoa kärsineelle, on kirjallisuudessa (*Tirkkonen* I s. 402 s.) katsottu, että vaikka vastaajan puolella voidaan sivuväliintulomahdollisuus vakuutusyhtiölle myöntää, lienee vaikeata kuvitella tilanteita, joissa henkilö esiintyisi väliintulijana kantajan puolella. Tämä johtuu siitä, että virallisen syyttäjän ollessa kantajana, on sivuväliintulo jo asian luonteesta johtuen poissuljettu ja mitä tulee taas asianomistajaan, sivuväliintulointressi riittää perustamaan kolmannelle miehelle asianomistajan aseman. Näin sivuväliintulija osallistuessaan oikeudenkäyntiin asianomistajan puolella ei enää omaisikaan tätä ominaisuutta, vaan muodostuisi uudeksi asianomistajaksi jutussa. — Mitä niihin tapauksiin tulee, jossa kolmannelle miehelle on syntynyt aktualisoitunut oikeudellinen vaade välillisesti rikoksen johdosta, käsitellään niitä seuraavassa tekstikappaleessa. Mitä taas niihin vaateisiin tulee, jotka ovat olemassa vain *eventuaalisina*, on todettava seuraavaa. Kuten *Reino Ellilä* (s. 253) jo vanhan AutovastuuL:n nojalla on lausunut, olisi vakuutusyhtiöllä katsottava olevan tapauksessa sekä järkevää oikeudellista että vahvaa taloudellista intressiä ryhtyä kannattamaan sitä asianomistajaa, jonka väitteiden mukaisesta ratkaisusta koituisi hyötyä vakuutusyhtiölle. Vakuutusyhtiön asema tapauksessa olisi lähinnä epäitse-näisen väliintulijan asemaan verrattava (ks. myös KKO 1953 II 27). Kysymys vakuutusyhtiön asemasta erityisesti tässä tapauksessa on siten varsin riitainen. Kuitenkin pitäisin viimeiseksi mainittua kantaa ehkä parempana ja oikeaan osuneempana erityisesti senkin vuoksi, että liikennerikosasioissa varsin yleisesti molemmat osapuolet syyttelevät toisiaan eikä varsinaisesti mistään kiinteästä asianomistaja-vastaja -suhteesta voida tällaisessa tapauksessa puhua. — Vrt. nyttemmin LVL 13² § sekä jäljempänä 25 §:n viite 3 jälkeen lausuttua.

⁴ Tämän kriteerin osalta on nähdäkseni yhdyttävä siihen, mitä *Reinikainen* LM 1951 s. 438 s. on esittänyt.

⁵ Sivuväliintulon käsitteestä ja edellytyksistä ks. esim. *Tirkkonen* I s. 402 s., *sama*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 442 ss., *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 314 ss., *Reinikainen* LM 1951 s. 437 ss., *Sjöström*, Zivilprozessrecht s. 522, *Granfelt*, Civilprocessrätt s. 52, *Kallenberg* I s. 1027 ss., *Lundstedt*, Om biintervention s. 110 ss. sekä *Ekelöf*, Om interventionsgrunden s. 1 ss.

⁶ Vrt. edellisessä viitteessä mainittua kirjallisuutta.

rattavissa olevat sivulliset, joita näyttää esiintyvän niin kantajan kuin myös vastaajan puolella rikosasiain oikeudenkäynnissä ja joiden esiintymismahdollisuus myös kirjallisuudessa ainakin osittain tunnustetaan,⁷ muodostavat erään ryhmän »*kuultavista*». Tälle ryhmälle näyttää olevan ominaista, että jutussa annettavalla ratkaisulla saattaa olla ryhmän henkilöihin nähden vaikutuksia, jolloin intressin vahvuudesta riippuen on kirjallisuudessa erotettu välittömän ja toisaalta vain välillisen oikeudellisen intressin omaavat sivuväliintulijat.⁸

Huomion arvoista tutkittavan aiheen kannalta kuitenkin on, että tähän ryhmään kuuluvat, sivuväliintulijan asemaan pyrkivät henkilöt eivät esitä rikosasiain oikeudenkäynnissä omia päävaatimuksiaan vaan tyytyvät tukemaan jotakin rikosprosessin asianosaisista.⁹ Seuraavassa käsiteltäviksi tulevilla tapauksilla toisaalta sivullinen (kolmas henkilö) pyrkii syyteprosessissa syytettyä tai tertiusta vastaan esittämään asianomistajasta poikkeavia vaatimuksia nimenomaan omilla nimissään ja omaksi edukseen sekä toisaalta vastaajaksi haastettuun sivulliseen kohdistetaan joko asianomistajan tai sivullisen taholta itsenäisiä päävaati-

⁷ Mikäli sivullisen mukanaolo asianosaisena syyteprosessissa hyväksytään, lieinee vaikeata kieltää heikkommanasteista mukaantuloa juuri sivuväliintulon muodossa. — Ks. myös Braas I s. 241.

⁸ Vrt. esim. Tirkkonen, Suomen siviiliproessioikeus I s. 431 s. Vrt. kuitenkin toisin Reinikainen LM 1951 s. 451.

⁹ Tällaisena sivuväliintulijana oli useasti aikaisemmin AutovastuuL:n mukaan esim. vakuutusyhtiö, joka ei ollut maksanut (subsidiärivastuu) vahingosta korvausta, mutta saattoi jutun päättyessä sille epäedullisesti joutua näin tekemään. — Vrt. Reino Ellilä mts. 252. Vrt. kuitenkin Tirkkonen I s. 402 s.

Yleensä tällaiselle sivuväliintulijalle ei myönnetty itsenäistä muutoksenhakuoikeutta. Ks. tämän johdosta esim. KKO 1935 II 24, KKO p. 12/1 1955 taltio 80/Armas Edvard Simpanen ym./vaikean ruumiinvamman tuottamus (Koska X on tyytynyt HO:n päätökseen eikä vakuutusosakeyhtiö K:lla, joskin sanottu päätös välillisesti saattaa koskea yhtiön etua, voida katsoa olevan itsenäistä oikeutta hakea siihen muutosta, KKO ei tutkinut vakuutusyhtiön muutoksenhakemusta). Mikäli vakuutusyhtiön myötäpuoli on hakenut muutosta, tutkittiin myös vakuutusyhtiön hakemus. Ks. myös KKO 1958 II 121.

Erikoislaatuinen sivuväliintulon tapainen ilmiö on KKO 1950 II 158 (Jutussa oli A:n kaupungin omistaman auton kuljettajalle B:lle vaadittu rangaistusta varomattomuudesta liikenteessä, ja A:n kaupungin edustaja oli esittänyt jutun yhteydessä, että tapaus oli tapaturma ja vaatinut tässä yhteydessä kuluja; KKO katsoi, että koska juttu ei koskenut A:n kaupungin oikeutta ja etua siinä määrin, että kaupungilla voitaisiin katsoa olevan itsenäinen kanneoikeus siinä ja koska syytetty oli tyytynyt RO:n päätökseen sekä HO:n näin ollen ei olisi pitänyt ottaa tutkittavaksi kaupungin siellä esittämää valitusta, KKO havaitsi oikeaksi kumota ja poistaa HO:n päätöksen ja jättää kaupungin KKO:ssa esittämän valituksen huomiotta).

muksia, joihin hänen edellytetään vastaavan omissa nimissään tarkoituksella saada tuomiossa kysymys ratkaistuksi juuri häneen välittömästi kohdistuvien oikeusvaikutuksien.¹⁰ Yleissääntöisesti voitaneen siten sanoa, että viimeksi mainittujen vaatimusten käsittelyn salliminen merkitsisi huomattavasti voimakkaammanasteisen intervention sallimista rikosprosessissa, kuin mitä sivuväliintulo edellyttää.¹¹

Pääsääntönä on esitetty, että kannetta rikosperusteella on ajettava juuri rikoksen tekijää vastaan, jotta kanne joutuisi tutkittavaksi rikosprosessimenettelyssä.¹² Niiden tapausten osalta, joissa kantaja kohdistaa yksityisoikeudellisen päävaatimuksensa sivullista tertiusta vastaan, joka on siviiliperusteella vastuussa määrätystä toisen rikollisesta menettelystä tai muuten joutunut tekemisiin siviilioikeudellisella perusteella mainitusta rikoksesta johtuvien seuraamusten kanssa, olen aikaisemmin omaksunut kirjallisuudessa vallitsevan mielipiteen, jonka mukaan kanne *proxima causan* nojalla on käsiteltävä siviiliprosessissa, vaikkapa se edelleen välillisesti perustuisikin rikolliseen menettelyyn.¹³

Kun tarkastellaan oikeusvertailevasti tertiuksen osallistumismahdollisuutta syyteprosessiin, voidaan havaita jo ns. fakultatiivisen adheesion piirissä varsin suuria eroja. Tämä näyttää koskevan sekä fakultatiivisen adheesion eri muotoja että toisaalta sitä, kuinka sivullisen osanottoon on suhtauduttu kantajan ja kuinka vastaajan puolella. Siviiliaineuksen esiintyminen vastaajien lukumäärän lisääntymisenä merkitsee ilmeisesti teoreettisesti tuntuvampaa poikkeamista pääsäännöstä kuin

¹⁰ Saatetaan tietysti kysyä, muodostaako asianosaisasetelma sopivan tarkastelukulman siviiliaineuksen tutkinnalle asianosaisten lisääntymisen seurauksena. Tällaista valintaa voitaneen puoltaa siitä syystä, että siviiliaineuksen käsittely rikosprosessissa näyttää muotoutuvan jossakin määrin erilaiseksi niissä tapauksissa, jolloin se tulee mukaan kantaja-puolen lisääntymisen kautta, sekä toisaalta niissä tilanteissa, jolloin vastaava ilmiö tapahtuu vastaajapuolen lisääntymisen seurauksena. Vaikkakaan tälle näkökohdalle ei ennalta annettaisi suurempaa merkitystä, muodostaa rikosprosessin periaatteessa selväpiirteinen asianosaisasetelma kuitenkin hyvän systemaattisen perustan ongelman tarkastelulle.

Vrt. asianosaisaseman merkityksestä erään toisen prosessioikeudellisen ongelman käsittelyssä *Halila* s. 89 ss.

¹¹ Vrt. tekstissä lausutun johdosta toisaalta *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessi-oikeus I s. 424 viite 4 ja toisaalta *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 319 ss.

Mikäli sivullisen molemmat osallistumistyytit rikosprosessissa hyväksytään, jää sivulliselle yleensä mahdollisuus valita vaikutusmuotonsa, ja häntä vastaan voidaan käyttää eri vaikutusmuotoja, ellei lainsäädännöstä muuta yksittäistapauksesta johtuisi. — Ks. edellisen johdosta *Gärde* s. 281.

¹² Ks. edellä 7 §:n viite 29 kohdalla olevaa esitystä.

¹³ Vrt. tarkemmin 11 §:n viite 2 jälkeen lausuttua.

vastaava ilmiö kantajapuolella. Tämä johtunee lähinnä siitä, että kantajapuolen tertiukselle syystä tai toisesta joka tapauksessa näyttää syntyneen vaatimus rikoksen johdosta, vaikkapa ketju sivullisen oikeuden syntymisestä itse rikolliseen tekoon saattaa olla pitkäkin. Toisaalta nimittäin sivullisen haastaminen vastaajaksi rikosjuttuun, jolloin hänen itsensä ei väitetä syyllistyneen rikokseen, merkitsee varsin vahva-asteista poikkeamista itse rikosprosessin konstruktiosta, joka edellyttää nimenomaan menettelyä, jossa välittömänä perusteena on rikollinen teko. Oikeusvertailevasti voidaan havaita, että fakultatiivisen adheesion saksalainen linja lähtee jyrkästi siitä, että vain syytetty voi olla vastaajana rikosjutussa sekä että vain loukattu ja hänen perillisansä voi olla kantajana syytejutun siviilivaateiden osalta. Tällaisten perusnäkemysten vallitessa sivullisten osallistuminen rikosasiain oikeudenkäyntiin ei juuri ole mahdollinen.¹⁴

Ajateltavissa on luonnollisesti se mahdollisuus, että sallittaisiin laajempi asianosaistuminen joko kantajan tai vastaajan puolella, jolloin siis vain jompaan kumpaan ryhmään voitaisiin kytkeä kanneperusteiksi myös rikokseen välillisesti liittyviä, siviilioikeudelliseksi arvostettavia tosiseikkoja.¹⁵ Mikäli tietyn prosessijärjestelmän puitteissa voidaan yleensä toteuttaa laajemmin kuin välittömästi rikoksen perusteella syntyviä vaateita, tällainen toteuttamismahdollisuus on usein sallittu myös niitä tilanteita silmälläpitäen, jolloin siviiliaines tulee mukaan oikeudenkäyntiin vasta sekä kantajapuolen että myös vastaajapuolen lukumäärän lisääntymisenä. Tällainen näyttääkin esiintyvän vahvemmantyyppisessä fakultatiivisessa adheesiossa, jota edustavat esim. Ruotsin ja Ranskan prosessilajit.¹⁶

Mitä Suomen oikeuteen tulee, ei meillä lainsäädäntöön näytä sisältyvän yleismääräyksiä, jotka osoittaisivat rikosprosessimenettelyssä toteutettavien vaatimusten rajan erityisesti sivullissuhteeseen nähden.

¹⁴ Ks. Saksan oikeuden kannalta StPO 403 §:n 1 mom. Tämän johdosta ks. esim. *Schmidt* II s. 1161.

¹⁵ Loogisesti tällainen asennoituminen ei olisi ollenkaan mahdoton sen vuoksi, että rikosprosessimenettelyssä vastaajana on vain se henkilö, jota syytetään rikoksesta. Kun kantajapuolta silmälläpitäen välittömän ja välillisen loukkaamisen raja saattaa olla varsin vaikeaselkoinen, tuntuisi luonnolliselta, että kantaja-asianosaisen käsite tämän perusnäkökohdan vuoksi olisi lähtökohtaisesti laajempi kuin yksiselitteinen vastaajan käsite. Tästä syystä olisi helpompi myöntää teorian kannalta puhevalta rikosjutussa niillekin, joita rikos vain välillisesti loukkaa, kuin vastaaja-asema niille, joita jutussa ei ollenkaan syytetä rikoksesta.

¹⁶ Ruotsin oikeuden kannalta NRB 22:1 ja 4. — Ranskan oikeuden osalta ks. esim. *Levasseur* s. 68 ss. sekä *Vidal—Magnol* s. 922 ss. — Sveitsin eri kantonien kannalta ks. tarkemmin *Weiss* s. 78 ss. ja *Birchmeier* s. 553 ss.

Toisaalta on erityisesti muistettava, että absoluuttinen adheesio ei ollenkaan koskettele muuta kuin juuri asianomistajan välittömästi rikoksen perusteella vastaajaa so. rikolliseen tekoon syylliseksi väitettyä henkilöä vastaan esittämien vaatimusten toteuttamisjärjestystä. Seuraavassa esityksessä on jaottelun perustaksi valittu se muodollinen näkökohta, esittääkö sivullinen syyteprosessissa vaatimuksia vai esitetäänkö häntä vastaan vaatimuksia.¹⁷

23 §. SIVULLINEN KANTAJANA SYYTE-PROSESSISSA

Aikaisemmin olen lähtenyt siitä perusnäkemyksestä, että asianomistajana saattaisi olla vain sellainen henkilö, jolle rikoksen johdosta on syntynyt rangaistusvaatimus.¹ Tästä voitaisiin tehdä se johtopäätös, että henkilö, jolle ei ole syntynyt rangaistusvaatimusta rikoksen johdosta, ei yleensä voisi esiintyä rikosasiain oikeudenkäynnissä asianomistajana. Jos kuitenkin henkilölle on syntynyt rikoksen johdosta muu yksityisoikeudellinen vaatimus, herää kysymys, saattaako tällainen henkilö esittää tuon, *välillisesti* rikolliseen menettelyyn perustuvan vaatimuksensa myös ehkä syyteprosessin yhteydessä. Aikaisemmin on kyllä havaittu, että tietyt erityyppiset välillisesti rikoksesta johtuvat seuraamukset meillä käsitellään tavanomaisesti rikosprosessimenettelyssä.² Tällaisia seuraamuksia ovat esim. kantajapuolella sattuneen ulkoprosessuaalisen yleisseuraannon aiheuttamat tilanteet, joissa kanne voidaan edelleen joka tapauksessa perustaa rikosoikeudelliseen lainmääräykseen.³ Tässä yhteydessä tulevat selviteltäviksi ne erityislaatuiset oikeustilanteet, joissa sivullisen kanteen syyteprosessissa käsittelyn tueksi ei voida vedota yleisseuraantoperusteen tapaisiin erityisnormeihin vaan joissa muuten vaatimus näyttää vain välillisesti perustuvan rikokseksi ulkoprosessuaalisesti arvostettavaan tapahtumainkulkuun ja käsitellään tavallisesti yksittäisenä päävaatimuksena siviiliprosessissa.⁴ Tällaisia tapauksia esiin-

¹⁷ Ks. edellä viite 10:ssä lausuttua.

¹ Ks. edellä 3 §:n viite 22 kohdalta sekä esim. *Tirkkonen* I s. 326, sama LM 1934 s. 188 ja *Granfelt* s. 393.

² Vrt. näiden tapausten osalta 10 §:n viite 3 kohdalla olevaa esitystä sekä *Tirkkonen* I s. 98 s., s. 343 s. ja s. 431. Vrt. myös *Tulenheimo* s. 370.

³ Ks. edellä 10 §:n viite 2 jälkeen ja 16 §:n viite 25 jälkeen olevaa esitystä.

⁴ Ks. näiden vaateiden käsittelystä yksittäisvaateina edellä 11 §:n viite 2 jälkeen lausuttua.

tyy niin velvoite- kuin esineoikeudenkin puolella.⁵ Velvoiteoikeudellisista tilanteista tulevat seuraavassa selviteltäviksi erityisseuraantotilanne, vakuutuksenantajan regressioikeuden toteuttamista koskevat ongelmat sekä regressitilanteeseen eräissä muissa tapauksissa liittyvät oikeusturvatieta koskevat pulmakysymykset.

Myös tarkasteltavan ongelman kannalta on yleisesti todettava, että vaikkakin edellisiin tilanteisiin liittyviä materiaalista oikeutta koskevia normeja on lainsäädännössä olemassa, ei oikeusturvatieongelman ratkaisun pohjaksi pantavia määräyksiä liene löydettävissä. Oikeusvertailevasti saatetaan havaita sekä tutkintamahdollisuuden kokonaan kieltävää⁶ että toisaalta tällaisen käsittelyn ainakin tietyin edellytyksin sallivaa suuntausta.⁷ Mitä ensinnäkin tulee erityisseuraantoperusteista tavallisimpaan, rikoksen johdosta syntyneen yksityisoikeudellisen vaatimuksen siirtoon kolmannelle, on todettava, että mielipiteet oikeusturvatieongelman oikean ratkaisun osalta ovat menneet hajalle. Kotimainen lainsäädäntö ei ole kiinnittänyt huomiota tällaisen erityistilanteen ratkaisuun. Oikeusvertailevasti saatetaan havaita, että ulkomaisissa oikeusjärjestyksissä, joissa adheesiota rikosasioissa noudatetaan normimääräysten vuoksi suhteellisen suppeasti, on usein tultu tämän kysymyksen käsittelyssä kielteiseen lopputulokseen. Tässä kohdin on viitattu sii-

⁵ Esineoikeudellisten tilanteiden käsittelystä ks. 27 §:n viite 1 jälkeen lausuttua.

⁶ Saksan oikeuden kanta on jossakin määrin problemaattinen. Toisaalta vakuutusyhtiölle ei sillä perusteella, että se olisi StPO 403 §:n mielestä »Verletzte oder sein Erbe» ole haluttu myöntää puhevaltaa. Ks. tämän johdosta *Schmidt II* s. 1162 sekä *Württemberg* s. 195 s. Vrt. myös *Schwartz* s. 594. — Toisaalta myönteisempi tulkinta katsoo, että vakuutusyhtiö välillisesti kärsii rikoksesta vahinkoa ja että se tällä perusteella olisi vahinkoa kärsinyt ja siis oikeutettu esittämään vahingonkorvausvaatimuksensa syyteprosessin yhteydessä. Näin *Löwe—Rosenberg II* s. 114 s. Nähtävästi lain säätämisen aikana vallinnut kielteinen tulkinta (ks. esim. *Württemberg* s. 195 s.) on siten vähitellen muuttumassa vakuutusyhtiölle myönteisemmäksi. — Neuvostoliitossa on kysymys samoin riidanalainen, mutta käytäntö on sielläkin taipuvainen tutkimaan valtiollisten vakuutusorganien rikoksen johdosta esittämät vahingonkorvausvaatimukset syyteprosessissa. Ks. tämän johdosta *Tschelzow* s. 167.

⁷ Ks. NRB 22:4 verr. 22:1 sekä sen johdosta *Olivecrona* s. 333 ss., *Dillén* s. 10 s., *Gärde* s. 275 ja s. 281 sekä *Petrén SvJT* 1952 s. 57 ss. — Ulkomaisessa oikeusjärjestyksessä on materiaallinen positiivinen lainsäädäntö usein myöntänyt kannevallan huomattavasti laajemmillekin henkilöryhmille, kuin mitä asianlaita on oikeutemme kannalta asiaa tarkastellen. Näin on asianlaita esim. vahinkoa kärsineen velkojan osalta, jolle Ranskan oikeus suo tietyin rajoin aseman myös kantajana syyteoikeudenkäynnissä. Vrt. tämän johdosta esim. *Donnedieu de Vabres* s. 637, *Stefani* s. 135 ss. ja s. 148 ss. ja *Braas I* s. 143. — Kielteisesti edellisen johdosta Saksan oikeuden kannalta *Jeschek JZ* 1958 s. 592 sekä *Württemberg* s. 195.

hen, että siirronsaajan oikeus ei enää perustu välittömästi rikokseen, vaan välittömästi tuohon yksityisoikeudelliseen oikeustoimeen, siirtoon.⁸ Kielteisen mielipiteen perusteeksi on vedottu siihen, että adheesioprosessissa on kyllä oikeus esittää siviilivaatimuksia, mutta tällainen oikeus on vain sillä henkilöllä, jota rikos on välittömästi loukannut.

Yleensä meillä kirjallisuudessa on katsottu, että siirronsaaja on oikeutettu esittämään siirtoon perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimuksensa syyteprosessin yhteydessä, muttei kun rikos ei kohdistu häneen välittömästi, ole oikeutettu esittämään syytevaatimuksia.⁹ Tällainen mielipide näyttää olevan vallalla myös oikeuskäytännössä.¹⁰ — On kyllä myönnettävä, ettei rikos välittömästi loukkaa siirronsaajan oikeutta, vaan siirtäjän oikeutta. Suhteessa rikolliseen tekoon siirronsaajalla on siten vain johdettu yksityisoikeus eli se, mikä rikoksen perusteella on syntynyt siirtäjälle asianomistajana. Tämän vuoksi on selvää, että siirronsaajan ja siirtäjän suhteessa siirto on proxima causa rikokseen verrattuna. Meillä siviilioikeudellisessa kirjallisuudessa on siirron katsottu merkitsevän sitä, että siirronsaaja vain asianosaistuu siihen oikeussuhteeseen, jonka osapuolena siirtäjä oli, siirron aiheuttamatta siten mitään materiaalisioikeudellisia oikeussuhteen muutoksia. Mikäli näin katsotaan, on nähdäkseni selvää, että siirronsaajan oikeus perustuisi edelleen välittömästi rikokseen ja on siis toteutettava jo yksittäisenä päävaatimuksena rikosprosessimenettelyssä.¹¹ Lisäksi on kuitenkin vielä todettava, että vaikkapa katsottaisiinkin, että siirronsaajan oikeus vain välillisesti johtuu rikollisesta menettelystä, voinee tuskin oikeutemme kannalta olla estettä siirretyn oikeuden toteuttamiselle syyteprosessin yhteydessä.¹²

Edellistä monimutkaisemman oikeustilanteen muodostavat ne

⁸ Ks. esim. Löwe—Rosenberg II s. 114 sekä Würtenberger s. 195. Vrt. myös Sveitsin oikeuden osalta esim. Matti s. 69 ja Staub s. 132.

⁹ Vrt. edellisen johdosta Tirkkonen I s. 98 s., s. 337 ja s. 431, sama LM 1934 s. 209, Granfelt s. 451, Salmiala s. 148 ja Tulenheimo s. 370 s. — Vrt. myös Bäärnhielm s. 33.

¹⁰ Vrt. oikeuskäytännön osalta esim. Helsingin HO p. 17/4 1959/Alistettujen juttujen taltiot/Teuvo Veli Matti Pitkänen/törkeä varkaus (Kantajan siirron nojalla esittämä rangaistusvaatimus jätetty tutkittavaksi ottamatta) sekä toisaalta Turun HO p. 15/11 1961 taltio 1418/Kaarle Tammilehto ym./kavaltaminen (Siirronsaajan vahingonkorvausvaade tutkittu syytejutun yhteydessä).

¹¹ Ks. tekstissä lausutun johdosta Ekström s. 278 ss. Vrt. viite 3 kohdalla lausuttua.

¹² Vrt. tämän osalta jäljempänä viite 30:n jälkeen lausuttua.

tapaukset, joissa asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta¹³ tietyn vahingon, jonka hänen ja vakuutuksenantajan välisen sopimuksen perusteella myös viimeksi mainittu on velvollinen korvaamaan. Prosessioikeudellisesti on tällöin mielenkiintoa kysymyksellä, voidaanko vakuutuksenantajan vaatimus, joka koskee sen ja vahinkoa kärsineen välisen sopimuksen perusteella maksettuja määriä koskevan ns. regressi- eli takautumisvaateen toteuttamista, tutkia syyteprosessin yhteydessä, vai onko vakuutuksenantajan käytettävä esim. siviiliprosessitietä mainittujen vaateittensa toteuttamiseksi. Prosessioikeuden kannalta sen sijaan vähemmän mielenkiintoa on kysymyksellä, voidaan-ko tuollainen vaatimus myös yksittäistapauksena hyväksyä, joka on tyyppillisesti materiaalisien oikeuden alaan kuuluva ongelma.

Lähtökohtaisesti voidaan todeta, että meillä ei yleensä rikoksen katsota loukkaavan vakuutuksenantajan oikeutta ainakaan sillä tavoin välittömästi, että tälle syntyisi — tai siirtyisi — rikoksen perusteella oikeus myös vaatia rangaistusta,¹⁴ vaikkakin tällaisen mahdollisuuden myöntämistä on kirjallisuudessa de lege ferenda puollettu.¹⁵

¹³ Lähtökohtaisesti on selvää, että mikäli vahinkotapahtuma on aikaansaatu menettelyllä, jota ei ole kriminalisoitu, kanne on nostettava kaikilta osilta siviiliprosessimenettelyssä. Tämä koskee myös mahdollisia regressikanteita. Näin myös *Tirkkonen LM* 1945 s. 22 s.

¹⁴ Samoin myös *Tirkkonen I* s. 328 ja s. 344, sama *LM* 1934 s. 190 viite 38 sekä sama *SvJT* 1941 s. 729. — Vrt. myös *Palmgren* s. 138 s., *Granfelt* s. 400 ja *Salmiala* s. 137. Ks. edelleen esim. *Reino Ellilä*, Liikenne-rikosoikeus s. 249 ss., *Honkasalo II* s. 128 ja s. 134 s. ja *Saraste*, Autovakuutusyhtiö s. 87.

Oikeuskäytännön osalta esim. *KKO* 1934 I 12, 1936 II 531, 1939 II 134, 1940 II 368, 1946 II 24 sekä 1947 II 276, joissa palovakuutuksen ollessa kyseessä vakuutusyhtiölle ei ole maksetun korvauksen perusteella myönnetty asianomistajan oikeutta. Ks. samoin hovioikeuskäytännöstä esim. Itä-Suomen *HO* p. 13/11 1962 taltio 972/Mauno Valdemar Lähteenmäki/murhapoltto ym. sekä Vaasan *HO* p. 24/9 1958 taltio 655/Virallinen syyttäjä ym./tulipalon tuottamus.

Samoin AutovastuuL:n kannalta *KKO* p. 1/4 1955 taltio 1138/Erkki Otto Olavi Karvinen ym./varomaton autolla-ajo ym. sekä *LVL:n* kannalta Itä-Suomen *HO* p. 28/10 1963 taltio 985/Kouvola Automiehet Oy ym./varomattomuus liikenteessä ym. sekä Turun *HO* p. 19/4 1961 taltio 509/Mikko Johannes Niinistö ym./varomattomuus liikenteessä (Vakuutusyhtiölle ei myönnetty syyteoikeutta, koskei vastaajan syyksi väitetty menettely kohdistunut vakuutusyhtiöön eikä yhtiöllä myöntämänsä liikennevakuutuksen perusteella ollut jutussa asianomistajan puhevaltaa).

Vakuutusyhtiölle ei myöskään yleensä muiden vakuutusmuotojen ollessa kysymyksessä tällaista asianomistajan oikeutta oikeuskäytännössä ole myönnetty. Ks. esim. Helsingin *HO* p. 12/6 1959 taltio 957/Martti Juhani Vornanen/varkaus ym. sekä Helsingin *HO* p. 20/11 1962 taltio 1640/Eino Johannes Husso/petos ym., joissa

Vakuutuksenantajan materiaalisioikeudellinen asema nojaa yleensä VakSopL:n 25 §:ään, jonka mukaan, milloin vakuutuksensaajalla on oikeus vaatia kolmannelta henkilöltä korvausmäärä, jonka vakuutuksenantaja on hänelle suorittanut, siirtyy vakuutuksensaajan mainittu oikeus vakuutuksenantajalle, jos kolmas henkilö on *tahallisesti* tai *törkeällä huolimattomuudella* aiheuttanut vakuutustapahtuman tahi lain mukaan on velvollinen suorittamaan korvausta siitä riippumatta, oliko vahinko hänen tuottamansa vai ei. Tämän lisäksi määrätään henki-, tapaturma- ja sairausvakuutuksen osalta, että — näiden ollessa summa-vakuutuksen luontoisia — takautumisoikeutta ei ole, mutta vakuutuksenantajalla kylläkin on oikeus saada korvaus vahinkovakuutusluontoisissa tilanteissa 1 mom. edellytyksin todellisten menojen ja häviöiden määrään asti.¹⁶ Lainkohdan materiaalisesta sovellutusalaista on huomattava, että se ei sovellu ollenkaan ns. pakolliseen työtapaturma-vakuutukseen eikä myöskään LVL:n regressioikeuteen, mikäli laeissa on mainitusta vakuutus sopimuslaista poikkeavia määräyksiä.¹⁷

Toisaalta kuitenkin saatetaan havaita, että VakSopL:n 3 §:n mukaan mainitun lain 25 §:ää pidetään kuitenkin yleisesti kirjallisuudessa¹⁸ sekä nyttemmin ilmeisesti myös oikeuskäytännössä¹⁹ luonteeltaan dis-

HO poisti vakuutusyhtiön syytevaatimuksen johdosta alioikeudessa annetun lausunnon.

Säännöstä muodostaa poikkeuksen vakuutuspetos (RL 36:2), jossa rikos kohdistuu suorastaan vakuutusyhtiöön. Tällöin luonnollisesti vakuutusyhtiöllä on syyteoikeus. Ks. tämän johdosta esim. *Tirkkonen* I s. 328. Vakuutusyhtiöllä on tällöin myös oikeus vaatia RL 9:1:n nojalla vahingonkorvausta. Ks. oikeuskäytännöstä esim. KKO 1936 II 324 ja 531 sekä 1938 II 612.

Vrt. myös *Hellner* s. 254 ss. sekä *sama*, *Regressrätt* s. 20 ss.

¹⁵ Näin *Palmgren* s. 138 s. ja *Reino Ellilä*, *Liikenne rikosoikeus* s. 255.

¹⁶ Vrt. edellisen osalta *Ignatius* s. 73 ss.

¹⁷ LVL 20 §:n mukaan liikennevakuutuksenantajalla, joka vakuutuksen nojalla on jotakin maksanut, on oikeus periä vastuuvelloliselta omistajalta, kuljettajalta tai matkustajalta, joka on tahallisesti tai törkeästi huolimattomuudesta aiheuttanut vahingon, takaisin suorittamansa määrä. — Ks. tämän johdosta esim. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 427. — Regressioikeutta rajoittavista materiaalisista lainsäädännöksistä *Kivimäki—Ylöstalo* s. 448 viite 10.

¹⁸ Ks. myös *Kivimäki—Ylöstalo* s. 448, *Ignatius* s. 79 s., *G. Palmgren* JFT 1945 s. 301 ss. ja *Vihma* s. 432 ss. Samoin on asianlaita Ruotsin oikeudessa; ks. esim. *Eklund* s. 79 s., *Hult* s. 155 ja *Karlgren* s. 171.

LVL 20 §:n regressinormia on pidettävä sen sijaan absoluuttisena. Ks. tämän johdosta *Kivimäki—Ylöstalo* s. 448 viite 9 sekä toisaalta LVL 20² §.

¹⁹ Ks. erityisesti KKO 1959 II 70 (Kun tavaroiden katoamisesta ja pilaantumisesta vahinkoakärsinyt ja vakuutusyhtiöltä siitä korvauksen saanut oli vakuutus sopimuksessa olevan ehdon mukaisesti siirtänyt oikeutensa korvauksen saantiin

positiivisena, joten vakuutuksenottajalla on mahdollisuus siirtää oikeutensa korvaukseen vahinkotapahtuman jälkeen vakuutuksenantajalle. Mikäli näin on menetelty, on nähdäkseni selvää, että tilannetta on arvosteltava syyteprosessissa *vain siirron* kannalta eikä huomiota siten tarvitse kiinnittää ollenkaan vakuutusyhtiön mahdollisen regressiooikeuden olemassaoloon ja vaikutuksiin.²⁰ Yleissääntöisesti vakuutusyhtiön siirroitse saama vahingonkorvausvaade voidaan edellisen nojalla yleensä käsitellä syyteprosessissa.²¹ Kuten kirjallisuudessa on nähdäkseni oikein todettu, sisällytetään tällainen siirtomääräys tavallisesti vahinkovakuutuksen yleisiin vakuutus-sopimusehtoihin, joten käytännössä siirroitse vakuutusyhtiölle siirtyneiden vaateiden lukumäärä on oleellinen.²²

Mikäli tällaista siirtoa ei ole tapahtunut, joudutaan tutkintamahdollisuutta selvittämään vakuutuksenantajan *ns. regressiooikeuden* kannalta. VakSopL 25 §:stä on kirjallisuudessa päätelty, että vakuutuksenantajan oikeus on laadultaan johdannainen²³ ja että takautumis-

siltä, joka oli vahingosta vastuussa, ei tätä oikeutta rajoittanut VakSopL 25 §:ssä oleva säännös takautumisoikeuden edellytyksistä). — Samoin Helsingin HO p. 5/11 1963 taltio 1681/Storeys of Lancaster Oy ym./vahingonkorvaus.

Vrt. kuitenkin toisin KKO 1941 I 4, jonka johdosta esim. G. Palmgren JFT 1945 s. 302 s. ja Vihma s. 434 viite 38.

²⁰ Vrt. edellä viite 10 jälkeen lausuttua.

²¹ Jonkin verran problemaattinen siirtotilanne on oikeusturvatiötä ajatellen. Tällöinkin pitäisi erottaa *toisaalta* tilanne, jolloin kanteessa vedotaan jo vakuutus-sopimukseen otettuun *ehtoon*, jonka mukaan esim. vakuutuksensaajan oikeus aina siirtyisi vakuutuksenantajalle ja *toisaalta* tilanne, jolloin vakuutustapahtumien satuttua vakuutuksensaaja siirtäisi oikeutensa vakuutuksen antajalle. Edellisessä tilanteessa on nähdäkseni selvää, että vakuutuksenantajan oikeus perustuu suoraan siihen sopimuskirjan kohtaan, jossa mainittu siirtyminen määrätään. Jälkimmäisessä tapauksessa taas vakuutuksenottaja siirtyy konkreettisen tapahtuman asiapuoleksi.

Oikeuskäytännön osalta vrt. Helsingin HO p. 16/8 1956 taltio 1002/Yksityis-yrittäjäin Keskinäinen Vakuutusyhtiö ym./moottoriajoneuvon varomaton kuljettaminen ym. (HO lausui, että koska vakuutusyhtiön vaatimukset perustuivat siihen, mitä VakSopL:n 25 §:n 1 mom:ssa lausutaan sekä vakuutusyhtiön ja vahinkoa kärsineen välisessä viimeksi mainitun vahingonkorvausvaatimuksen siirtämistä koskevassa sopimuksessa vakuutusyhtiön takautumisoikeudesta on määrätty, eikä tällaiseen sopimukseen perustuvaa vaatimusta, joka ei välittömästi perustu vastaajan tekemäksi väitettyyn rikokseen, voida käsitellä tämän rikosjutun yhteydessä, HO kumosi ja poisti alioikeuden ratkaisun näiltä osin.) — Yleensä kuitenkin oikeuskäytäntö on hyväksynyt siirretyn saamisen käsittelyn syyteprosessissa. — Ks. esim. Itä-Suomen HO p. 13/11 1962 taltio 972/Mauno Valdemar Lähteenmäki/murhapoltto ym.

²² Ks. esim. G. Palmgren JFT 1945 s. 303.

²³ Ks. esim. Tirkkonen I s. 98 ja sama LM 1945 s. 22. Mielipide on vallitseva materiaalisien oikeuden alalla. Ks. Kivimäki—Ylöstalo s. 455 viite 32, G. Palm-

oikeus siirtyy *cessio legis* siirroitse ilman vakuutuksensaajan siirtotointa sinä hetkenä, jolloin vakuutuksenantaja maksaa korvauksen tai korvausta vakuutuksensaajalle.²⁴

Prosessioikeudellinen ongelma on taas kytketty sen kysymyksen yhteyteen, onko takautumisoikeus sellainen välittömästi rikokseen perustuva yksityisoikeus, joka on toteutettava rikosprosessijärjestyksessä. Kirjallisuudessamme on tällöin erotettu kahden tyyppisiä tilanteita. Mikäli kanne perustetaan siihen, että vahinko on aikaansaatu rikoksella, on kannetta ajettava tai sitä voidaan ajaa vahingon aiheuttajaa vastaan rikosprosessijärjestyksessä.²⁵ Jos kanne taas perustetaan siihen, että tertius on velvollinen korvaamaan vahingon tuottamuksesta riippumatta, on takautumisoikeus toteutettava siviiliasioille säädettyssä järjestyksessä, eikä regressivaateen kumulointi syyteprosessin yhteyteen siten saattaisi tulla kysymykseen.^{25b}

Mitä oikeuskäytäntöön tulee, on siellä epäroinnin jälkeen nyttemmin yleisesti hyväksytty lähinnä vahinkovakuutuksen piiriin kuuluvien, rikollisesta teosta johtuneiden vahingonkorvausta koskevien regressivaateiden toteuttamismahdollisuus syyteprosessissa. Voitaneen sanoa, että regressivaateiden toteuttaminen syyteprosessissa on nykyisin melko tavallinen esim. palovakuutuksen,²⁶ murtovakuutuksen²⁷ ja tapaturmavakuutuksen luomissa regressitilanteissa.^{28 29 30}

gren JFT 1945 s. 294, Ignatius s. 76 ja Vihma s. 423. — Vrt. edelleen myös Hellner s. 254, Eklund s. 60, Grundt s. 304 ja Hult s. 153 s.

Autovastuul:n 19 §:n ja TyötapL:n 612 §:n mukaisesta regressioikeudesta ks. tarkemmin *G. Palmgren JFT 1945 s. 294*, jonka mukaan tapauksessa on aina kysymys samanlaisesta johdannaisesta oikeudesta. — Prosessuaalisesti samantyyppinen on yleensä se vakuutuksenantajan oikeus, joka syntyy vakuutuksenantajan maksaessa kiinnityksen haltijalle vahingonkorvausta palovakuutuksen perusteella *VakSopL 87 §:n* nojalla. — Ks. tämän johdosta *Vihma s. 444 s. sekä Ignatius s. 236 ss.*

²⁴ Vrt. *G. Palmgren JFT 1945 s. 294 ss. ja Vihma s. 424 s. sekä Tirkkonen I s. 98.*

²⁵ Näin *Tirkkonen I s. 98 s. sekä sama LM 1945 s. 22. Vrt. myös Palmgren s. 137, Granfelt s. 451 ja Tulenheimo s. 369 ss.*

Toisin aikaisemmin *Tirkkonen SvJT 1941 s. 730 s. viite 2. — Palmgren s. 137* on ilmaissut käsityksensä varovasti sanomalla ainoastaan, että mainitunlaista regressikannetta voidaan ajaa rikosprosessijärjestyksessä.

^{25b} Ks. *Tirkkonen LM 1945 s. 22 ss.*

²⁶ Ks. esim. *KKO 1934 I 12, 1939 II 43 ja 134, 1940 II 368, 1945 II 135, 1946 II 273 ja 1947 II 276.*

Uudempien tapausten osalta esim. ks. *Turun HO p. 2/2 1962 taltio 160/Lääninsyyttäjä ym./murhapoltto sekä samoin Vaasan HO p. 5/9 1963 taltio 817/virallinen syyttäjä/murhapoltto* (Alioikeus oli katsonut, että palovakuutusyhtiön regressivaateen toteuttaminen olisi pitänyt tapahtua siviiliproessin järjestyksessä, mutta HO tutki jutun kokonaisuudessaan).

Aikaisemmin on lyhyesti kosketeltu sitä tunnusmerkistöä, johon vakuutuksenantaja joutuu perustamaan yksittäisen regressivaateensa, ja tällöin todettu, että VakSopL 25 §:n tunnusmerkistö rakentuu puhtaasti siviilioikeuden näkökohtien varaan regressioikeuden syntymisen edellytysten ollessa vain *tahallisuus* tai *törkeä tuottamus*, kun taas rikostunnusmerkistö yleensä sisältää useampia erillisiä tunnusmerkistön osia. Sovellettavaksi voisivat rikospuolella tulla esim. RL 34:1—4:n edellyttämät tosiseikastot.³¹

²⁷ Ks. esim. Turun HO p. 5/7 1962 taltio 900/Heikki Juhani Palta ym./varkaus ym. (Murtovakuutuksen perusteella esitetty regressivaatimus tutkittu syyteprosessissa).

²⁸ KKO 1934 II 586 (Vakuutusyhtiöllä oli oikeus vaatia pahoinpitelystä johtuneen syytejutun yhteydessä korvausta sillä perusteella, että se oli joutunut jo tapaturmavakuutuksen perusteella maksamaan asianomistajalle korvausta; HO oli katsonut jutussa, että kun mainittu vaatimus ei johtunut välittömästi rikoksesta, ei alioikeuden olisi pitänyt ottaa sitä tutkittavakseen). — Toisin kuitenkin KKO 1939 II 500 ja 1938 II 12.

Tekstissä lausutulla kannalla esim. Itä-Suomen HO p. 10/5 1960 taltio 507/Keskinäinen Vakuutusyhtiö Teollisuus-Tapaturma ym./varomattomuudesta tehty virkavirhe ym. (Vakuutusyhtiön oikeus ajaa regressikannetta perustuu nimenomaan TapaturmavakuutusL 61 §:n 2 momenttiin).

²⁹ Sama näyttää koskevan myöskin muita vastaavan tyyppisiä tapauksia. Ks. esim. KKO 1958 II 93 (SotilasvammaL 41 §:n 2 mom. mukaisesti suoritettu korvaus oikeutettiin tapaturmatoimiston saamaan takaisin syyteprosessin yhteydessä).

³⁰ Sensijaan on todettava, että Autovastuulaissa vakuutuksenantajalle syntyvän subsidiäärivastuun vuoksi kysymys mahdollisuudesta toteuttaa vahingonkorvausvaade rikosprosessissa ei yleensä aktualisoitunut. Ks. tämän johdosta *Borenius* NFT 1938 s. 132 ss. sekä *Tirkkonen* LM 1945 s. 24 s. viite 41. — Vrt. myös 25 §:n viite 5:ssä mainittua.

³¹ Mikäli vakuutuksenottaja on itse tuottamuksellisesti aiheuttanut omaisuutensa palamisen ja vakuutusyhtiö tästä tietämättömänä maksanut summan vakuutuksenottajalle, on kirjallisuudessa katsottu, että vakuutuksenottaja on oikeutettu saamaan maksamansa takaisin. Tällöin ei materiaalisesti kuitenkaan ole kysymys VakSopL:n 25 §:n mukaisesta regressikanteesta. — Ks. edellisen johdosta esim. *Vihma* s. 424 s. Toisaalta voidaan sanoa, ettei vahinko perustu ollenkaan rikokseen, vaan siihen, että vakuutustapahtuman satuttua vakuutuksenantaja on vakuutussopimuksen mukaan maksanut erehdyksessä mainitun summan ja kysymyksessä siis on lähinnä perusteettoman edun palauttamista koskeva kanne.

Vrt. edellisen johdosta esim. Itä-Suomen HO p. 29/6 1962 taltio 573/Eino Paltamo ym./tuottamuksellinen tulipalon aiheuttaminen (Kun vakuutuksenantaja vaati vakuutuksenottajalta (vakuutuksensaajalta), joka tuomittiin RL 34:7 ja PaloL 36 §:n nojalla rangaistukseen tuottamuksellisesta tulipalon aiheuttamisesta, takaisin maksamaansa palovahingon korvausta, katsottiin juttu vakuutusyhtiön osalta riita-asiaksi ja alioikeuden antama päätös näiltä osin kumottiin ja poistettiin).

Vrt. myös vähemmistön mielipide ratkaisussa Helsingin HO p. 20/1 1961

Jos jätetään kuitenkin syrjään laissa kannevaatimusten hyväksymiseen edellytetyt oikeustunnusmerkistöt ja siirrytään puhtaalle *tosiasiatasolle*, havaitaan, että sekä syytevaatimus että vakuutuksenantajan vaatimus nojaavat samaan tosiasialliseen tapahtumainkulkuun.³² Korvauskanteen tueksi tarvitaan vain laissa mainitut lisäpiirteet, joiden tosiasioiden selvittely vakuutusopimuksen ja maksukuittien esittämisellä tuskin yleensä hidastaa rikosprosessia enempää kuin jos asianomistajan asemassa oleva henkilö esittäisi korvausvaatimuksia. Yhteiskäsittelyn tueksi voidaan esittää eroavista oikeustunnusmerkistöistä huolimatta siten kaikki adheesioperiaatteen hyväksi tavallisesti esitetyt näkökohdat. Kun suomalaisessa rikosprosessissa pyritään lisäksi yleisesti sattuneen tosiasiatapahtuman kokonaisselvittelyyn, tuntuu aiheelliselta päätyä siihen lopputulokseen, että *regressivaade voidaan toteuttaa yleensä syyteprosessin yhteydessä silloin, kun tertiusta, jonka väitetään teosta VakSopL 25 §:n nojalla olevan vastuussa, samalla syytetään mainitusta menettelystään*. Tässä kohdin ei nähdäkseni prosessioikeudellisesti voida asettaa eri asemaan niitä tilanteita, joissa kolmas mies on vastuussa vakuutuksenantajaan nähden myös siinä tapauksessa, ettei hän ole aiheuttanut vahinkoa tuottamuksellaan, vaikkakin nämä vaatimukset joutuvat useimmiten regressikanteen myöhäisyydestä johtuen yksittäisvaatimuksina käsiteltäväksi, jolloin ne tutkitaan aikaisemmin esitetyn nojalla säännönmukaisesti siviiliprosessimenettelyssä.³³ Tällaisten kanteiden käsittelyn sallimista syyteprosessimenettelyssä puolustavat nimittäin täsmälleen samat näkökohdat, jotka puoltavat kanteen tutkinnan sallittavuutta niissä tapauksissa, joissa regressikanteen olemassaolo edellyttää siviilioikeudellista tahallisuutta tai törkeätä tuottamusta.

Edellisiin tapauksiin lienee verrattavissa myös eräät muut regressi-tilanteet. Voidaan ajatella esim., että useammasta rikollisesta joku maksaa asianomistajalle täyden vahingonkorvauksen.³⁴ Hänelle täytynee

taltio 42/Virallinen syyttäjä ym./tulipalon tuottamus (Äänestys, jossa vähemmistöjäsen katsoi, että kun vakuutuksenantajan vaatimus syytetyn velvoittamisesta maksamaan takaisin hänen ottamansa palovakuutuksen perusteella maksettu korvaus, ei välittömästi perustu A:n syyksi luettavaan rikokseen eikä alioikeuden olisi pitänyt ottaa mainittua perusteettoman edun palauttamista tarkoittamaa vaatimusta tämän jutun yhteydessä tutkittavaksi, vähemmistöjäsen poisti sitä koskevan lausuman).

³² Vrt. tekstissä esitettyjen näkökohtien kannalta myös *Hörstadius* s. 49 s.

³³ Vrt. myös *Agge SvJT* 1936 s. 260 ja *Hörstadius* s. 48 ss.

³⁴ Vrt. 10 § viite 10 jälkeen lausuttua.

myöntää edellisten argumenttien perusteella oikeus vaatia RL 9:4²:n nojalla syyteprosessissakin takaisin se, mitä hän on yli oman osuutensa suorittanut.³⁵

Oikeuskäytännössä on kuitenkin havaittavissa vielä edellistä laajempaa tertiuksen korvausvaateiden tutkintamahdollisuuden sallimista. Tuntematonta ei nykyään enää ole, että esim. työnantaja esittää syyteprosessissa vaatimuksen vastaajan velvoittamisesta sen korvauksen maksamiseen, jonka työnantaja on joutunut tertiuksen rikolliseksi väitettyllä menettelyllä vahingoittuneelle työntekijälle maksamaan.³⁶ Samoin harvinaista ei ole, että kuntien sosiaalilautakunnat vaativat syyteprosessin yhteydessä takaisin sitä, minkä nämä ovat maksaneet rikoksen johdosta avuntarpeeseen joutuneelle vahingoitetulle tai hänen perheelleen tai surmatun hautamisesta johtuneista menoista.³⁷

Lienee selvää, ettei näitäkään vaateita voitane perustaa välittömästi rikokseen, vaan ne ovat tyypiltään vain välillisesti rikoksesta johtuneita. Mitä erityisesti ns. huoltoapuna maksettaviin avustuksiin tulee, on niiden osalta erityisesti huomattava, että ne sosiaalilautakunta — huoltoavunsaajasuhteessa ovat luonteeltaan vieläpä julkisoikeudellisia maksuja, mutta täytynee niitä pitää sosiaalilautakunta — rikoksentehtijäsuhteessa välillisesti rikoksesta johtuneina kustannuksina. Kun näin den tapausten osalta pitävät paikkansa samat prosessuaaliset näkökohdat, jotka edellä esitettiin regressivaateiden tutkintamahdollisuuden

³⁵ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta SOU 1938: 44 s. 281.

³⁶ Näin esim. Helsingin HO p. 19/3 1957 taltio 521/Mirja Linnea Bremer ym./kuolemantuottamus ym. sekä samoin Vaasan HO p. 2/6 1959 taltio 531/Valtion Rautateiden polttoainetoimisto/vahingonkorvaus (Työnantaja, joka oli maksanut asianomistajalle palkkaa, sairaalakuluja ja lääkärinpalkkioita sekä matkakuluja, vaati näitä korkoineen alioikeudessa syytejutun yhteydessä. Alioikeus tuomitsaan vastaajan varomattomuudesta liikenteessä, jätti mainitut vaatimukset tutkittavaksi ottamatta, koska oli jäänyt näyttämättä, että asianomistajaa kohdannut vahinko oli sattunut hänen ollessaan työmatkalla ja kun asianomistaja ja vastaaja olivat sopineet vahingonkorvauksesta. HO, koskei alioikeuden olisi pitänyt jättää kantajan mainitsemillaan perusteilla tekemiä korvausvaatimuksia tutkittavaksi ottamatta, kumoten alioikeuden päätöksen, mikäli se koski mainittuja vaatimuksia, palautti jutun näiltä osin alioikeuteen ilmoituksetta uudelleen käsiteltäväksi).

³⁷ Ks. viimeksi mainitun osalta myös Kivimäki—Ylöstalo s. 450. Näin esim. Vaasan HO p. 13/3 1957 alistettujen juttujen taltiot n:o 5/Kalevi Mourujärvi/tahallinen tappo sekä Vaasan HO p. 9/10 1957 alistettujen juttujen taltiot n:o 29/Pekka Koljonen/tahallinen tappo.

Toisin kuitenkin Itä-Suomen HO p. 3/10 1961 taltio 979/Eino Antero Hytönen/vaikean ruumiinvamman aiheuttanut pahoinpitely ym. (Alioikeus oli velvoittanut korvaamaan mainitut huoltoavut, mutta HO, kun kunnalla ei ollut puhevaltaa jutussa, ei sen vaatimuksia olisi pitänyt ottaa tutkittavaksi, jonka vuoksi alioikeuden päätös kumottiin ja poistettiin näiltä osin).

osalta, voitaneen vaateiden tutkintamahdollisuutta syyteprosessin yhteydessä nytkin puoltaa.³⁸

Edellä olen katsonut, että myöskin tertiuksen asemassa oleva henkilö, jolle välillisesti on syntynyt rikoksen johdosta yksityinen oikeudellinen vaade, voi toteuttaa vaateensa syyteprosessin yhteydessä sekä että tällaiset vaatimukset on ajettava pääsääntöisesti yksittäisenä päävaatimuksena yleensä siviiliprosessin järjestyksessä. Esitetty sääntö merkitsee samalla uutta fakultatiivisen adheesion näkemysten mukaan järjestyvää tapausryhmää oikeutemme kannalta. Kuten esitetystä havaitaan tilanteessa kantajalla on selvä *prosessioikeudellisiin* näkemyksiin nojaava valintavalta oikeusturvatiehen nähden. Hän voi *joko* toteuttaa vaatimuksensa syyteprosessissa *tai* yksittäisvaateena esim. siviiliprosessissa. Mutta vaikkakin kantajalla on valintavalta oikeusturvatiehen nähden, on mielenkiintoista havaita, *ettei* oikeuskäytännössä fakultatiivisuuden ole katsottu yleensä koskevan tuomioistuinta. Sikäli kuin olen voinut todeta, tuomioistuimet ovat yleensä nimenomaan tutkineet asiallisesti esitetyt vaatimukset, josta voitaneen päätellä, *ettei* meillä ainakaan näiden tapausten osalta ole kovin usein vedottu tutkinnan estäviin seikkoihin, kuten selvityksen esittämisen vaikeuteen tai muihinkaan fakultatiivisen adheesion purkaviin perusteisiin eikä näistä syistä ole ainakaan yleensä ilmennyt tarvetta vaateen prosessioikeudelliseen erityiskäsittelyyn siirtymiseen. Osittain tällainen käytäntö nyt käsiteltävässä erityisryhmässä johtune siitä, että RL 9 luvun mukaisen vahingonkorvauksen ala on katsottu joskus rikosoikeudellisesti ulottuvan myös nyt käsiteltyihin tilanteisiin.³⁹ Siten fakultatiivisuus muistuttaa *vahvuudeltaan* tosiasiallisesti absoluuttista adheesiosta, jossa kantajan rikosperusteinen oikeusturvapyyntö pyritään käsittelemään nimenomaan siinä menettelyssä, jossa se on esitetty.

³⁸ Johtava uuden suunnan ratkaisu alalla näyttää olevan KKO 1961 II 111 (Huoltolautakunta, joka oli suorittanut rikoksen johdosta puutteenalaiseen tilaan joutuneelle huoltoapua, katsottiin oikeutetuksi rikoksen johdosta ajatussa syytejutussa vaatimaan korvausta maksamastaan huoltoavusta syytetyltä. Ään.).

Toisin aikaisemmin vallalla olleelta kannalta, joka edellyttää vaateiden jättämistä tutkittavaksi ottamatta, esim. KKO p. 8/11 1940 DL 1941 II s. 90 s. n:o 51 (Kun kunnalla ei ollut asianomistajan puhevaltaa, ei korvausvaatimusta tutkittu). Samoin Helsingin HO p. 18/2 1958 taltio 190/Risto Oskari Palila/moottoriajoneuvon varomattomasta kuljettamisesta aiheutuneen vahingon korvaaminen sekä Itä-Suomen HO p. 30/10 1960 taltio 995/Tauno Olavi Immonen ym./varomattomuus liikenteessä ym. (Kun sosiaalilautakunnalla ei ole vahingonkorvauksen osalta asianomistajan puhevaltaa, HO kumosi ja poisti alioikeuden päätöksen tältä osalta).

³⁹ Vrt. esim. *Tulenheimo* s. 369 ss.

24 §. SIVULLISEEN KOHDISTETTU VAATIMUS KIRJALLISUUDEN JA OIKEUSKÄYTÄNNÖN VALOSSA

Kun kantaja-asianosaisen käsitteen alan laajentaminen jo materiaalis oikeudellisella perusteella niihin tilanteisiin, joissa vahinko on ollut vain rikoksen välillisenä seurauksena, ei sinänsä vielä merkitse tällä teorian kannalta hieman hämäräköllä alueella erityisen suurta rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan laajennusta, on todettava, että toisenlaatuiseksi näyttää tilanne muotoutuvan niitä tapauksia silmälläpitäen, joissa rikosoikeudellisen tekijän lisäksi kolmannelta mieheltä vaaditaan rikosasiain oikeudenkäynnissä rikollisen teon johdosta yksityisoikeudellista suoritusta, lähinnä vahingonkorvausta jollakin yksityisoikeudellisella perusteella.¹ Ongelmakysymykseksi muodostuu prosessi-oikeudellisesti se, voidaanko tuollainen siviiliperusteella teosta vastaava kolmas mies haastaa rikosasiain oikeudenkäyntiin vastaajaksi ja häneen tällä perusteella suunnatut vaatimukset tutkia syyteprosessissa, vaikka vaatimus ja vastuu nyt vain välillisesti perustuu rikokseen.

Aikaisemmin on todettu, että mikäli rikollisesta menettelystä vastuussa olevaan tertiukseen kohdistetaan yksittäinen vahingonkorvausvaade jonkin siviilioikeudellisen vastuun synnyttävän perusteen nojalla, tällainen kanne säännönmukaisesti menee siviiliprosessimenettelyssä käsiteltäväksi.² Varsin tavallista oikeuskäytännössä on aina 1950-luvulle asti ollut, että tällaiset yksittäisvaatimukset todella säännönmukaisesti toteutettiin eri siviiliprosessimenettelyssä³ eikä kantajapuoli yleensä aikaisemmin edes yrittänyt tällaisen vaateen toteuttamista syyteprosessissa.

Selvää tietysti on, että silloin, kun rikoslain määräykset näyttävät tutkintamahdollisuutta edellyttävän, voi myös kolmas henkilö joutua rikosprosessimenettelyssä vastaajaksi ja tuolloin häntä vastaan esitetyt, vain välillisesti rikokseen, mutta välittömästi rikosoikeudelliseen normiin (ks. 10 §:ssä mainittuja tilanteita) perustuvat vaatimukset tutki-

¹ Ks. esim. Agge I s. 109 sekä Grotenfelt s. 252.

² Vrt. tekstissä lausutun johdosta 11 §:n viite 1 jälkeen lausuttua.

³ Mahdotonta ei tietenkään ole, että sekä siviiliperuste että typistetty rikosoikeudellinen, nyt siviiliperusteeksi muunnettu peruste voidaan vetää samaan siviiliasiaain oikeudenkäyntiin. — Vrt. tämän johdosta esim. Helsingin HO t. 29/5 1963 taltio 351/Veikko Aulis Vihtanen ym./rähäyttämisestä aiheutuneen vahingon korvaaminen (Juttu ajettiin panostajaa vastaan sekä urakoitsijaa ja työn suorittajaa vastaan siviiliprosessijärjestyksessä). — Vrt. 12 §:n viite 11 jälkeen lausuttua.

taan rikosprosessissa. Sama koskee luonnollisesti niitä tilanteita, jolloin päätekoon syylistymätöntä sivullista vastaan (esim. valvontavollisuutensa laiminlyönyttä virkamiestä vastaan) voidaan vedota rikoslain tai muun lain menettelyn kriminalisoivaan erityisnormiin, jollaista kannetta välittömän perusteen mukaan yleensä käsitellään rikosprosessijärjestyksessä.⁴

Mikäli tällaisia normeja ei ole, on yleensä kirjallisuudessamme katsottu⁵, ettei kolmanteen henkilöön suunnattujen kanteiden tutkinta syyteprosessissa siviiliperusteella yleensä ole mahdollinen. Tällöin on tavallisesti viitattu aikaisemmin mainittuihin siviiliperusteista vastuuta koskeviin VirkamVastuuL 7 ja 9 §:n, LiikennevakuutusL 11 §:n ja RautatieVastuuL 10 §:n määräyksiin, joiden nojalla tuollaisia juttuja on oikeutemme kannalta yleissääntöisesti pidetty absoluuttisluontoisesti siviiliasioina.⁶ Kun lainkohtia on lisäksi pidetty yleisen säännön ilmauksena, on katsottu, että sääntöä olisi noudatettava myös kaikissa muissa vastaavanlaatuisissa tilanteissa. Siten niiden kanssa olisivat analogisia esim. MeriL 11 §:n ja SähkölaitosL:n tarkoittamat vastuutilanteet.⁷ Mitä vaatimuksen prosessioikeudelliseen käsittelyyn tulee, on meillä kirjallisuudessa yleissääntöisesti esitetty käsitys, jonka mukaan siviilioikeudelliseen vastuussäännökseen perustuvat vahingonkorvausvaatimukset syyteprosessin yhteydessä on *jätettävä tutkittavaksi ottamatta*.⁸

⁴ Sinänsä on mahdollista, että sivullinen, kolmas henkilö vastaisi syytetyn aiheuttamasta vahingosta myös rikosperusteella (esim. virkavollisuuden laiminlyönnin johdosta), vaikkei häntä menettelystään syytetäkään esim. siksi, että asianomistaja ei halua syyttää ja virallinen syyttäjä ei katso olevan todennäköisiä syitä olemassa. Myös tertiusta kohtaan on siten tässä tapauksessa ajateltavissa rikosperusteinen vastuu. Vrt. tämän johdosta esim. KKO 1946 II 170, jossa on puheenaolevanlainen perustilanne.

.. Tyypillisen fakultatiivisen adheesion maissa, joissa asian osalta ei ole erityismääräystä, pitäisi *sivullista* vastaan ajettu kanne näissä tapauksissa toteuttaa aina siviiliprosessijärjestyksessä. Ks. esim. *Salomonsen* II s. 256 ja *Gärde* s. 274.

⁵ Ks. *Tirkkonen* LM 1945 s. 14 ss. ja *Alkio* s. 319. Vrt. myös *Granfelt*, *Lärobok* s. 18, *Palme* JFT 1946 s. 301 ja *Tarjanne* LM 1927 s. 1 ss.

⁶ Vrt. edellä 11 §:n viite 4:n jälkeen lausuttua. Selvää kyllä on, että tällaisia juttuja on materiaalisesti arvostellen pidettävä siviiliasioina. Ks. tämän johdosta myös *Agge* I s. 109.

⁷ Ks. myös *Palme* JFT 1946 s. 299.

⁸ Vrt. myös *Tirkkonen* LM 1945 s. 14, *Palmgren* s. 69 ja *Palme* JFT 1946 s. 301. Vrt. myös KKO 1936 II 66 ja 276.

Meillä on kyllä kirjallisuudessa puollettu *de lege ferenda* NRB:n mukaisen myönteisen ratkaisun omaksumista myös näiden tilanteiden osalta. Ks. *Tirkkonen* JFT 1954 s. 439.

Jo tässä yhteydessä on kuitenkin huomattava, että lainsäädännökset koskevat eräitä erityistilanteita ja niistä vain VirkamVastuuL:n 9 §:n määräys näyttää ehdottomasti edellyttävän syyteprosessissa esitetyn korvausvaatimuksen erottamista siviiliprosessitielle, sitten kun mainittu vaatimus on ensinnä joutunut alioikeudessa asianmukaisen tutkinnan kohteeksi. Toisaalta ei siten voida ainakaan esittää sellaista yleismääräystä, joka nimenomaisesti muissa tilanteissa kieltäisi yhteiskäsittelyn.

Ennenkuin seuraavassa ryhdyn tarkemmin selvittämään kysymystä oikeuskäytäntömme kannalta, voidaan yleislinjaisesti tarkastella kysymystä siinä valossa, onko tällainen teoreettisia epäilyksiä herättävä siviilivaateiden tutkinta yleensä mahdollinen edes oikeusvertailevassa tarkastelukulmassa. Tällöinkin on merkillepantavaa, että useissa ulkomaisissa oikeusjärjestyksissä jo positiivisen lainsäädännön määräyksistä johtuen on päädytty tarkasteltavan erityisongelman osalta *kielteiseen* tulokseen.⁹ Näin on asianlaita vieläpä sellaisissakin oikeudenkäyntijärjestyksissä, jotka sallivat ehkä kantajan puolella *välillisesti* rikoksen perusteella esitettävien vaateiden tutkinnan.¹⁰ Toisaalta kuitenkin on todettava, että eräät fakultatiivisen adheesion vahvempia tyyppejä edustavat oikeusjärjestykset ovat ratkaisseet pulmakysymyksen myönteisesti.¹¹

Kun kirjallisuudessa on omaksuttu kysymykseen nähden kielteiseen lopputulokseen vievä mielipide, näyttää oikeuskäytäntö tarjoavan analyttiselle erittelylle huomattavasti laajemmat liikkuma-alat. Meillä oikeuskäytännössä esiintyneet näkemykset oikeuttavat jakamaan ongelman prosessuaalisesti kahteen eri osaongelmaan.¹²

⁹ Ks. esim. StPO 403 § sekä ÖStPO 365 §.

¹⁰ Ks. esim. *Hansen* s. 1276 ja *Hurwitz* s. 577 s. — Vrt. myös *Kleinknecht* s. 1076, *Löwe-Rosenberg* II s. 115 ja *Schwarz* s. 594. — Kun Saksan oikeudessa näyttää edellytyksenä olevan, että vain siihen henkilöön, jota syytetään rikoksesta, voidaan kohdistaa varallisuus oikeudellisia vaatimuksia, on selvää, ettei sivulliseen, johon tällaista rangaistusvaatimusta ei kohdisteta, voida myöskään kohdistaa varallisuus oikeudellisia vaatimuksia syyteprosessin yhteydessä.

¹¹ Ranskalaisessa kirjallisuudessa verrattaessa toisiinsa »action publique»-kannetta ja »action civile»-kannetta mainitaan erona mm. se, että siviilikannetta voidaan ajaa myös siviiliperusteella vastuunalaista sivullista vastaan. Ks. *Donnedieu de Vabres* s. 639 ss., *Levasseur* s. 71, *Vitu* s. 146 s. ja s. 163 ja *Braas* I s. 145 ja s. 171 s. Tällöin edellytetään yleensä, että sivullisen vastuu perustuu siviilioikeudelliseen yleissääntöön (Code civile Art. 1384), joka asettaa eräitä yleisrajoituksia tämän kannekumulaation käytölle.

¹² Vrt. *Taxell* s. 185 s. — Yleensä vain tähän tyyppiryhmään meillä on kiinnitetty prosessuaalisesti huomiota. Ks. esim. *Palmgren* JFT 1941 s. 247 ss. ja erityisesti s. 252.

1. Kolmannen henkilön vastuun toteuttamisjärjestys sellaisen vahingon osalta, jonka sen toimihenkilöt tai näihin verrattavat ovat aiheuttaneet rikollisella menettelyllään, joka on tehty henkilön — luonnollisen tai oikeushenkilön — puolesta tai sen hyväksi sekä

2. kolmannen henkilön vastuu tyypillisillä siviiliperusteilla, omatuottamuksellisesti tai omatuottamuksetta toisen henkilön rikoksellaan aiheuttamasta vahingosta.¹³

Koko ongelma on meillä kirjallisuudessa kytketty yhteen sen kysymyksen kanssa, kenellä on ns. vastaajakelpoisuus rikosprosessimenettelyssä. Kirjallisuudessa on ollut vallalla käsitys, jonka mukaan rikoksen tekijänä saattaa olla ainoastaan luonnollinen henkilö, mutta ei sitävastoin oikeushenkilö.¹⁴ Kun katsottiin, että materiaalsen oikeuden kannalta ei oikeushenkilö saattanut olla rikoksen tekijänä, ei myöskään tällaiselle henkilölle myönnetty vastaajakelpoisuutta rikosprosessimenettelyssä.¹⁵

Kuitenkin rikoslain toisen luvun määräykset konfiskaatiosta, ovat antaneet aiheen laajentaa jo lainsäädännön perusteella vastaajakelpoisuutta rikosprosessissa.¹⁶ RL 2: 16:n mukaan nimittäin sekä rikoksen tekijä että myöskin se, jonka puolesta tai hyväksi tällainen tekijä on toiminut, voidaan saattaa valtioon nähden vastuunalaiseksi konfiskaatioseuraamuksista.¹⁷ Tätä kautta ja vaikkei RL 9 luku annakaan viitteitä siitä, että myöskin sen osalta voitaisiin rikosprosessuaalista vastaajakäsitettä laajentaa, on oikeuskäytäntö katsonut, että yksityisoikeudellinen vaatimus, voidaan kohdistaa suoraan mainitussa syyte-

¹³ Ks. tekstissä mainitun materiaalisioikeudellisen tilanteen osalta myös *Kivimäki—Ylöstalo* s. 417 ss. sekä s. 155 ss. — Toisessa yhteydessä (10 §:ssä) on viitattu siihen, että erityistilanteissa puutteellisen rikostunnusmerkistön ollessa olemassa rikosoikeudellisen normin mukaan on voitu tutkia kannetta rikosprosessissa sivullista vastaan.

¹⁴ Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Tirkkonen* I s. 368 s., *Granfelt* s. 441 ja *sama*, *Lärobok* I s. 109; ks. myös toisaalta *Honkasalo* I s. 123, *Salmiala* s. 149, *Forsman*, *Allmänna läror* s. 58 s. ja *Serlachius* s. 65 s. — Vrt. kuitenkin *Ekström* s. 419.

¹⁵ Ks. tekstissä esitetyn johdosta esim. *Granfelt* s. 441 ja s. 453 s. *sama*, *Lärobok* I s. 112 ja *Salmiala* s. 128 ja s. 149.

¹⁶ Ks. tekstissä esitetyn johdosta erityisesti *Tarjanne* LM 1927 s. 10 ss. ja s. 24 ss., *Tirkkonen* I s. 94 s., *sama*, LM 1945 s. 10 s., *Palmgren* JFT 1941 s. 250 s., *Palme* JFT 1946 s. 298 s. ja *Alkio* s. 319.

¹⁷ RL 2: 16:n materiaalsen puolen osalta ks. esim. *Ailio*, passim. ja *Honkasalo* III s. 307 ss.

prosessissa oikeushenkilöä vastaan,¹⁸ mikäli vaatimuksen perusteena oleva rikos on tehty oikeushenkilön puolesta ja sen hyväksi.¹⁹

Nyt selostettu tapaustyyppi, jossa oikeushenkilö on rikosasian käsitelyssä velvoitettu sellaisen teon johdosta, joka on tehty sen puolesta ja hyväksi, korvausvelvollisuuteen tai muuhun siviilioikeudelliseen seuraamukseen, muodostaa erityisryhmän sikäli, että vaatimus perustetaan suorastaan oikeushenkilön puolesta ja sen hyväksi toimineiden henkilöiden tekemäksi väitettyyn rikolliseen tekoon. Tällaisen tilanteen osalta on todettava, että vastuu voidaan perustaa rikosoikeudelliseen vastuusääntöön tai ainakin tällaisen määräyksen analogiseen soveltamiseen.²⁰

¹⁸ Ks. KKO 1932 I 44 (Osakeyhtiö, jonka toimitusjohtaja oli sen puolesta ja hyväksi tehnyt rangaistuksenalaisen rikollisen teon, on rikosprosessimenettelyssä velvoitettu yhteisvastuullisesti maksamaan tekijän kanssa korvausta rikoksella aikaansaadusta vahingosta). — Tätä aikaisemmin oli kylläkin oikeushenkilön vastuu toteutettu rikosprosessissa jo eräiden verotuskysymysten yhteydessä. Ks. KKO 1927 II 275 (Yhtiön hallituksen jäsenet tuomittiin rangaistukseen verokavalluksesta sekä velvoitettiin yhdessä yhtiön kanssa suorittamaan kavallettu määrä osittain kaksinkertaisena, mutta osakkaita vastaan tehty vaatimukset jätettiin tuomioistuimen tuomiovaltaan kuulumattomina tutkittavaksi ottamatta). Vrt. myös KKO 1944 II 80 ja 1939 II 601. — Vrt. edellisen johdosta *Rekola*, Tulo- ja omaisuusverolaki s. 595, jossa todetaan mm., että RL 9:1:n mukainen vastuu ilmeisesti myös verokavallustilanteita silmälläpitäen on luonteeltaan siviilioikeudellinen. Ks. myös *Rekola* mts. 599 ss.

Ks. myös KKO 1940 II 343 (Osakeyhtiö, jonka hyväksi varastonhoitaja oli tehnyt rangaistuksenalaisen teon, on velvoitettu sen johdosta nostetussa rikosjutussa maksamaan yhteisvastuullisesti korvauksia rikoksella aiheutetusta vahingosta). Samoin KKO 1948 II 104 ja KKO 1953 II 139 (Toimitusjohtaja ja yhtiö tuomittu yhteisvastuullisesti vahingonkorvauksen maksamiseen syyteprosessissa) sekä KKO p. 16/2 1951 taltio 433/Viljo Emanuel Vainonen ym./omankädenoikeus (Syytetty ja osakeyhtiö, jonka puolesta ja hyväksi rikos oli tehty).

Vaikkakin oikeushenkilölle on siten myönnetty vastaajakelpoisuus yksityisoikeudelliseen vaateeseen nähden, ei tällaista kelpoisuutta yleensä *ole myönnetty rangaistusvaateiden osalta*: Ks. tämän johdosta esim. SOO p. 12/9 1905, JFT 1906 Bil. (senare delen) 31 a n:o 25 (Syytevaatimus on jätetty vartenottamatta). Ks. samoin Itä-Suomen HO p. 24/3 1959 taltio 335/virallinen syyttäjä/rekisteröimättömän erikoisauton käyttö ym. (Koska oikeushenkilö ei ollut vastaajakelpoinen rangaistusvaatimukseen nähden, alioikeuden lausunto kumottiin ja poistettiin sitä koskevalta osalta).

¹⁹ Kirjallisuudessa tämän oikeuskäytännön suuntauksen ovat omaksuneet ainakin *Palmgren* JFT 1941 s. 251 s., *Palme* JFT 1946 s. 299 sekä *Tirkkonen* I s. 94 s.

Kielteisellä kannalla on myös käsiteltävän erityistapauksen osalta *Jansén—Storbacka* JFT 1941 s. 309 ss.

²⁰ Tekstissä esitetyn kannalta ks. viitteessä 16 mainittuja kirjoittajia. *Tirkkonen* (LM 1945 s. 10 viite 6) on nähdäkseni aiheellisesti kiinnittänyt huomiota siihen, että KKO 1932 I 44 selostetussa tapauksessa KKO:n perusteluissa viitataan RL

Kirjallisuudessa onkin joskus vastuuta tässä tapauksessa pidetty *välittömästi* rikokseen perustuvana.²¹ Oltiinpa siviiliseuraamuksen välittömästi tai välillisesti rikokseen perustuvuudesta mitä mieltä hyvänsä, tuntuu oikeuskäytännön omaksuma ja teorian hyväksymä kannanmääritys varsin oikeaan osuneelta. Kun tällainen vastuu ja sen toteuttaminen on yleensä julkisoikeudellisten seuraamusten osalta osoitettu tapahtuvaksi rikosprosessijärjestyksessä, tuntuu varsin luonnolliselta, että näin tapahtuu myös monissa kohdin samansuuntaisten yksityisoikeudellisten seuraamusten osalta.

Tapauksen osalta on kuitenkin huomattava, että se ei vielä anna vastausta jälkimmäiseen kysymykseen, *voidaanko kolmatta henkilöä vastaan suunnata syyteprosessimenettelyssä kanne myöskin tyypillisellä siviilioikeudellisella perusteella*, jolloin syytejutussa kolmannen vastuu perustetaan esim. sopimusperusteeseen, isännänvastuuseen, vaarantamisvastaukseen tai muuhun sellaiseen siviililain tuntemaan vastuuperusteeseen.

Puhtaan siviiliperusteen tutkintamahdollisuuden osalta olen viitanut jo kirjallisuudessa yleensä omaksuttuun tutkintamahdollisuuden epäävään tulkintaan. Oikeuskäytännön osalta on todettava, että RL 2: 16:n analoginen soveltaminen on kuitenkin alkanut vähitellen johtaa vahinkoa kärsineelle edulliseen suuntaan.²² On varsin luonnollista, että *ensin* sovellutusalueen laajuus on koskenut tilanteita, joissa kenties ei voitaisi enää varsinaisesti — ainakaan tavanomaisessa merkityksessä — väittää, että vahinkoa aiheuttanut teko tai laiminlyönti tehtiin oikeushenkilön puolesta tai sen hyväksi. Tämä on merkinnyt tavallaan teoreettisesti hämärää vaihetta kumulointimahdollisuuden kehityksessä, jolloin useinkaan ei varsinaisesti puututtu kysymykseen, oliko tertiuksen

2: 16:n sanontaan, joka sananmukaisesti koskee vain konfiskaatiota, muttei vahingonkorvausta. Ks. tämän johdosta myös edellä 1 §:n viite 12 ja 13:ssa esitettyä.

²¹ Kirjallisuudessa vallitsee erimieliiä siitä, onko vastuuta pidettävä käsitellyissä tilanteissa rikos- vai siviilioikeudellisena. Rikosoikeudellisena vastuuta pitävät esim. *Palmgren* s. 69, *sama* JFT 1941 s. 251 s. ja *Palme* JFT 1946 s. 298 s. Vrt. myös *Tirkkonen* I s. 95.

Vrt. tekstissä lausutun johdosta myös edellä 11 §:n viite 8 jälkeen lausuttua siviilioikeuden piirissä vastuuperusteiden luokittelua yleensä. Ks. oikeushenkilöiden osalta esim. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 155 ss., s. 158 s. ja s. 419 s.

²² Tekstissä mainitunlaisia tilanteita näyttää oikeuskäytännössä esiintyneen jo varsin varhain, ks. esim. SOO p. 1916 II 552 (Kaupunkikuntaa ja sen rakennusmestaria vastaan ajettu kannetta sen johdosta, että asianomistajan auto oli pudonnut kaupungin kadulla olleeseen kuoppaan; kanne, jossa ei rangaistusvaatimusta esitetty, käsiteltiin molempia vastaan rikosprosessijärjestyksessä).

vastuu rikos- vai siviiliperusteinen. Tästä on ollut kuitenkin käytännössä vain lyhyt askel menettelyyn, jolloin kumuloitavaksi on hyväksytty myös teoreettisesti tarkasteltuna selvät siviilioikeudelliset perusteet tertiusta vastaan.

Vaikkakaan oikeuskäytännössä ei ole monesti sanallisesti lausuttu tertiuksen vastuuvollisuuden tuomitsemisen osalta vastuun perusteen laatua, voidaan kuitenkin tällainen vastuuperuste tosiseikkojen valossa useissa tapauksissa luonnehtia siviilioikeuden piirissä esitettyjen vastuuperusteiden mukaiseksi ja siis siviilioikeudelliseksi. Kun siviilioikeus näyttää tuntevan useita erilaisia vastuuperusteita, tarkastelen seuraavassa eräitä tyyppitapauksia, joissa kysymys siviiliperusteisen vastuun tutkintamahdollisuudesta syyteprosessissa on aktualisoitunut.

Oikeuskäytännössä esiintyy joskus työntekijän tai muun vahinkoa kärsineen vaatimus oikeushenkilön puolesta toimivien luonnollisten henkilöiden tuomitsemisesta menettelynsä johdosta rangaistukseen ja oikeushenkilön ja syytettyjen velvoittamisesta yhteisvastuullisesti korvaamaan rikoksella aiheutettu vahinko siten, että oikeushenkilön tai luonnollisen henkilön vastuu perustetaan nimenomaan hänen vastuuseensa työntekijänä.²³ Melko tavallisia näyttävät olevan myös

²³ Ks. esim. KKO p. 5/4 1954 taltio 1140/Virallinen syyttäjä/vaikean ruumiinvamman tuottamus ym. (Asianomistaja oli vaatinut korvauksia ruumiinvamman aiheuttaneelta ja tämän työnantajalta syyteprosessissa, työnantajalta sillä perusteella, että tämä mainitussa ominaisuudessa oli vastuussa työntekijänsä aiheuttamasta vahingosta. Kanne tutkittiin, mutta hylättiin kaikissa oikeusasteissa, ja KKO lausui nimenomaan perusteluissaan mm., että kun työntekijän ei ole tuottamuksellaan katsottava aikaansaaneen vahinkoa, ei yhtikään niin ollen ole ilmoitetulla perusteella vastuussa teosta. KKO:n ratkaisusta ilmenee kuitenkin, että työnantajan vastuu nimenomaan mainitussa ominaisuudessa on tällöin tutkittu).

KKO p. 1/4 1963 taltio 871/Karl Emil Oksanen/työturvallisuudesta annettujen määräysten rikkominen ym. (Asianomistaja vaati syyteprosessin yhteydessä työnjohtajan ja osuuskunnan, joka työnantajana oli vastuussa työnjohtajansa laiminlyönnistä, velvoittamista yhteisvastuullisiin korvauksiin. Korvausvaatimukset tutkittiin kaikissa oikeusasteissa).

Hovioikeuskäytännöstä mainittakoon tässä yhteydessä kaksi varsin mielenkiintoista ratkaisua: Turun HO p. 10/4 1964 taltio 610/Arvo Johannes Uskelin ym./Lennätinlaitoksen käytön tuottamuksellinen estäminen (Alioikeus oli RL 34:122:n nojalla tuominnut työntekijän ja työnantajan mainitusta rikoksesta rangaistukseen sekä velvoittanut heidät yhteisvastuullisesti suorittamaan asianomistajalle korvauksia. HO käsitteli jutun ja jättäen työntekijän valituksen liian myöhään tehtynä tutkimatta, lausui toisen valituksen osalta, että koska työnantaja, joka oli tilapäisesti poistunut työmaalta jättäen työntekijänsä hoidettavaksi työn, oli ennen poistumistaan nimenomaan kieltänyt työntekijää kaivamasta paikassa, eikä työnantajan näin ollen voida katsoa menettelyllään syyllistyneen rangaistavaan tekoon, hänet vapau-

työaikalain tai siihen verrattavien lakien rikkomiseen nojautuvat kanteet, toisaalta rikkomukseen välittömästi syylliseksi väitettyä ja toisaalta taustalle jäävää työnantajaa vastaan tämän siviilioikeudellisen vastuun perusteella.²⁴ Yleislinjaisesti voidaan todeta, että vaikkakaan

tettiin tuomitusta rangaistuksesta ja todistajan palkkion korvaamisesta. Muutoin kun työnantajaa, jonka lukuun työ oli tehty, oli kuitenkin pidettävä vastuunalaisena työntekijän asianomistajalle aiheuttamasta vahingosta, alioikeuden päätös jäi pysyväksi) ja Turun HO p. 20/10 1961 taltio 1271/Turun kaupunki/vahingonkorvaus (Työmiehen leski omasta puolestaan ja alaikäisen poikansa holhoojana vaati alioikeudessa kaupungilta ja sen vastuunalaisilta virkamiehiltä RL 9:3:n nojalla elatusapua sen johdosta, että ensin mainitun miehen K:n työskennellessä erään laivan purkaustyössä X:n kaupungin satamassa, mainitun kaupungin omistaman nosturin laivan ruumasta nostama taakka oli pudonnut K:n päälle, joka oli kuollut saamiinsa vammoihin. Alioikeus, jonka päätöksen HO vahvisti, katsoi, että onnettomuus oli aiheutunut nosturin vaijerin ja kiinnikkeiden vioittumisesta ennen onnettomuutta ja siitä, että kaupungin palveluksessa oleva nosturin käyttäjä oli laiminlyönyt hänelle kuuluvan velvollisuuden mainitun virheellisen käyttämisen jälkeen tarkastaa tehty liitos sekä tehdä sen vaurioitumisesta asianmukainen ilmoitus. Kun X:n kaupunki oli vastuussa sen palveluksessa olevan nosturinkäyttäjän laiminlyönnistä aiheutuneesta vahingosta, niin samalla kun kanne eräisiin kaupungin palveluksessa olleisiin nähden on näiden rikollisen tuottamuksen perusteella hylätty, on X:n kaupunki veloitettu suorittamaan kantajille elatusapua).

²⁴ Ks. esim. KKO p. 21/9 1956/taltio 2382/Virallinen syyttäjä/työaikalain rikkominen (Alemmat oikeudet hylkäsivät syytevaatimukset sekä rikkomukseen perustuvat toimitusjohtajaa ja yhtiötä vastaan esitetyt vahingonkorvausvaatteet kokonaisuudessaan. KKO:n enemmistö [4 jäsentä] hyväksyi kanteen korvausvaatimuksen molempien vastaajien osalta osittain, mutta vähemmistö [1 jäsen] katsoi, että alempien oikeuksien ei olisi pitänyt kyseessä olevan rikosasiainoikeudenkäyntiä varten säädetyssä järjestyksessä ajatun jutun yhteydessä ottaa käsiteltäväksi asianomistajan vastaajaa ja vastaajayhtiötä vastaan vireillepanemaa korotettua palkkaa koskevaa vaatimusta, jota oli pidettävä riita-asian luontoisena, jonka vuoksi vähemmistöjäsen olisi kumonnut ja poistanut alempien oikeuksien päätöksen tältä osalta ja jättänyt tutkittavaksi ottamatta, mitä asianomistaja oli esittänyt saadaakseen muutosta HO:n päätökseen). — Korkeimman oikeuden enemmistön kannalla myös Vaasan HO p. 12/11 1958 taltio 827/Matti Johannes Haapala ym./työaikalain rikkominen (Yhtiö ja sen toimitusjohtaja ilman lisäperusteluja veloitettu suorittamaan langettavassa syytejutussa korvauksia).

Korkeimman oikeuden vähemmistön kannalla sensijaan Helsingin HO p. 21/3 1961 taltio 404/Oskar Rudolf Vesterlund/vuosilomalain määräysten rikkominen (Asianomistaja oli vaatinut yhtiön toimitusjohtajalta ja yhtiöltä syyteprosessissa vuosilomakorvauksia ym. Alioikeus hylkäsi kanteen kokonaisuudessaan; HO lausui, että kun asianomistaja ei ollut edes väittänyt, että hänen työpalkka- ja vuosilomakorvausta koskeva vaatimuksensa perustuisi vastaajan syyksi luettavaan rikolliseen tekoon ja kun alioikeuden ei niinollen olisi pitänyt ottaa tutkittavakseen sanottua riita-asianluontoista vaatimusta tämän rikosjutun yhteydessä, lausunto tästä vaatimuksesta poistettiin samalla kun rangaistusvaatimuksesta lausunnon antaminen sen

oikeuskäytäntö tältä osin ei ole täysin vakiintunut, siviiliperusteisetkin vaatimukset on nykyisin näissä tapauksissa usein tutkittu syyteprosessin yhteydessä.²⁵

Moottoriajoneuvoliikenteen jatkuva kasvu on aiheuttanut vahinkotapausten määrän suurta lisääntymistä ja vastuuperusteiden edelleen kehittämistä. Tällöin ovat käytännössä aktualisoituneet esim. *tien kunnossapitäjän* vastuu tien heikosta kunnosta aiheutuneista vahingoista. Vaikkakin sääntönä lienee tällaisten vaateiden käsittely siviiliprosessijärjestyksessä väitettyä siviiliperusteella vastuuvelvollista vastaan, on oikeuskäytännössä ilmennyt tilanteita, jolloin syytejutussa esitetään korvausvaatimuksia tällaista syyteprosessin sivullista vastaan siviiliperusteella. Siitä huolimatta, että tuollaisia vaatimuksia on pidetty vieläpä päätöksessä *expressis verbis* siviilioikeudellisina riita-asioina, ei niiden tutkinta syyteprosessin yhteydessä kuitenkaan ole oikeuskäytännössä vierasta.²⁶

vuoksi, että rangaistusvaatimus oli vanhentunut, raukesi. Sen sijaan hyvityssakkoa koskeva vaatimus on tässä yhteydessä tutkittu).

Vrt. myös Helsingin HO p. 4/4 1957 taltio 618/Elmar Räisä ym./työaikalain rikkominen ym. (Yhtiön toimitusjohtaja ja yhtiö alioikeudessa syyteprosessin yhteydessä oli velvoitettu maksamaan yhteisvastuullisesti asianomistajalle ylityökorvausta, mutta HO poisti mainittua vaatimusta koskevan lausunnon yhtiön osalta sen johdosta, että vaatimusta ei ollut kohdistettu syyteprosessissa yhtiöön. Tämän lisäksi HO katsoi, että koska vaatimus yhtiön velvoittamiseksi suorittamaan työkalujen korvaukseksi pidätetty palkanmäärä, ei perustunut vastaajan syyksi luettavaan rikolliseen tekoon, ei alioikeuden olisi pitänyt tätä vaatimusta jutun yhteydessä tutkia, josta johtuen alioikeuden lausunto tältä osin poistettiin).

Edellisten tapausten osalta ks. TyöaikaL 23 § verr. TyösopL 33 § ja RL 9:1.

Vrt. myös KKO:n johtavan ratkaisun kanssa yhtäpitävä KKO p. 17/9 1958 taltio 1769/Viktor Patrikka/työaikalain rikkominen ym. (Asianomistajan vaatimus syyteprosessissa työmaan erottelupäällikön ja uittoyhdistyksen (työnantajan) velvoittamisesta suorittamaan hänelle mainittuun rikkomukseen perustuvia korvauksia tutkitu syyteprosessin yhteydessä).

²⁵ Vrt. erään erityistapauksen osalta KKO p. 28/2 1958 taltio 384/Lahja Falck/kuolemantuottamus ym. (Asianomistaja vaati syyteprosessissa lääkkeiden lähettäjän, proviisorin ja apteekkitoimintaa harjoittavan laitoksen velvoittamista yhteisvastuullisesti korvaamaan väärin merkittyjen lääkkeiden aiheuttama vahinko. Vaatimukset on kaikkia vastaan tutkittu rikosprosessimenettelyssä). — Ks. edellisen johdosta myös apteekkilaitoksesta 4/1 1928 annettu laki (4/1928) 12 §:n 3 mom.

²⁶ Ks. esim. KKO 1950 II 268 (Lossinkuljettajana toiminut henkilö, joka oli antanut lossilla kuljetettavana olleen auton kuljettajalle merkin lähteä autoineen lossilta, ennen kuin lossi oli kiinnitetty maatukiin, seurauksin, että auto, sen kuljettajan noudatettua kehoitusta, oli pudonnut mereen, velvoitettu suorittamaan autonmistajalle ja kuljettajalle korvauksia näille siitä aiheutuneesta vahingosta sovitellen. *Lossin vastuunalaisen hoitajan*, kun hän ilman asianmukaista lupaa oli

Tiettyyn inhimilliseen taloudelliseen toimintaan liittyy luonnostaan tavallista suurempi vahingonsyntymisriski. Kun näillä aloilla krimina-

ottanut edellä mainitun henkilön apulaisekseen, vastuu vahingosta tutkittu rikosprosessinettelyn yhteydessä).

Vrt. myös Itä-Suomen HO p. 21/5 1963 taltio 529/Arto Matti Gabriel Halko/tie-liikenneasetusten määräysten rikkominen (Asianomistaja oli syyteprosessissa vaatinut vastaajien ja valtion yhteisvastuullisesti velvoittamista korvaamaan hänelle autonsa korjauskulut. Valtion vastuu perustettiin tienpitäjän velvollisuuden laiminlyöntiin, jonka johdosta asianomistajan auto, hänen lähtiessään ohittamaan vastaajan autoa, oli törmännyt heinikossa tien vasemmalla puolella osittain ajoradalle ulottuvaan tukkiin. Kuultuaan valtion edustajaa jutussa, alioikeus, jossa kieltäytymistodistus oli esitetty, hylkäsi kanteen kokonaisuudessaan. HO lausui äänestyksen jälkeen asiassa mm. että vaikkakin valtioon kohdistuva vaatimus oli riita-asian luontoinen, HO on asia- ja oikeudenkäyntiaineiston yhtenäisyyden ja sen vuoksi, että valtio oli suostunut vastaamaan jutussa, ottanut asian kokonaisuudessaan tutkittavaksi, ja katsoi, ettei ole syytä muutta tuomiota rangaistuksen osalta eikä myöskään valtion vastuuta koskevan lausunnon osalta. Vähemmistöjäsen [hovioikeudensihteeri Hämäläinen] lausui, että koska valtiota vastaan esitettyä vaatimusta on käsiteltävä riita-asioille säädettyssä järjestyksessä, ei alioikeuden olisi pitänyt ottaa tuota vaatimusta käsiteltäväksi yhdessä muiden jutussa tehtyjen, rikosasiain käsittelystä säädettyssä järjestyksessä käsiteltävien vaatimusten kanssa, vaan erottaa valtioon kohdistettu vaatimus käsiteltäväksi eri juttuna ja koska alioikeuden ei olisi pitänyt ratkaista korvausvaatimuksia vaatimatta selvitystä siitä, että vakuutusyhtiö, joka oli kieltäytynyt korvauksia suorittamasta, oli sen jälkeen kirjallisesti ja muutenkin LVL 13 §:ssä säädettyin tavoin kutsuttu juttuun kuultavaksi. Vähemmistöjäsen harkitsi tällaisten jutun käsittelystä tapahtuneiden virheiden vuoksi kumota alioikeuden päätöksen siltä osin, kun siitä oli valitettu HO:teen sekä palauttaa jutun näiltä osin alioikeuteen takaisin). — Vrt. edellisen tapauksen osalta myös 26 §:n viite 19 kohdalla olevaa esitystä.

Vrt. tekstissä mainitun osalta myös Helsingin HO p. 25/1 1960 taltio 39/Jukka Uolevi Intola/vahingonkorvaus (Asianomistaja ajoi liikennevaurion perusteella vahingonkorvauskannetta tien lanajaajaa, tien hoitokuntaa sekä kaupunkikuntaa vastaan. Tien lanajaajaa vastaan perustettiin kanne rikokseen, kun taas tienhoitokunnan ja kaupunkikunnan vastuu yleiseen tienpitäjän vastuuseen. Alioikeus tutki jutun yhteydessä vain tien lanajaajaa vastaan suunnatun kanteen, mutta unohti lausunnon antamisen kahden viimeksi mainitun vastaajan osalta tehtyjen vaatimusten kohdalta. HO lausui päätöksessään mm., että koska alioikeus on päätöksessään hylännyt kantajan kanteen vain sillä perusteella, ettei tien lanajaan tuottamusta oltu näytetty, mutta ei ollut antanut lausuntoa kaupunkiin ja tienhoitokuntaan kohdistetun, tältä kohdin riita-asian luontoisen kanteen perusteesta, HO, joka ei ottanut kannetta näiltä osin välittömästi tutkittavakseen, harkitsi oikeaksi kumoten alioikeuden päätöksen palauttaa jutun alioikeuteen, jonka tulee ilmoituksesta ottaa se uudelleen käsiteltäväkseen).

Selvästi vastakkaisella kannalla on Vaasan HO p. 8/10 1958 taltio 705/Helvi Amanda Karjala/kuolemantuottamus ym. (Asianomistaja oli syytejutun yhteydessä vaatinut samalla vastaajan ja X:n kunnan tuomitsemista yhteisvastuullisesti korvaamaan auton korjauskulut. Alioikeus tutki jutun molempien vastaajien osalta,

lisointi muutoinkin on usein ulotettu tuottamukselliseen tekoon asti,²⁷ saatettaisiin arvella, että tämä sinänsä merkitsisi riittävää oikeussuojaa tuollaisen toiminnan piirin sattuvalla henkilölle ja hänen omaisuudelleen. Oikeusjärjestys näyttää kuitenkin tämän lisäksi myöntävän turvaa osittain vieläpä sellaisissakin tapauksissa, jolloin vahinko ei tavanomaisessa mielessä ole edes tekijän tuottamuksellisesti aiheuttama, vaan materiaaalioikeudellisesti luetaan ns. *vaarantamisvastuun* piiriin.²⁸ Kun tällaisessa tilanteessa vaarallisen työn välitön suorittaja saa aikaan vahinkoa ja hänelle vaaditaan teosta lain mukaista rangaistusta, syntyy jälleen pulma, olisiko mahdollista tuomita vahinkoa kärsineen vaatimuksesta myös mainitun elinkeinotoiminnan varsinainen harjoittaja, luonnollinen tai oikeushenkilö, siviiliperusteella korvaamaan varsinaisen tekijän kanssa vahinko. Erityisen ajankohtaiseksi tällainen tilanne tulee sen johdosta, että kuvatun toiminnan piirissä vahingot usein nousevat niin suuriksi, ettei vahingon aiheuttajalla itsellään ole ehkä mitään käytännöllisiä mahdollisuuksia korvata niitä vahinkoakärsineelle.

Tässäkin kohdin on sanottava, että oikeuskäytäntö erityisesti 1950-luvulta lähtien on suhtautunut myönteisesti viimeksi mainittujen vaatimusten tutkintamahdollisuuteen. Vieläpä on katsottu, että vahingonkärsijä voisi syytejutun yhteydessä ajaa kannetta s e k ä yleisten siviilioikeudellisten vastuunormien esim. isännänvastuun perusteella,²⁹ joka

mutta HO sen sijaan kumosi ja poisti alioikeuden lausunnon X:n kuntaan kohdistettujen korvausvaatimusten osalta ja jätti asianomistajan muutoksenhaun tuohon vaatimukseen nähden tutkittavaksi ottamatta, koskei sitä voida riita-asian luontoisena tutkia tämän syytejutun yhteydessä).

²⁷ Ks. tällaisten määräysten osalta esim. RäjähdyssaineA 73—75 §.

²⁸ Vrt. tekstissä lausutun johdosta erityisesti *Hakulinen* s. 300 ss. ja *Kivimäki—Ylöstalo* s. 419 ja 423 ss. sekä esim. *KaivosL* 37 §, *PaloL* 49 §, *SähkölaitosL* 11 ja 12 §, *MeriL* 11 § sekä *MetsästysL* 22 §.

²⁹ Ks. myös esim. Helsingin HO p. 26/3 1957 taltio 439/Oy Rakennushiekka ym./varomaton räjäyttäminen (Alioikeus velvoitti työnjohtajan, panostajan sekä yhtiön syyteprosessissa maksamaan korvauksia yhteisvastuullisesti asianomistajalle. HO lisäsi alioikeuden perusteluihin lisäksi sen, että menettely, jota alioikeus ei ole lukenut kahden ensin mainitun syyksi, on tehty työnjohtajan ja panostajan käytäessä yhtiön puolesta johtovaltaa työmaalla).

Ks. myös Turun HO p. 22/2 1962 taltio 285/Uuno Manuel Oksanen/vaaran tuottaminen räjähdyksellä (Alioikeus tuomitsi vastaajan, joka oli X:n kunnan rakennusmestari, vaaran tuottamisesta räjähdyksellä toisen omaisuudelle sakkorangaistukseen, sekä velvoitti hänet yhdessä X:n kunnan kanssa suorittamaan asianomistajalle vahingonkorvauksia yhteisvastuullisesti. HO ei tutkinut valitusta, joka ajettiin perille liian myöhään). Turun HO p. 14/4 1962 taltio 633/virallinen syyttävä ym./kuolemantuottamus ym. (Syytejutun yhteydessä tutkittu myös oikeushenkilön (työn teettäjän) vastuu sen puolesta ja hyväksi toimineiden toimihenkilöiden me-

edellyttää usein työntekijän tiettyä tuottamusta vahinkoon nähden, e t t ä toissijaisesti sillä perusteella, että sivullinen harjoittaa tietynlaista vaaraa tuottavaa elinkeinotoimintaa.³⁰ Samanlaatuisia, ns. isännänvastuuseen taikka esim. vaarallisen esineen omistajanvastuuseen perustuvia, syytejutun yhteydessä esitettyjä vaatimuksia on oikeuskäytännössä esiintynyt ja niiden tutkimismahdollisuuteen on suhtauduttu varsin positiivisesti.³¹

nettelystä). Samoin Vaasan HO p. 11/2 1963 taltio 138/Tie- ja Vesirakennushallitus ym./vaaran tuottaminen räjäytystyössä (Tapaus on sikäli mielenkiintoinen, että siinä sivullinen teki jutussa väitteen siitä, ettei sitä vastaan voitaisi tutkia siviilivaateita rikosjutun yhteydessä. Väite hylättiin sillä perusteella, että sivullista oli vaarallisen työn teettäjänä pidettävä työstä vastuunalaisena).

³⁰ Ks. esim. KKO 1957 II 10 (Kalkkikiveä avokaivoksessa räjäyttämällä louhit- taessa kivilohkare oli sinkoutunut toisen työnantajan läheisyydessä sijaitsevalle työmaalle vahingoittaen sillä silloin työskennellyttä henkilöä. Osakeyhtiö, joka omisti mainitun kaivoksen, on rikosjutussa, missä syytettynä ovat olleet kaivoksen vastuunalainen johtaja ja käyttöinsinööri sekä asianomainen työnjohtaja ja lataaja ja jossa korvausvaatimus kohdistettu yhtiöönkin sen harjoittaman louhintatoiminnan vaarallisuuden perusteella, veloitettu tuolla perusteella korvaamaan loukkaantu- neelle aiheutunut vahinko siitä huolimatta, että yhtiön mainittuja toimihenkilöitä ja työntekijöitä vastaan ajettu syyte korvausvaatimuksineen on hylätty). — Tapauk- seen on ymmärtääkseni hyväksyvässä mielessä viitannut *Ellilä* LM 1958 s. 283 viite 33 i.f. (— — — sikäli kuin oikeuskäytäntö jatkuu selostetun oikeustapauksen si- nänsä järkevässä hengessä, niin sitä kautta syntyy ilman lain uudistustakin tavan- omaista oikeutta »).

Edellisen ratkaisun mukainen on myös KKO p. 16/3 1959 taltio 620/Anna Ahlsten ym./kuolemantuottamus ym. (Vähemmistöjäsenen [oikeusneuvos Lilius], joka hyl- käsi syytevaatimuksen, osalta).

Vrt. myös KKO 1960 II 101 (Tuomitessaan kaupungin sähkölaitoksen kaksi viranhaltijaa yksintein tehdystä virkarikoksesta, työturvallisuudesta annettujen säännösten rikkomisesta ja kuolemantuottamuksesta rangaistukseen ja korvauksiin, tuomittiin kaupunki samalla suorittamaan sanotut korvaukset yhteisvastuullisesti heidän kanssaan. Tapaus on sikäli mielenkiintoinen, että raastuvanoikeus oli katsonut, ettei vaatimuksia kaupunkiin nähden voitu esittää tässä yhteydessä ja jättänyt vaatimukset tutkittavaksi ottamatta, mikäli ne eivät perustuneet väitet- tyyn rikokseen tai kaupungin vastuuseen alaistensa toimihenkilöiden rikoksen joh- dosta syntyneestä vahingosta. HO vahvisti tältä osin alioikeuden ratkaisun. Alem- pien oikeuksien päätöksiä lienee tulkittava siten, että niiden mukaan ns. vaaranta- misvastuusta ei voitaisi rikosjutun yhteydessä tutkia).

³¹ Ks. myös KKO 1951 II 102 (Kuolemantuottamusta koskevan syytejutun yh- teydessä, jossa X oli mainitusta rikoksesta syytteessä, tutkittiin myös kuoleman vä- littömästi aiheuttaneen viallisen soitto kellon omistajan ja väitetyn valvontavelvol- lisen oikeushenkilön siviilioikeudellinen vastuu esitettyjä korvausvaatimuksia sil- mällä pitäen).

KKO 1962 II 46 (Kulkiessaan talon jäisellä jalkakäytävällä asianomistaja oli liukastuttuaan kaatunut ja loukkaantunut. Talonmies ja talonomistaja, joista edel-

Erään sivulliskumuloinnin erityistilanteen muodostavat konkurssirikosten, erityisesti RL 39: 1 ja 2°:n tapauksiin perustuvat KS 46 §:n a-kohdan edellyttämät takaisinsaantitapaukset.³² Viimeksi mainitun lainkohdan mukaista siviilioikeudelliseksi luonnehdittua takaisinsaantia, joka edellyttää ensin mainittujen lainkohtien mukaisen tunnusmerkistön olemassaoloa, on ajettava yksittäisenä päävaatimuksena yleensä siviili-prosessijärjestyksessä ensimmäistä luovutuksensaajaa vastaan.³³ Kanne-tyypiltään tällainen takaisinsaanti merkitsee yleensä kahta eri vaatimusta. Toisaalta vaadittaneen ensinnäkin, että se oikeustoimi, jolla esim. luovutus on tapahtunut tertiukselle, julistetaan mitättömäksi vale-oikeustoimena, sekä toisaalta esitetään tavallisesti vaatimus, että esine tai muu intressi palautetaan konkurssipesälle.³⁴

lisen väitettiin laiminlyöneen hiekoituksen ja jälkimmäisen edellisen valvonnan, velvoitettu suorittamaan loukkaantuneelle korvauksia syyteprosessin yhteydessä).

Ks. edelleen KKO p. 27/9 1960 taltio 2467/Viljo Kalevi Litmanen ym./tulipalon tuottamus ym. (Asianomistaja, jonka auto oli tuhoutunut autokorjaamossa tapahtuneessa tulipalossa, haki syytejutun yhteydessä tulipalon aiheuttajalta, korjaamon omistavan osakeyhtiön toimitusjohtajalta ja mainitulta osakeyhtiöltä yhteisvastuullisesti korvausta aiheutetuista vahingoista. Alioikeudessa vahingon välitön aiheuttaja ja toimitusjohtaja on tuomittu rangaistukseen ja vahingonkorvauksiin, mutta osakeyhtiön kohdistunut vaatimus on hylätty. HO lausui, että koska yhtiö korjaamon omistajana oli vastuussa ensin mainittujen varomattomuudesta ja laiminlyönnistä aiheutuneesta vahingosta, vahingonkorvaus määrättiin yhteisvastuulliseksi. KKO ei myöntänyt muutoksenhakulupaa).

MeriL 11 §:n osalta ks. esim. KKO p. 20/1 1954 taltio 169/Kosti Fabian Koistinen/merioikeusjuttu (Syyteprosessin yhteydessä, jossa laivan kapteeni oli syytteessä, tutkittu myös laivaosakeyhtiötä vastaan esitetty korvausvaatimus.) Ks. myös KKO p. 8/2 1960 taltio 350/Harry Rafael Sahlberg ym./juopumus (Syytejutun yhteydessä tutkittu myös laivanvarustamon ja sen toimitusjohtajan vastuu laivan kapteenin aiheuttamasta vahingosta).

³² Ks. RL 39: 1:n osalta esim. *Honkasalo*, Erityinen osa 1° s. 235 ss.

³³ Tällainen mielipide, jota KS 47 §:kin näyttää edellyttävän, tuntuu kirjallisuuden kannalta, vaikkakaan ei expressis verbis lausuttuna, ilmeiseltä. Ks. esim. *Aho* LM 1963 s. 432 ss. Vrt. myös *Grotenfelt*, Kommentar s. 118 ss., *Wrede*, Konkurs-rätt s. 69 s. ja s. 78 sekä *Serlachius*, Återvinning s. 158 ss.

Vakiintuneen oikeuskäytännön osalta, jonka mukaan yksittäinen takaisinsaanti-vaatimus toteutetaan siviili-prosessijärjestyksessä. Ks. esim. KKO t. 21/4 1953 taltio 1473/Hugo Johannes Aalto ym./takaisinsaanti konkurssipesään, KKO t. 20/10 1956 taltio 2745/Aleksi Valtanen ym./takaisinsaanti konkurssipesään, KKO t. 23/7 1958 taltio 1398/Vieno Salmelan konkurssipesä ym./takaisinsaanti konkurssipesään, KKO t. 24/2 1958 taltio 435/Sven Alfred Kullbergin kuolinpesän konkurssipesä/takaisinsaanti konkurssipesään sekä KKO t. 16/9 1959 taltio 1890/Elli Maria Orvokki Hurme ym./takaisinsaanti konkurssipesään.

³⁴ Onko takaisinsaantivaatimusta pidettävä siviilioikeudelliselta luonnehdinnaltaan esine- vai velvoiteoikeudellisena, vaikuttanee tuskin tilanteen prosessioikeudel-

Usein kolmas henkilö saattaa joutua — ja käytännössä joutuu — syytetyksi esim. avunannosta konkurssirikokseen, jolloin kumuloituna voidaan luonnollisesti ajaa syyte- ja vahingonkorvausvaatimuksia, mutta oikeuskäytännössä on katsottu, että kumuloituna voitaisiin ajaa myöskin restitutiokannetta sekä konkurssivelallista itseään että mainittua luovutuksensaajaa vastaan.³⁵ Saatetaan kuitenkin kysyä, eikö olisi mahdollista syytejutun yhteydessä aikaisemmin lueteltuihin esikuviin nojautuen ajaa tällaista kannetta sekä konkurssivelallista että mainittua sivullista henkilöä vastaan siten, että takaisinsaanti sivullista vastaan perustettaisiin juuri konkurssisäännön siviilioikeudellisiksi luonnehdittaviin takaisinsaantiperusteisiin. Vaikkakin vahingonkorvausvaateen osalta oli yleisesti havaittavissa tendensi tutkia siviiliperusteiset välillisesti rikokseen perustuvat vaatimukset myös kolmanteen mieheen kohdistettuina, on tässä kohdin vanha klassillinen linja vallalla ja siis kolmanteen kohdistetun vaatimuksen, milloin se on esitetty rikosjutun yhteydessä, jättäminen tuossa yhteydessä tutkittavaksi ottamatta joko sillä perusteella, että se kuuluu siviiliprosessimenettelyssä tutkittaviin taikka sitten tällaisen vaateen erottaminen ja palauttaminen siviiliprosessin puolella tutkittavaksi.³⁶

liseen arviointiin. Velvoiteoikeudellisena pitää takaisinsaantivaatimusta esim. *Hakulinen* s. 21 sekä esineoikeudellisena *Kivimäki—Ylöstalo* s. 29.

Oikeuskäytännön osalta on todettava, että kun yleensä KS 46 §:n a-kohdan mukaisen takaisinsaannin osalta samalla julistetaan kyseessä oleva oikeustoimi pätemättömäksi; UVA 29 §:n verr. KS 46 §:n a-kohdan mukaisessa takaisinsaannissa lausutaan useimmiten, ettei mainittu luovutus estä puheena olevan omaisuuden käyttämistä velkojan saatavan suorittamiseksi ja tyydytään siten velvoiteoikeudellisen lausuman antamiseen tapauksen osalta. Vrt. viimeksi mainitunlaisen tapauksen osalta esim. KKO t. 18/11 1953 taltio 3556/Oskar Smeds ym./takaisinsaanti.

³⁵ Ks. esim. KKO p. 14/2 1956 taltio 414/Veikko Viljo Kylliäinen ym./petollisena velallisena tehty konkurssirikos ym. (Alioikeus oli antanut RL 39:1:n mukaisessa jutussa määräyksen, että henkilöauto oli luovutettava konkurssipesälle ilman lunastusta. Samassa jutussa oli konkurssivelallinen ja mainittu luovutuksensaaja tuomittu, edellinen konkurssirikoksesta, jälkimmäinen avunannosta konkurssirikokseen).

Vrt. myös KKO p. 12/4 1961/Hannu Pietari Mäkinen/konkurssirikos petollisena velallisena ym.

³⁶ Ks. tämän suhteellisen vakiintuneen käytännön osalta esim. KKO 1929 I 30 (Plenum, äänestys), 1934 II 34, 1936 II 302 (KKO katsoi, ettei HO:n olisi pitänyt poistaa alioikeuden jutussa tehdystä riita-asia luontoisesta takaisinsaantivaatimuksesta antamaa lausumaa ja jättää juttua siltä osin sillensä, minkä vuoksi KKO tällä ja eräillä muilla perusteilla palautti jutun kahdeksi eri jutuksi jaettuna alioikeuteen). Jutussa ajettiin rikoskannetta sekä konkurssivelallista että siihen osallistunutta vastaan, joten tilanteessa olisi saatettu edellyttää juttujen yhteiskäsittelyä,

25 §. LAISSA OLEVAN ERITYISMÄÄRÄYKSEN MERKITYKSESTÄ

Tuomioistuinkäytäntömme näyttää siten suhtautuvan varsin myönteisesti sivulliseen suunnattujen vahingonkorvausvaateiden tutkintaan syyteprosessin yhteydessä. Kuitenkaan menettelyn omaksuminen oikeuskäytännössä ei vielä — varsinkaan kun otetaan huomioon kirjallisuudessa esitetyt mielipiteet — sellaisenaan merkitse sitä, että tuollaista menettelyä olisi pidettävä oikeutemme omaksumien perusnäkökohtien mukaisena. Ennenkuin kuitenkin voidaan ryhtyä selvittämään tapausta omakohtaisen mielipiteen omaksumista varten, on ensinnä tarkasteltava niitä tilanteita, joissa lainsäätäjä nimenomaismääräyksin on osoittanut korvauksenhaun siviiliprosessitielle laissa mainitulta siviiliperusteiselta osalta. Aikaisemmin rikos- ja siviiliprosessin välistä eroa yleensä on pidetty luonteeltaan absoluuttisena, jonka noudattamista tuomioistuimen siten on valvottava viran puolesta.¹ Sääntö on esitetty kuitenkin vain yleissääntönä, josta voidaan ennalta tarkastellen edellyttää olevan myös joitakin poikkeuksia. Tarkasteltavat erityissäännökset eivät välttämättä normeeraa rikos- ja siviiliprosessin suhteita muuten kuin osoittaen positiivisesti erityislainsäädännöissä mainitut asiat siviiliprosessissa tutkittaviksi. Ne eivät siten expressis verbis lausu mitään siitä, voidaanko mainitunlainen vaatimus muun ohella käsitellä ehkä myös muussa menettelyssä kuin siviiliprosessissa. Tällainen muu menettely saattaisi olla myös sivulliskumuloinnein laajennettu syyteprosessi.

Tiettyihin epäilyksiin näyttää olevan syytä erityisesti sen vuoksi, että tarkasteltavat erityismääräyksen normeeratut tapausryhmät eivät poikkea voimassa olevan oikeuden tässä kohdin yleisesti omaksumista oikeusturvatiien määrittämisperusteista, ts. lainsäädännöissä lausutaan

joka kuitenkin 30-luvulla ei yleensä tullut edes vahingonkorvausvaateiden osalta kysymykseen. Ks. myös KKO 1936 II 194.

Ks. myös Turun HO p. 20/9 1960 taltio 1144/Pirkko Anneli Sallinen ym./petos ym. (Jutussa raastuvanoikeus oli hyväksynyt rangaistusvaatimuksen myyjään nähden, mutta hylännyt kanteen ostajan, jota syytettiin avunannosta petokseen, osalta. Hovioikeus lausui, että koska asianomistajan vaatimus mainitun osakekaupan julistamisesta mitättömäksi, oli katsottava riita-asian luontoiseksi eikä raastuvanoikeuden niin ollen olisi pitänyt ottaa tämän rikosjutun yhteydessä sitä käsiteltäväksi, HO harkitsi oikeaksi poistaa raastuvanoikeuden siitä antaman lausunnon ja palauttaa jutun tältä osin raastuvanoikeuteen).

¹ Ks. näiden lainkohtien kohdalta 11 §:n viite 4 jälkeen olevaa esitystä.

vain se, mikä muutenkin olisi voimassa olevan oikeuden mukainen käsitys jutturyhmien laadusta. Kun tämän lisäksi vielä vahingonkorvauksen määrääminen näyttää useimmiten menevän juuri syyteprosessissa edellytettyjen normien mukaisesti, lähestyy tällainen juttu tosiasiallisesti syyteprosessin tosiasia-aineistoa varsin huomionarvoisesti.²

Erityissäännöksen lähempi tarkastelu oikeuttanee kuitenkin tässäkin kohdin pitämään rikos- ja siviiliasian välistä rajaa ehdottomana. VirkamVastuuL:n 9 §:n mukaan virallistoimintoisesti osoitetaan korvauksen hakija siviiliprosessitielle, samalla kun saman lain 7 §:n mukaan valtion korvausvelvollisuutta koskevaan tuomioon haetaan muutosta riita-asioille säädetyssä järjestyksessä. RautatieVastuuL:n 10² § puolestaan kategorisesti lausuu: »Sellainen kanne on riita-asioita varten voimassaolevassa järjestyksessä pantava vireille — — —». Lain tulkitsijalle ei jääne muuta mahdollisuutta kuin todeta, että näissä erityissäännöksissä on kerta kaikkiaan selvin sanakääntein osoitettu tällainen kanne siviiliprosessitielle eikä sen käsittely osoituksen ehdottomuudesta johtuen siten saattane tulla kysymykseen syytejutun yhteydessä. Siten on lähdettävä siitä olettamuksesta, että laki, joka on määrännyt näiden erityistilanteiden oikeusturvakanavoinnista, on muotoillut *lex specialis*-määräyksen rikos- ja siviiliprosessilain asiallista soveltusalaan juuri lain mainitsemien materiaalien vaateiden erityistarpeiden mukaan. Tämä näkemys, joka merkitsee rikos- ja siviiliprosessin välisten suhteiden kannalta rajanvedon absoluuttista seuraamista yksittäistapauksissa, merkitsee samalla sitä, että mikäli mainituin erityisnormein siviiliprosessiin osoitettu kanne nostettaisiin syyteprosessin yhteydessä, se pitäisi lain erityismääräyksen johdosta jättää tuossa yhteydessä esitettynä tutkittavaksi ottamatta tai niissä tapauksissa, joissa se voidaan käsitellä samassa tuomioistuimessa siviiliriitana, erottaa tuossa menettelyssä käsiteltäväksi.³

Vaikkakin oikeuskäytäntö on varsin laajasti omaksunut mahdollisuuden tutkia syyteprosessissa siviiliperusteisia sivulliseen suunnattuja vaatimuksia, en ole havainnut, että erityismääräyksen kysymyksessä ollessa tällaista tutkintaa olisi sallittu, vaikkakin on samalla todettava, etteivät asianosaiset yleisemmin liene juuri sitä yrittäneetkään. Kuitenkin LVL 11 §:n määräys siihen liittyvien LVL 12 ja 13 §:ään sisältyvine erityismääräyksineen on aiheuttanut käytännössä varsinkin

² Ks. tekstissä lausutun johdosta esim. RautatieVastuuL 12 sekä LVL 6 §. Mielenkiintoista on havaita, että NRB:n esitöissä kumulaation positiivisen salmlisen osalta viitataan juuri rautatien ja vakuutuksenantajan vastuutapauksiin. Ks. tämän osalta SOU 1938: 44 s. 280 s.

³ Ks. tekstissä esitetyn johdosta 26 §:n viite 10 jälkeen olevaa esitystä.

lain voimassaolon alkuaikoina hankaluuksia juuri oikeudenkäynnissä esiintyvän sivullissuhteen vuoksi. Kun viimeksi mainitut lainkohdat muutenkin eroavat prosessuaalisina konstruktioina muista erityismääräystilanteista, lienee niiden käsittely laajemmin paikallaan.⁴

Liikennevakuutuslaki rakentuu periaatteessa liikennevakuutusyhtiön ensisijaiselle vastuulle, jonka auton omistaja tai haltija on siirtänyt

⁴ Mitä tulee ensinnäkin aikaisemmin voimassa olleen AutovastuuL:n määräykseen, on todettava, että tämän lain nojalla vakuutusyhtiön vastuu oli luonteeltaan aina toissijaista. Ks. esim. *Borenius*, Vahingonvastuu s. 76 ss. ja s. 79 s. Toissijaisuus merkitsi oikeussuojatoiminnallisesti lähinnä sitä, että kannetta oli mainitun lain nojalla ensin ajettava rikosperusteella vastuuvuorollista vastaan rikosprosessissa eikä toissijaista, siviiliprosessiin osoitettua AutovastuuL:n mukaista vastuuta voitu toteuttaa ennenkuin ensisijaisvastuu oli todettu. — Vrt. tämän osalta esim. *Saraste* Autovakuutusyhtiö s. 83. — Tämän vuoksi ei myöskään vakuutusyhtiön haastaminen vastaajaksi rikosprosessimenettelyyn edes saattanut tulla harkittavaksi. — Ks. tämän osalta esim. *Saraste*, Autovakuutusyhtiö s. 84 ss. ja s. 88.

Merkillepantavaa on, että AutovastuuL:n mukaista prosessidualismia on meillä käytännön lakimiesten kannalta pidetty melkoisen hankalana erityisesti toisaalta prosessiekonomisista syistä, toisaalta lain asettamien preklusiouhkien vuoksi ja samalla puollettu oikeudenkäyntien yhdistämistä. — Ks. tämän johdosta esim. *Saraste*, Autovakuutusyhtiö s. 84 s. — Tällainen yhdistäminen suoritettiin kylläkin asianomistajan ja vahingoitetun osalta tuottamusperusteisen ja autovastuulain mukaisen prosessin ollessa kyseessä, mutta sen sijaan haittana jäi edelleen voimaan, että asianomistaja ei voinut syyteoikeudenkäynnissä saada vakuutusyhtiötä sitovaa ratkaisua.

Vastaavanlainen tilanne oli myöskin autovastuulain mukaan niissä tapauksissa, joissa mainitun lain perusteella vaadittiin auton omistajan, joka ei ollut vahinkoa välittömällä tuottamuksella aiheuttanut, vastuun toteuttamista. Hänen osaltaan kumulointi syyteprosessiin ei tullut kysymykseen. — Ks. tämän johdosta esim. KKO 1936 II 66 (Ajoneuvon varomatonta kuljettamista koskevan jutun yhteydessä ei ole otettu tutkittavaksi moottoriajoneuvon omistajaa vastaan kohdistettua siivioikeudellista korvausvaadetta). Ks. edellisten johdosta myös *Palme* JFT 1946 s. 301. Vrt. kuitenkin *Agge* I s. 5.

Oikeuskäytäntö näyttää olleen aivan viime vuosiin asti tällä kannalla. Ks. esim. Vaasan HO p. 1/6 1960 taltio 553/Matti Evald Paananen ym./varomattomuus liikenteessä (Asianomistaja vaati AutovastuuL:n aikaisessa syytejutussa autonkuljettajan tuomitsemista rangaistukseen sekä auton omistajan, tertiuksen ja kuljettajan, joista edellisten väitettiin menetelleen huolimattomasti valitessaan kuljettajan, yhteisvastuullisesti tuomitsemista vahingonkorvausvelvollisuuteen. Kolmannelta henkilöltä vaadittiin lisäksi sillä perusteella, että autonkuljettaja oli ollut hänen edustajansa, korvauksia syyteprosessissa. HO:ssa jätettiin juttu kahteen ensiksi mainittuun kohdistettuna tutkittavaksi ottamatta).

Samoin Itä-Suomen HO p. 5/6 1959 taltio 572/Ville Asikainen/varomattomuus liikenteessä (Auton omistajaan kohdistetusta vahingonkorvausta koskevasta vaatimuksesta annettu lausunto kumottiin ja poistettiin, koskei sanottua, autonomistajaan kohdistettua riita-asian luontoista vaatimusta olisi saanut ottaa tutkittavaksi tämän

maksamalla määrätyn vakuutusmaksun ensin mainitulle.⁵ Aikaisempien esimerkkien^{5b} valossa näyttäisi siltä, että tilanne nyt olisi muodostunut sellaiseksi, jossa voitaisiin tutkia niin rikos- kuin siviilivaateet samalla kertaa molempia vastuunalaisia, syytettyjä ja liikennevakuutusyhtiötä vastaan. Lainsäädännöitse on kuitenkin määrätty, että syyteprosessin yhteydessä *ei ole yleismahdollisuutta tutkia edes syytettyyn kohdistettuja rikosperusteisia vaatimuksia muuten kuin niissä tapauksissa, jolloin laissa mainitut erityisedellytykset ovat olemassa*. Syytettyyn kohdistettujen vaatimusten tutkinnan erityisiä edellytyksiä on sovellettava kuitenkin vain niiden tapausten osalta, joissa siviililaki on siirtänyt vahingonvastuun kolmannelle. Milloin liikennejutussa on siten kysymys sellaisesta vahingosta, jota vakuutusyhtiö ei ole velvollinen korvaamaan LVL:n mukaan, ei tietenkään sivulliskumulaation tarvetta-kaan voine käytännössä yleensä olla olemassa.⁶ Puuttumatta niihin

jutun yhteydessä) sekä Itä-Suomen HO p. 16. 10. 1964 taltio 1007/Martti Kotilainen/korvaus (Asianomistaja perusti vastaajaa vastaan korvausvaatimuksensa sekä siihen, että vastaaja oli luovuttanut auton tietensä alkoholin vaikutuksen alaiselle henkilölle, että siihen, että vastaaja asianomistajan palveluksessa olevana autonkuljettajana oli laiminlyönyt pitää huolta autosta. HO jätti riita-asian käsittelyjärjestyksessä käsiteltävällä lisäperusteella vastaajaa vastaan ajetun korvauskanteen rikosasian käsittelyjärjestyksessä ajatussa jutussa tutkittavaksi ottamatta). Samoin myös KKO p. 16/4 1952 taltio 1130/Mauri Mattila ym./varomaton auton kuljettaminen (Asianomistajan autonomistajaan ja vakuutusyhtiöön suuntaama kanne riita-asian luontoisena jätetty rikosjutun yhteydessä tutkittavaksi ottamatta).

⁵ Vrt. esim. *Sipilä LM 1960 s. 206 ss.*

^{5b} Ks. esim. 24 §:n viite 26:ssa mainittuja tapauksia.

⁶ Prosessioikeudellisesti tämä merkitsee samalla sitä, ettei yleensä ole LVL 122 §:n estettä normaalin rikosperusteisen vahingonkorvauksen toteuttamiselle syytettyyn yhteydessä. Tärkeimpiä lienevät näiltä osin vastuut, jotka lankeavat LVL:n materiaalsen sovellutusalueen ulkopuolelle.

Ks. lausutun johdosta esim. Itä-Suomen HO p. 5/12 1960 taltio 1136/Antti Olavi Raijas/vahingonkorvaus (Koska asianomistaja on vaatinut vahingonkorvausta myös hallinnassaan olevaa autoa kuljettaneelta X:ltä ja kun asianomainen vakuutusyhtiö LVL:n säännösten mukaan ei ole vastuussa tästä vahingosta, eikä alioikeuden olisi pitänyt sanotulla perusteella vetäytyä tutkimasta korvausvaatimusta, HO jutun käsittelyssä tapahtuneen virheen vuoksi harkitsi oikeaksi kumota alioikeuden päätöksen, sikäli kuin asianomistajan korvausvaatimus oli jätetty tutkittavaksi ottamatta sekä palauttaa jutun tältä osin alioikeuteen). Samoin myös Turun HO p. 9/3 1962 taltio 399/Tie- ja vesirakennushallitus/varomattomuudesta liikenteessä johtuva korvaus sekä Turun HO p. 25/2 1964 taltio 314/Tie ja vesirakennushallitus/varomattomuudesta liikenteessä johtuva korvaus, joissa molemmissa juttu on palautettu edellä lausutusta syystä alioikeuteen korvausta koskevalta osalta uutta käsittelyä varten.

Toisinaan hovioikeuskäytännössä on seurattu kuitenkin vahinkoa kärsineelle

moniin käytännöllisiin kysymyksiin, mitkä LVL 11—13 §:n ilmaisemat säännöt aiheuttavat, tarkastellaan tässä lähinnä vain sitä ongelmaa, voitaisiinko ensisijaisesti vahingosta vastuunalainen sivullinen (vakuutusyhtiö) kumuloida vastaajaksi.

Lähtökohtaisesti on ensinnäkin todettava, että lainsäädäntö (LVL 11¹ §) mainitsee nyt nimenomaan, että vakuutusyhtiöltä korvausta on vaadittava riita-asioille säädettyssä järjestyksessä.⁷ Käsiteltävä tilanne on kuitenkin sikäli erikoinen, että LVL 13 § tuntee myös mahdollisuuden sen jälkeen, kun asianosainen on esittänyt yhtiön ns. kieltäytymistodistuksen,⁸ haastaa vakuutusyhtiö mukaan syyteoikeudenkäyntiin.⁹

prosessuaalisesti edullisempaa linjaa. Ks. esim. Helsingin HO p. 20/4 1961 taltio 613/Tie- ja vesirakennushallitus/varomattomuus liikenteessä (Jutun ratkaisu muuten edellisen ratkaisun mukainen, mutta HO on sen yhteyden huomioonottaen, mikä korvausvaatimuksella on syytejuttuun, tutkinut sen välittömästi).

⁷ Ks. myös *Arti* s. 323 ss.

Ruotsin oikeuden mukaan (NRB:n 22:4 ja 14:5) vakuutusyhtiötä vastaan suunnatun vaateen kumulointi syyteasian yhteyteen näyttää olevan mahdollinen. Ks. tämän johdosta esim. *Olivecrona* s. 334.

⁸ LVL:n mukaan syytettyä vastaan esitettyjen vaatimusten tutkinnan edellytyksenä on vakuutusyhtiön ns. kieltäytymistodistuksen esittäminen. Ellei tällaista kieltäytymistodistusta ole esitetty, ei vahingonkorvausvaatimusta tuottajaakaan vastaan LVL 12²:n perusteella voida ottaa tutkittavaksi syytejutun yhteydessä. Tällainen oikeuskäytäntö on tällä hetkellä maassamme vakiintunut. Ks. näiltä osin esim. Vaasan HO p. 19/11 1962 taltio 1049/Puolustusministeriö/vahingonkorvaus sekä samoin Itä Suomen HO p. 21/1 1964 taltio 58/Virallinen syyttäjä/varomattomuus liikenteessä, jossa edellisessä alioikeudessa ilman kieltäytymistodistusta annetun vahingonkorvauksen maksuun velvoittava lausunto poistettu, jälkimmäisessä alioikeuden unohdettua lausua esitetystä vaatimuksesta, vaatimus jätettiin tutkittavaksi ottamatta.

Itä-Suomen HO p. 1/10 1963 taltio 870/Hovioikeuden kanneviskaali/virkasytejuttu (Vaikkei alioikeudessa ollut esitetty LVL 12² §:n mukaista kieltäytymistodistusta, alioikeus on tuominut myös vahingonkorvausten osalta. HO on tuominut alioikeuden puheenjohtajan varomattomuudesta tuomarinviran toimittamisessa tehdystä virkarikoksesta varoitukseen).

⁹ Ks. edellisen osalta myös *Arti* s. 344 ss. LVL 13 § määrää kategorisesti, että liikennevahingosta vastuussa oleva vakuutusyhtiö, joka on kieltäytynyt suorittamasta siltä vaadittua vahingonkorvausta, on kutsuttava kuultavaksi syyteprosessiin. Saatetaan kysyä, mitä sanonnalla on kutsuttava kuultavaksi mainitussa lainkohdassa tarkoitetaan. Lainkohdan mukaan kutsun tulee sisältää tieto myös vahinkoa kärsineestä ja hänen osoitteestaan sekä moottoriajoneuvosta ja sen tunnusmerkistä. Kun lain sanamuotoa lienee erityisääännöksenä tulkittava suppeasti, ei kutsun tarvinne täytä niitä sisältövaatimuksia, mitkä haastehakemukselle on OK 11:3:ssa asetettu. Toisaalta on kyllä selvää, että kutsun tulee olla muodoltaan kirjallinen ja sisältää ainakin mainitut vähimmäis-

Vaikkakin saatettaisiin arvella, että nyt olisi olemassa myös kaikki sivulliskumuloinnin edellytykset, on kuitenkin todettava,¹⁰ että vakuutusyhtiötä ei mainitun menettelyn jälkeenkään ole pidettävä syytettynä asianosaisena, vaan ainoastaan sivuväliintulijaan verrattavana

tiedot vahinkotapahtumasta. Lainkohdan aiheuttamista tulkintakysymyksistä ks. esim. Itä-Suomen HO p. 22/1 1963 taltio 88/Väinö Rikhard Sysila/varomattomuus liikenteessä (Vahinkoa kärsineen osoite oli saatettu vakuutusyhtiön tietoon kylläkin aikaisemmin, mutta sitä ei ollut mainittu oikeudenkäyntiä koskevassa tiedoksi-antotodistuksessa. Alioikeus jätti tällä perusteella kanteen vahingonkorvausten osalta tutkittavaksi ottamatta. HO katsoi, että kun osoite oli annettu jo aikaisemmin vakuutusyhtiön tiedoksi, ei alioikeudella ollut laillista syytä jättää kannetta tutkittavaksi ottamatta, johon nähden HO, joka ei välittömästi katsonut voivansa ensimmäisenä oikeusasteena ottaa asianomistajan korvausvaatimuksia tutkittavakseen, harkitsi oikeaksi kumota alioikeuden päätöksen ja palauttaa sen tältä osalta alioikeuteen).

Voidaan kysyä, kuinka on sitten arvosteltava niitä tilanteita, jolloin vakuutusyhtiö, jonka osalta ehkä kieltäytymistodistusta ei ole esitetty, saapuu oikeudenkäyntiin mukaan anoen sivuväliintulijan oikeutta. Kun LVL 12 § on annettu yksinomaan vakuutusyhtiön intressien suojaksi ja kun vakuutusyhtiön asema mainitun lain mukaisesti määräytyy lähinnä sivuväliintulijan asemaksi, ei nähdäkseen tällaisessa tapauksessa liene estettä vakuutusyhtiön esiintymiselle rikosasian oikeudenkäynnissä. Näin Itä-Suomen HO p. 28/11 1960 taltio 1117/Eero Taavetti Nuutinen/vahingonkorvaus (Alioikeus oli, vaikkei kieltäytymistodistusta ollutkaan esitetty, velvoittanut vastaajan maksamaan asianomistajalle korvausta LVL:n aikana mm. autonarvon alenemisesta. Vastaaaja haki alioikeuden päätökseen muutosta; samoin vakuutusyhtiö HO:een antamassaan kirjoituksessa ilmoitti myöntäneensä vastaajalle liikennevakuutuksen ja anoi sivuväliintulijan oikeutta. HO suostuen sivuväliintuloa koskevaan hakemukseen totesi, ettei KO:n olisi LVL 12² §:n ja 13 §:n vuoksi pitänyt ottaa vahingonkorvausvaadetta tutkittavaksi. Koska vakuutusyhtiö kirjoituksessa on ilmoittanut kieltäytyvänsä korvauksen suorittamisesta ja käyttänyt edellä ilmenevin tavoin puhevaltaa, HO on jutun käsittelyssä tapahtuneesta puutteellisuudesta huolimatta tutkinut korvausvaatimuksen. Äänestys).

Mikäli vakuutusyhtiön kieltäytymistodistus on korvausvaatimusten esittämisen jälkeen esitetty, on tuomioistuimen viran puolesta, ennenkuin se ryhtyy tutkimaan esitettyjä korvausvaatimuksia, valvottava, että LVL 13 §:n määräyksiä noudatetaan. Tätä varten lienee alioikeudessa myönnettävä tarvittaessa lykkäystä. Näin esim. Turun HO p. 1/6 1961 taltio 731/Tie- ja vesirakennushallitus/liikenne-rikkomuksesta johtuneen vahingon korvaaminen (Kantajan pyydettyä jutun siirtämistä toiseen oikeudenkäyntitilaisuuteen haastattaakseen vakuutusyhtiön kuultavaksi, alioikeus on hylännyt pyynnön aiheettomana. HO katsoi, että alioikeuden ei olisi mainitsemallaan perusteella pitänyt hylätä asianomistajan asian käsittelyn siirtämistä koskevaa pyyntöä, johon nähden HO kumoten alioikeuden päätöksen asianomistajan pyytämältä osalta harkitsi oikeaksi palauttaa jutun näiltä osin mainitussa tarkoituksessa alioikeuteen). — Vrt. kuultavaksi kutsumisen osalta tarkemmin *Arti* s. 347 ss.

¹⁰ Vakuutusyhtiön asemasta tämänkaltaisessa tilanteessa yleensä ks. myös edellä 22 §:n viite 3 kohdalla ja mainitussa viitteessä olevaa esitystä.

henkilönä, jolla lain erityismääräyksen mukaan on kylläkin muutoksenhakuoikeus. Oikeuskäytännössä, ilmeisesti lain omaksumien perusajatuksen mukaisesti, on katsottu, ettei syyteoikeudenkäynnissä LVL 11¹ §:n vuoksi ole mahdollista suunnata mitään päävaatimuksia suoraan vakuutusyhtiötä vastaan, joten siis tällaiset vaatimukset on rikosasiain oikeudenkäynnissä jätetty säännönmukaisesti tutkittavaksi ottamatta.¹¹ Näin siitä huolimatta, että kieltäytymistodistus on esitetty, vakuutusyhtiö on edustettuna ja sillä on lain mukaan muutoksenhakuoikeus.¹²

Mikäli laissa olevalla erityisnormilla on tietyt asiat määrätty riita-asianluontoiseksi, tällainen sääntö on luonut sellaisen erityisperusteen, joka ainakin pääsääntöisesti näyttäisi nykyisin estävän tällaisten asioiden tutkinnan syyteprosessissa. Vahinkoakärsineen kannalta ei liene muuta mahdollisuutta kuin sellaisissa tapauksissa, joissa tertiuksen vastuu on selvä, nostaa samanaikaisesti kaksi erillistä oikeuden-

¹¹ Tällainen mielipide on oikeuskäytännössä vakiintunut. Ks. esim. Helsingin HO p. 30/1 1962 taltio 170/Viljo Johannes Härkönen/moottoriajoneuvon varomattomasta kuljettamisesta aiheutunut vahingonkorvaus (Jutussa oli vakuutusyhtiöön kohdistettu korvausvaatimuksia, jotka jo alioikeudessa rikosjutun yhteydessä tehtyinä oli jätetty tutkittavaksi ottamatta).

Samoin Helsingin HO p. 6/2 1962 taltio 213/Oy Wikberg Ab ym./varomattomuus liikenteessä. Samoin myös Turun HO p. 6/5 1961 taltio 638/Esko Antero Heinonen ym./korvaus sekä Itä-Suomen HO p. 4/7 1961 taltio 711/Kauko Karhapää ym./vahingonkorvaus (Alioikeus jätti vakuutusyhtiön LVL:n mukaisessa jutussa rikosjutun yhteydessä esitetyt vaatimukset tutkittavaksi ottamatta, koskei vakuutusyhtiötä ollut laillisesti haastettu juttuun vastaajaksi. HO lausui puheena olevalta osalta, että koska sanottuja vaatimuksia koskeva kanne on LVL 11 §:n 1 momentin nojalla pantava vireille riita-asioissa säädetystä järjestyksessä eikä niitä voitu rikosjutun yhteydessä ottaa tutkittavaksi, HO katsoi, ettei ollut syytä muuttaa alioikeuden päätöksen lopputulosta). Vrt. myös *Arti* s. 350 ss.

¹² Mikäli kuitenkin vakuutusyhtiön kieltäytymistodistus on vahingonkorvausvaatimusten osalta esitetty ja vakuutusyhtiö on laillisesti haastettu paikalle LVL 12 §:n edellyttämällä tavalla, lienee katsottava, että tuollaisessa jutussa annettu tuomio vahingonkorvausten osalta *sitoo* jälkiprosessissa vakuutusyhtiötä. Ks. esim. *Lammi*, Liikennevakuutuslaki s. 234 s. ja *Arti* s. 361.

Kun tällainen sidonnaisuus tunnustetaan toisaalta, tuntuu hieman kummalliselta, ettei vakuutusyhtiölle voida myöntää asianosaisen asemaa, jolloin luonnollisesti rikosjutussa annettu vahingonkorvaustuomio olisi vakuutusyhtiöön nähden myös täytäntöönpanokelpoinen. Nykyisestä järjestelmästähän johtuu, että rikostuomion jälkeen asianosainen — ainakin teoreettisesti asiaa tarkastellen — voi joutua käymään vakuutusyhtiötä vastaan eri siviiliprosessin. Tässä kylläkin ainoastaan todetaan, mitä rikosprosessin yhteydessä on tuomittu maksettavaksi, mutta menettely silti johtaa vakuutuksensaajan kannalta kohtuuttomaan viivytykseen, joka saattaa — ottaen huomioon LVL:n 11 §:n mukaisen lyhyehkön tällaisen korvausvaatimuksen vanhentumisaajan — johtaa varsin kohtalokkaisiin lopputuloksiin.

käyntiä, joiden keskinäinen materiaallinen yhteys aiheuttaa kuitenkin sen, että niiden käsittely mm. tuomioistuinorganisaatiomme yhtenäisyyden vuoksi usein tosiasiallisesti kytketään yhteen ja tällä tavoin jutut tosiasiallisesti käsitellään samassa tuomioistuimessa samanaikaisesti vaikkakin erillisinä juttuina.¹³

26 §. SIVULLISEEN KOHDISTETTUJEN VAATIMUSTEN TUTKINNAN SALLITTAVUUDESTA

Rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa näyttävät melkoisen voimakkaasti muotoavan *asiayhteyteen* perustuvat näkökohdat. Kaikille vastaaja-asianosaistumistapauksille on yhteistä, että sivulliseen suunnattu kanne nojataan lähtökohtaisesti siihen tekoon, josta syyte-tylle vaaditaan mm. rangaistusta, mutta sen lisäksi vedotaan joihinkin lisänäkökohtiin, joiden väitetään perustavan sivullisen vastuun tapahtuneesta vahingosta. Prosessioikeuden kannalta voidaan sanoa, että ellei määrättyjen juttutyyppeiden osalta ole olemassa erityisosoitusta prosessilajiin tai toiseen, ratkaisumahdollisuuksina on ajateltavissa erilaisia vaihtoehtoja:

1. Tuomioistuin ei saa tutkia siviiliperusteista vahingonkorvausta syyteprosessissa.
2. Tuomioistuin on aina vaadittaessa oikeutettu tutkimaan siviiliperusteen, mutta ei ole tähän velvollinen.
3. Tuomioistuin on aina vaadittaessa velvollinen rikosjutun yhteydessä tutkimaan sivulliseen kohdistetun vaatimuksen myös siviiliperusteen osalta.

Kuten aikaisemmin olen viitannut, ensin mainitulla linjalla on erityisesti kirjallisuudessa ollut kannatusta ja voitaisiin sitä pitää aina 1930-luvulle asti yksinomaisena ja tällä hetkelläkin vallitsevana. Kolmannelle linjalle tuskin voinee missään kehittyneessä oikeusjärjestyksessä löytää kannatusta. Sehän on lähtökohtaisesti myös oikeutemme kannalta kehitettyjen peruslinjojen vastainen. Fakultatiivisen adheesion mukaisia ajatuksia näyttää löytyvän oikeuskäytännön piiristä, jolloin kuitenkin tämän linjan erilaisista vaihtoehdoista *äärimmäiset* ovat vallitsevina. Oikeuskäytännössä siviiliperusteisia vaateita tertiusta vastaan

¹³ Vrt. tämän osalta lisäksi *Halila* s. 263 viite 10 (Autovastuulain kannalta).

on yleensä *joko* tutkittu syyteprosessin yhteydessä *tai* sitten ne riita-asioina on jätetty tutkittavaksi ottamatta.¹ Sen sijaan ei *välittävällä suunnalla*, joka hyväksyy tutkinnan periaatteessa, mutta yhteiskäsittelyä vaikeuttavien näkökohtien ilmetessä edellyttää vaatimusten siirtämistä omaan siviiliprosessikäsittelyynsä, näyttäisi olevan oikeuskäytännön piirissä suurempaa kannatusta.²

Joka tapauksessa voidaan siten todeta, että meillä *oikeuskäytännössä* on päässyt vallalle yhteiskäsittelylle periaatteessa myönteinen mielipide nimenomaan vahingonkorvausvaateiden osalta. Siviiliperusteella syytetyn väitetystä rikollisesta teosta vastaava tertiushenkilö voidaan, ellei erityisjärjestelyt poikkeuksellisesti aseta yhteiskäsittelylle esteitä, haastaa jo rikosjutun käsittelyyn mukaan ja tutkia häntä vastaan tuossa menettelyssä esitetyt vaatimukset. Eikä näin ole asianlaita vain silloin, kun vastaaja tuomitaan rangaistukseen, vaan tertiushenkilö kohdistettu vaatimus on toissijaisesti tutkittu myös itsenäisesti siviiliperusteisena ja on hyväksytty joskus vieläpä silloinkin, kun rangaistusvaatimus on tullut hylätyksi.³

Voitaneen olla yhtä mieltä siitä, että oikeuskäytännössämme tapahtunut radikaali muutos merkitsee rikosprosessimenettelylle aivan uutta aluevaltausta. Se merkitsee myös teoreettisesti aivan uudentyyppisen peruskonstruktion omaksumista rikosprosessissa erityisesti henkilöllisessä suhteessa. Oikeuskäytännön omaksumalle linjalle lienee annettava seuraavan esityksen yhteydessä erityisen suuri merkitys siksi, että se on joutunut kehittämään käsillä olevaa sovellutusongelmaa aikana, jolloin teorian piirissä kysymyksen ratkaisussa on lähdetty aksiomaattisesti kielteiselle linjalle.^{3a}

Kun otetaan huomioon se laajuus, jossa mainittu menettely lyhyehkön ajan kuluessa on omaksuttu, ilmenee selvästi käytännössä vallitseva *tarve* tällaisen yhteiskäsittelyn aikaansaamiseksi. Vahinkoa kärsineen asianomistajan kannalta on tilanne useimmiten se, ettei vahingon välittömästi aiheuttaneelta henkilöltä ole rikoksen johdosta saatavissa mitään, vaikka vahingonkorvaus tai muu yksityisoikeudellinen suoritus syyte-

¹ Vrt. tekstissä lausutun johdosta esim. 24 §:n viitteissä 23 ja 24 mainittuja oikeustapauksia.

² Erityisen harvoissa tapauksissa oikeuskäytäntö on soveltanut siirtomenettelyä. Ks. tämän johdosta esim. jäljempänä viitteissä 11 ja 15 selostettuja oikeustapauksia.

³ Vrt. 24 §:n viitteessä 30 lausuttua.

^{3a} *Ellilä* LM 1945 s. 48 on yleisemmältä kannalta kiinnittänyt huomiota tähän uudenaikaisten ulkomaisten lakien edustamien suuntien omaksumiseen ylimmästeisessä lainkäytössä.

prosessissa tuomittaisiinkin.^{3b} Siten todellisuutta usein vastaava — mutta loukatun oikeussuojan tarvetta ajatellen nurinkurinen — on sen asianajollinen ohje, jossa kehoitetaan asianomistajaa, joka haluaa selviytyä rikoksen johdosta vähimmillä menetyksillä, olemaan menemättä ollenkaan syyteasian käsittelyyn saapuville.

Usein varsinaisen rikoksentehtäjän taustalle jäävä henkilö, joka siviilioikeuden luomilla perusteilla on vastuussa edellisen toiminnasta, kykenisi kyllä suorittamaan vahingonkorvausta, mutta häntä taas ei voitaisi haastaa syyteprosessiin, koska kanne on perustettava tosi-seikastoon, jota on pidettävä luonteeltaan siviilioikeudellisena. Tilanne on kuitenkin toisaalta separaatioperiaatteen soveltamista ajatellen asianomistajan kannalta varsin hankala siksi, että erillinen siviiliasian oikeudenkäynti on kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä esiintyneiden kannanottojen mukaan siirrettävä, kunnes rikosasian osalta on annettu ratkaisu.⁴

Kun kysymys on niinkin laajan materiaalisoikeudellisen vastuuperusteen oikeusturvatiien määrittämisestä kuin tertiuksen syytetyn rikollisella teolla aikaansaaduksi väitetyn vahingon vastuun toteuttamisjärjestyksestä, on tuskin mahdollista päätyä yhteen ainoaan ratkaisulinjaan, mikäli ei ehdottomasti lähdetä tällaisen vastuun siviililuontoisuudesta absoluuttisesti siviiliprosessin linjalle.⁵ Tämä johtuu jo yksin-

^{3b} Tämä kriminaalipoliittisesti huomionarvoinen seikka on kirjallisuudessaakin todettu. Ks. esim. *Palmgren* NTKr 1957 s. 134.

⁴ On nimittäin huomattava, että vaikkakaan rikosjutun tuomion sitova vaikutus ei ainakaan yleensä ulottune kolmanteen mieheen, selvittää rikosjutussa kuitenkin juuri niitä tosiasiallisia tilanteita, joista myös siviilijutussa on kysymys, ja täten kysymykseen saattaa tulla rikosprosessimenettelyn (pöytäkirjan) todistusvaikutus tai tuomion todistusvaikutus riita-asiassa. Vrt. rikostuomion vaikutuksen osalta siviiliprosessia silmällä pitäen toisaalta esim. *Tirkkonen* LM 1934 s. 113 ss., sama SvJT 1941 s. 721 ss. sekä *Tirkkonen* II s. 565 ss. sekä toisaalta *Ellilä* LM 1948 s. 623 sekä *Sjöström* JFT 1923 s. 98 ss.

Ulkomaista oikeutta esittelevän kirjallisuuden osalta vrt. esim. *Afzelius* s. 117, *Welamson* s. 28 s. ja *Eckhoff* s. 319 ss.

⁵ Saatettaisiin kylläkin ajatella, että kumulointi niissä tilanteissa, jolloin syytevaatimusta ei ole esitetty, vietäisiin siviiliprosessin linjalle. Näinhän tertiukseen nähden asianlaita on säännönmukaisesti. Kun monissa tapauksissa ei ole suinkaan mahdotonta vastuuperusteen muotoaminen sillä tavoin, että se myöskin rikosjutun eventuaaliseen vastaajaan nähden voidaan käsittää siviiliperusteiseksi (ks. tämän johdosta 12 §:n viite 14 jälkeen olevaa esitystä), ei nähdäkseni tällainenkaan kumulointimahdollisuuden myönteinen ratkaisu siviiliprosessin linjalla ole suinkaan poissuljettu. — Vrt. tämän johdosta myös KKO 1945 I 12 (Raitiotieliikkeenharjoittajan ja raitiotievaununkuljettajan rinnakkainen vastuu jälkimmäisen tuottamasta vahingosta on tutkittu siviiliprosessimenettelyssä molempien osalta).

kertaisesti siitä, että materiaalisioikeudelliset tapaukset sekä rakenteeltaan että prosessioikeudellisilta erityiskorosteiltaan jakaantuvat useisiin ryhmiin.

Tästä syystä tuntuisikin aiheelliselta päätyä eri vaihtoehtoista juuri menettelyllisesti notkeimpaan, fakultatiivisen adheesion ajatusten tarjoamien mahdollisuuksien hyväksikäyttämiseen. *Asettuisinkin* periaatteessa edellisten näkökohtien perusteella *puoltamaan* järkeväsuhittaisen, välilliseen rikosperusteeseen nojaavan *sivulliskumuloinnin fakultatiivista sallittavuutta* rikosprosessimenettelyssä.⁶ Lainsäädäntöä tarkemmin tutkimalla saatetaan myös havaita, ettei sivullisen vastuun toteuttaminen ole myöskään normijärjestelmässä yksittäistapauksissa täysin vierasta. Tällainen juuri fakultatiivisen adheesion ajatuksille osittain rakentuva normi on esim. VirkamVastuuL 7 §:n määräys verrattuna saman lain 2 §:ään.⁷

Ajattelutavan hyväksi voidaan lukea lisäksi toisaalta se, että sivullis-asianosastuminen teoreettiselta rakenteeltaan nojaa ulkomaisten rikosprosessilakien uusimpaan suuntaukseen. Toisaalta myöskään ne separaationäkökohtaan rakentuvat erityiskokeilut, joita edellisten erityismääräysten osalta on esitetty, tuskin voinevat oikeussuojatoiminnan *tehokkuutta* ajatellen saada kovin korkeata arvosanaa.⁸

Vahinkoa kärsineen asianomistajan kannalta tämä merkitsee fakultatiivisen adheesion mukaista valinta- eli optio-oikeutta. Hänellä on valta valita pyrkiessään oikeudenkäynnitse takaisin oikeuksiinsa joko syyteprosessissa vain syytettyä vastaan, mahdollisessa siviiliprosessissa

⁶ Näin selvästi myös *Ellilä* LM 1958 s. 282 s. viite 33.

⁷ Kysymys virheellisellä perusteella vangitun tai tuomitun oikeudesta saada valtiolta korvausta ja korvausvaatimuksen käsittelyn oikeusturvatiestä näyttää saaneen muuallakin erityishuomiota osakseen. Ks. tämän johdosta esim. *Fasching* s. 117.

Oikeuskäytännön osalta ks. esim. KKO p. 4/6 1957 taltio 1479/Kaarlo Arnold Aho petos ym. (Alioikeudessa syytetty, joka oli kieltänyt syytteen, oli samalla vaatinut valtion varoista korvausta laittomasta vangitsemisesta ja laittomasta pidätyksestä, jolloin korvausvaatimus alioikeudessa jätettiin tutkittavaksi ottamatta. HO sen sijaan VirkamVastuuL:n 1 ja 7 §:n säännökset huomioon ottaen katsoi, että KO:n ei olisi pitänyt pidättäytyä antamasta lausuntoa korvausvaatimuksesta mutta HO viivytyksen välttämiseksi tutki välittömästi mainitun vaatimuksen. KKO ei suostunut muutoksenhakulupa-anomukseen).

⁸ Näin tilannetta olisi arvosteltava yksinomaan puhtaasti *oikeudenkäyntimenettelyn ja oikeusturvan tehokkuuden kannalta tuomioistuimissa*. Eri asia kokonaan on, jos mainitut erityisjärjestelyt rakentuvat sille pohjalle, että sivullisen siviiliperusteinen vastuu yleensä toteutetaan vapaaehtoista tietä ja asianlaita *käytännössä* on myös näin säännönmukaisesti. Tällaiselle perusajatukselle rakentunee esim. liikennevakuutuslaki.

ehkä sivullista vastuuvollista vastaan taikka heitä molempia vastaan siinä syyteprosessissa, jossa syytetylle vaaditaan myös rangaitusta, ajettavien kanteiden välillä."

Fakultatiivisen adheesion salliminen herättää kuitenkin välittömästi toisen ongelman. Jos asianomistajalle myönnetään oikeus valita toisaalta syyteprosessin ja toisaalta siviiliproessin välillä, saatetaan kysyä, kuinka vastaava tilanne muotoutuu tuomioistuimen kannalta silloin, kun siviiliperusteinen vaatimus on nostettu syyteprosessissa.¹⁰ Kuten alussa viittasin, ei oikeuskäytännössämme yleensä ole tunnettu muuta kuin kaksi eri mahdollisuutta: joko tertiukseen suunnattu siviilikanne tutkitaan rikosprosessin yhteydessä tai sitten se riita-asian luontoisena jätetään tutkittavaksi ottamatta. Siten voitaisiin sanoa, että menettelyllisesti seurattaisiin tässä kohdin varsin heikkoasteisen fakultatiivisen adheesion ajatuksia, joka samalla merkitsee, ettei tilanne tuomioistuimen kannalta ole suinkaan eri menettelyjen välillä myönteisesti valinnainen, vaan joko kokonaisvaltaisesti myönteinen tai tutkinnan epäävä.

Tällainen menettely perustunee lähinnä siihen, että erotettuna eri menettelyyn itsenäiseksi päävaateeksi siviilivaade ei enää kuuluisikaan rikosprosessin vaan siviiliproessin asialliseen sovellutusalaan. Usein on niin, että tertiuksen kotipaikan forum, johon siviiliperusteinen kanne tavallisesti menisi, on toinen kun forum delicti. Jos nyt tertius tekee rikosjutun yhteydessä ensin väitteen siitä, ettei siviilipuolta voida käsitellä riita-asian luontoisena tässä tapauksessa rikosprosessimenettelynä, tuomioistuin todettuaan asianlaidan siirtää siviilipuolen erikseen käsiteltäväksi tältä osin siviiliproessiin. Siirron jälkeen tertius tekee sitten siviiliprosessissa ennen vastaamista pääasiaan väitteen, että kanne on nostettu väärässä forumissa, jonka arvostelu on nyt suoritettava siviiliproessin sääntöjen mukaan. Tämä merkitsee usein sitä, että kanne on jätettävä tutkittavaksi ottamatta.¹¹

⁹ Ks. tekstissä lausutun johdosta esim. *Palmgren* s. 68, jossa sivulliskumuloinnin sallimista pidetään tarkoituksenmukaisena.

¹⁰ Vrt. tekstissä lausutun johdosta välittömästi rikoksen perustuvien vaateiden osalta 15 §:n viite 22 jälkeen olevaa esitystä. — Vrt. toisaalta *Gärde* s. 281 ss. sekä toisaalta *Agge I* s. 109 ja *Braas I* s. 240 s.

¹¹ Näin tapahtui esim. jutussa KKO p. 16/4 1953 taltio 1443/Metsähallitus ym./tulipalon aiheuttaminen sekä KKO p. 16/4 1953 taltio 1444/Metsähallitus/tuomioistuimen laillisuus (Ensimmäisessä [syyteoikeudenkäynnissä] erotettiin siviiliperusteinen sivullista vastaan ajettu vahingonkorvauskanne siviiliprosessissa käsiteltäväksi, jälkimmäisessä erotettu juttu vastaajan tekemän väitteen johdosta jätettiin forum-kysymyksen johdosta tutkittavaksi ottamatta).

Ilmeisesti juuri siirtomenettelyn jälkeen ilmenevistä prosessuaalisista vaikeuksista johtuen oikeuskäytännössä ei juuri tunneta tässä kohdin kuin kaksi eri vaihtoehtoa: joko siviilivaatimus tertiuksen huomautuksista huolimatta tutkitaan tai sitten se rikosprosessin yhteydessä riita-asian luontoisena jätetään tutkittavaksi ottamatta. *Tutkittavaksi ottamatta jättämis* -linja on kuitenkin asianomistajan ja vahinkoa kärsineen kannalta epäonnistunut. Niin voitaneen sanoa myös yleisen oikeussuojatoiminnan kannalta asiaa tarkastellen. Erityisen vaarallinen on linjan mukainen ratkaisu määräaikaistututissa. Yleisluontoisena johtopäätöksenä on todettava, että oikeuskäytännössä kehitetty siviiliperusteinen tertiuskumulointi on tämän hetkisessä kehitysvaiheessaan vielä jossakin määrin keskeneräinen. Siinä on kylläkin selvästi näkyvissä menettelyn tarve ja kehityslinja, mutta lopullinen menettelylinen hiominen näyttää vielä puuttuvan. Ongelmassa saatetaan erottaa kaksi vaikeinta kohtaa: forumkysymysten ratkaisu¹² sekä haasteen muotoa koskevien, nykyisin etupäässä jo teoreettisten ongelmien ratkaisu.

Mitä ensinnäkin tulee forumkysymysten ratkaisuun, havaitaan, että lainsäädäntöömme sisältyy rikosasioiden osalta rikosasiain yleistä oikeuspaikkaa koskeva OK 10: 21:n yleinen määräys forum delictistä, mutta siviilipuolella puuttuu lainsäädännöstämme yleinen vastaava siviilioikeudellisen vääryyden aiheuttamaa vahingonkorvausta koskeva oikeuspaikka.¹³ Eräiden erityistilanteiden osalta meillä kylläkin sisältyy lainsäädäntöön määräyksiä tällaisista siviilioikeudellista vastuuta koskevista forum quasidelicteistä, mutta kun tällaisia määräyksiä kuitenkin on vain erityislainsäädännössä, voitaneen niitä tuskin pitää yleisen säännön ilmauksina.¹⁴ Kuitenkin voidaan näiden määräysten sisältämien tilan-

¹² Ruotsin oikeuden mukaan katsottiin NRB:n 22: 1:n sisältävän myös forummääräyksen niitä tapauksia varten, joissa sivullisen vaatimus yleisten forum-määräysten mukaisesti menisi johonkin muuhun tuomioistuimeen, kuin missä se on syyteprosessissa vireillä. Ks. tämän johdosta *Gärde* s. 276.

¹³ Vrt. tekstissä lausutun johdosta esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 348 ss.

Ks. mainitusta oikeuspaikasta siviiliprosessissa myös *Wrede—Palmgren* I s. 178 ss.

¹⁴ Ks. esim. RautatieVastuuL 10¹ §, IlmailuL 12 § ja LVL 11 §:n 1 mom., joissa kilpailevina oikeuspaikkoina on mainittu juuri forum quasidelicti ja forum domicilii. Vrt. kuitenkin L. kuljetuksesta ilma-aluksissa 28 §, johon ei mainitunlaista lainkohtaa sisälly. Forum-säännöksiä on meillä lukuunottamatta RautatieVastuuL:n määräystä pidetty ehdottomina. Näin *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 350.

Tekstissä mainitunlaisen yleismääräyksen johdosta ks. NRB 10: 8 ja sen johdosta *Olivecrona* s. 332.

teiden osalta jo sanoa, että niissä forumkysymyksen ratkaisu ei enää muodosta siirtokysymyksen positiivisen ratkaisun estettä, vaan voidaan tutkinnan sopimattomuuden ilmetessä siirtää sivulliseen suunnattu vahingonkorvauskanne samassa tuomioistuimessa tapahtuvaan *siviiliprosessimenettelyyn*.¹⁵ Menettely lienee katsottava mahdolliseksi myös silloin, kun forum delicti ja vahingonkorvauskanteen käsittelypaikan oikeuspaikka, joka tavallisesti on forum domicilii, ovat yksi ja sama tuomioistuin. Vaikkakaan lainsäädäntöömme ei sisälly määräyksiä selostetunlaisesta menettelystä, pitäisin sellaista kuitenkin oikeutemme nyttemmin omaksumien käsitysten perusteiden mukaisena.

Tehokkaan siirtomenettelyn käytön toisen esteen muodostaa haastemääräysten erilaisuus siviili- ja rikosprosessimenettelyssä. Rikosprosessimenettelyssämme, kuten aikaisemmin on todettu, noudatetaan meillä yhä edelleen tässä kohdin osittain hyvinkin muotovapaata järjestelyä.¹⁶ Mikäli sivulliset vastaajapuolelle todella haastettaisiin suullisin haastein, muodostaisi haasteen muoto järkevän siirtomenettelyn tosiasiallisen esteen. Haasteen muotohan sellaisenaan muodostaa yleensä ehdottomana pidetyn prosessinedellytyksen, jonka tuomioistuin on velvollinen ottamaan viran puolesta huomioon. Käytännön kannalta voitaneen kuitenkin sanoa, että kun sivulliset tällaisessa tilanteessa *säännönmukaisesti* haastettaneen kirjallisin haastein, ei haasteen muotoon liittyvää pulmaa käytännössä yleensä nykyään syntyne.¹⁷

¹⁵ Tällainen uudenaikainen ratkaisu sisältyy Turun HO p. 6/5 1961 taltio 638/Esko Antero Heinonen ym./korvaus (Alioikeus jättäessään tutkimatta rikosprosessin yhteydessä suoraan paikalle haastettua vakuutusyhtiötä vastaan esitetyt korvausvaatimukset riita-asian luontoisina, on siirtänyt nämä samalla eri siviiliasiana tutkittavaksi).

Vrt. myös Itä-Suomen HO p. 9/12 1964 taltio 1254/Unto Aulis Karhu ym./vahingonkorvaus (Jutussa ajettiin kumuloitua kannetta vahingon aiheuttajaa vastaan rikosperusteella sekä sivullista vakuutusyhtiötä vastaan siviiliperusteella. Juttu tuli kokonaisuudessaan vetoteitse HO:een. HO tutki vetoteitse tulleen siviilipuolen sekä rikosasialuontoisen vaatimuksen viivytyksen välttämiseksi, antaen sitten jutussa kaksi erillistä ratkaisua).

¹⁶ Tässä kohdin kannattaa viitata erityisesti NRB:n asiaa koskeviin järjestelyihin, joiden mukaan syyttäjä tai asianomistaja voivat ajaa yksityisoikeudellisia vaatimuksia oikeudenkäynnistä syytettyä vastaan joko kirjallisin haastehakemuksin tai ilman haastetta, jos oikeus viimeksi mainitussa tapauksessa tämän havaitsee selvitykseen tai muihin olosuhteisiin nähden sopivaksi. Jos joku muu kuin asianomistaja haluaa tai jos jotakin muuta kuin syytettyä vastaan halutaan esittää vaatimuksia rikoksen johdosta, on oikeudenkäynti aloitettava kirjallisella haasteella. Ks. edellisen johdosta *Olivecrona* s. 335 ja s. 337 ja *Gärde* s. 276.

¹⁷ Vrt. tekstissä lausutun johdosta OK 11:22, jonka johdosta ks. *Tirkkonen* s. 228 s.

Edellä on siten katsottu, että kolmannen henkilön mukaantuloa rikosasiaan on pidettävä tietyin edellytyksin mahdollisena. Tämähän edellyttää kantajan (asianomistajan) aktiivista toimintaa, so. jutun vireillepanoa sivullista vastaan tarkoituksella saada juttu myös häntä vastaan käsitellyksi syyteprosessin yhteydessä. Vaikuttaako sivullisen suhtautuminen jollakin tavoin asian ratkaisuun? Aikaisemmin on todettu, että oikeuskäytännössä on tutkittu tällaisia vaatimuksia vastaajan väitteistä huolimatta.¹⁸ Toisaalta oikeuskäytännössä on tuomio-perustelut joskus kirjoitettu ikäänkuin vastaajan myönteiselle tai kielteiselle suhtautumiselle sivulliskumuloinnin sallittavuuteen olisi annettava jonkinlaatuista merkitystä.¹⁹

Edellä on lähdetty siitä, ettei vastaajan suhtautumisella sellaisenaan voine olla prosessilajien rajoja muuttavaa vaikutusta. Periaatteessa tuomioistuin on velvollinen kussakin yksityistapauksessa harkitsemaan, ovatko yhteiskäsittelyn edellytykset olemassa vai ei. Eri asia on, että kumuloinnin sallittavuuden ratkaisu on yksittäistapauksen osalta varsin vaikea tehtävä. Aikaisemmin kirjallisuudessa omaksuttujen suhteellisen kiinteiden ja jyrkkien sääntöjen mukaan ei tulkintavaikeuksia tässä kohdin periaatteessa eikä käytännössä kumuloinnille vieraan suhtautumistavan vuoksi ole juuri syntynyt. Kun oikeuskäytännössä nyttemmin on lähdetty käyttämään hyväksi erityisesti vahingonkorvauskanteen ollessa kysymyksessä tuomioistuinorganisaatiomme yhtenäisyyttä, voitaisiin asianosaisten toivomuksille ja siis myös vastaajan — erityisesti myönteiselle — suhtautumiselle antaa merkitystä kumuloinnin ratkaisun osalta välillisesti eli *sopivuusharkintaa* silmälläpitäen.²⁰

Edellä olen käsitellyt lähinnä kumuloinnin sallittavuuden yleisiä edellytyksiä sekä kumuloinnin sallimisesta aiheutuvia yleisiä pulmakysymyksiä oikeutemme kannalta. Lopuksi näyttäisi olevan syytä

¹⁸ Ks. tekstissä lausutun johdosta edellä 24 §:n viitteessä 30 mainittua KKO 1960 II 101.

¹⁹ Näin esim. Itä-Suomen HO p. 21/5 1963 taltio 520/Arto Matti Gabriel Halko/tieliikenneasetuksen rikkominen (Tapaus on selostettu edellä 24 §:n viitteessä 26).

²⁰ Vaikkakin meillä kirjallisuudessa on yleisesti pidetty absoluuttisten prosessin-edellytysten ehdottomuudesta tarkasti kiinni (Vrt. myös edellä 8 §:n viite 22 jälkeen lausuttua), on kirjallisuudessa yksittäistapauksen ollessa kysymyksessä juuri epäselvässä tilanteessa joskus haluttu antaa myöskin asianosaisten suhtautumiselle merkitystä prosessinedellytyksen puutteen vaikutuksia arvosteltaessa. Näin on asianlaita esim. kielletyn kanteenmuutoksen ollessa kysymyksessä. Ks. tämän osalta *Wrede—Palmgren* s. 326 sekä erityisesti *Ellilä* DL 1939 s. 403 s. sekä s. 407. Vrt. kuitenkin *Tirkkonen* LM 1960 s. 639 viite 26 edellä sekä *sama*, Suomen siviiliprosessi-oikeus I s. 539.

muutamin yleishuomautuksin *prosessioikeudellisesti* pyrkiä rajoittamaan tarkasteltavan kumuloinnin aluetta. Erityismääräyksistä johdettiin rajoituksiin olen jo toisessa yhteydessä viitannut. Tämän lisäksi on ensinnäkin todettava, että yhteiskäsittelyn prosessioikeudellinen idea sisältyy siihen, että yhdessä ainoassa oikeudenkäynnissä, joka koskee samaa oikeudenkäyntiaineistoa, voidaan käsitellä kaikki tuohon aineistoon välittömästi perustuvat tai siitä johtuvat materiaalisesti rikos- tai siviilioikeudellisiksi luonnehdittavat vaatimukset. Mitä suurempi alue vaatimusten perusteina olevasta oikeudenkäyntiaineistosta on yhtäläinen, sitä suurempi prosessioikeudellinen tehokkuus- ja varmuussuhde voidaan saavuttaa syyteprosessin materiaalliseen totuuteen pyrkivän tarkoituksen kanssa. Mitä loitompana olevasta siviilitosiseikastosta syyteprosessissa on kysymys, sitä vähäisempi prosessuaalinen tarve on yhteiskäsittelylle ja sitä laajemman erityisselvittelyn siviilivaatimus tarvitsee tuekseen. Tällaisen kumuloinnin salliminen merkitsee oikeudenkäynnin nopeuden alenemista ja siten oikeudenkäynnin hidastumista.²¹

Toisaalta olen viitannut siihen, että vaikkakin vahingonkorvausoikeuden alalla on sivulliskumuloinnin mahdollisuus melko yleisesti myönnetty, ei näin näytä olevan asianlaita silloin, kun kysymyksessä on myös tai yksinomaan sivulliseen sunnattava, samaa tosiseikastoa käsittelevä takaisinsaantikanne.²² Tällainen sääntö konkurssissa kuvastaa nähdäkseni oikeuskäytännön herkkyyttä esillä olevassa tilanteessa esiintyvien ongelmien ratkaisussa. Tosiasiatilanne on molempien kanteiden osalta periaatteessa samanlainen: edellytetään RL 39:1:n tai 39:22:n mukaista tosiseikastoa. Takaisinsaantikanteen ajamiseen oikeuttaa KS 47 § uskotut miehet, toimitsijamiehet ja velkojat sekä yksityinenkin velkojan. Vaikkakaan itse kanteen määrääjassa nostamisen toteaminen ei tuottane suurempia vaikeuksia rikosprosessinkaan yhteydessä, on erikoista kuitenkin, että siviilikannetta on ajettava yksinomaan sopimuskumppania tai ensimmäistä luovutuksensaajaa vastaan, muttei esim. konkurssivelallista vastaan.²³ Tilanne on siten jossakin määrin toinen kuin vahingonkorvaustilanteessa, jossa vahingonkorvauskanne useimmiten voidaan kohdistaa menestyksellisesti ainakin itse rikoksentehtijään.

Vaikkakin voidaan esittää eräitä prosessuaalisia syitä tuollaisen jyr-

²¹ Vrt. 25 §:ssä olevaa esitystä.

²² Ks. edellä 24 §:n viite 31:n jälkeen lausuttua.

²³ Ks. edellä 24 §:n viite 32 jälkeen lausuttua. Vrt. toisaalta KKO 1960 II 140.

kän erottamisen puolesta,²⁴ ei erottaminen kuitenkaan näin jyrkässä muodossa tunnu erityisen onnistuneelta, vaan tässäkin erityistapauksessa puoltaisin mieluummin fakultatiivisen adheesion muotojen noudattamista, jollaista aikaisempi konstruktio, joka piti takaisinsaantikannetta erityisenä itsenäisenä pääasiana, ei rikosjutun yhteydessä voinut sallia, mutta jonka yhteiskäsittelylle omaksuttu käsitys samantasoisesta kumuloinnista ei aseta välttämättä esteitä. Siten tuntuu jonkin verran haetulta syytejutun yhteydessä, jossa sekä konkurssivelallista että luovutuksensaaajaa syytetään RL 39: 1:n mukaan, jättää takaisinsaantivaatimus riita-asian luontoisena tutkittavaksi ottamatta. Kun takaisinsaantikanteeseen liittyy kuitenkin tiettyjä riskejä mm. forumkysymysten ratkaisun osalta,²⁵ näyttää tämä johtavan fakultatiivisen adheesion periaatteellisesta sovellutusmahdollisuudesta huolimatta käytännössä kielteisen kannan ja tässä kohdin siten tosiasiallisen separaatioperiaatteen soveltamiseen.

Edellä kuvattu erityistilanne valaisee nähdäkseni varsin onnistuneesti sivulliskumuloinnin aiheuttamia vaikeuksia. Se osoittanee varsin selvästi siihen suuntaan, että ellei tällaista kumulointia kokonaisuudessaan kielletä, prosessioikeuden kannalta ei ole mahdollista esittää tarkkarajaisia sääntöjä sivulliskumuloinnin sallittavuudelle yksittäistapauk-

²⁴ Kun KS 46 §:n a-kohta ja RL 39: 1¹ ja 2² tunnusmerkistöiltään vastaavat toisiaan ainakin siten, että rikoslain tunnusmerkistö toteuttaa yleensä KS 46 §:n a-kohdan, saatettaisiin arvella, että viimeksi mainittu sisältäisi siten rikosoikeudellisen määräyksen, joka edellyttäisi rikosperusteisen vaateen menoa rikosprosessimenettelyyn. Näin ei kuitenkaan ole katsottu olevan asianlaita, vaan takaisinsaantikannetta on pidetty meillä (vrt. kuitenkin *Lejman* s. 66 ss. ja 70 s.) kaikilta perusteiltaan siviiliasiana. Tällaisella tutkinnalla saavutetaan ainakin se prosessioikeudellinen etu, että KS 46 §:n a- ja b-kohtien muistuttaessa suuresti toisiaan niiden keskinäinen muotoutumismahdollisuus voidaan toteuttaa siviiliprosessimenettelyssä eikä harkittavaksi ollenkaan tule tähän asti meillä erittäin ankaran tulkinnan alaiseksi joutunut menettelymuodon muotoutumismahdollisuus. Suomalainen järjestelmä on kuitenkin vienyt siihen ehkä prosessieconomisesti epätydyttävään tulokseen, jonka mukaan kokonaistilanne jaetaan kahteen eri osaan: toisaalta rikosprosessiin itse konkurssivelallista vastaan sekä siviiliprosessiin, jossa käsitellään samoista oikeussuhteista syntyneet tertiusta vastaan suunnattavat siviilivaatimukset. Kun rikosprosessi tässä kohdin käsitetään aina ensisijaiseksi, merkitsee tämä samalla sitä, että mainittu takaisinsaantivaatimus muodostaa käytännössä aina jälkiprosessin.

²⁵ Takaisinsaantikanteen oikeuspaikkaa ei meillä yleensä omaksuttujen mieliteiden mukaan määrää konkurssiforum, vaan sen oikeuspaikkaa on arvosteltava yleisten oikeuspaikkasääntöjen mukaan. Ks. esim. *Grotenfelt*, *Kommentar* s. 119, *Wrede*, *Konkursrätt* s. 78 s.

Ks. myös *Tirkkonen*, *Suomen siviiliprosessioikeus* I s. 342 viite 4 kohdalla ja mainituissa viitteissä lausuttua.

sessä, koska sääntöjen esittäminen edellyttäisi kulloinkin perusteina olevien oikeussuhteiden arvostamista yksityistapauksessa eikä vain abstraktisten oikeussuhteiden vaan samalla konkreettisessa oikeudenkäynnissä ilmenevien oikeussuhteiden vertaamista siihen faktamateriaaliin, mistä syyteprosessissa on kysymys.²⁶ Tämä tehtävä jää siksi lopulta lainkäyttäjän harkinnasta riippuvaiseksi. Kun edellä käsiteltyä tyyppiryhmää silmälläpitäen on päädytty nimenomaan fakultatiivisen adhesion ajatusten mukaiselle yleislinjalle, merkitsee tämä samalla sitä, ettei teorian kannalta tunnu olevan erityistä tarveakaan pyrkiä asettamaan muuta prosessioikeudellista, materiaalisioikeudellisiin yksittäistapauksiin välittömästi liittyvää rajoitussääntöä.²⁷

²⁶ Kuinka prosessioikeudellisesti on esim. arvosteltava tilannetta, jossa rikoksesta syntynyt yksityisioikeudellinen velvoite asianomistajan suostumuksin siirrettäisiin kolmannelle miehelle (vrt. myös *Grottenfelt* s. 256)? Jos kolmas mies ei kuitenkaan halua täyttää hänelle näin syntynyttä velvoitetta vapaaehtoisesti, voitaisiinko tuollainen velvoite toteuttaa siviiliprosessin vaiko rikosprosessin järjestyksessä? Jos sivullista vastaan ajetaan yksittäistä päävaatimusta, joka perustetaan hänen sitoumukseensa, tuntuu ilmeiseltä, että varsinkin kun sitoumus usein on laadittu jonkin siviilioikeudellisen oikeustoimen esim. omavelkaisen takauksen muotoon, yksittäinen päävaade tämän *proxima causan* perusteella menisi siviiliprosessissa käsiteltäväksi. Vrt. myös *Ylöstalo*, Takauksesta s. 74 s. sekä s. 75 viite 8:ssa mainittua kirjallisuutta sekä siellä mainittuja KKO 1939 II 537 ja 1938 II 599. Tämä nähdäkseni tuntuukin selvältä. Eri kysymyksen muodostaa, missä määrin juuri takauksen perusteella voitaisiin tertius velvoittaa jo syyteprosessin yhteydessä korvaamaan rikoksen aiheuttama vahinko. Tilannetta tuskin voitaneen varsinkaan edellisissä pykälissä esitettyjen esimerkkien valossa pitää itsestään selvänä. Kun siviilioikeudellisen oikeustoimen pätevyyden ja muihin tähän liittyvien ehtojen tutkiminen näyttää edellyttävän varsin laajaa, rikoksesta poikkeavaa tutkintaa omine tosiseikaston osineen ja omine tunnusmerkistöineen, tuntuisi tämä tapaus kuuluvan jo sellaisenaan siviiliprosessiin ja noudattelevan siten separaatioperiaatteen ilmaismia ajatuksia.

²⁷ Vaikuttaako sivulliskumuloinnin sallittavuuteen väitetyn materiaalsen vastuun rinnakkaisuus tai toissijaisuus? Siviiliprosessin puolelta voidaan ensinnäkin havaita, että mikäli henkilö on mennyt lailliseen takaukseen toisen velasta, voidaan häntä tästä siviiliprosessin kautta yleensä hakea vasta sitten, kun kantaja voi osoittaa olevansa oikeussuojan tarpeessa laillista takaajaa vastaan. Tämä tapahtuu vasta sen jälkeen kun velallisen maksukyvyttömyys on asiassa todettu. Prosessuaalisesti, mikäli kanne nostetaan takaajaa vastaan, ennenkuin päävelallista on haettu velasta, on se jätettävä tutkittavaksi ottamatta puuttuvan oikeussuojan tarpeen vuoksi tai hylättävä tällä kertaa, joka tarkoittanee tässä yhteydessä samaa. Vrt. tämän johdosta *Ylöstalo*, Takauksesta s. 137 ss.

Rikosprosessimenettelyn alueellakin voidaan havaita tapauksia, joissa vastuuperusteet vastuuvollisiin nähden on porrastettu. Tällaisia säännöksiä on esim. painovapauslain luomissa vastuutapauksissa. Oikeuskäytännössäkin ongelmaa on pohdittu ja tällöin useimmiten näyttää päädytyn sille linjalle, ettei julkaisija

27 §. SIVULLISKUMULOINNISTA ESINE- OIKEUKSIA SILMÄLLÄ PITÄEN

Toisissa yhteyksissä on pyritty selvittämään sivulliskumuloinnin mahdollisuutta lähinnä sellaisia tilanteita silmällä pitäen, joissa esineen rikoksentelehtelyllä oikea haltija, jolle yleensä myönnetään asianomistajan asema, esittää esinettä koskevia vaatimuksia syyteoikeudenkäynnissä joko syytettyä tai jotakin muuta henkilöä vastaan, jolla hän katsoo olevan itseensä nähden huonompi oikeus esineeseen.¹ Näiltä osin on voitu havaita, että prosessuaaliset konkreettiset tilanteet ja niiden arvostelu muistuttavat varsin suuresti käytännöllisissä ilmeneismuodoissaan kaikkien kolmen tarkasteltavan kannetyypin alueella toisiaan. Esineoikeuksien oikeussuojan erityislaadusta² johtuu kuitenkin myös eräitä prosessioikeudellisia erikoisuuksia. Tämän vuoksi näyttää olevan syytä tarkastella materiaalsen oikeuden monimutkaisempien perustilanteiden muotoutumista prosessioikeudellista hahmottamista varten.

Rikosprosessimenettelyn puolella saatetaan ajatella useita erityyppisiä perustilanteita:

— rikosjutussa, jossa X:ää syytetään kavalluksesta, A vaatii esinettä itselleen oikeana omistajana. X väittää kuitenkin, että hän on jo ennen A:ta saanut esineeseen omistusoikeuden ostettuaan sen Y:ltä.³

— esine, joka on viety rikoksella asianomistaja A:lta, löydetään C:n luota. Syytejutussa vaaditaan X:lle rangaistusta varkaudesta, jolloin C vaatii esinettä itselleen väittäen ostaneensa sen rikoksen tapahtumisajankohdan jälkeen Y:ltä. Luonnollisesti myös asianomistaja A vaatii esinettä itselleen.⁴

toissijaisen vastuun toteuttaminen saattaisi tulla syyteprosessin yhteydessä kysymykseen. Ks. tämän johdosta esim. Helsingin HO p. 31/5 1963 taltio 1003/Olof Emanuel Andersson/painovapauslain rikkominen (Koska yhtiö sanomalehden julkaisijana oli vastuussa vahingonkorvauksesta vain siltä osalta, jota ei saataisi lehden päätoimittajalta perityksi, eikä RO:n olisi pitänyt ottaa tältä osalta tutkitavaksi kannetta samanaikaisena, HO poisti alioikeuden tässä kohdin antaman lausunnon).

Samoin Helsingin HO p. 27/11 1961 taltio 1533 ja 1534/Virallinen syyttäjä ym./herjaus ym.

¹ Ks. toisaalta 18 §:ssä ja 20 §:n viite 8:n kohdalla ja sen jälkeen lausuttua.

² Esineoikeuden ja velvoiteoikeuden välisestä suhteesta ks. erityisesti *Zitting—Rautiala* s. 1 ss.

³ Vrt. tekstissä lausutun johdosta *Zitting—Rautiala* s. 5 ss.

⁴ Vrt. edellisen johdosta *Zitting—Rautiala* ib.

— kuten viimeksi mainitussa tapauksessa, mutta C on pantannut esineen edelleen velkansa vakuudeksi Z:lle, jonka hallusta se on takavarikoitu ja syyteprosessissa A:n ja C:n lisäksi myös Z vaatii esineen luovuttamista itselleen.

Kun tarkastellaan edellä lueteltuja tilanteita, havaitaan, että niille kaikille on prosessioikeudellisesti yhteistä, että jos tuomioistuimen on ratkaistava syntynyt esineoikeuksia koskeva oikeusriita, se ei voi ratkaista kokonaistilannetta enää vain pitämällä silmällä sitä, kenellä esineen osalta on ollut rikoksentekohetkellä tai välittömästi sitä ennen rikosoikeudellinen vallinta esineeseen, vaan tuomioistuimen on ensin perehdyttävä rikosoikeudellisen vallinnan takana oleviin siviilioikeudellisiin oikeussuhteisiin.

Yleisesti voitaneen myös todeta, että kun meillä asianomistajan käsite kirjallisuudessa esitettyjen mielipiteiden mukaan on yleensä pyrittävä määrittelemään rikoksentekohetkeä silmälläpitäen ja kun useat mainituista henkilöistä ovat saaneet esineeseen eventuaalisia oikeuksia tai esineestä on heille johtunut vaatimuksia vasta rikoksentekon jälkeiseltä ajalta, ei heitä voitane pitää asianomistajina ainakaan sitä rikosta silmälläpitäen, jolla esine on riistetty oikealta omistajalta.⁵

Prosessioikeuden systematiikan kannalta lienee tertiuksen esiintyminen esineoikeuksien ollessa kyseessä yleensä luokiteltava lähinnä pääväliintulotyyppiin kuuluvaksi. Pääväliintulolla eli pääinterventiollahan tarkoitetaan sitä, että kahden asianosaisen välisen oikeudenkäynnin kestäessä kolmas henkilö vaatii itselleen sitä, mistä asianosaiset käyvät oikeutta.⁶ Tällaisen pääväliintulon seurauksena syntyy siviiliprosessin puolella uusi oikeudenkäynti, jossa pääväliintulija on kantajana ja alkuperäisen oikeudenkäynnin asianosaiset vastaajina.

Aikaisemmin kirjallisuudessa vallitsi kielteinen mielipide tämän ilmiön mahdollisuudesta esiintyä rikosprosessissa.⁷ Nytemmin ilmiö periaatteessa tunnustettaneen mahdolliseksi, vaikkakin yleensä lienee katsottu, etteivät OK 18 luvun säännökset sellaisinaan ole sovellettavissa rikosprosessin pääväliintulotilanteeseen.⁸ Tämä onkin varsin luonnollista, kun otetaan huomioon, että siviiliprosessimenettely rakentuu varsin vahvalle ja tarkoin periaatteessa seurattavalle *interventiokiellolle*,

⁵ Vrt. myös edellä 3 §:n viite 23 kohdalla lausuttua.

⁶ Pääväliintulossa tekstissä mainitun kaltaisessa tapauksessa ks. esim. *Tirkkonen* I s. 425 s. sekä *Tarjanne* LM 1927 s. 17 ss.

⁷ Näin *Gröndahl* s. 134 s.

⁸ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta erityisesti *Tirkkonen* I s. 425 s. sekä *Tarjanne* LM 1927 s. 19 ss.

kun taas rikosprosessimenettelyssä interventiokieltoa seurataan suhteellisen väljästi, kuten OK 11 luvun haastetta koskevat määräyksetkin omalta osaltaan indisoivat. Kun toisaalta ei myöskään tavallisesti ole rikosprosessimenettelyn korostamien nopeus- ja erityisesti varmuusvaatimusten mukaista, että jokaisessa rikosprosessissa, jossa pääinterventio-tyyppisesti syytetyn omistusoikeus rikoksella vietyyn esineen tehtäisiin todennäköiseksi, tällainen vaatimus siirrettäisiin eri prosessiin, eivät määräykset tunnu soveltuvan erityisemmän hyvin rikosprosessin perusvaatimuksiin. Vaikkakin siten rikosprosessissa esineoikeudellisten vaateiden osalta näyttää voivan ilmetä myös pääväliintulotyyppisiä tilanteita, ei näitä yleensä voida ratkaista OK 18 luvun edellyttämien sääntöjen mukaisesti. Ongelmaksi muodostuu siten toisaalta, kuinka tuollaista pääväliintuloksi luonnehdittavaa tilannetta olisi käsiteltävä, sekä toisaalta oikeussuojatoiminnallisesti tärkeä kysymys, voidaanko pääväliintulotilanteen edellyttymät materiaalisioikeudelliset ongelmat tutkia syyteprosessin yhteydessä.

Tutkimuksen kannalta muodostuu siten ydinkysymykseksi, voidaanko syyteprosessin yhteydessä ryhtyä tutkimaan ollenkaan sitä ongelmaa, kenelle esine varsinaisesti siviilioikeuden kannalta kuuluu, ts. kuka useammista vaatimusten esittäjistä on esineen oikea omistaja.¹⁰ Kuten meillä kirjallisuudessa on todettu, ei siviilioikeudellinen vindikaatio-kanne sellaisenaan ole täysin yksisisältöinen. Lähinnä on mainittava kaksi eri suuntaa, jotka kilpailevat keskenään. *Toisaalta* vindikaatiokanteeseen katsotaan kuuluvan sekä sen, että omistaja vaatii esineen hallintaa itselleen että samalla sen vahvistamista, että hän on esineen oikea omistaja. Tällöin siis kanteet ovat selvästi kumuloituna, suorituskanne- ja toisaalta vahvistuskannetyyppisinä. *Toisaalta* on katsottu, että hallinnan luovuttamista koskeva vaatimuskin voidaan muotoilla siten, että omistusoikeuskysymys tulee samalla prosessin kohteeksi.^{10a} Mielipiteet on lausuttu lähinnä siviiliprosessia ajatellen, jolloin samalla on viitattu siihen, että jälkimmäisen kannekonstruktion tulokinta tuskin johtaa tyydyttäviin lopputuloksiin siviilituomion vaikutuksia ajatellen.

Rikosprosessin puolella on viitattu siihen, että positiivinen oikeu-

⁹ Vrt. edellä 3 §:n viite 10 jälkeen olevaa esitystä.

¹⁰ Vrt. esim. NRB 22:4 ja 14:2 ja sen johdosta esim. SOU 1938:44 s. 280 s. Vrt. toisaalta Itävallan ja Ranskan oikeuden omaksumista mielipiteistä Roeder s. 80 s. sekä Vidal—Magnol s. 900.

^{10a} Ks. näiden suuntausten osalta Zitting—Rautiala s. 194 ss. ja erityisesti s. 196 ss.

temme ei sallisi nostettavaksi sellaista vahvistuskannetta, jonka kohteena on rikollinen teko.^{10b} Säännöstä on tehty poikkeus mm. sen tilanteen osalta, jossa oikea omistaja, sen jälkeen kun esinettä on vaadittu valtiolle menetettäväksi, tekemällä pääväliintulon vaatisi esinettä itselleen eli kuten kirjallisuudessa on lausuttu, negatiivisen vahvistuskanteen sen toteamista, ettei valtiolla ole oikeutta saada esinettä julistetuksi menetetyksi.^{10c} Tässä erityistilanteessa pääväliintulijalle myönnettäen myös rikosprosessissa asianosaisasema.

Prosessioikeudellisten kanneoppien perusteiden valossa voidaan sanoa, että aikaisemmin tutkituissa tilanteissa olivat vallitsevina sellaiset, joissa kannevaatimus kylläkin oli laadultaan¹¹ siviilioikeuden piiriin kuuluva, mutta kanneperuste rikosoikeudellinen. Nyt sen sijaan saatetaan edellisiin materiaalioikeudellisiin näkemyksiin nojautuen ajatella useammanlaatuista perustilanteita:

1) hallintakanteen osalta ratkaiseminen muodostaa syyteprosessin ratkaisun edellytyksen, jolloin myös siihen sisältyvä omistus- tai muu siviilioikeudellinen kysymys muodostaa *esikysymyksen* itse syytejutun ratkaisulle,¹² tai

2) edellisen tilanteen vallitessa samalla vaaditaan nimenomaisesti sen vahvistamista, että vaatimuksen esittäjällä on parempi oikeus riidanalaiseen omaisuuteen¹³ tahi

3) syytejutun yhteydessä esitetty hallinta- tai omistusoikeuskysymyksen ratkaisu ei muodosta esikysymystä itse syytejutun ratkaisulle, mutta tällaista ratkaisua on tuomioistuimelta kuitenkin tuossa yhteydessä vaadittu.

Kun tarkastellaan edellä 1-kohdassa mainittua perustilannetta, havaitaan varsin pian, ettei ongelmakysymys muodosta mitään rikosprosessimenettelyn erityisongelmaa,¹⁴ vaan on eräs menettelyoikeuden yleis-

^{10b} Vrt. edellä 15 §:n viite 1 jälkeen lausuttua sekä esim. *Tirkkonen* I s. 412 ss.

^{10c} Ks. *Tarjanne* LM 1927 s. 18 ss. sekä erityisesti s. 19 viite 2 if. sekä *Tirkkonen* I s. 414 s.

¹¹ Vrt. tekstissä esitetyn johdosta kuitenkin *Venoja* s. 136 ss.

¹² Tämä tulee kysymykseen usein sekä syyte- että konfiskaatiovaateiden oikeudellista perusteltavuutta harkittaessa. Vrt. tämän osalta *Tarjanne* LM 1927 s. 17 s. sekä *Tirkkonen* I s. 414 s.

¹³ Kysymyksen asettelun johdosta vrt. kuitenkin toisin *Venoja* s. 136 ss.

¹⁴ Mitä itse ilmiön nimitykseen tulee, on todettava, että meillä kirjallisuudessa ovat uset kirjoittajat käyttäneet siitä nimitystä »ennakkokysymys». Ks. esim. *Sjöström—Alkio* s. 158 ss., *Tirkkonen* I s. 96 s. ja II s. 553 s., *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 154 sekä *Granfelt* s. 224. Toisaalta nimityksiä »ennakkokysymys» ja

siä ongelmakysymyksiä, jonka merkitys näyttää olevan yhä kasvamaan päin. Meillä on kirjallisuudessa esikysymykset määritelty oikeuskysymyksiksi, jotka tietyssä tuomioistuimessa tai hallintomenettelyssä vireillä olevaa pääkysymystä tutkittaessa havaitaan olevan sellaisessa yhteydessä pääkysymyksen kanssa, että loogisen ennakkoluontoisuusjärjestyksen mukaan ne on ratkaistava ennen pääkysymyksen lopullista selvittämistä, mutta jotka toisaalta oikeudellisen luonteensa puolesta kuuluvat toisenlaisessa viranomaismenettelyssä tutkittavaksi kuin se menettely on, jossa pääkysymystä selvitetään.^{14b} Esillä olevassa tapauksessa on huomionarvoista, että omistusoikeuskysymys on selvästi jouduttuaan riitaiseksi ratkaistava ennen syytevaatimusta (esim. kavalussyyte) sekä että se pääkysymyksenä kuuluisi selvästi siviiliprosessimenettelyssä ratkaistavaksi.

Kun pyritään selvittämään Suomen voimassa olevan oikeuden omaksumaa mielipidettä esikysymysten käsittelyyn nähden, on tietysti ensinnä tarkasteltava sitä, löytyykö meillä lainsäädännössä yleissäännöksiä tapausten osalta tai sellaisia erityissäännöksiä nimenomaan rikosprosessin osalta, joista voitaisiin päätellä voimassa olevan oikeuden kanta kysymysten käsittelytavan osalta. Selvältä ensinnäkin näyttää, että minkäänlaista yleismääräystä ei kirjoitettuun lainsäädäntöön rikosprosessimenettelyn alalla sisälly.¹⁵ Eräisiin yleisluontoisempiin määräyk-

•esikysymys» on käytetty suhteellisen rinnakkaisina muotoina. Ks. esim. *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 165 sekä *Hakulinen*, Suomalais-suomalais-saksalainen lakikielen sanakirja, Helsinki 1944, s. 42 sekä toisaalta Nykysuomen sanakirja I s. 230 s. — Esikysymys-nimitystä ovat meillä käyttänyt esim. *Wrede-Caselius* s. 91.

^{14b} Olen tekstissä päätenyt meillä *Rekolan* ansiokkaassa artikkelissaan LM 1958 s. 614 esittämän määritelmän kannalle.

Muista mielipiteistä ks. esim. *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 154 s.

Esikysymys-nimityksen tueksi voitaneen viitata eräisiin näkökohtiin. Ensinnäkin tämä nimitys on lyhyempi kuin ennakkokysymys-sana. Sitä on käytetty jo aikaisemmin rinnakkaisena ennakkokysymys-termin kanssa. Ennakkokysymys esiintyy useiden muidenkin oikeusalojen piirissä esim. ennakkovero, ennakkotieto, ennakkopäätös, ennakkoturvaamisen menettely jne. Perustelujen osalta ks. myös *Rekola* LM 1958 s. 614. — Maininnanarvoista kuitenkin on, että uudemmassa lainsäädännössä (Vesil 14:1) on käytetty nimitystä ennakkokysymys.

¹⁵ On yleisesti todettava, että esikysymys-käsitettä vaivaa melkoinen epä-määräisyys, jota on omiaan vahvistamaan se, että kirjallisuudessa esitetyt suhteellisen harvat maininnat menevät osittain ristiin. — Kielitieteellinen tai yleiskielen mukainen tulkinta lähtee käsitteen hajoittamisesta sen osatekijöihin. Käsitteen etutavusta päätellään, että kysymyksessä on seikka, joka on ratkaistava ennen käsitteen loppuosassa ilmenevää toista käsitettä, kysymystä, tai tarkemmin sanottuna pääkysymystä. Kysymyksellä eli pääkysymyksellä tarkoitetaan tässä yhteydessä ta-

siin voidaan kylläkin tässä yhteydessä viitata. Niinpä OK 24:3¹:n mukaan tuomari ei saa sivuuttaa mitään asianhaaraa, ¹⁶ jonka kantaja haasteen nojalla on tuonut esiin tai minkä vastaaja on tavalla tai toisella sitä vastaan väittänyt, vaan on velvollinen antamaan tästä asian laadun mukaan päätöksen. Lainkohta on sikäli epäselvä, että siitä ei oikeastaan ilmene muuta kuin se, että päätöksessä on myös väitteiden osalta lausuttava niiden laadun mukaisesti jotakin. Toisaalta näyttää kuitenkin selvältä, ettei tuomioistuimien voi määrätyn jutun esikysymyk-

vallisesti kantajan tuomioistuimeen osoittamaa pyyntöä saada määrätynsisältöinen tuomio.

Käsitteen etutavusta on voitu edelleen päätellä yleiskielen mukaisessa analyysissä, että ensiksi mainitulla on ainoastaan merkitystä suhteessa johonkin muuhun, joka tulee vasta sen jälkeen. Mikäli tämä etutavu jätettäisiin pois, menettäisi käsite kokonaan sille kuuluvan erityismerkityksen: se ei enää millään tavoin poikkeaisi muista »kysymyksistä» eikä sitä ja jutun pääkysymyksen muodostavaa oikeusturvapyyntöä voitaisi enää erottaa toisistaan. Täten esikysymys-käsitteellä on elin-oikeus ainoastaan, mikäli se on tarkoituksessa funktio-suhteessa pääkysymykseen. — Vrt. tämän osalta esim. *Kralik* s. 4 ss. ja *Hänzi* s. 19. Esikysymys-käsitteellä onkin katsottu olevan elin-oikeus vain sen takia, että vasta sen ratkaisu tekee mahdolliseksi toisen kysymyksen, itse kannevaatimuksen ratkaisun: se ei siten ole itsetarkoitus sinänsä, vaan vain keino päätarkoituksen, tuomion saavuttamiseksi.

Edellisen yleiskielen mukaisen analyysin lisäksi käsitettä on pyritty rajoittamaan kausaaliopin välittämättömyyskäsitteellä. Tämän nojalla on todettu, että esikysymys ei voi olla mikä hyvänsä kysymys, joka ilmenee tuomioistuimessa, vaan ainoastaan kysymys, jonka ratkaisun avulla eräs toinen kysymys voitaisiin ratkaista. Siten on säännöksi asetettu, että esikysymyksen syntymisen edellytyksenä on pääkysymyksen olemassaolo, toisaalta esikysymys on ratkaistava aina ennen pääkysymyksen ratkaisua. Esikysymyksen ja pääkysymyksen välillä vallitsee siten molemminpuolinen riippuvuussuhde.

Esikysymyskäsitteen sisäpuolella on erotettavissa varsin erityyppisiä tilanteita. Voidaan erottaa esim. prosessioikeudellisia ja toisaalta materiaalisien oikeuden eri aloihin kuuluvia kysymyksiä. Materiaaliset esikysymykset voivat olla luonteeltaan siviilioikeudellisia, rikosoikeudellisia, hallinto-oikeudellisia tai peräti kansainvälisen oikeuden alaan kuuluvia kysymyksiä (vrt. esim. *Hänzi* s. 26). Seuraavan esityksen kohteeksi tulevat ainoastaan sellaiset tilanteet, jolloin rikosprosessimenetelyssä ilmenee esineoikeuteen liittyvä siviilioikeudellinen esikysymys.

Rikosprosessuaalisissa kirjallisuudessa on tavallisesti erotettu erilaisia esikysymyksiä sillä perusteella, onko määrätty seikka syytteen nostamisen edellytyksenä tai rangaistavuuden edellytyksenä, jolloin edellisiä esikysymyksiä on nimitetty muodollisiksi, jälkimmäisiä aineellisiksi esikysymyksiksi. Ks. tämän johdosta *Granfelt* s. 216 s.

¹⁶ On kuitenkin todettava, että lainkohta ruotsinkielisessä tekstissä lausutaan »domaren skall ej gå något mål förbi — —». Vrt. edelleen OK 24:3¹:n johdosta myös *Tirkkonen*, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 482 viite 6.

senä ratkaista seikkaa, joka ei kuulu tämän jutun, esim. syytekanteen välttämättömiin tuomioperusteisiin.¹⁷ Virheellistä olisi kuitenkin väittää, ettei lainsäätäjä meillä olisi ollenkaan kiinnittänyt huomiota nyt tutkittavaan ongelmaan. Niinpä voidaan löytää useitakin ongelman siviiliprosessuaalista ratkaisua koskevia lainsäädöksiä¹⁸ ja toiselta puolen myös rikosprosessissa on olemassa erityismääräyksiä, jotka koskevat juuri siviilioikeudellisten esikysymysten tutkintamahdollisuutta rikosprosessin puolella.

Ennen muuta on viitattava tässä kohdin RK 10:6:n määräykseen. Mainitun lainkohdan mukaan on tuomioistuimen niissä tapauksissa, joissa kantajan kiinteän omaisuuden nautinta ei olisi ilmeinen, pantava riitaesine uhkasakon alaiseksi, jonka jälkeen tuomarin on ratkaistava heidän omistusoikeusriitansa. Jos se, joka on luvattomasti viljellyt, menettää asian, on tätä sakotettava väkivallasta taikka luvattomasta viljelyksestä sen mukaan, kuin asia on. Jos tarkastellaan RK 10:6:ssa olevaa määräystä, on ensinnäkin todettava, että mainittuun rakennus-

¹⁷ OK 24:3:n yleismääräyksen täydennyksenä ks. esim. OK 17:7 todistusoikeudellista normia.

Oikeudenkäynnissä esiintyy myös runsaasti muita kysymyksiä, joiden ratkaisu kuuluu pääkysymyksenä toisenlaiseen menettelyyn, mutta joiden ratkaisua ennen pääkysymystä ei looginen välttämättömyys edellytä, ts. kysymyksiä, joiden ratkaisu on vain tarkoituksenmukaisuus- ja mukavuussyistä puolettavissa ennen pääkysymyksen ratkaisua. Jos esim. rikosjutussa ilmenee vahvoja perusteita epäillä todistajan tehneen väärän valan, voidaan todistajan kertomaa kyllä arvostella OK 17:12:n mukaankin, mutta tuomioistuimella lienee myös oikeus odottaa eri asiana tutkittavan väärän valan jutun päätöstä mainitun esikysymyksen ratkaisuna. — Tällaisia syitä saattavat silloin olla mm. prosessiekonomiset syyt, jolloin tietyn menettelyn avulla voidaan säästää sekä tuomioistuimen että asianosaisten aikaa ja varoja tai muutenkin päästä luotettavampaan lopputulokseen. On kuitenkin todettava, ettei näiden esikysymysten *käsittelytavalla* ole välitöntä merkitystä tuomion *sisällön* kannalta, vaan ne ainoastaan muotoavat menettelyn sisäistä kulkua. Kirjallisuudessa on näistä kysymyksistä käytetty joskus nimitystä esikysymykset laajassa merkityksessä. — Vrt. tämän osalta esim. *Planck* s. 486.

¹⁸ Ks. esim. ASL 10 § (ks. *Tirkkonen* LM 1959 s. 469 s.) sekä L eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeussuhteista 50 §:n 2 mom. Erityisen huomionarvoinen on Vesil 14:12:n määräys, jossa oikeutemme kannalta ensi kertaa *yleisesti* todetaan, että mitä mainitun pykälän 1 mom:ssa on sanottu, ei estä yleistä tuomioistuinta tai muita viranomaisia soveltamasta tämän lain säännöksiä sen käsiteltäväksi kuuluvassa asiassa ennakkokysymyksenä tai liitännäisenä asiana. Varsin huomionarvoinen on mainittu erityisprosessia silmällä pitäen myös saman lainkohdan 3 mom:ssa oleva määräys, jossa todetaan, että vesioikeus voi, mikäli tämän luvun 3–5 §:n säännöksistä ei muuta johdu vesiasian yhteydessä tutkia sellaisenkin asian ratkaisuun vaikuttavan kysymyksen, joka ei ole vesiasia.

kaaren lukuun sisältyi alkuaan kahdenlaisia määräyksiä: toisaalta määräyksiä siitä, kuinka kyllän yhteisiä jakamattomia maita oli nautittava tai kuinka ne oli viljelykseen otettava ja toisaalta määräyksiä jakamattoman maa-alueen tai toisen metsän ja maan luvattomasta käytöstä. Selostettuun pykälään sisältyi vanhan germaanisen perinteen mukainen, jos kohta ilmeisesti ulkomaisille esikuville rakentuva prosessuaalinen määräys niiden riitojen selvittelystä, jotka pykälässä myös materiaalisuoikeudellisesti säännöstettiin.¹⁹

RK 10: 6 on sekä kirjallisuudessa että oikeuskäytännössä aiheuttanut mm. myös nyt tarkasteltavalta osalta eri mielipiteitä.^{19b} Tässä yhteydessä ei ole mahdollisuutta puuttua mainittuihin mielipiteisiin tarkemmin, vaan saatetaan ainoastaan todeta, että nykyisin näyttää vallalla olevan sellainen käsitys, jonka mukaan RK 10: 6:n katsotaan tarkoittavan tilanteita, jolloin vastaaja tekee oikeudenkäynnissä, joka koskee haaskausta tai muuta kiinteään omaisuuteen kohdistuvaa rikosta, väitteen siitä, että hän omistaa maan. Mikäli asianomistaja ei voisi heti tällaista hallintaoikeutta näyttää ja vastaaja on tehnyt väitteensä omistusoikeudesta mainittuun omaisuuteen, on selvästi vallalla olevan mielipiteen mukaan selvää, ettei omistusoikeuskysymystä voida ryhtyä selvittämään rikosprosessimenettelyn yhteydessä vaan ainoastaan erityisessä siviiliprosessimenettelyssä.²⁰

RK 10: 6:n lisäksi voidaan lainsäädännöstä löytää myös muita erityistapauksia, joissa nimenomaan on edellytetty, ettei pääkysymyksen ratkaisuun oikeutettu viranomainen ole oikeutettu ratkaisemaan esikysymyksenä olevaa seikkaa. Tällaisia määräyksiä ovat esim. RL 27: 5², PatL 84³ §²¹ sekä TavaramerkkiL 44 §.²² Mikäli lainsäädännössä on tällainen *esikysymysten tutkintakielto ei pääkysymystä tutkivalla viran-*

¹⁹ Tekstissä lausutun johdosta ks. esim. *Lang* s. 89 ss.

^{19b} RK 10: 6:n tulkinnoista ks. esim. *Wrede—Caselius* s. 91 ss., *Zitting—Rautiala* s. 61, *Sjöström—Alkio* s. 160 ss. sekä erityisesti viimeksi mainitussa mainittua kirjallisuutta. Vrt. myös esim. *Tirkkonen* I s. 97 sekä *sama* LM 1945 s. 18 viite 21:ssä mainittua.

²⁰ Ks. tämän mielipiteen osalta esim. *Wrede* s. 141, *Wrede—Palmgren* s. 47, *Granfelt* s. 225 ss., *sama*, *Sammandrag* s. 18 ja *Lärobok* I s. 20, *Sjöström—Alkio* s. 162, *Tirkkonen* I s. 97 ja *sama*, Suomen siviiliproessioikeus I s. 165.

Vrt. myös *Kallenberg* I s. 45 ja *Lundstedt* s. 113.

Toisin kuitenkin esim. *Serlachius* JFT 1897 s. 476 ss. ja JFT 1916 s. 140 ss.

²¹ Ks. mainitun lainkohdan johdosta esim. DL 1942 II s. 1 ss. (n:o 1) sekä *Tirkkonen* LM 1945 s. 18 viite 21.

²² Mainitun lainkohdan osalta vrt. *Heiding* s. 64. Tällaisia tutkintakiellon määrittäviä normeja sisältyy erityislainsäädäntöihin. Ks. esim. JL 67 §.

omaisella ole yleensä muuta mahdollisuutta kuin lykätä pääkysymysprosessi odottamaan esikysymysten osalta annettua tuomiota tai päätöstä.²³

On kuitenkin todettava, ettei edellisiä määräyksiä ole pidetty yleissäännön ilmauksena. *Pääsääntöisesti* nimittäin meillä on katsottu, että kukin tuomioistuin on oikeutettu ratkaisemaan omat esikysymyksensä itse.²⁴ Nähdäkseni tätä mielipidettä onkin pidettävä oikeana.²⁵ Rikos-

²³ Tekstissä mainitun johdosta ks. *Tirkkonen I s. 97, sama LM 1956 s. 649 ja Alkio s. 211.*

Vrt. kuitenkin *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 159 viite 17 jälkeen.

Sinänsähän periaatteessa on esikysymysten käsittelyssä ajateltavissa kaksi päälinjaa; tuomioistuin joko tutkii aina esikysymyksen taikka ei tällaista tutkintaa suorita. Jälkimmäisessä tapauksessa saatetaan ajatella toisaalta fakultatiivista linjaa valinnaista tutkintamahdollisuutta, toisaalta separaatiolinjaa, jolloin tuomioistuin ei olisi ollenkaan oikeutettu tutkimaan esikysymyksiä. —

Kun tarkastellaan suomalaista oikeuskäytäntöä, niin havaitaan myös siellä erilaisia suuntauksia. Niinpä varhaisemman oikeuskäytännön osalta on havaittavissa myöskin linja, jonka mukaan siviilioikeudellinen esikysymys epäselvissä tapauksissa aiheutti koko rikosjutun tutkittavaksi ottamatta jättämisen tai sen, että rikosjuttu liian aikaisin vireillepantuna, oli jätettävä tutkittavaksi ottamatta. — Ks. viimeksi mainitun osalta esim. SOO p. 11/9 1901 JFT 1902 Bil. s. 135 a n:o 7. Vrt. edellisen osalta *Sjöström—Alkio s. 162*, jossa omaksuttua mielipidettä pitäisin oikeana.

Niiden tapausten osalta, jolloin alituomioistuin on jäänyt odottamaan omistus-oikeuskysymyksen ratkaisemista, on havaittavissa eri linjoja lähinnä teknilliseen menettelyyn nähden. Toisaalta on oikeuskäytännössä julistettu rikosjuttu *lepäämään*, toisaalta on taas rikosjuttu lykätty *määräpäivään*. Ks. edellisen johdosta KKO p. 26/9 1919 n:o 933 ja jälkimmäisen johdosta esim. 1933 II 265, 1940 II 50 ja 1945 II 1.

Kuten *Halila* (LM 1963 s. 245) on huomauttanut lieenee oikeuskäytäntömme ollut aikaisemmin vahvasti määräpäivään lykkäämisen kannalla. Vaikkakaan meillä puutteellinen prosessilainsäädäntö ei sisällä NRB 32:5:n tapaista yleissäännöstä, pitäisin oikeuskäytännössäkin kannatusta saanutta ja Halilan (mks. 246 s.) puoltamaa kantaa tarkoituksenmukaisuussyiden vaatimana.

Todettakoon kuitenkin että lepäämään jättämis -menettelytapaa ovat vastustaneet mm. *Sjöström—Alkio s. 163 ja Granfelt—Castrén s. 79 verr. s. 19.*

Rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa selvittelevän tutkimuksen puitteissa on aiheen kannalta joka tapauksessa selvää, ettei esikysymys näissä tilanteissa jolloin se lainsäädännöitse on osoitettu muussa menettelyssä käsiteltäväksi, voi yleensä joutua rikosjutun yhteydessä selvitettäväksi.

²⁴ Ks. esim. *Sjöström—Alkio s. 159 ss., Tirkkonen I s. 96 s., sama, Suomen siviiliprosessioikeus I s. 165, sama, Zivilprozessrecht s. 9, Wrede—Palmgren s. 47 ja s. 389. Ks. myös Venoja s. 137.*

Vrt. myös *Kallenberg I s. 45, Trygger s. 20 s., Nehrman, Processum criminalem s. 202 s.*

Ennen 1734-vuoden lakia vallinneen oikeustilanteen osalta vrt. *Abrahamson s. 615 ja s. 612 ja Sjöström—Alkio s. 160.*

Meillä nyttemmin yleisesti omaksuttua mielipidettä on pidettävä myös ulko-

prosessimenettelyn perusteista johtuu, että tietyissä tapauksissa tutkintavollisuus erityisesti korostuu.²⁶ Säännöksi on siten asetettava, että rikosasiaa käsittelevä tuomioistuin on velvollinen tutkimaan aina kaikki asian ratkaisuun vaikuttavat esikysymykset erityisesti silloin, kun syytetty on vangittuna. Tällöin ei siis missään tapauksessa — ei edes RK 10:6:n tapauksessa — lykkäys eri menettelyyn saata tulla kysy-

mailla yleisimmin omaksuttuna: Ks. esim. StRPL 4 §. StPO 261 §, ÖStPO 51 §. Vrt. myös NRB 32: 5.

²⁵ Vaikkakin kirjallisuudessamme on oltu yksimielisiä siitä, että rikosprosessissa voidaan tutkia siviilioikeudellisia esikysymyksiä, ei ole voitu päästä yksimielisyyteen tämän säännön perustelusta. Lainsäädäntöönhan ei sisälly mitään yleismääräystä siviilioikeudellisten esikysymysten tutkintamahdollisuudesta. Jos tarkastellaan kirjallisuudessa asiasta esitettyjä mielipiteitä, voidaan lähinnä löytää kolme eri ajatussuuntaa. Useimmat kirjoittajat johtavat oikeuden ratkaista esikysymyksiä toimivallasta ratkaista itse pääasia. Vrt. tämän osalta *Kralik* s. 21 viite 9:ssä mainittuja kirjoittajia. Eräänä kotimaisena johdannaisena liittyy juuri tähän ratkaisumahdollisuuteen ajatus siitä, että esikysymysratkaisuoikeudessa olisi kysymys vain eräästä ns. adheesioperiaatteen soveltuksesta, jonka periaatteen mukaan päävaateen käsittelyjärjestys määrää sivuvaateiden käsittelyjärjestyksen. (Vrt. kuitenkin edellä 8 §:ssä lausuttua.) Ks. edellisen johdosta *Granfelt*, Adhäsionsprincipen s. 39 s. — Mikäli adheesioperiaate määrittää kuitenkin juuri mainitulla tavalla (ts. päävaatimuksen käsittelyjärjestys määrää sivuvaatimuksen käsittelyjärjestyksen), on todettava, ettei siviilioikeudellinen esikysymys ole mikään erityinen vaatimus eikä edes sivuvaatimus, vaan se on kysymys lähinnä määrätyn siviilioikeudellisen oikeussuhteen olemassa olost, jolla on merkitystä itse päävaatimuksen ratkaisulle. Kun kumulaation kannalta pää- ja sivuvaatimukset — jos vielä käytetään *Granfeltin* käsitteitä — muodostavat kysymyksen kumulaation sallittavuudesta, niin esikysymys merkitsee porrastusta vertikaalisesti eikä siis horisontaalisesti.

Toisena pääajatuksena voitaisiin mainita lähinnä itävaltalaiseen kirjallisuuteen kuuluva ajatus, jonka mukaan kysymyksen ratkaisu liitettäisiin valtio-opilliseen vallanjako-oppiin. Mikäli vallanjako-oppi hyväksytään siinä rajoitetussa mielessä, että se koskee ainoastaan yleiseltä kannalta valtion viranomaistoiminnan huipputulosta, päätöstä tai hallintoratkaisua, voidaan sanoa, että tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen toimivalta on määrätty silmällä pitäen tiettyjen valtiotointen (Staatsakte) antamista eikä silmällä pitäen tiettyjä yksityisiä kysymyksiä. Tämän järjestelmän vallitessa jokainen viranomainen voi ratkaista siellä vireillä olevassa menettelyssä ilmenevän kysymyksen, mutta yleensä ainoastaan yksi voi ratkaista sen lopullisesti. Vrt. edellisen osalta *Kralik* s. 20 ss. — Tämän suunnan osalta on todettava, että mikäli käsitellään erityisesti siviilioikeudellisia esikysymyksiä rikosprosessimenettelyssä, tuntuu mainittu vallanjako-opin aspekti täysin vieraalta nimenomaan Suomen oikeuden kannalta.

Teoreettisesti katsoen esikysymysten käsittely ja tutkinta liittyy varsin läheisesti pääkysymysmenettelyn tutkinnan *syvyyteen ja perusteellisuuteen*. Niinpä nähdäkseni aivan oikein *Sjöström—Alkio* s. 159 toteaa, että esikysymysten tutkintaoikeudessa on kysymys asiallisen totuuden periaatteen korostamisesta. Mikäli pää-

mykseen.²⁷ Näin on tietysti asianlaita silloin, kun syytettyä pidetään edelleenkin vangittuna.^{28 29}

Joka tapauksessa näyttää ilmeiseltä, ettei RK 10: 6:ta voida soveltaa laajentavasti. Se tulee lähinnä kysymykseen yksinomaan kiinteistöä koskevilla riidoilla. Siten voitaneen yleensä katsoa, että siviilioikeudellisten oikeussuhteiden käsittely esikysymyksinä niissä tilanteissa, jolloin tutkintakieltoa ei ole annettu, tulisi kysymykseen. Tämä merkitsee samalla sitä, että kysymyksenasettelun ensimmäiseen kohtaan voidaan antaa rajoitetusti myönteinen ratkaisu. Katsoisin, että ellei erityisiä syitä olisi, on tuomioistuin vieläpä velvollinen tutkimaan esineoikeudellisen esikysymyksen syyteprosessin yhteydessä.³⁰ Jos siten esim. asianomistajan ja syytetyn välillä syntyy riitaa kavalletuksi väitetyn omaisuuden omistusoikeudesta, on tuomioistuin yleensä velvollinen tutkimaan tämän

kysymysmenettelyssä tulee sovellettavaksi vain prima facie -tutkinta ja siten vain puolittaututkintainen summaarinen menettely, lienee tilanne yleensä se, että tällöin eri lainsäädännöissä on oltu halukkaita suhteellisen helposti lykkäämään epäselvä esikysymys tai peräti koko asia vaatimustasollakin täystutkintaiseen menettelyyn. — Summaarisen prosessin yleisiä oikeudellisia näkökohtia selvittelee esim. *Briegleb* s. 169 ss. Suomen oikeudessa varsin hyvin tätä perusasennetta kuvaavia lainkohtia ovat esim. LL 11 §, KiinA 11 §, UL 2: 13—17 §, UL 4: 10 ja 11. Kun rikosprosessimenettelyä on perustellusti pidettävä voimakkaasti täystutkintaisena menettelynä, jossa kantajan tai vastaajan näyttöoikeutta ei ole periaatteessa millään tavoin rajoitettu ja jossa myöskin tuomioistuimen näytön hankkimisoikeuden rajoitukset ovat kokonaisuuden kannalta suhteellisen vähäisiä (OK 17: 8) tuntuu tekstissä esitetty ja meillä yksimielisesti hyväksytty pääsääntö olevan parhaiten perusteltavissa juuri tältä viimeksi käsitellyltä kannalta.

²⁶ Vrt. myös edellä 2 §:n viite 1:n kohdalla lausuttua.

²⁷ Sääntö perustuu lainvahvuisen RVA 26 §:n vangitsemisjutussa lykkäystä rajoittavaan määräykseen. Vrt. tämän osalta erityisesti *Tirkkonen* I s. 97 ja s. 519 sekä *Sjöström—Alkio* s. 173.

²⁸ Mikäli syytetty päästettäisiin samalla vapaalle jalalle, ei yleensä pitäisi olla estettä esikysymyksen pääsääntöiseen lykkäämiseen eri siviiliprosessimenettelyssä ratkaistavaksi.

²⁹ Toisaalta kiinteistöön kohdistuvien rikosten osalta lienee harvinaista, että syytetty olisi jutun vuoksi vangittuna. Jos syytetty on taas muun syyn, kuin kiinteistöä koskevan jutun vuoksi vangittuna, esikysymyksen lykkääminen eri menettelyssä käsiteltäväksi lienee katsottava mahdolliseksi.

³⁰ Esitettyä sääntöä voidaan perustella mm. rikosasiain oikeudenkäynnin nopeus- ja varmuusvaatimuksilla. Jos vastaaja aina tekemällä väitteen tai saatettuaan tekemänsä väitteen todennäköisesti todeksi, voisi saada rikosprosessimenettelyn lykkäytymään, muodostuisi tällainen tilanne oikeusturvaa hakevan kannalta kestävämmäksi. Vrt. edellisen osalta myös edellä viite 9 jälkeen lausuttua. Vrt. myös esim. *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 171 s.

esikysymyksen tuossa yhteydessä ja vain erityiset syyt voinevat aiheuttaa sen, että tuomioistuimien lykkää tämän käsittelyn eri siviiliprosessiin.³¹

Pääsääntöisesti siten siviilioikeudellisen suhteen tutkinta esikysymysluontoisesti syyteprosessissa saattaa tulla ja käytännössä useimmiten tulee kysymykseen. Tämän ongelman ratkaisulla, joka käytännössä edellyttää esineen hallinnan siirtoa rikosprosessitutkinnan jälkeen asianomistajalle takaisin, ei vielä ole lausuttu mitään siitä, kuinka ongelman asettelun toinen kohta, *vahvistuskannetyypinen lausunto* omistussuhteista olisi prosessioikeudellisesti käsiteltävä.³² Mitä erityisesti tulee *kiinteän omaisuuden* omistussuhteiden tutkintamahdollisuuteen rikosprosessimenettelyssä, on tämän osalta todettava, että kun tällaista materiaalisioikeudellista riitakysymystä ei voida erityissäännöstä johtuen ratkaista edes esikysymystasolla,³³ lienee pidettävä yleisten laintulkintaperiaatteiden mukaisena, ettei voitane ajatella tällaista tutkintaa varsinkaan vaatimustasolla. Mikäli siten syyteprosessissa esitettäisiin kiinteän omaisuuden omistusoikeuden vahvistamista koskeva vaatimus, on nähdäkseni tällainen vaatimus yleensä päävaateena jätettävä oikeudenkäynnissä tutkittavaksi ottamatta, kuten oikeuskäytännössä useimmiten on meneteltykin.³⁴ Tämän vuoksi seuraava esitys voidaan rajoittaa

³¹ Tuomioistuimella on oikeus myös silloin, kun kysymys on irtaimesta omaisuudesta, lykkätä tällaista koskeva riita eri oikeudenkäynnissä käsiteltäväksi, mutta mitään RK 10:6:n edellyttämää lykkäysvelvollisuutta tuomioistuimella ei nähdäkseni ole.

Näissä tapauksissa voitaisiin sanoa, että esikysymyksen siirtäminen eri menettelyyn näyttää perustuvan lähinnä RK 10:6:n analogiseen soveltamiseen taikka RK 10:6:n perusteisiin. Viimeksi mainituin tavoin *Ellilä* s. 61 s.

On todettava, että myöskin irtaimen omaisuuden osalta esikysymyksen selvittämättömyys saattaa olla usein palautusperusteena. Ks. tämän osalta oikeuskäytännössä esim. KKO p. 18/7 1955 taltio 2261/Lempi Lahja Leskinen miehensä holhoojana/petos. — Vrt. myös *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 172 s.

³² Meillä ei lainsäädäntöön sisälly määräystä kysymyksen yleisratkaisun osalta. Sen sijaan sisältyy ulkomaisiin prosessijärjestelmiin joskus määräys, joka sallii erityisen esikysymysluontoisen kysymyksen ilmetessä oikeudenkäynnissä sen osalta asianosaisten sitä vaatiessa vahvistustuomiotyyppisen lausunnon antamisen. Ks. esim. NRB 13:2. Vrt. tämän osalta esim. *Gärde* s. 132 ss.

³³ Ks. edellä viite 19 jälkeen lausuttua.

³⁴ Ks. SOO p. 25/10 1915 JFT 1916 bil. s. 367 a s. n:o 74 (Juttu koski tien sulkeamista ja Senaatin oikeusosasto lausui, että koska oikeuksien ei olisi pitänyt tämän rikosasian yhteydessä ottaa tutkittavaksi riita-asian luontoista kysymystä asianomistajan oikeudesta käyttää kysymyksessä olevaa tietä, tästä annetut lausunnot poistettiin ja asianomistaja osoitettiin tässä kohdin ajamaan kannettaan riita-asioista säädettyssä oikeudenkäyntijärjestyksessä).

Ero niiden tapausten välillä, jolloin vaaditaan vain tietyn, ennen rikoksentekoa

koskemaan yksinomaan kysymystä, voidaanko syyteprosessin yhteydessä asianosaisen tai sivullisen sitä vaatiessa antaa vahvistustuomio paremmasta oikeudesta riidanalaiseen irtaimeen omaisuuteen.

Kirjallisuudessa on tämän erityiskysymyksen ratkaisussa ilmennyt erilinjaisuutta. Toisaalta on esitetty myönteinen, adheesioperiaatteen nojattu käsitys omistusoikeuskysymyksen itsenäisestä tutkinnasta rikosasiain yhteydessä, jolloin esikysymysten tutkintaoikeus on perustettu lähinnä oikeutukseen tutkia siviilioikeudellisia esikysymyksiä.³⁵ Toisaalta on viitattu siihen, että tällainen siviilioikeudellisen oikeussuhteen tutkinta saattaisi oleellisesti viivyttää rikosjutun ratkaisua ja sitä on pidetty sen vuoksi sopimattomana.³⁶ Vielä on vanhemmassa kirjallisuudessa rikostuomion oikeusvoimaa koskevan esityksen kohdalla tavallisesti viitattu tuomioistuimen mahdollisuuteen ottaa siviilioikeudellisia kysymyksiä erikseen tutkittaviksi, jolloin niitä koskevalle ratkaisulle on myönnetty uudessa oikeudenkäynnissä sitova vaikutus.³⁷

Kun syyteprosessissa siten ilmenee eri mieliä siitä, kenelle esine kuuluu ja tällainen omistusoikeuskysymys samalla muodostaa syytejutun ratkaisun esikysymyksen, on nähdäkseni perusteltua sallia irtaimen omaisuuden vindikaatiovaatimuksen osalta vaatimustasoinen ratkaisu. Mielipidettä voitaisiin perustella ennen muuta sillä käytännöllisellä argumentilla, että tuomioistuin joutuu tässä tyyppiryhmässä aina, ennen kuin se voi antaa syytepuolen osalta lopullisen ratkaisun, tutkimaan, millainen siviilioikeudellinen suhde asianomistajan ja syytetyn

vallinneen oikeustilan palauttamista ja niiden, jolloin vaaditaan myös samalla määrättyjen siviilioikeudellisten vaatimusten ja oikeussuhteiden vahvistamista, saattaa käytännössä olla varsin vähäinen. Ks. esim. KKO p. 12/12 1961 taltio 3910/Urho Valtteri Korkeamäki ym./oikeus tiehen ym. (Jutussa olivat asianomistajat vaatineet vastaajille rangaistusta tien omavaltaisesta sulkemisesta sekä sen vahvistamista, että heillä oli kulkuoikeus tiellä pihamaankin kohdalla. Alemmat oikeudet hylkäsivät vaatimukset. KKO sen sijaan katsoi, ettei alempien oikeuksien olisi pitänyt ottaa asianomistajien vastaajaa vastaan ajamaa riita-asian luontoista kannetta oikeudesta tiehen yhdessä heidän vastaajia vastaan ajamansa rikosasian yhteydessä tutkittavaksi, mutta tutki jutun kuitenkin viivytyksen välttämiseksi molemmilta osiltaan).

Ks. myös KKO 1932 II 154 (Koska kantajan omistusoikeus kiinteistöön oli vastaajan jutussa tekemän väitteen johdosta käynyt riitaiseksi, ja alioikeuden niin ollen RK 10:6:n mukaan olisi pitänyt ennen tämän jutun ratkaisemista osoittaa asianosaiset erikseen riitelemään kiinteistön omistusoikeudesta, KKO kumosi HO:n ja KO:n päätökset ja palautti jutun alioikeuteen). — Vrt. edellisen johdosta myös *Honkasalo*, Erityinen osa I² s. 60.

³⁵ Ks. erityisesti *Venoja* s. 137.

³⁶ Vrt. näiden mielipiteiden osalta tarkemmin *Venoja* s. 136 s.

³⁷ Ks. esim. *Wrede* II s. 242 s.

välillä on vallinnut.³⁸ Kun sääntönä lisäksi näyttää olevan, että kaikki irtaimen omaisuuteen välittömästi oikeuksia omaavat kutsutaan paikalle ja kun he säännönmukaisesti esittävät omat vaatimuksensa esineen osalta, ei pitäisi yleensä olla estettä vaatimuksen tutkintaan myös vaatimustasolla.

Kun vain vaatimustasoisella tutkinnalla ja sen johdosta annetulla tuomiolla lieenee kiistatta sitova vaikutus asianosaisten välisessä uudessa oikeudenkäynnissä, tuntuisi vievän vähintään kummalliseen lopputulokseen, jos jo lähtökohtaisesti olisi mahdollista ratkaista samojen asianosaisten välillä tulevassa siviiliprosessissa olosuhteet toisin kuin, mitä vahvatutkintaisessa syyteprosessissa, jossa sama siviilivaade vindikaa-tiokanteena on jo esitetty.

Tällaiseen yhtenäiseen julkisoikeudellisvivahteisen erityistarpeeseen ei ole mahdollista vedota kolmannessa tyyppiryhmässä mainitussa tapauksessa, jolloin omistusoikeuskysymyksen ratkaisulla on merkitystä vain siviilivaateen, so. hallinnan palauttamisvaateen ratkaisulle. Jos esim. varkautta koskevan syytteen ollessa kysymyksessä, asianomistajan ja tertiuksen välillä syntyy riitaa siitä, kenelle esine heistä kuuluu, ei tämän ongelman ratkaisu muodosta loogista esikysymystä itse syytevaatimuksen ratkaisulle, joka edellyttää vain sitä, että esineen on omistanut joku muu kuin syytetty.³⁹ Milloin kuitenkin täsmälleen samalla menettelyllä saadaan jutussa ratkaisu, jolla on asianosaisten kesken oikeusvoimavaikutus, olisi nähdäkseni näissäkin tapauksissa pidettävä vahvistuskannetta *periaatteessa* mahdollisena. Eri asia tietysti on, että tämän ryhmän osalta tutkittavaksi ottamatta jättäminen,⁴⁰ osoitus eri oikeudenkäyntiin tai kumulaatiotilanteen purkamisen saattavat tulla — ja käytännössä tulevat — usein tuomioistuimen kannalta kysymykseen.⁴¹

³⁸ Vrt. tällaisesta siviiliprosessin puolella hyväksytystä vahvistuskanteesta NRB 13: 2 ja toisaalta 32: 5.

³⁹ Ks. esim. *Honkasalo*, Erityinen osa I² s. 4 s.

⁴⁰ Tutkittavaksi ottamatta jättämistä voidaan tapauksen osalta puoltaa usein varsin painavin argumentein jo siitä syystä, että tarkoitesidonnaisuus itse syyteprosessiin on erityisen heikko. Nythän edellytetään, että syyteprosessi ei varsinaisesti ollenkaan edellytä omistusoikeuskysymyksen ratkaisua. Vaikkakin looginen liityntä syyteprosessiin on heikko, on useimmiten kuitenkin olemassa riittävä asiayhteys ja riittävät syyteprosessissa kertyneet todisteet, jotta tuomioistuin voisi lausua myös riittaisen omistuskysymyksen osalta.

⁴¹ Erään erityistilanteen tässä kohdin muodostavat ne tapaukset, joissa *syyte tulee hylättäväksi*. Mikäli tällöin esine on takavarikoituna, saatetaan kysyä, mitä takavarikon ja mitä esineen osalta on lausuttava. Takavarikosta lausumisen osalta pitää tilanteita silmällä pitäen paikkansa se, mitä on lausuttu toisaalla 18 §:n

Edellä on kehitelty eräitä sääntöjä, joiden mukaan syytejutun yhteydessä irtaimeen esineeseen liittyviä perussuhteita voitaisiin *fakultatiivisesti* käsitellä rikosjutun yhteydessä. Vaikkakin edellisen analyysin perusteella kokonaistilanne on selvitetty vahvasti pelkistettynä, sovellutusalueen rajoilla saattaa syntyä vaikeuksia jo perustilanteen analysoinnissakin. Jos esim. syytejutun yhteydessä, jossa syytetylle vaaditaan rangaistusta varkaudesta, samalla se henkilö, joka viimeksi on syytetyn edelleen myymää esinettä hallinnut, vaatii lisäksi esinettä itselleen oikeana omistajana ehkä sen henkilön kanssa, jolla esine on pantattuna, sekä välihaltijat vaativat RVA 11 §:n nojalla korvauksia saantomiehiltään ynnä lopuksi syytetty väittää laillisin saannoin jo ennen rikoksentekohetkeä saaneensa esineen lailliseen omistukseensa, voitaneen prosessioikeuden kannalta sanoa oltavan tekemisissä vaivalloiseksi muodostuvan kumulointitilanteen kanssa. Edellisen perusteella tuskin voitaneen kumuloinnin periaatteelliselle sallimiselle asettaa nytkään ehdottomia esteitä siitäkään huolimatta, että nyt syntyy jo välitön suhde kahden, rikokseen nähden sivullisen asemassa olevan henkilön välillä.

viite 22 jälkeen, joka tilanteeseen sovellettuna merkitsee sitä, että tuomioistuin palauttaa esineen kumotessaan takavarikon lähinnä sille, jolla oli rikosoikeudellinen vallinta esineeseen rikoksentekohetkellä. Tällaisesta menettelystä saattaisi kuitenkin aiheutua merkittäviä vaikeuksia. Ks. tämän johdosta *Palmgren JFT 1949 s. 203 s.*

Käytännössä onkin usein syyteprosessin lopputuloksesta riippumatta selvitetty myös rikosoikeudellisen valinnan takana olevat jutun osapuolten väliset oikeussuhteet ja tällaisessa tapauksessa on lausuttu myös samalla esineen palauttamisesta sen oikealle omistajalle, jolloin kysymyksessä on selvästikin fakultatiivisen adheesion tilanteen erityissovellutus. Vrt. tapausten osalta esim. KKO p. 16/4 1952 taltio 1121/Virallinen syyttäjä/petos ym., jossa esine määrätty syytteen hylkäävässä päätöksessä palautettavaksi takaisin syytetylle; KKO p. 27/6 1963 taltio 1703/Matti Augusti Nieminen/törkeä varkaus, jossa omaisuus määrätty palautettavaksi asianomistajalle syytteen hylkäävän päätöksen yhteydessä. Samoin esim. KKO p. 26/6 1963 taltio 1690/Veikko Gabriel Hopeakangas/yksityisen asiakirjan väärentäminen ym. sekä KKO p. 28/5 1963 taltio 1411/Stig Olof Kronström/ryöstöntapainen kiristäminen yms.

Vrt. edellisen johdosta myös *Candolin JFT 1948 s. 344 s.* sekä *Nordfors JFT 1938 s. 519 s.*

RIKOS- JA SIVIILIASIAIN ERILLINEN KÄSITTELY

28 §. SEPARAATIOPERIAATTEESTA

Voitaneen olla yhtä mieltä siitä, että meillä on uudemmassa oikeuskehityksessä omaksuttu adheesioperiaatteen ilmaisemia ajatuksia entisten absoluuttiseen adheesioon nojaavien näkemysten lisäksi myös fakultatiivisessa muodossa. Tästä johtuen adheesio- ja separaatioperiaatteen välinen ero ei nykyoikeuden kannalta ole rikosprosessin asiallista sovellutusala määriteltäessä niin yksiselitteinen kuin aikaisemmin, vaikkakin prosessilajien differentioituminen on osaltaan johtanut eron selvenemistä kohden. Yhä edelleen on kuitenkin pääperiaatteena rikos- ja siviiliprosessin suhteita tarkasteltaessa *separaatioperiaate* ja vain erityiset syyt — ennen muuta se, että siviilivaatimus perustuu rikosjutun perusteena olevaan, kriminalisoiduksi väitettyyn tapahtumainkulkuun, joka on muodostanut rikosjutun perustan — voivat aiheuttaa separaatioperiaatteen sisällön ilmaisemista ajatuksista ennen hyväksyttyjä laajempia poikkeuksia. Adheesioperiaatteen nykyistä sovellutusta ja sen luomia ongelmia käsittelevä esitys on muodostunut varsin monitahoiseksi ja monimutkaiseksi. Aikaisemmassa yhteydessä on tutkimuksen kannalta syytä pidättäydytty omaksumasta kotimaisen oikeuden osalta mielipidettä adheesioperiaatteen sisällyksestä.¹ Lyhyesti on todettava, että adheesioperiaatteen sovellutukset meillä oikeuttavat antamaan adheesiolle omaperäisen määritelmän: *toisaalta* adheesiolla kotimaisessa oikeudessa tarkoitetaan sitä, että välittömästi rikokseen perustuvat vaatimukset on yleensä aina käsiteltävä rikoksen tutkintaa varten luodussa rikosasiainoikeudenkäyntimenettelyssä, *toisaalta* syytevaatimuksen esittämisen yhteydessä on usein mahdollista käsitellä syytävavaatimuksen edellyttämään tosiseikastoon mutta siviilioikeudellisiin normeihin perustuvia siviilivaatimuksia, jotka itsenäisinä päävaatimuksina menevät oikeusseuraamuksen luonteen edellyttämällä tavalla siviili-

¹ Ks. edellä 7 §:n viite 32 jälkeen lausuttua.

prosessimenettelyyn käsiteltäviksi. Kun kotimainen oikeus oikeusvertailevassa mielessä näyttää siten soveltavan aikaisemmin nimityksillä absoluuttinen ja fakultatiivinen adheesio kuvattuja ajatusratoja, ei näytä olevan tarvetta aikaisempaa tarkemmin kangistaa adheesioperiaatteen sisältöä oikeutemme kannalta.²

Separaatioperiaatteesta on adheesioperiaatetta koskevan esityksen jälkeen enää vain vähän lausuttavaa. Separaatioperiaate rakentuu sille ajatukselle, että on olemassa kaksi eri prosessilajia, joiden normit on annettu nimenomaan näissä käsiteltäviä asioita varten. Meillä näin on menetelty juuri rikos- ja siviiliprosessimenettelyjä silmälläpitäen. Voimassa oleva oikeus rakentuu kiistatta ajatukselle yhteisen oikeudenkäyntimenettelyn jakaantumisesta juuri mainituiksi kahdeksi prosessilajiksi. Periaatetta sovelletaan meillä yleisesti menettelyjen suhteissa, vaikkakin adheesioperiaatetta koskeva esitys on osaltaan osoittanut, että viimeksi mainitun periaatteen hyväksi on tehty yhä pitemmälle meneviä poikkeuksia erityisesti viimeaikaisessa oikeuskehityksessä. Kokonaisuutta ajatellen on kuitenkin todettava, etteivät nämä poikkeukset sittenkään ole prosessilajien suhteita *kokonaisuutena* tarkasteltaessa erityisen oleellisia.

Säännönmukaistahan on, että rikos- ja siviiliasiat ovat tapahtumakulultaan täysin erilaisia ja lopulta ne tapaustyyppit, joissa mainitut tapahtumainkulut lähenevät toisiaan ovat kokonaisuuden kannalta selvänä, jos kohta huomionarvoisena vähemmistönä. Pääsääntönä on siten edelleen korostettava *separaatioperiaatteen* sovellutusta.

Jos asianomistaja on siten esittänyt syyteprosessissa vastaajaa vastaan siviilioikeudellisen vaatimuksen, joka perustuu kokonaan eri tapahtumainkulkuun kuin rikosperusteeksi väitetty teko, vastaus tutkintamahdollisuutta koskevaan kysymykseen tuntuu varsin selvältä. Kun nyt mainittuja vaateita yhdistävänä ainoana renkaana on asianosaisten henkilö, ei näytä olevan mitään syytä yhteiskäsittelyyn.³ Mieli pide näyttää olevan vallalla myös oikeuskäytännössä.⁴ Tuollaisella kumulaatiollahan

² Ks. 5 §:n viite 11 ja 17 jälkeen esitettyä. — Adheesioperiaate lyhyesti määritettynä ei nimittäin enää voisi yksittäistilanteita silmälläpitäen täysin selvittää tutkittavien menettelyjen raja-aluetta.

³ Erilaisiin tapahtumainkulkuihin nojaavien siviiliperusteisten ja rikosperusteisten vaatimusten kumulointi on kirjallisuudessa yksimielisesti kielletty. — Vrt. esim. *Tirkkonen LM* 1945 s. 8 s. sekä *sama LM* 1939 s. 511 sekä *Agge SvJT* 1936 s. 260 viite 3 kohdalla.

⁴ Ks. esim. *SOO* p. 28/3 1905 *JFT* 1906 bil. s. 46 a s. n:o 52 sekä *SOO* p. 10/10 1910 *JFT* 1911 bil. s. 204 a n:o 25 sekä *SOO* p. 20/11 1911 *JFT* 1912 bil. s. 344 a n:o

ei voitaisi saavuttaa mitään niistä eduista, jotka tavallisesti adheesio-periaatteen hyväksi halutaan esittää, vaan päinvastoin tapauksessa erikäsittelyn tueksi voidaan mainita ne syyt, jotka separaatioperiaatteen hyväksi tavallisesti luetaan. Tässä esitetty sääntö pitää erityisesti paikansa niissä tilanteissa, jolloin rikosjutun asianosaisiksi pyrkii sellaisia

68. — Vrt. oikeustapausten osalta myös *Reinikainen*, Jutun palauttamisesta s. 185 viite 27.

Uudenmaan oikeuskäytännön osalta ks. esim. KKO p. 31/10 1946 taltio 2349/Tyyne Maria Åkerman/omankädenoikeus ym. (Jutussa oli alioikeudessa vaadittu mm. rangaistusta ja vahingonkorvausta kateisiin jääneen omaisuuden arvosta sekä työpalkkaa. Alioikeus, joka katsoi, ettei vastaajan menettely ollut rikollinen, hylkäsi rangaistusvaatimuksen, mutta velvoitti vastaajan suorittamaan asianomistajalle tämän vaatiman maksamattoman palkkamäärän sekä luovuttamaan takaisin asianomistajalle vastaajan hallussa vielä olevat erät asianomistajan irtaimet esineet. HO, johon vastaaja valittamalla saattoi jutun, jätti vasta HO:ssa esitetyt rangaistusvaatimukset huomiotta sekä maksamattoman palkan osalta totesi, että koska tämä velkomista koskeva riitajuttu olisi ollut käsiteltävä erikseen rikosasiasta, se *kumosi ja palautti* jutun näiltä osin ilmoituksesta aloitettavaa laillista käsittelyä varten).

KKO p. 28/10 1960 taltio 2911/Pentti Aleksi Grönholm ym./sekaantuminen 12 vaan ei 15 vuotta täyttäneeseen lapseen ym. (KKO lausui päätöksessään mm., että koska kanne avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen elatuksesta sekä äidille tulevasta elatusavusta ja synnytyksestä johtuneista menoista on lain mukaan käsiteltävä riita-asioista säädetystä järjestyksessä eikä HO:n ja KO:n olisi niin ollen tullut ottaa X:n kunnan sosiaalilautakunnan vaatimusta sen ilmoittamien hoitokustannusten ja matkakustannusten korvaamisesta tämän jutun yhteydessä tutkittavaksi, alempien oikeuksien sanotusta vaatimuksesta antamat lausunnot poistettiin ja vastaaja vapautetaan velvollisuudesta sanottujen kustannusten korvaamiseen).

Hovioikeuskäytännön osalta ks. esim. Helsingin HO p. 18/10 1962 taltio 1409/Aarne Adolf Kasperi/petos ym. (Jutussa vaadittiin rangaistusta petoksesta, yhtiön julistamista puretuksi ja vastaajan velvoittamista tilintekoon. Kun kaksi viimeksi mainittua vaatimusta eivät perustuneet välittömästi rikokseen, jätettiin ne alioikeudessa tutkittavaksi ottamatta. HO vahvisti alioikeuden päätöksen).

Helsingin HO p. 6/9 1963 taltio 1254/Virallinen syyttäjä/petos (Yhtiö vaati vastaajan tuomitsemista rangaistukseen petoksesta ja hänelle erehdyksessä maksetun palkan takaisinmaksamisesta. Alioikeus hylkäsi rikossyytteen, mutta velvoitti vastaajan korvaamaan erehdyksessä maksetun palkkamäärän. HO poistaen alioikeuden päätöksen, mikäli siinä oli annettu lausunto vastaajan velvollisuudesta maksaa takaisin kantajalle mainittu palkkasumma perusteettomana etuna, koska yhtiö ei ollut jutussa vedonnut mainittuun perusteeseen ja koska alioikeus sitä paitsi oli ollut estynyt rikosjutun yhteydessä ottamasta käsiteltäväksi sellaisella perusteella esitettyä vaatimusta).

Vaasan HO p. 4/9 1962 taltio 724/Lainapeite Oy kavaltamisesta johtuneen vahingon korvaaminen (Vastaajalta, jota syytettiin kavalluksesta ja tämän perusteella vaadittiin vahingonkorvausta syytejutun yhteydessä myös siitä, että hän oli vuokrannut hallussaan olleita teltoja sopimusperusteella kolmannelle henkilölle. Ali-

henkilöitä, joiden vaatimukset eivät ollenkaan johdu rikoksesta tai vastaajaksi haastetaan henkilöitä, joilla ei ole mitään tekemistä itse rikosjutun tai edes siitä johtuvan siviilivastuunalaisuuden kanssa.

Mikäli rikosjutun yhteydessä siten esitettäisiin tällaisia vaatimuksia, joita ei voida perustaa rikolliseksi väitettyyn tosiseikastoon vaan jotka vaativat kokonaan erillisen siviilioikeudellisen tosiseikaston tutkintaa, on tuollaiset vaatimukset joko erotettava eri oikeudenkäynnissä tutkittaviksi tai, ellei erottaminen ole mahdollinen, on vaatimukset jätettävä väärässä prosessilajissa tehtyinä tutkittavaksi ottamatta.⁵ Vaikka-

oikeus hylätessään syytteen ja siihen perustuvat vaatimukset jätti jutun viimemainitun vaatimuksen osalta tutkittavaksi ottamatta, HO vahvisti alioikeuden ratkaisun).

Vrt. kuitenkin Itä-Suomen HO p. 15/1 1963 taltio 42/Kaarlo Eemil Sihvonen/ yksinteoin tehty murhapolto ja vakuutuspetos (Alioikeus oli tuomitessaan vastaajan mainitusta rikoksesta rangaistukseen sen ohella velvoittanut hänet suorittamaan vahingonkorvaukseksi asianomistajalle television maksamatta jäänyttä hinnanosaa vastaavan määrän sekä toiselle asianomistajalle niinkään ompelukoneen maksamatta jääneen hinnanosan. HO:n enemmistö katsoi, ettei näiltä osin ollut syytä muuttaa alioikeuden ratkaisua, mutta vähemmistöjäsen [hovioikeudenneuvos Silta-nen] katsoi, että koskei asianomistajien siviilioikeudellisia vaatimuksia vastaajan velvoittamiseksi suorittamaan televisiosta ja vastaajan vaimolle myydyistä ompelukoneesta maksamatta olevia kauppahinnan osia koskevia vaatimuksia olisi saanut ottaa tutkittavaksi tämän rikosjutun yhteydessä, harkitsi vähemmistöjäsen oikeaksi kumota ja poistaa alioikeuden noista vaatimuksista antamat lausunnot ja vapauttaa vastaajan maksamasta maksamatta jääneitä kauppahinnan osia koskevia korvauksia). — Epäilemättä vähemmistöjäsenen kannanottoa jutussa on pidettävä teoreettisesti oikeampana.

⁵ Vrt. tällaisten tapausten osalta esim. SOO p. 16/12 1903 JFT 1904 bil. s. 188 a no 36 (Alioikeuden hylättyä omavaltaista menettelyä koskevan syytteen, on se samalla kuitenkin velvoittanut vastaajan määrääjän kuluessa rakentamaan vastaajan hävittämän vesimyllyn teettouhalla. HO vahvisti alioikeuden päätöksen, mutta SOO katsoi, ettei vastaajat olleet esittäneet syytä muuttaa HO:n päätöstä, mikäli rangausvaatimus oli vastaajaa vastaan hylätty, mutta koska vastaajien vaatimus yhtiön velvoittamisesta rakentamaan uusi mylly hävitetyn myllyn sijaan oli riita-asian luontoinen eikä sillä ollut *semmoista yhteyttä rikosasian kanssa, että näitä asioita ei voitaisi erikseen tutkia ja ratkaista*, sen tähden ja kun tuomioistuimen siis ei olisi pitänyt ottaa sanottua asiaa tutkittavakseen rikosjutun yhteydessä, vaan se olisi ollut käsiteltävä erikseen, oikeusosasto kumosi ja poisti alempien oikeuksien ratkaisut tältä osin). —

Vrt. myös Itä-Suomen HO p. 4/11 1964 taltio 1016/Sulo Kalevi Ruotsalainen/varomattomuus liikenteessä (Alioikeus tuomitsi vastaajan sakkorangaistukseen varomattomuudesta liikenteessä sekä velvoitti suorittamaan asianomistajalle korvaukseksi asianomistajan omistaman ja tältä vähittäismaksusopimuksin vastaajan ostaman auton vielä maksamattomasta kauppahinnasta loppuosan. HO katsoi, ettei alioikeuden olisi pitänyt ottaa tutkittavakseen yhtiön kauppahinnan suorittamista kos-

kin oikeuskäytäntö noudattanee yleensä tässä puollettua linjaa, on siellä havaittavissa myös toinen, erityisesti aikaisemmin suosittu suunta. Kun rikosasian yhteydessä *aivan perusteettomasti* samalla esitettiin myös *eriperusteisia* siviilioikeudellisia vaatimuksia, kanne kaikkineen hylättiin.⁶ Kun tällaisista ratkaisuksista ei useinkaan tarkemmin ilmene, mitä ratkaisussa on — ja millä perusteella — hylätty, pitäisin erottamis- tai tutkittavaksi ottamatta jättämistä prosessioikeudellisesti erityisesti oikeusvoimakysymyksiä silmällä pitäen tyydyttävämpänä.

Edellisen johdosta saatetaan vielä kysyä, voitaisiinko rikosperusteeseen liittää *täydentävänä perusteena* jokin siviilioikeudellinen vastuuperuste, esim. sopimusperuste asianosaisten välisessä oikeudenkäynnissä, jolloin kantaja käyttäen kahta perustetta voisi saada täyden hyvityksen vastaajan hänelle aiheuttamasta koko vahingosta.⁷ Jos esim. vähittäismaksusopimuksin auton hankkinut ostaja liikennerikkomuksen kautta aiheuttaa koko omaisuuden häviön, omistusoikeuden ollessa yhä edelleen myyjällä, saatetaan kysyä, onko mahdollista, että myyjä voisi oikeudenkäynnissä, jossa sitä kuullaan asianomistajana, vaatiesaan vastaajalle rangaistusta, samalla sopimusperustein vaatia mainitun sopimuksen mukaan vielä suorittamatta olevaa kauppahintasaamisen loppuosaa mainitun vähittäismaksukauppasopimuksen

kevaa vaatimusta riita-asian luontoisena rikosjutun yhteydessä, joten se kumosi ja poisti alioikeuden päätöksen, mikäli siinä oli annettu lausunto mainitusta vaatimuksesta ja vapautti vastaajan maksamasta yhtiölle mainittua kauppahinnan loppuosaa).

Tekstissä esitetyn johdosta ks. myös *Palme* JFT 1946 s. 310 s. ja *Käpy* s. 17 s.

⁶ Ks. esim. tapausta KKO p. 6/11 1953 taltio 3406/Juho Paavilainen ym./väärennys ym. (Jutussa oli vaadittu rangaistusta testamentin väärennyksestä ja testamentin julistamista mitättömäksi, väitetyn väärentäjän julistamista menettäneeksi oikeutensa avio-oikeuden nojalla saada perittävän omaisuutta, kuolinpesän luovuttamista lailliseen jakoon sekä uskottujen miesten määräämistä jakoa varten ynnä lisäksi eräiden esineiden luovuttamista, jotka esineet oli otettu vastaajan hallintaan omavaltaisesti. Alioikeus hylkäsi koko kanteen näyttämättömänä, HO ja KKO [3 jäsentä] menettelivät samoin, mutta KKO:n vähemmistöjäsenet [oikeusneuvokset Moisio ja Eskola] katsoivat, että koskei alempien oikeuksien olisi pitänyt yksityisen asiakirjan väärentämistä koskevan syytteen yhteydessä ottaa käsiteltäväkseen kanteessa mainittuja muita vaatimuksia, jotka riita-asian luontoiset vaatimukset eivät välittömästi perustuneet rikokseen, [lukuunottamatta omaisuuden luovutusvaatimusta] harkitsivat vähemmistöjäsenet oikeaksi kumota alempien oikeuksien päätökset, mikäli vaatimuksesta oli lausuttu rikosjutun yhteydessä ja palauttaa jutun näiltä osin alioikeuteen ilmoituksesta tapahtuvaa laillista käsittelyä varten).

Ks. tekstissä esitetyn johdosta myös *Ellilä* JFT 1952 s. 145.

⁷ Materiaalisen oikeuden kannalta ks. esim. *Hakulinen* s. 231.

nojalla. Periaatteessa pitäisi edellisen säännön nojalla tilan-
netta arvostella siten, ettei sopimusperusteeseen yksinomaisesti nojaa-
vaan korvausvaatimusta voitaisi kokonaan eri tapahtumain kulkuun
perustuvana ottaa rikosprosessissa tutkittavaksi. Tämä näkymys perus-
tuu siihen, että sopimusperusteisen korvausvaatimuksen tutkiminen
edellyttäisi kokonaan oman yksityisoikeudellisen oikeuspiirin tutkintaa,
joka ei yleensä liittyne tapauksessa millään tavoin itse rikosasiaan.⁸

⁸ Käytännössä esiintyneiden tapausten osalta on todettava, että toisaalta puh-
taasti rikosperusteinen vahingonkorvauskanne, toisaalta puhtaasti siviiliperusteeseen
nojautuva kanne, näyttää olevan erityisesti silloin, kun rikosoikeudellinen peruste ei
ulotu kantajan käsityksen mukaan riittävän laajalle, eli silloin kun kantaja katsoo,
että varsinaisella rikosoikeudellisella vahingonkorvausvelvollisuudella ei saada vas-
taajaa vastaan riittävän laajasti täytäntöönpanokelpoista tuomiota. Tällöin oikeus-
käytännössä on usein esitetty rikosjutun yhteydessä samalla sopimusperusteinen
vahingonkorvausvaade. Kuten aikaisemmin oli todettu, tällaiset vaatimukset on
useimmiten oikeuskäytännössä jätetty rikosjutun yhteydessä esitettynä siviiliasian-
luontoisina vaatimuksina tutkittavaksi ottamatta tai erotettu eri siviilijuttuina
käsiteltäväksi.

Vrt. myös ongelman ratkaisun osalta KKO p. 10/3 1955 taltio 820/Hannes Kova-
nen/varkaus ym. (Alioikeudessa vaadittiin vastaajalle rangaistusta varkaudesta ja
petoksesta ja hänen velvoittamistaan suorittamaan erinäisiä korvauksia. Alioikeus
tuomitsi vastaajan rangaistukseen sekä velvoitti hänet maksamaan vahingonkor-
vauksina suoritetuista ennakkomaksuista sekä puutavaran kuljetuksesta aiheutu-
neista menoista sekä lisäksi hankintasopimuksessa mainittuna sopimussakkona;
määrä summan. HO kumosi ja poisti alioikeuden ratkaisun *siviilivaateiden* osalta,
mikäli ennakkomaksut ylittivät anastetun puutavaran hinnan, jota ilmeisesti pidet-
tiin rikosoikeudellisen vahingonkorvausvelvollisuuden ylärajana. KKO vahvisti
HO:n päätöksen).

Siten rikosjutun yhteydessä, jossa anoja perustaa kanteensa petokseen, ei
oikeustoimen pätemättömyyttä voitane myöskään tutkia esim. sillä perusteella, ettei
siviililain edellyttämää määrämuotoa ole noudatettu. Näin nähdäkseni oikein SOO
p. 24/4 1899 JFT 1900 bil. s. 60 a n:o 36.

NÄKÖKOHTIA SÄÄDETTÄVÄÄ OIKEUTTA SILMÄLLÄ PITÄEN

29 §. DE LEGE FERENDA

Rikosprosessilain asiallista sovellutusalaa kartoittavan tutkimuksen yleishuomiona on todettava, että tarkasteltava normisäännöstö näyttää omaavan kaksi varsin mielenkiintoista kehityspiirrettä: *toisaalta* se on osoittanut erityistä traditionaaliisiin käsityksiin pitäytymistä, *toisaalta* se näyttää olevan suhteellisen herkkä prosessioikeudellisten tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien noudattamiselle, jollaisten näkökohtien omaksuminen näyttää erityisesti sivulliskumuloinnin tilanteita kehiteltäessä tulleen vahvasti näkyviin. Äärimmäisyysilmiöiden näin painottuessa tuntuu ilmeiseltä, että selvitetty oikeusinstituutti ei voine olla teorian eikä käytännön kannalta asiaa tarkastellen oikein tasapainoitettu. Voimassa olevaa oikeuttamme koskevan esityksen perusteella onkin todettava, että nykyinen oikeustilanne rikos- ja siviiliprosessilain asiallisen soveltamisen kannalta kätkee sisäänsä useita kerrostumia, joissa eri aikakausien vaikutukset ja erityisesti 1950-luvulla vähittäin omaksutut järjestelyt muodostavat osin epäloogisen ja teoreettisesti melko kirjavan kokonaisuuden. Kun toisaalta prosessijärjestyksemme rakentuu ikivanhojen, vahingonkorvauksen rangaistusluonnetta painottavien näkemysten varaan, se toisaalta on maksunut erityisen uudenaikaisina pidettäviä virtauksia. Täten oikeutemme omalaatuisuutena on, että se noudattelee toisaalta absoluuttisen adheesion, toisaalta puhtaan fakultatii-visen adheesion mukaisia ajatusratoja.

Perustellusti voitaneen olla sitä mieltä, että oikeuskäytännössä tällä hetkellä omaksuttu rikos- ja siviiliprosessin välinen rajanveto ei ole vielä edes de lege lata suoritettu loppuun loogiselta eikä käytännölliseltä kannalta. Raja on monin kohdin epäselvä ja uusien näkemysten omaksuminen aiheuttaa useammalla taholla käytännöllisiä vaikeuksia. Pie-nimpiä näistä eivät ole vaikeudet, jotka syntyvät vaateiden käsittelyn siirtotarpeesta rikosprosessista siviiliprosessiin, jonka onnistumisella

vasta voitaisiin käytännössä taata oikeusturvakoneiston kitkaton sisäinen toiminta.

Rikos- ja siviiliprosessin välistä rajanvetoa koskevan esityksen lopuksi näyttää siten olevan erityinen syy puuttua ongelmaan de lege ferenda. Tällaiseen esitykseen on aihetta siitä huolimatta, että erityisesti sivulliskumuloinnin sallittavuutta koskevassa jaksossa on jouduttu pohtimaan runsaasti sellaisia kysymyksiä, joilla on merkitystä osittain myös säädettävää oikeutta silmälläpitäen.¹ Tulevaa oikeutta ajatellen olisi nähdäkseni ongelmassa erotettava kaksi merkityksellistä puolta: Toisaalta perusongelman muodostaa luonnollisesti se, millaisten periaatteiden varaan rikos- ja siviiliprosessin sovellutuksen pääsuhteet olisi rakennettava.² Toisaalta käytännöllisenä ongelmana tulee voimakkaasti esille kysymys sovellettavien perusajatusten sopeuttamisesta käytännön oikeuselämässä syntyviin ongelmiin.³

Oikeutemme kannalta *separaatioperiaate* rikos- ja siviiliprosessimenettelyn suhteita järjestettäessä näyttää muodostavan meillä yleisesti hyväksytyn peruslähtökohdan, josta luopumista eivät prosessioikeudelliset syyt näytä puoltavan. Näin lausuttu koskee kaikkia niitä tilanteita, joissa eri kannevaatimukset perustuvat täysin erillisiin siviilioikeuden ja toisaalta rikosoikeuden normeeraamiin tosiasiatapahtumiin.

Ongelmana de lege ferenda näyttäisikin olevan lähinnä *adheesioperiaatteen* sovellutuksen vahvuuden määrittelemineen.⁴ Tämän hetkisen oikeutemme kannalta kotimaisen absoluuttisen adheesioperiaatteen sovellutus perustuu erityisesti syyteprosessissa useisiin sen toteuttamista edistäviin elementteihin: monisatavuotiseen käytännöllisesti katsoen katkeamattomaan historialliseen traditioon, asianomistajan aseman periaatteelliseen vahvuuteen ja hänen aktiiviseen asemaansa dynaamisessa rikosasiain oikeudenkäynnissä sekä lopulta yleisen oikeudenkäyntimenettelyn monistisen käsityksen hyväksikäyttöön.⁵ Kun näin on asian-

¹ Vrt. esim. edellä 26 §:n viite 3 jälkeen lausuttua.

² Vaikkakin, kuten toisaalla (2 ja 3 §:ssä) on havaittu, rikos- ja siviiliprosessimenettelyt näyttävät tällä hetkellä samankaltaistuvan, on tuskin mahdollista lähteä siitä, että menettelyt samanlaistuisivat siinä määrin, että menettelyissä käsiteltävien asioiden erottaminen kävisi tarpeettomaksi.

³ Ulkomaiset esimerkit (vrt. esim. 4 §:n viite 29 kohdalla lausuttua) osoittavat, että perusongelma on tyypillisesti prosessioikeudellinen ja käytännöllinen, jonka ratkaisun onnistuneisuutta on välttämätöntä punnita myös käytännöllisin näkökohdin.

⁴ Adheesioperiaatteen eri vaihtoehdoista ks. 4 §:n viite 9 jälkeen lausuttua.

⁵ Ks. yleisemmin myös *Ellilä* LM 1945 s. 47, joka ulkomaisten esikuvien valinnan osalta toteaa mm.: »Määrävimpanä tietenkin on se seikka, miten tietty vieras järjestely sopeutuu oman prosessi- ja ulosotto-oikeuden organisaation puit-

laita, voitaneen tuskin ilman puuttumista samalla muihin rikosprosessin periaatekysymyksiin muuttaa adheesioprosessiamme ainakaan heikon fakultatiivisen adheesion tai peräti täydellisen separaation mallin mukaiseksi. Voitaneen perustellusti väittää, että niinkuin adheesioprosessin toteuttaminen oli ristiriidassa Saksan rikosprosessioikeuden eräiden peruslähtökohtien kanssa, tulisi tilanne olemaan meillä samanlaatuinen, mikäli yhtäkkiä yritettäisiin toteuttaa separaatioperiaatteen tai heikon fakultatiivisen adheesion mukainen järjestely.⁶ Ennalta tuntuu siltä, että tuollainen kokeilu tulisi oikeussuojatoiminnan tehokkuutta ajatellen epäonnistumaan.

Ongelman ratkaisuna on ajateltavissa siten lähinnä kaksi eri vaihtoehtoa: absoluuttinen adheesio meillä aikaisemmin vallalla olleen kaltaisena taikka jokin fakultatiivisen adheesion eri vaihtoehdoista. Tämän hetkinen oikeuskehityksemme rakentuu kahdelle eri suuntaan viittaavalle ajatukselle: toisaalta klassillisessa rikosprosessin perusasianosaissuhteessa, so. asianomistajan ja syytetyn (sen henkilön, jonka väitetään syyllistyneen rikokseen) välillä on ollut määräävänä sen *perusoikeussuhteen luonne*, johon tuo vaatimus välittömästi perustetaan. Siten vallitsevana ajatuksena on selvä absoluuttisen adheesion mukainen järjestely. Perustellusti on arveltu, ettei oikeutemme mukaista järjestelmää liene tällä hetkellä käytössä missään muualla sivistyneessä maailmassa.⁷ Vaikkakaan järjestelmän ainutlaatuisuuden ei tarvitse merkitä sitä, että järjestelmä sinänsä olisi huono, on kuitenkin todettava, että nykyistä rikosperusteisen yksittäisen vahingonkorvausvaateen menoa rikosprosessiin on meillä kotimaisessa kirjallisuudessa arvosteltu varsin voimakkaasti.⁸ Nimenomaan tätä konstruktiota vastaan meillä onkin hyökätty ymmärtääkseni yleensä perustellusti,⁹ vaikkakin tähän tapaukseen liittyvät käytännölliset vaikeudet on useimmiten voitu oikeuskäytännössä selvittää suhteellisen helposti.¹⁰

teisiin sekä menettelyn yleiseen rakenteeseen, niissä ehkä havaittavine peruseroavai-suuksiineen tai yhtäläistä järjestelyä puoltavinen piirteineen.

⁶ Vrt. 4 §:n viite 29:ssä lausuttua. — Lienee siten yhdyttävä *Ellilän* (SPL 1952 s. 158) lausuntoon, jonka mukaan lainsäätäjän tulee tarkastella asioita kansallisien silmälasein sekä ettei ole väheksyttävä vanhaa oikeustraditiota sekä luonnollista ja tervettä kansallista kehitystä entiseltä pohjalta.

⁷ Näin esim. *Tirkkonen* JFT 1954 s. 437.

⁸ Ks. esim. *Palmgren* s. 70 ss., *Tirkkonen* LM 1945 s. 29 ss. sekä *sama* JFT 1954 s. 437 s. Ks. myös *Ellilä* LM 1945 s. 84 viite 83.

⁹ Vrt. esim. *Tirkkonen* JFT 1954 s. 437 s. ja *Ellilä* LM 1958 s. 268 s.

¹⁰ Tilanne ei kuitenkaan ole tyydyttävä silloin, kun siviiliasiassa on annettu valitusosoitus haettaessa muutosta lopulliseen pääasiaratkaisuun. Vrt. tämän johdosta

Nähtävästi perusoikeussuhteen määräävyyttä korostavasta käsityksestä olisi syytä luopua, mutta se edellyttää periaattellisena muutoksena ehdottomasti lainsäätäjän toimintaa. Absoluuttisen adheesio- hylkäämiseen on osoitettavissa useita syitä. Prosessioikeudellisen tarkoituksenmukaisuusharkinnan kannalta asiaa tarkastellen tämä adheesio- muoto erityisesti prosessilajien äärialueilla johtaa varsin epäonnistuneisiin lopputuloksiin ja on myös lähtökohta-asetelmana niin asianomistajan kuin yleensä myös syytetyn kannalta vaivalloisempi kuin fakultatiivisen adheesio- notkeat oikeusturvalinjat. Fakultatiivisen adheesio- ajatusten omaksuminen merkitsisi samalla prosessilajien periaatteellista puhdistumista: materiaalsen oikeusseuraamuksen luonne tulisi määräämään kunkin prosessilajin ydinalueen. Se merkitsisi samalla nykyisten materiaalsoikeudellisten näkemysten mukaisen katsantokannan omaksumista mainittujen menettelymuotojen välisissä suhteissa. Uudentyyppisen järjestelmän omaksuminen merkitsisi edistystä oikeusturva- toiminnan hienojakoistumisen kannalta, jollaista kehitystä nykyinen prosessioikeudellinen suunta syystä suosii.¹¹ Tällöin jäisi kantajan harkintaan myös välittömästi rikokseen perustuvien vaateiden toteuttamisessa, haluaako hän nostaa yksityisoikeudellisia vaatimuksia koskevat kanteensa syyte- vai siviiliprosessissa. Silmäys oikeudenkäynti- laitoksemme kokonaisuudistukseen tähtääviin esityksiin antaa saman- suuntaisen kuvan: Yleensä uudemmissa esityksissä ja mietinnöissä on fakultatiivisen adheesio- ajatukset asetettu etualalla ongelmaryhmän ratkaisua pohdittaessa.¹²

Fakultatiivinen adheesio sisältää kuitenkin varsin suuren joukon eri suuntiin meneviä ajatusratoja. Jos lainsäädännöitse kumottaisiin vaa- teen perusteen merkitys rikosprosessilain asiallisen sovellutusalan ongel- mia ratkaistaessa, olisi *vahva-asteinen fakultatiivinen adheesio* ruotsa- laisessa muodossaan meitä lähinnä. Viimeksi mainitun järjestelmän mu-

edellä 13 §:n viite 21 kohdalla ja sen jälkeen lausuttua. Tässä kohdin valitus- ja vetomenettelyn yhdenmukaistaminen, joka nyttemmin on *osittain* jo tapahtunut, näyttää tarjoavan oikeuskäytännölle tarkasteltavassa kohdin mahdollisuuden myön- teisen tulkinnan linjalle päätymiseen.

¹¹ Vrt. esim. *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista s. 335 ss.

¹² Ks. esim. vuoden 1918 ehdotus rikosasiain oikeudenkäyntilain 29:11, Komi- teamietintö 1920 n:o 10: oikeudenkäyntilain 24:12², Granfeltin ehdotus oikeuden- käyntilaitoksen uudistamiseksi: Rikosasiain oikeudenkäyntilaki 25:9, LVK 1929:2 oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta: Rikosasiain oikeudenkäyntilain 312 § sekä LVK 1937:16 oikeudenkäyntilaitoksen uudistamisesta: Rikosasiain oikeudenkäynti- lain 321 §. Ks. myös vuoden 1939 Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäynti- laitoksen uudistamiesta (luonnos 10/6 1939): oikeudenkäymislain 229 ja 748 §.

kaisesti olisi lainsäädännöitse luotava yleistakeet asianomistajan vaatimuksen toteuttamiselle syyteprosessissa tai siirtomenettelyn jälkeisessä siviiliprosessimenettelyssä, mikäli hän tällaista haluaisi. Lainsäädännöitse pitäisi myös pyrkiä turvaamaan yleissääntöisesti tällaisten vaateiden materiaalisoikeudellinen tutkinta syyteprosessissa nykyisessä laajuudessa asianomistajan halutessa tällaisen tutkinnan. Tuomioistuimille olisi siten pyrittävä tässä kohdin asettamaan riittävän selvät ohjeet, jottei asianomistajan vaateen siirtäminen siviiliprosessimenettelyssä tapahtuvaksi saattaisi tulla kysymykseen ainakaan tuntuvasti nykyistä laajemmin.

Edellä lausuttu koski lähinnä rikosprosessimenettelyn perussuhteiden järjestelyä asianomistajan ja syytetyn välillä siviilivaateiden toteuttamista ajatellen. Kuten 23—27 §:ssä olevasta esityksestä saatetaan havaita, on oikeuskäytäntö soveltanut eräitä absoluuttisesta adheesiosta poikkeavia peruslinjoja myös *fakultatiivisen* sivulliskumuloinnin sallimisessa. On mielenkiintoista havaita, että oikeuskäytäntö juuri tässä kohdin, jossa vaikeudet näyttävät teoreettisesti huomattavasti edellistä tyyppiryhmää suuremmilta, on omaksunut varsin pitkälle meneviä poikkeuksia absoluuttisesta adheesiosta rikosprosessilain asiallisen sovellutusalaa laajennuksina. Mielenkiintoista on myös havaita se vapaamielisyys, jolla fakultatiivinen adheesio on tapauksissa omaksuttu sekä kantajan että vastaajan puolella. Vaikkakin edellä olen asettanut puoltamaan tällaista rikosprosessilain asiallisen sovellutusalaa fakultatiivista laajentamista, lienevät teoreettisloogiset vaikeudet tässä kohdin tuntuvimmat, vaikkakaan eivät ylipääsemättömät.¹³ Sinä lyhyenä aikana, jonka uusi suuntaus rikosprosessin alueella on vaikuttanut, en ole havainnut, että siihen sinänsä sisältyisi oikeusturvallisuuden kannalta huomionarvoisia vaaroja. Myöskin tällaista valinnaisliityntää voitaisiin siten myös *de lege ferenda* puoltaa.

Edellä lausuttu koski rikos- ja siviiliprosessin perussuhteiden järjestämistä. Toisena osaongelmana on *menettelyjen sisäisten suhteiden järjesteleminen*. Fakultatiivisuus vahvimmassa muodossaan merkitsee yleensä oikeusturvapyynnön huomioon ottamista aina joko tässä tai toisessa menettelyssä, johon siviilivaade siirretään.¹⁴ Ruotsin oikeus on omaksunut kaksi eri peruslinjaa: toisaalta on mahdollista siirtää sopimattomuustilanteissa siviilivaatimus siviiliprosessimenettelyssä käsiteltä-

¹³ Vrt. tekstissä lausutun osalta 26 §:ssä lausuttua.

¹⁴ Vrt. tarkemmin 4 §:n viite 24 kohdalla lausuttua.

väksi, toisaalta niissä tapauksissa, joissa siviilivaatimuksella ei havaita olevan rikosperustetta, tutkia se siviiliperusteella.¹⁵ Nähdäkseni näillä keinoin on mahdollista tarkasteltavalta osalta suhteellisen hyvin eliminoida fakultatiiviseen adheesioon asianomistajan kannalta liittyvät vaaramomentit. Se tarjoaa myös tuomioistuimelle suhteellisen laajan vallan kehittää siviilivaateiden käsittelyä kussakin yksityistapauksessa ilmenevien erityistarpeiden mukaan. Luonnollista on, että olisi edellytettävä myös eräitä muita menettelyllisen notkeuden aikaansaamiseksi tarpeellisia lisätäydennyksiä: Siviili- ja rikosprosessin haastesäännösten ainakin osittaista yhtenäistämistä sekä yleisen deliktiperusteisen vahingonkorvausforum -säännöksen antamista yleisen forum quasidelictin muodossa.¹⁶ Sen sijaan on todettava, että kysymys asianomistajan oikeuden käyttämisestä ja sen järjestelystä johtaa kauas asianomistajan asemaa yleensä koskeviin pohdiskeluihin eikä ongelma nähdäkseni välttämättä kaipaa nykyisestään muutoksia.¹⁷

Edellä olen lyhyesti hahmotellut niitä suuntaviivoja, joita voitaisiin ajatella lainsäädännöllisesti toteutuviksi linjoiksi rikosprosessilain asiallista sovellutusala periaatteellisesti ja käytännöllisesti säännöstettäessä. Edellisen osalta nykyoikeutta silmällä pitäen onkin sanottava, että uusi lainsäädäntö merkitsisi selvästi parannusta voimassa olevaan verrattuna. On kuitenkin perusteltua todeta, että germaanisista perusteista johtuneet vaikeudet on suuressa määrin voitu jo nykyisin voittaa oikeuskäytännön omaksumalla myönteisellä tulkinnalla. Samalla tämä on merkinnyt sitä, että kotimainen yleinen oikeudenkäyntimenettely näyttää

¹⁵ Vrt. NRB 22: 5 sekä 22: 7.

¹⁶ Jos Ruotsin mallin mukaan rikoksen oikeaksi oikeuspaikaksi määrättäisiin useampia forumeja (ks. NRB 19: 1¹ ja 1³), jollaisia tendenssejä on meillä erityislainsäädännössä havaittavissa (esim. OsuuskuntaL 101 §), saatettaisiin päästä joustavasti menettelyä vaihtaan kaikessa laajuudessaan hyväksikäyttämään nykyistä yhteinäistä tuomioistuinorganisaatiota. Vrt. edellisen osalta myös *Ellilä* LM 1958 s. 270 viite 6.

¹⁷ Ongelma, kuinka asianomistajan siviilivaateiden toteuttaminen olisi järjestettävä syyteprosessimenettelyssä, ei enää varsinaisesti kuulu rikosprosessilain asiallista sovellutusala koskevaan ongelmaan, vaikkakin tämä kysymys tavanomaisesti kytketään ns. adheesioprosessia koskeviin lainsäädäntöihin. Nykyisin on tavallista, että asianomistaja yhä edelleen itse, mutta melko usein virallista syyttäjää apunaan käyttäen, esittää yksityisoikeudelliset vaatimuksensa syyteprosessissa. NRB 22: 3:n mukaan virallinen syyttäjä on velvollinen yleensä avustamaan ja esittämään asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset syyteoikeudenkäynnissä. Meilläkin on tällaisia suuntauksia ollut havaittavissa (vrt. *Palmgren* NTKr 1957 s. 135), mutta lienee tällaiseen virallishuolintaan suhtauduttava epäillen.

tarkastellulta osalta osittaisesta teoreettisesta arkaistisuudestaan huolimatta prosessioikeudellisesti toimivan ainakin tyydyttävästi. Näin on asianlaita erityisesti, kun pidetään mielessä se, ettei fakultatiivisen adheesionkaan soveltaminen sinänsä merkitse ongelmattomuutta rikos- ja siviiliprosessin sovellutuksen raja-alueilla.

REFERAT

ALLGEMEINE EINLEITUNG

Es gibt drei Hauptarten von Gerichtsverfahren: Prozesse in Zivil-, Straf- und Verwaltungssachen. Der Zweck des Zivilprozesses ist es, privatrechtlichen Interessen Rechtsschutz zu geben. Im Strafprozess werden die Massnahmen festgelegt, die im Anschluss an das erfolgte Verbrechen zu ergreifen sind, und der Verwaltungsprozess ist ein Verfahren, in dem die Verwaltung betreffende materiellrechtliche Bestimmungen zur Bestätigung dessen angewandt werden, was im einzelnen Falle richtig ist. Bei allen diesen Prozessarten spricht man vom Geltungsbereich der jeweiligen Bestimmungen in örtlicher, zeitlicher und sachlicher Hinsicht, wobei im ersteren Falle der örtliche Anwendungsbereich der betreffenden Prozessart angegeben wird, der zeitliche Gesichtspunkt bezeichnet die Zeitspanne, in der ein bestimmtes Prozessgesetz anzuwenden ist, und der sachliche Geltungsbereich umfasst die Forderungen, die im Rahmen eines bestimmten Verfahrens im allgemeinen untersucht werden können. Es ist die Aufgabe der vorliegenden Untersuchung, die Frage nach dem sachlichen Geltungsbereich des Strafprozessgesetzes in seinem Verhältnis zum Zivilprozessverfahren zu klären.

Ehe man zur Behandlung des sachlichen Geltungsbereichs des Strafprozessgesetzes kommen kann, müssen die erwähnten Verfahren in einer positiven Rechtsordnung als verschiedene Verfahrensarten voneinander unterschieden werden. Das finnische Straf- und Zivilprozessverfahren ähneln sich äusserlich in vielem. Die Gerichtsverfahren in Straf- und Streitsachen werden hierzulande im wesentlichen durch die gleiche Gesetzgebung geregelt. Ebenfalls sind die innere und die äussere Organisation des Gerichts im wesentlichen die gleichen bei Straf- und Streitsachen. Die Verfahrensunterschiede beruhen vor allem auf der verschiedenen gesellschaftlichen Bewertung der Dinge, die im Straf- bzw. Zivilprozess verhandelt werden.

Im Strafprozess erscheinen als Parteien auf der einen Seite der die Staatsmacht vertretende Staatsanwalt sowie der unmittelbar verletzte Privatkläger mit Strafverfolgungsrecht und der Angeklagte auf der anderen Seite. Beim finnischen Recht ist hervorzuheben, dass der Privatkläger neben dem Staatsanwalt das Strafverfolgungsrecht auch bei den Verbrechen hat, die unter das Strafverfolgungsrecht des Staatsanwalts gehören, und bei Antragsdelikten ist er allein berechtigt, den Antrag auf Strafverfolgung zu stellen. Der Angeklagte muss im Strafprozess im allgemeinen eine natürliche Person sein. Man hält es allgemein in Finnland nicht für möglich, dass eine juristische Person im Strafprozess als Angeklagter für die öffentlich-rechtliche Strafverfolgung (Konfiskationsanspruch ausgenommen) erscheint.

Die Behandlung zivilrechtlicher Folgen im Zusammenhang mit dem Verbrechen tritt eigentlich nur dann auf, wenn der Kläger diesbezügliche Ansprüche stellt. Bei ihrer Behandlung wird dann eindeutig das akkusatorische Prinzip verfolgt. In der einheimischen Literatur heisst es im allgemeinen, dass alle unmittelbar im Verbrechen begründeten zivilrechtlichen Folgen im Zusammenhang mit der Strafsache behandelt werden können. In dieser Untersuchung handelt es sich also nicht hauptsächlich um die Bestimmung verschiedenartiger zivilrechtlicher Folgen sondern um die Frage, ob man im Strafprozess Ansprüche untersuchen kann, die direkt im Verbrechen begründet sind, sowie Forderungen, die indirekt mit diesem Verfahren zusammenhängen und schliesslich auch rein im Zivilrecht begründete Forderungen. Das Problem ist auf diese Weise gewissermassen abgestuft.

Für die prozessrechtliche Klärung des Problems ist es wichtig eine materiellrechtlich möglichst repräsentative Gruppe auszuwählen. Obgleich die Gesetzgebung den Inhalt der Zivilansprüche nicht besonders auf bestimmte Grundtypen zu beschränken scheint, kann man aufgrund der Praxis doch sagen, dass gewisse Typen von Ansprüchen als zivilrechtliche Folgen von Verbrechen charakteristisch sind. Der Schadenersatzanspruch ist hier zweifellos am häufigsten. Ziemlich oft erscheint die Forderung nach der Naturalrestitution des durch das Verbrechen erschütterten Zustandes und an dritter Stelle die — von unserem Rechtsstandpunkt aus vielleicht umstrittenste — Forderung nach der Ungültigkeitserklärung eines privatrechtlichen Rechtsgeschäftes.

Die häufigste zivilrechtliche Forderung im Strafprozess ist die im Verbrechen begründete Schadenersatzforderung. Zum Problem wird hier vor allem die Verbindung der Schadenersatzforderung mit der Klagebegründung, die näher oder ferner liegen kann, sodass die Scha-

denersatzforderung entweder direkt im Verbrechen begründet sein kann, oder nur als indirekte Folge desselben aufzufassen ist.

Hinsichtlich der Naturalrestitution ist die Situation grundsätzlich komplizierter. Daher hat man in der strafrechtlichen Literatur für einige Eigentumsverbrechen einen eigenen Begriff geschaffen, das »Gewahrsam«, worunter man nur die tatsächliche Herrschaft über einen Gegenstand versteht, die mit einem selbständigen Beherrschungswillen verknüpft ist. Im Zivilrecht hingegen ist der Besitz der tatsächliche Zustand, der rechtlich erst Farbe annimmt, wenn man von dem Besitz des Eigentümers oder dessen, der das Nutzungsrecht hat, spricht. Aufgrund des Dargestellten wurde in der vorliegenden Untersuchung die Ansicht vertreten, dass der rechtmässige Besitzer eines Gegenstandes in strafrechtlicher Hinsicht den Besitz über denselben verliert, wenn ihm dieser durch ein Verbrechen entrissen wird, doch bleibt er im allgemeinen, zumindest in Hinsicht auf denjenigen, der den Gegenstand entwendet hat, der eigentliche Eigentümer des Gegenstandes. Auch bei dieser Klage muss die Frage gestellt werden, ob es möglich ist, das hinter dem strafrechtlichen Besitz stehende zivilrechtliche Grundverhältnis zu untersuchen.

Die an dritter Stelle erwähnte Klage auf Ungültigkeitserklärung eines privatrechtlichen Rechtsgeschäfts wird vor allem dann erhoben, wenn bei der Abwicklung eines Rechtsgeschäfts ein bestimmter kriminalisierter Tatbestand vorgekommen ist. Der Kläger fordert dann, dass das Rechtsgeschäft aufgrund des erwähnten Verbrechens für ungültig erklärt wird. Dabei scheint es sich zumeist um eine Gestaltungs- oder Feststellungsklage zu handeln. Die Forschungsaufgabe beschränkt sich also auf die Behandlungsweise dreier Klagetypen und die Untersuchung der Stufen bei ihrer Begründung. Ausgeklammert werden die Fälle, die bei der Anwendung des Strafprozessrechts auf zivilrechtliche Elemente in verfahrensrechtlichen Einzelfällen Probleme aufweisen.

Für das sachliche Geltungsgebiet des Strafprozessgesetzes haben sich gewisse Grundbezeichnungen eingebürgert, mit denen man es auch positiv-rechtlich darzustellen versucht. Dabei stellte sich heraus, dass es nur konsequent ist, die Forderungen auf den ihrer materiellen Qualität entsprechenden Rechtssicherheitswegen zu behandeln, sofern die strafrechtlichen und zivilrechtlichen Ansprüche als voneinander völlig *getrennt* und *selbständig* angesehen werden können, selbst wenn sie in der gleichen strafbaren Handlung begründet sind. In diesem Falle kann man von der Durchführung des *Separationsprinzips* sprechen. — Sofern die Untersuchung einer zivilrechtlichen Forderung im Strafprozess grundsätzlich

in Frage kommen kann, ist eine recht grosse Zahl von Anwendungsmöglichkeiten zu bedenken. Diese verschiedenen Möglichkeiten sind in der Literatur über das Prozessrecht im allgemeinen unter dem Begriff *Adhäsionsprinzip* oder *Adhäsionsprozess* behandelt. Der Gebrauch des Terminus Adhäsion scheint in der Rechtsprechung vieler Länder fest verankert zu sein. Will man für die verschiedenen Termini des Adhäsionsprinzips einen gemeinsamen Nenner angeben, so könnte man sagen, unter dem Wort Adhäsionsprozess versteht man, dass Rechtsfolgen verschiedener Art im gleichen Prozess behandelt werden können. Für die verschiedenen Grade der Anwendung des Adhäsionsprinzips kann man gesonderte Begriffe benutzen: die *absolute* oder *obligatorische* Adhäsion bedeutet, dass die zivilrechtlichen Folgen des Verbrechens in allen Fällen im Strafprozess untersucht werden müssen. Sofern es möglich ist, sie nach dem Anklageprozess zu untersuchen, müssen sie bei absoluter Adhäsion jedoch auch unbedingt im Strafverfahren behandelt werden. Bei der *fakultativen* Adhäsion hat der verletzte Privatkläger das Recht, für die Durchsetzung seiner im Verbrechen begründeten zivilrechtlichen Ansprüche zwischen dem Strafprozess und einem Zivilprozess zu wählen, der nur die zivilrechtlichen Ansprüche behandelt. Bei der fakultativen Adhäsion kann man zwei verschiedene Linien unterscheiden: die stärkere Anknüpfung, wobei die Bedeutung der gemeinsamen Begründung für den Strafprozess betont wird, und die schwächere Anknüpfung, bei der der Strafanspruch an sich als Begründung für das Untersuchungsrecht einer Zivilforderung angesehen wird. Jedenfalls bedeutet die fakultative Adhäsion, dass die Art einer materiellrechtlichen Rechtsfolge auch die Art des Prozesses bestimmt, wobei es in Abweichung von dieser Regel auch möglich ist, im Zusammenhang mit einem Strafprozess die auf das gleiche Verbrechen begründeten zivilrechtlichen Folgen zu behandeln.

In der einheimischen Literatur ist das Separationsprinzip so definiert, dass in ein und demselben Prozess nicht zugleich Straf- und Streitsachen behandelt werden können. Das Adhäsionsprinzip hingegen besagt, dass die Verhandlungsart des Hauptanspruchs auch die Verhandlungsart des Nebenanspruchs bestimmt. In der Literatur heisst es weiterhin, dass das Separationsprinzip die Hauptregel ist und das Adhäsionsprinzip die Abweichungen davon, sodass sich die Aufmerksamkeit vor allem auf die Entwicklung des Adhäsionsprinzips zu richten hat. Als Hauptforderung beim Adhäsionsprinzip wird in der Literatur im allgemeinen die Strafforderung genannt; hier führt also die Forderung nach einer Strafe dazu, dass im gleichen Verfahren

auch alle anderen auf dieses Verbrechen direkt zurückgehenden Forderungen behandelt werden können. Damit die Hauptforderung die Behandlungsart der Nebenforderung bestimmen kann, müssen beide Forderungen die gleiche Rechtsbegründung haben.

Bei der Entwicklung des Begriffsinhalts des Adhäsionsprinzips hat man nicht versucht, den gesamten sachlichen Geltungsbereich des Strafprozessgesetzes zu berücksichtigen, sondern nur solche Situationen im Auge gehabt, bei denen im Zusammenhang mit dem Strafprozess auch privatrechtliche Forderungen gestellt werden. In der Literatur lässt sich jedoch auch nachweisen, dass hierzulande das Adhäsionsprinzip in einem weiteren Sinne als dem oben dargestellten angewandt wird. Als allgemeine Regel gilt hier, dass alle im Verbrechen begründeten Ansprüche *stets im Strafprozess durchgesetzt werden müssen*, ganz gleich, ob es sich dabei um Schadenersatz oder eine sonst direkt aus dem Verbrechen erwachsene Folge handelt. Das soll bedeuten, dass ein direkt auf das Verbrechen zurückgehender Schadenersatzanspruch allein im Strafprozess durchzusetzen ist.

Vergleicht man das Rechtssystem der Länder, die die fakultative Adhäsion eingeführt haben, mit dem finnischen, so kann man feststellen, dass es zu den Grundgedanken der fakultativen Adhäsion gehört, die privatrechtlichen Ansprüche mit dem Strafprozess und besonders dem Strafanspruch zu verknüpfen. Der Strafanspruch zieht in diesen Ländern also fakultativ gewisse Nebenforderungen nach sich, wozu auch die im Delikt begründete zivilrechtliche Schadenersatzforderung zu rechnen ist. Wo eine solche Prozessordnung vorhanden ist, kann man mit Recht sagen, dass die Behandlungsart der Hauptforderung die der Nebenforderung bestimmt.

Der Begriff der Verknüpfung einer zivilrechtlichen Forderung im einheimischen Recht muss jedoch der Kritik unterzogen werden. Schon die Bewertung der Verknüpfung hängt von den verschiedenen Anschauungen der Parteien hinsichtlich der Rechtssache ab. Für den Staatsanwalt ist jede zivilrechtliche Forderung zunächst ein Zusatz und verzögert die Behandlung des Bestrafungsanspruches. Für den Privatkläger ist es hingegen oft ebenso wichtig, sein Recht wiederhergestellt zu sehen, z.B. Schadenersatz zu verlangen oder sein Eigentum zurückzubekommen, wie die Bestrafung des Angeklagten. Dabei ist es möglich, dass für ihn subjektiv die zivilrechtliche Forderung das wesentlichste ist oder zumindest ebenso wichtig wie die Forderung nach Bestrafung. Für den Angeklagten hingegen wird sich die Aufmerksamkeit in den Fällen, in denen die Strafe in abstracto sehr hoch ist, vor allem auf diese richten,

während die zivilrechtlichen Folgen für ihn völlig oder ziemlich irrelevant sind, zumal wenn er kein Vermögen hat. In den Fällen jedoch, bei denen die Strafe für eine Tat recht gering ist, wird sich seine Aufmerksamkeit vor allem auf die zivilrechtlichen Folgen richten. Wenn man weiterhin berücksichtigt, dass das Problem der zivilrechtlichen Nebenforderung und seiner Beziehung zur Hauptforderung auch eine Frage der materiellrechtlichen Bewertung ist, wobei sich zivilrechtliche und strafrechtliche Gesichtspunkte überschneiden, kann man erkennen, dass der Begriff der fakultativen Adhäsion der Zivilansprüche unserem Recht nicht sehr angemessen zu sein scheint.

Vom Standpunkt unseres Rechts aus gesehen scheint es so zu sein, dass alle im Strafprozess vorzubringenden materiellrechtlichen Forderungen in prozessdynamischer Hinsicht gleich zu bewerten sind. Die Forderung selbst hat in unserem Recht und namentlich in den zentralen Teilen des Strafverfahrens keinerlei prozessuale Konsequenzen, mit anderen Worten, die im Verbrechen begründeten zivilrechtlichen Forderungen werden unabhängig davon, ob der Bestrafungsanspruch gestellt ist oder nicht, im Strafprozess behandelt. Daher scheint es günstiger zu sein, wenn man bei der Untersuchung des sachlichen Geltungsbereiches des Strafprozessgesetzes *die gleiche oder ungleiche Begründung der Ansprüche zum Ausgangspunkt nimmt*.

In der prozessrechtlichen Systematik wird die Frage nach der sachlichen Geltung des Prozessgesetzes im allgemeinen zu den Prozessvoraussetzungen gerechnet. Im finnischen volkstümlichen Prozess ist es nicht üblich, dass die Parteien die gewünschte Behandlungsart angeben, und daher muss das Gericht im allgemeinen sofort bei Vorlage des Falles die Frage klären, ob es sich um eine Straf- oder Streitsache handelt, um sie in die richtige Prozessart lenken zu können. Deshalb scheint sich die richtige Richtung der Klage am besten aus ihrer Begründung herzuleiten. In der finnischen Literatur sind die Prozessvoraussetzungen definiert als Voraussetzungen für die sachliche Untersuchung der Klage, und der Begriff scheint recht gut gerade zu der erwähnten Prozessvoraussetzung zu passen.

Die Dinge liegen jedoch nicht immer so einfach. Im schlimmsten Falle, besonders bei Vorlage eines privaten zivilrechtlichen Anspruchs kann es vorkommen, dass das Gericht die Art der Klagebegründung erst im Laufe der Verhandlung klären kann. Da hiezulande jedes allgemeine Untergericht verpflichtet ist, sowohl Straf- als auch Streitsachen zu behandeln, sofern es sich überhaupt um vor das ordentliche Gericht gehörige Sachen handelt, muss das Gericht folglich die Frage, ob es sich

um eine Streit- oder Strafsache handelt, im Laufe der Verhandlung klären, sofern das nicht zu Anfang gleich möglich ist. In Anbetracht dieser Fälle muss man feststellen, dass die Definition der Prozessvoraussetzung den Vorstellungen, die auf der Praxis beruhen, nicht mehr völlig entspricht, vielmehr scheinen die praktischen Gesichtspunkte dafür zu sprechen, dass die Aufmerksamkeit mehr auf die Folgen eines möglichen Mangels an Prozessvoraussetzungen gerichtet wird. Da die Folgen des Fehlens einer Prozessvoraussetzung jedoch sehr vielfältig sein können, und zwar schon deshalb, weil hierzulande die Wirkung dieses Mangels auch vom Standpunkt der gesamten Gerichtsorganisation aus betrachtet werden muss, scheint offensichtlich eine Definition des Begriffs der Prozessvoraussetzungen von den Folgen ihres Fehlens her in dieser Situation auch zu keinem besseren Ergebnis zu führen.

Den in der Literatur gegebenen Begriffen entsprechend sind die Prozessvoraussetzungen in der sog. Präjudicialordnung zu entscheiden. Das will besagen, dass die Entscheidung über eine Prozessvoraussetzung, sofern diese in Hinsicht auf andere derartige Voraussetzungen logisch präjudizialer ist, im Beschluss zuerst oder an erster Stelle ausgesprochen werden muss. Nach diesem System muss die Frage, ob es sich um eine vor das ordentliche Gericht gehörige Sache handelt, sogleich nach der Feststellung der gesetzmässigen Zusammensetzung des Gerichts erfolgen. Das trifft namentlich auch dann zu, wenn es sich um die Trennung von Straf- und Streitangelegenheiten handelt. Durch die Lösung dieses Problems nämlich wird erst die richtige Behandlungsart der Sache bestimmt, und zugleich genauer, welches die notwendigen Prozessvoraussetzungen des Verfahrens für die Untersuchung der Hauptsache sind. Die Frage nach der Trennung der Prozessarten ist eine absolute Prozessvoraussetzung, die das Gericht im allgemeinen von Amts wegen berücksichtigen muss. Die Parteien können deshalb nicht ohne die Legitimation einer Sonderbestimmung die Prozessart vertraglich ändern.

ÜBER DAS ADHÄSIONSPRINZIP

I. *Eine Hauptforderung vor Gericht*

In der einheimischen Literatur wird im allgemeinen ein Unterschied gemacht zwischen solchen Fällen, bei denen ein Strafverfolgungsantrag gestellt wird, und solchen, bei denen keine Bestrafung gefordert wird. Dass ein einzelner Bestrafungsanspruch prozessrechtlich in einen Straf-

prozess gelangt, ist ohne weiteres klar. In den Fällen, bei denen nur eine direkt im Verbrechen begründete zivilrechtliche Folge gefordert wird, muss festgestellt werden, dass die zivilrechtlichen Folgen im Strafverfahren behandelt werden müssen. In der Literatur haben früher verschiedene Meinungen darüber geherrscht, ob das allgemeine Gesetz vom Jahre 1734 diese Vorstellung direkt stützt, aber die neuere Gesetzgebung baut jetzt deutlich auf der Vorstellung auf, wonach die Behandlung von Forderungen, die als einzelne Hauptforderungen gestellt werden und direkt im Verbrechen begründet sind, im allgemeinen nach der Strafprozessordnung zu erfolgen hat. In diesem Punkt weicht das einheimische Recht deutlich von vielen ausländischen Rechtsordnungen ab, in denen das Zivilmaterial im Strafverfahren nur dann behandelt werden kann, wenn eine Strafforderung in der Sache vorgebracht worden ist. In Finnland wird eine zivilrechtliche Forderung, die direkt in der Straftat begründet ist, in der Regel immer im Strafverfahren behandelt. Da solche Forderungen immer als Strafsachen im eigentlichen Sinne des Wortes bezeichnen.

Im Verbrechen begründete Einzelforderungen können im praktischen Rechtsleben besonders dann auftreten, wenn eine Schadenersatzforderung aus dem einen oder anderen Grunde unabhängig von dem Bestrafungsanspruch durchgesetzt werden soll. Hierzulande kann der Privatkläger bei einem sog. Antragsdelikt bestimmen, ob er Anklage erheben will oder nicht. In solchen Fällen ist es dann konsequent, dass die Anklage dem Gericht nicht unbedingt vorliegen muss. Sofern es sich um ein von Amts wegen verfolgbares Verbrechen handelt, ist es notwendig, *ex officio* den Staatsanwalt anzuhören, wodurch sich natürlich die einzelne Schadenersatzforderung in eine Kumulation verwandeln kann, in der der Staatsanwalt seinen Bestrafungsanspruch vorträgt.

Besondere Aufmerksamkeit verdienen die Fälle, bei denen jemand im Verbrechen begründete privatrechtliche Forderungen nach einer im Strafprozess erfolgten Verurteilung durchsetzen will. In der Literatur herrschte früher eindeutig die Vorstellung, dass der Privatkläger sich im Strafprozess das Recht dafür vorbehalten musste, und wenn er das versäumte, waren die privatrechtlichen Schadenersatzansprüche infolge der im Strafprozess erfolgten Entscheidung präkludiert. Diese Lehre ging vor allem auf die Vorstellung zurück, wonach eine privatrechtliche Schadenersatzforderung eine der Strafe vergleichbare öffentlich-rechtliche Folge war, deren Spuren noch im Gesetz vom Jahre 1734 zu erkennen sind. Heutzutage ist diese Vorstellung jedoch eindeutig beiseite

gedrängt worden, und hiezulande ist man nun der Ansicht, dass die Partei, wenn sie später im Verbrechen begründete privatrechtliche Forderungen stellen will, sich das Recht dazu nicht vorbehalten muss, wenn auch die Gerichte weiterhin oft den Parteien auf Bitten dieses Recht vorbehalten.

Hinsichtlich des Rechtsschutzweges ist es jedenfalls klar, dass man eine solche Schadenersatzforderung auch im Strafverfahren durchzusetzen hat, sofern aus einer Sonderbestimmung nichts anderes hervorgeht.

Das oben Gesagte bezog sich vor allem auf solche Situationen, bei denen eine einzelne Schadenersatzforderung aufgrund des Verbrechens vorgebracht wird. Derartige Situationen scheinen im Rechtsleben, wenn überhaupt, so doch seltener vorzukommen und zwar auch dann, wenn aufgrund eines Verbrechens die Ungültigkeitserklärung des Rechtsgeschäftes oder die Restitution des beweglichen oder unbeweglichen Eigentums erfordert wird.

Das Strafprozessverfahren wird nach finnischem Recht nicht nur dann angewandt, wenn die als direkte Begründung dienende Tat in concreto strafbar ist, sondern hat einen grösseren Anwendungsbereich. So ist im Strafprozessverfahren u.a. auch eine Schadenersatzforderung durchzusetzen, bei der das Recht zur Strafverfolgung schon erloschen ist oder gar keine Anklage erhoben worden ist. Eine ähnliche Situation besteht, wenn die Rechtsnachfolger einer Partei versuchen, an den Täter Schadenersatzforderungen zu richten oder wenn eine privatrechtliche Forderung auf andere Weise an einen Dritten übergeht. In allen oben erwähnten Fällen hat der Literatur zufolge die Schadenersatzhaftung hauptsächlich strafrechtlichen Charakter und deshalb können die aufgrund einer in abstracto strafbaren Tat vorgebrachten Klagen weiterhin im Strafverfahren behandelt werden.

In bezug auf den sachlichen Geltungsbereich des Strafverfahrens liegt eine besondere Situation vor, wenn eine minderjährige (unter 15 Jahren) oder sonstwie unzurechnungsfähige Person eine strafbare Handlung begangen hat, wofür Schadenersatz gefordert wird. Nach dem Strafgesetz wird der Schaden, den eine Person unter 15 Jahren oder ein Geistesgestörter verursacht haben, aus dem Vermögen des Aufsichtspflichtigen und subsidiär aus dem des Täters ersetzt. Dabei wird die Klage, die direkt gegen den Unzurechnungsfähigen erhoben wird, auch im Strafverfahren behandelt, während ein Verfahren gegen den Vormund oder sonstwie Aufsichtspflichtigen im allgemeinen im Zivilprozess behandelt wird. Was die Klagen anbetrifft, die zugleich gegen beide für

das Verbrechen Verantwortlichen erhoben wird, so kann man auch hier in der Rechtspraxis eine Zweigleisigkeit feststellen, deren Einfluss bis in die Literatur hineinreicht. Da in einem solchen Fall die Verantwortung des Aufsichtspflichtigen primär ist und die Haftung des Unzurechnungsfähigen, der durch eine strafbare Handlung den Schaden verursacht hat, nur subsidiär, scheint in dieser Situation die Behandlung im Zivilprozess angemessen.

Sofern die Klage nur indirekt in dem Verbrechen und direkt zivilrechtlich begründet ist, ist man allgemein der Ansicht, dass sie nach gewissen Sonderregelungen im Zivilprozess zu behandeln ist. Solche zivilrechtlichen Begründungen sind z.B. die Haftung des Geschäftsherrn und des Arbeitsgebers oder ein anderer im Zivilrecht entwickelter Haftungsgrund, wobei es sich jetzt um die Haftung eines Dritten für einen durch Verbrechen verursachten Schaden handelt.

Schliesslich ist es in prozessualer Hinsicht noch eine interessante Frage, ob der Kläger in den Fällen, bei denen ein strafrechtliches Verschulden qualifiziertere Tatbestände verlangt als das zivilrechtliche, die Begründung der Folgen je nach Wahl bestimmen kann oder aufgrund beider Begründungen die gleiche Folge alternativ fordern kann, wobei er nach Aufgabe des Strafantrags seine Klage so modifiziert, dass sie bei gleichen Tatbeständen sowohl im Straf- als auch im Zivilprozessverfahren behandelt werden könnte. In der einheimischen Literatur, in der ausserprozessuale und vor Gericht vorgetragene Tatbestände nicht miteinander verglichen wurden, hat man sich hinsichtlich der Wahl eine ablehnende Haltung zu eigen gemacht. Es ist jedoch bemerkenswert, dass in der Gesetzgebung Finnlands in vielen Punkten z.B. ein Verschulden als ausreichend für die Kriminalisierung angesehen wird und andererseits aber auch die Begründung für einen zivilrechtlichen Anspruch sein kann, sodass der Kläger namentlich aus materiellrechtlichen Gründen unter Berücksichtigung der ausserprozessualen Tatsachen und des vor Gericht vorzutragenden Tatbestands die Möglichkeit hat, die prozessuale Begründung seines Anspruches so zu modifizieren, dass die auf die gleichen ausserprozessualen Tatsachen zurückgehenden Forderungen sowohl ins Straf- als auch ins Zivilprozessverfahren gelangen können.

Eine völlig andere Frage ist die, wie eine in einer falschen Prozessart erhobene Klage zu behandeln ist. In diesem Punkte ist namentlich in Hinblick auf die Untergerichte darauf hinzuweisen, dass hierzulande von dem Kläger im allgemeinen keine juristische Subsumierung erwartet wird; im Gesetz heisst es nur, dass der Kläger in seinem Antrag

seine Forderung vorträgt und die Tatsachen, worauf er seine Forderung begründet. Die einheitliche Gerichtsorganisation für den Straf- und Zivilprozess hat andererseits zur Folge, dass jedes allgemeine Gericht berechtigt und verpflichtet ist, im allgemeinen jedes Rechtsschutzgesuch zu behandeln, das in die ordentliche Gerichtsbarkeit gehört. Da jedes Gericht also berechtigt ist, sowohl Straf- als auch Streitsachen zu behandeln, hat es auch das Recht, jeden vorgebrachten gerichtlichen Anspruch um Rechtsschutz als Straf- oder Streitsache einzuordnen und zu behandeln. Eine interessante Folge dieser organisatorischen Einheitlichkeit ist es, dass bei den Untergerichten eine einzelne Hauptforderung im allgemeinen nicht mit der direkten Begründung als unzulässig abgewiesen werden kann, dass sie in der falschen Prozessart erhoben worden ist; das Gericht wird sie vielmehr in den richtigen Rechtsschutzkanal leiten, wo dann die Prozessvoraussetzungen zur Untersuchung der Klage nach der Prozessart zu beurteilen sind, zu welcher die Sache ihrer Begründung nach gehört. Dann kann es natürlich beim Fehlen von anderen Prozessvoraussetzungen für das Verfahren, das das Gericht der Lage der Sache entsprechend bestimmt hat, dazu kommen, dass die Klage in dieser Prozessart als unzulässig abgewiesen wird.

In bezug auf die Rechtsmittelinstanz ist zu konstatieren, dass das Gericht verpflichtet ist, nach der auf die gerichtliche Untersuchung folgenden Entscheidung von Amts wegen eine Rechtsmittelbelehrung zu erteilen, zumindest in den Fällen, wo die Erklärung des Nichtverzichts auf das Rechtsmittel erfolgt ist. Man könnte fragen, wie die Rechtsmittelinstanz verfährt, wenn sie auf eine falsche Rechtsmittelbelehrung stösst. In der Rechtspraxis hat man sich sehr positiv den Fällen gegenüber verhalten, in denen ein Verfahren wie nach einer Belehrung aus dem Zivilprozess ins Strafverfahren übernommen werden musste. In solchen Fällen hat die höhere Rechtsinstanz zur Vermeidung von Verzug die einzige Hauptforderung in der richtigen Verfahrensform untersucht, ohne dass die Sache erst zur Erteilung der richtigen Rechtsmittelbelehrung an das untere Gericht zurückverwiesen worden wäre. Hingegen hat man in solchen Fällen, bei denen die Behandlung der Klage aus dem Strafprozess in den Zivilprozess übernommen werden musste, es im allgemeinen für nötig gehalten, die Sache an die Rechtsinstanz zu verweisen, die die falsche Rechtsmittelbelehrung erteilt hat.

II. Mehrere Hauptforderungen, von denen eine der Bestrafungsanspruch ist

Die Forderungen werden unmittelbar im Verbrechen begründet

Bedeutet die Erhebung eines Bestrafungsanspruchs vor Gericht, dass die Sache ganz und gar im Strafverfahren untersucht wird? Die Beantwortung dieser Frage ist nach dem finnischen Recht deshalb nicht ganz eindeutig, weil hierzulande auch das Zivilprozessverfahren einen gewissen attraktierenden Einfluss auf den Bestrafungsanspruch bekommt. Sofern sich jedoch der Staatsanwalt in die Angelegenheit eingeschaltet hat, gehört natürlich zumindest seine Forderung in das Strafverfahren, aber abgesehen davon bedarf die Situation noch einer genaueren Untersuchung.

Zunächst sind der ursprüngliche Standpunkt des Gesetzes vom Jahre 1734 und die Entscheidung nach dem gegenwärtigen Recht voneinander zu scheiden. Dem Allgemeinen Gesetz von 1734 zufolge war es völlig klar, dass auch im Zivilprozess dem Adhäsionsprinzip in gewissem Masse gefolgt wurde. Die Einrichtung des Prozessrechts, im Bedarfsfalle die Untersuchung von Bestrafungsansprüchen auch im Zivilprozess zu gestatten, beruhte auf der Tatsache, dass das materielle Recht eine ganze Reihe von Normen enthielt, nach denen einige Tatbestände nicht als Verbrechen sondern eher als zivilrechtliche Ordnungsvergehen aufgefasst wurden, und die dafür auferlegten geringen Geldstrafen nahezu wie ein Schadenersatz aufgefasst wurden. Die diesbezüglichen Bestimmungen waren an sich nicht in den Strafhauptabschnitten enthalten, sondern finden sich in anderen Abschnitten des Allgemeinen Gesetzes von 1734.

Auch für das gegenwärtige Recht ist man in der Literatur der Meinung, dass die Behandlung eines Bestrafungsanspruches im Zivilprozess unter gewissen Bedingungen möglich ist. Die Meinung ist in den an anderer Stelle des Gesetzes von 1734 auftretenden Bestimmungen begründet und in der geltenden Gesetzgebung über Prozessordnungsvergehen. Der Literatur zufolge wird jedoch vorausgesetzt, dass die Strafforderung aus der Streitsache hervorgegangen ist und mit ihr in engem Zusammenhang steht. Ausserdem darf die Strafforderung nicht eine sog. weitergehende Untersuchung erfordern, und schliesslich darf die für das Verbrechen erlegte Strafe in concreto eine Geldstrafe nicht übersteigen. Die Untersuchung dieser Frage hat zunächst ergeben, dass der Hauptanteil der Vergehen, die gewöhnlich im Zivilprozess mit verurteilt werden, die Prozessordnung und den Prozessmissbrauch betreffen. Auch in rechtsvergleichender Hinsicht bildet diese Gruppe keine

Ausnahme unter den im Zivilprozess zu behandelnden Forderungen. Zu der in der Literatur an zweiter Stelle genannten Gruppe von Vergehen dieser Behandlungsart ist zu bemerken, dass sie durch das Strafgesetz von 1889 zum grössten Teil aufgehoben ist. Da auf diese Weise sowohl die prozessuale Begründung als auch das materiellrechtliche Bedürfnis für die Verurteilung der letztgenannten, vielleicht noch kriminalisierten Vergehen im Zivilprozess aufgehoben ist, kann die Behandlung derartiger Forderungen im Zivilprozess heutzutage nicht mehr vertreten werden. Deshalb kann man sagen, dass ein Bestrafungsanspruch, der mit der gleichen Begründung an eine zivilrechtliche Forderung gekoppelt ist, im allgemeinen im Zivilprozess nicht mehr behandelt werden kann.

Zu der prozessrechtlichen Behandlung einer im Strafprozess vorgebrachten zivilrechtlichen Forderung ist zu bemerken, dass die Privatk Kläger alle möglichen Forderungen, die nach ihrer Meinung auf das Verbrechen zurückgehen, im Anschluss daran vorzubringen trachten, da hiezulande die Staatsanwaltschaft dafür sorgen muss, dass die Sache sachgemäss vorbereitet wird und auch die Privatk Kläger geladen werden und zwar besonders dann, wenn sie persönlich zugegen sein müssen. Falls die Meinung des Gerichts in bezug auf die strafrechtliche Begründung einer Forderung von der der Parteien abweicht, wird hiezulande das Untergericht oft in den Fällen, bei denen die Forderung seiner Meinung nach nicht in den sachlichen Geltungsbereich des Strafprozessgesetzes gehört, die Partei darauf hinweisen, dass ihre Forderung in dem Zusammenhang nicht angemessen behandelt werden kann, und die Partei lässt daraufhin im allgemeinen von ihrer Forderung ab. Das bedeutet, dass ein Untergericht im Strafverfahren oft nur dann eine endgültige Entscheidung über zivilrechtliche Forderungen fällt, wenn sie nach Meinung des Gerichts in den Bereich des Strafverfahrens gehören oder wenn die Partei oder ein Dritter trotz des Hinweises des Gerichts seine Forderung aufrechterhält.

Allen angeführten Fällen ist gemeinsam, dass vor Gericht ausser dem Bestrafungsanspruch noch andere Forderungen gestellt werden. Kann man die Erhebung mehrerer Klagen mit der gleichen Begründung systematisch in die Gruppe der sog. Kumulationsfälle einordnen? Im allgemeinen ist das in den Ländern, die sich die Grundanschauungen der fakultativen Adhäsion zu eigen gemacht haben, nicht so. Obgleich es in der hiesigen Literatur Meinungsverschiedenheiten in dieser Frage gibt, kann man doch sagen, dass zu dem Bereich der objektiven Kumulation auch die Fälle zu rechnen sind, in denen wegen ein und

derselben Tat verschiedene gleichbegründete Forderungen dem Angeklagten gegenüber erwachsen sind, um welche Fälle es sich hier ja gerade handelt. Das Gericht ist dem einheimischen Recht nach berechtigt, durch Kumulierung mehrere in der gleichen Tat begründete, in verschiedenen Prozessen erhobene Klagen zusammenzufassen, ebenso wie es einen derartigen Kumulationszustand wieder auflösen kann, mit der Folge, dass auch nach der Auflösung die zivilrechtlichen Forderungen nach dem Strafprozessverfahren behandelt werden müssen, während die fakultative Adhäsion namentlich die Behandlung im Zivilprozessverfahren vorsieht.

Was insbesondere den Schadenersatzanspruch betrifft, so fordert die Partei im allgemeinen eine Geldleistung auf dem Wege der Leistungsklage. Dabei erhebt sich die Frage, in welchem Masse auch die Kopplung einer Feststellungsklage an einen Bestrafungsanspruch in der fraglichen Situation möglich ist. Die einheimische Literatur hat sich im allgemeinen der Erhebung einer Feststellungsklage gegenüber ablehnend verhalten. Im Falle eines Verbrechens wurde diese ablehnende Haltung auch auf die im Verbrechen begründeten privatrechtlichen Forderungen übertragen. In bezug auf den Zivilprozess lässt sich feststellen, dass hierzulande eine Feststellungsklage im allgemeinen dann als statthaft angesehen wird, wenn vernünftige Interessen für die Erhebung einer solchen Klage vorhanden sind. Weiterhin ist man der Meinung, dass eine derartige Klage unter den oben genannten Voraussetzungen auch dann möglich ist, wenn die Möglichkeit einer Leistungsklage besteht, wobei dann für die Stärke der rechtlichen Interessen besondere Voraussetzungen erfüllt sein müssen. Wenn in einer solchen Situation eine Leistungsklage gegen den Täter den Bestimmungen nach möglich zu sein scheint, kommt natürlich eine Feststellungsklage in ihrer Grundform im allgemeinen gar nicht in Frage. Wenn es sich jedoch um eine Verteilung der Verantwortung unter mehrere Täter handelt, kann auch im Urteil des Strafprozesses erwähnt werden, wie sich die Verantwortung auf die Täter verteilt. Ein solcher Spruch hat im allgemeinen den Verhältnissen entsprechend den Charakter eines Feststellungsurteils. Das Gleiche gilt für die Situationen, bei denen mehrere als kriminalisiert anzusehende Handlungen zusammentreffen. Unter den letztgenannten Fällen sind besonders die in den Bereich des Verkehrsstrafrechtes gehörigen Strafangelegenheiten von Bedeutung, bei denen es oft mehrere einander beschuldigende Angeklagte gibt, die einer strafbaren Handlung beschuldigt werden. Die Situation weicht von dem vorher genannten Falle vor allem darin ab, dass die Beschuldigten besonders

in bezug auf die Schadenersatzforderungen Gegenpartei der anderen sind. Im allgemeinen gilt jedoch als Regel, dass eine Untersuchung der Verteilung der Haftung dann nicht in Frage kommt, wenn in der Sache keine Schadenersatzforderung gestellt worden ist.

In der einheimischen Literatur ist auch die Frage nach dem Verhältnis der Schadenersatzforderung zum Bestrafungsanspruch behandelt worden. Man hat die Frage gestellt, ob man zum Schadenersatz z.B. dann noch verurteilen kann, wenn der Bestrafungsanspruch aus dem einen oder anderen Grunde abgelehnt wird. Zu diesem Punkt lässt sich sagen, dass die Voraussetzung für eine positive Lösung des Problems dann gegeben ist, wenn eine strafrechtliche Sonderbestimmung die Verurteilung zu Schadenersatz zulässt, obwohl es nicht zu einer Verurteilung zu einer Strafe kommt. Ebenso berechtigen die in früherem Zusammenhang erwähnten auf objektiven kriminellen Tatbeständen beruhenden Forderungen oft zur Verurteilung zu Schadenersatz, z.B. in Fällen von übertriebener Notwehr und bei Verjährung des Strafverfolgungsrechts.

Wie sind unter Berücksichtigung des sachlichen Geltungsbereichs des Strafprozessrechtes solche Fälle zu behandeln, bei denen neben der Strafforderung im gleichen Verfahren die Ungültigkeitserklärung eines zivilrechtlichen Rechtsgeschäftes gefordert wird, z.B. aufgrund von Fälschung, Betrug, Erpressung, Nötigung u.a.m.? In diesem Falle wünscht der Kläger zusammen mit dem Bestrafungsanspruch auch die Forderung nach der Ungültigkeitserklärung eines privatrechtlichen Rechtsgeschäftes. Von der Rechtsvergleichung her lässt sich zu diesen Fällen sagen, dass die Untersuchung des Verhältnisses zwischen dem Angeklagten und der Partei im Strafverfahren in bezug auf die erwähnte Forderung oft im Rahmen der starken fakultativen Adhäsion für möglich gehalten wird. Für die einheimische Literatur lässt sich feststellen, dass man der Frage mit Zweifeln entgegengetreten ist. So ist man der Meinung, dass an sich noch keine Verbrechenserklärung sondern nur eine Ungültigkeitserklärung des privatrechtlichen Rechtsgeschäftes vorliegt, wenn mit der Begründung der arglistigen Täuschung verlangt wird, dass das privatrechtliche Rechtsgeschäft für ungültig erklärt wird. Sofern es sich jedoch um strafrechtlichen Betrug handelte, wäre das eine *Hauptangelegenheit*, und die Forderung nach Ungültigkeit könnte nach dem Adhäsionsprinzip daran angeschlossen werden. Für die Rechtspraxis lassen sich drei Grundzüge erkennen. Erstens wird in der Rechtspraxis z.T. die Ansicht vertreten, dass die auf eine Ungültigkeitserklärung abzielende Forderung als zu den Streitsachen gehörig nicht im Straf-

prozess untersucht werden darf. Dabei wird also dem Charakter der *Rechtsfolgen* entscheidende Bedeutung beigemessen. Zweitens wurde besonders früher die Ansicht vertreten, nach der eine Klage zwar untersucht werden darf, aber die Kumulationssituation dann nach der Rechtsfolge zu beurteilen ist, die die Klage in dem Hauptanspruch anstrebt. Und drittens schliesslich besteht auch die Meinung, dass eine direkt im Verbrechen begründete Klage mit im Strafprozess behandelt werden kann. Die letztere Meinung entspricht nach Auffassung des Verfassers den augenblicklich im hiesigen Recht geltenden Anschauungen. Danach kommt man zu dem Ergebnis, dass eine solche Forderung in einem Strafprozess zwischen dem Privatk Kläger und dem Angeklagten behandelt werden kann, wenn neben dem Bestrafungsanspruch eine auf die Ungültigkeitserklärung eines privatrechtlichen Rechtsgeschäftes abzielende Forderung erhoben wird und das Verbrechen so charakterisiert ist, dass seine Konstatierung in abstracto die Ungültigkeitserklärung eines privatrechtlichen Rechtsgeschäftes zur Folge haben kann.

Die Klagen auf Restitution des beweglichen oder unbeweglichen Eigentums eines Privatk Klägers erscheinen im Strafprozess zumeist im Zusammenhang mit Vermögensverbrechen. Obgleich die Rechtsordnung dem Verletzten das begrenzte Recht zugesteht, den erschütterten Rechtszustand eigenmächtig wiederherzustellen, gilt es als normal, dass der Verletzte an die verschiedenen Staatsorgane verwiesen wird, an die Polizei oder den Richter. Im Folgenden wird nur die zuletztgenannte Möglichkeit näher betrachtet. Derartige Forderungen werden hierzulande normalerweise im Strafprozess vorgebracht.

Was insbesondere den Besitz über das unbewegliche Eigentum anbetrifft, lässt sich aufgrund der Gesetzgebung feststellen, dass das Gericht nach einer ausdrücklichen gesetzlichen Bestimmung verpflichtet ist, den verletzten Rechtszustand im Strafverfahren auf Antrag wiederherzustellen, sofern die Besitzherrschaft des Privatk Klägers vor der Tat klar war.

Für die Restitution des beweglichen Eigentums ist charakteristisch, dass die Behandlung der Rückgabeforderung prozessual oft mit dem strafrechtlichen Gebrauch der Beschlagnahme verknüpft ist. Hierzulande kann man im Gegensatz zu bestimmten anderen Ländern eine strafrechtliche Beschlagnahme ausser zur Beschaffung von Beweisstücken und zur Sicherstellung der Einziehung auch mit der Absicht durchführen, den Gegenstand dem Privatk Kläger zurückzuerstatten. Das bedeutet, dass das Verfügungsrecht über beschlagnahmte Gegenstände

ans Gericht übergeht, sofern eine Sache anhängig geworden ist. Sofern die Besitzfrage eindeutig geklärt ist, kann der Gegenstand auf Antrag schon vor dem endgültigen Urteilsspruch unter Aufhebung der Beschlagnahme dem Privatkläger zurückgegeben werden. Die Entscheidung über die Wiederherstellung der Herrschaftsverhältnisse über einen Gegenstand gründet sich jetzt prozessual auf die Anwendung der Bestimmungen im Sondergesetz. Der besondere Charakter der Situation hatte zur Folge, dass auch das Rechtsmittel in diesem Falle Gegenstand einer Sonderbestimmung wurde, wonach man für den Beschluss über die Beschlagnahme ein besonderes Rechtsmittel einlegen kann. Der Fall ist insofern interessant, als man hier für die sachliche Geltung des Strafprozesses zwei verschiedene Begründungen hat: Einerseits die allgemeine in dem Verbrechen begründete Forderung auf Restitution und andererseits der Fall, der sich auf ein Sondergesetz stützt und mit der Widerrufung der Beschlagnahme zugleich zur Wiederherstellung des Besitzverhältnisses berechtigt. Sofern in der Restitutionsforderung ein Spruch erst in dem endgültigen Urteil ergeht, kann man das Recht und die Pflicht zur Entscheidung auf beide Begründungen aufbauen, natürlich nur unter der Voraussetzung, dass die Beschlagnahme dann noch in Kraft ist.

Die Untersuchungsmöglichkeiten zivilrechtlich begründeter Ansprüche des Privatklägers an den Angeklagten

Bei den hier zu betrachtenden Situationen handelt es sich um die Frage, ob und unter welcher Voraussetzung man das Gebiet des Strafverfahrens auf solche Fälle ausdehnen kann, bei denen die Forderungen, wären sie selbständige Hauptforderungen, in das Zivilprozessverfahren gehörten. Die zivilrechtliche Begründung kann aus dem Verhältnis des Privatklägers zum Angeklagten hervorgehen oder aus dem des Klägers und Privatklägers auf der einen zu einem Tertius auf der anderen Seite.

In den Fällen ist in der ausländischen Literatur konsequent ein Unterschied gemacht worden, wenn der strafrechtliche und der zivilrechtliche Tatbestand als Tatsachen vollkommen verschieden sind. In derartigen Situationen ist eine gemeinsame Behandlung im allgemeinen nicht statthaft. So scheint es sich sogar auch bei solchen Rechtsprechungen zu verhalten, die sich der fakultativen Kumulation sehr positiv gegenüber verhalten. Sofern die Anerkennung einer Strafforderung die Voraussetzung für die sachliche Untersuchung der Zivilforderung im Strafprozess ist, ist auch klar, dass andere zivilrechtlich begründete Forderungen im Strafprozess im gleichen Zusammenhang nicht unter-

sucht werden können. Sie werden abgewiesen oder es wird von der Entscheidung abgesehen, bzw. die Bitte um Rechtsschutz bleibt unberücksichtigt. Materiellrechtlich verhält sich die Verfahrensweise im Strafverfahren, wonach die im Strafprozess erhobenen, zivilrechtlich begründeten Forderungen beim Fehlen anderer Voraussetzungen untersucht werden, und zwar unabhängig davon, wie die Behandlung der Strafforderung ausgegangen ist, gleichfalls negativ zur Untersuchung zivilrechtlich begründeter Ansprüche. Sofern das Verbrechen offensichtlich nicht stattgefunden hat, ist die darin begründete zivilrechtliche Forderung regelmässig als unbegründet abzuweisen. Schliesslich lässt sich auch die positive Einstellung zu der Untersuchung zivilrechtlicher Ansprüche finden.

Dem strafrechtlichen Tatbestand kommt die Situation im allgemeinen am nächsten, bei der der Privatkläger gegen den Angeklagten ausser seiner strafrechtlich begründeten Forderung subsidiär noch eine Forderung stellt, die sich auf den gleichen Tatbestand bezieht und zivilrechtlich begründet ist. In der Literatur ist man *auf der einen Seite* der Meinung, dass eine Kumulation solcher Ansprüche gar nicht in Frage kommen kann. Denn es heisst da, dass die Ablehnung eines Bestrafungsanspruches in einer Strafsache auch die Ablehnung der daran angeschlossenen strafrechtlich begründeten privatrechtlichen Ansprüche zur Folge hat, auch dürfe die Untersuchung zivilrechtlicher Rechtsverhältnisse im Strafverfahren dann nicht in Frage kommen, wenn der Strafanspruch mit der Begründung abgelehnt worden ist, dass die fragliche Handlung kein Verbrechen ist. *Andererseits* wird in der hiesigen Literatur jedoch auch die Ansicht vertreten, dass es angemessen sei, wenn der Kläger in den Fällen, wo der Strafanspruch abgelehnt worden ist, die anderen Voraussetzungen aber bestehen, z.B. auf zivilrechtlicher Grundlage im gleichen Strafprozess Schadenersatz bekomme. In der Rechtspraxis sind verschiedene Richtungen festzustellen, von denen besonders in früherer Zeit die recht formale Anschauung Geltung hatte, wonach die selbständige Untersuchung zivilrechtlicher Fragen im Zusammenhang mit dem Strafrecht nicht in Frage kam. Nachdem in diesem Punkte lange Unsicherheit geherrscht hat, scheint die Rechtspraxis jetzt grundsätzlich den Untersuchungsmöglichkeiten von zivilrechtlich begründeten Schadenersatzansprüchen gegenüber eine positive Haltung einzunehmen.

Was bedeutet dies nun in der Praxis? Derartige Fälle können im Zusammenhang mit einer Vindikationsklage oder einer Schadenersatzklage auftreten, wobei ein Schadenersatz mit vorwiegend strafrecht-

lichen aber subsidiär auch im Zivilrecht entwickelten Begründungen aufgrund des gleichen Tatbestandes gefordert wird, aber auch in Fällen, die die Ungültigkeit eines Rechtsgeschäfts betreffen. Im Strafprozess fordert der Kläger vorwiegend die Wiederherstellung der Herrschaft über den Gegenstand aufgrund des Verbrechens ohne Auslösegeld, falls er aber mit dieser Forderung keinen Erfolg hat, subsidiär die Rückgabe des Gegenstandes gegen eine Auslösung. Der Auslösungsstreit zwischen dem in gutem Glauben befindlichen Besitzer und dem richtigen Eigentümer als selbständige Hauptforderung muss als Streitsache im Zivilprozess behandelt werden, selbst wenn sie indirekt das kriminalisierte Verfahren der Rechtsordnung berührt. Der Kläger kann in einer solchen Situation seine Forderung nicht einfach damit begründen, dass der Angeklagte aufgrund des Verbrechens verpflichtet ist, ihm den Gegenstand zurückzugeben, sondern nur mit dem Argument, dass er der richtige Eigentümer des Gegenstandes ist; es handelt sich hier also sekundär um das bessere Recht an einer Sache und um eine typische zivilrechtlich begründete Vindikationsklage. In der Rechtspraxis kann man beobachten, dass die Kumulation solcher Ansprüche im Strafprozess nicht für unmöglich gehalten wird, wobei zugleich festgestellt werden kann, dass sich die Praxis durchaus noch nicht eingebürgert hat.

Um ein praktisches Problem handelt es sich auch bei der Frage, ob man im Strafprozess eine zugleich vorgebrachte Klage auf Ungültigkeitserklärung eines privatrechtlichen Rechtsgeschäfts mit privatrechtlicher Begründung sekundär behandeln kann. In der einheimischen Literatur wird im allgemeinen ein Unterschied gemacht zwischen einem strafrechtlichen Betrug z.B. und einer zivilrechtlichen arglistigen Täuschung. Danach unterscheidet sich die zivilrechtliche Täuschung vom strafrechtlichen Betrug vor allen Dingen dadurch, dass bei dem Täter, obgleich er in beiden Fällen absichtlich handelt, im letzteren Falle der Zweck der Bereicherung oder des Schadenzufügens eine Rolle spielt, welche Motive in der zivilrechtlichen Täuschung nicht notwendig mit enthalten sein müssen. Für das Prozessrecht mag in diesem Falle die Feststellung ausreichen, dass der strafrechtliche Betrug gewissermassen eine qualifiziertere Form der zivilrechtlichen Täuschung ist. Im allgemeinen verhält sich die einheimische Literatur der Untersuchung einer solchen zivilrechtlichen Begründung gegenüber ablehnend. Und die gleiche Richtung scheint zumindest grundsätzlich in der Rechtspraxis eingeschlagen zu werden.

Zu der theoretischen Konstruktion der Situation lässt sich bemerken, dass der Fall die sog. *Anspruchskonkurrenz* vertritt, in der der Kläger

eine einzige Forderung stellt, die er durch verschiedene Begründungen so untermauert, dass die strafrechtliche Begründung primär und die zivilrechtliche sekundär ist. Wenn der Privatkläger die direkt im Verbrechen begründete Forderung, ergänzt durch eine sekundäre zivilrechtliche Begründung, vorbringt, handelt es sich eben gerade um sekundäre Anspruchskonkurrenz.

Allgemein gibt man zu, dass ein auf formalen Gesichtspunkten basierendes, negatives Endergebnis für den Kläger offenbar unzumutbar ist. Sicherlich war das auch ein Grund dafür, dass man in einigen neueren Prozessreformen im Ausland (Schweden z.B.) versucht hat, die prozessrechtliche Lage des Verletzten zu erleichtern; und man hat geradezu festgesetzt, dass die privatrechtlichen auf privatrechtliche Normen gestützten Forderungen auch nach einer Ablehnung des Bestrafungsanspruchs und der daran angeschlossenen Ansprüche auf Bitten des Privatklägers im gleichen Verfahren untersucht werden können. In bezug auf das finnische Prozessrecht ist bei einer Entscheidung besonders zu berücksichtigen, dass die hiesige Rechtsordnung in Straf- und Streitsachen eine gemeinsame allgemeine Gerichtsordnung enthält und dass andererseits die Prozessverfahren in Straf- und Streitsachen einander relativ ähnlich sind. Nach der Meinung des Verfassers sollte man sich einer solchen Untersuchung gegenüber positiv verhalten und der gemeinsamen Behandlung von sekundären Zivilforderungen, die im gleichen Zusammenhang stehen, keine grösseren Hindernisse in den Weg legen. Die Lage des Gerichts wird auch dadurch erleichtert, dass es sich hierbei um die typische Anwendung der *fakultativen Adhäsion* handelt, was für das Gericht mehrere verschiedene Alternativen bedeutet: andererseits kann das Gericht in den Fällen, bei denen die sekundäre Untersuchung einer zivilrechtlichen Begründung nicht möglich ist, die zivilrechtliche Forderung abtrennen oder abweisen, oder unter den gegebenen Voraussetzungen auch untersuchen. Wegen der Elastizität der fakultativen Adhäsion dürfte die Zulassung des sekundären Untersuchungsrechts für das Gericht auch im praktischen Rechtsleben wohl kaum grössere Schwierigkeiten mit sich bringen.

Der Dritte als Kläger und Beklagter im Strafprozess

Bei den oben genannten Fällen handelte es sich namentlich um die Frage, ob es möglich ist, privatrechtliche Ansprüche zwischen einem Privatkläger und einem Angeklagten im Strafprozess zu untersuchen. Ein ganz anderer Fragenkomplex liegt vor, wenn zur Entscheidung

steht, wieweit eine dritte Person als Partei im Strafprozess während der Verhandlung auftreten kann. In der einheimischen Literatur heisst es dazu, dass auf die dritte Person gewöhnlich die Bestimmungen der Nebenintervention anzuwenden sind. Im vorliegenden Falle ist die dritte Person kein Intervenant im eigentlichen Sinne, denn sie versucht, entweder im eigenen Namen ihre Forderungen im Strafverfahren vorzubringen ohne jedoch ein Strafverfolgungsrecht in dieser Sache zu haben, oder gegen sie wird dort eine Forderung erhoben mit der Absicht, ein Urteil mit Vollstreckungs- und Rechtskraftwirkung zu erreichen. Der Dritte wird in diesem letzterwähnten Falle also in keiner Weise für ein kriminalisiertes Verfahren vorausgesetzt.

Was insbesondere die Inanspruchnahme des sog. Regressrechts von einem Versicherer betrifft, so ist hierzu zu bemerken, dass die Gesetzgebung eine strafbare Handlung nicht unbedingt als Begründung für die Anwendung des Regressrechtes voraussetzt. Die Gesetzgebung sieht für das Regressrecht nur vor, dass eine dritte Person absichtlich oder durch grobe Fahrlässigkeit einen Versicherungsfall verursacht hat oder dass sie nach dem Gesetz verpflichtet ist, den Schadenersatz zu leisten und zwar in der Regel unabhängig davon, ob sie den Schaden verursacht hat oder nicht. Obgleich das auf diese Weise über das Regressrecht an den Versicherer übergegangene Recht als indirekt im Verbrechen begründet anzusehen ist, und als einzelne Hauptforderung im Zivilprozess zu behandeln wäre, hat man sich in der Rechtspraxis und auch in der Literatur im allgemeinen die Meinung zu eigen gemacht, wonach derartige im Regressrecht begründete Forderungen im Strafprozess mit durchgesetzt werden können. Auch in diesen Fällen haben wir es mit Erscheinungen der *fakultativen Adhäsion* zu tun, wobei der Kläger das Recht hat, seinen Schadenersatzanspruch im Strafprozess durchzusetzen, oder auch im Zivilprozess, sofern der Regressanspruch als einzelne Hauptforderung erhoben wird.

Die Erweiterung des Begriffs des Klägers mit materiellrechtlicher Begründung auf solche Fälle, bei denen der Schaden nur eine indirekte Folge des Verbrechens ist, bedeutet keine besonders grosse Ausweitung des sachlichen Geltungsbereichs der Strafprozesses. Die Situation ist jedoch eine ganz andere, wenn man an solche Fälle denkt, bei denen ausser vom strafrechtlichen Täter noch von einem Dritten im Strafverfahren wegen der gleichen Tat privatrechtliche, vor allem Schadenersatzansprüche mit privatrechtlicher Begründung erhoben werden. Im allgemeinen ist man in der *einheimischen Literatur* in diesem Punkte der Ansicht, dass eine solche Forderung im Strafprozess nicht in Frage kommt,

denn die Klagen gegen den zivilrechtlich haftpflichtigen Dritten seien im allgemeinen nach der Sondergesetzgebung im Zivilprozessverfahren durchzusetzen und im Strafprozess folglich abzuweisen. Dagegen zeigt die *Rechtspraxis*, dass bedeutend mehr Material zur allseitigen Erwägung des Problems vorhanden ist. Dabei sind zwei Grundsituationen zu unterscheiden:

1. die Durchführungsordnung der Haftung einer dritten Person für solchen Schaden, den ihr Angestellter oder dergleichen durch eine strafbare Handlung verursacht hat, die für die Person — eine natürliche oder juristische — begangen wurde und

2. die Haftung einer dritten Person auf typisch zivilrechtlicher Grundlage für einen Schaden, der mit oder ohne eigenes Verschulden von einer anderen Person (dem Angeklagten) verursacht wurde. In bezug auf die erstgenannte Haftung ist festzustellen, dass hierzulande in der Rechtspraxis wie auch in der Literatur schon sehr früh die Ansicht vertreten wurde, dass die erwähnte Haftung über die analoge Anwendung einiger strafrechtlicher Bestimmungen für strafrechtlich gehalten werden könne, und folglich auch im Strafprozessverfahren durchgesetzt werden kann. Diese Meinung ist auch gutzuheissen.

Hingegen ist der Fall, bei dem die Haftung auf typisch zivilrechtlichen Begründungen beruht, schwieriger zu beurteilen und wird in der Literatur eindeutig abgelehnt. Die Rechtspraxis wendet dagegen hier ein recht elastisches Verfahren an, wonach z.B. die Behandlung der Geschäftsherrenhaftung, der Arbeitgeberhaftung oder der Haftung für die Instandhaltung der Strassen im Strafprozess neben der Strafverfolgung erfolgen kann. Hier ist man sogar so weit gegangen, dass auch die Behandlung der subsidiären Gefährdungshaftung im Strafprozess für möglich gehalten wurde und die Haftung auch in dem Falle materiellrechtlich noch anerkannt werden kann, wenn der Bestrafungsantrag schon abgelehnt worden ist.

Jedenfalls scheint klar zu sein, dass eine ordentliche Behandlung im Strafprozessverfahren nicht in Frage kommt, wenn die Gesetzgebung Sondernormen enthält, wonach die Sache in den Zivilprozess verwiesen wird. Solche Bestimmungen lassen sich in der Gesetzgebung finden, und im Bereich der Verkehrsversicherung scheint jetzt eine solche Sondersituation zu entstehen. Sofern dann die Durchsetzung der Haftung einer dritten Person in den Zivilprozess verwiesen worden ist, hat man in der Rechtspraxis im allgemeinen eine Behandlung derselben im Strafprozess nicht mehr für möglich gehalten. Diese Meinung hat sich offensichtlich im allgemeinen durchgesetzt.

Die Untersuchung des Standpunktes der Rechtspraxis im Lichte der Anwendung des oben entwickelten Adhäsionsprinzips zeigt, dass die Haftung eines Dritten im allgemeinen im Strafprozess untersucht worden ist oder als unzulässig abgewiesen wurde. Hingegen scheint die vermittelnde Richtung, die die Untersuchung im Prinzip zulässt aber beim Auftreten von Gesichtspunkten, die die gemeinsame Behandlung besonders erschweren, die Forderung in ein eigenes Zivilprozessverfahren verweist, in der Rechtspraxis keinen allgemeinen Anklang zu finden. Jedenfalls ist es interessant, dass sich hierzulande in der Rechtspraxis in bezug auf die aus einem Verbrechen hervorgegangene zivilrechtliche Schadenersatzforderung der Durchsetzung einer zivilrechtlich begründeten Haftung eines Dritten gegenüber eine positive Einstellung durchgesetzt hat. Das beweist klar, dass das Bedürfnis für ein derartiges Vorgehen in der Rechtspraxis offenbar vorhanden ist. Ein solches Vorgehen ist auch zu befürworten, wobei dann namentlich bei der Behandlung der Klage die Grundlinien der *fakultativen Adhäsion* befolgt werden.

Man kann nun fragen, weshalb in der Rechtspraxis die vermittelnde Linie im allgemeinen nicht befolgt wird. Das ist offensichtlich auf zwei Schwierigkeiten zurückzuführen. Zunächst muss man feststellen, dass die finnische Gesetzgebung keine dem *forum delicti* entsprechenden Bestimmungen enthält wie das zivilrechtliche *forum quasidelicti*. Deshalb wird eine Sache, wenn sie vom Gericht zur gesonderten Behandlung aus dem Strafverfahren ausgeschieden wird, offensichtlich ins Zivilprozessverfahren gelangen, wobei dann nach der positivrechtlichen *forum*-Lehre die von dem Beklagten vor der materiellrechtlichen Klagebeantwortung eingelegte Einwendung gegen den falschen Rechtsort eine Abweisung der Sache zur Folge hätte. Die zweite Schwierigkeit — zumindest in theoretischer Hinsicht — ist der Unterschied zwischen den Vorladungsbestimmungen des Zivil- und Strafprozessverfahrens. Im Strafprozessverfahren wird hierzulande weiterhin eine sehr formlose Methode angewandt, wonach der Angeklagte mündlich vorgeladen werden kann, um in der Sache auszusagen, während im Zivilprozess eine schriftliche Vorladung vorausgesetzt wird, und so scheint diese stärkere Form ein tatsächliches Hindernis für das Überweisungsverfahren zu sein. Von der Praxis her kann man jedoch sagen, dass die dritten Personen in solchen Fällen heutzutage schriftlich vorgeladen werden, sodass die Schwierigkeiten in diesem Punkte wohl eher theoretischer Natur sind.

Die Idee der einheitlichen prozessrechtlichen Behandlung ist bei Fällen dieser Art darin enthalten, dass in ein und demselben Prozess der sich mit dem gleichen Material befasst, alle direkt in dem Material begründeten oder sich daran anlehnenden straf- und zivilrechtlichen Forderungen behandelt werden können. Je grösser das gemeinsame Gebiet des die Ansprüche begründenden Prozessmaterials ist, desto grösser ist die Effektivität und Sicherheit, die sich mit dem auf die materielle Wahrheit abzielenden Strafprozess erreichen lässt. Je verschiedenartiger die zivilrechtlichen Tatbestände im Strafprozess sind, desto geringer ist das Bedürfnis nach einer gemeinsamen Behandlung. Es ist nicht möglich, im Prozessrecht genau umgrenzte Bestimmungen dafür zu geben, wann die Kumulation eines Dritten im Einzelfalle gestattet ist, weil sie eine Beurteilung der jeweils als Begründung erscheinenden Rechtsverhältnisse im Einzelfalle voraussetzen. Da oben namentlich dem Gedanken der fakultativen Adhäsion gefolgt wurde, bedeutet das hier zugleich, dass kein besonderes Bedürfnis danach besteht, weitere prozessrechtliche Bestimmungen für materiellrechtliche Einzelfälle zu erlassen.

Besondere Aufmerksamkeit verdient die Frage nach der Kumulation des Dritten unter dem Gesichtspunkt des Sachenrechtes. In der prozessrechtlichen Systematik wird das Auftreten eines Dritten im allgemeinen zum Typus der Hauptintervention gerechnet, sofern es sich um das Sachenrecht handelt. Darunter versteht man, dass im Verlaufe eines Prozesses zweier Parteien eine dritte Person dasjenige für sich fordert, worum die anderen gerade prozessieren. Als Folge einer solchen Hauptintervention entsteht bei einem Zivilprozess ein neuer Prozess, in dem der Hauptintervenient als Kläger und die Parteien des ersteren Prozesses als Beklagte fungieren. In der früheren Literatur verhielt man sich der Möglichkeit des Auftretens dieser Erscheinung im Strafprozess gegenüber ablehnend. Heutzutage hält man sie jedoch grundsätzlich für möglich, obgleich allgemein angenommen wird, dass die mangelhaften gesetzlichen Bestimmungen über den Hauptintervenient als solche nicht auf die Interventionssituation im Strafprozess zu übertragen sind.

Für die Forschung ist es eine zentrale Frage, ob im Strafprozess überhaupt das Problem untersucht werden kann, wem der betreffende Gegenstand im zivilrechtlichen Sinne eigentlich gehört, m.a.W. wer von den Antragstellern der eigentliche Eigentümer ist. Von der prozessrechtlichen Klagelehre her lassen sich hier zwei verschiedene Typen unterscheiden, während in den oben untersuchten Situationen die Fälle vorherrschten, bei denen die Forderung durchaus zivilrechtlichen Charakter hatte, der Klagegrund aber zum Strafrecht gehörte: In dem ersten

Typ ist die Entscheidung zugleich die Voraussetzung für die Entscheidung des Strafprozesses, sodass das zivilrechtliche Eigentumsverhältnis eine sog. *Vorfrage* für die Entscheidung des Bestrafungsantrags bildet. Nach dem zweiten Typ wird im Strafprozess neben der Restitution des Gegenstandes besonders auch die Bestätigung dessen verlangt, dass der Kläger ein besseres Recht darauf hat. Für die Fälle, bei denen das zivilrechtliche Rechtsverhältnis in der Sache als Vorfrage in Frage kommt, kann in der Gesetzgebung auf einige Sonderregelungen verwiesen werden.

So ist für das unbewegliche Eigentum festgelegt worden, dass in den Fällen, in denen die Nutzniessung des unbeweglichen Eigentums nicht offenbar ist, der Streitgegenstand unter eine Geldstrafandrohung gestellt werden muss, wonach der Richter den Streit der Parteien im Zivilprozess entscheiden muss. Wenn derjenige, der z.B. unerlaubterweise einen Acker bebaut hat, dann seinen Prozess verliert, ist er nach Lage der Dinge für den unberechtigten Anbau mit einer Geldstrafe zu belegen. Sofern hierbei der Privatkläger seinen Gewahrsamsanspruch nicht sofort nachweisen kann und der Angeklagte gegen das Besitzrecht an der Sache Einwende erhoben hat, scheint es den verschiedenen Interpretationsmöglichkeiten nach klar zu sein, dass die Frage nach dem Eigentumsrecht nicht im Strafprozess geklärt werden kann, sondern nur auf dem Weg über eine Feststellungsklage im Zivilprozessverfahren. Noch weitere Sonderregelungen, die die Untersuchung der Vorfrage im Strafprozess untersagen, sind in der Gesetzgebung enthalten.

Dennoch ist man hierzulande allgemein der Meinung, dass jedes Gericht berechtigt ist, seine eigenen Vorfragen zu entscheiden. Der Verfasser schliesst sich dieser Meinung an. Aus der Begründung des Strafprozessverfahrens folgt, dass die Untersuchungspflicht in gewissen Fällen besonders anwächst. Als Regel kann man aufstellen, dass das eine Strafsache behandelnde Gericht besonders dann verpflichtet ist, alle die Entscheidung der Sache beeinflussenden Vorfragen zu untersuchen, wenn der Angeklagte gefangen genommen ist. Dabei darf also keinesfalls, und auch dann nicht, wenn die Gesetzgebung eine Sonderbestimmung über die mögliche Ablehnung der Untersuchung enthält, ein Verschieben auf andere Verfahren in Frage kommen. Das gilt natürlich für den Fall, dass der Angeklagte noch gefangengehalten wird.

Grundsätzlich ist es also möglich, dass ein zivilrechtliches Rechtsverhältnis als Vorfrage zusammen mit der Strafsache untersucht wird. Könnte man so für eine Forderung als Feststellungsklage die Frage behandeln, wer das bessere Recht auf einen Gegenstand hat? In bezug

auf die Feststellung der Eigentumsverhältnisse bei festem Eigentum im Strafprozessverfahren ist zunächst einmal festzustellen, dass eine solche Untersuchung zumal dann offenbar gar nicht in Frage kommen kann, wenn es sich um eine auf dem Weg über die Feststellungsklage durchzusetzende Eigentumsrechtsfrage handelt, denn in solchen Fällen ist es im allgemeinen auch nicht möglich, das Eigentumsrecht auch nur als Vorfrage mit der Strafsache zusammen zu behandeln.

Für das bewegliche Eigentum enthält die Gesetzgebung keine Bestimmungen. Hierbei kann man die Situationen gut voneinander unterscheiden, bei denen die Entscheidung der Eigentumsrechtsfrage *zugleich* eine Vorfrage für die Entscheidung der Strafsache ist und bei denen das *nicht* der Fall ist. In den Fällen, bei denen die Beurteilung des zivilrechtlichen Verhältnisses zugleich die Entscheidung über die strafrechtliche Bestrafung in der Vorfrage oder über eine andere öffentlich-rechtliche Forderung bedeutet, sind auch für die Urteilsfindung in der Vindikationsforderung tatsächliche Begründungen vorhanden. Auf ein solches Sonderbedürfnis mit gemeinsamem öffentlichrechtlichem Charakter kann man sich dann nicht berufen, wenn die Entscheidung der Eigentumsfrage nur für den zivilrechtlichen Anspruch, d.h. für die Forderung nach Wiederherstellung der Herrschaftsverhältnisse, eine Bedeutung hat. Wenn jedoch in einem derartigen Verfahren eine Entscheidung in der Sache getroffen wird, die für die Parteien Rechtskraftwirkung besitzt, kann man nach Ansicht des Verfassers in solchen Fällen auch eine Feststellungsklage grundsätzlich für möglich halten. Es ist natürlich, dass bei dieser Gruppe die Klage als unzulässig abgewiesen oder auch die Kumulation aufgehoben werden kann. Das Verfahren folgt dann der typischen fakultativen Adhäsion.

ÜBER DAS SEPARATIONSPRINZIP

Man kann dem zustimmen, dass in der jüngsten Rechtsentwicklung Finnlands, die Idee des Adhäsionsprinzips neben den alten Anschauungen von der absoluten Adhäsion auch in der Form der *fakultativen Adhäsion* Eingang gefunden hat. Daher ist der Unterschied zwischen dem Adhäsions- und dem Separationsprinzip im gegenwärtigen Recht in bezug auf die Bestimmung des sachlichen Geltungsgebiets des Strafprozessgesetzes nicht mehr so eindeutig wie früher, obgleich die Differenzierung der Prozessarten zu einer weiteren Klärung des Unterschiedes beigetragen hat. Weiterhin gilt bei der Betrachtung des Verhältnisses vom Straf-

zum Zivilprozess noch das Separationsprinzip als Hauptprinzip, und nur besondere Gründe, vor allem der, dass die zivilrechtliche Forderung in dem der Strafsache zugrunde liegenden als kriminalisiert angesehenen Tatbestand begründet ist, können eine grössere Abweichung von dem Gedanken des Separationsprinzips hervorrufen. Wenn jedoch der Privatkläger eine zivilrechtlich begründete Forderung gegen den Angeklagten vorgebracht hat, die in einem völlig anderen als dem dem Verbrechen zugrunde liegenden Tatbestand begründet ist, ist die Antwort auf die Frage nach den Untersuchungsmöglichkeiten recht eindeutig. Da bei solchen Ansprüchen nur die Parteien das einzige Verbindungsglied bilden, liegt kein Grund für eine gemeinsame Behandlung vor. Diese Meinung herrscht auch sowohl in der Rechtspraxis als in der Literatur vor. Für die Zulassung einer solchen Kumulation gibt es keine prozessrechtlichen Gründe.

ÜBER DAS KÜNFTIGE RECHT

Zu einem *de lege ferenda* ist zunächst zu bemerken, dass hierzulande, das Separationsprinzip weiterhin für die Ordnung des Verhältnisses des Straf- und Zivilprozessverfahrens den anerkannten Ausgangspunkt bildet, und keine prozessrechtlichen Gründe sprechen dafür, von ihm abzulassen. Das Problem scheint für das künftige Recht also eher darin zu bestehen, den Grad der Anwendung des Adhäsionsprinzips zu bestimmen. Für das gegenwärtige Recht lässt sich sagen, dass die Geltung des absoluten Adhäsionsprinzips hier in Finnland besonders im Strafprozess auf mehreren seine Durchführung begünstigenden Faktoren beruht: auf einer viele hundert Jahre alten praktisch ununterbrochenen historischen Tradition, auf der grundsätzlich starken Stellung des Privatklägers und seiner aktiven Stellung im dynamischen Strafverfahren und schliesslich auf der allgemeinen monistischen Vorstellung vom Gerichtsverfahren. Unter solchen Umständen kann man kaum den hiesigen Adhäsionsprozess nach dem Muster der schwächeren fakultativen Adhäsion oder gar der vollständigen Separation verändern, ohne zugleich andere Grundsatzfragen des Strafprozessgesetzes zu berühren. Man könnte mit Grund einwenden, dass, wie in Deutschland die Einführung des Adhäsionsprozesses im Widerspruch zu einigen Grundvoraussetzungen des Prozessrechtes geriet, sich auch hier in Finnland die Lage entwickeln würde, sofern plötzlich das Separationsprinzip oder die schwache fakultative Adhäsion eingeführt würde. Aber trotz alledem lässt sich feststellen, dass eine Adhäsion wie die finnische heutzutage in keinem

anderen modernen Staat der Welt anzutreffen ist. Obgleich man aus der Einzigartigkeit des Systems an sich noch nicht zu folgern braucht, dass sie in sich schlecht ist, lässt sich doch beobachten, dass die Behandlung einer einzelnen Schadenersatzforderung im Strafprozess de lege ferenda in der einheimischen Literatur auf starke Ablehnung stösst. Nach Meinung des Verfassers liesse sich diese Besonderheit leicht abstellen, doch würde das, weil es sich um eine prinzipielle Änderung handelt, eine Einschaltung des Gesetzgebers voraussetzen. Das bedeutete eine Übernahme der Bestimmungen der starken fakultativen Adhäsion für die Klage im Strafprozess für das Verhältnis zwischen dem Privatkläger und dem Angeklagten und zugleich eine Veränderung der Trennung zwischen dem Straf- und Zivilprozessverfahren auf der Anspruchsebene. Das bedeutete zugleich die Übernahme der heutigen materiellrechtlichen Anschauungen für das Verhältnis zwischen den Verfahrensformen.

Die fakultative Adhäsion wäre in Finnland im wesentlichen in der Form der starken fakultativen Adhäsion einzuführen, wie sie im schwedischen Strafprozessrecht anzutreffen ist. Dann bliebe dem Kläger auch bei der Durchsetzung von direkt im Verbrechen begründeten Forderungen die Entscheidungsmöglichkeit überlassen, ob er seine privatrechtlichen Forderungen betreffenden Ansprüche im Straf- oder Zivilprozess durchsetzen will.

Es ist interessant, dass die Rechtspraxis namentlich bei der Untersuchung von zivilrechtlichen Rechtsverhältnissen in bezug auf einen Dritten schon jetzt die Regeln der fakultativen Adhäsion angewandt hat, obgleich die Schwierigkeiten, eine solche Adhäsion zu vertreten, gerade auf diesem Gebiet besonders gross sind. Dennoch kann man feststellen, dass in der verhältnismässig kurzen Zeit, in der die neue Richtung in dem Gebiet des Strafprozesses geherrscht hat, keine bemerkenswerten Gefährdungen der Rechtssicherheit zu beobachten waren. Auch eine solche fakultative Adhäsion liesse sich also befürworten.

Ein anderes Teilproblem ist die Ordnung des inneren Verhältnisses der Verfahren untereinander. Die Fakultativität bedeutet auch in ihrer stärkeren Form, dass der Rechtsschutzanspruch immer entweder sofort oder in dem Verfahren, an das der zivilrechtliche Anspruch verwiesen wird, berücksichtigt werden muss. Das schwedische Recht folgt in diesem Punkte zwei Grundlinien, einerseits besteht die Möglichkeit, die zivilrechtliche Forderung zur sofortigen Behandlung an ein Zivilprozessverfahren zu überweisen, sofern sie als unpassend erscheint, und andererseits kann der zivilrechtliche Anspruch, wenn er nicht direkt im Verbrechen begründet ist, auch auf zivilrechtlicher Grundlage auf

Wunsch des Klägers untersucht werden. Nach Meinung des Verfassers ist es auf diese Weise möglich, die für den Privatkläger bestehenden Gefahrenmomente der fakultativen Adhäsion von vornherein verhältnismässig gut zu eliminieren. Ausserdem bekommt das Gericht weitreichende Möglichkeiten, die Untersuchung der zivilrechtlichen Forderung nach den Sonderbedürfnissen der jeweiligen Einzelfalles zu entwickeln. Natürlich müssten noch einige weitere Voraussetzungen festgesetzt werden, um die nötige Elastizität des Verfahrens zu gewährleisten. Die Vorladungsnormen des Zivil- und Strafprozesses müssten zumindest zum Teil vereinheitlicht werden und die allgemeinen im Delikt begründeten Regeln des Schadenersatzforums müssten die Form des *forum quasidelicti* bekommen.

Oben wurde die Richtung kurz umrissen; der man in der Gesetzgebung bei der grundsätzlichen und praktischen Regelung des sachlichen Geltungsbereiches des Strafprozessgesetzes folgen könnte. Vom heutigen Recht aus gesehen ist dazu zu sagen, dass eine neue Gesetzgebung eine deutliche Verbesserung bedeuten würde. Jedoch ist die Feststellung begründet, dass im heutigen Recht, die aus den alten germanischen Grundlagen erwachsenden Schwierigkeiten durch die schon heutzutage in der Praxis vorkommende positive Interpretation zum grössten Teil überwunden sind. Das hat zugleich bewirkt, dass das einheimische allgemeine Prozessverfahren trotz seiner teilweisen theoretischen Archaistizität in Hinsicht auf das zu untersuchende Gebiet prozessrechtlich zufriedenstellend war. Das gilt besonders, wenn man bedenkt, dass auch die fakultative Adhäsion an sich für das Grenzgebiet des Straf- und Zivilprozesses nicht alle Probleme beseitigt.

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

1. **TAPIO TARJANNE**, Virkasuhteen lakkaaminen. 1934. Loppuunm.
2. **HUUGO RANINEN**, Feb-lauseke. 1934. Loppuunm.
3. **Y. J. HAKULINEN**, Kiinteistön luovutuksen muodosta. 1935. Loppuunm.
4. **V. MERIKOSKI**, Yhdistymisvapaudesta. 1935. Loppuunm.
5. **URHO KEKKONEN**, Kunnallinen vaellisuus. 1936, nid. 6 mk (3 mk)
6. **A. R. HEIKONEN**, Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa I. 1936. Loppuunm.
7. **V. MERIKOSKI**, Erivapauden käsite. 1936. Loppuunm.
8. **ARVO SIPILÄ**, Deliktiperustaisen vahingonvastaan teoreettinen rakenne. 1936, nid. 3 mk (1,50 mk)
9. **A. R. HEIKONEN**, Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa II. 1937. Loppuunm.
10. **HUUGO RANINEN**, Vahvistuskirje sopimuksen tekemisessä. 1937, nid. 3 mk (1,50 mk)
11. Kirjoitelmia 1937. Sisältää: 1. **BRYNOLF HONKASALO**: Nullo poena sine lege. 2. **V. MERIKOSKI**: Vaellainsäädännön aikamääräykset. 3. **PAAYO ALKIO**: Tuomioistuinten velvollisuudesta lähettää ilmoituskala eräistä toimenpiteistään, nid. 3 mk (1,50 mk)
12. **TAUNO TIRKKONEN**, Tuomionpurku. 1937. Loppuunm.
13. **R. ERICH**, Suomen oikeusosasto. 1938, nid. 3 mk (1,50 mk)
14. **OTTO BRUSIIN**, Tuomarin harkinta normin puuttuessa. 1938. Loppuunm.
15. **ERIK CASTRÉN**, Ilmasota I. 1938, nid. 5 mk (2,50 mk)
16. **ILMO OLLINEN**, Kiinteistön pakkohuutokausa I. 1938. Loppuunm.
17. **V. MERIKOSKI**, Valtionapujärjestelmä. 1938, nid. 5,00 mk (2,50 mk)
18. **ERIK CASTRÉN**, Ilmasota II. 1939. Loppuunm.
19. **ILMO OLLINEN**, Kiinteistön pakkohuutokausa II. 1939. Loppuunm.
20. **ILMARI MELANDER**, Lapsen huollosta. Yksityisoikeudellinen tutkimus I. 1939. Loppuunm.
21. **PAAYO KASTARI**, Eduskunnan hojottus. 1940, nid. 7,50 mk (3,75 mk)
22. **ERIK CASTRÉN**, Valtioiden velvollisuus vastaanottaa kansalaisiaan ja kansalaisuudettomia. 1942. Loppuunm.
23. **TAPIO TARJANNE**, Kirjoituksia ja lausuntoja. 1943. Loppuunm.
24. **TAUNO SUONTAUSTA**, Valtion alueellisesta puolueettomuudesta. 1944, nid. 6 mk (3 mk)
25. **MARTTI RAUTIALA**, Puolisoiden velkasuhteet avioliittolain mukaan I. Avioliiton aikana. 1945. Loppuunm.
26. **INKERI ANTTILA**, Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena. 1946. Loppuunm.
27. **TAUNO ELLILÄ**, Sivullisen oikeussuojan tekeistä ulosotossa. 1947, nid. 9 mk (4,50 mk)
28. **HARRY VENOJA**, Takaverikko. 1947, nid. 6 mk (3 mk)
29. **INKERI ANTTILA**, Varsinaisesta epärehellisyydestä. 1948, nid. 4,50 mk (2,25 mk)
30. **NIILO SALOVAARA**, Rikoksen yrityksestä. 1948, nid. 6,50 mk (3,25 mk)
31. **ANTTI HANNIKAINEN**, Pidätys oikeuden rekenteestä. 1948, nid. 8 mk (4 mk)
32. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Valtion vakinaisten virkamiesten palkkaus- ja eläkeoikeus. 1948, nid. 7,50 mk (3,75 mk)
33. **J. N. LEHTINEN**, Mitä oikeus on? 1949, nid. 4 mk (2 mk)
34. **REINO ELLILÄ**, Tutkintavankeuden vähentämisestä RL 3:11 mukaan. 1949, nid. 9 mk (4,50 mk)
35. Rikosoikeudellisia kirjoituksia, Brynolf Honkasalolle 1. 4. 1949 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari. 1949, nid. 4 mk (2 mk)
36. **MIKAEL LIYSON**, Epävarsinainen laiminlyöntirikos. 1949, nid. 6,50 mk (3,25 mk)
37. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Julkisoikeudellinen sopimus. 1950, nid. 4 mk (2 mk)
38. **ERIK CASTRÉN**, Kansainvälinen oikeusseuraanto. 1950, nid. 8 mk (4 mk)
39. **JOUKO HALILA**, Tunnustamisesta. 1950. Loppuunm.
40. **JORMA UITTO**, Vankien ehdonalaan vaaputeen päästäminen. 1950, nid. 6,50 mk (3,25 mk)

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

41. **Rikosoikeudellisia kirjoitelmia II**, Bruno A. Salmialalle 24. 8. 1950 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari. 1950, nid. 5 mk (2,50 mk)
42. **AARO AHTEE**, Hallinto-oikeudellinen vapaudenriisto. Asialliset edellytykset. 1950, nid. 12 mk (nid. 6 mk)
43. **SIMO ZITTING**, Omistajanvaihduksesta silmällä pitäen erityisesti lainhuudatuksen vaikutuksia. 1951. Loppuunm.
44. **PAAVO HILTUNEN**, Syyllisyyskäsite rikoksen uusimisessa. 1951, nid. 10 mk (5 mk)
45. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Kuntain yhteistoiminta. 1952. Loppuunm.
46. **E. J. MANNER**, Yleiskäyttö vesioikeudellisenä käsitteenä. 1953, nid. 10 mk (5 mk)
47. **EINO NIKUPAAVOLA**, Yhteiskiinnityksestä I. 1953. Loppuunm.
48. **LASSI KILPI**, Harkintatarkoitus. 1955, nid. 7 mk (3,50 mk)
49. **EINO PURHONEN**, Parlamentaarinen valtiontilintarkastus Suomen valtiontalouden valvontajärjestelmässä. 1955, nid. 10 mk, sid. 12 mk (nid. 5 mk, sid. 7 mk)
50. **INKERI ANTTILA**, Alaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät. 1956, nid. 9 mk, sid. 11,50 mk (nid. 4,50 mk, sid. 7 mk)
51. **VEIKKO REINIKAINEN**, Jutun palauttamisesta. 1956. Loppuunm.
52. **SIMO ZITTING**, Saantosuoja irtaimisto-oikeudessa. 1956, nid. 9 mk, sid. 11,50 mk (nid. 4,50 mk, sid. 7 mk)
53. **VÄINÖ VIHMA**, Suorituksen mahdottomuus varallisuus oikeudellisissa sopimussuhteissa. 1957, nid. 13 mk, sid. 15 mk (nid. 6,50 mk, sid. 8,50 mk)
54. **VEIKKO REINIKAINEN**, Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista. 1958, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)
55. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Kunnallisen jaonituksen muuttaminen. Sen luonne ja edellytykset. 1957, nid. 8 mk, sid. 9,50 mk (nid. 4 mk, sid. 5,50 mk)
56. **SIMO ZITTING**, Kaupunkimaan omistuksesta. 1960, nid. 9 mk, sid. 11 mk (nid. 4,50 mk, sid. 6,50 mk)
57. **PERTTI MUUKKONEN**, Muutosäänökset. Varallisuus oikeudellisia sopimuksia koskeva tutkimus. 1958, nid. 13 mk, sid. 15 mk (nid. 6,50 mk, sid. 8,50 mk)
58. **INKERI ANTTILA**, Välillinen tekeminen. 1958. Loppuunm.
59. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Merenkulkumaksut. 1958, nid. 8 mk (nid. 4 mk)
60. **OLLI IKKALA**, Kunnan yleinen toimivalta. 1959, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)
61. **TOIVO SAINIO**, Muukalaisen oikeusasemasta erityisesti Suomen oikeutta silmälläpitäen. 1959, nid. 15 mk, sid. 17 mk (nid. 7,50 mk, sid. 9,50 mk)
62. **PERTTI MUUKKONEN**, Esisopimus. 1960, nid. 11 mk, sid. 13 mk (nid. 5,50 mk, sid. 7,50 mk)
63. **K. A. TELARANTA**, Erehdys oikeustoimiopin perusongelmana. 1960, nid. 24 mk, sid. 26 mk (nid. 12 mk, sid. 14 mk)
64. **JOUKO HALILA**, Saamisoikeuksien kuittauksesta. 1960, nid. 20 mk, sid. 22 mk (nid. 10 mk, sid. 12 mk)
65. **TAPIO NOUSIAINEN**, Rangaistuksen määräämisestä. 1961. Loppuunm.
66. **EINO PURHONEN**, Eduskunnan budjettivalta. 1961, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)
67. **JAAKKO UOTILA**, Päätösvalan siirtäminen Suomen valtioonhallinnossa. 1963. Loppuunm.
68. **KAUKO SIPPONEN**, Lainsäädäntövalan delegoiminen. 1965, nid. 32 mk, sid. 35 mk (nid. 16 mk, sid. 19 mk)
69. **ERIK CASTRÉN**, Siviiliväestön oikeussuoja maa- ja ilmasodassa. 1964, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)
70. **ERKKI AILIO**, Esinekonfiskaatio Suomen rikosoikeudessa. 1964. Loppuunm.
71. **KAARLO L. STAHLBERG**, Petoksesta. 1965. Loppuunm.
72. **TAUNO VESANEN**, Valtiontaloutta koskevat eduskunnan ratkaisut ja hallituksen toimivalta. 1965, nid. 23 mk, sid. 26 mk (nid. 11,50 mk, sid. 14 mk)
73. **TENHO AUTERE**, Oikeus ilmatilan käyttöön siviili-ilmailutarkoituksessa rauhan aikana. Erityisesti Suomen ilmailujulkisoikeutta silmällä pitäen. 1965, nid. 22 mk, sid. 25 mk (nid. 11 mk, sid. 13 mk)

Julkaisut ovat Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen jäsenten myöhemmin tilattavissa sulkeissa mainittuun erityishintaan postivapaasti, jos tilaus tehdään maksaen samalla teoksen hinta yhdistyksen posti siirtotilille n:o 6800, os. Helsinki, Döbelninkatu 5 B. (Kirjakauppahinnat ovat ohjehintoja.)